

ΟΔΥΣΣΕΑΣ Β. ΤΣΙΝΤΖΙΡΑΚΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Δέν ἦν ὁ ἄνθρωπος
ἦν τό ἔργον τοῦ.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ Β. ΤΣΙΝΤΖΙΡΑΚΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Δέν ζῆ ὁ ἄνθρωπος· ζῆ τὸ ἔργον του...

ΜΕΛΙΒΟΙΑ 2021

Συγγραφέας:

Οδυσσέας Β. Τσιντζιράκος, Τηλ: 6974 649053

Διορθώσεις - ταξινόμηση υλικού:

Τσιντζιράκου Άντα - Μανταλάρα Λένα

Επιμέλεια - Σελιδοποίηση - Εκτύπωση:

Ρεβήσιος Θωμάς, Δερβενακίων 16, Λάρισα

Τηλ.: 2410 536.473

www.revisios.gr - Info@revisios.gr

SBN: 978-618-85395-0-1

ΜΕΛΙΒΟΙΑΣ ΔΕΜΑΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

© Εκδόσεις “ΜΕΛΙΒΟΙΑΣ ΔΕΜΑΣ”

www.melivoia.eu

E-mail: melivoiasdemas@gmail.com

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

Απαγορεύεται απολύτως χωρίς την γραπτή άδεια του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο, η αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

*Στα δυο μου παιδιά, Άντα και Άκη,
ως ελάχιστη ανταπόδοση ευγνωμοσύνης απέναντι
στην ανυστερόβουλη και έμπρακτη αγάπη προς τον
πατέρα τους*

πεφύκασί τε ἅπαντες καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν, καὶ οὐκ ἔστι νόμος ὅστις ἀπείρξει τούτου...

Θουκ. Ἱστορ., 3.45.3

Όλοι ανεξαιρέτως οι άνθρωποι είναι πλασμένοι από τη φύση τους έτσι ώστε να διαπράττουν αμαρτήματα και στην άσκηση ρόλων που αφορούν στην προσωπική τους ζωή και στην άσκηση εκείνων που αφορούν στη δημόσια, και δεν υπάρχει θέσπισμα, για να τους εμποδίσει από αυτό...

Ἱστορία συνεπὸς λογίζεται ἡ θαρρετὴ καὶ ἀπροσημάτιστη ἐγγράφη τῆς εἰσβολῆς τῆς λογικῆς στὸν χῶρο τοῦ θυμικοῦ. Διαχρονικὰ καὶ πανανθρώπινα κάθε τέτοια εἰσβολή ἀναπότρεπτα γεννάει υβριδικούς κοινωνικούς μετασχηματισμούς ὡς ἐπακόλουθα τῆς ἐπαστατικῆς συσσώρευσης τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων.

«...Ούδενός Ἑλληνας καρδία ἦτο Ἑλληνικωτέρα. Ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μετῆλθεν τὴν ῥωσικὴν ἐπιρροὴν καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς Ῥωσίας τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχὴν του»

Τρικούπης Σπ., 1888, τόμ. Α, σελ. 181.

Κατανόησε, ὅσο ἴσως κανένας ἄλλος, τὴν πραγματικὴ σημασία τῆς ἐννοίας τοῦ πολίτη σε βάθος καὶ πλάτος, ὁπότε ἐξέλαβε καὶ υπηρέτησε τὴν πολιτικὴ ὡς τὸ κατεξοχὴν ἀνθρώπινο λειτουργήμα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός Δημάρχου Αγιάς	σελ. 13
Αντί προλόγου	14

Πρώτο μέρος:

Ο Καποδίστριας πριν την Ελληνική Επανάσταση (1776-1820)

A. Εισαγωγικά στοιχεία

1. Η καταγωγή του	24
2. Το οικόσημο και το γενεαλογικό του δέντρο	24
3. Οι σπουδές του	25
4. Η ανάμιξη του με την πολιτική	26
5. Ο Καποδίστριας στην τσαρική Αυλή	28
6. Καποδίστριας - Ρωξάνδρα Στούρτζα: ένας έρωτας ανεκπλήρωτος.....	29

B. Η διπλωματική του δράση πριν την Επανάσταση

1. Τα πρώτα του βήματα στην Αυστρία	33
2. Μέττερνιχ - Καποδίστριας ως μέλη της Ιερής Συμμαχίας	34
3. Ο Καποδίστριας πρωταγωνιστής στην Ιστορία της Ελβετίας	37
4. Ο Καποδίστριας στη Βιέννη.....	39
5. Η ρήξη με τον Μέττερνιχ.....	42
6. Το Συνέδριο του Άαχεν (Aix la chappelle).....	44

Γ. Η Ελλάδα προς την Επανάσταση

1. Ο Καποδίστριας και η Φιλική Εταιρεία	45
2. Ο Αλή Πασάς, η Φιλική Εταιρεία και ο Καποδίστριας.....	49
3. 1820: Η ευρωπαϊκή «νομιμότητα» σε δοκιμασία	52

Δεύτερο μέρος:

Ο Καποδίστριας κατά την Επανάσταση (1821-1827)

A. 1821: Η Επανάσταση ξεσπά

1. Η κατάσταση στην Ελλάδα	60
2. Η ευρωπαϊκή διπλωματία απέναντι στο ελληνικό ζήτημα κατά την έναρξη της Επανάστασης	62
3. Το Συνέδριο του Λάμπαχ - Η είδηση της εξέγερσης των Ελλήνων	64

4. Στην Ελλάδα κατά την έναρξη της Επανάστασης ..... Σελ.: 69
5. Οι συνθήκες διεκδίκησης της εξουσίας 75

B. 1822: Τα γεγονότα εντός και εκτός Ελλάδας

1. Ο Καποδίστριας εγκαθίσταται στην Ελβετία 81
2. Οι εξελίξεις στην Ελλάδα 85
3. Συνέδριο της Βερόνας 90

Γ. Τα γεγονότα του 1823. Η χρονιά που σημάδεψε αρνητικά την πορεία της Επανάστασης

1. Η αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Αγγλίας 94
2. Οι πολιτικές διεργασίες στην Ελλάδα 96
3. Οι πολεμικές επιχειρήσεις 100
4. Φιλέλληνες και δάνεια 101

Δ. Τα γεγονότα του 1824

1. Το «Βουλευτικόν» του Μαυροκορδάτου οδηγεί στον εμφύλιο 105
2. Οι Φιλέλληνες και τα δάνεια εν μέσω του εμφυλίου 107
3. Η περίπτωση του Οδυσσέα Ανδρούτσου 111
4. Το σχέδιο των τριών τμημάτων 115

Ε. Τα γεγονότα του 1825

1. Η Επανάσταση πνέει τα λούσθια 119
  - α. Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο 119
  - β. Ο Κιουταχής στη Στερεά Ελλάδα 122
  - γ. Η δολοφονία του Οδυσσέως 124
2. Η δημιουργία των κομμάτων 126
  - α. Το γαλλικό κόμμα 127
  - β. Το αγγλικό κόμμα 128
  - γ. Το ρωσικό κόμμα 128
3. Ο χαρακτήρας των κομμάτων 130
4. Η πράξη υποτέλειας (υποταγής στην Αγγλία) 131
5. Κινήσεις μετά την πράξη υποτέλειας 133

ΣΤ. Τα γεγονότα του 1826

1. Η έναρξη της Γ' Εθνοσυνέλευσης 137
  - α. Η ψήφιση της εξουσιοδότησης 137
  - β. Η αντίδραση και η διαμαρτυρία του Δημ. Υψηλάντη..... 138

2. Το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης και η σημασία του	Σελ.: 139
3. Η πτώση του Μεσολογγίου	142
4. Η πτώση της Αθήνας (Αύγουστος 1826)	145
5. Στα νύχια των τοκογλύφων	147
6. Κολοκοτρώνης - Καραϊσκάκης	153
7. Πυρετώδεις διπλωματικές κινήσεις κατά τα τέλη του 1826 - αρχές 1827	155

Z. Τα γεγονότα του 1827 (α')

1. Ο Τσωρτς και ο Κόχραν στην Ελλάδα	157
2. Η εκλογή του Καποδίστρια	161
3. Έργα και ημέραι του Τσωρτς και του Κόχραν	165
α. Ο φόβος του Κολοκοτρώνη	165
β. Κόχραν και Τσωρτς επικεφαλής	166
γ. Ο στόχος και η πολιτική της Αγγλίας	167
δ. Παραμονή της καταστροφής	169
ε. Η δολοφονία του Καραϊσκάκη και η καταστροφή του στρατού	171
στ. Η τραγωδία και τα επινίκια!	174

Τρίτο μέρος:

Ο Καποδίστριας Κυβερνήτης της Ελλάδας (1827-1831)

A. Τα γεγονότα του 1827

1. Ο Ι. Καποδίστριας αποδέχεται την πρόσκληση	180
α. Το ψήφισμα της Γ' Εθνοσυνέλευσης	180
β. Οι πρώτες κινήσεις του Καποδίστρια ως Κυβερνήτη	181
γ. Επιστροφή στην Πετρούπολη	182
δ. Κρίσεις για τη συνάντηση Νικολάου - Καποδίστρια	185
ε. Το πέρασμα από το Λονδίνο	186
στ. Ο σταθμός στο Παρίσι	188
ζ. Προσωρινή επιστροφή στη Γενεύη και άφιξή του στην Αγκόνα	190
2. Τα γεγονότα που μεσολάβησαν κατά το 1827	191
α. Η Συνθήκη του Λονδίνου	191
β. Η ναυμαχία του Ναβαρίνου	193
γ. Ο αντίκτυπος της ναυμαχίας του Ναβαρίνου	194
3. Αγκόνα - Αίγινα: Η Οδύσσεια της επιστροφής του Κυβερνήτη	196

B. Τα γεγονότα του 1828

1. Η αρχή του κυβερνητικού έργου του Ι. Καποδίστρια	200
---	-----

α. Η πρώτη του επαφή με το Ναύπλιο	Σελ.: 200
β. Αφιξη στην Αίγινα	202
γ. Τα πρώτα σημάδια της σύγκρουσης	203
δ. Η συνάντηση με τον Γ. Μαυρομιχάλη	205
2. Η κυβερνητική αναδιοργάνωση	206
α. Ποια Ελλάδα βρήκε και σε ποια κατάσταση	206
β. Κρίσεις για την αξία του Κυβερνήτη	207
γ. Η ανάληψη της διακυβέρνησης	209
δ. Η ίδρυση του Πανελληνίου - Ο σχηματισμός της Κυβέρνησης	211
ε. Ο όρκος του Κυβερνήτη - εκτίμηση των καταστάσεων	215
στ. Οι επιλογές προσώπων: η περίπτωση Κολοκοτρώνη	217
3. Προσπάθεια οργάνωσης της οικονομίας	219
4. Προσπάθεια οργάνωσης του στρατού	223
5. Οι διπλωματικές ενέργειες του Κυβερνήτη κατά το 1828	227
6. Προσπάθεια οργάνωσης της δημόσιας διοίκησης και των δικαστηρίων ..	230
7. Η οργάνωση της παιδείας	232
8. Η στάση του Κυβερνήτη απέναντι στην Εκκλησία και το Πατριαρχείο ..	237
9. Η γεωργική πολιτική του Καποδίστρια	239
10. Πρόσθετα ενδιαφέροντα του Κυβερνήτη	243
11. Η συνέχιση των πολεμικών επιχειρήσεων	245
12. Η Ελλάδα στόχος των τριών Δυνάμεων	247

Γ. Τα γεγονότα του 1829

1. Προετοιμασία ενόψει της Δ' Εθνοσυνέλευσης	251
2. Αναταραχές στον στρατό	254
3. Εκδηλώσεις αντιδράσεων κατά του Κυβερνήτη	256
4. Το πρωτόκολλο της 10/22 Μαρτίου 1829.	258
5. Προεκλογική περιοδεία	261
6. Η Δ' Εθνοσυνέλευση στο Άργος	267
7. Ο Κυβερνήτης στόχος της αντιπολίτευσης	271
8. Ο τερματισμός της Ελληνικής Επανάστασης	275
9. Η Συνθήκη της Αδριανούπολης	279

Δ. Τα γεγονότα του 1830

1. Το Πρωτόκολλο της ανεξαρτησίας της Ελλάδας. Ο Λεοπόλδος	285
2. Πώς δέχτηκαν οι Έλληνες το Πρωτόκολλο της ανεξαρτησίας	287
3. Λεοπόλδος: Ηγεμών κυριάρχης της Ελλάδος	290
4. Ήθελε ή όχι τον Λεοπόλδο ο Καποδίστριας;	293
5. Οι «συνταγματικοί» εναντίον του «τυράννου»	296

Ε. Τα γεγονότα του 1831

1. Ο Καποδίστριας και η Μάνη (ή αυτός ή εμείς).....	Σελ.: 306
2. Ταξίδι αστραπή του Κυβερνήτη στην Αθήνα	310
3. Το μεγάλο δίλημμα	312
4. Ο «ελεύθερος» Τύπος εναντίον του «τυράννου»	315
5. Το παρακράτος της Ύδρας	317
6. «Το μεγαλουργόν έγκλημα»	320
7. Η οριστική ρύθμιση των συνόρων του νέου κράτους	324
8. Μετά την καταστροφή στον Πόρο	327
9. Η πυρετώδης οργάνωση της δολοφονίας του Κυβερνήτη	329
10. Οι τελευταίες μέρες του Ι. Καποδίστρια	333

Τέταρτο μέρος: Η Ελλάδα μετά τον Καποδίστρια

A. Η στυγερή δολοφονία και ο αντίκτυπός της

1. Το χρονικό του εγκλήματος	342
α. Η δολοφονία	342
β. Η δίκη και η εκτέλεση του Γ. Μαυρομιχάλη	346
γ. Θρήνος γύρω απ' το νεκρό	348
2. Η απήχηση της δολοφονίας	349

B. Η Ελλάδα χωρίς τον Καποδίστρια (Οκτώβρης 1831 - Ιανουάριος 1833)

1. Η τριανδρία	356
2. Η σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης	359
3. Η έξαρση του εμφυλίου	361
4. Η ανατροπή και η φυγή του Αυγουστίνου	363
5. Ο Ι. Καποδίστριας στον οικογενειακό του τάφο	365
6. Περιμένοντας τον Όθωνα	367
7. Ιανουάριος 1833: ο Όθων βασιλεύς	371

Επίλογος

Η προσωπικότητα ενός ηγέτη και πατριώτη μοναδικού	374
Ευχαριστίες	384
Κατάλογος εικόνων	385
Βιβλιογραφία	388

Χαιρετισμός Δημάρχου Αγιάς

Με τη συμπλήρωση διακοσίων χρόνων από την έναρξη της επανάστασης του 1821, την επανάσταση που σηματοδότησε την εθνική μας Παλιγγενεσία, ως Δήμαρχος Αγιάς βρίσκομαι στην ευχάριστη θέση μέσα στα πλαίσια του πανεθνικού μας επετειακού εορτασμού της εξέγερσης των Ελλήνων εναντίον της τυραννίας, ξένης και ντόπιας, για την κατάκτηση της ελευθερίας, να χαιρετήσω με περισσή εθνική περηφάνια την έκδοση του βιβλίου “Ιωάννης Α. Καποδίστριας”.

Ως γνωστό, ο Ι. Καποδίστριας δεν υπήρξε μονάχα ο διαπρεπέστερος Έλληνας πολιτικός, ο θεμελιωτής του Ελληνικού κράτους, ο άνθρωπος που με το ζωντανό του παράδειγμα δίδαξε και διδάσκει εσαεί ανά τον κόσμο το τι σημαίνει πολιτική Αρετή, ως ιδεολογία και πρακτική ταυτόχρονα.

Ήταν αδιαφιλονίκητα ο πρώτος πολιτικός, που πριν από δύο αιώνες συνέλαβε την ιδέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ως έκφραση του “Homo Universalis” πρότεινε από τις αρχές ακόμα του 19^{ου} αιώνα ένα μοντέλο διεθνούς οργάνωσης και πολιτικής πρακτικής για την παγίωση της ειρήνης, την κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αποφυγή των πολέμων, τη Διεθνή συνεργασία.

Βεβαίως ό,τι και να σημειώσει κανείς για μια τέτοια πολυσχιδή προσωπικότητα, του τόσο αγνού αυτού Έλληνα, του ανθρώπου, που μέσα του χτυπούσε η “Ελληνικότερα πάντων καρδιά”, όπως παρατήρησε ο Σπ. Τρικoupης, θα είναι λίγο. Για το τιτάνιο έργο του έχουν γραφεί ως τώρα βιβλιοθήκες ολόκληρες και σίγουρα θα γραφούν άλλες τόσες, χωρίς ωστόσο να μπορέσει ποτέ να καλυφθεί επαρκώς η ανιδιοτελής προσφορά του στην Ελλάδα και την ανθρωπότητα ολόκληρη.

Και την προσφορά του κορυφαίου αυτού και ανεπανάληπτου λειτουργού της πολιτικής - με τη γνησιότητα του όρου - μπορούμε να τη μελετήσουμε στις σελίδες που ακολουθούν.

Το παράδειγμα του είναι ατομικό, μοναδικό και ανεπανάληπτο. Είναι, για να δανειστώ το χαρακτηρισμό που επεχείρησε ο συγγραφέας του βιβλίου:

- Το πρότυπο του Ανθρώπου
- Ο ορισμός της Διπλωματίας
- Το οικουμενικό σύμβολο της Πολιτικής Αρετής

Ο άνθρωπος που αισθανόταν και παραμένει Έλληνας! Η προσωπικότητα που επάξια θα έπρεπε να είχε ανακηρυχθεί Άγιος της πολιτικής.

Αγιά, 9 Φεβρουαρίου 2021

Ο Δήμαρχος

Αντώνης Ν. Γκουντάρας

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Από τον συγγραφέα

Δε νομίζω μέχρι σήμερα να υπήρξε βιογράφος του Ιωάννη Α. Καποδίστρια, Έλληνας ή ξένος, που να έχει περατώσει τη γραφή του μένοντας πιστός και σταθερός στην πρωταρχική του επαγγελία. Και για να γίνω σαφής. Εκείνοι που ξεκίνησαν την εξιστόρηση της ζωής και του έργου του μοναδικού αυτού προτύπου της ηθικής και της πολιτικής όντας εξαρχής προκατειλημμένοι εναντίον του, στην πορεία της έρευνας και της καταγραφής τούς δόθηκε η δυνατότητα να βρουν αρκετά πρόσφορο έδαφος, ώστε να καταφύγουν σε υπερβολές, μένοντας παράλληλα με την πίστη ότι έχουν τεκμηριώσει στο έπακρο τις απόψεις των. Κατά κύριο λόγο Άγγλοι!

Όσοι πάλι ξεκίνησαν με ευνοϊκή διάθεση απέναντί του, δίχως να το συνειδητοποιήσουν οδηγήθηκαν από κάποιο σημείο και ύστερα σε μιαν αφαιρετική διεργασία, ώστε να φτάσουν στο κλείσιμο της γραφής μέσα σε τόση και τέτοια συναισθηματική φόρτιση με την παράλληλη πίστη ότι πέτυχαν ο καθένας τους την εξιδανίκευση της προσωπικότητας του ανυπέμβλητου αυτού ηγέτη.

Δε θα σταθώ ούτε στους μεν ούτε στους δε, εφόσον ούτως ή άλλως τη μεροληπτική προσέγγιση δεν μπόρεσαν ή δε θέλησαν να την αποφύγουν. Τι έγινε όμως και τι συνεχίζει να γίνεται με εκείνους που ξεκινούν τη βιογράφιση με ορατό τους στόχο την αντικειμενική καταγραφή και επιχειρούν να μπουν έτσι στην περιοχή του καθαρού ιστορικού γίνεσθαι με την αίσθηση πως μέσα απ' αυτή την περιοχή θα βγουν φέρνοντας μαζί τους μια λαγαρισμένη εικόνα ενός προτύπου ιδανικού, ενός παιδαγωγικού, πολιτικού και ιστορικού φάρου;

Αυτοί εντελώς ανεπαίσθητα γλιστρούν απ' τα καλούπια της ιστορίας και δεν αργούν ν' ανακαλύψουν ότι ψάχνουν μέσα στα άδυτα της Τραγωδίας και πασχίζουν να ορθώσουν εμπρός τους με σάρκα και οστά το τραγικό μεγαλείο του πολιτικού ηγέτη, ο οποίος ενσυνείδητα φορτώθηκε τον σταυρό του μαρτυρίου και τράβηξε τον δικό του Γολγοθά μόνο και μόνο, για να σώσει με τη σταύρωση το δικό του ιδανικό, στο οποίο ο ίδιος είχε δώσει υλική και εθνική υπόσταση, το πλαισίωσε μέσα σε όρια γεωγραφικά, και το άφησε παρακαταθήκη στις μελλούμενες γενιές.

Φίλε αναγνώστη, εμείς οι Έλληνες, στο σύνολό μας, συνειδητά ή ασυνείδητα, δεν το ξέρω, έχουμε πετάξει από μέσα μας την ιστορική μας ευθύνη, οπότε από καταβολής ελληνικού Έθνους έχουμε ανεχθεί να μας κυβερνά κάθε φορά μια μειοψηφία - μικρή σημασία τελικά έχει για τις μάζες αν η μειοψηφία αυτή είναι ντόπια ή ξένη - και εκτός αυτού έχουμε δώσει στην εκάστοτε μειοψηφία το δικαίωμα να φτιάχνει την ιστορία μας πάντοτε με τα δικά της κριτήρια υπη-

ρετώντας εμφανώς τους ισχυρούς, το ψεύδος και το έγκλημα και νομιμοποιώντας τη βία σ' όλες τις εκφάνσεις της, αδιαφορώντας για τις παρακαταθήκες που αφήνει στις επερχόμενες γενιές.

Κι ας μην επεκτεινόμαστε στη μακραίωνη ελληνική ιστορία: ας περιοριστούμε στα νεότερα χρόνια απ' το Εικοσιένα και δώθε. Δυστυχώς με την εθελότυφλη ιστορική μας συνείδηση ως λαός επιτρέψαμε να περάσει μπροστά απ' τα γεγονότα ο έλεγχος της ορθόδοξης εθνοκοφροσύνης μας, οπότε και δεν καταλάβαμε ότι αυτή η ορθόδοξη εθνοκοφροσύνη στο πέρασμά της άφηνε πάνω στα γεγονότα τον πέπλο της σκοπιμότητας, με επακόλουθο να έχουν θαφτεί πολύτιμα στοιχεία, και ασφαλώς και διαιωνίζονται παραχαράξεις, πλάνες, διαστρεβλώσεις των γεγονότων. Και το πιο δραματικό για τον Νεοέλληνα είναι τούτο: όλοι μας έχουμε βιώσει φοβερές ιστορικές προκαταλήψεις κι έχουμε υποστεί τόσες και τέτοιες αγκυλώσεις, απ' τις οποίες επί διακόσια συνεχή χρόνια - μιλούμε από το Εικοσιένα και εξής - ούτε μπορούμε ούτε και θέλουμε να απαλλαγούμε! Κι έτσι φορτωμένος ο καθένας μας τις δικές του προκαταλήψεις προβάλλει τον εαυτό του απέναντι στους άλλους με μian εντελώς κούφια δοκησισοφία. Κι αλίμονο αν αυτός ο δοκησίσοφος με τον έναν ή τον άλλο τρόπο τυχαίνει να παίζει και τον ρόλο του παιδαγωγού.

Απαξιώσαμε έτσι πρόσωπα, ιδέες και καταστάσεις, ενώ δώσαμε αξία στην πιο ωμή έκφραση του καιροσκοπισμού, του πολιτικού αμοραλισμού και της πατριδοκαπηλείας. Δεχτήκαμε τα γεγονότα εντελώς μηχανικά, σχεδόν χωρίς καμία χρονική ακολουθία, και σχηματίσαμε μέσα στη συνείδησή μας «εικόνας ατάκτως ερριμένες», συμβάντα αποκομμένα από τόπο και χρόνο δίχως αρχή και τέλος, και γενικότερα, αυτή τη μοναδική εποποιΐα του '21 την κρατάμε μέσα μας τόσο θολή στην πορεία των γεγονότων και στη συνδρομή των προσώπων, ώστε η σχέση αιτίου και αιτιατού να φαντάζει εντελώς διερρηγμένη. Ύστερα, εκπλησσόμαστε, γιατί μαθαίνουμε την εθνική μας ιστορία μέσα από συγγράμματα ξένων ιστοριογράφων! Και εμείς κάναμε τους προδότες ήρωες, ενώ τους αληθινούς πατριώτες τους πετάξαμε στα Τάρταρα, για να προβάλλουμε - ακόμα και σήμερα - ως «Φιλέλληνες» τους πάσης φύσεως τυχοδιώκτες, την «ακαθαρσία της Ευρώπης» καταπώς σημείωσε και ο Μακρυγιάννης.

Και φτάνουμε έτσι και στη μορφή του Ι. Καποδίστρια. Του ανθρώπου για τον οποίο τα όσα έχουν ήδη γραφτεί και συνεχίζουν ακόμα να γράφονται μπορούν κάλλιστα να γεμίσουν βιβλιοθήκες. Μελετούν οι ξένοι με κάθε λεπτομέρεια τη ζωή και το έργο του, ενώ εμείς επί σειρά γενεών πασχίζαμε να συγκρατήσουμε μέσα μας το ότι είναι Αυτός που επέβαλε στην Ελλάδα την καλλιέργεια της πατάτας... Ναι. Επί σειρές γενεών το ελληνικό κατεστημένο εμμέσως πλην σαφώς υποχρέωνε τους δασκάλους να περάσουν στους μαθητές πρωτίστως ότι

ο Ι. Καποδίστριας υπήρξεν ο μέγας ευεργέτης, διότι έφερε στην Ελλάδα την καλλιέργεια της πατάτας! Λες κι έχουμε να κάνουμε με τον πλέον δεινό μεγαλοεισαγωγέα αγροτικών προϊόντων! Κι απορώ πώς κάτι τέτοιο απέφυγαν να το βάλουν λεζάντα στις προσωπογραφίες αυτού του αξεπέραστου συμβόλου της πολιτικής αρετής, μια και στις συνειδήσεις μας επιχείρησαν να το χαράξουν με ανεξίτηλα γράμματα!

Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, επί δύο περίπου αιώνες συνεχώς και αδιαλείπτως, έως και σήμερα ακόμα, αρκετοί αυτόκλητοι ιστορικοί, πατριδοκάπηλοι, καιροσκόποι, στυγνοί αμοραλιστές ή και εντεταλμένοι παραχαράκτες του ιστορικού μας γίνεσθαι επιδιώκουν να αμαυρώσουν τις αρετές του αξεπέραστου αυτού γίγαντα του Έθνους, της ηθικής και της πολιτικής, του ανθρώπου στον οποίο τελικά η Ελλάδα χρωστάει την ύπαρξή της στον διεθνή χάρτη, είτε χαρακτηρίζοντάς τον τύραννο, δικτάτορα, Ρώσο πράκτορα, προδότη, ανθέλληνα και τόσα άλλα, προφανώς αποκυήματα της νοσηρής των φαντασίας, είτε συγκρίνοντάς τον με τα σύμβολα της χαμέρπειας, της εθνοκαπηλείας, της ιδιοτέλειας, της ρεμούλας, του καιροσκοπισμού και του πολιτικού αμοραλισμού, τα οποία διδάσκονταν ως μαθήματα θεωρία και πράξι στη Μεγάλη Πολιτική Σχολή των «Συνταγματικών» πολεμίων του Ι. Καποδίστρια, και που με τα μαθήματα αυτά γαλουχήθηκαν γενιές και γενιές Ελλήνων πολιτικών. Και καλά που δεν τον είπαν και φασίστα! Μάλλον δεν γνώριζαν τον όρο... Το «αιδώς αχρείου» είναι λίγο, νομίζω, για την περίπτωση τους...

Όμως μ' αυτά και μ' αυτά το κατεστημένο πέτυχε τους στόχους του: και τους προδότες τους έκαμε ήρωες και μέσα στη συνείδηση των Ελλήνων φύτεψε την ιστορική προκατάληψη, τον πιο διαβρωτικό δηλαδή μηχανισμό της αληθινής γνώσης. Και βεβαίως ο κυριότερος σκοπός της παρούσας έκδοσης τόσο απ' τη δική μου πλευρά, όσο κι απ' την πλευρά των συνεργατών μου είναι να αποκατασταθούν οι ιστορικές αλήθειες και ν' αποδώσουμε χωρίς φόβο και πάθος τα του Καίσαρος τω Καίσαρι και τα του Θεού τω Θεώ. Ν' αποδείξουμε επιτέλους το αν και κατά πόσο ο Καποδίστριας ήταν «τύραννος», ο Κολοκοτρώνης «υβριστής πλιατσικολόγος», ο Καραϊσκάκης ήταν «σιχαμερός βωμολόχος παλιόγυφτος» ή ο Ανδρούτσος υπήρξε «τέρας, εγκληματίας, απάνθρωπος, πιστό αντίγραφο του Αλή», όπως ακόμα και σήμερα διατείνονται ορισμένοι από θέσεις επώνυμες.

Κι επιπλέον να φανούν τα «έργα και αι ημέραι» των ευγενών και φιλογενών Μαυροκορδάτου, Νέγρη, Κωλέττη, καθώς και άλλων «σωτήρων και ηρώων» που έκαμαν δόγμα τους το «να καεί το Έθνος, αρκεί να μη θιγούν οι ίδιοι». Τρανή περίπτωση οι αδερφοί Κουντουριώτη μετά των παραφυάδων... Κι ακόμα να δει ο καθένας ποιος και τι ήταν ο Νικηταράς, ο Δ. Υψηλάντης, ο «άγιος» Μα-

κρυγιάννης, ο «μέγας πολέμαρχος» Γκούρας, ο Μιαούλης, ο Κανάρης και τόσοι άλλοι. Επιπρόσθετα, τρανταχτά ονόματα «Φιλελλήνων», ανώτερων κληρικών, διδασκάλων του Γένους, λογιωτάτων κ.λπ. Από κει και πέρα ο καθένας μπορεί να κρίνει ανεπηρέαστα.

Ξέρω καλά πως για όλα αυτά θα υπάρξουν διαφωνίες. Να υπάρξουν! Άλλωστε απ' τον αντίλογο παράγεται η σύνθεση. Φτάνει ο αντίλογος αυτός να είναι καλοπροαίρετος και τεκμηριωμένος. Κάποτε θα πρέπει να γίνει συνείδηση σε όλους ότι η Επανάσταση κρίθηκε μάλλον μέσα στις συμπληγάδες της ευρωπαϊκής διπλωματίας, αλλά και στα τεράστια εμπόδια που ορθώθηκαν στο εσωτερικό της Ελλάδας, από τους ίδιους τους Έλληνες! Και μεις ως τώρα με την παγιωμένη θεσμική επανάληψη στις εθνικές μας επετείους έχουμε δώσει έναν χαρακτήρα μάλλον τυπικής εθμικής υποχρέωσης, παρά ουσιαστικής και συνειδητής πίστης. Επιμένουμε σε μιαν επιδερμική, λειψή ως επί το πλείστον, μνημόνευση της ένοπλης εξέγερσης των Ελλήνων, που σήκωσαν το λάβαρο εναντίον του Οθωμανικού ζυγού, αλλά σχεδόν αγνοούμε εξ ολοκλήρου το ότι η Επανάσταση εκείνη πέρα από εθνικό είχε και κοινωνικό χαρακτήρα. Και νομίζω πως είναι πια καιρός να ξεκαθαρίσουμε τα πράγματα μια και καλή.

Χωρίς να θέλω σε καμιά περίπτωση να μειώσω τους στρατιωτικούς άθλους των επαναστατών, θα τολμήσω να επισημάνω τούτο: οι διεθνείς πολιτικές και διπλωματικές συγκυρίες της εποχής εκείνης δεν επέτρεπαν επ' ουδενί την επικράτηση των Ελλήνων στον άνισο αγώνα απέναντι στην πανίσχυρη και προστατευόμενη απ' όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές Δυνάμεις Οθωμανική αυτοκρατορία. Γι' αυτό και οι υπεύθυνοι της Επανάστασης, η Φιλική Εταιρεία και ο Αλ. Υψηλάντης, επεδίωξαν εξ αρχής να κριθεί ο αγώνας με παράλληλες ενέργειες, στρατιωτικές και πολιτικές. Και τούτο επειδή, μόλις ο Υψηλάντης τον Φεβρουάριο του 1821 κήρυξε την Επανάσταση στις παραδουνάβιες Ηγεμονίες, εμφανίστηκαν μπροστά στους επαναστατημένους Έλληνες τρία αξεπέραστα εμπόδια. Εμπόδια που κράτησαν χρόνια ολόκληρα και τα συνάντησε και ο Ι. Καποδίστριας, όταν έφτασε στην Ελλάδα ως Κυβερνήτης. Ιδού λοιπόν:

Πρώτο: Ο απειράριθμος τακτικός τουρκικός στρατός φανατισμένος στο έπακρο, οργανωμένος και εξοπλισμένος με όλα τα μέσα που διέθετε η τεχνολογία της εποχής εκείνης.

Δεύτερο: Η αντίδραση των ευρωπαϊκών Αυλών ενάντια σε κάθε απελευθερωτικό κίνημα. Και ειδικότερα η ανίερη Ιερή Συμμαχία, ψυχή της οποίας ήταν ο μισέλληνας Καγκελάριος της Αυστρίας Μέττερνιχ. Οι Ευρωπαίοι λοιπόν όλοι, για τα συμφέροντά τους ωμά και απροκάλυπτα στήριζαν την Οθωμανική αυτοκρατορία, επειδή πίστευαν ότι η αδιατάρακτη εξουσία του Σουλτάνου - να που ο τίτλος αυτός επιβιώνει και στις μέρες μας, πάνω που πιστεύαμε ότι

έχει ξεχαστεί – στην ανατολική Μεσόγειο αποτελούσε εγγύηση για την ευρωπαϊκή ασφάλεια.

Τρίτο: Οι ντόπιοι δουλικοί υπηρέτες των Τούρκων και των Ευρωπαίων, που μεταχειρίστηκαν κάθε μέσο, για να αποτύχει η Επανάσταση, όσο κι αν αυτό ακούγεται παράδοξο. Κι ήταν, νομίζω, το πλέον επικίνδυνο εμπόδιο, γιατί έχει να κάνει με φατρίες διπρόσωπες ή και πολυπρόσωπες. Και τις φατρίες αυτές θα τις συναντήσουμε σε προκρίτους, κοτζαμπάσηδες, πλοιοκτήτες, Φαναριώτες που εμφανίστηκαν ως πρίγκηπες και συμπεριφέρονταν ως αυτόκλητοι πολιτικοί, σε αρκετούς αληπασαλήδες, με κύριο εκφραστή τον Κωλέττη, σε μεγάλο αριθμό ανώτερων ή ανώτατων κληρικών, που λειτουργούσαν με κύριο όπλο τους τον αφορισμό(!), ναι, τον αφορισμό των Επαναστατών, παρόλο που η συντριπτική πλειοψηφία του κατώτερου κλήρου υπηρέτησε τα δίκαια των Ελλήνων. Αυτά και πολλά άλλα ακόμη.

Συνεπώς μια λογική θεώρηση των πραγμάτων οδηγεί αβίαστα στο συμπέρασμα ότι ο αγώνας των Ελλήνων ήταν χαμένος από χέρι. Κι είναι θαύμα που η Επανάσταση κράτησε δώδεκα ολόκληρα χρόνια και τελικά πέτυχε, όπως κι αν πέτυχε! Πάντως όχι αντάξια των προσδοκιών και του δίκιου των Ελλήνων.

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά:

Την ευρωπαϊκή διπλωματία ανέλαβε εξ αρχής να την αντιμετωπίσει μόνος του ο Ι. Καποδίστριας, τόσο στην αρχή ως πανίσχυρος υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, όσο και στη συνέχεια ως Κυβερνήτης της Ελλάδας. Με το διεθνές κύρος του, την ελληνικότερα πάντων καρδιά του, την ευστροφία, την ανιδιοτέλεια και την επίγνωση της αξίας του πέτυχε μεθοδευμένα να ξεπεράσει ένα ένα τα διπλωματικά εμπόδια, και, αφού στο Συνέδριο του Λάιμπαχ τον Μάρτιο του 1821 κατάφερε να περισώσει την Επανάσταση από τα νύχια της απολυταρχίας και του Μέττερνιχ, στη συνέχεια έφερε τις ευρωπαϊκές Αυλές προ των ευθυνών τους κλονίζοντας το ισχύον status quo και δημιουργώντας πλέον υπαρκτό ελληνικό ζήτημα.

Επιπλέον θα πρέπει να επισημανθεί εξ αρχής το γεγονός ότι θυσιάσε την περίοπτη θέση του στο υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας, την άνεσή του, την προσωπική ζωή, τα χρήματα, τη δόξα, με το όραμα να δημιουργήσει μέσα από το απόλυτο χάος κράτος. Κράτος δικαίου ως παγκόσμιο κέντρο σοφίας και γραμμάτων απρόσβλητο από εξωτερικές επεμβάσεις! Θα ανταμειφθεί με τη στυγερή δολοφονία του στις 27.9.1831, επειδή πάσχιζε μ' όλες του τις δυνάμεις να προωθήσει τα δικαιώματα του καθημαγμένου ελληνικού λαού. Επειδή επεχείρησε να περιορίσει τα προνόμια των βολεμένων, που υπηρέτησαν τους Τούρκους,

τους Άγγλους, τους Γάλλους! Επειδή διέθετε το ηθικό και πολιτικό ανάστημα να πει όχι στους ξένους.

Την τουρκική θηριωδία και το ντόπιο κατεστημένο ανέλαβαν να αντιμετωπίσουν οι αγωνιστές πατριώτες, οι απλοί άνθρωποι του λαού, κατώτεροι κληρικοί και λόγιοι, ελάχιστοι Φιλέλληνες, αλλά και όσοι απ' τους εμπόρους και τους πλοιοκτήτες, τους οικονομικούς δηλαδή κολοσσούς της εποχής, διακατέχονταν από συναισθήματα πατριωτισμού. Ευτύχημα βεβαίως για το επαναστατημένο Έθνος ήταν το γεγονός ότι, ενώ στο εξωτερικό, τα επτά πρώτα χρόνια της Επανάστασης αγωνιζόταν ο πυλώνας του Ελληνισμού Ι. Καποδίστριας, στο εσωτερικό συντόνιζαν τις επιχειρήσεις, στρατιωτικά βέβαια, γιατί ο πολιτικός συντονισμός, που γινόταν απ' τις φατρίες των Φαναριωτών, των κοτζαμπάσηδων, των δεσποτάδων, καθώς και των πάσης φύσεων λυμεώνων του Έθνους μονάχα καταστροφές δημιουργούσε. Συντόνιζαν λοιπόν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις άνθρωποι ανιδιοτελείς, ιδιοφυείς στρατηγικές με ψυχή ελληνική. Άνθρωποι που θυσιάσαν τα πάντα, και τη ζωή τους ακόμα, για να δουν την Ελλάδα λεύτερη. Βεβαίως οι πιο πολλοί δεν μπόρεσαν να τη δουν τελικά...

Κι απ' τον πρώτο χρόνο της Επανάστασης φάνηκε καθαρά ότι, μονοιασμένοι οι Έλληνες, το εμπόδιο του τουρκικού στρατού θα το ξεπερνούσαν πολύ εύκολα, εάν δεν εμφανίζονταν οι δουλικόι υπηρέτες των ξένων συμφερόντων. Κυρίως των τουρκικών, των γαλλικών και πρωτίστως των αγγλικών. Οι άνθρωποι αυτοί πολέμησαν με νύχια και με δόντια, προκειμένου να ματαιώσουν την απελευθέρωση. Για τα έργα και τις ημέρες τους μπορούν να γραφούν τόμοι και τόμοι από Βίβλους γραμμάτων!

Διεκδικούσαν να διοικούν αυτοί την Ελλάδα, υποθήκευαν τα εθνικά κτήματα, έφεραν τον Ιμπραήμ στον Μοριά και τον Κιουταχή στη Στερεά Ελλάδα, έρριξαν στον τάφο χιλιάδες αγωνιστές, έγιναν δουλικά όργανα των μεγαλύτερων τυχοδιωκτών που ήρθαν εδώ ντυμένοι «Φιλέλληνες» αρχιστράτηγοι ή αρχιναύαρχοι, φόρτωσαν στις πλάτες του λαού δάνεια, που τα κατασπατάλησαν οι ίδιοι, δημιούργησαν απανωτούς εμφυλίους, δολοφόνησαν τον Ανδρούτσο, τον Καραϊσκάκη και αρκετούς άλλους επώνυμους και ανώνυμους φτάνοντας μάλιστα και ως τον Καποδίστρια, κι όλα αυτά μόνο και μόνο για να καταστήσουν την Ελλάδα αγγλικό προτεκτοράτο!

Οι ίδιοι βεβαίως μοιράζονταν τα αξιώματα. Γινόντουσαν πρωθυπουργοί, πρόεδροι, υπουργοί, ναύαρχοι, αρχιστράτηγοι, έκαμαν περιουσίες αμύθητες και στιγμάτισαν έκτοτε τις τύχες της πατρίδας μας. Τα αμαρτήματά τους εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να μας ταλανίζουν. Κι όμως η Ελληνική Ιστορία συνεχίζει να τους κατατάσσει μεταξύ των ηρώων αγωνιστών του Έθνους. Το εκπαιδευτικό μας σύστημα συνεχίζει να τους προβάλλει στους μαθητές και

σπουδαστές όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης ως φωτεινά παραδείγματα πατριωτισμού, ως φάρους φωτεινούς της Λευτεριάς, της Δημοκρατίας, της Δικαιοσύνης! Ενώ το μόνο που τους άξιζε ήταν εξαρχής να τους είχαν πετάξει στα Τάρταρα της λήθης, μνημονεύοντας όμως εσαεί το τρισάθλιο έργο τους. Και μόνο τα στοιχεία που υπάρχουν εναντίον τους ν' αναλογιστεί κανείς, είναι να φρίττει!

Μπορεί βέβαια να γίνομαι φοβερά καταγγελτικός και δεν το θέλω. Ή μάλλον θα ήθελα να ήμουν επιεικής στις κρίσεις μου απέναντι στις διάφορες ιστορικές προσωπικότητες, που με τον έναν ή τον άλλον τρόπο έβαλαν τη σφραγίδα τους πάνω στην πορεία του ιστορικού μας γίγνεσθαι. Θα ήθελα είτε στη θύμηση του έργου είτε στη θέα των πορτρέτων τους να στέκομαι απέναντί τους «χωρίς ν' ακούω φωνές θυμωμένες μέσα από τα χώματα», καταπώς θα έλεγε και ο μέγας Ν. Καζαντζάκης, χωρίς να μού προκαλούν μνησιπήμονα εθνικό πόνο οι κάθε είδους Εφιάλτες, που αλλάζουν μορφές και ονόματα πριν από κάθε καινούργια εθνική προδοσία τους.

Αλλά όσες μορφές κι αν αλλάξουν τελικά, μ' όσα ψευδεπίγραφα ονόματα κι αν πολιτογραφηθούν στην Ιστορία, όσο και να προσπαθήσουν ν' αποποιηθούν ή να πετάξουν από πάνω τους την κατάρα που τους βαραίνει, ο αδέκαστος κριτής που λέγεται Ιστορία τους έχει καταστήσει και καταντήσει εθνικά μιάσματα σε κάθε εθνική μας συμφορά μέσα στη διαδοχή γεγονότων και καταστάσεων. Και τα μιάσματα αυτά έρχονται κάποια μέρα στο φως με την αποτρόπαιη μορφή τους, όσο κι αν κάποιες κατεστημένες αντιλήψεις επιχειρούν κατ' ευφημισμόν να τα εξωραΐσουν παντοιοτρόπως και να τα προβάλλουν ως παραδείγματα προς μίμηση! Από μόνα τους όμως φωνάζουν πως μονάχα η αποφυγή τους αξίζει. Ο Καιάδας της Ιστορίας είναι η μόνη θέση που τους ταιριάζει. Και το ανάθεμα του ονόματός τους απομένει να συνεχίζει να προβάλλεται ως το εθνικό μας Άγος.

Και προχωρήσαμε, τέλος, στην παρούσα έκδοση αφενός για να τιμήσουμε τη μνήμη και το έργο του πρώτου και αξεπέραστου μεταρρυθμιστή Κυβερνήτη και ιδρυτή του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους και αφετέρου να αποκαταστήσουμε, ει δυνατόν, όλες τις αδικίες που έχουν γίνει στη ζωή και το έργο του ανυπέβλητου διπλωμάτη και πολιτικού. Στόχος μας βασικός

είναι να ευαισθητοποιηθεί η εθνική μας μνήμη, η ελληνική μας συνείδηση, τόσο με την ευκαιρία της συμπλήρωσης διακοσίων χρόνων από το ξέσπασμα της Επανάστασης του '21 όσο και επειδή βρισκόμαστε σε μιαν εποχή, όπου έχει φοβερά υποβαθμιστεί η μελέτη και η γνώση της Ιστορίας, ειδικότερα από τις νεότερες γενιές, αλλά και να προβληθεί ως παράδειγμα προς μίμηση ένα πρότυπο ανθρώπου και πολιτικού, ο οποίος στην κορυφή της ιεράρχησης των

αξιών του είχε τοποθετήσει την ανιδιοτελή αγάπη του για την πατρίδα. Ιστορικοί επιστήμονες, βεβαίως, δεν είμαστε. Κάνουμε όμως μια προσπάθεια με την πίστη ότι συνειδητά στοχεύουμε στην αποκάλυψη της αλήθειας και όχι να κομίσουμε μιαν ακόμα γλαύκα ες Αθήνας. Δόξα τω Θεώ έχουν γραφεί για τον Καποδίστρια βιβλιοθήκες ολόκληρες. Άρα δεν προσθέτουμε ένα ακόμη σύγγραμμα μέσα στα τόσα. Στόχος μας είναι να δώσουμε στον κόσμο ένα βιβλίο απλό και κατανοητό από όλους, για αυτό και κάποιες επιστολές γραμμένες στην αρχαϊζουσα τις μεταγλωττίσαμε στην απλή νεοελληνική.

Ο Ι. Καποδίστριας υπήρξε μια μοναδική πολιτική προσωπικότητα. Οι αρετές του ανθρώπου αυτού όχι μόνον δεν υπάρχουν στις μέρες μας, αλλά και στους δυο αιώνες του ανεξάρτητου εθνικού μας βίου δεν είδαμε να ήταν γνωρίσματα όσων πήραν στα χέρια τους τις τύχες της πατρίδας μας. Δυστυχώς. Η πολιτική του οξύνουσα, η διπλωματική του διορατικότητα, η αίσθηση του δικαίου, η εσωτερική του καλλιέργεια, καθώς και η μοναδική του ανιδιοτέλεια τον έκαμαν να παραμερίσει εντελώς την προσωπική του ανάδειξη και ευτυχία, την άνεση, το όνομα, τα αξιώματα και τον πλουτισμό και να φτάσει ως τη θυσία για τη σωτηρία της πατρίδας του.

Ό,τι και να πει κανείς για τον μεγάλο αυτόν οραματιστή και ρεαλιστή συνάμα της πολιτικής θα είναι λίγο. Ωστόσο ορισμένους από τους σταθμούς της τραγικής πορείας αυτού του ανθρώπου, που μέσα του χτυπούσε η «ελληνικότερα καρδιά» κατά τη φράση του πολιτικού του αντιπάλου Σπυρίδωνος Τρικούπη, θα τους παρουσιάσουμε στο βιβλίο ετούτο και για να φανερωθούν οι αλήθειες γύρω απ' τη ζωή και το έργο του, αλλά και για να μάθει ο κόσμος τα πραγματικά γεγονότα με βάση τα οποία η Ελλάδα έγινε κράτος μέσα από το χάος χάρη στη θυσία του Ι.Α. Καποδίστρια.

Και στη σημερινή κρίσιμη οικονομική και κοινωνική συγκυρία που διέρχεται η χώρα μας, ας γίνει οδηγός της πολιτικής το οραματικό μάτι και η πολιτική πρακτική του μεγάλου αυτού ανδρός. Κι ας ενστερνιστεί ο καθένας μας μια μεγάλη αλήθεια την οποία δίδαξε με το παράδειγμά του: «Δεν ζη ο Άνθρωπος. Ζη το Έργον του...». Κι αυτό ακριβώς το έργο του Ι.Α. Καποδίστρια δίνουμε στις σελίδες που ακολουθούν.

*Οδυσσέας Β. Τσιντζιράκος
Φιλολόγος
Λάρισα 2021*

Πρώτο μέρος
Ο Καποδίστριας πριν την Ελληνική Επανάσταση
(1776-1820)

Προσωπογραφία του Ιωάννη Α. Καποδίστρια, Σεπτέμβριος 1818.

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Η καταγωγή του

Τον Ιανουάριο ή Φεβρουάριο του 1776 στην Κέρκυρα γεννήθηκε ο δεύτερος γιος απ' τα εννέα συνολικά παιδιά του δικηγόρου και πολιτικού παράγοντα του νησιού, κόμη Αντωνίου Μαρία Καποδίστρια και της Διαμαντίνας Γονέμη. Σύμφωνα με τον Ευαγγελίδη¹ στα βιβλία βαπτίσεως του ναού της «Αντιβουνοιώτισσης» της Κέρκυρας ο Ιωάννης Καποδίστριας φαίνεται να βαπτίστηκε στις 11 Φεβρουαρίου του 1776, οπότε ο Ευαγγελίδης δίνει ημερομηνία γεννήσεως την 31η Ιανουαρίου. Ο ίδιος όμως ο Καποδίστριας, σύμφωνα με την Κούκκου², σε επιστολή προς τον πατέρα του με ημερομηνία αποστολής 10 Φεβρουαρίου 1809 από την Πετρούπολη δηλώνει αυτή την ημερομηνία ως γενέθλια επέτειό του. Έτσι πιθανόν να προέκυψε η σύγχυση όσον αφορά στη γέννησή του. Η αρχοντική αυτή οικογένεια είναι καταχωρισμένη στο Libro d'oro της Κέρκυρας, και ο εν λόγω γιος της με το όνομα Ιωάννης έμελλε να γίνει ο πρώτος και τραγικός συνάμα Κυβερνήτης της απελευθερωμένης Ελλάδας.

2. Το οικόσημο και το γενεαλογικό του δέντρο

Η οικογένεια Καποδίστρια κατάγεται από την πόλη της Δαλματίας Capo de Istria (=πρωτεύουσα της Ίστριας), και το αρχικό όνομα της οικογένειας ήταν Βιττόρι, καθολικού θρησκευματος που κατέφυγαν στην Κέρκυρα το 1373 για πολιτικούς λόγους. Το 1477 η οικογένεια αναφέρεται στη Χρυσή Βίβλο της Κέρκυρας ως καθολική. Ο κομητικός τίτλος της απονεμήθηκε το 1689 από τον Δούκα Κάρολο Εμμανουήλ και επικυρώθηκε το 1796 από την Ενετική Δημοκρατία. Η οικογένεια διαιρέθηκε σε πολλούς κλάδους, ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει ο κλάδος του Ιωάννη. Αρχηγέτης φέρεται ο Ιερώνυμος Καποδίστριας που γεννήθηκε το 1555. Έτσι έχουμε: Ιερώνυμος - Βίκτωρ - Βιάρος - Αντώνιος - Βιάρος- Αντώνιος Μαρία

Εικόνα 1. Το οικόσημο της οικογένειας Καποδίστρια

¹ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 8-10.

² Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 63.

Ο τελευταίος παντρεύτηκε την κόρη του Κόμη Χριστοδούλου Γονέμη, από επιφανή οικογένεια της Κύπρου, που είχε αρχικά μετοικήσει στην Κρήτη και ύστερα στην Κέρκυρα. Αριστοκρατική συνεπώς η καταγωγή του Ιωάννη, όπως επίσης και η αγωγή που έλαβε μέσα στα πλαίσια του οικογενειακού του περιβάλλοντος. Ένα περιβάλλον με πατριαρχικές αντιλήψεις και βαθιά θρησκευτικότητα. Κι αυτό μας βοηθάει να κατανοήσουμε επαρκώς τις πολιτικές και κοινωνικές του αντιλήψεις, καθώς και την εν γένει κοσμοθεωρία του γύρω απ' τη ζωή και τον άνθρωπο. Τα παιδιά που απέκτησε η συγκεκριμένη οικογένεια είναι τα παρακάτω:

α. Άνδρες:

- Βιάρος
- Ιωάννης
- (Ιωάννης Μαρία) Αυγουστίνος
- Βίκτωρ
- Γεώργιος

β. Γυναίκες:

- Στέλλα Πολυλά
- Ευφροσύνη (μοναχή)
- Ευφημία (μοναχή)
- Μαρία Ροδοστάμου

3. Οι σπουδές του

Τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε στη γενέτειρά του και ο πατέρας του φρόντισε να στείλει τον Ιωάννη στους καλύτερους δασκάλους του νησιού. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι ο πρώτος του δάσκαλος στάθηκε ο καλόγερος Συμεών του μοναστηριού της Πλατυτέρας. Ο Συμεών εξαρχής μετέδωσε στον μικρό μαθητή του τη βαθιά θρησκευτική πίστη, μια πίστη που κατά την παράδοση, ενισχύθηκε όταν αργότερα ο έφηβος Ιωάννης κατέπεσε από το άλογο του και τραυματίστηκε πολύ σοβαρά. Κι όταν συνήλθε, ύστερα απ' τις φροντίδες των μοναχών και των γιατρών, πίστεψε ότι επέζησε με τη βοήθεια του Θεού. Η πίστη του αυτή απετέλεσε στάση ζωής μετέπειτα, γι' αυτό και σε κάθε του ενέργεια επικαλούνταν τη θεία βοήθεια.

Δεκαοχτάχρονος πια στα 1794 πηγαίνει στη Βενετία, για να σπουδάσει Ιατρική στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας. Ταυτόχρονα παρακολουθεί μαθήματα Φιλοσοφίας και Νομικής. Οι σύγχρονοί του είχαν να λένε για ένα ήσυχο, υπάκουο, μελετηρό, εργατικότατο και πανέξυπνο παιδί. Ολοκλήρωσε τις σπουδές του ταχύτατα και μέσα σε τρία και κάτι χρόνια επιστρέφει στην Κέρκυρα και ασκεί το ρόλο του γιατρού-λειτουργού. Έτρεχε νύχτα και μέρα, όπου υπήρχε ανάγκη. Τους φτωχούς ασθενείς όχι μόνο τους θεράπευε, αλλά δωρεάν τους χορηγούσε και τα φάρμακα και την τροφή τους. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις έφτανε να κάνει και επεμβάσεις, όσο βεβαίως το επέτρεπαν οι συνθήκες

της εποχής του. Από τον πρώτο καιρό είχε γίνει ο ευεργέτης, ο παρήγορος ιατρός, ο πατέρας. Ο ανθρωπιστής επιστήμονας. Είχε γίνει ο τύπος του φιλόανθρωπου γιατρού, του λειτουργού επιστήμονα που διατηρήθηκε στην ελληνική ύπαιθρο μέχρι τη δεκαετία του 1950. Έκτοτε όμως...

4. Η ανάμιξή του στην πολιτική

Εικόνα 2. Ο Αντώνιος Μαρία Καποδίστριας

Κατά την ίδια όμως περίοδο μπήκαν στην Κέρκυρα τα γαλλικά στρατεύματα, οπότε έδιωξαν απ' το νησί τον ρωσικό δεσποτισμό και τη βενετσιάνικη αριστοκρατία. Ταυτόχρονα έχανε τη δύναμή του και ο Κόμης Αντώνιος Μαρία, που ήταν ο ευνοούμενος των Ρώσων στο νησί. Μάλιστα φυλακίστηκε και απειλήθηκε να θανατωθεί, αλλά διασώθηκε με την παρέμβαση των γιών του Βιάρου και Ιωάννη, κυρίως του δεύτερου, ο οποίος δήλωσε στους Γάλλους κατακτητές την πίστη του στα δημοκρατικά ιδεώδη.

Αργότερα ο Μέττερνιχ θα τον κατηγορήσει στον Τσάρο ως «κρυπτοδημοκράτη» και υποκινητή των φιλελεύθερων κινήματων! Όμως στα 1798 ο ρωσικός και ο τουρκικός στόλος ξαναπαίρνουν πίσω τα Εφτάνησα, φεύγουν οι Γάλλοι και στην Κέρκυρα συγκροτείται προσωρινή κυβέρνηση και θεσπίζεται το Σύνταγμα της Επτανήσου Πολιτείας. Ο Τσάρος, αφού απονείμει στον Αντώνιο Μαρία το παράσημο του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ, τον στέλνει στον Σουλτάνο, ώστε να εγκρίνει και εκείνος το νέο Σύνταγμα. Και το συνταγματικό καθεστώς της Επτανήσου Πολιτείας αναγνωρίζεται με τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης ανάμεσα στη Ρωσία και την Τουρκία τον Μάρτη του 1800. Κι ήταν στην ουσία το πρώτο ελληνικό κράτος που δημιουργήθηκε ύστερα απ' την άλωση.

Επιστρέφοντας ο Αντώνιος Μαρία από την Κωνσταντινούπολη ως εντολοδόχος της Υψηλής Πύλης για την εφαρμογή του συντάγματος, μεταβιβάζει την αυτοκρατορική και σουλτανική εντολή στον γιο του Ιωάννη.

Αυτός με τη σειρά του ξεδιπλώνει το ενδιαφέρον του για την πολιτική και πολύ γρήγορα γίνεται γνωστός για τη δραστηριότητά του στους ευρύτερους διπλωματικούς κύκλους. Ουσιαστικά ο Ι. Καποδίστριας κλείνει τη σύντομη πετυχημένη καριέρα του ως γιατρός κι αρχίζει τη μακρά και ταραγμένη πολιτική του

σταδιοδρομία. Η επιστήμη βεβαίως έχασε το πρότυπο του γιατρού-λειτουργού. Κέρδισε όμως η πολιτική τον άνθρωπο που θα μείνει στην ιστορία ως πρότυπο ηθικής, ως ο ορισμός της διπλωματίας και ως το σύμβολο της πολιτικής αρετής.

Εικόνα 3. Ο Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας.

Ως πρώτη πετυχημένη διπλωματική και πολιτική του ενέργεια είναι το γεγονός ότι, όταν το 1801 η Κεφαλλονιά, η Ζάκυνθος και η Ιθάκη επαναστάτησαν και ύψωσαν την αγγλική σημαία, με εντολή της κερκυραϊκής κυβέρνησης ο Ι. Καποδίστριας έτρεξε στα επαναστατημένα νησιά, για να συμβιβάσει τα πράγματα. Πέτυχε έτσι να περιλάβει τα τρία αυτά νησιά στο καθεστώς της Επτανήσου Πολιτείας υπό ρωσική προστασία. Για την επιτυχία του αυτή τον Απρίλιο του 1803 διορίζεται Γραμματέας της Επτανήσου Πολιτείας. Και τον Νοέμβριο αναλαμβάνει την διακυβέρνηση ύστερα από τον θάνατο του προέδρου Σπυρίδωνος Θεοτόκη.

Στα 1807 διορίζεται στη Λευκάδα έκτακτος επίτροπος και συντονιστής των στρατιωτικών επιχειρήσεων εναντίον της Πύλης και του Αλή Πασά, ο οποίος προσπάθησε να καταλάβει τη Λευκάδα. Εδώ συναντάται με αρκετούς ονομαστούς οπλαρχηγούς όπως: Κατσαντώνης, Ίσκος, Μπότσαρης, Τζαβέλας, Βαρνακιώτης κ.ά. Γνωρίστηκε επίσης με τον τότε Δεσπότη Άρτας και Ουγγροβλαχίας ύστερα, Ιγνάτιο, καθώς και με τον Θ. Κολοκοτρώνη. Και οι δύο αυτοί έπαιξαν αργότερα καθοριστικό ρόλο στη ζωή του. Ο δεύτερος του έμεινε ως το τέλος της ζωής του πιστός συνεργός και φίλος. Ο πρώτος όμως εξελίχτηκε ως ένας απ' τους πλέον σκληρούς πολέμιους του. Πέτυχε λοιπόν ο Καποδίστριας με τη βοήθεια των οπλαρχηγών όχι μόνο να μην κυριεύσει ο Αλής τα Επτάνησα, αλλά παράλληλα να ενώσει τις διάφορες τάξεις των Ελλήνων εναντίον του κατακτητή! Έτσι ο αγώνας της Λευκάδας παίρνει πανελλήνιο χαρακτήρα. Όμως τα Ιόνια νησιά ύστερα από τη συνθήκη του Τιλσίτ (1807) δόθηκαν ξανά στους Γάλλους.

Εικόνα 4. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Σε λίγο θ' ακολουθήσουν και οι Άγγλοι, ειδικά μετά την πτώση του Ναπολέοντα, σ' έναν αθέμιτο ανταγωνισμό για την εκμετάλλευση του Αιγαίου και την κυριαρχία τους στην Μεσόγειο.

5. Ο Καποδίστριας στην τσαρική Αυλή

Πολύ γρήγορα η φήμη του ως ανερχόμενου διπλωματικού αστέρα πρώτου μεγέθους φτάνει ως τα ανάκτορα του Τσάρου της Ρωσίας Αλέξανδρου Α΄. Ο Τσάρος αναθέτει στον υπουργό του των Εξωτερικών να καλέσει στη Ρωσία τον Καποδίστρια και να του αναθέσει υπηρεσία στο υπουργείο του. Ο 33χρονος τότε Ιωάννης, παρά το νεαρό της ηλικίας του είχε πλήρη επίγνωση των ικανοτήτων του, οπότε μια τέτοια πρόσκληση τη θεώρησε ως πρόκληση και ευκαιρία μαζί. Ξεκίνησε για τη Ρωσία με οδηγό του την πίστη στον Παντοκράτορα, όπως συχνά έλεγε, και με ένα και μόνο όραμα που το έκαμε σκοπό ζωής ολόκληρης μ' όποιο τίμημα για τον ίδιο: να αναλώσει τον εαυτό του και τις δυνάμεις του μονάχα για την ανεξαρτησία της πατρίδας του. Τολμώ λοιπόν να πω ότι του είχε γίνει μάλιστα εξ αρχής ισχυρή πεποίθηση ότι χρησιμοποιώντας τις δυνάμεις του μέσα απ' το ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών θα μπορέσει να υλοποιήσει το όραμά του, το να δημιουργήσει ένα ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, έτσι όπως ο ίδιος το ονειρευόταν.

Για το ότι ένα τέτοιο διακύβευμα φάνταζε από δύσκολο έως αδύνατο δεν έτρεφε αυταπάτες. Μπορεί να ήταν μεγάλος οραματιστής, αλλά ήταν και φοβερά ρεαλιστής. Ήξερε πολύ καλά το τι θα αντιμετώπιζε μέσα στα γρανάζια και τις συμπληγάδες της ευρωπαϊκής διπλωματίας, σε μια περίοδο μάλιστα όπου ολόκληρη η Ευρώπη σπαρασσόταν ανάμεσα στον «δημοκρατικό» ιμπεριαλισμό της ναπολεόντειας αιματηρής κυριαρχίας και στην απέλπιδα προσπάθεια της σκουριασμένης απολυταρχίας να κρατηθεί πάνω σε θεμέλια που έτριζαν, και που τα ευρωπαϊκά κράτη ανοιγόκλειναν σαν τις φουσαρμόνικες. Όλα αυτά δεν τον πτοούσαν. Η πολιτική του διορατικότητα τον άφηνε να καταλάβει ότι μέσα απ' αυτή την τόσο ταραγμένη κατάσταση θα πνεύσει επιτέλους και στην πατρίδα του ο άνεμος της ελευθερίας.

Στα τέλη Ιανουαρίου του 1809 φτάνει στην Αγία Πετρούπολη, παρουσιάζεται στον Τσάρο και αναλαμβάνει υπηρεσία στο υπουργείο Εξωτερικών με το βαθμό του Συμβούλου της Επικρατείας. Και αρχίζει έτσι ο μεγάλος και δύσκολος δρόμος της καριέρας του. Θα περίμενε κανείς ότι μέσα στα παλατιανά παρασκήνια με τον δεσποτικό και αυταρχικό χαρακτήρα της απολυταρχικής τσαρικής Αυλής ο από καταγωγή και ανατροφή αριστοκράτης Καποδίστριας θα διαμορφώσει μια πολιτική προσωπικότητα ακραιφνώς τυραννική και εντελώς ακατάλληλη για τη διακυβέρνηση ενός λαού φιλελεύθερου, θερμόαιμου και ανυπότακτου, όπως

ήταν οι Έλληνες. Ακριβώς όμως μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον ο Καποδίστριας κατάφερε και κράτησε τις άμυνές του. Δεν ποτίστηκε απ' το πνεύμα του δεσποτισμού, δεν οξειδώθηκε απ' τη νοτιά της απολυταρχίας, δεν περπάτησε πάνω στις επιταγές της αριστοκρατικής υποκρισίας, δε δελεάστηκε από καμιά υπόσχεση. Έκλεισε μέσα του την Ελλάδα και για την Ελλάδα συνέχιζε να δίνει τον αγώνα του. Ο Τσάρος αμέσως εκτίμησε την εργατικότητά του και τις φοβερές του ικανότητες, οπότε και θα τον κάνει σύντομα τον κύριο εξ απορρήτων μυστικοσύμβουλό του. Και τον Αύγουστο του 1811 θα τον τοποθετήσει ως υπεράριθμο διπλωματικό ακόλουθο στη ρωσική πρεσβεία της Βιέννης.

6. Καποδίστριας - Ρωζάνδρα Στούρτζα: ένας έρωτας ανεκπλήρωτος

Κρίνουμε σκόπιμο στο σημείο αυτό να εγκιβωτίσουμε μια πτυχή της ζωής του Ι. Καποδίστρια, σχεδόν άγνωστη στον πολύ κόσμο. Πρόκειται για μιαν ιδεώδη πλατωνική ερωτική σχέση του μεγάλου αυτού άντρα, που κράτησε για ολόκληρη τη ζωή του, αλλά το έφεραν οι συγκυρίες να μείνει ανεκπλήρωτη. Η γυναίκα στην οποία αναφερόμαστε, και που έβαλε τη σφραγίδα της ανεξίτηλη τόσο στην καρδιά, όσο και στην πολιτική σταδιοδρομία του Καποδίστρια είναι η Ρωζάνδρα Στούρτζα (1786-1844).

Ελληνίδα της διασποράς από αριστοκρατική οικογένεια, κόρη του Σκαρλάτου Στούρτζα και αδελφή του Αλέξανδρου, ο οποίος διετέλεσε ιδιαίτερος και έμπιστος γραμματέας του Καποδίστρια στο υπουργείο Εξωτερικών. Η Ρωζάνδρα ήταν γυναίκα με τεράστια μόρφωση και εξαιρετικά ψυχικά χαρίσματα. Μυαλό ανοιχτό, με ικανότητα διεισδυτική στα πολιτικά και διπλωματικά θέματα μπορούσε να προβαίνει σε σωστή και βαθειά ανάλυση των χαρακτήρων του περιβάλλοντός της. Την οξύνοια και την ευαισθησία της την εμπιστευόταν ακόμα και ο Τσάρος Αλέξανδρος, γι' αυτό και σε αρκετές περιπτώσεις συζητούσε μαζί της προσωπικά του προβλήματα, αλλά και ζητούσε τη γνώμη της σε σοβαρές πολιτικές του αποφάσεις.

Η οικογένειά της διέθετε ένα λαμπρότατο μέγαρο στην Οδησό, το οποίο περιστοιχιζόταν από ένα τεράστιο αγρόκτημα, που της παραχώρησε ο Τσάρος.

Η ευγενική και ευαίσθητη προσωπικότητα της Ρωζάνδρας εντυπωσίασε τους αριστοκρατικούς κύκλους της Πετρούπολης και η Αυτοκράτειρα Ελισάβετ, σύζυγος του Αλέξανδρου, την έκαμε κυρία επί των τιμών στην Αυλή της, παρά το νεαρό της ηλικίας της. Από τη θέση αυτή, μέσω του αδελφού της, ήρθε η γνωριμία της με τον Ι. Καποδίστρια. Ο έρωτας που αναπτύχτηκε ανάμεσά τους άφησε εποχή. Ήταν κάτι το φοβερό και ασύλληπτο για τα κοινά μέτρα. Έμελλε όμως να μείνει ανεκπλήρωτος! Κι αυτό γιατί μέσα στις καρδιές και των δυο τους υπήρχε η Ελλάδα! Όσο κι αν ακούγεται παράταιρο ή οξύμωρο. Λες και η μοίρα τους αντάμωσε,

Εικόνα 5. Η Ρωξάνδρα Στούρτζα

για να μη σμίξουν ποτέ στη ζωή τους. Ωστόσο η αφοσίωση του ενός προς τον άλλο είναι εύγλωττη και διάχυτη μέσα απ' τις επιστολές που αντάλασσαν. Μέσα σ' αυτές διαβάζει καθαρά κανείς το ότι και οι δυο τους θυσίασαν την προσωπική τους ευτυχία υπηρετώντας πιστά ως το τέλος της ζωής τους την ελληνική υπόθεση. Αρκετά στοιχεία γύρω από τη σχέση αυτή, καθώς και τις επιστολές που αντάλλαξαν μπορούμε να συναντήσουμε στο βιβλίο της Ελένης Κούκκου «Ιωάννης Καποδίστριας - Ρωξάνδρα Στούρτζα. Μια ανεκπλήρωτη αγάπη».

Ένα από δείγμα της ευαισθησίας του χαρακτήρα και του ήθους του Καποδίστρια μπορούμε να πάρουμε από το παρακάτω. Η Ρωξάνδρα Στούρτζα, περιγράφει μια συννηθισμένη εικόνα κατά τις αυτοκρατορι-

κές χοροεσπερίδες εκείνης της εποχής: «Ένας άλλος άνεμος φυσούσε μέσα στην απέραντη αίθουσα του χορού μόλις εμφανιζόταν ο Καποδίστριας. Όμορφος σαν αρχαίος θεός της πατρίδας μας, της Ελλάδος, άψογος και κομψός μέσα στην επίσημη διπλωματική στολή του, με το πλήθος των παρασήμων, που επάξια στόλιζαν το στήθος του από όλες τις χώρες, αξιοπρεπής, με αριστοκρατική μεγαλοπρέπεια, επεσκίαζε αμέσως όλους τους άλλους άνδρες. Όλες οι κυρίες συναγωνίζονταν μεταξύ τους ποια θα τον πλησιάσει πρώτη. Και κυρίως σε ποια θα έκανε την πρώτη πρόσκληση, όταν θα τελείωνε τις εθιμοτυπικές υποχρεώσεις του. Οι χορευτικές του κινήσεις ήταν αιθέριες, σαν μουσικές μελωδίες... σαν λυρικό ποίημα! Δικαιολογημένα ήταν όλες ερωτευμένες μαζί του. Εκείνος; ευγενέστατος, όπως πάντα. Αβρός προς τις κυρίες. Ως εκεί όμως. Σοβαρός και αξιοπρεπής, δεν άφηνε ποτέ περιθώρια για άλλες σκέψεις. Και πολύ περισσότερο, για άλλες ελπίδες...»³.

Το στίγμα της σχέσης αυτής μας το δίνει ο ίδιος ο Καποδίστριας μέσα από τη συναισθηματική του έκρηξη στις επιστολές του. Και αυτό το στίγμα θα μπορούσε να συμπυκνωθεί μέσα στη φράση: «... γνωριστήκαμε, Ρωξάνδρα, σε θωελλώδεις καιρούς... προέχει όμως η αποκατάσταση της πατρίδος». Στην αλληλογραφία του μαζί της ο Καποδίστριας συχνά ζητά τη γνώμη της για ορισμένα ζητήματα. Επιπλέον, όταν βρισκόταν έξω απ' τη Ρωσία για διευθέτηση σοβαρών προβλημάτων που του ανέθετε ο Τσάρος, πάλι ζητούσε απ' τη Ρωξάνδρα να

3 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 383.

διερευνήσει κάποιο θέμα σε απευθείας συζήτηση με τον Τσάρο ή την Αυτοκράτειρα. Αυτό δείχνει ότι ο άκρως υπεύθυνος και αυστηρός διπλωμάτης δεν αρκούσαν μονάχα στη διπλωματική του διορατικότητα. Εμπιστευόταν και την κρίση της Ρωξάνδρας.

Αλλά και από τα γράμματα της Ρωξάνδρας προς τον Καποδίστρια μπορεί εύκολα κάποιος να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους ο αξεπέραστος αυτός διπλωμάτης αγάπησε τη μοναδική αυτή γυναίκα. Επιπρόσθετα μέσα απ' την αλληλογραφία τους αντανακλώνται τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα της εποχής εκείνης, αλλά και αναδεικνύεται παράλληλα με ευκρίνεια η προσωπικότητα και ο χαρακτήρας του Καποδίστρια.

Για τη σχέση τους η Ρωξάνδρα μεταξύ άλλων σημειώνει και τα εξής: *«Κάποια ημέρα όμως ζήτησε να με ιδή ιδιαιτέρως. Ήταν απερίγραπτα θλιμμένος, αμίλητος. Κάποια στιγμή σηκώθηκε. Έβγαλε από την τσέπη του ένα αδαμαντοκόλλητο κουτάκι. Με πλησίασε. Τα μάτια του ήταν υγρά. “Αυτό είναι για σένα”, μου είπε, με φωνή που μόλις ακουγόταν, δίνοντάς το μου. Απομακρύνθηκε και στάθηκε βουβός μπροστά σε ένα παράθυρο που έβλεπε στον κήπο. Είχε σκοτεινιάσει. Με τρεμάμενα χέρια το άνοιξα... είχε μέσα ένα ωραιότατο δαχτυλίδι. Στην πέτρα του ήταν χαραγμένο το σύμβολο της ψυχής και του έρωτα, μία πεταλούδα που την έκαιγαν από κάτω τρεις φλόγες. Συγκλονίστηκα»...*⁴

Η Αυτοκράτειρα Ελισάβετ, που εκτιμούσε βαθύτατα τη Ρωξάνδρα, μόλις αντιλήφθηκε το ειδύλλιο της με τον Έλληνα υπάλληλό της στο υπουργείο Εξωτερικών, έσπευσε να την «υποχρέωσει» να παντρευτεί τον εξάδελφό της, κόμη Έντλινγκ! Και ναι μεν η Ρωξάνδρα παντρεύτηκε από εξαναγκασμό έναν κόμη, που στην ουσία δεν ήθελε, αλλά και παντρεμένη - για όσο έμεινε, μια και ο γάμος αυτός διαλύθηκε αμέσως - διατήρησε ανέπαφη την ψυχική της επικοινωνία με τον Καποδίστρια.

Κι όπως ο Καποδίστριας σε λίγα χρόνια αναγκάστηκε να φύγει, για την Ευρώπη πρώτα και ύστερα για την Ελλάδα, οπότε και δεν τον έβλεπε πια, της απέμεινε να επικοινωνεί μαζί του μέσω των επιστολών! Αφιερώθηκε έτσι στο σημαντικό φιλανθρωπικό και εκπαιδευτικό της έργο, προσφορά στη μόρφωση των Ελλήνων. Ήταν μέλος της Φιλομούσου Εταιρείας για την ενίσχυση της εκπαίδευσης των Ελληνοπαίδων. Και ενίσχυσε αρκετούς, όπως βεβαίως και ο Καποδίστριας, ειδικά όταν αργότερα θα εγκατασταθεί στην Ελβετία. Επίσης η Ρωξάνδρα κατά τα χρόνια της Επανάστασης βοήθησε αποφασιστικά στο ζήτημα της περίθαλψης των Ελλήνων προσφύγων της Οδησού, ενώ δεν σταματούσε να ενισχύει τον αγώνα στην Ελλάδα μέσω των υψηλών επαφών της στην Ευρώπη.

4 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 181, 187.

Ενδεικτικά παραθέτουμε αποσπάσματα των επιστολών που αντάλλαξαν μεταξύ των.

«...Αγαπητή μου φίλη Ρωζάνδρα⁵...,

Η σκέψη μου όμως και η φωνή μου, όλα αυτά που σου διηγούμαι στις ατέλειωτες ώρες της μοναξιάς μου, θα περνούν τα βουνά και τις θάλασσες που μας χωρίζουν και θα σε συντροφεύουν, όπως συντροφεύουν και εμένα όλα όσα μου στέλνεις και εσύ. Πόσο θα ήθελα να ήμουν κοντά σου τις ώρες που, όπως μου γράφεις, παίζεις στο πιάνο όλα αυτά τα μουσικά κομμάτια που αγαπούσα. Κλείνω τα μάτια μου και προσπαθώ να αναπλάσω τους ήχους με τη σκέψη και την καρδιά τις νύχτες κοντά στο τζάκι... Μην ξαναπαίζεις όμως τη «Σονάτα του αποχαιρετισμού»... Πού ξέρεις τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; Όταν, όπως ελπίζω, ταξιδέψω στην Πετρούπολη, γιατί να αποκλείσουμε την πιθανότητα ότι μπορεί να χτυπήσω ξαφνικά την πόρτα του μεγάρου σου στην Οδησό;.. Γράφε μου πάντα. Και μην ξεχνάς εκείνο που σου έχω ειπεί τόσες φορές. Κανένας ποτέ δεν θα πάρει τη θέση που κατέχεις μέσα στη μνήμη και μέσα στην καρδιά μου...».

«Αγαπητέ μου Φίλε!

Μου γράφετε να μη σας ξεχνώ ποτέ στις προσευχές μου. Και να θερμαίνω με αυτές τη θέση που κατέχετε στη σκέψη μου και στην καρδιά μου. Και μου επαναλαμβάνετε ακόμη μία φορά ότι και σεις, με τις δικές σας προσευχές, θερμαίνετε τη θέση που κατέχω και εγώ μέσα στη δική σας σκέψη και στη δική σας καρδιά!.. Θεέ μου, πως θα ήταν δυνατόν να μη θερμαίνω, να μη φλογίζω με τις ικετήριες εκκλήσεις μου στον Θεό αυτή τη θέση που κατέχετε μέσα στη σκέψη μου και μέσα στην καρδιά μου; ...»⁶.

Μέχρι τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια αντάλλαξαν πάμπολλες επιστολές. Την τελευταία της επιστολή, όπως θα δούμε παρακάτω, ο Καποδίστριας δεν πρόλαβε να τη διαβάσει, γιατί έφτασε στο Ναύπλιο ύστερα από τη δολοφονία του. Και θα σημειώσει η κυρία Κούκκου, επειδή την εποχή εκείνη τα νέα δεν ταξίδευαν γρήγορα, «στις ευρωπαϊκές χώρες η τραγική είδηση της δολοφονίας του Καποδίστρια έφτασε μετά από 28 - 30 μέρες με τα τότε ταχυδρομικά μέσα». Στην Οδησό όπου διέμενε η Στούρτζα η πληροφορία έφτασε μετά από δύο μήνες. Και θα σημειώσει ο αδερφός της Αλέξανδρος «Μόλις η αγαπητή μου αδερφή έμαθε την τραγική είδηση, έπεσε κάτω αναίσθητη! Ουσιαστικά, από εκείνη την ώρα ήταν και εκείνη νεκρή!⁷» Ας σημειωθεί ότι στην κατάσταση αυτή η Ρωζάνδρα βρισκόταν επί 13 συνεχή χρόνια. Πέθανε το 1844. Λίγα χρόνια πριν τον θάνατό της μέσα σε φοβερή συναισθηματική και ψυχική καταρράκωση περιηγήθηκε τις διάφορες πρωτεύουσες της Ευρώπης, όπου έδρασε ο Καποδίστριας, πλην της Ελλάδας. Στην Ελλάδα δεν ήρθε ποτέ της.

5 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 482.

6 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 598.

7 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 598.

Β. Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Τα πρώτα βήματα στην Αυστρία

Απ' τον Οκτώβρη του 1811, αφότου δηλαδή ανέλαβε υπηρεσία στη ρωσική πρεσβεία στη Βιέννη και εξής, η διπλωματική του πορεία προχωρεί αλματωδώς και οι διπλωματικές του επιτυχίες έρχονται να διαδεχτούν η μια την άλλη, έτσι που το όνομά του αρχίζει πλέον να προκαλεί φοβερή ανησυχία στους απολυταρχικούς κύκλους της Ευρώπης. Κυρίως όμως στην Αυστρία του μισέλληνα καγκελάριου και υπουργού Εξωτερικών της Μέττερνιχ που ανέλαβε κι αυτός το 1809 και έμελλε να συναντήσει μπροστά του τον χειρότερο και μεγαλύτερο διπλωματικό του εχθρό. Για τον Μέττερνιχ η παρουσία και η διαρκής εξελισσόμενη πορεία του Καποδίστρια στη διπλωματική αρένα της Ευρώπης ολοένα και περισσότερο γίνεται το κόκκινο πανί στην προσπάθεια των Ευρωπαίων για την επικράτηση της απολυταρχίας. Τις ίδιες ανησυχίες εκφράζουν βεβαίως και τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά ανακτοβούλια, αλλά η αιχμή του δόρατος εναντίον της πολιτικής του Καποδίστρια φέρει τη σφραγίδα του Μέττερνιχ.

Ο Αυστριακός καγκελάριος θα ταραχτεί τα μέγιστα, όταν τον Ιούνιο του 1812 ο Τσάρος Αλέξανδρος αναθέτει στον Καποδίστρια τη διεύθυνση του διπλωματικού γραφείου του αρχηγού της ρωσικής στρατιάς του Δούναβη, Ναυάρχου Τσιτσαγκόφ.

Πρώτο μέλημα του Καποδίστρια, αμέσως μετά την εγκατάστασή του στη Βιέννη, ήταν να υποβάλει υπόμνημα «για την τότε κατάσταση των σκλαβωμένων Ελλήνων». Και με τον τρόπο αυτό θέτει ελληνικό ζήτημα, που μέχρι τότε δεν αναφέρεται καν στα διπλωματικά κείμενα. Με βαθειά γνώση της πραγματικότητας παρουσίασε στον προϊστάμενό του υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας την κατάσταση στην Ελλάδα. «*Η άποψη που προτίθεται να παρουσιάσω στην Υμετέρα εξοχότητα σχετικά με την τωρινή κατάσταση του Ελληνικού λαού είναι η ακόλουθη: Έχω τη γνώμη ότι ο λαός αυτός είναι άξιος ενδιαφέροντος εκ μέρους του Υπουργείου της Αυτού Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητος...*»⁸.

Στην έκθεση αυτή δεν παραλείπει να τονίσει ότι η Ρωσία πρέπει να βοηθήσει την Ελλάδα για την απελευθέρωσή της, καθώς και ότι πρέπει να ενισχυθούν οικονομικά οι Έλληνες που ζουν στη Ρωσία. Παράλληλα αφήνει ουσιαστικά να φανεί ο στόχος του, που δεν είναι άλλος απ' τη δημιουργία του ελληνικού κρά-

⁸ Υπόμνημα για την κατάσταση των Ελλήνων. Φέρει χρονολογία (αποπερατώσεως ή υποβολής) 25 Νοεμβρίου/7 Δεκεμβρίου 1811. Επισημάνθηκε στο AVPR, f. Kanceljarija, 1811, d. 11607, 11. 312-332, από τον Ars, ο οποίος και το εξέδωσε ολόκληρο σε ρωσική μετάφραση (από τα γαλλικά) με τίτλο: «Zapiska o nynesnem sostojanii Grekov» (1811 g.) I. Karodistrii» («Υπόμνημα για τη σημερινή κατάσταση των Ελλήνων» - 1811 - του Ι. Καποδίστρια).

τους. Γράφει ακόμη: «*Η Γαλλική επανάσταση και τα έκτακτα γεγονότα, τα οποία μετέβαλαν τα σύνορα και τις αμοιβαίες διεθνείς σχέσεις των ευρωπαϊκών κρατών, η κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ο αγώνας ορισμένων κρατών να επικρατήσουν στα υπολείμματα της αυτοκρατορίας αυτής, όλοι αυτοί οι λόγοι, καθώς και ένα πλήθος άλλων αιτιών, που θα επακολογηθούν, δημιούργησαν στους Έλληνες την αίσθηση ότι το πεπρωμένο τους όφειλε να μεταβληθεί και ότι θα μπορούσαν ν' αποκτήσουν κάποτε πατρίδα, για την οποία δεν θα είχαν ανάγκη να φοβούνται και στην οποία θα ζούσαν με αξιοπρέπεια και ασφάλεια*»⁹.

Για όλες τις εξελίξεις στην Ελλάδα είχε πλήρη και σφαιρική ενημέρωση μέσω της αδιάκοπης αλληλογραφίας του με τοπικούς παράγοντες, ειδικότερα στην Κέρκυρα. Επιπλέον με το που πάτησε το πόδι του στη Βιέννη, με εντολή του Μέττερνιχ, τίθεται υπό στενή παρακολούθηση απ' την αυστριακή αστυνομία. Ο Αυστριακός καγκελάριος έβαλε σε ενέργεια ολόκληρο δίκτυο κατασκοπείας, προκειμένου να ενημερώνεται για όλες τις «ύποπτες» συναντήσεις και κινήσεις του Έλληνα διπλωμάτη. Ο Καποδίστριας εξαρχής αντιλαμβάνεται τις κινήσεις του αντιπάλου του, αλλά δεν πτοείται. Συνεχίζει το έργο του ακάθεκτος έχοντας εμπιστοσύνη τόσο στις δυνάμεις του, όσο και στη στήριξη που του παρέχει ο Τσάρος. Άλλωστε συχνά τον επισκέπτεται η Ρωζάνδρα Στούρτζα με την οικογένειά της και για μεγάλα διαστήματα διαμένει στη Βιέννη. Με τη βοήθειά της προχωρεί στη δημιουργία της Φιλομούσου Εταιρείας για την ενίσχυση της εκπαίδευσης των Ελληνοπαίδων.

2. Μέττερνιχ - Καποδίστριας ως μέλη της Ιερής Συμμαχίας

Κλέμενς Βέντσελ Νέπομουκ Λόταρ, Πρίγκιπας του Μέττερνιχ - Βίνεμπουργκ - Μπαϊλστάιν είναι το πλήρες όνομά του. Καγκελάριος της Αυστρίας και υπουργός Εξωτερικών, αξιώματα που διατήρησε από το 1809 έως το 1848. Υπέρμαχος του συντηρητισμού και υποστηρικτής των απολυταρχικών καθεστώτων έκαμε το όνομά του συνώνυμο της ραδιουργίας, της μηχανορραφίας, της δολοπλοκίας, της μισαλλοδοξίας, του μισελληνισμού.

Σ' ολόκληρη τη ζωή του υπεράσπισε δυναμικά την «ισορροπία» που επέβαλαν οι μεγάλες Δυνάμεις, και ήταν δηλωμένος εχθρός των επαναστατικών κινήματων που θα διατάρασσαν την ισορροπία και την τάξη.

Με ωμότητα και κυνισμό διατύπωνε την πολιτική του φιλοσοφία: «*Μόνον οι Μονάρχες έχουν δικαίωμα να καθορίζουν τις τύχες των λαών. Οι ηγεμόνες ευθύνονται για τις πράξεις των μόνον απέναντι στον θεό*»¹⁰. Για τον Μέττερνιχ κάθε επαναστατικό, προοδευτικό, δημοκρατικό ή φιλελεύθερο κίνημα ήταν όχι απλώς

⁹ Βλ. υποσημείωση 8.

¹⁰ Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 180.

ανεπιθύμητο, αλλά και ενεργά εχθρικό. Συνεπώς έπρεπε να παταχθεί αμείλικτα και να εξαλειφθεί. Κάπως έτσι φυσικά είδε και τη Γαλλική Επανάσταση και οπωσδήποτε την εξάπλωση του Ναπολέοντα. Και είχε κάθε λόγο να εχθρεύεται τον Κορσικανό στρατηλάτη, επειδή η Αυστρία καταταρνανούσε ξένους λαούς και έχασε αρκετά εδάφη εθνών που είχε υπό την κατοχή της. Και βρήκε τη μοναδική ευκαιρία να στρέψει τις απολυταρχικές κυβερνήσεις εναντίον του Ναπολέοντα, όταν αυτός το 1812 εισέβαλε στη Ρωσία. Σε λίγο θα σχηματίσει νικηφόρα συμμαχία εναντίον των Γάλλων.

Εικόνα 6. Ο Κλέμενς φον Μέττερνιχ

Επηρέαζε τα μέγιστα όλους τους απολυταρχικούς ηγεμόνες καθώς και τους διπλωμάτες της Ευρώπης. Τον μοναδικό που φοβόταν ασφαλώς ήταν ο Καποδίστριας! Το ψυχολογικό περίεργο είναι ότι κατά βάθος θαύμαζε τον Έλληνα διπλωμάτη και συγκριτικά έβλεπε τον εαυτό του κατώτερο. Αυτό ίσως είναι το βαθύτερο αίτιο που τον έκανε να εκδηλώνει στα φανερά αντιζηλία και θανάσιμο μίσος εναντίον του αντιπάλου του. Εξαρχής προσπάθησε να δέσει στο άρμα του τον Τσάρο της Ρωσίας Αλέξανδρο και να ενεργεί φανερά και υπόγεια για την απομάκρυνση του Καποδίστρια από την υπηρεσία του Τσάρου. Φοβόταν ότι αργά ή γρήγορα θα έχανε το παιχνίδι και ο Καποδίστριας με τις αξεπέραστες ικανότητές του θα μπορούσε να δημιουργήσει ελληνικό κράτος. Έφτασε μάλιστα να δηλώσει ότι θα κοιμηθεί ήσυχος μόνον, όταν μάθει ότι ο Καποδίστριας είναι πια νεκρός! Και όπως φαίνεται δεν του αρκούσε μόνον ο πολιτικός θάνατος του αντιπάλου του. Πιο εφησυχασμένος θα ήταν ασφαλώς με τον βιολογικό του θάνατο. Βεβαίως στο τέλος απ' τους φόβους του δεν γλίτωσε, αλλά προς το παρόν ήταν υποχρεωμένος να συναντιέται στα συμβούλια με τον Καποδίστρια και να τον ανέχεται.

Ωστόσο παρά το τεράστιο πάθος που έτρεφε εναντίον του Καποδίστρια, μπορούμε να πούμε ότι κατά βάθος το μίσος του αυτό ξεκινούσε από τον θάνατο που έτρεφε για τον Έλληνα αντίπαλό του, αλλά και από την αδυναμία του ταυτόχρονα να φτάσει το ύψος του. Σε αρκετές από τις επιστολές του προς την Δωροθέα Lieven, σύζυγο του Ρώσου πρεσβευτή, ο Μέττερνιχ ομολογεί τις

διαθέσεις του ενάντια στον αντίπαλό του. Μπορούμε να το δούμε καθαρά στα παρακάτω αποσπάσματα: «Ο πρώτος υπουργός του αυτοκράτορα συνεχίζει να μας κρατάει σε ανυπόφορη αναμονή!... Πόσο κακό μας προξενεί με τον τρόπο που ενεργεί, πόσο ερεθίζει τα πνεύματα, πως διαστρέφει τα γεγονότα, ρίχνοντας λάδι στη φωτιά! Από τότε που δημιουργήθηκε ο κόσμος, δεν εμφανίστηκε άλλος όμοιός του τόσο επικίνδυνος!...»¹¹.

Σε άλλη του επιστολή προς την ίδια, έγραφε¹²: «Ο αγώνας ανάμεσα στον Καποδίστρια και σε μένα μοιάζει με αγώνα ανάμεσα σε μία θετική και μία αρνητική δύναμη. Δύο δυνάμεις της ίδιας φύσεως θα συγχωνεύονταν. Στη δική μας όμως περίπτωση, καμιά από τις δύο δεν θα μπορέσει να θριαμβεύσει, προτού ο ένας από τους δύο αντιπάλους εκμηδενιστεί. Από πόση όμως υπομονή έχω ανάγκη για να κρατηθώ;... Τότε μονάχα θα μπορέσω να κοιμηθώ ήσυχα, όταν ο Καποδίστριας θα έχει θανατωθεί!... Ενώσω ζη, θα είναι πάντοτε επικίνδυνος. Όμως, για να ειπώ την αλήθεια, αυτός είναι ένας έντιμος και πολύ χρήσιμος άνθρωπος, ενώ εγώ;... Ο μόνος αντίπαλος που δύσκολα ηττάται είναι ο απόλυτα έντιμος άνθρωπος, και τέτοιος είναι ο Καποδίστριας!».

Όταν το 1822 ένας σύμβουλος του Αυτοκράτορα της Αυστρίας Φραγκίσκου τον προέτρεψε να προτείνει τον Καποδίστρια ως βασιλέα της Ελλάδος, οπότε θα ηρεμούσαν τα πράγματα, ο Μέττερνιχ επικρότησε με ενθουσιασμό την είδηση! Δεν θα είχε καμιά αντίρρηση να καταλάβει και βασιλικό θρόνο ο θανάσιμος εχθρός του, αρκεί να απομακρυνόταν από τον διπλωματικό στίβο, οπότε θα λυτρωνόταν από τη βασανιστική παρουσία του...

«Είμαι σίγουρος», έγραφε στη Lieven¹³, «ότι ο ίδιος ο Καποδίστριας δεν έχει ιδέα για το θέμα αυτό, γιατί είναι αντίθετος με τους βασιλικούς θεσμούς και τους βασιλιάδες. Αυτός μονάχα τη δημοκρατία σκέπτεται. Προσωπικά όμως θα ευνοούσα την άνοδό του στον θρόνο, αρκεί να έφενγε από τη θέση που κατέχει σήμερα... Θέλω να τον συντρίψω πριν με συντρίψει!...»¹⁴.

Κι όταν ο Ναπολέων ηττήθηκε, ο Μέττερνιχ που τόσο εκόπτετο για την ισοροπία και την τάξη στην Ευρώπη προχώρησε στη συγκρότηση της ανίερης Ιερής Συμμαχίας, έναν σύγχρονό του γόνο της Ιεράς Εξέτασης, με σκοπό να εξαφανιστεί από προσώπου γης οποιαδήποτε φιλελεύθερη κίνηση. Και η συμμαχία αυτή, όπως θα δούμε παρακάτω, διαπνεόταν από προκαταλήψεις και ιδεοληψίες δυσμενέστατες και θεωρούσε τη σκλαβιά ενός λαού κάτω από ξένο δυνάστη ευλογημένα απ' τον Θεό! Τον αγώνα αντίθετα για την ανεξαρτησία τον θεωρούσε

11 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 385.

12 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 386.

13 Σημειωτέον ότι η D. Lieven διατηρούσε μεν μακροχρόνια ερωτική σχέση με τον Μέττερνιχ, αλλά συμπαθούσε πάρα πολύ και τον Καποδίστρια. Ωστόσο, στο θέμα αυτό δεν μπόρεσε ποτέ να επηρεάσει τον Μέττερνιχ υπέρ της Ελλάδας.

14 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 386.

έργο του Σατανά! Μπορεί βέβαια στο Βατερλώ να ηττήθηκε ο Ναπολέων και η παλινόρθωση των δυναστειών να ήταν πια ζήτημα χρόνου, αλλά τα πράγματα τώρα δεν ήταν και τόσο εύκολα, επειδή ο βοναπαρτικός ιός είχε εξαπλωθεί ως επιδημία κι άρχισαν παντού να διαδίδονται νέες ιδέες και σαφώς επικίνδυνες για την απολυταρχία, όπως λαϊκή κυριαρχία, σύνταγμα, δημοκρατία, ισότητα, κοινοβουλευτισμός, δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη και άλλα τέτοια φοβερά και τρομερά, που έπρεπε οι αναγεννώμενες Μοναρχίες να λάβουν τα μέτρα τους για τον περιορισμό και την εξάλειψη της νοσηρής αυτής κατάστασης...

Έτσι στο Παρίσι, τον Σεπτέμβριο του 1815, τρεις μήνες μόνο μετά την ήττα του Ναπολέοντα οι Βασιλείς της Ευρώπης καθιέρωσαν ως υπέρτατο νόμο των εθνών την αρχή της νομιμότητας. Η σχετική συνθήκη με ενέργειες του ανεκδιήγητου ραδιούργου Μέττερνιχ υπογράφεται από τους αυτοκράτορες Ρωσίας, Αυστρίας και Πρωσίας, με την οποία συνθήκη ο καθένας τους αναλαμβάνει την υποχρέωση να βοηθήσει τον άλλο σε περίπτωση εξέγερσης των υπηκόων τους. Επιπλέον ιδιοποιούνται το δικαίωμα να παρεμβαίνουν οπουδήποτε, προκειμένου να καταστέλλουν κάθε επαναστατική ενέργεια. Αυτή είναι λοιπόν η ανίερη Ιερή Συμμαχία που συγκροτήθηκε «στο όνομα της υπεραγίας και αδιαιρέτου Τριάδος...». Και από τριπλή το 1815, κατέληξε πενταπλή, καθώς από το 1818 συμπληρώθηκε από την Αγγλία και τη Γαλλία σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών. Και απ' το συνέδριο της Βιέννης και εξής καθιερώνεται ως επίσημη πολιτική πρακτική η Διπλωματία¹⁵.

Η ειρωνεία είναι ότι και ο Μέττερνιχ και ο Καποδίστριας ως μέλη της Ιερής Συμμαχίας θα είναι στο εξής υποχρεωμένοι να υπηρετούν από κοινού την αρχή της νομιμότητας ...

3. Ο Καποδίστριας πρωταγωνιστής στην Ιστορία της Ελβετίας

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στη χρονική ακολουθία των γεγονότων. Το φθινόπωρο του 1813 ο Τσάρος διορίζει τον Καποδίστρια Έκτακτο Απεσταλμένο και Πληρεξούσιο Υπουργό στην Ελβετική Ομοσπονδία. Κι όταν τον Νοέμβριο φτάνει στην Ελβετία βρίσκει μια κατακερματισμένη χώρα, με τα ισχυρά καντόνια, στο σύνολό τους 13, να επιδιώκουν το καθένα να επιβληθούν σε όλα τα ζητήματα έναντι των υπολοίπων.

Ο Καποδίστριας προκειμένου να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα ανάλωσε τον εαυτό του με τη σκέψη ότι έχει να κάνει με την Ελλάδα. Και στο τέλος αυτού του μαρathonίου, όχι μόνον η Ελβετία ως χώρα, αλλά και το κάθε καντόνι, έχει δικό του Σύνταγμα. Η πολιτική ειρήνη έχει αποκατασταθεί, όπως βεβαίως και η ισορροπία μεταξύ των καντονίων, τα οποία πλέον έχουν ίσα δικαιώματα. Αυτομάτως η Ελβετία

---

15 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 179.

θα αναγνωρισθεί από τους συμμάχους, μια και οι βάσεις για τη δημιουργία ομοσπονδιακού κράτους έχουν ήδη τεθεί. Δηλαδή αυτό που ο Ναπολέων απέτυχε να επιβάλει με τη βία, ο Καποδίστριας το κατάφερε με την επιμονή του στο διάλογο και την πειθώ. Κι έτσι απάλλαξε την Ελβετία από τη γαλλική καταπίεση.

Ο οξυδερκέστατος αυτός και ιδιοφυής διπλωμάτης όχι μόνο κατανόησε εξαρχής την πολυπλοκότητα της ελβετικής πραγματικότητας στις παραμικρές της λεπτομέρειες, αλλά στο τέλος κατάφερε να πείσει τους συνομιλητές του ότι η λύση που τους πρότεινε ήταν για το συμφέρον τους. Την επιτυχία του Έλληνα διπλωμάτη μας τη δίνει με την αναφορά του ο εκπρόσωπος του καντονίου της Γενεύης Charles Pictet de Roshemont: «(...) μεταξύ εκείνων που ενδιαφέρθηκαν για τα επιτεύγματά μας, κανείς δεν το έπραξε με περισσότερη συνέχεια, καλή διάθεση, ευφυΐα και αποτελεσματικότητα από τον κόμη Καποδίστρια. Κατά τις ενενήντα δύο συνεδριάσεις (= συναντήσεις) που είχα μαζί του, ήταν πάντα ίδιος και απaráλλαχτος, ο καλύτερος οδηγός, ο καλύτερος σύμβουλος και προικισμένος με μία υπομονή, η οποία δεν κάμφθηκε ποτέ, παρ' όλο που τα ζητήματα της Ελβετίας του έδωσαν αφορμή να τα αποστραφεί και παρ' όλο που ανέλαβε κατά κύριο λόγο τη μεγάλη διαπραγμάτευση με την Πολωνία και την Σαξονία, κάτι που θα μπορούσε να δικαιολογήσει την αδιαφορία του απέναντι στα συμφέροντα της ασήμαντης Γενεύης». (Cramer, I, XXIII)¹⁶.

Κι όταν η αποστολή του πήρε τέλος τον Σεπτέμβρη του 1814 ο Καποδίστριας γράφει στον πατέρα του τα εξής: «Τα ζητήματα της Ελβετίας ολοκληρώθηκαν. Η Βουλή επικύρωσε τελικά το ομοσπονδιακό Σύνταγμα [...]. Ολοκληρώθηκε μία εξαιρετικά πολύπλοκη διαπραγμάτευση, με ατέλειωτες δυσκολίες και ταξίδια και γραπτά και δοκιμασίες και συντάγματα και σχέδια - αλλά δεν πειράζει. Αυτοί οι υπέροχοι άνθρωποι με γέμισαν με στοργή και ειλικρινή εγκαρδιότητα. Η εμπιστοσύνη που μου έδειξαν με αποζημίωσε σε μεγάλο βαθμό για όλες μου τις προσπάθειες. Αν, στο μέλλον, θέλουν να είναι ευτυχισμένοι και να χαίρονται την ανεξαρτησία τους, εκτιμώ ότι δεν θα έχω χάσει ούτε το χρόνο, ούτε τον κόπο μου»¹⁷.

Επιπλέον τον καιρό εκείνο θα γνωριστεί με τον Ι.Γ. Εϋνάρδο με τον οποίο διατήρησε φιλία ως το τέλος της ζωής του.

Ποια συναισθήματα όμως του δημιουργήθηκαν δεκαπέντε χρόνια αργότερα, όταν πήρε την απόφαση να δώσει την ίδια του τη ζωή, για να πείσει τους συμπατριώτες του για το συμφέρον τους; Οι Ελβετοί τον κήρυξαν εθνικό τους ήρωα! Τον έκαμαν επίτιμο πολίτη. Οι Έλληνες θα τον δολοφονήσουν... Κι είχε τόσες ελπίδες για την Ελλάδα. Σε κάποια άλλη επιστολή του, ξανά στον πατέρα του,

¹⁶ Cramer, L., 1914, I, XXIII.

¹⁷ Bouvier – Bron, M., 1813-1814, σελ. 271.

έλεγε: «Δε θέλω να γεράσω στη Ρωσία. Κάνετε κάτι και σεις (οι Έλληνες) για να γυρίσω...»¹⁸.

4. Ο Καποδίστριας στη Βιέννη

Τον Οκτώβρη του 1814 τον συναντάμε ξανά στη Βιέννη ως πληρεξούσιο της Ρωσίας για το ελβετικό ζήτημα. Εκεί θα κάνει την εισήγησή του στο ελβετικό ζήτημα και την εγκαθίδρυση της διαρκούς ουδετερότητας της Ελβετίας, καθεστώς το οποίο απαρέγκλιτα εξακολουθεί να ισχύει ως τις μέρες μας. Έτσι ο Καποδίστριας μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο αρχιτέκτονας των «ουδετέρων Ομοσπονδιών στο ευρωπαϊκό σύστημα»¹⁹. Μεταξύ άλλων θα εισηγηθεί:

«Αυτό που πρωτίστως θα πρέπει να εξασφαλίσει η Ελβετία είναι η εγκαθίδρυση της ουδετερότητάς της, βάσει της πολιτικής της ανεξαρτησίας και της στρατιωτικής της κυριαρχίας. Οι συμμαχικές Δυνάμεις θεωρούν τα παραπάνω αναγκαίες προϋποθέσεις για τη μελλοντική ειρήνη της Ευρώπης. Προκειμένου η Ελβετία να είναι ουδέτερη, θα πρέπει να εξασφαλίσει τη δύναμη της αντίστασης που προϋποθέτει η γεωγραφική της θέση και ο πληθυσμός της. Θα πρέπει να διαθέτει τα μέσα να αμυνθεί απέναντι σε επιθέσεις και να προστατευθεί έναντι οποιασδήποτε κυριαρχικής επιρροής της Γαλλίας, η άλλου όμορου κράτους. Η Αγγλία, η Ρωσία και η Πρωσία επιθυμούν να δουν την Ελβετία σ' αυτήν τη θέση, και δεν έχουμε αμφιβολία πως και η Αυστρία το επιθυμεί ομοίως»²⁰.

Οι προσπάθειές του όλες πλέον επικεντρώνονται στο πώς θα μπορέσει να δημιουργήσει κάτι ανάλογο και στην Ελλάδα. Και όσο παραμένει στη Βιέννη με την ευκαιρία αυτή ολοκληρώνει την ίδρυση της Φιλομούσου Εταιρείας, που, όπως ήδη έχει αναφερθεί, σκοπό έχει να σπουδάσει τα φτωχά ελληνόπουλα.

Τις μέρες αυτές θα βρεθεί στη Βιέννη ξανά και η Ρωξάνδρα Στούρτζα ως μέλος της Φιλόμουσης Εταιρείας. Η ίδια θα σημειώσει στα απομνημονεύματά της²¹: «Έβλεπα τον Καποδίστρια όλες τις ημέρες στο σπίτι μας, στη Βιέννη, στα δειπνά που οργάνωνε η μητέρα μου. Ανάμεσα στους άλλους προσκαλεσμένους

Εικόνα 7. Το Συνέδριο της Βιέννης.

¹⁸ Cramer, L., 1914, II, σελ. 19

¹⁹ Λάσκαρις, Σ. Θ., 1932, σελ. 97-118.

²⁰ Cramer, L., 1914, II, σελ. 19.

²¹ Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 181.

μας. Έπειτα από τα τόσα γράμματα που μου είχε στείλει από την Ελβετία, όπου μου φανέρωνε το ενδιαφέρον του για μένα, με τόσες τρυφερές εκφράσεις, ότι θα του ήμουν απαραίτητη για την ευτυχία της ζωής του, ότι δεν έβλεπε την ώρα να με συναντήσει για να μου ειπεί προφορικά, «δια ζώσης», όσα δεν μπορούσε να μου γράψει, περίμενα με αγωνία αυτή την ώρα. Εκείνος, όμως, πάντοτε αφάνταστα μελαγχολικός, μου μιλούσε με ανεξήγητη ψυχρότητα, όσο ποτέ. Και όταν εγώ του απαντούσα με γλυκύτητα η με τη σιωπή της λύπης, εκείνος γινόταν πιο απόμακρος... Η αγωνία μου είχε γίνει αβάσταχτη...».

Ο ίδιος εργάζεται νυχθημερόν στο γραφείο του για την ελληνική υπόθεση, έστω και κάτω απ' την άγρυπνη κατασκοπεία του Μέττερνιχ, με έναν και μόνο σκοπό: πώς θα μπορέσει στο συνέδριο της Βιέννης κιόλας να θέσει ελληνικό ζήτημα. Γνωρίζει ήδη πολύ καλά ότι ο αντίπαλός του έχει ανθρώπους ακόμα και μέσα στη ρωσική πρεσβεία(!), ώστε να παρακολουθούν την κάθε του κίνηση! Γνωρίζει όμως άριστα να ελίσσεται και να προχωρεί ακάθεκτος στο στόχο του.

Ένα από δείγμα της στενής παρακολούθησης που του γίνεται, αλλά και που φανερώνει τον απώτερο στόχο των ενεργειών του μεγάλου αυτού Έλληνα θα βγει αργότερα στην επιφάνεια. Πρόκειται για την αναφορά του Ταγματάρχη της αυστριακής Εθνοφρουράς Ιωσήφ Τσερβένκα προς την Καγκελαρία με ημερομηνία 13 Φεβρουαρίου 1816. Σ' αυτή την αναφορά πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Ο Τσερβένκα παρακολουθεί στενά τις κινήσεις της Φιλομούσου Εταιρείας, καταγράφει συνομιλίες με μέλη της, και σημειώνει ότι στόχος του Καποδίστρια στο μέλλον είναι η απόλυτη πολιτική αυτονομία της Ελλάδας! Σ' αυτό το τόσο σημαντικό έγγραφο ο Αυστριακός αξιωματούχος αναφέρει²² μεταξύ άλλων ότι η Ελλάδα πρέπει, κατά τον Καποδίστρια, να ανακηρυχθεί ομόφωνα απ' όλες τις Δυνάμεις χώρα αφιερωμένη αποκλειστικά και μόνο στις επιστήμες και τη Διαφώτιση του ανθρώπινου γένους. Το έδαφός της να κηρυχθεί απρόσβλητο από άλλες χώρες, ενώ η ίδια στο εσωτερικό της ν' ακολουθεί τέτοια πολιτική, ώστε να κρατηθεί μακριά από κάθε ξένη ανάμιξη. Τέλος επιβάλλεται η Ελλάδα να κηρυχθεί για ολόκληρη την ανθρωπότητα κράτος ιερό... Με τον τρόπο αυτό η Ελλάδα μπορεί να επιφέρει μια σωτήρια ισορροπία για ολόκληρη την ανθρωπότητα.

Σκεφτόταν λοιπόν, ενώ καταπιανόταν με την ουδετερότητα της Ελβετίας, να δημιουργήσει μια άλλη ουδετερότητα για την ελεύθερη Ελλάδα. Επιθυμούσε και μπορούσε να αναδείξει την πατρίδα του Παγκόσμιο Κέντρο Σοφίας και Γραμμάτων!

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε και τούτο: Στην Ελβετία συνάντησε «υπέροχους ανθρώπους» (δική του η φράση) και μέσα σε 10 μήνες προχώρησε σε

22 Ενεπεκίδης, Π.Κ., 1965.

συνταγματική ισορροπία. Ερχόμενος όμως στην Ελλάδα αρνήθηκε το «Σύνταγμα», ακριβώς επειδή έπρεπε πρώτα να δημιουργήσει «υπέροχους ανθρώπους» που να μπορούν να ζουν συνταγματικά! Έπρεπε επίσης να δημιουργήσει κράτος που ως τότε δεν υπήρχε. Άρα το λεγόμενο Σύνταγμα που βρήκε στην Ελλάδα ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτο. Ποιος όμως να τον καταλάβει; Ή ποιος να καταλάβει για ποια Ελλάδα θυσιάστηκε;

Στις 22 Μαΐου 1815 ο Ιωάννης Καποδίστριας αναχώρησε από τη Βιέννη, ακολουθώντας τον Τσάρο στις πολεμικές επιχειρήσεις κατά του Ναπολέοντα.

Μετά την τελειωτική ήττα του Ναπολέοντα τον Ιούνιο του 1815 στο Βατερλώ, ο Ιωάννης Καποδίστριας συνόδευσε τον Τσάρο στο Παρίσι όπου θα διεξάγονταν οι συζητήσεις για το πολιτικό μέλλον της νικημένης Γαλλίας. Στις συζητήσεις που ακολούθησαν έλαμψε εκ νέου το άστρο του Κερκυραίου διπλωμάτη. Με δικές του πρωτοβουλίες η Γαλλία, αν και ηττημένη, έτυχε ήπιας μεταχείρισης και αποτράπηκε η ουσιαστική της διάλυση. Ο Τσάρος εκφράζοντας την ευαρέσκειά του για τις προσφερθείσες υπηρεσίες του Ιωάννη Καποδίστρια κατά τις συζητήσεις που προηγήθηκαν της υπογραφής της Συνθήκης του Παρισιού, τον διόρισε Γραμματέα της Αυτοκρατορίας, δηλαδή, υπουργό Εξωτερικών, δίπλα στον Νέσσελροντ, και ουσιαστικά τον προβιβάζει σε υπερυπουργό μυστικό σύμβουλο, πράγμα που σημαίνει ότι ο Καποδίστριας κατέλαβε τον τρίτο βαθμό στη ρωσική ιεραρχία, παρά τον λυσσαλέο πόλεμο που δεχόταν από τον Μέττερνιχ. Αργότερα θα καταλάβει το δεύτερο βαθμό και θα γίνει έτσι ο πρώτος μετά τον Τσάρο. Χαρακτηριστικό είναι ότι, όταν ο Καποδίστριας άκουσε την πρόταση του Τσάρου, απάντησε με γενναιότητα και ειλικρίνεια: «Μεγαλειότατε, ουδέποτε θα γίνω υπήκοός σας, αλλά μόνον υπάλληλός σας»²³. Οι δυο τεράστιες διπλωματικές του επιτυχίες, σε Ελβετία πρώτα και σε Γαλλία ύστερα, αλλά και οι προτάσεις που έκαμε τρία χρόνια αργότερα στο συνέδριο του Άαχεν, απέδειξαν ότι υπήρξε θερμός υποστηρικτής της συνεργασίας των λαών, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ειρηνικής επίλυσης των διακρατικών διαφορών και πρώιμος αλλά και πρώτος εκφραστής του σύγχρονου ιδεώδους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στις 11 Σεπτεμβρίου του 1815 ενώ το συνέδριο της Βιέννης βρισκόταν σε συνεχή εξέλιξη και ο Τσάρος του ανακοίνωσε την πρόθεσή του να τον διορίσει υπουργό Εξωτερικών, αρχικά δεν δέχτηκε, διότι η συνείδηση του δεν του επέτρεπε, να θυσιάσει τα συμφέροντα της πατρίδας του ευρισκόμενος στην υψηλή αυτή θέση. Τελικά υποχώρησε και δήλωσε στον Τσάρο τα εξής²⁴: «Μεγαλει-

²³ Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 394.

²⁴ Γιαννούλης, Εμμ., 27.09.2014, Αγνώστες πτυχές ζωής και έργου του Ι. Καποδίστρια στην Αίγινα, «Εκδηλώσεις Διαλόγου με την Ιστορία», Κέντρο UNESCO του Ιονίου, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα.

ότατε, εντίμως σας δηλώνω ότι οσάκις ευρεθώ προ του τραγικού διλήμματος να υποστηρίξω τα συμφέροντα της σκλαβωμένης πατρίδος μου η τα συμφέροντα της αχανούς αυτοκρατορίας σας, δεν θα διστάσω ούτε στιγμή: Θα τεθώ με το μέρος της πατρίδος μου... Θα ήταν εκ μέρους μου αχαριστία, θα παρέβαινα τα καθήκοντά μου προς την γην που με γέννησε, εάν, προκειμένου να απαλλαγώ από τις πιέσεις που θα μου έκαναν, θεωρούσα τον εαυτό μου ξένον προς την Ελλάδα. Αισθάνομαι όμως τον εαυτό μου ανίκανον για μία τέτοια θυσία!... Θα ευρίσκομαι σε συνεχή επικοινωνία μαζί τους, θα τους βοηθώ!...» και κατέληξε: «**Είμαι Έλληνα και θα μείνω Έλληνα για πάντα**».

5. Η ρήξη με τον Μέττερνιχ

Στη διάρκεια του συνεδρίου αυτού η συνασπισμένη σε σώμα πλέον Ιερή Συμμαχία αναλώνεται στο να βρει τρόπους για την καταστολή οποιασδήποτε φιλελεύθερης κίνησης. Και πρωτίστως ενδιαφέρεται για την αδιατάρακτη εξουσία του Σουλτάνου στην Ανατολή. Ένα τέτοιο status quo, πιστεύουν ο Μέττερνιχ και οι όμοιοί του, αποτελεί εγγύηση για την ευρωπαϊκή ισορροπία. Η Αυστρία έχει πάρει ήδη πίσω τα εδάφη που είχε χάσει κατά τους Ναπολεόντειους πολέμους και ο ραδιούργος Αυστριακός Καγκελάριος κινείται με τον αέρα του νικητή, που μπορεί πλέον να ελέγχει τους πάντες και τα πάντα. Η απολυταρχία δείχνει στο πρόσωπό του να θριαμβεύει. Και αυτό το status quo θα μας απασχολήσει ευρέως παρακάτω.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα καλείται να συνταχτεί με τις αποφάσεις της Ιερής Συμμαχίας και ο Ιωάννης Καποδίστριας ως εκπρόσωπος της δεσποτικής Ρωσίας, παρόλο που οι διαθέσεις και η πολιτική του φιλοσοφία έχουν άλλον ορίζοντα, όπως θ' αποδειχθεί στην πορεία των πραγμάτων. Είναι όμως αναγκασμένος να κινείται, ως μέλος της Ιερής Συμμαχίας, πάνω στη γραμμή που χαράσσει η απολυταρχική πολιτική. Να ενεργεί δηλαδή σύμφωνα με τους κανόνες της διπλωματίας μέσα στα πλαίσια της νομιμοφάνειας, την οποία επέβαλλε η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ισχυρών της Ευρώπης, πάντα σε βάρος των αδύναμων και κατακτημένων λαών. Ο Μέττερνιχ και οι συν αυτό έτσι αντιλαμβάνονταν τη διπλωματία: πάνω στο τραπέζι να ξεδιπλώνονται οι απόψεις του κάθε διπλωμάτη, μέσα στα όρια πάντα που επέβαλλε το κοινό συμφέρον, σε μια προσπάθεια στυγνού ανταγωνισμού επιχειρημάτων, ενώ κάτω απ' το τραπέζι να πραγματοποιούνται οι ύποπτες συναλλαγές, πίσω από έναν αθέμιτο ανταγωνισμό ιδιοτέλειας και συμφερόντων.

Μέσα λοιπόν σ' αυτόν τον κυκεώνα ήταν υποχρεωμένος να κινείται ο Ι. Καποδίστριας. Και δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι ήταν ο μόνος διπλωμάτης που ενεργούσε πάντα με κίνητρό του την ηθική μέσα σ' εκείνη τη λυκοφιλία. Το τι

είχε ν' αντιμετωπίσει το γνώριζε άριστα, ποτέ του όμως και μπροστά σε τίποτα δε δείλιασε κι ούτε ποτέ του παρέκκλινε απ' τις γραμμές του. Και πολεμούσε μόνος του με σημαία τα φιλελεύθερα οράματά του για την Ευρώπη του μέλλοντος απέναντι στον σκοταδισμό και τη μισαλλοδοξία της οπισθοδρομικής απολυταρχίας. Άρα η σύγκρουση Μέττερνιχ-Καποδίστρια μπορούμε να πούμε αβίαστα ότι στα φανερά πλέον πήρε τη μορφή, σύγκρουσης ανάμεσα στην απροκάλυπτη τυραννική εκδήλωση και στην ελπιδοφόρα έκφραση του φιλελευθερισμού. Και το γάντι μεταξύ των δύο ανδρών είχε πια ριχτεί στο συνέδριο της Βιέννης, όταν οι μονάρχες άρχισαν να πιστεύουν ικανοποιημένοι ότι πέτυχαν να επιφέρουν τη νομιμότητα στην Ευρώπη...

Τότε ο Καποδίστριας έκρινε κατάλληλη τη στιγμή να θέσει το ελληνικό ζήτημα. Η οξύνοια και η πολιτική του διορατικότητα αυτό ακριβώς του είχαν υπογορεύσει. Πήρε λοιπόν τον λόγο και τόνισε²⁵: *«Νομίζω πως χρέος των Μεγαλειοτάτων είναι να λάβετε οποιαδήποτε πρόνοια και για το καταδυναστευόμενο από την Οθωμανική εξουσία ελληνικό έθνος. Το έθνος αυτό υποφέρει τόσους αιώνες τον τυραννικό οθωμανικό ζυγό και κινδυνεύει να πέσει στην τελική εξόπτωση και τον αφανισμό. Για τον λόγο αυτό δεν μου φαίνεται δίκαιο το ν' αδιαφορούν οι Βασιλείς»*.

Αυτομάτως ο Μέττερνιχ πήρε το λόγο και απαντά στον Καποδίστρια σε έντονο ύφος: *«Κύριε Κόμη! Η Ευρώπη δε γνωρίζει Έλληνες. Γνωρίζει την Οθωμανική Αυτοκρατορία υπό την εξουσία της οποίας βρίσκονται οι Έλληνες που κατοικούν σ' αυτή. Γι' αυτό, φαίνεται, κύριε Κόμη, υποστήριζες τόσο και άφησες εκτός Συνδεσμού της Ιερής Συμμαχίας το απέραντο Οθωμανικό Κράτος, αλλά δεν θα πετύχεις τις ελπίδες σου σχετικά με αυτά»*²⁶.

Φαινομενικά επικράτησε και πάλι η θέση του Μέττερνιχ, που έδειξε να είναι και ο ουσιαστικός νικητής! Η μετέπειτα όμως πορεία των γεγονότων θα δείξει ότι το ελληνικό ζήτημα έχει κάνει ήδη την εμφάνισή του μέσα στους κόλπους της Ιερής Συμμαχίας. Η Ρωξάνδρα Στούρτζα στα «Απομνημονεύματά» της αναφέρει τα εξής για το συνέδριο της Βιέννης²⁷: *«Το πιο σπουδαίο αποτέλεσμα ήταν ότι υπενθυμίσαμε στη συγκεντρωμένη στην Βιέννη επίσημη Ευρώπη την ύπαρξη ενός δυστυχούς Έθνους, που στέναζε κάτω από το βάρβαρο ζυγό, που το ευγενές του όνομα είχε χαραχθεί βαθειά στο πέρασμα των αιώνων και που ζητούσε εναγωνίως να λάβει πάλι τη θέση που δικαιωματικά του ανήκε, μέσα στις τάξεις του ευρωπαϊκού πολιτισμού»*.

25 Νικολάου, Χ., 1996, σελ. 59.

26 Νικολάου, Χ., 1996, σελ. 59.

27 Στούρτζα, Ρ., 2006.

6. Το Συνέδριο του Άαχεν (Aix la chappelle)

Ο Καποδίστριας ριζοσπαστικός και φιλελεύθερος με άλλο όραμα για την Ευρώπη και τον κόσμο.

Ενώπει του συνεδρίου του Άαχεν (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1818) ήδη από τις 6 Ιουλίου ο Καποδίστριας καταθέτει στον Τσάρο Αλέξανδρο υπόμνημα²⁸, με προτάσεις του για μια ενωμένη Ευρώπη! Κάτι τέτοιο εμφανίζεται για πρώτη φορά στην ευρωπαϊκή ιστορία. Και στο υπόμνημα του αυτό αμφισβητεί επίσημα την παγκόσμια κυριαρχία των δυνάμεων της Ιερής Συμμαχίας, που απέρρευε από τις συνθήκες του 1815. Στο υπόμνημα του μεταξύ άλλων προτείνει την ίδρυση μιας «Γενικής Συμμαχίας», καθόσον, όπως τονίζει, η Ιερή Συμμαχία είναι καταδικασμένη από τη φύση της να σπείρει τη διχόνοια ανάμεσα στους λαούς. Κατά συνέπεια πρέπει η συμμαχία να διευρυνθεί με την ένταξη σ' αυτή όλων των ευρωπαϊκών κρατών και να καθιερωθεί η «αλληλέγγυος και συνυπεύθυνος» συμμαχία (Alliance Solidaire), που θα εγγυάται την εσωτερική και εξωτερική ειρήνη και ασφάλεια όλων των κρατών της Ευρώπης. Κι αυτή θα είναι η βάση ενός συστήματος αμοιβαίας εγγύησης για την υφισταμένη κρατική υπόσταση των συμβαλλομένων δυνάμεων.

Επιπροσθέτως επιδιώκει να ενώσει τα γερμανικά έθνη σε μια ουδέτερη ομοσπονδία στο κέντρο της Ευρώπης. Στη σύγκρουση του - και πάλι - με την αντιπροσωπεία της Αυστρίας στο συνέδριο του Άαχεν πήρε τη θέση της Αρχής της Ουδετερότητας της Γερμανικής Ομοσπονδίας, προκειμένου στην Ομοσπονδία αυτή να υπάγονται όλα τα Κράτη που επιθυμούν την ειρήνη και τον αφοπλισμό. Μόνο έτσι θα εξέλιπε η μάστιγα των μόνιμων στρατευμάτων και μόνο έτσι θα εξασφαλιζόνταν η ειρήνη στην ανθρωπότητα.

Δυστυχώς οι προτάσεις του αυτές, όπως και τόσες άλλες δεν εισακούστηκαν και έτσι δεν πραγματώθηκαν. Ωστόσο η σπουδαιότητα του συνεδρίου ήταν τεράστια και φαίνεται και από το γεγονός ότι το παρακολούθησαν πλήθος δημοσιογράφων από διάφορες χώρες. Έναν αιώνα περίπου μετά τον Καποδίστρια απ' τη Γερμανία ξεκίνησαν οι δυο πιο φονικοί πόλεμοι που γνώρισε ποτέ ο κόσμος! Αν όμως ο Καποδίστριας είχε εισακουστεί, τότε η ειρήνη στον κόσμο δεν θα ήταν μια χίμαιρα... Ο ίδιος όμως κέρδισε αρκετές διακρίσεις.

Επίσης στη συγκυρία 1818-1820 μερικές θεσμικές ριζοσπαστικές προτάσεις του Καποδίστρια για την Ευρώπη μπορούν να συνοψιστούν στις εξής²⁹:

- α.** Η ύφεση και ο σταδιακός αφοπλισμός.
- β.** Η συρρίκνωση του δουλεμπορίου.

²⁸ Εκτενέστατη εισήγηση του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσίας προς τον Αλέξανδρο Α', με ημερομηνία 24 Ιουνίου / 6 Ιουλίου 1818.

²⁹ Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 79, 84, 147.

- γ. Η κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων και του ρατσισμού.
- δ. Η υιοθέτηση πολιτειακού μοντέλου ουδέτερων ομοσπονδιών.
- ε. Η αναθεώρηση των «κλειστών» στρατιωτικών συνασπισμών.
- στ. Η αμφισβήτηση της αρχής των επεμβάσεων.
- ζ. Η καθιέρωση υπερεθνικών οργανισμών.
- η. Η υιοθέτηση του θεσμού της διεθνούς διαιτησίας.
- θ. Η βαθμιαία ανεξαρτητοποίηση των αποικιών...

Όλα αυτά αποτελούν ένα ολοφάνερο δείγμα του πόσο μπροστά απ' την εποχή του προχωρούσε η διορατικότητα και η φιλοσοφία του. Σήμερα η ανθρωπότητα εξακολουθεί να ταλανίζεται γύρω απ' τα παραπάνω προβλήματα και να καταδυναστεύεται αδιάκοπα εξαιτίας της μικρόνοιας των ηγετών και των αδιεξόδων, που δημιουργούν οι κάθε είδους μεσσιανικές πολιτικές πρακτικές.

Γ. Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Ο Καποδίστριας και η Φιλική Εταιρεία

Η Φιλική Εταιρεία αποτελεί για την ιστορία μας ένα κεφάλαιο αρκετά σοβαρό, που μέχρι σήμερα έχει περάσει στη συνείδηση των Ελλήνων ως πρόδρομος και δημιουργός της Ελληνικής Επανάστασης. Όμως, αν κανείς επιμένει στην ιστοριοδίφηση των γεγονότων της περιόδου εκείνης δυο πράγματα μπορεί να διαπιστώσει. Πρώτο: στη ροή των γεγονότων μάλλον μπερδεύεται αξεδιάλυτα ο μύθος με την πραγματικότητα. Και δεύτερο: στην εξέταση των συμβάντων και στις συναλλαγές των εμπλεκομένων προσώπων, όσο πιο διεισδυτικά προχωρεί κανείς, τόσο πιο πολύ βρίσκεται μπροστά σε ερωτήματα που ακόμα δεν έχουν απαντηθεί και που όσο εξακολουθούν να μένουν βουβά, τόσο περισσότερο δίνουν τροφή στους αρνητές και τους πολέμιους της Επανάστασης του '21. Και κοντά σ' αυτά εξακολουθεί να μένει αμφιλεγόμενη η στάση του Ι. Καποδίστρια καθ' όλη την περίοδο της «μυστικής» δράσης της εταιρείας αυτής, που, τελικά, μονάχα μυστική δεν ήταν...

Κατά παράδοση, καθώς και από τα στοιχεία που υπάρχουν στη διάθεση της ιστορίας, μάλλον ιδρύθηκε στην Οδησό το καλοκαίρι του 1814, την ίδια περίπου εποχή που ο Καποδίστριας ίδρυσε στη Βιέννη τη Φιλόμουσο Εταιρεία. Άξιο βεβαίως πολύ μεγάλης προσοχής είναι το ότι ως ιδρυτές φέρονται τρεις Έλληνες που ανήκαν στις τάξεις των εμπόρων! Συγκεκριμένα ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, γιος γουνεμπόρου στη Μόσχα, ο Νικόλαος Σκουφάς, μεγαλέμπορος από την Οδησό και ο Εμμανουήλ Ξάνθος, αντιπρόσωπος του εμπορικού οίκου του Ξένου. Μάλιστα ο τελευταίος ήταν μέλος μιας τεκτονικής στοάς στα Ιόνια νησιά, θυγατρικής της τεκτονικής στοάς της Κέρκυρας, η οποία σε λίγο εξελίχτηκε στη Μεγάλη Εθνική Στοά της Ελλάδος!

Εικόνα 8. Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας. Από αριστερά: Ν. Σκουφάς, Εμμ. Ξάνθος, Αθ. Τσακάλωφ.

Τη συγκρότησαν λοιπόν οι τρεις αυτοί πάμπλουτοι Έλληνες της Ρωσίας και πήραν ως πρότυπό τους τη λεγόμενη Εταιρεία του Ρήγα η οποία ήδη είχε μετεξελιχθεί στη Μόσχα με την επωνυμία «Αθηνά». Ως γνωστό σκοπός της ήταν να απλωθεί σ' ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο, αλλά και παραπέρα, όπου δηλαδή υπήρχαν χριστιανικοί πληθυσμοί, με σκοπό την εξέγερση εναντίον του Σουλτάνου. Όμως, επειδή τη δράση της Φιλικής Εταιρείας δε γίνεται να την εξαντλήσουμε σε τούτη τη γραφή - χρειάζονται βιβλία, ώστε να καλυφθεί η δράση της από το 1814 ως το 1821 - θα περιοριστούμε εδώ σε λίγα στοιχεία που έχουν σχέση με τον Ι. Καποδίστρια. Πάντως ένα απ' τα βασικά ερωτήματα που ξεπηδούν εξαρχής είναι το γιατί η εταιρεία αυτή ξεκίνησε απ' τη Ρωσία και μάλιστα από ανθρώπους που μονάχα οικονομική ζημία θα έπρεπε να περιμένουν από μια τέτοια εξέγερση. Μπορεί κανείς να εικάσει ότι οι υπό μύηση υπόδουλοι εύκολα θα πείθονταν ότι πίσω απ' αυτή τη μυστική οργάνωση κρύβεται η Ρωσία, επομένως μπορούσε ο καθένας να τρέφει ελπίδες για βοήθεια από την τότε υπερδύναμη.

Την ίδια περίοδο όμως η Ρωσία ήταν προσκολλημένη στην «αρχή της νομιμότητας» που επέβαλλε στην Ευρώπη η Ιερή Συμμαχία. Και έτσι, τόσο ο Τσάρος Αλέξανδρος Α', όσο και οι δύο υπουργοί Εξωτερικών, Νέσσερλοντ και Καποδίστριας ήταν υποχρεωμένοι ν' ακολουθούν απαρέγκλιτα τη γραμμή αυτή. Κατά συνέπεια, φανερά τουλάχιστο, ήταν αδύνατο η Ρωσία να κυφορεί στο έδαφός της αλλά και στις τάξεις της μια τέτοια οργάνωση που θα την έφερνε σε διμέτωση σύγκρουση. Και με τις δυνάμεις της Ιερής Συμμαχίας και με την Οθωμανική αυτοκρατορία! Βεβαίως στο μυαλό του Τσάρου υπήρχε πάντα η σκέψη καθόδου της Ρωσίας στη Μεσόγειο, αλλά αυτό θα γινόταν μόνο με πόλεμο εναντίον της Τουρκίας. Για την ώρα όμως τον δέσμευε η Ιερή Συμμαχία. Επίσης στις σκέψεις του Καποδίστρια υπήρχε ο ρωσοτουρκικός πόλεμος και περίμενε

να ωριμάσουν οι συνθήκες για να τον προκαλέσει, διότι μονάχα μέσα από έναν τέτοιο πόλεμο πίστευε ότι η Ελλάδα θα μπορέσει να γίνει Κράτος! Τουλάχιστον αυτό παρατηρούμε στα διάφορα στάδια της διπλωματικής του πορείας. Δικαιώθηκε απόλυτα από τον χρόνο και τα γεγονότα που ακολούθησαν. Κι αυτός ίσως είναι ο κυριότερος λόγος που εξαρχής ήταν αντίθετος με την Επανάσταση. Έτρεφε μέσα του την ισχυρή πεποίθηση ότι υπέρ της Ελλάδας μπορούσε να δουλέψει αργά και σταθερά η διπλωματική του ικανότητα, με την οποία θα υπερπηδούσε όλα τα εμπόδια της απολυταρχίας, καθώς και ο ρωσοτουρκικός πόλεμος, που ήταν πλέον ζήτημα χρόνου να εκραγεί.

Ωστόσο οι της Φιλικής Εταιρείας εξαπλώνονται γοργά και στρατολογούν παντού ανθρώπους πρόθυμους να μπουν στην οργάνωση με σκοπό την επανάσταση. Και διέδιδαν παντού ότι υπάρχει πίσω μια μυστική ηγεσία, η ταυτότητα της οποίας έμενε μεν μυστική, αλλά εμμέσως πλην σαφώς άφηναν να νοηθεί ότι τα νήματα τα κινεί ο Καποδίστριας, πίσω απ' τον οποίο κρύβεται ο Τσάρος! Και με τη τακτική τους αυτή πέτυχαν να στρατολογήσουν πολύ κόσμο. Ο Καποδίστριας μπορεί στην αρχή να τα αγνοούσε όλα αυτά, ωστόσο είχε εγκαίρως υποπτευθεί ότι κάτι συνωμοτικό κινείται. Την υποψία του αυτή την ενίσχυσε το γεγονός ότι έφτασε στην Πετρούπολη κάποιος Ν. Γαλάτης, με σκοπό να δει τον Καποδίστρια και να του κάνει μια ανακοίνωση μεγίστης σημασίας. Γρήγορα όμως ο Καποδίστριας αντιλήφθηκε ότι είχε να κάνει με τυχοδιώκτη και ζήτησε από τον Τσάρο να διώξει τον Γαλάτη απ' τη Ρωσία. Μάλιστα όταν ο Γαλάτης ζήτησε απ' τον Καποδίστρια ν' αναλάβει την αρχηγία της Εταιρείας και να κατευθύνει τη δράση της, ο Καποδίστριας τον διέκοψε λέγοντας: «Για να σκέφτεται κανείς, κύριε, για ένα τέτοιο σχέδιο πρέπει να είναι παράφρονας... Η μόνη συμβουλή που μπορώ να σας δώσω είναι να μη μιλήσετε σε κανέναν σχετικά με την Εταιρεία αυτή, και να επιστρέψετε αμέσως εκεί, απ' όπου έχετε έλθει και να πείτε στους εντολείς σας ότι, εάν δεν θέλουν να καταστραφούν και να συμπαράσφουρουν μαζί τους στον όλεθρο το αθώο και δυστυχές έθνος, πρέπει να εγκαταλείψουν κάθε επαναστατική ενέργεια και να ζήσουν, όπως και πρωτότερα, με τις κυβερνήσεις κάτω απ' τις οποίες ευρίσκονται μέχρις ότου η Θεία Πρόνοια αποφασίσει διαφορετικά...»³⁰. Στο μεταξύ το δίκτυο απλωνόταν σιγά - σιγά και οι μνημένοι σ' όλη τη Βαλκανική, αλλά και μέσα στην Οθωμανική αυτοκρατορία και τη Ρωσία πολλαπλασιάζονταν.

Έτσι λοιπόν απ' το «Ελληνόγλωσσον ξενοδοχείον» που είχε ιδρυθεί το 1807 στο Παρίσι, ή από τον «Φοίνικα», που μάλλον είχε ιδρυθεί στη Ρωσία απ' τον Μαυροκορδάτο, φτάνουμε στη Φιλική Εταιρεία της Αόρατης Αρχής. Η Αρχή αυτή την άνοιξη του 1818 μετέφερε την έδρα της στην Κωνσταντινούπολη. Και

30 Daikin, D., 1983, σελ. 64.

ενώ στην κυρίως Ελλάδα πέτυχαν να μυήσουν ορισμένες στρατιωτικές προσωπικότητες (Κολοκοτρώνη, Ανδρούτσο, Καραϊσκάκη κ.ά.), οι οποίοι ορκίστηκαν να δώσουν το αίμα τους για την ανεξαρτησία της πατρίδας, έλαβαν όμως στην οργάνωση και ανθρώπους που βιάζονταν να εκδηλωθεί η επανάσταση, με απώτερο σκοπό να ωφεληθούν οι ίδιοι απ' αυτή μέσα απ' το αιματοκύλισμα της Ελλάδας. (Διάβαζε Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας, Κωλέττης, Μαυροκορδάτος, Νέγρης και Σία...). Ορκίστηκαν και άνθρωποι καιροσκόποι, εκβιαστές, τυχοδιώκτες και απερίσκεπτοι, που δεν λάβαιναν κανένα μέτρο και καμιά προφύλαξη για να διασφαλιστεί η μυστικότητα της Εταιρείας και τόσα άλλα. Μα όπως κι αν έχουν τα πράγματα, ήδη απ' το 1818 η ύπαρξη της Εταιρείας ήταν πλέον κοινό μυστικό παντού. Οι μυστικές υπηρεσίες και ειδικά της Αυστρίας δούλευαν άριστα και πίσω από κάθε ενέργεια «έβλεπαν» τον Καποδίστρια!

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να κάνουμε ειδική αναφορά σ' ένα πρόσωπο που συνδέσε αρνητικά το όνομά του με την Ελληνική Επανάσταση. Πρόκειται για τον Μπέη της Μάνης Π. Μαυρομιχάλη, τον γνωστό Πετρόμπεη. Οι Φιλικοί στέλνουν στη Μάνη τον Κυριάκο Καμαρηνό, έμπορο από την Καλαμάτα, με σκοπό να μυήσει τον Πετρόμπεη. Αυτός δέχεται υπό τον όρο να του στείλει η Εταιρεία ένα εκατομμύριο γρόσια για μισθούς των στρατιωτών του και να του αποκαλύψει ο Καμαρηνός το όνομα του αρχηγού, για να έρθει απευθείας σε επαφή μαζί του! Στο τραπέζι και πάλι το όνομα Καποδίστριας! Στέλνει λοιπόν γράμμα στον Καποδίστρια ζητώντας το ποσό αυτό και με άλλο γράμμα του ζητάει από την Εταιρεία εφάπαξ πεντακόσιες χιλιάδες και σαράντα χιλιάδες κάθε χρόνο. Ο Καμαρηνός γυρίζει στη Ρωσία με τα γράμματα του Μαυρομιχάλη και μεταφέροντας και τις απαιτήσεις του για το όνομα του αρχηγού. Ο Καποδίστριας και πάλι δηλώνει πως δεν έχει καμία σχέση με όλα αυτά. Ο Καμαρηνός, αφού κι απ' τους Φιλικούς πήρε την άρνηση για τις εξωφρενικές απαιτήσεις του Μπέη της Μάνης, επιστρέφει προς Ελλάδα. Δολοφονείται όμως καθ' οδόν με εντολή της Εταιρείας, μόνο και μόνο για να μην αποκαλυφθεί το ψεύδος της Εταιρείας και ματαιωθεί έτσι η επανάσταση στην Πελοπόννησο! Σύμφωνα με τον Φωτάκο³¹ ο Καμαρηνός, όταν πήγε στη Ρωσία, τόσο στην Οδησό όσο και στην Πετρούπολη, επιδόθηκε σε γλέντια και ακολασίες, με αποτέλεσμα σε κάποια από τις άσωτες νύχτες του μια Ρωσίδα πόρνη να του κλέψει έγγραφα της Φιλικής Εταιρείας και να τα παραδώσει στην αστυνομία. Όταν ο Καποδίστριας έμαθε το περιστατικό, έδωσε τον Καμαρηνό από τη Ρωσία. Ίσως η δολοφονία του να έχει σχέση με όλα αυτά. Ωστόσο η οικογένεια Μαυρομιχάλη κατάφερε στο τέλος να πάρει αρκετά χρήματα. Οι ιδρυτές της Εταιρείας όμως χρεωκόπησαν...

31 Φωτάκος, 1858, τόμ. Α', σελ. 3-4.

2. Ο Αλή Πασάς, η Φιλική Εταιρεία και ο Καποδίστριας

Πολύ νωρίς ο Καποδίστριας γίνεται ενήμερος για κάθε κίνηση της Φιλικής Εταιρείας. Επίσημα ή ανεπίσημα κάθε τόσο του γίνονται κρούσεις ν' αναλάβει την αρχηγία ή έστω να τη στηρίξει πολιτικά. Αρχίζει όμως ν' ανησυχεί για τα πάντα, διότι όλες οι κινήσεις των Φιλικών είναι πια γνωστές στον Μέττερνιχ, καθώς και στην Κωνσταντινούπολη. Ανησύχησε τα μέγιστα όταν ως εθνάρχης ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ όχι μόνον απέφυγε να ορκιστεί στη Φιλική Εταιρεία, αλλά και διευκρίνησε ότι οφείλει να τηρεί τις υποχρεώσεις του απέναντι στους Τούρκους³².

Μαθαίνει επίσης ότι ύστερα απ' τη διάλυση του Συντάγματος στα Ιόνια νησιά και την εγκαθίδρυση της βρετανικής κυριαρχίας στο Ιονικό προτεκτοράτο, χιλιάδες πολεμιστών δεν έχουν πια πού να πάνε. Η μόνη προοπτική τους ήταν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον Αλή ή στο Βασίλειο της Νεάπολης. Ο Αλής είχε καταφέρει να του παραχωρήσουν οι Άγγλοι την Πάργα, οπότε οι Σουλιώτες έχουν χάσει έναν τόπο που τον θεωρούσαν ως καταφύγιό τους. Και κατά τα τέλη του 1817 αρκετοί σημαίνοντες καπεταναίοι πήγαν στην Πετρούπολη και ζήτησαν από τον Καποδίστρια να καταταγούν στον ρωσικό στρατό. Τελικά ο Τσάρος δεν θα τους δεχτεί, αλλά τους έδωσε χρήματα και τους συμβούλεψε να ενισχύσουν το Βασίλειο της Νεάπολης. Επιστρέφοντας όμως ήρθαν σ' επαφή με τους Φιλικούς της Οδησσού και τρεις απ' αυτούς Αναγνωσταράς, Χρυσοσπάθης και Φαρμάκης έγιναν «Απόστολοι».

Στο μεταξύ ο Αλής αρχίζει με πανουργία και προφυλάξεις να ερωτοτροπεί με αρκετούς Έλληνες οπλαρχηγούς για κοινή δράση εναντίον του Σουλτάνου. Ήδη απ' το 1818 άρχισε ν' αντιλαμβάνεται ότι η θέση του απέναντι στον Σουλτάνο είναι αρκετά επισφαλής. Αποφασίζει να μην αφήσει τίποτα στην τύχη. Έτσι με την ιδιοτέλεια που τον χαρακτήριζε και με την πασίγνωστη πονηριά του πάσχιζε να εξασφαλίσει οποιαδήποτε βοήθεια απ' όπου κι αν προερχόταν. Μάλιστα τον Νοέμβριο του 1818 ανακοίνωσε στον γνώριμό του Ιωάννη Παπαρρηγόπουλο, διερμηνέα στο ρωσικό προξενείο της Πάτρας, ότι γνώριζε την ύπαρξη της Φιλικής Εταιρείας και είχε υπόψη του τα μυστικά της σύμβολα. Οι Έλληνες ωστόσο ήταν διατεθειμένοι να κάνουν οτιδήποτε προκειμένου να τον στρέψουν εναντίον του Σουλτάνου, αλλά σε καμία περίπτωση δεν ήθελαν να μπλέξουν μαζί του, επειδή δεν τον εμπιστεύονταν. Φοβόταν την προδοσία.

Το 1819 άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι ο κλοιός γύρω του στενεύει επικίνδυνα. Και μόλις πληροφορήθηκε ότι ο Καποδίστριας βρίσκεται στην Κέρκυρα, σ' ένα ταξίδι για να δει την οικογένειά του, ο Αλής έστειλε τον Παπαρρηγόπουλο στην

---

32 Daikin, D., 1983, σελ. 68-69, 83.

Κέρκυρα, προκειμένου να ζητήσει τη γνώμη του μεγάλου διπλωμάτη για το τι μέλλει γενέσθαι. Μια μαρτυρία³³ λέει πως ο Καποδίστριας μέσω του Παπαρρηγόπουλου έστειλε στον Αλή μήνυμα να εξεγερθεί άμεσα. Υπάρχει όμως και η μαρτυρία³⁴ που λέει πως ο Καποδίστριας συμβούλεψε τον Αλή να μείνει πιστός στον ηγεμόνα του και να κρατήσει ανθρωπιστική στάση απέναντι στους υπηκόους του. Το βέβαιο πάντως είναι ότι ο Καποδίστριας σε καμιά περίπτωση δεν ήθελε τη συνεργασία των Ελλήνων οπλαρχηγών με τον Αλή. Επίσης ο έμπειρος διπλωμάτης στους Μάρκο και Κίτσο Μπότσαρη, καθώς και στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, που τον επισκέφτηκαν στην Κέρκυρα, έδωσε τη συμβουλή να έχουν εμπιστοσύνη στον χρόνο, στη θεία πρόνοια και στην πορεία του πολιτισμού για την ελευθερία της Ελλάδας. Μάλιστα οι Έλληνες οπλαρχηγοί θύμωσαν με τη στάση του Καποδίστρια, επειδή άλλα περίμεναν να τους πει. Ειδικά ο Κολοκοτρώνης.

Ο Καποδίστριας γυρίζει ξανά στη Ρωσία. Στις αρχές του 1820 τον επισκέπτεται στην Πετρούπολη ο Ξάνθος και σε δύο συναντήσεις που είχε μαζί του του πρότεινε ν' αναλάβει άμεσα ή έμμεσα την αρχηγία³⁵. Μάλιστα του εξηγήσε ότι η ελληνική εξέγερση είναι πλέον αναπόφευκτη και ότι το καθήκον του ως Έλληνα του επέβαλε ν' αναλάβει την αρχηγία. Ο Καποδίστριας αρνήθηκε επίμονα και του είπε ότι έπρεπε να περιμένουν, ώσπου ν' αλλάξει η διπλωματική κατάσταση και να ξεσπάσει ένας άλλος ρωσοτουρκικός πόλεμος. Ο Ξάνθος έφυγε με την εντύπωση ότι στο τέλος ο Καποδίστριας και η Ρωσία θα βοηθήσουν την εξέγερση.

Εικόνα 9. Ο Αλή Πασάς Τεπελενλής.

Στη συνέχεια πλησίασε τον αξιωματικό και υπασπιστή του Τσάρου Αλέξανδρο Υψηλάντη και ζήτησε από αυτόν ν' αναλάβει την αρχηγία. Μάλιστα σκόπιμα του έδωσε την εντύπωση ότι το έκανε με την έγκριση του Καποδίστρια! Κάτι τέτοιο όμως, όπως και αρκετές άλλες κινήσεις που εμπλέκουν το όνομά του, ο Καποδίστριας δεν φαίνεται να το επιβεβαιώνει³⁶.

33 Daikin, D., 1983, σελ. 72

34 Daikin, D., 1983, σελ. 72.

35 Daikin, D., 1983, σελ. 70.

36 Dakin D., 1983 sel. 70

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ενθαρρυσμένος κι απ' τους δύο Φιλικούς αδελφούς του, Δημήτριο και Νικόλαο, δεν διστάζει ν' αναλάβει την αρχηγία με την πίστη ότι η ρωσική πολιτική θα σταθεί αρωγός του. Και παρά το ότι δεν αποδεικνύεται ιστορικά ότι οι Ρώσοι πολιτικοί του έδωσαν την παραμικρή υπόσχεση είτε για βοήθεια είτε για κάλυψη, ο ίδιος σχεδιάζει η επανάσταση να κριθεί σε δύο επίπεδα: το στρατιωτικό και το πολιτικό.

Την ίδια περίοδο ξεσπάει καινούργιος πονοκέφαλος στη ρωσική διπλωματία. Ο Σουλτάνος έχει κηρύξει τον πόλεμο μέχρις εσχάτων εναντίον του Αλή. Ο Καποδίστριας πίστευε ότι είναι πλέον ζήτημα χρόνου ο Αλής να στραφεί και προς τη ρωσική βοήθεια. Παράλληλα, ο Υψηλάντης περιτρέπει τις παραδουναβίες Ηγεμονίες, προσπαθεί να προσεταιριστεί χριστιανούς αξιωματούχους τόσο μέσα στη Βαλκανική Χερσόνησο, όσο και στις μικρασιατικές περιφέρειες, και ακόμα σχεδιάζει να ξεκινήσει την επανάσταση απ' την Πελοπόννησο. Παντού μοιράζει ενθουσιώδεις προκηρύξεις μέσα στις οποίες μεταξύ άλλων αναφέρεται το εξής: «...κινηθείτε, ω φίλοι, και θέλετε ιδεί μίαν κραταιάν δύναμιν να υπερασπισθεί τα δίκαιά μας!»³⁷. Βεβαίως οι προκηρύξεις αυτές έφτασαν και στα χέρια του Μέττερνιχ, για να επιβεβαιώσουν έτσι την καχυποψία του ότι ο Καποδίστριας βρίσκεται πίσω απ' όλα αυτά και να μεγαλώσουν έτσι το μίσος του εναντίον του Έλληνα αντιπάλου του.

Είναι πολύ πιθανό ο Υψηλάντης να ζήτησε τη συμβουλή του Τσάρου και ο δεύτερος να μην έφερε αντίρρηση στο ν' αναλάβει την αρχηγία της Εταιρείας ένας δικός του αξιωματικός παρά ένας θερμόαιμος έμπορος ή ένας οπλαρχηγός. Πάντως ο Υψηλάντης υποστηρίζει πως σ' όλες τις ενέργειές του τον ενθάρρυνε ο Καποδίστριας άμεσα ή έμμεσα. Ο Καποδίστριας το αρνείται. Ποια είναι τελικά η αλήθεια, ακόμα δεν έχει επιβεβαιωθεί. Εκείνο μάλλον που θεωρείται βέβαιο είναι ότι τόσο ο Τσάρος, όσο και ο Καποδίστριας κατάλαβαν ότι, εφόσον η συνωμοτική αυτή οργάνωση δεν μπορούσε πια να διαλυθεί, είναι προτιμότερο να την έχουν υπό τον έλεγχό τους με αρχηγό τον Υψηλάντη. Ωστόσο είναι κι αυτό ένα απ' τα πολλά ερωτηματικά.

Στο μεταξύ ο Αλής, αφού άρχισε να νιώθει ασφυκτική την πίεση του Σουλτάνου και παντού διαφαινόταν το τέλος του, στέλνει στη Ρωσία τον Παπαρρηγόπουλο να δει τον Τσάρο και να του δηλώσει ότι ο Αλής έχει μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία. Ο Παπαρρηγόπουλος όμως, επειδή γνώριζε ότι οι Φιλικοί δεν είχαν πλησιάσει Αλβανούς και ειδικά τον Αλή, δεν ανέφερε τίποτα επ' αυτού. Ο Παπαρρηγόπουλος ξαναγύρισε και με διάφορα τεχνάσματα παρότρυνε τον Αλή να σηκώσει κεφάλι στον Σουλτάνο, ο οποίος τη φορά αυτή ήταν αποφασισμένος να δαμάσει τον λέοντα των Ιωαννίνων. Ο Αλής αρχίζει να ζητά βοήθεια από

37 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 181.

παντού. Δίνει παντού υποσχέσεις και δε διστάζει να εμπλέξει ακόμα και τον Μέττερνιχ. Οι Έλληνες τον ενθάρρυναν και με κάθε μέσο και τρόπο, διότι ένας πόλεμος μεταξύ Αλή και Σουλτάνου εξυπηρετούσε αφάνταστα τα δικά τους επαναστατικά σχέδια. Και προς την κατεύθυνση αυτή κινούνταν συντονισμένα δυο από τους πλέον έμπιστους στον Αλή Έλληνες στρατιωτικοί: ο Ανδρούτσος και ο Καραϊσκάκης.

Κι όταν τον Ιούλιο του 1820 η Πύλη διέταξε τον Αλή να παρουσιαστεί μέσα σε σαράντα μέρες στην Κωνσταντινούπολη, ο ίδιος αγνόησε το τελεσίγραφο, οπότε ο Σουλτάνος ξεκινάει πλέον την πολιορκία του και ζητά το κεφάλι του Αλή στον τορβά. Ο Αλής αντιστέκεται σθεναρά και συμμαχεί ακόμα και με τους Σουλιώτες, ενώ, κατά την προσφιλή του ταχτική, προδίδει τη Φιλική Εταιρεία πιστεύοντας πως έτσι θα εξευμενίσει τον Σουλτάνο. Εν τω μεταξύ το τι συμβαίνει στην Ήπειρο ο Υψηλάντης το πληροφορείται από τον Φιλικό σύμβουλο του Αλή Αλέξη Νούτσο και έτσι αναπροσαρμόζει τα σχέδιά του. Την ίδια περίοδο αρκετοί επώνυμοι Έλληνες που ως τότε είχαν θητεύσει στην αυλή του τυράννου της Ηπείρου τον εγκαταλείπουν και με σκοπό να συνταχτούν με την επικείμενη επανάσταση, με διαφορετικά όμως ο καθένας ελατήρια, όπως θα φανεί στη συνέχεια. Ενδεικτικά αναφερόμαστε στους Ανδρούτσο, Καραϊσκάκη, Κωλέττη και αρκετούς ακόμη. Ο πρώτος φτάνει με την οικογένειά του στην Ιθάκη και περιμένει το μήνυμα της εξέγερσης στη Στερεά Ελλάδα, όπως και ο Κολοκοτρώνης στην Πελοπόννησο. Η ώρα αυτή πλέον ήταν τόσο κοντά. Βιάζονταν κι οι δυο τους τόσο πολύ...

3. 1820: Η ευρωπαϊκή «νομιμότητα» σε δοκιμασία

Δεν θα ήταν υπερβολή το ότι καθ' όλη τη διάρκεια του έτους αυτού η απολυταρχική Ευρώπη πατάει σε κάρβουνα αναμμένα. Εκεί που όλοι τους είχαν πιστέψει ότι η νομιμότητα έχει παγωθεί στην ευρωπαϊκή ήπειρο και η εξουσία του Σουλτάνου στην Ανατολή αποτελεί για την ανθρωπότητα εγγύηση ηρεμίας και τάξης, ξαφνικά με την ανατολή του 1820 ορισμένα ανακτοβούλια θα δεχτούν τέτοιες ανησυχίες που δεν είχαν αισθανθεί μετά την πτώση του Ναπολέοντα. Οι φανερές πλέον συνωμοτικές κινήσεις της Φιλικής Εταιρείας, που έχουν ανακατέψει όλους τους υπόδουλους χριστιανούς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και όλους τους Έλληνες απανταχού της Ευρώπης και της Ανατολής, οι ζυμώσεις και οι προετοιμασίες όλων των μελών της Φιλικής Εταιρείας, οι διαρκείς συνεννοήσεις του Υψηλάντη με εξέχουσες προσωπικότητες πασάδων, οπλαρχηγών και ιερωμένων, οι διαρκείς κινήσεις και το πήγαινε έλα σημαντικών προσώπων σε Πελοπόννησο, Εφτάνησα, Κωνσταντινούπολη, Πετρούπολη, παραδουνάβιες Ηγεμονίες και όπου απαιτούσαν οι περιστάσεις, δημιούργησαν ένα

κλίμα έντονης ανησυχίας και απειλής στις εφησυχασμένες ευρωπαϊκές Αυλές. Ωστόσο εφησυχασμένη δεν φαίνεται να είναι η ρωσική Αυλή.

Ο πόλεμος ανάμεσα στον Σουλτάνο και τον Αλή σταδιακά δείχνει να παίρνει τεράστιες διαστάσεις, καθώς με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ανά πάσα στιγμή υπάρχει φόβος να εμπλακεί σ' αυτόν ολόκληρη η ευρωπαϊκή διπλωματία. Και θα μπορούσε να είχε ήδη εμπλακεί, αν δεν εμφανιζόταν ένα απρόσμενο επαναστατικό κίνημα στην Ιταλία την άνοιξη του 1820, γεγονός που δημιούργησε στην Ευρώπη αντιπερισπασμό και αποπροσανατόλισε για λίγο την προσοχή του Μέττερνιχ απ' τα τεκταινόμενα στο εσωτερικό της Ρωσίας και κυρίως της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Στο Βασίλειο των δύο Σικελιών του Φερδινάνδου Α΄ εκδηλώνονται από τους Καρμπονάρους σε Νεάπολη και Πεδεμόντιο δημοκρατικές επαναστάσεις ζητώντας απ' τον Βασιλιά την παραχώρηση Συντάγματος. Οι ταραχές αυτές είχαν ως άμεσο επακόλουθο την εκθρόνιση του Φερδινάνδου Α΄, πράγμα που ανάγκασε τον Μέττερνιχ να συγκαλέσει συμβούλιο της Ιερής Συμμαχίας το ταχύτερο δυνατό. Η ευρωπαϊκή τάξη μπαίνει πλέον σε μεγάλη δοκιμασία. Το Συνέδριο ορίζεται να γίνει στο Τροπιάου της Σιλεσίας (σημερινή Όπαβα της Τσεχίας) τον Νοέμβρη-Δεκέμβρη του 1820.

Ο Καποδίστριας που με την εμπειρία του γνωρίζει το τι θα επικρατήσει σ' ένα τέτοιο συνέδριο ζητά από τον Τσάρο να τον στείλει σε μια σύντομη περιόδεία σε Λονδίνο και Παρίσι για λόγους σαφώς διπλωματικών ζυμώσεων ενόψει του επικείμενου συνεδρίου του Τροπιάου. Σκοπός του απώτερος είναι να προσεταιριστεί πολιτικά τις κυβερνήσεις Αγγλίας και Γαλλίας και να προλάβει την επικείμενη καταδίκη των επαναστατικών κινημάτων.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, που ασφαλώς ευνοεί τις κινήσεις του Υψηλάντη, οι προετοιμασίες για την εξέγερση κινούνται πυρετωδώς. Και θα μπορούσαν ασφαλώς να έχουν πλήρη επιτυχία, εάν υπήρχε σοβαρότερος προγραμματισμός και δεν αναμειγνύονταν στα πράγματα άνθρωποι ιδιοτελείς, απερίσκεπτοι, και άσχετοι με επαναστατικές οργανώσεις. Αν μπορούσαν δηλαδή να είχαν πάρει προφυλάξεις, ώστε να μην προδοθούν οι κινήσεις και οι στόχοι τους. Όμως ούτε ο Υψηλάντης ήταν Καποδίστριας ούτε οι «κεφαλές» των μνημένων στη Φιλική Εταιρεία ήταν Ανδρούτσος ή Κολοκοτρώνης! Οι δύο τελευταίοι εξακολουθούν να περιμένουν το σύνθημα της εξέγερσης. Το περιμένουν όμως από ποιον και πότε;

Κι όπως ο Υψηλάντης συγκέντρωνε στρατό και χρήματα και προσδοκούσε ανάλογες κινήσεις από τον Καραγεώργη στη Σερβία ή από τον Βλαδιμηρέσκου στη Ρουμανία, του Ολύμπιου και του Φωκιανού στη Μολδαβία και τη Βλαχία, προκειμένου να απλωθούν ταυτόχρονα περισσότερα κινήματα στη Βαλκανική

και ο ίδιος να ξεκινήσει την Επανάσταση από τον Μοριά, τα πράγματα δεν είχαν συντονιστεί και τα προγράμματά του δεν έβγαιναν. Σε μια σύσκεψη που έγινε στο Ισμαήλιο πήραν την απόφαση να κάνουν μια εξέγερση στην Κωνσταντινούπολη, ν' ανατρέψουν τον Σουλτάνο και να πυρπολήσουν τον τουρκικό στόλο στον Βόσπορο! Τέτοια απόφαση μόνον παράφρονες θα μπορούσαν να είχαν πάρει, καταπώς θα έλεγε και ο Καποδίστριας, εάν τους άκουγε...

Και το πιο εξωφρενικό είναι που στην Κωνσταντινούπολη έστειλαν τον Παπαφλέσσα! Ο άνθρωπος αυτός πήγε, μάζεψε χρήματα κι άρχισε να κάνει τις σχετικές συνεννοήσεις για το πλοίο που επρόκειτο να πάει στην Τεργέστη, για να παραλάβει τον Υψηλάντη, ώστε στη συνέχεια να μπει σε εφαρμογή το σχέδιό τους. Ο Παπαφλέσσας όμως, αν και αρχιμανδρίτης, ήταν επιρρεπής στις ακολασίες, θα σημειώσει αργότερα ο Μακρυγιάννης³⁸. Σε καθημερινή βάση κινούνταν εδώ και κει χωρίς προφυλάξεις, διασκεδάζε με ποτά, χορούς και γυναίκες, προκαλούσε τους πάντες με την παρουσία του και ανάγκασε αρκετές φορές την τουρκική αστυνομία να τον συλλαμβάνει και να τον επιπλήττει σφοδρότατα γιατί δεν... ντρεπόταν που ήταν και παπάς...

Κίνησε όμως σύντομα τις υποψίες και αναγκάστηκε να φύγει απ' την Πόλη για το Αϊβαλί. Εκεί οι Φιλικοί του φόρτωσαν ένα πλοίο με μπαρούτι και πολεμοφόδια προκειμένου να τα φέρει στο Μοριά.

Όμως οι αναφορές που έπαιρνε ο Υψηλάντης για το ποιόν και τη δράση του ιερωμένου Φιλικού ήταν άκρως ανησυχητικές. Τα σχέδιά του είχαν αποκαλυφθεί και στην Κωνσταντινούπολη και στην Πελοπόννησο. Μάλιστα όταν ο Παπαφλέσσας έφτασε στον Μοριά βρήκε τους οπλαρχηγούς μάλλον απρόθυμους, τους δεσποτάδες μάλλον αρνητικούς και τους προύχοντες να συνεννοούνται με τους Τούρκους εναντίον του Αλή. Κι ενώ ως ημερομηνία εξέγερσης είχε οριστεί η 20η Δεκέμβρη του 1820, κι ενώ ο Παπαφλέσσας άρχισε να μιλάει παντού με λόγια φλογερά για την απελευθέρωση, έφτασε κι ο ίδιος να απορεί για την... απροθυμία των Ελλήνων και για το ναυάγιο των μυστικών της Φιλικής Εταιρείας³⁹. Ο ίδιος, ωστόσο, τις παλιές του συνήθειες με τις κραιπάλες, τα βιολιά και τις πόρνες δεν έλεγε να τις αφήσει. Κατόπιν τούτων ο Υψηλάντης περίμενε την ώρα να ξεκινήσει την Επανάσταση απ' τις παραδουνάβιες Ηγεμονίες έχοντας στις διαταγές του 4.500 άνδρες και 700 Έλληνες σπουδαστές που συγκρότησαν τον Ιερό Λόχο. Επιπλέον διέθετε 4 κανόνια και ελάχιστο ιππικό. Υπολόγιζε και στη δύναμη του Γ. Ολύμπιου με 1500 άνδρες. Ο Βλαδιμηρέσκου σιγά σιγά άλλαξε στάση και θέση. Έτσι φαινόταν ήδη εξαρχής ότι το κίνημα του Υψηλάντη είναι πλέον καταδικασμένο... Περίμενε κι αυτός την ώρα της εξέγερσης...

³⁸ Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 278

³⁹ Daikin, D., 1983, σελ. 77,79-80.

Εικόνα 10. 22 Φεβρουαρίου 1821: Η πραγματική ημερομηνία έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης περνά τον Προύθο.

Τον Οκτώβρη του 1820 με πρωτοβουλία του Μέττερνιχ, που αυτόρρεσκα προβάλλει τον εαυτό του Καγκελάριο όχι μόνο της Αυστρίας, αλλά και της Ευρώπης ολόκληρης, συγκαλείται το Συνέδριο στο Τροπιάου με θέμα την καταστολή των κινήματων σε Νεάπολη και Πεδεμόντιο. Παρών βεβαίως στο συνέδριο και ο Καποδίστριας ύστερα απ' την περιοδεία του σε Αγγλία και Γαλλία. Στην Αγγλία έγινε δεκτός με κάποιες επιφυλάξεις στα σχέδιά του, αλλά στη Γαλλία γνώρισε ενθουσιώδη υποδοχή. Σκοπός του ταξιδιού και των διπλω-

ματικών του ενεργειών ήταν να πείσει τους Άγγλους και τους Γάλλους να διαχωρίσουν τη θέση τους από την πολιτική του Μέττερνιχ στο ζήτημα των επαναστάσεων στην Ιταλία. Εν μέρει βρήκε ανταπόκριση, ακριβώς επειδή και στις δύο αυτές χώρες συνέφερε να εκδηλωθούν κάποια τέτοια κινήματα στη Μεσόγειο, ώστε να μπορούν να επεμβαίνουν ως διαιτητές, μια και είχαν «παράθυρα» στην περιοχή λόγω των οικονομικών τους συμφερόντων. Όμως επ' ουδενί δεν ήθελαν να βλάπτονται τα συμφέροντα των Βασιλείων και ούτε ήθελαν να κινδυνεύσει η ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Στο Συνέδριο ο Μέττερνιχ πιέζει να παρθούν μέτρα εναντίον των όπου γης επαναστατών. Στο συνέδριο σαφώς έλαβε μέρος και ο Βασιλεύς των δύο Σικελιών Φερδινάνδος Α΄, ο οποίος αναγκάστηκε να παραχωρήσει σύνταγμα στους επαναστάτες και ταυτόχρονα να χάσει τον θρόνο του. Ο Καποδίστριας προσπάθησε να αποτρέψει την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Τροπιάου⁴⁰, το οποίο υπογράφηκε τελικά στις 19 Νοεμβρίου, παρά το γεγονός ότι η Γαλλία και η Αγγλία εξεδήλωσαν τις αντιρρήσεις τους. Η Ρωσία, η Πρωσία και η Αυστρία το επέβαλλαν ως πλειοψηφία και επιπλέον κάλεσαν τον Φερδινάνδο να μετάσχει στο προσεχές συνέδριο του Λάιμπαχ, προκειμένου εκεί να διευθετήσουν και το δικό του θέμα. Το πρωτόκολλο αυτό προέβλεπε ότι τα κράτη στα

40 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ 55.

οποία θα εκδηλώνονταν επαναστάσεις, στο εξής θα αποκλείονταν από την ευρωπαϊκή συμμαχία, ότι οι συμμαχικές δυνάμεις δεν θα αναγνώριζαν παράνομες μεταβολές σ' αυτά τα κράτη και ότι η Ιερή Συμμαχία μπορούσε να χρησιμοποιήσει βία, για να επιβάλει τη νομιμότητα. Για μιαν ακόμα φορά θριάμβευσε η απολυταρχία, η ωμή έκφραση του Μέττερνιχ. Ορίστηκε να συγκληθεί το επόμενο Συνέδριο στο Λάιμπαχ (σημερινή Λιουμπλιάνα της Σλοβενίας) τον Ιανουάριο του 1821. Είχαν, φαίνεται, πολλά ακόμα να διευθετήσουν, αλλά και πολλά απρόοπτα να αντιμετωπίσουν...

Ο Καποδίστριας γύρισε στη Ρωσία κυριολεκτικά απηυδισμένος⁴¹ τόσο απ' τα διαδραματισθέντα στο Τροπιάου, όσο κι απ' την τροπή που πήραν τα πράγματα σχετικά με τις κινήσεις του Υψηλάντη. Έβλεπε την εξέγερση να εκδηλώνεται άκαιρα και απρογραμμάτιστα και έπρεπε τώρα να βρει τρόπους ώστε και το κύρος της Ρωσίας να διαφυλάξει, και τον Τσάρο να καλύψει, και την εξέγερση των Ελλήνων να περισώσει απ' τα νύχια του Μέττερνιχ. Καλούνταν να παίξει ίσως τον πιο δύσκολο ρόλο στη μέχρι τότε πολιτική του σταδιοδρομία. Έπρεπε, λοιπόν, να πάρει αποφάσεις σταθερές και σίγουρες. Πρώτη του ενέργεια ήταν η συνεχής αλληλογραφία με πρόσωπα έμπιστα στην Ελλάδα, ώστε να έχει πλήρη και λεπτομερή εικόνα της όλης κατάστασης. Κι έπρεπε στο εξής να ενεργεί μόνος, επειδή οι όποιες συμβουλές του προς Έλληνες επισήμους μάλλον έπεφταν στο κενό ή γίνονταν τα αντίθετα από κείνα που τους συνιστούσε. Ταυτόχρονα δεν έπρεπε ούτε στιγμή να δείχνει ότι ενεργεί ξέχωρα απ' τη γραμμή της Ιερής Συμμαχίας.

Στο μεταξύ στην Ελλάδα οι υπεύθυνοι οπλαρχηγοί όλο και πιο πολύ διαπιστώνουν ότι η εξέγερση δεν πρόκειται να εκδηλωθεί στις 20 Δεκεμβρίου που προσδοκούσαν και μέσα από επιστολές τους με τον Υψηλάντη περίμεναν να τους δοθεί το σύνθημα. Προς το παρόν παρέμειναν σε στάδιο προετοιμασίας παρακολουθώντας την άμυνα του Αλή απέναντι στην πολιορκία που δεχόταν απ' τους πασάδες του Σουλτάνου.

Και στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε κάποιες κρίσεις σχετικές με τη σταδιοδρομία του αιμοσταγούς αυτού τυράννου της Ηπείρου, δεδομένου ότι ο άνθρωπος αυτός επί μισόν αιώνα έπαιξε κυρίαρχο ρόλο στα πολιτικά πράγματα και η πορεία του σχετίζεται και με την ελληνική ιστορία. Βασικά τα στελέχη που επάνδρωναν την Αυλή και τη διοίκησή του ήταν κατά κύριο λόγο Έλληνες. Τα Γιάννενα επί των ημερών του έγιναν κέντρο της ελληνικής αναγέννησης. Τελικά ο Αλής κι όχι ο Σουλτάνος ήταν εκείνος που οδήγησε τους Έλληνες κλέφτες σε κατάσταση απελπισίας και άθελά του τους μεταμόρφωσε σε συγκροτημένους οπλαρχηγούς.

⁴¹ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 56.

Ο Αλής επίσης άνοιξε το μυαλό των Ελλήνων κλεφτών και διεύρυνε το πεδίο των επιχειρήσεων τους, μαζί βέβαια και με τα γεγονότα των Ναπολεόντειων πολέμων, με τα οποία όμως πάλι ο Αλής τους είχε φέρει σε επαφή. Οι κλέφτες, είτε ως αρματολοί στην υπηρεσία του, είτε ως εχθροί του στις διάφορες συγκρούσεις από αυτόν έμαθαν στην εντέλεια την ταχτική του κλεφτοπολέμου. Τέλος, το παράδειγμα του Αλή τους έκαμε να ξεσηκωθούν και η παρατεταμένη αντίσταση του Αλή εναντίον του Σουλτάνου ήταν που τους έδωσε τη δυνατότητα να σταθεροποιήσουν τις θέσεις τους στον Μοριά. Επίσης δεν είναι τυχαίο ότι μέσα από την υπηρεσία του ξεπήδησαν αρκετοί αγωνιστές της Επανάστασης. Μπορεί κάποιοι απ' αυτούς να αποδείχτηκαν πιστά του αντίγραφα στη δολοπλοκία. Όμως απ' την Αυλή του βγήκαν και δύο απ' τις μεγαλύτερες στρατηγικές ιδιοφυΐες του Αγώνα. Ανδρούτσος, Καραϊσκάκης.

Δεύτερο μέρος
Ο Καποδίστριας κατά την Επανάσταση
(1821-1827)

Παράταξη αγιμάτων κατά το Συνέδριο του Λάιμπαχ, 1821.

A. 1821: Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΞΕΣΠΑ

1. Η κατάσταση στην Ελλάδα

Ελληνικό κράτος δεν υπήρχε τότε, ακόμα και στην πιο αισιόδοξη φαντασία. Άρα δεν μπορούμε επ' ουδενί να μιλούμε για διπλωματική θέση της Ελλάδας απέναντι στις αποφάσεις των μεγάλων δυνάμεων της εποχής εκείνης. Ολόκληρος ο ελλαδικός χρος δεν ήταν τίποτ' άλλο από μια επαρχία της αχανούς Οθωμανικής αυτοκρατορίας, που είχε τους απανταχού Έλληνες υπηκόους της. Αναγνώριζαν βέβαια οι Τούρκοι την ελληνική εθνότητα, επέτρεπαν την ελληνική γλώσσα, τη θρησκεία και τους θεσμούς, ανέχονταν τη λειτουργία του κοινοτικού συστήματος, αναγνώριζαν το ρόλο των κοτζαμπάσηδων, ενώ σε αρκετούς από αυτούς παραχώρησαν τον τίτλο του Μπέη, ο οποίος διοικούσε περιοχές ολόκληρες ως φόρου υποτελείς στον Σουλτάνο. Και πάνω απ' όλα αυτά αναγνώριζε τον Οικουμενικό Πατριάρχη, τον οποίο ο ίδιος ο Σουλτάνος διόριζε, ως «Εθνάρχη» των χριστιανών υπηκόων, κάτι σαν υπουργό Εσωτερικών με αρμοδιότητες να διευθύνει τη ζωή των ραγιάδων. Όμως ας μην παραλείψουμε ότι υπήρχαν και ελληνικές περιοχές που δεν είχαν πλήρως υποδουλωθεί και λειτουργούσαν σχεδόν αυτόνομα καθ' όλη τη μακραίωνα σκλαβιά. Σούλι, Μάνη, Σφακιά στη στεριά, Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά στη θάλασσα. Απ' τις περιοχές αυτές η Ύδρα και η Μάνη έμελλαν να παίξουν φοβερά αρνητικό ρόλο καθ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης, αλλά και μετέπειτα.

Η ανατολή του 1821 πάντως βρίσκει την Ελλάδα ανάστατη. Ο απλός λαός σε κατάσταση εξαθλίωσης από τη συνεχή καταπίεση των κοτζαμπάσηδων και των Τούρκων αξιωματούχων, αλλά και επηρεασμένος απ' τη Γαλλική Επανάσταση και την προπαγάνδα της Φιλικής Εταιρείας, αρχίζει να πιστεύει ότι έφτασε η ώρα της απελευθέρωσης. Ο κλήρος είναι μοιρασμένος. Οι κατώτεροι κληρικοί συντάσσονται εξαρχής και αναφανδόν με τον λαό. Πολλοί όμως απ' τους ανώτερους κληρικούς ακολουθούν πιστά τη γραμμή του Πατριαρχείου. Δηλαδή υπακοή στο Σουλτάνο. Κατά τα φαινόμενα, οι μέχρι τώρα αρματολοί και κλέφτες, μνημένοι οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, στη Φιλική Εταιρεία, προσμένουν την ώρα να ξεσηκωθούν τόσο εναντίον των Τούρκων, όσο και εναντίον των ντόπιων τυράννων, όπως αποκαλούν τους κοτζαμπάσηδες.

Συνεπικουρος των οπλαρχηγών θα παρουσιαστεί εξαρχής και ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης. Θα προσφέρει πολλά στον Αγώνα και ο ίδιος και η ευρύτερη οικογένεια, και μάλιστα μπορούμε ν' απαριθμήσουμε αρκετούς Μαυρομιχάιους νεκρούς αγωνιστές. Όμως ο Πετρόμπεης τον τίτλο του Μπέη δεν τον απαρνήθηκε ποτέ! Κι όχι απλώς τον διατήρησε, αλλά την ιδιότητά του αυτή πάσχιζε να την απλώσει σ' ολόκληρη την Πελοπόννησο, αλλά και παραπέρα,

όπως θα δούμε στη συνέχεια. Ωστόσο προσπάθησε να λειτουργήσει και πολιτικά και μάλιστα έφτασε τον πρώτο καιρό και επιστολή στις Δυνάμεις να στείλει, αλλά και στον Καποδίστρια να γράψει αργότερα καλώντας τον ν' αναλάβει τη διακυβέρνηση της επαναστατημένης Ελλάδας.

Ανάλογο ρόλο βέβαια θα παίζουν και άλλοι μεγαλόσχημοι Έλληνες, Ζαΐμης, Σισίνης, Λόντος, Νοταράς, Κουντουριώτης, Τομπάζης, Μιαούλης κ.ά. Μόνο που μάλλον επεδίωκαν να γίνουν οι ίδιοι πασάδες στη θέση των Τούρκων πασάδων. Κι όταν ξέσπασε η Επανάσταση όλοι αυτοί βρήκαν ως στήριγμά τους κάποια πρόσωπα που, ενώ ως τότε βρίσκονταν έξω απ' την Ελλάδα και υπηρετούσαν πιστά τους Τούρκους ή τον Αλή, με το ξέσπασμα της Επανάστασης μπήκαν στην Ελλάδα με τίτλους και περγαμινές διεκδικώντας την αρχηγία και τη διακυβέρνηση πάνω σε μια έκνομη και ανήθικη αλληλοϋποστήριξη με τους κοτζαμπάσηδες. Θα δούμε στη συνέχεια ότι έφεραν τη διχόνοια, το αιματοκύλισμα, το χάος. Κι αν τελικά σώθηκε η Επανάσταση και μέσα από συνθήκες ανήκουστες έγινε η Ελλάδα κράτος, το οφείλει μόνο στον Ιωάννη Καποδίστρια και στον πατριωτισμό και την αυταπάρνηση του απλού λαού και των αγνών οπλαρχηγών.

Και σ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης, της οποίας ο χαρακτήρας είναι εθνικός και κοινωνικός, όσο κι αν μέχρι σήμερα σκοπίμως οι ιθύνοντες δεν ήθελαν να φαίνεται και ο κοινωνικός της χαρακτήρας, απέναντι στα ονόματα Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης, Ανδρούτσος, Νικηταράς, αδελφοί Υψηλάντη, Βαρνακιώτης, Πλαπούτας κ.ά., κυκλοφορούν και ονόματα όπως Μαυροκορδάτος, Κωλέττης, Νέγρης, Κουντουριώτης κ.ά. Ο καθένας κατά τα έργα του έβαλε τη δική του σφραγίδα. Των πρώτων είναι θετική και των δεύτερων είναι αρνητική και προδοτική, άσχετα αν ως τώρα το κατεστημένο μάς τους παρουσίαζε ως ήρωες. Πιστεύουμε ήρθε η ώρα ο αδέκαστος κριτής που λέγεται Ιστορία να αποδώσει τα του Καίσαρος τω Καίσαρι και τα του Θεού τω Θεώ.

Ανάμεσά τους βεβαίως κυκλοφορούν και αρκετά ονόματα αμφιλεγόμενα. Αρκετοί δεσποτάδες με προεξάρχοντες τον Ιγνάτιο Ουγγροβλαχίας, τον Βρεσθένης Θεοδώρητο, τον Άρτης Πορφύριο, τον Ανδρούσης Ιωσήφ, τον Λαρίσης Πολύκαρπο, τον Ταλαντίου Νεόφυτο κ.ά., Μακρυγιάννης, Μιαούλης, Τομπάζης, Νούτσος, Παλάσκας κ.λπ. Οι ημέρες όμως και τα έργα τους δεν έδειξαν ότι ήταν άμεμπτοι.

Στο εξωτερικό πάλι υπήρχαν Έλληνες με σπουδαίες θέσεις, που μπορούσαν να ασκήσουν επιρροή στην Ευρώπη αλλά τελικά δεν ενεργοποίησαν τη στάση τους. Για παράδειγμα ο Κοραΐς, που έζησε όλα τα χρόνια του στα σαλόνια του Παρισιού και είχε φιλογαλλική στάση, έφτασε στο τέλος να γίνει εχθρός του Καποδίστρια. Έτσι λοιπόν απ' τους Έλληνες του εξωτερικού, που κατά την περίοδο εκείνη μπορούσαν να εκφράσουν διπλωματική θέση απέναντι στην Ευ-

ρώπη ξεχωρίζουμε μόνον δύο. Τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, αξιωματικό του ρωσικού στρατού, υπασπιστή του Τσάρου και στη φάση αυτή αρχηγό της Φιλικής Εταιρείας, και φυσικά τον υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας και εξ' απορρήτων σύμβουλο του Τσάρου, Ιωάννη Καποδίστρια.

2. Η ευρωπαϊκή διπλωματία απέναντι στο ελληνικό ζήτημα κατά την έναρξη της Επανάστασης

Όπως έχουμε δει σε προηγούμενα κεφάλαια, η Ιερή Συμμαχία άπλωσε τις μαύρες φτερούγες της παντού στην Ευρώπη και κάθε φιλελεύθερο κίνημα το θεωρούσε όχι απλώς ανεπιθύμητο, αλλά και ενεργά εχθρικό. Τα φιλελεύθερα κινήματα υπονόμειναν την ισορροπία και την τάξη, οπότε η στρατηγική και η διπλωματία της απολυταρχίας ήταν ανάγκη να αναπροσαρμόζεται και κάθε φορά που ξεσπούσε ένα τέτοιο κίνημα έπρεπε να καταστέλλεται εν τω γεννάσθαι. Άλλωστε τον Νοέμβρη του 1820 μόλις, είχαν εγκρίνει την ένοπλη καταστολή της εξέγερσης σε Νεάπολη και στο Πεδεμόντιο από τον αυστριακό στρατό. Η Ιερή Συμμαχία, που επηρεαζόταν από τον Αυστριακό Καγκελάριο, έπρεπε να εφαρμόσει την πολιτική της που σήμαινε συντήρηση με κάθε μέσο της φεουδαρχίας και των μοναρχικών καθεστώτων και συντριβή των επαναστατικών κινήματων. Και ενώ το συνέδριο της Βιέννης αποκατέστησε την παλαιά τάξη πραγμάτων και την επανέφερε στην προ Ναπολέοντος εποχή, εξακολουθούσαν ακόμα να παραμένουν αδιευκρίνιστα ορισμένα εθνικά συμφέροντα των μελών της Ιερής Συμμαχίας. Και για να τακτοποιηθούν τα συμφέροντα αυτά, που απαιτούσαν συναλλαγές, συμβιβασμούς και υπόγεια παζαρέματα, επιβαλλόταν πάση θυσία η εξασφάλιση της ηρεμίας και της τάξης. Και την επίλυση των προβλημάτων αυτών τη δυσκόλευε το γεγονός ότι στο σύνολό τους οι βασιλείς τότε λόγω επιγαμίας ήταν συγγενείς μεταξύ τους. Και έτσι ανάμεσα τους επικρατούσε σύγκρουση εθνικών συμφερόντων που πάσχιζαν να την καλύψουν μέσα από μία φαινομενική λυκοφιλία.

Αλλά πέρα απ' αυτές τις γενικές θέσεις, κάθε Δύναμη είχε δικούς της λόγους που υπαγόρευαν την εχθρική αντιμετώπιση του ξεσηκωμού των Ελλήνων, ξεσηκωμό που τον περίμεναν να εκραγεί, καθώς είχε ήδη διαδοθεί στην Ευρώπη ότι οι Έλληνες είναι έτοιμοι να εξεγερθούν και ότι πίσω απ' την εξέγερση αυτή κρύβεται η Ρωσία. Η κατασκοπεία στις ευρωπαϊκές Αυλές δούλευε άριστα, αλλά και οι επιπόλαιες κινήσεις των Φιλικών πρόδωσαν από μόνες τους τα μυστικά της οργάνωσης. Υπήρχε και κείνη η φράση στην προκήρυξη του Υψηλάντη «κινήθειτε, ω φίλοι, και θέλετε ιδεί μίαν κραταιάν δύναμιν να υπερασπισθεί τα δικάιά μας», όπως έχουμε ήδη προαναφέρει, που καταθορύβησε την ευρωπαϊκή διπλωματία και έστρεψε τις υποψίες όλων προς τη Ρωσία.

Αρχικά η Αυστρία, που η αντίδραση της υπήρξε άγρια και σταθερά αδιάλλακτη καθ' όλη τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης καταδυνάστευε ξένους λαούς. Υπό την κατοχή της είχε την Ουγγαρία, καθώς επίσης και αρκετά ιταλικά και σλαβικά εδάφη. Με τις αυτοκρατορικές και βασιλικές επιγαμίες είχε κατακτήσει τις Κάτω Χώρες, τα βασίλεια Μιλάνου, Νεάπολης, Σαρδηνίας, καθώς και εδάφη σε Ισπανία, Πολωνία, Βοημία, Σερβία, Κροατία, Γερμανία και Βέλγιο. Εδάφη δηλαδή που πήρε πίσω μετά την ήττα του Ναπολέοντα, οπότε ένιωθε πλέον πολύ ισχυρή και ειρωνικά διέδιδε, όπως παλιά με τους Αψβούργους, ότι με τις επιγαμίες η κυριαρχία της δεν θα είχε τέλος.

Συνεπώς η Ελληνική Επανάσταση θα μπορούσε να γίνει επικίνδυνο παράδειγμα στους λαούς που καταδυνάστευε. Μάλιστα ο στενός συνεργάτης του Μέττερνιχ, Φον Γκέντς, επιβεβαίωνε την πολιτική αυτή. Μεταξύ άλλων διατύπωνε και τούτο⁴²: *«Ας γίνει ο,τιδήποτε στην Ισπανία, στην Πορτογαλία, στη Βόρεια και Νότια Αμερική. Μπορούμε να περιμένουμε με ηρεμία. Εντελώς διαφορετικά είναι τα πράγματα σε ο,τι αφορά την πορεία και τις τύχες των ανατολικών γειτονικών μας κρατών. Εδώ πρόκειται για τη διατήρηση η την καταστροφή του πολιτικού μας συστήματος. Είναι ζήτημα ζωής η θανάτου».*

Επιπλέον ο Μέττερνιχ ανησυχούσε μήπως οι Ρώσοι εκμεταλλευτούν τον ελληνικό ξεσηκωμό, εφόσον είχαν συμφέροντα στη Βαλκανική και ήθελαν να επηρεάζουν τον χώρο της Μεσογείου. Αλλά εκτός αυτών υπήρχε και ο Καποδίστριας! Κι αυτό ήταν το πιο επικίνδυνο, για την ισορροπία και την ευτυχία της Αυστρίας, όπως την καταλάβαινε ο Μέττερνιχ.

Απ' τη μεριά της η Πρωσία, που είχε συντριβεί απ' τον Ναπολέοντα, με το συνέδριο της Βιέννης καταλαμβάνει μέρος της Πολωνίας, αφού το υπόλοιπο μοιράστηκε ανάμεσα στη Ρωσία και την Αυστρία. Τουλάχιστο η Πρωσία δεν έδειχνε να έχει βλέψεις στη Μεσόγειο. Κατά τα άλλα ακολουθούσε τη γραμμή της Αυστρίας.

Η Αγγλία επεδίωκε με κάθε μέσο να μην αλλάξει η κατάσταση στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Όσο ο Σουλτάνος ήταν ισχυρός τα Στενά θα έμεναν κλειστά για τους Ρώσους. Ο μόνιμος φόβος των Άγγλων ήταν να μη κατέβει η Ρωσία στη Μεσόγειο και απειληθούν τα δικά της συμφέροντα. Εξάλλου από αιώνες η Οθωμανική αυτοκρατορία θεωρούνταν μια περιοχή πρόσφορη, κοντινή και ανοιχτή για εκμετάλλευση. Ένας Άγγλος συγγραφέας, ο Κρόλεϋ έλεγε⁴³: *«Οι Άγγλοι υπήρξαν για τρεις γενιές φιλότουρκοι μόνο και μόνο επειδή μισούσαν τους Ρώσους».* Αλλά και πέρα απ' τον φόβο της ρωσικής καθόδου στη Μεσόγειο, πάντα τους ενοχλούσε μια ενδεχόμενη αναβίωση του γαλλικού κινδύνου. Επομένως

42 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 183.

43 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 181

η δημιουργία ενός ελεύθερου και ανεξάρτητου ελληνικού κράτους εγκυμονούσε τον κίνδυνο μετεξέλιξής του σε ισχυρή ναυτική δύναμη, πράγμα που θα σήμαινε βλάβη στα αγγλικά οικονομικά συμφέροντα. Κατά συνέπεια μια ισχυρή και αδιατάρακτη εξουσία του Σουλτάνου αποτελούσε εγγύηση. Εξάλλου κατείχε ήδη τα Επτάνησα, τη Μάλτα, το Γιβραλτάρ και έστρεφαν μελλοντικά τις βλέψεις τους και σε Κύπρο και Κρήτη, και γιατί όχι και στην Πελοπόννησο.

Η Γαλλία είχε συμφέροντα στην Αίγυπτο, και σε αρκετές μικρασιατικές ακτές. Κατά συνέπεια θέλοντας και μη ακολουθούσε την πολιτική της Αυστρίας και επεδίωκε τη διατήρηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ως μέσο ανασχεσης της καθόδου των Ρώσων στη Μεσόγειο.

Τέλος η Ρωσία, πέρα απ' τα συμφέροντά της στην Πολωνία, από αιώνες επεδίωκε την κάθοδό της στη Μεσόγειο. Επιπλέον διατηρούσε υπό την προστασία της την τουρκική Μολδοβλαχία και τη Σερβία. Κι αυτός είναι ο κύριος λόγος που είχε προαιώνια έχθρα με την Τουρκία. Και ενώ είχε από αιώνες φανερό επιδιωκόμενο σκοπό την προώθησή της μέσω των Στενών στη Μεσόγειο, και ήταν βέβαιο ότι αυτό το άνοιγμα θα γινόταν μ' έναν ρωσοτουρκικό πόλεμο, σε τούτη τη φάση δεν το τολμούσε, επειδή γνώριζε άριστα ότι μέσα από έναν τέτοιο πόλεμο θα ξεπηδούσε ένα ισχυρό και ανεξάρτητο κράτος μέσα απ' τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Κι αυτό ήταν κάτι παραπάνω από βέβαιο ότι θα έφερνε τους Γάλλους και τους Άγγλους στα νότια της Ρωσίας. Έτσι, όσο κι αν ο Τσάρος επιθυμούσε μια τέτοια εξέλιξη, ολοένα και περισσότερο διαπίστωνε ότι απέναντί του είχε μία άτυπη συμμαχία Αυστρίας, Γαλλίας και Αγγλίας εναντίον της Ρωσίας και φυσικά υπέρ της Τουρκίας. Έπειτα ο δαιμόνιος Μέττερνιχ κάθε τόσο του υπενθύμιζε την εισβολή του Ναπολέοντα το 1812 στη Ρωσία και προσπαθούσε να του εμπνέει ανησυχίες από ενδεχόμενη μεταβολή του status quo. Ο Καποδίστριας είναι υποχρεωμένος να δώσει λύσεις.

3. Το Συνέδριο του Λάιμπαχ - Η είδηση της εξέγερσης των Ελλήνων

Φορτωμένοι λοιπόν οι Βασιλείς με όλα αυτά τα προβλήματα πάνω σε μια ισορροπία λυκοφιλίας συναντώνται ξανά σε συνέδριο, στο Λάιμπαχ (τη σημερινή Λιουμπλιάνα της Σλοβενίας) τη φορά αυτή, Ιανουάριο του 1821, ώστε να διευθετήσουν το ζήτημα των εξεγέρσεων στην Ιταλία και, φυσικά να ρυθμίσουν τα εθνικά τους συμφέροντα δια της διπλωματικής οδού. Κι όλα αυτά μέσα σε κλίμα αντιδραστικό, με προκαταλήψεις δυσμενείς απέναντι σε κάθε φιλελεύθερο κίνημα και με τις υποψίες τους στραμμένες προς την πλευρά της Ρωσίας, ότι υποκινεί επανάσταση στην Ελλάδα. Η θέση του Καποδίστρια είναι πλέον φοβερά δύσκολη. Πιστεύω όμως ότι και η αποφασιστικότητά του είναι δεδομένη, ώστε και τη ρωσική πολιτική να στηρίζει, και τους επαναστάτες να κα-

λύψει πολιτικά, και τον Μέττερνιχ να περιορίσει. Ήρθε στο συνέδριο οπλισμένος με την εμπιστοσύνη στην ευστροφία και τη διορατικότητά του! Ήταν ευκαιρία γι' αυτόν να δημιουργήσει ελληνικό ζήτημα μέσα στην κορύφωση των διπλωματικών συγκρούσεων. Τους χειρισμούς που θα ακολουθούσε τους άφηνε στην εξέλιξη των πραγμάτων.

Και ενώ το Συνέδριο ξεκίνησε τις εργασίες του μέσα σε κλίμα καχυποψίας απέναντι στη Ρωσία, οι διπλωμάτες όλων των χωρών είχαν επιδοθεί σε πολύ προσεκτικούς χειρισμούς, ώστε και το ζήτημα των εξεγέρσεων στην Ιταλία να κλείσει οριστικά, και να παρθούν τα αναγκαία μέτρα εναντίον κάθε επίδοξου επαναστάτη στην Ευρώπη. Στη συνέχεια προχωρούσαν με κινήσεις αρκετά μελετημένες στη ρύθμιση των διεκδικήσεων που προέβαλλε κάθε μια απ' τις Δυνάμεις. Κοινός στόχος βεβαίως η διατήρηση της ακεραιότητας της αυτοκρατορίας του Σουλτάνου.

Στο συνέδριο αυτό λίγο πριν τις 14 Μαρτίου 1821 φτάνει μια επιστολή⁴⁴ του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Η επιστολή αυτή γραμμένη στις 24 Φεβρουαρίου απευθυνόταν στον Ρώσο αυτοκράτορα και ήταν συνταγμένη έτσι ώστε να τον συγκινήσει. Πολιτικότατα παρουσίαζε την εξέγερση των Ελλήνων απλωμένη σ' ολόκληρη τη Βαλκανική Χερσόνησο, καθώς και στα ελληνικά νησιά μέχρι και την Κρήτη, και έθετε για τη Ρωσία ζήτημα άμεσης εφαρμογής της ανατολικής της πολιτικής, εφόσον ήταν χώρα ομόθρησκη με τους Έλληνες και μόνιμα εχθρική προς την Τουρκία. Και ο Υψηλάντης και οι επαναστατημένοι Έλληνες στη Ρωσία πλέον στήριζαν τις ελπίδες τους, μιας και τη θεωρούσαν ως τον φυσικό τους προστάτη. Μόλις το κίνημα του Υψηλάντη έγινε γνωστό στην Κωνσταντινούπολη, ο Σουλτάνος ταραχτηκε τόσο, που στράφηκε αμέσως κατά της Ρωσίας, προχώρησε σε διώξεις των χριστιανών και ανάγκασε τον «εθνάρχη», Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', να αφορίσει τον Υψηλάντη και το κίνημά του. Εξάλλου και ο Γρηγόριος ήταν εξαρχής ενάντιος απέναντι σε τέτοια κινήματα και αρνήθηκε να μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία.

Ο Τσάρος διαβάζοντας την επιστολή αντέδρασε ευνοϊκά για τον Υψηλάντη και δήλωσε⁴⁵: «*Πάντοτε έλεγον, ότι ο καλός ούτος νέος έχει γενναία φρονήματα!*». Σ' αντίθεση με τον Τσάρο ο Καποδίστριας περιφροντισ πάσχιζε να κρατήσει την ψυχραιμία του, γιατί περίμενε την έκρηξη και του Μέττερνιχ και των υπολοίπων. Στην είδηση της επανάστασης δήλωσε: «*Εν τέλει η επανάσταση της Ελλάδος επεσώρευσε επί της κεφαλής μου το βάρος των ευθυνών για τις οποίες δεν ευθυνόμουν*»⁴⁶. Έπρεπε λοιπόν να λάβει γρήγορες και σωστές απο-

44 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 184.

45 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 185.

46 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 361.

φάσεις, πριν αφήσει τον αντίπαλό του να πάρει το ζήτημα στα χέρια του. Σε μια τέτοια περίπτωση η Ελληνική Επανάσταση θα καταπνιγόταν εξ αρχής. Αναγκάστηκε λοιπόν να υποδυθεί στο συνέδριο ταυτόχρονα έναν διπλό και μαζί αντιφατικό ρόλο. Είναι πλέον ο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, που ως μέλος της Ιερής Συμμαχίας υποχρεούται να καταδικάσει την Επανάσταση, και είναι συνάμα αυτοβούλως ο εκπρόσωπος των δυστυχημένων επαναστατών τους οποίους πρέπει να στηρίζει. Και εδώ πραγματικά θα ορθώσει το τεράστιο πατριωτικό και διπλωματικό του ανάστημα.

Ο Μέττερνιχ αντέδρασε άμεσα. Καταφέρθηκε ανοιχτά και ωμά εναντίον του Καποδίστρια θεωρώντας τον υπεύθυνο για όλα όσα εκδηλώθηκαν στην Ελλάδα. Τον κατηγορεί ως «κρυπτοδημοκράτη» που επηρέασε τους Έλληνες με τις ιδέες της γαλλικής δημοκρατίας και καλεί τον Τσάρο να τον διώξει απ' το υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας. Έσπευσε να επηρεάσει τον Ρώσο Αυτοκράτορα ενάντια στην Ελληνική Επανάσταση σημειώνοντάς του με έμφαση πόσο η κατάρρευση της Τουρκίας θα ευνοούσε τους Άγγλους και τους Γάλλους. Ωμά και κυνικά δήλωσε και τα ακόλουθα⁴⁷: *«εκεί κάτω, πέρα από τα ανατολικά σύνορα, τριακόσιες χιλιάδες άτομα (Έλληνες), θα κρεμαστούν, θα στραγγαλιστούν, θα παλουκωθούν. Αυτό όμως είναι ένα γεγονός χωρίς καμία σημασία»*.

Με τις απόψεις του βεβαίως συντάχτηκαν και τα υπόλοιπα μέλη της πενταπλής συμμαχίας, καθώς και ο Τσάρος Αλέξανδρος. Οι Γάλλοι και οι Άγγλοι όμως κατάλαβαν ότι όλη αυτή η κινητοποίηση στρέφεται υπόγεια στη δημιουργία ελληνικού κράτους, άρα έπρεπε να αναπροσαρμόσουν την πολιτική τους.

Στη φάση ακριβώς αυτή ο Καποδίστριας καλείται να δώσει τη δική του διπλωματική ετυμηγορία και θα το πράξει με τον πλέον ιδανικό τρόπο. Γνωρίζει ότι δεν έχει περιθώρια για το παραμικρό λάθος και ότι για να διασώσει την Ελληνική Επανάσταση θα πρέπει να την καταδικάσει στα χαρτιά, ώστε να δημιουργήσει έτσι ελληνικό ζήτημα στο διπλωματικό τραπέζι και σταδιακά να φέρει τους Ευρωπαίους βασιλείς και διπλωμάτες προ των ευθυνών τους. Άρα ταυτοχρόνως πρέπει να κινηθεί σε δύο επίπεδα: Ως ένας απ' τους υπουργούς Εξωτερικών του Τσάρου υποχρεούται να υποστηρίζει τα διπλωματικά συμφέροντα της Ρωσίας ακολουθώντας τις απαιτήσεις του Μέττερνιχ. Ως Έλληνας πατριώτης όμως φρόντισε να επηρεάσει τις αποφάσεις του Αυτοκράτορα στην τελική διατύπωσή τους, και έτσι να αποτρέψει το χειρότερο για την Ελληνική Επανάσταση και να εξασφαλίσει κάποιες προϋποθέσεις για ευνοϊκές εξελίξεις στο διπλωματικό πεδίο αργότερα.

Μέσα λοιπόν σε μια τόσο θολή ατμόσφαιρα, με αρκετές εκρήξεις και αντε-

47 Φωτιάδης, Δ., 1987, σελ. 557.

γκλήσεις, μέσα από αρκετές διακοπές των συνεδριάσεων ο Καποδίστριας με τρόπο περίτεχνο ύστερα από εντολή του Τσάρου θα συντάξει το Αυτοκρατορικό διάταγμα σύμφωνα με το οποίο ο Τσάρος έσπευσε να διασκεδάσει την υπόνοια των συμμάχων του ότι ευνοεί και υποθάλλει την εξέγερση των Ελλήνων:

- ✓ Διαγράφει τον Υψηλάντη από τους ρωσικούς στρατιωτικούς καταλόγους.
- ✓ Διατάζει τον στρατηγό της στρατιάς του Προύθου να τηρήσει απέναντι στους εμπολέμους «ουδέτερη στάση».
- ✓ Διαβεβαιώνει την Τουρκία για τις αγαθές ρωσικές διαθέσεις.
- ✓ Αναθέτει στον Καποδίστρια να γράψει και να υπογράψει επιστολή προς τον Υψηλάντη ότι αποδοκιμάζει το κίνημά του.

Και ενώ η πενταπλή συμμαχία αποφάσισε την επέμβαση των στρατευμάτων της για την καταστολή άλλων ευρωπαϊκών επαναστάσεων, ήταν σωτήρια για την Ελλάδα η τήρηση της ουδετερότητας της Ρωσίας μεταξύ των εμπόλεμων Ελλήνων και Τούρκων! Ικανοποιήθηκε έτσι και ο Μέττερνιχ, γιατί «πρυτάνευσε» η λογική ότι δε χρειάζεται η συμμαχία να σπαταλά δυνάμεις και για την Ελλάδα! Η φυσική τιμωρία των Ελλήνων θα είναι να τους αφήσουν στα χτυπήματα των Τούρκων. Ο Καποδίστριας υπέγραψε την καταδίκη της Ελληνικής Επανάστασης για να τη σώσει! Και την έσωσε. Κι αυτή τη ρήτρα «ουδετερότητας» ήξερε πλέον καλά στο εξής πώς θα τη χειριστεί. Επιπλέον στην προσωπική του επιστολή προς τον Υψηλάντη βρήκε την ευκαιρία με φοβερή διπλωματική ευστροφία να φανούν εκ μέρους της Ρωσίας δείγματα εύνοιας και προς αυτόν και προς τον ελληνικό αγώνα.

Η προσπάθεια όμως του Καποδίστρια, ο οποίος στήριζε σταθερά τις ελπίδες του σε έναν νέο ρωσοτουρκικό πόλεμο, συνεχίστηκε. Σ' αυτό συνέβαλαν ιδιαίτερα οι ειδήσεις για τις σφαγές χριστιανών στην Πόλη και τον απαγχονισμό του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε'. Ο Τσάρος συγκλονίστηκε από τις περιγραφές των φρικαλεοτήτων και συμφώνησε να γίνει διακοίνωση προς την Τουρκία, αλλά και να διατηρηθεί η συνεργασία με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Ανέθεσε αμέσως στον Καποδίστρια να συντάξει τη σχετική διακοίνωση. Έτσι, ο Τσάρος με τον Καποδίστρια στο τέλος του Μάη του 1821 με τη λήξη του Συνεδρίου του Λάιμπαχ υπέγραψαν την περίφημη «Διακήρυξη της Ιερής Συμμαχίας» που καταδίκασε απερίφραστα ως πράξη εγκληματική κάθε φιλελεύθερη κίνηση των λαών και αναγνώριζε μόνον στους «θεόθεν την εξουσίαν εμπειστευμένους» το δικαίωμα να σκορπίζουν την ευλογία τους στους λαούς⁴⁸!

Ο Καποδίστριας παράλληλα στη σύνταξη της διακοίνωσης προς την Πύλη χρησιμοποίησε αυστηρή γλώσσα, και παρουσίαζε τη Ρωσία να μιλά ως εκπρό-

---

48 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 182.

σωπος ολόκληρης της χριστιανικής Ευρώπης. Εξάλλου η προθεσμία των οχτώ ημερών που έδινε στον Σουλτάνο να απαντήσει, έδινε στη διακοίνωση μορφή τελεσιγράφου. Το κείμενο αυτό ανακοινώθηκε στους συμμάχους και επιδόθηκε στην Πύλη στις 6 Ιουλίου 1821 από τον Ρώσο πρεσβευτή Στρόγκανωφ. Ο Σουλτάνος ταραχτήκε από το περιεχόμενο του κειμένου, αλλά με τη συμβουλή όμως και την ενθάρρυνση των Ευρωπαίων διπλωματών απέφυγε την απάντηση. Αυτό ανάγκασε τον Στρόγκανωφ να εγκαταλείψει την Κωνσταντινούπολη και να διακοπούν οι διπλωματικές σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας, πράγμα που σημαίνει ότι οι δυο χώρες βρίσκονταν πλέον σε εμπόλεμη κατάσταση.

Μπορεί βεβαίως η εχθρική ατμόσφαιρα που δημιουργήθηκε να μην οδήγησε άμεσα σε ρωσοτουρκικό πόλεμο. Όμως μια βαθύτερη σκέψη μας οδηγεί να καταλάβουμε ότι τα επακόλουθα αυτά δείχνουν τον διπλό διπλωματικό θρίαμβο του Καποδίστρια: Αφενός υποχρέωνε την Τουρκία να κρατά τον κύριο όγκο του στρατού της στην ευρωπαϊκή Τουρκία από τον φόβο της ρωσικής εισβολής, ενώ στην Πελοπόννησο μπορούσαν πλέον οι επαναστάτες να κινούνται πιο εύκολα, και αφετέρου παρουσίαζε στην Ευρώπη την Επανάσταση ως εξέγερση εναντίον ξένου δυνάστη και όχι ως μια στασιαστική ενέργεια υποκινημένη από «διεθνείς ανατροπείς».

Αξίζει όμως να δούμε στο παρακάτω κείμενο⁴⁹, μέσα απ' την αυτοβιογραφία του Καποδίστρια τις αντιδράσεις των συμμάχων στο Λάιμπαχ, μόλις τους ανακοινώθηκαν οι ρωσικές απαντήσεις προς τον Υψηλάντη.

«Ότε η διάσκεψις του Λάυβαχ έλαβε γνώσιν των απαντήσεών μας προς τον πρίγκιπα Υψηλάντην και των οδηγιών ας έμελλε να λάβη ο βαρώνος Στρόγκανωφ, οι συνάδελφοί μας υπουργοί των συμμάχων Δυνάμεων μοι εξέφρασαν τα συγχαρητήρια των δια τα μέτρα ταύτα άτινα ασφαλώς θα εστέφοντο υπό πλήρους επιτυχίας. Εφραντάζοντο ότι μετ' ολίγας ημέρας δεν θα εγένετο πλέον λόγος περί Τούρκων ούτε περί Ελλήνων και ότι τα πράγματα θα επανήρχοντο εις το status quo ante».

«Πολύ θα επεθύμουν, κύριοι», τοις απήντησα, «να συμμερισθώ την γνώμην σας. Εάν όμως θέλετε την ιδικήν μου, θα σας είπω ότι, ακολουθούντες το νυν υιοθετηθέν σύστημα, μόνον μετά εικοσιπενταετίαν θα έχετε την ικανοποίησίν του να μη ακούετε πλέον να γίνεται λόγος περί Ελλήνων και περί Τούρκων· όσον δ' αφορά εις το status quo, τούτο παρήλθεν ανεπιστρεπτί».

Εκοιτάχθησαν, ύψωσαν τους ώμους και ίσως ώκτιραν δια τας υπερβολάς εις τας ιδέας μου. Ανέφερα το πράγμα εις τον Αυτοκράτορα. Η Αυτού Μεγαλειότης ηθέλησε να ακούση τα αίτια εφ' ων εβάσιζον την γνώμην μου. Ανέπτυξα αυτά. Ο Αυτοκράτωρ μοι απήντησε τότε: «Ας ίδωμεν εν τω μεταξύ τι θα προκύψη από τα

49 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 189.

πρώτα μας διαβήματα· εν ανάγκη θα επανέλθωμεν επί των παρατηρήσεών σας».

Στο μεταξύ μετά τη λήξη του συνεδρίου ο Μέττερνιχ εργάζεται νυχθημερόν για την απομάκρυνση του Καποδίστρια από το πολιτικό προσκήνιο. Μετέρχεται κάθε μηχανορραφία και ραδιουργία να πείσει τον Τσάρο για τον σκοπό αυτόν και να τον κρατήσει δεμένο εφεξής στο άρμα του. Απεναντίας ο Καποδίστριας αρχίζει και προβληματίζεται αν θα πρέπει να συνεχίσει να προσφέρει τις υπηρεσίες του στο υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας. Γύρω απ' αυτόν τον προβληματισμό του Έλληνα διπλωμάτη έχουν γραφεί πολλά και αντιφατικά, μέχρις ότου οι σχέσεις των δύο ανδρών είχαν ψυχρανθεί, εφόσον ο μεν Τσάρος επέμεινε στις θέσεις της Ιερής Συμμαχίας, ο δε Καποδίστριας αναλαμβάνει να βοηθήσει έμπρακτα τον ελληνικό αγώνα. Εξακριβωμένο δεν είναι τίποτα. Βεβαίως θα δούμε ότι σε λίγο ο Καποδίστριας θα φύγει απ' τη Ρωσία και θα εγκατασταθεί στην Ελβετία απ' το 1822 έως και το 1827. Ωστόσο για όσο διάστημα θα βρίσκεται στην Ελβετία δεν παύει τυπικά να είναι ο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας! Αν και η εξέλιξη των πραγμάτων μας δείχνει ότι απ' την Ελβετία πάλι ο Καποδίστριας κινεί τα νήματα του υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσίας.

Αξίζει όμως να δούμε ένα μικρό απόσπασμα επιστολής που θα στείλει ο ίδιος στον πρεσβευτή της Ρωσίας στο Λονδίνο Λίβεν ήδη από την 19η Ιανουαρίου 1820 και με το οποίο αποδεικνύονται ολοφάνερα οι διαθέσεις του για την Ελλάδα⁵⁰: *«Είμαι αποφασισμένος να μην εγκαταλείψω ποτέ την υπεράσπιση των συμφερόντων της πατρίδας μου. Καμιά θεώρηση των πραγμάτων, οποιαδήποτε κι αν είναι αυτή, δεν θα μπορούσε να με επηρεάσει, ώστε ν' αδιαφορήσω για τα καθήκοντα αυτά που μου επιβάλλει η τιμή μου. Τι νόημα και ποια χρησιμότητα θα είχε για μένα η υψηλή εύνοια που με τιμά ο Αυτοκράτορας, εάν δεν θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω αυτή την εύνοια, για να βοηθήσω αυτούς τους ανθρώπους (τους συμπατριώτες μου), στους οποίους αποκλειστικά ανήκω με όλη τη δύναμη της καρδιάς μου;».*

Και στο διάστημα αυτό από την Πετρούπολη δεν σταματά να αλληλογραφεί και πάλι με έμπιστους του στην Ελλάδα τόσο για να πληροφορείται τις εξελίξεις, όσο και να στέλνει οδηγίες. Εμμέσως πλην σαφώς τους συνιστά να μην δίνουν σημασία στο τι υπογράφει ο ίδιος στα συνέδρια. Ο Αγώνας επιβάλλεται να συνεχιστεί απρόσκοπτα.

4. Στην Ελλάδα κατά την έναρξη της Επανάστασης

Ας γυρίσουμε όμως στα εσωτερικά της Ελλάδας, ενόσω διαρκούσε το συνέδριο του Λάιμπαχ και ο Υψηλάντης ξεκίνησε την Επανάσταση στις Ηγεμονίες.

⁵⁰ Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 100.

Από επιστολές του Ξάνθου πληροφορήθηκαν στην Πελοπόννησο το τι συνέβαινε στις Ηγεμονίες. Και ενώ τα πάντα στην Ελλάδα είναι έτοιμα απ' τους οπλαρχηγούς για το ξεκίνημα της Επανάστασης, παρά τις αντιδράσεις αρκετών ανώτερων κληρικών και μεγαλόσχημων κοτζαμπάσηδων, δεν υπάρχει όμως κεντρική διοίκηση, ώστε να συντονίσει την κατάσταση. Ο Κολοκοτρώνης οργώνει τον Μοριά απ' άκρου εις άκρον πασχίζοντας με κάθε μέσο και τρόπο να ξεσηκώσει τους πάντες. Έτσι στις 21 Μαρτίου ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ξεσηκώνει τη Μάνη και προχωρεί με τις δυνάμεις του προς την Καλαμάτα και πολιορκεί την πόλη. Στις 23 Μαρτίου αυτοανακηρύχτηκε αρχιστράτηγος και κυκλοφόρησε την παρακάτω έκκληση προς τις ευρωπαϊκές Αυλές. Διαβάζουμε μεταξύ άλλων⁵¹:

...Η γλώσσα μας η αδυνατούσα εις το να προφέρη λόγον, εκτός των ανωφελών παρακλήσεων, προς εξιλέωσιν των βαρβάρων τυράννων, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει και κάμνει να αντηχή ο αήρ το γλυκύτετον όνομα της Ελευθερίας.

Εν ενί λόγω απεφασίσαμεν, η να ελευθερωθώμεν, η να αποθάνωμεν.

Τούτου ένεκεν προσκαλούμεν επιπόνως την συνδρομήν και βοήθειαν όλων των εξευγενισμένων Ευρωπαϊών γενών, ώστε να δυνηθώμεν να φθάσωμεν ταχύτερον εις τον Ιερόν και δίκαιον σκοπόν μας και να λάβωμεν τα δικάιά μας.

Να αναστήσωμεν το τεταλαιπωρημένον Ελληνικόν γένος μας. Δικαίω τω λόγω η μήτηρ μας Ελλάς, εκ της οποίας και υμείς εφωτίσθητε, απαιτεί ως εν τάχει την φιλόανθρωπον συνδρομήν σας, και εσέλιπδες, ότι θέλει αξιωθώμεν, και ημείς θέλομεν σας ομολογή άκραν υποχρέωσιν, και εν καιρώ θέλομεν δείξη πραγματικώς την υπέρ της συνδρομής σας ευγνωμοσύνην μας.

Σχεδόν ταυτόχρονα στο Μοναστήρι της Αγίας Λαύρας στα Καλάβρυτα ο Μητροπολίτης Πάτρας Γερμανός, παρά τις έντονες αντιρρήσεις του, αναγκάζεται κάτω από την πίεση των οπλαρχηγών να υψώσει τη σημαία της Επανάστασεως. Και επειδή την 25η Μαρτίου εορταζόταν και τότε ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, την ίδια ημέρα καθιέρωσαν και οι επαναστάτες ως έναρξη του ξεσηκωμού και όχι το πέραςμα του Προύθου από τον Υψηλάντη, περίπου ένα μήνα πρωύτερα⁵². Πολύ γρήγορα μέσα στην άνοιξη θα ξεσηκωθούν αρκετοί Αλβανοί στην ανατολική Στερεά Ελλάδα, όπου άπλωσε την ταυτόχρονη δράση του ο Ανδρούτσος, και σχεδόν ταυτόχρονα προσχωρούν στην Επανάσταση τα νησιά Σπέτσες, Ψαρά, Ύδρα. Πολλές άλλες κινητοποιήσεις θα εκδηλωθούν και στη Μακεδονία και στα νησιά, ενώ ο Αλής εξακολουθεί να αντιστέκεται κατά των Τούρκων αναγκάζοντάς τους να κρατούν αρκετές στρατιές τους στην Ήπειρο. Η άνοιξη του '21 βρίσκει την Πελοπόννησο σε κατάσταση αναβρασμού.

⁵¹ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΒ, σελ. 90.

⁵² Ο Τρικούπης, Σπ., 1888, τόμ. Α, σελ. 252 σημειώνει: «ψευδής είναι η εν Ελλάδι επικρατούσα ιδέα ότι εν τη Μονή της Αγίας Λαύρας υψώθη κατά πρώτον η σημαία της ελληνικής Επανάστασεως».

Τα τουρκικά φρούρια πέφτουν το ένα μετά το άλλο, και η προσοχή των επαναστατών επικεντρώνεται πλέον στην Τριπολιτσά, όπου έχουν καταφύγει χιλιάδες Τούρκοι πρόσφυγες και αρκετοί μεγάλοςχημοί Τούρκοι αξιωματούχοι, ανάμεσά τους και ο πλουσιότερος Οθωμανός του Μοριά, ο Κιαμήλ Μπέης! Οι Έλληνες πλέον σχεδιάζουν την πολιορκία και την άλωση της πόλης.

Εικόνα 11. Ο πατριώτης πρίγκηπας Δημήτριος Υψηλάντης.

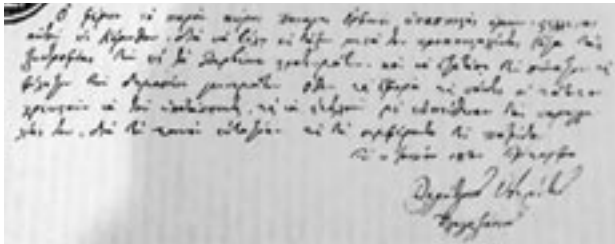
Κι όταν η Πύλη κατάλαβε ότι η Επανάσταση δεν είναι κάτι το παροδικό, αποφάσισε να στείλει δυο στρατιές για να την καταπνίξει. Η μία με τον Χουρσίτ Πασά θα περνούσε από τη Λειβαδιά στην Πάτρα και η άλλη υπό τον Αλβανό Ομέρ Βρυώνη θα προχωρούσε από την ανατολική Στερεά Ελλάδα προς τον Ισθμό. Εάν, βεβαίως, και οι δυο στρατιές έφταναν στην Πελοπόννησο, τότε η Επανάσταση δεν επρόκειτο να έχει ουδεμία τύχη. Ο Ομέρ Βρυώνης έκανε προσπάθεια να προσεταιριστεί τον παλιό του φίλο, Οδυσσέα (και οι δυο τους είχαν διατελέσει αξιωματικοί στο στρατό του Αλή), και να δράσουν από κοινού εναντίον της επαναστάσεως. Ο

Βρυώνης δεν γνώριζε ότι ο Οδυσσεύς είχε μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία και ότι τον είχε κερδίσει η πατρίδα. Τώρα αισθανόταν εθνικός επαναστάτης. Άρα και η υπόσχεση που του έδωσε ο Βρυώνης ότι θα του παραχωρήσει την αρχηγία ολόκληρης της ανατολικής Στερεάς έπεσε στο κενό: Ήδη την αρχηγία αυτή ο πολέμαρχος την είχε κερδίσει με το σπαθί του.

Ο Οδυσσέας φεύγοντας απ' την αυλή του Αλή πήγε για λίγο στην Ιθάκη. Μόλις όμως πληροφορήθηκε ότι ο Κολοκοτρώνης πέρασε στον Μοριά και άρχισε να οργανώνει την Επανάσταση, άφησε στην Ιθάκη τη γυναίκα του Ελένη, τη μητέρα του, καθώς και την μικρότερη αγαπημένη του αδερφή Ταρσίτσα, την οποία αργότερα θα παντρεύει με τον φιλέλληνα Τρελόνη, και πέρασε στην ανατολική Στερεά. Νους στρατηγικότατος, φοβερά εύστροφος, με αποφασιστικότητα και αφάνταστη μυϊκή δύναμη είχε εξαρχής κερδίσει τον θαυμασμό και την αποδοχή των κατοίκων, Ελλήνων, Τούρκων και Αλβανών. Και παρόλο που απ' τα οχτώ του χρόνια είχε γαλουχηθεί στην Αυλή του Αλή, οπότε θα περίμενε

κανείς να κουβαλάει πάνω του την τυραννική φύση του αφέντη του, εντούτοις ο Οδυσσέας αποδείχτηκε ως ο κατεξοχήν προστάτης και των στρατιωτών του αλλά και των κατοίκων της περιοχής. Κι ήταν τότε μόλις 31 ετών. Διέθετε φοβερή ευχέρεια στην πειθώ του λόγου και πιο πολλές επιτυχίες εναντίον των Τούρκων κέρδισε με τις διαπραγματεύσεις του παρά με τις μάχες. Οι Τούρκοι τον σέβονταν και τον άκουγαν. Όμως δεν άργησε να μπει στο στόχαστρο των εθνοκάπηλων πολιτικών μας...

Τον Μάιο λοιπόν του 1821 συναντήθηκε με τον Ομέρ Βρυώνη στο Χάνι της Γραβιάς, κοντά στον σημερινό Μπράλο, για να κανονίσουν τη νέα τους συμμαχία. Αντί όμως για φιλική συζήτηση έγινε πόλεμος κι έτσι ο Οδυσσέας κατάρφερε να ματαιώσει την προέλαση του Βρυώνη στην Πελοπόννησο και να σώσει έτσι την Επανάσταση και την Ελλάδα. Ο Χουρσίτ Πασάς όμως πέρασε στον Μοριά κι άρχισε να ενισχύει την Τρίπολη. Τώρα πλέον χρειαζόταν σοβαρή στρατηγική για την πολιορκία της Τρίπολης, αλλά και για τις παραπέρα ενέργειες. Ήδη οι «χριστιανοί πασάδες» - έτσι αποκαλούσαν τους κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου αρκετοί πατριώτες αγωνιστές, καθώς και ο ίδιος ο Καποδίστριας - αν και στο σύνολό τους τάχτηκαν εναντίον της εξέγερσης, βλέποντας πλέον ότι δεν μπορούν να την εμποδίσουν, αναγκάζονται να συνταχτούν στο πλευρό των οπλαρχηγών κρατώντας βεβαίως την πίστη τους ότι φεύγοντας οι Τούρκοι θα πάρουν οι ίδιοι τη θέση τους. Συγκρότησαν έτσι την Πελοποννησιακή Γερουσία, σαν ένα προσωρινό διοικητικό όργανο για τη διοίκηση του επαναστατημένου Μοριά.

Εικόνα 12. Χειρόγραφο του Δ. Υψηλάντη.

μείωση για τον αγνό αυτόν και τίμιο πατριώτη που θυσιάσε τα πάντα στον βωμό της ανεξαρτησίας της πατρίδας του. Καταγόταν από πριγκιπική οικογένεια της Κωνσταντινούπολης και, όταν η οικογένειά του εξορίστηκε στη Ρωσία, και ο ίδιος και ο μεγαλύτερος αδελφός του Αλέξανδρος φοίτησαν στη στρατιωτική σχολή της ανακτορικής φρουράς του Τσάρου και υπηρετούσαν ως αξιωματικοί του ρωσικού στρατού. Θυσιάζει λοιπόν την καριέρα του και με τη βοήθεια του «αποστόλου» της Φιλικής Εταιρείας Π. Αναγνωστόπουλου σχεδιάζει να κατέβει στην Ελλάδα ως πληρεξούσιος του αδελφού του. Χρειάστηκε να ξεπεράσει ανυπέρ-

Στις 6 Ιουνίου του 1821 φτάνει στην Ύδρα από την Τεργέστη ο Δημήτριος Υψηλάντης, διορισμένος από τον αδελφό του Αλέξανδρο ως αρχηγός της Επανάστασης στην Πελοπόννησο. Εδώ χρειάζεται να δοθεί μια ση-

βλητες δυσκολίες. Η μητέρα του και η αδελφή του του πουλώντας τα κοσμήματά τους συγκέντρωσαν κάποια χρήματα και για το ταξίδι του και για τις πρώτες ανάγκες του Αγώνα. Θυσίασε λοιπόν την καριέρα του, τη φήμη, την ασφάλεια και τη χλιδή του και ήρθε να εγκατασταθεί σε μια καλύβα εννέα τετραγωνικών σκεπασμένη με ελατόκλαρα, στα Βέρβена της Πελοποννήσου. Στρατηγείο και κατοικία του ήταν επί αρκετό καιρό η καλύβα αυτή.

Από τις παραδουνάβιες ήδη Ηγεμονίες ο Αναγνωστόπουλος του εξασφαλίζει ένα πλαστό διαβατήριο και τον πήρε μαζί του ως «υπηρέτη» με το όνομα Αθανάσιος Σοστόπουλος. Φεύγουν απ' τη Βεσσαραβία και διασχίζοντας τα εδάφη των Αψβούργων φτάνουν στην Τεργέστη. Εκεί επιβιβάζονται σε πλοίο και με μύριους κινδύνους μέσα απ' την αυστριακή και την οθωμανική επικράτεια καταφέρνουν να επιβιβαστούν στην Ύδρα και από εκεί να περάσουν στο Ναύπλιο. Μαζί τους φέρνουν βαρεία κιβώτια και μπαούλα, που όσοι τα έβλεπαν, άρχισαν να διαδίδουν ότι περιέχουν χρήματα και ότι πίσω απ' τον Υψηλάντη έρχεται... η Ρωσία! Νωρίς όμως θα απογοητευτούν, όταν θα διαπιστώσουν ότι η Ρωσία δεν «έρχεται» κι ότι τα μπαούλα περιείχαν ένα παλιό τυπογραφείο και πολεμικό υλικό. Ο Παναγόπουλος παραθέτει τα λόγια του καθηγητή Δημ. Βερναδάκη⁵³: *«Ο λαός της Πελοποννήσου, οι στρατιώται, ο Κολοκοτρώνης και οι επίλοιποι οπλαρχηγοί, η Στερεά Ελλάς μετά των πανίσχυρων οπλαρχηγών αυτής, αι ναυτικάί νήσοι, το ελληνικόν έθνος ολόκληρον απεδέχθη τον Υψηλάντη ως σωτήρα και περιστοίχισεν αυτόν δια της απολύτου εμπιστοσύνης και υποταγής του εις παν ο,τι εφρόνει και έπραττεν...»*.

Ακολούθως η Εφορία της Πελοποννήσου έλαβε από τον Δ. Υψηλάντη την ακόλουθη επιστολή με την οποία τους γνωστοποιούσε τον ερχομό του στην Ύδρα⁵⁴:

Ευγενεστάτοι και φιλογενεστάτοι Έφοροι της Πελοποννήσου

Μετά επίπονον οδοιποριάν και θαλασσοποριάν ο παντοδύναμος θεός και υπέρτατος προστάτης της κοινής πατρίδος με ηξίωσε να φθάσω εις Ύδραν κατά πρώτον, εξ ης στέλλω το παρόν· δηλοποιώ εις την φιλογενειάν σας, ότι αποστέλλομαι παρά του αρχιστρατήγου Αλεξάνδρου Υψηλάντου του σεβαστού μοι αυταδέλφου πληρεξούσιος στρατηγός της Πελοποννήσου και των άλλων μερών της Ελλάδος· διό μετά τον εν Χριστώ ασπασμόν σας προβάλλω να φανερώσητε την άφιξίν μου εις τους γενικούς καπεταναίους και εις όσα άλλα μέρη θέλετε εγκρίνει· επειδή δε έμαθον, ότι οι πολιορκούντες την Τριπολιτσάν ητοιμάζοντο να κάμουν ρεσάλτον, εγκρίνω, δια να μη γίνη αιματοχυσία πολλή, να προσμένωσι τον αυτόθι ερχομόν μου και ίσως παραδοθούν με συνθήκας. Προς τούτοις παρακαλώ να μου γράψητε δια των επιφερόντων το παρόν μου Κωνσταντίνου Καντιώτου και Γεωργίου Αντωνοπούλου,

⁵³ Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 181.

⁵⁴ Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 96.

τους οποίους και σας συσταίνω ως φιλογενεστάτους και αξιοπίστους, εις ποίον μέρος πρέπει να ξεμβαρκαρισθώ.

Ταύτα και μένω τη 6 Ιουνίου Ύδρα.

Της φιλογενείας υμών

Ο πατριώτης
Δημήτριος Υψηλάντης
πληρεξούσιος του γενικού επιτρόπου της αρχής

Αλλά, ενώ ο Κολοκοτρώνης, οι στρατιωτικοί και ο απλός λαός τον αναγνώρισαν και τον θεώρησαν ως αρχηγό τους περιμένοντας απ' αυτόν τη σωτηρία της Ελλάδας, δυστυχώς απέναντί του εξαρχής βρήκε τους κοτζαμπάσηδες και τους προεστούς. Περιέτρεξε διάφορες περιοχές και φρόντισε για την οργάνωση της διοίκησης με την πίστη ότι θα μπορέσει να επιβάλει σε όλους τα πατριωτικά του σχέδια. Ήταν μόλις 28 ετών (ένα παιδί για την εποχή μας), μικρόσωμος, ασθενικός, με εμφάνιση που δεν παρουσίαζε ηγέτη, αλλά με χαρακτήρα αγνό και αισθήματα πατριωτικά. Δεν μπορούσε ούτε αυτός με την αγωγή που είχε να κατανοήσει το τι σημαίνει «Έλληνας». Καλύτερα όμως να ήταν περισσότερο σκληρός και λιγότερο ιδεαλιστής. Δεν πέρασε πολύς καιρός και άρχισαν ήδη να τον υπονομεύουν.

Ζήτησε να διαλυθεί η Πελοποννησιακή Γερουσία και να υιοθετηθεί ένα δικό του σχέδιο για έναν «Γενικό Οργανισμό της Πελοποννήσου». Οι προύχοντες δεν το αποδέχτηκαν και έτσι άρχισαν να τον πολεμούν, ενώ ακόμα διαρκούσε η πολιορκία της Τριπολιτσάς, την οποία ο ίδιος είχε οργανώσει με τους οπλαρχηγούς και τη διηύθυνε, κατά τρόπο που όλα έδειχναν ότι ήταν ζήτημα χρόνου η παράδοσή της. Υπονομεύτηκε όμως, δυστυχώς και από έμπιστους συνεργάτες του, οι οποίοι προσέβλεπαν στα λάφυρα. Εκτός αυτών, έναν περίπου μήνα μετά την άφιξή του, ήρθε στη Στερεά και ο ολέθριος της Ελλάδος δαίμων, ο διαβόητος Αλ. Μαυροκορδάτος. Για τα έργα και τις ημέρες αυτού του Δράκουλα των Βαλκανίων θα κάνουμε λόγο παρακάτω. Ήρθε και ο Νέγρης, ήρθε και ο Κωλέττης. Πλαισιώθηκαν από, αλλά και πλαισίωσαν ομοίους των. Υπάρχει και η αρβανίτικη οικογένεια των εφοπλιστών Κουντουριώτηδων στην Ύδρα, αλλά και άλλοι αρκετοί που φιλοδοξούν να... κυβερνήσουν ένα κράτος ανύπαρκτο.

Η πολιορκία της Τριπολιτσάς θα λήξει στις 23 Σεπτέμβρη του '21. Οι Έλληνες ξεσπούν τη μανία τους με τον πιο φρικιαστικό τρόπο. Σφαγές, λεηλασίες, φωτιές, καταστροφή, πλιάτσικο. Φορτώνονται μουλάρια με λάφυρα και τραβούν για τη Μάνη. Άμαχοι αιχμαλωτίζονται, φυγαδεύονται, πουλιούνται ή και δολοφονούνται. Ο Υψηλάντης αδυνατεί να ελέγξει την κατάσταση. Ο Μαυροκορδάτος φτάνοντας στο Μεσολόγγι μεθοδεύει το πώς θα αλώσει την κεντρική

διοίκηση ξεκινώντας απ' την περιφέρεια. Στην αρχή δείχνει πίστη στον Υψηλάντη, μόνο και μόνο για να διαιρέσει στα δυο τη Στερεά Ελλάδα, να εγκαθιδρύσει διοικήσεις στα μέτρα του, και στη συνέχεια να χτυπήσει τον Υψηλάντη και να αναλάβει ο ίδιος τη διοίκηση. Άλλωστε γι' αυτό έτρεξε να έρθει στην Ελλάδα. Αυτός είναι ο απώτερος σκοπός του. Στη Δυτική Στερεά δημιουργείται ο «Οργανισμός Προσωρινής Διοικήσεως της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος» (Μεσολόγγι 9 Νοεμβρίου 1821).

Στην Ανατολική Στερεά δημιουργείται η Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος (Σάλωνα 15 Νοεμβρίου 1821), γνωστή ως «Άρειος Πάγος». Δηλαδή η Στερεά Ελλάδα κόβεται σε δύο μαυροκορδατικά κρατίδια πριν ακόμα απελευθερωθεί.

Σε λίγο θα καταφέρει να αλώσει και τον Μοριά, οπότε θα δημιουργηθεί ο «Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας» (Επίδαυρος 27 Δεκεμβρίου 1821).

Και για να τα πετύχει όλα αυτά προσεταιρίστηκε τους κοτζαμπάσηδες και άρχισε να παραμερίζει τον Υψηλάντη. Ο λαός όμως σαν αντιλήφθηκε τα τεκταινόμενα στο Λεοντάρι της Κορινθίας ξεσηκώθηκε εναντίον των προεστών και του Μαυροκορδάτου και απείλησε να τους σκοτώσει. Η κατάσταση ηρέμησε με την παρέμβαση του Κολοκοτρώνη.

Κι ενώ μετά την Τριπολιτσά οι Έλληνες οπλαρχηγοί μεθοδεύουν την εκπόρθηση όλων των φρουρίων της Πελοποννήσου, πολιορκούν την Πάτρα και φτάνουν και στην Κόρινθο, ο Μαυροκορδάτος ερχόμενος στην Πελοπόννησο θέλει να έχει στις περγαμηνές του μια γενναία στρατιωτική επιτυχία, παρόλο που όπλο δεν είχε πιάσει στα χέρια του. Ζητά να συνεχίσει αυτός την πολιορκία της Πάτρας κι, όπως ήταν φυσικό, απέτυχε παταγωδώς! Δεν πτοείται. Τραβάει για το Άργος. Θα τα καταφέρει με τη δολοπλοκία. Τον Υψηλάντη πάντως τον έχει αποδυναμώσει. Ο δρόμος για την εξουσία έχει ανοίξει. Του απομένει να δημιουργήσει Σύνταγμα για κράτος ανύπαρκτο! Από τη Φιλική Εταιρεία δεν έχει πλέον εμπόδια, διότι μετά την αποτυχία του κινήματος στις παραδουνάβιες Ηγεμονίες ο Αλέξανδρος Υψηλάντης βρίσκεται πια στη φυλακή.

5. Οι συνθήκες διεκδίκησης της εξουσίας

Η επαναστατημένη Ελλάδα είχε πράγματι ανάγκη μιας κεντρικής Διοίκησης, προκειμένου και τους αγωνιστές να συντονίζει και τις ανάγκες του αγώνα να μπορεί να καλύπτει. Βέβαια συγκροτήθηκαν κάποιοι τοπικοί οργανισμοί, όπως είδαμε πιο πριν, αλλά από τη στιγμή που οι οργανισμοί αυτοί έφεραν τη σφραγίδα του Μαυροκορδάτου, ήταν εκ των πραγμάτων αδύνατο να έχουν επιτυχή

εξέλιξη. Οι νεοφερμένοι Φαναριώτες, οι πρόκριτοι, οι αρχιερείς και οι αληπασαλήδες, που εξαρχής αναμείχτηκαν με το έτσι θέλω, αλλά και με την υποκίνηση ξένων παραγόντων, όχι μόνο κατέστρεψαν ό,τι καλό πήγε να γίνει, αλλά σταδιακά έριξαν την Ελλάδα σε έσχατη εξαθλίωση και είναι ν' απορεί κανείς πώς τελικά αυτός ο λαός άντεξε. Πώς μέσα από το χάος δημιουργήθηκε κράτος.

Μέσα απ' τις φλόγες του Αγώνα αναδείχτηκε ένας νέος παράγων, οι οπλαρχηγοί. Και κυρίως αυτοί που δεν υπηρετούσαν ως έμμισθοι των κοτζαμπάσηδων (Κολοκοτρώνης, Ανδρούτσος κ.ά.). Επιπλέον στις συνειδήσεις των μυημένων στη Φιλική Εταιρεία υπήρχε ζωηρό το αίσθημα της σύνδεσης τους με αυτή. Κι αυτή τη σύνδεση την είδαν στο πρόσωπο του Δ. Υψηλάντη, ο οποίος το καλοκαίρι του '21 έφτασε ως πληρεξούσιος της Αόρατης Αρχής. Γύρω του συσπειρώθηκαν κυρίως οπλαρχηγοί και όσοι άλλοι δεν συμπαθούσαν τους φορείς της παλιάς τοπικής αυτοδιοίκησης.

Οι δύο νέοι αυτοί παράγοντες επόμενο ήταν να διεκδικήσουν συμμετοχή στη διαχείριση των κοινών, καθώς θεωρούσαν τους εαυτούς τους αρμοδιότερους για τη διεξαγωγή του πολέμου. Έτσι ήταν αναπόφευκτες και κάποιες προστριβές, που μπορεί κάποτε να είχαν και προσωπικό ή τοπικό χαρακτήρα, αλλά και άφηναν να φανεί κάποια βαθύτερη αντιδικία ανάμεσα σε κείνους που διαχειρίζονταν ως τότε τα κοινά και σε όσους επεδίωκαν τώρα συμμετοχή. Έτσι, απ' τις αρχές του φθινοπώρου του '21 δημιουργήθηκε το αίτημα για τη συγκρότηση ενιαίας κεντρικής εξουσίας, η οποία θα κάλυπτε όλο τον επαναστατημένο ελληνισμό.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα ζητήθηκε απ' τις επαρχίες να στείλουν αντιπροσώπους. Εκλογικός νόμος δεν υπήρχε, οπότε ακολουθήθηκαν εθιμικές διαδικασίες. Συγκροτείται έτσι η Α' Εθνοσυνέλευση των Ελλήνων στην Πιάδα, κοντά στην αρχαία Επίδαυρο, στις 20 Δεκεμβρίου 1821 μέσα σε ατμόσφαιρα επιφανειακά ενθουσιώδη. Ήδη τα σύννεφα στον ορίζοντα είχαν φανεί απειλητικά. Ωστόσο δέχτηκαν ότι «τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐπρόκειτο νὰ διακηρύξει διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν του τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν ὕστερα ἀπὸ δουλείαν μακραίωνη»⁵⁵.

Ας δούμε όμως ποιοι είναι αυτοί οι «νόμιμοι παραστάται του έθνους»:

- α. Αρχιερείς και πρόκριτοι. Αντλούν το κύρος τους απ' τη θέση που κατείχαν πριν την Επανάσταση.
- β. Φιλικοί και οπλαρχηγοί. Αναδείχτηκαν μέσα απ' τον Αγώνα.
- γ. Φαναριώτες. Που, υποτίθεται, έφεραν μαζί τους τη μόρφωση, τις ιδέες, τις φιλοδοξίες και τις πολιτικές τους συνήθειες. Στην ουσία έφεραν μαζί τους τον όλεθρο προσωποποιημένο.

55 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 83-85, 100-104.

Η πρώτη λοιπόν Εθνοσυνέλευση συνήλθε στο τέλος του '21 ύστερα από συνεχείς στρατιωτικές επιτυχίες των Ελλήνων, με σκοπό να ψηφιστεί... Σύνταγμα! Πρωτάκουστο και πρωτοφανές για τα ιστορικά δεδομένα της ανθρωπότητας ολόκληρης να ψηφίζεται σύνταγμα σε κράτος ανύπαρκτο. Κι όμως αυτό επέβαλλαν οι βουλαί του κυρίου Μαυροκορδάτου, και των συν αυτώ. Πριν όμως εξετάσουμε τα σχετικά με το «Σύνταγμα» της Επιδαύρου, κρίνουμε πρόπον να δούμε, εν ολίγοις το ποιόν του Μαυροκορδάτου.

Γεννημένος στη Βλαχία, γόνος επιφανούς οικογένειας, με σπουδές και προσδοκίες να παίξει σημαντικό ρόλο στο Οθωμανικό κράτος. Είχε μάθει αρκετές γλώσσες και πολύ νωρίς (1812) ο θείος του, ηγεμόνας της Βλαχίας Ι. Καρατζάς, τον διόρισε υπουργό Εξωτερικών της Βλαχίας παρά το νεαρό της ηλικίας του. Από τη θέση αυτή έκανε αρκετές επαφές με Τούρκους αξιωματούχους αλλά και ξένους διπλωμάτες, Άγγλους κυρίως, οπότε και άρχισε να καλλιεργεί τις ατέρμονες φιλοδοξίες του να παίξει ηγετικούς ρόλους. Το 1819, μνημένος ήδη στη Φιλική Εταιρεία, πηγαίνει στην Πίζα της Ιταλίας και εγκαθίσταται στο σπίτι του εξόριστου, πρώην Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνατίου, ομοϊδέατη του και συνεργού στις δολοπλοκίες και τις προσδοκίες του. Παρακολουθεί μάλιστα και μαθήματα Ιατρικής, φιλοδοξώντας έτσι να αναλάβει την ηγεμονία της Ελλάδας, που θα γινόταν κράτος μετά την επανάσταση που κυοφορούνταν μέσα στα πλαίσια της Φιλικής Εταιρείας.

Έτσι λοιπόν τον Ιούλιο του 1821, λίγο μετά τον Υψηλάντη, κι αφού προηγήθηκε και η άφιξη του άλλου δολοπλόκου Φαναριώτη Θ. Νέγρη και ορισμένων Φαναριωτών του ιδίου φυράματος, φτάνει στην Ελλάδα, αφού αυτοτιτλοφορήθηκε Πρίγκηψ! (Πρέντζεπα θα τον αποκαλούν ειρωνικά στο εξής ο Κολοκοτρώνης, ο Καραϊσκάκης και άλλοι αγνοί πατριώτες, ενώ ο Ανδρούτσος απέφευγε από βδελυγμία να προφέρει και το όνομά του ακόμα). Κι ήρθε με απώτερο σκοπό να φθείρει εξ αρχής τον πραγματικό πρίγκηπα Υψηλάντη και σταδιακά όλους όσους είχαν βλέψεις αρχηγικές στην Ελλάδα, προκειμένου τον ρόλο του ηγεμόνα να τον αναλάβει ο ίδιος. Τις τεχνικές και τις μεθόδους τις είχε σπουδάσει άριστα. Κι αν στην αρχή με τη διπροσωπία (καλύτερα την πολυπροσωπία) του έδειχνε ανοχή στους οπλαρχηγούς, την έδειχνε μόνο και μόνο οι τελευταίοι να δώσουν το αίμα τους στην Επανάσταση και να του ανοίξουν το δρόμο για τον θρόνο. Στη συνέχεια ήξερε πώς να τους αντιμετωπίσει.

Και ήρθε και ο ίδιος και οι υπόλοιποι δολοπλόκοι (Νέγρης, Κωλέττης και Σία) σε μια συγκυρία που οι Άγγλοι και οι Γάλλοι είχαν καταλάβει ότι την Επανάσταση στην Ελλάδα δεν μπορούν να την αποτρέψουν. Κι έτσι αναπροσάρμοσαν τη στρατηγική τους με σκοπό να την ελέγχουν, ώστε μελλοντικά να μπορούν να κατευθύνουν, ο καθένας με δικό του τρόπο, το κρατίδιο που φαινόταν

ότι πήγαινε να γεννηθεί και να μην αφήσουν έτσι και τους Ρώσους να κατέβουν στη Μεσόγειο! Οπότε ο Μαυροκορδάτος και οι «δικοί» του θα γινόταν στο εξής εντολοδόχοι και φερέφωνα των Άγγλων, ενώ ο Κωλέττης και οι συν αυτό των Γάλλων. Ο Μητροπολίτης Ιγνάτιος από την Πίζα έπαιξε κι εκείνος υπόγεια το παιχνίδι του στοχεύοντας σε καθαρές προσωπικές φιλοδοξίες, ενώ προσπαθούσε δολίως να έχει και την υποστήριξη του Καποδίστρια. Όλα μελετημένα και προγραμματισμένα.

Ο Μαυροκορδάτος φέρνοντας μαζί του αρκετούς ομοίους του καθώς και τον Ιταλό Vincenzo Gallina ως «τεχνικό» σύμβουλο φτάνει στο Μεσολόγγι αρχικά. Κι αφού εξαπάτησε ευθύς εξαρχής τον Υψηλάντη, με την έγκριση του Αρχηγού δημιούργησε, όπως είδαμε, τη Γερουσία της Δυτικής Ελλάδος με έδρα το Μεσολόγγι και τον Άρειο Πάγο με έδρα την Άμφισσα. Έτσι στην ουσία δημιουργεί στη Στερεά Ελλάδα δύο «κράτη». Το Δυτικό με πρόεδρο τον ίδιο και το Ανατολικό με πρωθυπουργό τον άλλο αδίστακτο δολοπλόκο Νέγρη. Του μένει συνεπώς η άλωση της κεντρικής εξουσίας στην Πελοπόννησο. Και έφτασε στην Πελοπόννησο, όπου δολίως προσεταιρίστηκε στους κοτζαμπάσηδες μόνο και μόνο για να προκαλέσει τον πολιτικό θάνατο του Υψηλάντη. Βεβαίως χρειαζόταν και μια στρατιωτική του επιτυχία, προκειμένου να εμπλουτίσει τις περγαμινές του και τη ζήτησε στην πολιορκία της Πάτρας. Όπως ήταν αναμενόμενο η αποτυχία του ήταν παταγώδης. Ωστόσο δεν ίδρωσε καν το αυτί του. Ήρθε στο Άργος κι από εκεί μεθόδευε εκείνο που ήξερε άριστα να κάνει: δολοπλοκία και μηχανορραφία. Η σφραγίδα του δόθηκε. Αυτόν τον δρόμο θ' ακολουθήσει στο εξής επί τρεις σχεδόν δεκαετίες. Όπου θ' αναμειχθεί, μονάχα συμφορές θα προκαλέσει. Κι είναι να απορεί κανείς γιατί ακόμα και μέχρι σήμερα οι διαδοχικές γενιές των Ελλήνων τον τιμούν ως ήρωα⁵⁶.

Με τη συμβολή λοιπόν του Gallina συντάχτηκε το Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος, γνωστό και ως Σύνταγμα της Επιδάουρου, το οποίο ψηφίστηκε από την Α' Έθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο την 1η Ιανουαρίου 1822. Το κείμενο του «Συντάγματος» αυτού διαμορφώθηκε ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή του, κάτω από ποικίλες επιδράσεις. Έπαιξαν ρόλο οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι ανταγωνισμοί και οι προσωπικές βλέψεις, οι αναμνήσεις από την κλασική αρχαιότητα, η «Νέα Πολιτική Διοίκηση» του Ρήγα καθώς και η «Ελληνική Νομαρχία» που στην ουσία αποτελούν τα κείμενα του πολιτειακού στοχασμού του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Μνημονεύονται, επίσης και οι επιδράσεις από τον πολιτειακό στοχασμό και τις μεγάλες επαναστάσεις του 18ου αιώνα (Αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, 4 Ιουλίου 1776, Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, 26 Αυγούστου

56 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 117-125.

1789, καθώς και τα Συνταγματικά κείμενα της Γαλλικής Επανάστασης, κυρίως του 1793 και 1795)⁵⁷

Βεβαίως και το Σύνταγμα αυτό και τα επόμενα, που αποτέλεσαν στην ουσία αναθεώρηση του πρώτου της Επιδαύρου, χαρακτηρίστηκαν ότι είχαν χαρακτήρα δημοκρατικό και φιλελεύθερο. Όμως ο χαρακτήρας αυτός τελικά έμεινε μόνο στα χαρτιά! Τα συνταγματικά αυτά κείμενα, όπως θ' αποδειχθεί, ήταν κομμένα και ραμμένα στα μέτρα του Μαυροκορδάτου! Ίσχυαν για τους άλλους και ποτέ για τον ίδιο, που πάντοτε τα παραβίαζε αναλόγως με τις βλέψεις του. Στην ουσία εξυπηρετούσαν την παλιά ολιγαρχία των προεστών και λειτουργούσαν ως τροχοπέδη στους σκοπούς της Επανάστασης, όσο κι αν αυτό φαίνεται παράδοξο. Οι οπλαρχηγοί και οι αξιωματικοί του στρατού δεν μπορούσαν να κινηθούν, εάν δεν είχαν την έγκριση της Κεντρικής Διοίκησης. Έτσι, με την ανατολή του 1822, ο κάθε οπλαρχηγός έπρεπε να ρωτήσει πρώτα την «κυβέρνηση» και ύστερα να προωθήσει τα σχέδια του. Και η κυβέρνηση αυτή ελέγχεται πλέον από τον Μαυροκορδάτο, τον Κωλέττη, τους Κουντουριώτηδες και μια ομάδα προκρίτων και караβοκύρηδων, οι οποίοι αποβλέπουν μονάχα στα προσωπικά τους οφέλη. Η ρήξη στρατιωτικών και πολιτικών βρίσκεται επί θύραις. Ωστόσο θα πρέπει να σημειώσουμε και τους παράγοντες της νομοθετικής εξουσίας. Αυτοί είναι το Βουλευτικό (βουλή) και το Εκτελεστικό (κυβέρνηση). Και τα δύο σώματα είναι αιρετά και κατά το πρώτο σύνταγμα ισοσταθμίζονται. Με το δεύτερο σύνταγμα αργότερα θα ενισχυθεί το Βουλευτικό, διότι αυτό ακριβώς εξυπηρετούσε τις βλέψεις του Μαυροκορδάτου. Κατά τα άλλα, στα χαρτιά πάμε καλά...

Ιδού λοιπόν και η πρώτη κυβέρνηση που σχηματίστηκε τότε, για να διοικήσει συνταγματικώς ένα κράτος ανύπαρκτο. Η κυβέρνηση αυτή επιβάλλεται να μνημονεύεται εσαεί ως παράδειγμα προς αποφυγήν⁵⁸:

- **Πρόεδρος:** Αλ. Μαυροκορδάτος
- **Αντιπρόεδρος:** Αθ. Κανακάρης (κοτζάμπασης της Πάτρας)
- **Μέλη:** Αναγ. Δεληγιάννης (κοτσάμπασης απ' τα Λαγκάδια), Γιαννάκης Λογοθέτης (έμπορος απ' τη Λειβαδιά), Ιωάννης Ορλάνδος (πολυεκατομμυριούχος εφοπλιστής από την Ύδρα, γαμπρός των Κουντουριώτηδων)
- **Υπουργοί:** Εξωτερικών και Πρόεδρος του υπουργικού συμβουλίου: **Θ. Νέγρης** (Φαναριώτης, κολλητός του Μαυροκορδάτου), Πολέμου (και Εσωτερικών): **Κωλέττης** (θα δούμε παρακάτω το βίο και την πολιτεία του) και βοηθός του στα ίδια υπουργεία ο **Νότης Μπότσαρης** (Σουλιώτης, πραιτωριανός του Μαυροκορδάτου), Οικονομίας: **Πανούτσος Νοταράς** (κοτζά-

⁵⁷ Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 101.

⁵⁸ Παπαρρηγόπουλος, Κ., εκδ. Νίκας, τόμος 7, σελ. 74-75.

μπασης απ' τα Τρίκαλα Κορινθίας), Αστυνομίας: **Λάμπρος Νάκος** (από την Άμφισσα, άνθρωπος του Μαυροκορδάτου), Θρησκευτικών: **Μητροπολίτης Ανδρούσης Ιωσήφ** (επίσης άνθρωπος της εμπιστοσύνης του Μαυροκορδάτου), Ναυτικών: **Ιωάννης Λαζάρου** (από την Ύδρα), **Αναγν. Αναργύρου** (από τις Σπέτσες) και **Νικ. Παντελάκης** (από τα Ψαρά), Δικαιοσύνης: **Κων. Μεταξάς**.

Να λοιπόν η σύνθεση της πρώτης κυβέρνησης του επαναστατημένου Έθνους. Να ποιοι πέρασαν στην ιστορία. Να ποιοι «εκλέχτηκαν» απ' τον ταλαιπωρο ελληνικό λαό να ρυθμίσουν τις τύχες του Έθνους. Υψηλάντης, Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης, Ανδρούτσος, Σταματελόπουλος, Μαυρομιχάλης κ.ά. στην αφάνεια. Τουλάχιστο στον Υψηλάντη έδωσαν τον τίτλο του Προέδρου του Βουλευτικού! Στην ουσία χωρίς αρμοδιότητες.

Βεβαίως οι οπλαρχηγοί αντέδρασαν. Και μάλιστα οι Ρουμελιώτες με προεξάρχοντες τους Ανδρούτσο, Καραϊσκάκη, Μακρυγιάννη, Βαρνακιώτη και άλλους αρκετούς έστειλαν διάβημα εκφράζοντας ωμά τη δυσπιστία και την αντίθεσή τους, κυρίως εναντίον του Μαυροκορδάτου! Η απάντηση των «κυβερνώντων» ήταν άμεση: διωγμός μέχρις εξοντώσεως των αντιφρονούντων! Κι ακόμη η Επανάσταση δεν είχε κλείσει έτος. Όσο για το πού είχε έδρα η κυβέρνηση αυτή, καλύτερα είναι να μην το αναφέρουμε. Θυμηδία μονάχα προκαλεί. Από χωριό σε χωριό, από πόλη σε πόλη, ακόμα και μέσα στα καράβια. Αλλά δεν χρειάστηκε πολύς καιρός, ώσπου οι κατευθύνσεις να δίνονται από το αρχοντικό των Κουντουριώτηδων, Λαζάρου και Γεωργίου. Ξεκίνησαν πάντως από την Κόρινθο.

B. 1822: ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Το 1822 είχε αρχίσει για την επαναστατημένη Ελλάδα μ' ένα θερμό μήνυμα του Προέδρου της Αιτινής Δημοκρατίας Jean Pierre Boyer, με έκφραση ευχών για την τελική επιτυχία του. Ο χρόνος αυτός όμως θα κλείσει με τις θλιβερές αποφάσεις του συνεδρίου της Βερόνας⁵⁹.

1. Ο Καποδίστριας εγκαθίσταται στην Ελβετία

Κατά τους πρώτους μήνες του 1822 ο Καποδίστριας έχει πλήρη ενημέρωση από επιστολές Κερκυραίων φίλων του και κυρίως από τον αδερφό του Βιάρo, καθώς και από τη συχνή αλληλογραφία του με τους Κολοκοτρώνη και Καραϊσκάκη για τα όσα τραγελαφικά συμβαίνουν στην Ελλάδα⁶⁰. Και δεν έκρυβε τη δυσφορία του, αλλά και τις έντονες ανησυχίες του για την τύχη της Επανάστασης ύστερα απ' την επικράτηση της τριανδρίας Μαυροκορδάτου, Νέγρη, Κωλέττη και τον ρόλο των Κοτζαμπάσηδων και των Καραβοκύρηδων. Και ενώ στην αρχή ήταν αντίθετος με την Επανάσταση, επειδή ήθελε το ελληνικό ζήτημα να το λύσει στο διπλωματικό τραπέζι, βλέποντας τις εξελίξεις στην πατρίδα του ξέρει ότι δεν έχει πια άλλο δρόμο από το να στηρίξει την εξέγερση με όλες του τις δυνάμεις και να κάνει ό,τι είναι εφικτό, ακόμα κι αν χρειαστεί να δώσει και τη ζωή του θυσία στο βωμό της ελευθερίας.

Μέχρι τις στιγμές εκείνες στη Ρωσία ζούσε μέσα στη χλιδή και στον πλούτο, και θεωρούνταν στη ρωσική Αυλή ο πιο σημαντικός άνθρωπος μετά τον Τσάρο. Τιμημένος με διακρίσεις και παράσημα, με τεράστιες οικονομικές απολαβές και επαφές με όλους τους ισχυρούς, θα μπορούσε να είχε αφήσει την Ελλάδα στο έλεος του Μαυροκορδάτου και της παρέας του, και να συνεχίσει τη ζωή του και την καριέρα του στη Ρωσία. Όμως η ελληνικότερα παντός άλλου Έλληνας καρδιά του, δεν του επέτρεψε να έχει το παραμικρό δίλημμα. Αποφάσισε να θυσιάσει τα πάντα υπέρ της πατρίδας του.

Τα ίδια τα γεγονότα αποδεικνύουν ότι μετά το συνέδριο του Λάιμπαχ άρχισε σταδιακά να μεθοδεύει την παραίτησή του απ' το υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας, προκειμένου να φανεί ότι υπερίσχυε ο Μέττερνιχ διπλωματικά, ώστε να μπορεί έτσι να βοηθάει την Ελλάδα χωρίς να είναι αναγκασμένος να βλέπει σε συνέδρια και να ακούει τον Μέττερνιχ. Πίστευε ότι η ιδανική λύση θα ήταν να εγκατασταθεί στην καρδιά της Ευρώπης, στην Ελβετία, έτσι ώστε εκεί να μπορεί να συντονίζει τα πράγματα ανεπηρέαστος από τις πάσης φύσεως αν-

---

⁵⁹ Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 194.

⁶⁰ Παπαρηγόπουλος, Κ., εκδ. Νίκας, τόμος 7, σελ. 237.

θελληνικές επιδράσεις. Εξάλλου η διπλωματική του εμπειρία τον βεβαίωνε ότι οι Αγγλογάλλοι άρχισαν ήδη να αναπροσαρμόζουν τη στρατηγική τους στη Μεσόγειο. Έπρεπε λοιπόν να τους προλάβει. Ταυτόχρονα δεν έπαψε να πιέζει τον Τσάρο Αλέξανδρο να λύσει το ελληνικό πρόβλημα μ' ένα νέο ρωσοτουρκικό πόλεμο. Άλλωστε σ' όλα τα στάδια της τόσο εξαιρετικής και άκρως πετυχημένης σταδιοδρομίας του στη Ρωσία, ποτέ του δεν σταμάτησε να πιστεύει ότι είναι πρώτα ο Έλληνας πατριώτης και ύστερα ο υπουργός Εξωτερικών μιας υπερδύναμης - μέλους της Ιερής Συμμαχίας⁶¹.

Ο Τσάρος Αλέξανδρος, που τον συγκινούσε βεβαίως το ελληνικό ζήτημα και έκρινε δίκαια τα αιτήματα του υπουργού του, ήταν για την ώρα αναγκασμένος να εφαρμόζει την πολιτική της Ιερής Συμμαχίας. Προσέβλεπε όμως και ο ίδιος σε μια μελλοντική αλλαγή της διπλωματικής κατάστασης. Προς το παρόν έπρεπε κοινή συναινέσει με τον έμπιστο Έλληνα υπερυπουργό του να βρει μια τέτοια λύση, που και ο ίδιος να μη φανεί ότι ενεργεί ενάντια στη Συμμαχία, και στον Καποδίστρια να δώσει τη δυνατότητα να προωθήσει τα σχέδιά του. Έπρεπε όμως αυτή τη λύση να την καλύψει ο πέπλος της διπλωματίας.

Θα σημειώσει αργότερα ο Καποδίστριας μεταξύ άλλων σε επιστολή του προς τον Εϋνάρδο⁶²: *«Όταν είδα ότι ήταν απολύτως αποφασισμένος να ακολουθήσει μία πολιτική αντίθετη προς τις ιδέες μου και ότι θα ήμουν υποχρεωμένος, λόγω της θέσεώς μου, να υπογράψω και να κάνω πράγματα αντίθετα προς τη συνείδησή μου και τις πεποιθήσεις μου, ζήτησα από τον αυτοκράτορα την άδεια να τον εγκαταλείψω. Μου την έδωσε χωρίς δυσκολίες. Ποτέ όμως δεν με έδιωξε».*

Έτσι ο Καποδίστριας παίρνει άδεια «για λόγους υγείας» με προοπτική να φύγει για την Ελβετία. Η άδεια αυτή χορηγείται για έξι μήνες στην αρχή, αλλά μετά το συνέδριο της Βερόνας μετατρέπεται σε αορίστου χρόνου. Αλλά και στην Ελβετία εξακολουθεί να είναι ο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας. Στα επόμενα χρόνια η πορεία των πραγμάτων θα δείξει ότι ο Καποδίστριας εξακολουθεί να κινεί τα νήματα της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Για τους ευρωπαϊκούς διπλωματικούς κύκλους η απομάκρυνσή του χρεώνεται στον Μέττερνιχ, που σ' αυτή τη φάση φαίνεται να είναι ο αδιαμφισβήτητος νικητής. Η πραγματικότητα όμως θα βεβαιώσει σε λίγο ότι τελικός νικητής είναι ο Καποδίστριας. Η κίνησή του αυτή δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένα μεγάλο μάθημα υψηλής διεθνούς διπλωματίας...

Έτσι απ' τις αρχές του 1822, που ήρθε σε σχετική συμφωνία με τον Τσάρο, πούλησε όλα τα έπιπλα του σπιτιού του και τα χρήματα, που πήρε, τα έστειλε

61 Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 100.

62 Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 174.

στην Κέρκυρα στον αδελφό του Βιάρο γράφοντάς του⁶³: «... θέλεις μεταχειρισθῆ την ποσότητα των πενήκοντα χιλιάδων (50.000) φράγκων συντρέχων άνευ αναβολῆς την ελληνικήν κυβέρνησιν εις το να εφοδιάσῃ ὅσα φρούρια της μένουσι, η να προφθάσῃ τας βιαιοτέρας χρείας. Αἱ πενήκοντα χιλιάδες ὅπου σοι στέλλω εἶναι λείψανα των ὀλίγων ενταῦθα επίπλων και ἄλλων πραγμάτων, και τα δίδω εἰς ὅλης ψυχῆς, ἐλπίζων ὅτι το παράδειγμά μου θέλει εὖρη μιμητάς...».

Να μια ακόμα ομολογημένη θυσία του μεγάλου αυτού Έλληνα. Μόνο που το 1822 κυβέρνηση στην Ελλάδα ήταν ο κύριος Μαυροκορδάτος! Πήρε λοιπόν τα χρήματα του Καποδίστρια και τα αξιοποίησε δεόντως: τα εξόδευσε - και αυτά - διά τας ανάγκας της πατρίδος! Μήπως τελικά έτσι εξηγείται το ότι έτρεξε στην Κόρινθο κι έρραψε για τον εαυτό του στολή στρατάρχη; Στρατάρχης, ο άνθρωπος που ποτέ του δεν κράτησε στο χέρι του όπλο. Αγόρασε πατερίτσα στρατηγική, χρυσά διακριτικά, περήφανο αραβικό άλογο και κουβαλούσε στις επιδείξεις του αρκετούς χειροκροτητές⁶⁴. Κι όπως ο στρατάρχης μας ετοίμαζε την εκστρατεία του στο Πέτα της Ηπείρου, προκειμένου να διώξει τον Κιουταχή, οργάνωσε στρατό από 500 παλικάρια, Έλληνες και Φιλέλληνες, που τους οδήγησε στη μάχη ντυμένους με παντελόνια και πολωνικά χιτώνια. Ήταν, ως φαίνεται, αρκετά τα χρήματα του Καποδίστρια. Επαρκούσαν. Και με την αμφίεση αυτή τους έστειλε σχεδόν όλους στον τάφο, ενώ ο ίδιος και το επιτελείο του παρακολουθούσαν τη μάχη από 15 χιλιόμετρα μακριά! Θα δούμε παρακάτω ότι ο άνθρωπος αυτός προσέθεσε στο ενεργητικό του έναν ακόμη όλεθρο μέσα στους τόσους που προκάλεσε εναντίον της άμοιρης πατρίδας.

Τον Αύγουστο λοιπόν του 1822 ο Καποδίστριας ετοιμάζεται ν' αναχωρήσει από τη Ρωσία και να εγκατασταθεί στη Γενεύη της Ελβετίας. Αποχαιρέτησε τη Ρωζάνδρα Στούρτζα θυσιάζοντας έτσι και την προσωπική του ζωή, επειδή έδινε προτεραιότητα στην απελευθέρωση της πατρίδας, αποχαιρέτησε τον Τσάρο, τους αυλικούς και τους συνεργάτες του και με την ιδιότητα του υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας και έναν μονάχα βοηθό του φεύγει από την Πετρούπολη. Χώρισαν με τον Τσάρο στις 19 Αυγούστου του '22 μέσα σε μια ατμόσφαιρα ευχαριστιών και φιλοφρονήσεων⁶⁵.

Ο Αλέξανδρος του ζήτησε να τον ενημερώνει τακτικά για τα πάντα!

Ο Καποδίστριας απ' την πλευρά του τού άφηγε να νοηθεί ότι θα περιμένει να τον ξανακαλέσει στη Ρωσία, εάν άλλαζε πολιτική. Η μέρα όμως εκείνη σημαδεύτηκε ιστορικά και από ένα γεγονός που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην

⁶³ Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 219.

⁶⁴ Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 3, σελ. 99.

⁶⁵ Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω μεταξύ άλλων: Τσάρος: «Να είσθε βέβαιος ότι τα αισθήματά μου απέναντί σας δεν θα μεταβληθούν ποτέ». Καποδίστριας: «Είμαι Έλλην και θα μείνω Έλλην για πάντα». Βλ. Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 396.

πορεία των πραγμάτων. Στην Αγγλία αυτοκτόνησε ο υπουργός Εξωτερικών Κάστλερρηγ, δηλωμένος οπαδός του Μέττερνιχ και εχθρός της Ελληνικής Επανάστασης. Τη θέση του ανέλαβε ο Γ. Κάννινγκ, ο οποίος θα αλλάξει άρδην πολιτική. Ο Καποδίστριας ταξιδεύει σε αρκετές πόλεις της Ευρώπης, συναντιέται με βασιλιάδες, αυτοκράτορες, πρωθυπουργούς, υπουργούς και διπλωμάτες και μάλιστα με φοβερή διπλωματική διακριτικότητα, για να μην εκθέσει τον Τσάρο, προσπαθεί να τους επηρεάσει ευνοϊκά υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης. Ζη όμως με τη σταθερή αίσθηση ότι ο Αλέξανδρος επηρεασμένος από τον Μέττερνιχ πέρασε στο αντίπαλο στρατόπεδο, πράγμα που θα φανεί ολοκάθαρα σε λίγους μήνες στο συνέδριο της Βερόνας.

Εικόνα 13. Εντοιχισμένη πλάκα στη Rue de l'Hotel de Vill 10, στη Γενεύη, όπου κατοικούσε ο Καποδίστριας.

βοηθού του να μην ξεπερνούν τα 180 φράγκα μηνιαίως. Δηλαδή απ' τις 32.000 χρυσά φράγκα, που ήταν οι ετήσιες αποδοχές του από το υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας, ξόδευε σχεδόν μόνο τις 2.000, ενώ τις υπόλοιπες 30.000, τις διέθετε για τον ελληνικό Αγώνα! Άλλη μια θυσία του για την πατρίδα.

Ένα περιστατικό που αφηγείται η βαρόνη Charlotte de Sor από την εποχή που ο Καποδίστριας ήταν στη Γενεύη είναι χαρακτηριστικό της λιτής ζωής του: «Μια ημέρα, στη διάρκεια μιας εγκαρδίας συνομιλίας, μου είπε με εκείνη την αξιολάτρευτη απλότητά που τον διέκρινε: “ Εκπλήττεσθε γιατί έχω διαλέξει αυτά τα δύο πενιχρά δωμάτια στο σπίτι της κυρίας Lamotte ... Μα ο λόγος είναι ότι μου στοιχίζουν μοναχά 30 φράγκα το μήνα και ασφαλώς δεν ξέρετε ότι για τη συ-

Θα καταλήξει λοιπόν στη Γενεύη. Εκεί πιστεύει ότι έχει απεριόριστο πεδίο δράσης. Βρίσκεται κοντά στον φίλο του τραπεζίτη Ιωάννη Γαβριήλ Εϋνάρδο, έρχεται σε επαφή με αρκετές προσωπικότητες των καντονίων, απολαμβάνει την αποδοχή των «υπέροχων ανθρώπων» της Ελβετίας. Και αντί να εγκατασταθεί σ' ένα μέγαρο αντάξιο της αξίας του με προσωπικό, με άμαξες, με βοηθούς για το καθετί, προτίμησε να νοικιάσει δύο φτωχικά δωμάτια σ' ένα μέτριο σπίτι με ενοίκιο 30 φράγκα τον μήνα και έναν μονάχα βοηθό για τις προσωπικές του ανάγκες. Κανόνισε με αυστηρή οικονομία τα έξοδα για τη συντήρηση του ιδίου και του

ντήρηση και των δύο μας (και του υπηρέτη του) δεν πρέπει να ξεπεράσουμε το ποσόν των 6 φράγκων την ημέρα”. Χονδρά δάκρυα ύγραναν τα μάτια μου και του έσφιξα το χέρι με συγκίνηση: “Είσθε αξιοθαύμαστος”, του είπα βαθιά συγκλονισμένη. “Μα όχι, κυρία μου, απλώς είμαι συνεπής προς τον εαυτό μου! Αυτό είναι όλο. Όταν όλα τα διαβήματα και οι ενέργειές μου, όλες οι γραπτές μου εκκλήσεις ζητούν από τις γενναιόδωρες ψυχές ψωμί και ενδύματα για τους συμπατριώτες μου, όταν, αφού χτύπησα τις πόρτες των παλατιών των πλουσίων, χτύπησα μετά και τις πόρτες των καλυβών των φτωχών, για να συλλέξω τον οβολό του φτωχού, πρέπει να ημπορώ να τους λέω με παρηψία: Έδωσα τα πάντα πριν ζητήσω και τη δική σας βοήθεια για τους αδελφούς μου”.»⁶⁶

Κι ας έλεγε ο Μέττερνιχ ότι ο Καποδίστριας είναι πλέον πολιτικά νεκρός. Στο έργο της Κούκκου⁶⁷ διαβάζουμε τα όσα ο Μέττερνιχ δήλωσε με αρκετή χαιρεκακία θριαμβολογώντας εναντίον του Καποδίστρια: «*Η βασιλεία του Καποδίστρια τελείωσε. Ο Καποδίστριας είναι ένας νεκρός και δεν φοβούμαι ούτε τους νεκρούς ούτε τα φαντάσματα... Η αιτία του κακού ξεριζώθηκε, ο κόμης Καποδίστριας ετάφη για όλη τη ζωή του. Η Ευρώπη εγλίτωσε από τους μεγάλους κινδύνους που την απειλούσαν από την επίδραση αυτού του άνδρα...*».

Στην Ελβετία εργάζεται νύχτα και μέρα. Στέλνει παντού επιστολές. Ενημερώνεται αδιάκοπα για τις εξελίξεις στην Ελλάδα. Αλληλογραφεί με αρκετές προσωπικότητες σε διάφορες χώρες, δεν σταματά την επαφή του δι’ αλληλογραφίας με τον Τσάρο υποδεικνύοντας πάντοτε το δέον γενέσθαι στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας. Δεν παύει να βοηθά μέσω της Φιλομούσου Εταιρείας αρκετά ελληνόπουλα που σπουδάζουν στο εξωτερικό. Ονειρεύεται ότι η Ελλάδα μόνο με την παιδεία θα μπορέσει να αφυπνιστεί. Δέχεται αρκετές επιστολές από συμπατριώτες του Κερκυραίους, από ανώτερους κληρικούς και ειδικά από τον Ιγνάτιο, από κοτζαμπάσηδες και οπλαρχηγούς. Γράφει συχνά στη Ρωζάντρα και ζη με την αναμονή της απάντησής της. Κι όταν το κρίνει απαραίτητο για την Ελλάδα, κάνει και πάλι αρκετά ταξίδια, παρακολουθώντας άγρυπνα τις εξελίξεις στην Ευρώπη.

2. Οι εξελίξεις στην Ελλάδα

Με την κυβέρνηση λοιπόν του Μαυροκορδάτου, με το να κρατούν ακόμα ο Μαυροκορδάτος και ο Νέγρης τις θέσεις τους στη Δυτική και Ανατολική Στερεά, και με την εθνοκτόνο διάταξη «εις τον πόλεμον ο Καπιτάνος, ακούει μόνον τον Άρειον Πάγον»⁶⁸ αντιλαμβάνεται πλέον εύκολα ο καθένας ότι απώτερος στόχος

66 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 421.

67 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 428

68 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 529.

της «Διοίκησης» των Ελλήνων ήταν ο παραμερισμός των οπλαρχηγών και ειδικά του Οδ. Ανδρούτσου στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα. Οι Τούρκοι, αφού απ' τον Ιανουάριο του 1822 ησύχασαν με τον Αλή και έστειλαν το κεφάλι του στον Σουλτάνο, διόρισαν στη θέση του τον Ομέρ Βρυώνη και συγκέντρωσαν τον κύριο όγκο του στρατού τους υπό την ηγεσία του Δράμαλη με σκοπό να εκμηδενίσει την αντίσταση σ' ολόκληρη τη Στερεά και φυσικά να καταπνίξει την επανάσταση στην Πελοπόννησο. Και επειδή τα φρούρια παραδινόταν το ένα μετά το άλλο στους επαναστάτες, έπρεπε να σταλεί άμεσα στρατός και εφόδια για την ενίσχυση των φρουρίων που ακόμα αντιστεκόταν.

Στην Ανατολική Στερεά όμως είχε επικρατήσει παντού ο Οδ. Ανδρούτσος. Είτε με τα όπλα, είτε με τις συνεννοήσεις ξεκαθάρισε ολόκληρη την περιοχή δράσης του από τους Τούρκους, κατέλαβε και εξόπλισε με δικά του έξοδα την Ακρόπολη των Αθηνών διαθέτοντας το τεράστιο ποσό των 36.000 γροσίων, κατέλυσε τις «αρχές» του Μαυροκορδάτου και του Νέγρη διορίζοντας δικούς του ανθρώπους και έδειχνε έτοιμος ν' αντιμετωπίσει και την επερχόμενη στρατιά του Δράμαλη. Δείχνει ωμά την ανυπακοή του στη Διοίκηση και για την κάθε του ενέργεια κρατά ενήμερο τον Θ. Κολοκοτρώνη και τον Δ. Υψηλάντη. Ο λαός τον αναγνωρίζει σωτήρα του και θα του απονεμίσει τον τίτλο του αρχιστράτηγου της Ανατολικής Στερεάς. Για τη φύλαξη της Ακρόπολης και των Αθηνών τοποθετεί επικεφαλής δικούς του αξιωματικούς, Γκούρα, Μαμούρη, Μακρυγιάννη, ή μάλλον τους θεωρούσε δικούς του. Δυστυχώς η πραγματικότητα τον διέψευσε οικτρά.

Η κυβέρνηση ανησυχεί τα μάλα. Ο υπουργός πολέμου Κωλέττης, γνωστός του Οδυσσέα απ' τον Αλή Πασά, φοβούμενος την εξάπλωση της επιρροής του πολέμαρχου, βάζει στόχο να τον εξοντώσει. Αρχίζει έτσι η δίωξη του Ανδρούτσου με όποιο μέσο. Για το ότι η στρατιά του Δράμαλη είναι έτοιμη να εκστρατεύσει, η Διοίκηση δεν ενδιαφέρεται καν. Μέλημά τους είναι να εξοντωθεί ο Οδυσσέας. Άλλωστε και οι πάτρωνες των κυβερνώντων, οι Άγγλοι, αρχίζουν να προσανατολίζονται στην ιδέα ότι αρκεί να γίνει η Πελοπόννησος δικό τους προτεκτοράτο. Η Στερεά να παραμείνει στους Τούρκους. Κι όσο για τον δόλιο Κωλέττη (παρακάτω θα εξετάσουμε τα έργα και τις ημέρες του), ήδη έχει έρθει σε συνεννόηση με τον Κιουταχή, για να γίνει γιατρός του Τούρκου πασά! Η Ελλάδα ας καιγόταν⁶⁹.

Ο Οδυσσέας όμως, παρά το γεγονός ότι γνωρίζει άριστα τις ενέργειες των πολεμίων του, δεν σταματά να χρησιμοποιεί την εξυπνάδα, τη στρατηγική του ιδιοφυΐα και το κύρος του απέναντι στους Τούρκους και τους Αλβανούς. Τουλάχιστον οι τελευταίοι και τον σέβονται και τον ακούνε. Απεναντίας η ελληνική

⁶⁹ Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 398.

Διοίκηση έχει εξαπολύσει παντού τα πλοκάμια της για τη δολοφονία του. Απόπειρες συνεχείς. Όλες αποτυχημένες. Για να τον εκφοβίσουν έφτασαν μέχρι και τον αφορισμό του. Και τον αφορισμό τον έκαμε ο Επίσκοπος Ανδρούσης Ιωσήφ όντας παράλληλα και υπουργός Θρησκευτικών. Κι όταν ήρθαν στη Στερεά Ελλάδα ο Υψηλάντης και ο Νικηταράς έβαλαν τον Νικηταρά να τον δολοφονήσει. Δεν το πέτυχαν. Επόμενο βήμα τους είναι να πάρουν με το μέρος τους το πρωτοπαλικάρο του Οδυσσέα, τον Γκούρα. Να βάλλουν στα σχέδιά τους τον Μακρυγιάννη και τον Μαμούρη. Να ξεσηκώσουν εναντίον του τον Μητροπολίτη Αταλάντης Νεόφυτο. Να του αφαιρέσουν το δίπλωμα του χιλιαρχου. Παρά τις εκκλήσεις του μαζί με το Νικηταρά και τον Υψηλάντη δεν του στέλνουν πολεμοφόδια. Ο ίδιος προσπαθεί με δικά του έξοδα και με τη μικρή βοήθεια των κατοίκων να συντηρήσει το στράτευμά του.

Απηυδισμένος γράφει στον Άρειο Πάγο, έβαλε και το δίπλωμά του μέσα στο γράμμα. Μας πληροφορεί σχετικά ο Σ. Γρηγοριάδης⁷⁰: *«Προς τον Σεβαστόν Άρειον Πάγον. Όσες αντενέργειές μου κάνετε και σχέδια εναντίον μου, για να χαθώ κι εγώ, να χαθεί και όλο το στράτευμα εξαιτίας μου, μου είναι γνωστά όλα αυτά. Σας είχα εις το χέρι, και σας έχω, να σας κάμω ο,τι θέλω. Δεν καταδέχομαι ότ'είστε κυβερνήται της πατρίδος μου. Σαν γνωρίζετε ότ'είμαι κακός άνθρωπος και κινδυνεύει η πατρίς εξαιτίας μου, τραβιάμαι σ' ένα μέρος και εις το εξής δεν ανακατώνομαι. Και στείλτε λάβετε τους ανθρώπους και βάλετε όποιον θέλετε κεφαλή σ' αυτούς. Λάβετε και το δίπλωμά μου όπίσω και εις το εξής δεν ανακατεύομαι σε τίποτε, να μην κινδυνεύη η πατρίς δια μένα και κάθε λίγο κινδυνεύουν να χαθούν οι αγωνισταί».*

Ο Οδυσσέας δεν καταλάβαινε ότι έπαιζε το παιχνίδι των αντιπάλων του, οι οποίοι έσπευσαν να αποδεχθούν σαν θεόσταλτο δώρο τη διπλή παραίτησή του. Του έγραψαν λοιπόν: *«Ελάβομεν το γράμμα σου όπου εύρομεν περικλεισμένον το δίπλωμα της χιλιαρχίας, είδομεν ότι παραιτείσαι από της πατρίδος την δούλευσιν και θέλεις να ησυχάσης εις τον οίκον σου. Σου ευχόμεθα κατευώδιον».*

Σε απάντηση ο υπουργός πολέμου Κωλέττης, έστειλε ως αντικαταστάτες του Οδυσσέα δύο ανθρώπους που ήθελε τόσο πολύ να βγάλει απ' τη μέση από καθαρή ιδιοτέλεια. Τον Αλέξη Νούτσο, άνθρωπο του Αλή με αντεθνικό ρόλο, και τον Χρήστο Παλάσκα, ίδιο και χειρότερο. Φρόντισε μάλιστα να φτάσει εγκαίρως η είδηση στον Οδυσσέα! Ο Οδυσσέας, όπως ήταν επόμενο, ξεσήκωσε τον λαό εναντίον τους και τους τουφέκισαν! Χαράς Ευαγγέλια για τον Κωλέττη, που ύστερα απ' αυτό σπίτωσε τη νεαρή γυναίκα του Παλάσκα, την οποία από καιρό πολιορκούσε⁷¹! Ο Οδυσσέας όμως είναι ακόμα ζωντανός. Μεθοδεύεται

⁷⁰ Γρηγοριάδης, Σ., 1979, σελ. 95.

⁷¹ Σταματόπουλος, Τ., 1971, τόμ. Β, σελ. 72-83.

πλέον η δολοφονία του μέσα στο πλοίο του Βισβίζη. Τον καλούν να παρουσιαστεί εκεί, δήθεν για να του δώσουν οδηγίες. Τα πάντα είναι έτοιμα.

Μέσα στο καράβι βρίσκεται και ο επίσκοπος Νεόφυτος, ο διδάσκαλος του Γένους, Άνθιμος Γαζής καθώς και ο Γρηγόριος Κωνσταντάς. Αποφασίζεται η στυγερή δολοφονία του να γίνει μέσα στο πλοίο. Ο Δεσπότης έξαλλος από το μίσος του ανακοινώνει στους υπόλοιπους: *«Ο Οδ. Ανδρούτσος κατεδικάσθη υπό της διοικήσεως ως εχθρός του γένους και ως βυρσοδομών κατά της εξουσίας. Ο Άρειος (Πάγος) δίνει εντολήν, τώρα που εκλήθη να παρουσιαστεί ενώπιόν του, εις τον καπετάν Βισβίζη να τον συλλάβη, και εις τον καπετάν Ζορμπά να τον εκτελέση, καθόσον είναι αντίχριστος, τουρκολάτρης, επικατάρματος, προδότης και ρέμπελος. Αυτή είναι η απόφασις της Κυβερνήσεως του Αρείου Πάγου...»*.

Ακριβώς αυτά μας διέσωσε ο Σόλων Γρηγοριάδης⁷². Ναι, ο Οδυσσεύς είναι επικίνδυνος διά το Γένος. Τελικά δεν τον έπνιξαν, όπως ήθελε ο Γρηγόριος Κωνσταντάς που φώναζε *«να τον πνίζωμεν, να τον πνίζωμεν»*⁷³ μόλις τον είδε, ούτε και τον εκτέλεσε ο Ζορμπάς, διότι ο Βισβίζης δεν επέτρεψε ένα τέτοιο ειδεχθές έγκλημα στο καράβι του. Ο ήρωας γύρισε ξανά στο πόστο του. Αν και κυνηγημένος απ' τη Διοίκηση, έτρεξε ξανά στην Αγία Μαρίνα να αμυνθεί. Ο Βισβίζης βρέθηκε σε λίγο δολοφονημένος. Η συχνή ρήση του Οδυσσέα *«τούτοι οι καλαμαράδες θα μας φάνε το κεφάλι»* άρχισε να πραγματώνεται. Σε τρία χρόνια θα έρθει η δική του σειρά.

Γύρισε λοιπόν στο πέταλο του Μαλιακού. Έδωσε όρκο για την πατρίδα κι όχι για τον Κωλέττη. Οχυρώνεται με τον Νικηταρά και τον Υψηλάντη και καθώς ο Δράμαλης επελαύνει, έρχεται σε συνεννόηση με αρκετές χιλιάδες Τουρκαλβανούς της στρατιάς και με τεχνάσματα διάφορα τούς στέλνει πίσω στη Θεσσαλία μειώνοντας έτσι αισθητά τη δύναμη του Τούρκου στρατηλάτη. Παράλληλα εγκαθιστά φρουρές σε όλα τα περάσματα από τις Θερμοπύλες μέχρι τον Ισθμό προκαλώντας έτσι αρκετές βλάβες στον εχθρό.

Στο μεταξύ ο Νικηταράς και ο Υψηλάντης θα επιστρέψουν στον Μοριά για την εκεί αντιμετώπιση του εχθρού. Παράλληλα αφήνει σκοπίμως να διαδοθεί ότι ο ίδιος πήρε το μέρος των Τούρκων και έρχεται εναντίον της Ελληνικής Διοικήσεως! Με το σχέδιό του αυτό και τους Τούρκους εφησυχάζει και τους ποντικοϋπουργούς της κυβέρνησης αναγκάζει να κρυφτούν στα υδραϊκά πλοία, για να σώσουν το τομάρι τους, οπότε οι οπλαρχηγοί στην Πελοπόννησο μπορούν πια να οργανώσουν την άμυνά τους εναντίον του Δράμαλη, χωρίς να χρειάζονται διαταγές της Διοικήσεως(!). Δεν υπάρχει μεγαλύτερη απογοήτευση για έναν επαναστατημένο λαό, που δίνει το αίμα του για την ελευθερία, να είναι αναγκα-

72 Γρηγοριάδης, Σ., 1979, σελ. 91.

73 Σπηλιιάδης, Ν., (1851-1857), τόμ. Α, σελ. 314

σμένος να παρακολουθεί την άνανδρη επιβίβαση των μελών της κυβερνήσεώς του στα καράβια, για να σώσουν το τομάρι τους, αδιαφορώντας εντελώς για τον λαό. Χαρακτηριστική η περίπτωση του Υπουργού Πολέμου Κωλέττη, ο οποίος απέσπασε από τη φρουρά 200 παλικάρια, για να του φορτώσουν τα πράγματά του στο πλοίο και συνάμα να συνοδεύσουν τις τρεις Οθωμανίδες παλλακίδες του και τη Μαρία Παλάσκα, τον σύζυγο της οποίας, Χρήστο, ο Κωλέττης δολοφόνησε με πλεκτάνη δύο μήνες νωρίτερα, για να κάμει τη Μαρία μορόζα⁷⁴. Και πέρα από αυτό, πριν ο Κολοκοτρώνης εξολοθρεύσει τον Δράμαλη, σε μια μικροσυμπλοκή που έγινε στο Άργος και οι Τούρκοι χτύπησαν λίγους Έλληνες και τους έτρεψαν σε φυγή, ο κοτζάμπασης Νικόλας Δεληγιάννης, πιστεύοντας ότι ο Δράμαλης επικράτησε οριστικά γράφει χαρούμενος στον αδερφό του Κανέλλο: «*Ηττήθημεν. Ας έχει δόξαν ο Θεός. Άλλως, αν ενικώμεν, ο Δήμος θα εγίνετο βασιλεύς*». Δήμο λέγανε οι Δεληγιανναίοι τον Κολοκοτρώνη, παρομοιάζοντάς τον με έναν αλήτη της περιοχής. Άλλωστε συχνά έλεγαν ότι δεν ήταν δίκαιο να επικρατήσει ο λαός, διότι θα ήταν υποχρεωμένοι να κυβερνώνται από κείνους που δεν μπορούσαν να πιάσουν το πιρούνι, για να φάνε⁷⁵.

Τελικά ο Δράμαλης ηττήθηκε κατά κράτος στα Δερβενάκια απ' τον Κολοκοτρώνη, τον Νικηταρά, τον Υψηλάντη. Η Πελοπόννησος σώθηκε ξανά. Οι «ποντικοί» βγήκαν απ' τις κρυψώνες τους στα αμπάρια των πλοίων, για να τιμήσουν τον Μαυροκορδάτο ως σωτήρα του Έθνους και άξιον της Ελλάδος τέκνον⁷⁶! Εξάλλου η σεβαστή «Διοίκησης» ύστερα από τα γεγονότα αυτά επικήρυξε τον Οδυσσέα για 5.000 γρόσια σ' όποιον έφερνε το κεφάλι του ή και τον ίδιο ζωντανό. Και το ότι η στρατιά του Δράμαλη διαλύθηκε χάρη στα τεχνάσματα του Οδυσσέα και τη στρατηγική του Κολοκοτρώνη δεν το μνημόνευσε κανείς τότε. Η γελοιοποίηση δεν είχε όρια.

Και το πόσο άξιο τέκνο της Ελλάδος ήταν ο Μαυροκορδάτος αποδείχτηκε περίτρανα στις 4 Ιουλίου 1822, μια μέρα δηλαδή προτού φτάσει ο Δράμαλης στην Κόρινθο και έναν μήνα περίπου προτού ο Τούρκος πασάς πάθει την πανωλεθρία του. Ως στρατάρχης εξεστράτευσε στο Πέτα της Ηπείρου, για να αναχαιτίσει τον Κιουταχή. Και ενώ αρχικά τον ακολούθησαν απ' την Πελοπόννησο αρκετοί οπλαρχηγοί μεταξύ των οποίων και ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, που τελικά σκοτώθηκε στη μάχη, και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης, παιδί ακόμα με την εντολή του πατέρα του και με 300 άντρες, και παρόλο που κατά την πορεία της εκστρατείας συνενώθηκαν μαζί του και Σουλιώτες υπό τον Μ. Μπότσαρη και Ρουμελιώτες υπό τον Γ. Βαρνακιώτη, όταν κατάλαβαν το τι εστί

⁷⁴ μορόζα = αγαπητικιά.

⁷⁵ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 148.

⁷⁶ Κόκκινος, Δ., 1956, τόμ. 6, σελ. 29.

Μαυροκορδάτος, άρχισαν οι πιο πολλοί να τον εγκαταλείπουν. Ο Καραϊσκάκης που είχε κάποιες επιτυχίες στο Κομπότι της Άρτας έναν χρόνο πριν, Μάιο του 1821, τραυματίστηκε σοβαρά, επειδή την ώρα που είχε τρέψει σε φυγή τους εχθρούς, θέλοντας να τους εξευτελίσει ανέβηκε σ' ένα ύψωμα και τους έδειχνε προκλητικά τα οπίσθιά του! Εκεί δέχτηκε βολή από κάποιον Τούρκο, με επακόλουθο να αποχωρήσει απ' τις επιχειρήσεις και στη συνέχεια να κλονιστεί σοβαρά η υγεία του, οπότε σε τούτη τη συγκυρία δεν μπορούσε να βοηθήσει⁷⁷.

Ο Μαυροκορδάτος όμως, είναι αποφασισμένος να συντρίψει τον Κιουταχή. Χωρίς στρατηγική, χωρίς σχέδιο, χωρίς προοπτικές οχυρώνεται 15 χιλιόμετρα μακριά απ' το Πέτα κι από κει δίνει οδηγίες... στον περικυκλωμένο απ' τους Τούρκους στρατό του. Ο απολογισμός της μάχης: περίπου 500 παλικάρια, Έλληνες και Φιλέλληνες έπεσαν θύματα της μωροφιλοδοξίας και της ανοησίας ενός κατά φαντασίαν στρατάρχη. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος αρκετοί Ρουμελιώτες (Βαρνακιώτης, Ίσκος, Ράγκος κ.ά.) τα έκαμαν πλακάκια με τον Ομέρ Βρυώνη, ενώ ο ίδιος ο Μυροκορδάτος επέστρεψε στην Πελοπόννησο, για να κρυφτεί στα καράβια και, ύστερα απ' την πανωλεθρία που υπέστη ο Δράμαλης από τον Κολοκοτρώνη, να βγει και να τιμηθεί ως σωτήρας.

Και εφόσον ο τουρκικός στρατός διαλύθηκε στη στεριά, οι επιχειρήσεις μεταφέρονται στη θάλασσα. Ο Άγγλος ναύαρχος Χάμιλτον με τον στόλο του προσπαθεί να σώσει αρκετούς Τούρκους πρόσφυγες, ενώ ο Καπουδάν Πασάς κινείται προς τα στενά του Ελλησπόντου. Ο πυρπολητής Κ. Κανάρης καταφέρνει να καταστρέψει ένα από τα μεγαλύτερα τουρκικά πολεμικά. Οι Τούρκοι γλίτωσαν τα χειρότερα, επειδή οι Έλληνες ναύτες δεν είχαν στην ουσία κανέναν συντονισμό, και επειδή επιδόθηκαν με μανία σε πειρατικές επιδρομές. Και οι τέτοιου είδους επιδρομές κράτησαν καθ' όλη σχεδόν τη διάρκεια του φθινοπώρου του 1822.

Στο μεταξύ από τον Ιούλιο του 1822 η ελληνική κυβέρνηση έχει πληροφορηθεί από τον Καποδίστρια ότι στα μέσα Οκτώβρη στη Βερόνα της Ιταλίας πρόκειται να συνεδριάσουν οι δυνατοί της Ευρώπης. Ο Καποδίστριας συμβούλεψε τους Έλληνες για το τι έπρεπε να κάνουν ενόψει του συνεδρίου αυτού.

3. Το συνέδριο της Βερόνας⁷⁸

Όταν ο Μέττερνιχ πληροφορήθηκε ότι ο Τσάρος απομάκρυνε τον Καποδίστρια, πίστεψε ότι ο ίδιος ήταν πλέον ο αδιαφιλονίκητος ρυθμιστής των πραγμάτων απαλλαγμένος απ' την ενοχλητική παρουσία του Έλληνα αντιπάλου του. Επιπλέον άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι οι Γάλλοι και κυρίως οι Άγγλοι

⁷⁷ Παπαρηγόπουλος, Κ., έκδ. Νίκας, τομ. 7, σελ. 201.

⁷⁸ Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 189-191.

δείχνουν να αλλάζουν τη στάση τους απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση και ήθελε να προλάβει τις όποιες δυσάρεστες για την Ιερή Συμμαχία καταστάσεις. Τον βασάνιζε ακόμα και η επιπολική που προκλήθηκε στις ρωσοτουρκικές σχέσεις μετά τις βιαιοπραγίες των Τούρκων σε βάρος των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη, και τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών. Εξάλλου είχε περάσει χρόνος και παραπάνω, και όχι μόνο δεν είχε κατασταλεί η Επανάσταση στην Ελλάδα, αλλά μια σειρά νίκες των Ελλήνων δημιουργούσαν στην Ευρώπη αρκετές ανησυχίες. Έτσι λοιπόν απ' τα τέλη Μαΐου του 1822 αποφασίστηκε να συγκληθεί τον Οκτώβριο στη Βερόνα συνέδριο, για να διευθετηθούν τα φλέγοντα ζητήματα. Κυρίως το θέμα της Ισπανίας και οι ρωσοτουρκικές σχέσεις.

Ο Καποδίστριας πληροφορείται τη σύγκληση του συνεδρίου απ' τις πρώτες μέρες του Ιούνη του 1822, ενώ βρισκόταν ακόμα στην Πετρούπολη. Το θεώρησε ως μια πολύ μεγάλη ευκαιρία να βρει τον τρόπο να συζητηθεί στη διάσκεψη της Βερόνας και το ελληνικό ζήτημα, παρόλο που δεν περιλαμβανόταν στα υπό συζήτηση θέματα. Ο ευφύεστατος και εμπειρότατος αυτός διπλωμάτης γνώριζε εκ των προτέρων ότι και πάλι το ελληνικό ζήτημα θα καταδικαζόταν σε μια ενδεχόμενη συζήτηση. Αυτό όμως του έδινε αρκετή αισιοδοξία, επειδή ακριβώς μετά από μια τέτοια καταδίκη θα ανάγκαζε τους δυνατούς της Ευρώπης να σταθούν απέναντι στις ευθύνες τους. Με επιστολή του λοιπόν από την Πετρούπολη στις 13 Ιουνίου 1822 ενημέρωνε εμπιστευτικά τους Έλληνες να στείλουν στο συνέδριο τρεις εκκλήσεις: την πρώτη στους αντιπροσώπους της Ευρώπης στο συνέδριο, τη δεύτερη προς το Ρώσο Αυτοκράτορα και την τρίτη προς τον Πάπα. Τους συνιστούσε μάλιστα να είναι αισιόδοξοι.

Στο συνέδριο αυτό που άρχισε τις εργασίες του στα μέσα Οκτώβρη του 1822 πήραν μέρος οι Αυτοκράτορες της Ρωσίας και της Αυστρίας, οι Βασιλείς της Πρωσίας, της Σαρδηνίας και των δύο Σικελιών, ο Μέγας Δούκας της Τοσκάνης, ο Δούκας της Μοδένας και η Δούκισσα της Πάρμας. Ο καρδινάλιος Σπίνα ως εκπρόσωπος του Πάπα. Εκπρόσωπος της Αγγλίας ήταν ο Ουέλινγκτον, ενώ τη Γαλλία εκπροσωπούσαν ο Μονμορανσί και ο Σατωβριάνδος. Φυσικά ήταν εκεί ο Μέττερνιχ καθώς και πολλοί άλλοι.

Η ελληνική κυβέρνηση έστειλε ως αντιπροσώπους της τον Κεφαλλονίτη Κόμη Ανδρέα Μεταξά και το Γάλλο Φιλέλληνα πλοίαρχο Ζουρντέν, πλαισιωμένους από αρκετούς Έλληνες αντιπροσώπους. Οι εκπρόσωποι της Ελλάδας έφτασαν στην Αγκόνα στις 12 Οκτώβρη του '22. Εκεί όμως έπρεπε να τους περάσουν απ' την εξευτελιστική διαδικασία του λοιμοκαθαρητηρίου! Και ώσπου η διαδικασία αυτή να ολοκληρωθεί, έστειλαν τις εκκλήσεις στον Πάπα, προκειμένου αυτός να τις διαβιβάσει στο συνέδριο, ενώ τον παρακαλούσαν ταυ-

τόχρονα να μεσολαβήσει, για να τους δεχτούν αυτοπροσώπως σ' αυτό, προκειμένου εκεί να εκθέσουν τα δίκαια της Ελλάδας. Ο Πάπας έδειξε σχετική προθυμία να τους εξυπηρετήσει και έστειλε τα έγγραφα στο συνέδριο πιστεύοντας ότι ενισχύει έτσι το γόητρο της παπικής Εκκλησίας, αν και δεν έτρεφε και τόσο καλά αισθήματα απέναντι στην ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία.

Όταν όμως οι δυνατοί της Ευρώπης διάβασαν τα έγγραφα αυτά εξοργίστηκαν τα μέγιστα. Τα θεώρησαν «άτοπα και αυθάδη» και απαίτησαν από τον Πάπα να διώξει το Μεταξά από την Αγκόνα. Έτσι οι Έλληνες αντιπρόσωποι διαμαρτυρήθηκαν με έγγραφά τους και στο Συνέδριο και στον Πάπα. Και σ' αυτή τη συγκυρία κρίθηκε απαραίτητο να αποσταλεί στην Ιταλία ένας επιφανής Έλληνας ιεράρχης, με σκοπό να επισκεφθεί τον Πάπα Πίο Ζ', και να του κάνει δελεαστικές προτάσεις για την ένωση της ελληνικής Εκκλησίας με τη ρωμαϊκή, για να δεχτεί ο Πάπας να βοηθήσει τους Έλληνες! Φαίνεται οι Έλληνες δεν μπορούσαν να καταλάβουν μέσα σε τι καταστάσεις είχαν εμπλακεί. Για τον σκοπό αυτό στάλθηκε ο δεσπότης Παλαιών Πατρών Γερμανός και μαζί του στάλθηκε ξεχωριστή αντιπροσωπεία για να προτείνει στο συνέδριο να εγκαθιδρύνουν μια μοναρχία στην ανεξάρτητη Ελλάδα και παράλληλα να ενεργήσουν για τη σύναψη δανείου! Εδώ αποδεικνύεται ότι η ελληνική κυβέρνηση βρισκόταν σε χέρια ανθρώπων που δεν γνώριζαν ούτε τι να πράξουν, ούτε πώς να το πράξουν. Και γι' αυτούς τους ανεγκέφαλους καιροσκόπους, τους στυγνούς φιλοτομαριστές και αμοραλιστές ο Καποδίστριας θυσιαζόταν μέρα και νύχτα! Μα όσο κι αν μοχθούσε δυστυχώς δεν μπορούσε να προβλέψει μέχρι πού μπορούσε να φτάσει η μωροφιλοδοξία τους.

Ωστόσο και αυτή η κίνηση έπεσε στο κενό. Οι Έλληνες δεν μπόρεσαν να φτάσουν καν στη Ρώμη. Ο Μέττερνιχ δεν επέτρεπε επ' ουδενί να δεχτεί ο Πάπας απεσταλμένους μιας επαναστατικής κυβέρνησης την οποία δεν αναγνώριζαν οι ευρωπαϊκές Αυλές. Ειδικότερα αν αυτοί οι απεσταλμένοι ήταν Έλληνες, πίσω απ' τους οποίους, κατά την κρίση του Αυστριακού Καγκελάριου, βρισκόταν ο Καποδίστριας. Όμως ο Μέττερνιχ δεν μπόρεσε σ' αυτή τη φάση να καταλάβει ότι ο Καποδίστριας αποσκοπούσε σε μια τέτοια αντίδραση των εκπροσώπων της Ιερής Συμμαχίας. Όπως είδαμε πιο πριν, ο Έλληνας διπλωμάτης πάσχιζε, έστω και από μακριά, να θέσει ελληνικό ζήτημα και μέσα σ' αυτό το συνέδριο.

Εν τέλει, το ελληνικό ζήτημα, που δεν περιλαμβανόταν στις διατάξεις του Συνεδρίου, συζητήθηκε σε ιδιαίτερες συσκέψεις και υπογράφηκε πρωτόκολλο την 9η Νοεμβρίου 1822, που καθόριζε τους όρους για την επανάληψη των διπλωματικών σχέσεων Ρωσίας και Τουρκίας. Και οι όροι αυτοί ήταν:

- Να δώσει η Τουρκία εγγυήσεις για το σεβασμό της χριστιανικής θρησκείας.
- Να εκκενώσει η Τουρκία τις παραδουνάβιες Ηγεμονίες από τον τουρκικό

στρατό και να διοριστούν οσποδάροι (= ντόπιοι ηγεμόνες) σ' αυτές.

- Να ανακληθούν απ' την πλευρά της Τουρκίας τα μέτρα εναντίον της ξένης ναυτιλίας.
- Να είναι ελεύθερος ο διάπλους των Στενών από τα πλοία όλων των κρατών.

Το Συνέδριο τελείωσε τις εργασίες του στις 2 Δεκεμβρίου και εξέδωσε διακήρυξη των αποφάσεων και των αντιλήψεών του. Σύμφωνα με αυτές η Ελληνική Επανάσταση καταδικαζόταν, ως ενέργεια ασύνετη και εγκληματική, εκπορευόμενη απ' την ίδια ανατρεπτική πηγή του Καρμποναρισμού. Η επίσημη ευρωπαϊκή διπλωματία αρνούνταν να δεχτεί ένα υπαρκτό πρόβλημα και παρέβλεπε με τρόπο ωμό και κυνικό τις επίμονες διακηρύξεις των Ελλήνων, που τόνιζαν προς κάθε κατεύθυνση ότι ο αγώνας τους είναι απελευθερωτικός και όχι κοινωνικοανατρεπτικός. Και σ' αυτό το συνέδριο έγινε ό,τι ακριβώς περίμενε ο Καποδίστριας: οι Ευρωπαίοι καταδικάζοντας το ελληνικό ζήτημα θα βρεθούν ενώπιον των ευθυνών τους, διότι σε πολύ λίγο θα κληθούν να δώσουν λύση σε πρόβλημα που δεν ήθελαν να είχε ποτέ δημιουργηθεί. Ακόμη και ο Τσάρος Αλέξανδρος έδειξε πρόσωπο εχθρικό, πράγμα που απογοήτευσε και τον Καποδίστρια και τους Έλληνες και τους έκαμε να στρέψουν τις ελπίδες τους στην Αγγλία. Και ενώ φαινομενικά το πνεύμα της Ιερής Συμμαχίας είχε θριαμβεύσει, σε λίγο θα άρχιζε η διάλυσή της. Και ο κυριότερος λόγος γι' αυτό ήταν οι χειρισμοί του Ι. Καποδίστρια απέναντι στην ελληνική Επανάσταση.

Η εκ βάθρων αλλαγή της στάσης του Τσάρου ενδεχομένως να οφείλεται στο γεγονός ότι από καιρό ο Αλέξανδρος διαπραγματευόταν ένα μεγάλο δάνειο από τον Εβραίο τραπεζίτη του Λονδίνου Σολ. Ρότσιλντ! Και ο Ρότσιλντ του είχε υποσχεθεί ότι θα του χορηγήσει το δάνειο, εφόσον ο Τσάρος δεν κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της Τουρκίας και εφόσον καταδικάσει την ελληνική Επανάσταση⁷⁹. Για όλους αυτούς τους λόγους δεν έπρεπε ο Καποδίστριας να είναι παρών στο Συνέδριο της Βερόνας, ούτε βέβαια και στο προπαρασκευαστικό συνέδριο που έγινε τον Ιούνιο στη Βιέννη και που ο Μέττερνιχ με τον Τσάρο, με όλη τους την άνεση, «μαγείρεψαν» την καταδίκη της ελληνικής Επανάστασης...

Και να ήθελα να αποφύγω το σχόλιο, δεν μου το επιτρέπει η ιστορική δεοντολογία. Το όνομα Ρότσιλντ μας έχει απασχολήσει και πρόσφατα. Τα ίδια λοιπόν και τότε, και στο διάστημα που μεσολάβησε, και σήμερα. Ας μας γίνει επιτέλους συνείδηση ότι η διπλωματία κινείται πάνω στην ψυχρή λογική των συμφερόντων, γυμνωμένη τελείως από συναισθηματισμούς. Έτσι ο Τσάρος και ο κάθε Τσάρος διαχρονικά και πανανθρώπινα ευκολότατα στον βωμό του κέρδους αδίστακτα μπορούν να θυσιάσουν τον κάθε Καποδίστρια.

⁷⁹ Ρούσσος, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 427.

Γ. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1823

Η ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΥ ΣΗΜΑΔΕΨΕ ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

1. Η αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Αγγλίας

Η αλλαγή εξωτερικής πολιτικής της Αγγλίας απέναντι στο ελληνικό ζήτημα, αφότου τον Αύγουστο του 1822 την ανέλαβε ο Γ. Κάννινγκ, ύστερα απ' την αυτοκτονία του προκατόχου του Κάστλερηγ, δεν είναι και τόσο ξεκάθαρη ή τόσο φιλελληνική, όπως εσφαλμένα άρχισαν να πιστεύουν οι Έλληνες. Βεβαίως ο Γ. Κάννινγκ ήταν πολιτικός αντίπαλος του προκατόχου του, που ήταν κηρυγμένος εχθρός της Επανάστασης. Έφερε σε Ελλάδα και Τουρκία τη φήμη του Φιλέλληνα, καθώς και ότι θα ακολουθούσε πολιτική φιλελεύθερη. Όμως θα πρέπει αυστηρά να λάβουμε υπόψη μας ότι πάνω απ' όλα ήταν Άγγλος και τον ενδιέφερε πρωτίστως η εξυπηρέτηση των συμφερόντων της χώρας του.

Είχε διαδοθεί στην Ελλάδα ότι βρισκόταν πίσω από αρκετούς «Φιλέλληνες» (Μπλάκιερ, Τρελόνη, Μπαίρον κ.ά.), ή ότι βρισκόταν πίσω απ' την επιτροπή του Λονδίνου και άλλα τέτοια, στην πραγματικότητα αναληθή. Μάλλον οι Έλληνες χαρακτήριζαν τον Κάννινγκ σύμφωνα με την επιθυμία τους, καθώς από μόνοι τους ερμήνευαν ως φιλελληνικές ορισμένες διαθέσεις και πρακτικές του. Γύρω απ' την πολιτική του έρριξε εξαρχής ένα προπέτασμα: «*ότι η Αγγλία θα σεβόταν και θα προστάτευε τις ελευθερίες των λαών*»⁸⁰. Το ποιες ελευθερίες και ποιων λαών, είναι που χρήζει ειδικής διπλωματικής ερμηνείας... Έπειτα, υποψιαζόταν φοβερά τις ενέργειες του Τσάρου και δυσπιστούσε για τον ρόλο της Γαλλίας απέναντι στο ελληνικό ζήτημα. Κυρίως όμως ήταν αμείλικτος εχθρός του Μέττερνιχ και της Ιεράς Συμμαχίας. Και έβλεπε και ο Κάννινγκ, όπως και ο Καποδίστριας, ότι η πολιτική της Ιεράς Συμμαχίας μάλλον δημιουργεί προβλήματα στους λαούς παρά επιλύει.

Έτσι απ' την αρχή του 1823 θα λάβει μια σειρά μέτρα γύρω απ' το ελληνικό ζήτημα, τα οποία η μοναρχική Ευρώπη θα παρακολουθήσει κατάπληκτη.

Στις 14 Φεβρουαρίου 1823 απέστειλε στον πρεσβευτή της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη οδηγίες που καθαρά διαχώριζαν τις αντιλήψεις της Αγγλίας από την πολιτική της Ιεράς Συμμαχίας. Μάλιστα στο ίδιο έγγραφο η Αγγλία φαινόταν να εκδηλώνει θρησκευτικό ενδιαφέρον για τους χριστιανούς υπηκόους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το γεγονός αυτό καταθορύβησε και τον ίδιο

80 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ.. 191

τον πρεσβευτή Στράγκφορντ, ο οποίος έβλεπε ότι δεν μπορούσε να υπηρετήσει τον νέο προσανατολισμό⁸¹. Εκτός αυτού ο Κάννινγκ μεθόδευε να στείλει ως πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη έναν κατεξοχήν δικό του άνθρωπο: τον εξάδελφό του Στράγκφορντ Κάννινγκ!

Επιπλέον ο Γ. Κάννινγκ προχώρησε και στις ακόλουθες ενέργειες: Στις 25 Μαρτίου 1823 διακήρυξε την «ουδετερότητα» της Μ. Βρετανίας απέναντι στους εμπόλεμους Έλληνες και τούρκους. Έστειλε έγγραφο στον αρμοστή των Ιονίων Νήσων, Μαίτλαντ, δίνοντάς του εντολή να διατάξει τις αρχές της Ιονίου Πολιτείας να σέβονται στο εξής τον αποκλεισμό που είχαν κηρύξει οι Έλληνες για τα τουρκικά φρούρια. Και το νησάκι Κάλαμος ορίστηκε ως άσυλο του άμαχου πληθυσμού. Σε λίγο θα αντικαταστήσει τον Μαίτλαντ με τον Φρ. Άνταμ, ενώ θα επικρίνει τον Άγγλο πρόξενο στην Πάτρα Γκρην, γιατί βοηθούσε τους Τούρκους.

Τον Μάιο του 1823 ο Κάννινγκ δηλώνει ότι η Αγγλία δεν απομακρύνεται από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις, αλλά προτίθεται να συνεργαστεί μαζί τους πάνω στο ελληνικό ζήτημα.

Βεβαίως αυτές οι ενέργειες του Άγγλου υπουργού Εξωτερικών με μια πρώτη και θυμική ίσως ανάγνωση ερμηνεύονται ως φιλελληνικές και καταλογίζουν στη Μ. Βρετανία την πρόθεση για την ανάληψη προστασίας των Ελλήνων! Άλλωστε αυτός είναι και ο διπλωματικός στόχος των Άγγλων. Μια προσεχτικότερη όμως μελέτη και λογική θεώρηση φανερώνει ότι ο Κάννινγκ:

1. Φοβόταν μια ενδεχόμενη γαλλορωσική συμμαχία απέναντι στο ελληνικό ζήτημα, πράγμα που θα παραμέριζε την Αγγλία, άρα έπρεπε να προλάβει προτού τον προλάβουν.
2. Έπρεπε παντί τρόπο να καταστήσει την Ελλάδα φραγμό για τη ρωσική επέκταση στη Μεσόγειο! Άλλωστε ο φόβος αυτός ήταν μόνιμος.
3. Έβαλε σκοπό της πολιτικής του ν' απομακρύνει τον Ρώσο Τσάρο απ' την επιρροή του Μέττερνιχ και να τον προσελκύσει στη δική του γραμμή! Σκεφτόταν ότι μια τέτοια αγγλορωσική συμμαχία θα μπορούσε στο μέλλον η Μ. Βρετανία να την αξιοποιήσει προς όφελός της...
4. Η αγγλική πολιτική στόχευε στο να δημιουργήσει στο εσωτερικό της Ελλάδας μια μεγάλη αγγλόφιλη παράταξη και να εκμεταλλευτεί την Επανάσταση ακόμα και οικονομικά! Ήδη κατά τη διάρκεια του 1823 κρυφά και φανερά μεθοδεύονταν χορηγήσεις δανείων. Ο Μαυροκορδάτος και οι συν αυτό ευρίσκονται εν αναμονή...

81 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 195. *Εξάλλου ο Στράγκφορντ ήταν δηλωμένος φιλότουρκος. Όταν τον Ιούλιο του 1822 έφτασε ο Δράμαλης στον Μοριά και διέδωσε παντού ότι κατέπνιξε την Επανάσταση, μόλις το έμαθε ο Στράγκφορντ, φόρεσε το τρικαντό του (= επίσημο ανδρικό ένδυμα) και καταχαρούμενος πήγε να συγχαρεί τον Ρεΐς Εφέντη. (Δ Φωτιάδης 1957 σελ. 146)*

Πάντως ο Μέττερνιχ, ενώ πίστευε ότι μετά την απομάκρυνση του Καποδίστρια έμεινε στην Ευρώπη απόλυτος κυρίαρχος, τώρα αντιλαμβάνόταν ότι έχει να κάνει μ' έναν ακόμα επικίνδυνο εχθρό, και πάλι μέσα στους κόλπους της συμμαχίας. Θα αποκαλέσει τον Κάννινγκ «κακοποιόν μετέωρον» αλλά και «απαίσιο ανθρωπο, προστάτη των απανταχού θιασωτών της επανάστασεως», όπως συνηγορούσε και ο Φον Γκενς⁸². Από δω και πέρα ο Αυστριακός Καγκελάριος δεν κάνει άλλο παρά να διατηρεί σε εγρήγορση τους μηχανισμούς της ατέρμονης ραδιουργίας του. Απ' την πλευρά του ο Ιωάννης Καποδίστριας εγκατεστημένος πλέον στη Γενεύη και εργαζόμενος νυχθημερόν για το ελληνικό ζήτημα, προσπαθεί να προσαρμόσει την πολιτική του πάντοτε σύμφωνα με εξελίξεις. Το τι κρύβει το προπέτασμα φιλελευθερισμού και φιλελληνισμού του Κάννινγκ, ο ίδιος ο Καποδίστριας το έχει ήδη ερμηνεύσει καλύτερα από τον καθένα.

2. Οι πολιτικές διεργασίες στην Ελλάδα

Δυστυχώς το 1823 αποδείχτηκε το πιο κρίσιμο έτος για την Επανάσταση, και είναι απορίας άξιο πώς τελικά μέσα από έναν τέτοιο κυκεώνα οι Έλληνες επαναστάτες εξακολουθούσαν να πιστεύουν στην απελευθέρωση. Πιο συγκεκριμένα, έλαβαν χώρα τόσα και τέτοια γεγονότα, που η απλή και μόνο αναφορά προκαλεί φρίκη, πόσο μάλλον η περιγραφή.

Ήδη απ' το 1822 η κυβέρνηση των δειλών, που «δοξάστηκε» με τον αρχηγό της στο Πέτα και τα μέλη της όλα κρυμμένα στα υδραϊκά πλοία, καθώς πληροφορούνταν τη νύια του Δράμαλη από τον Κολοκοτρώνη, άρχισε να μεθοδεύει σχέδια μηχανορραφώντας και ραδιουργώντας νυχθημερόν για να διατηρηθεί στην εξουσία. Ήδη η θητεία της έληξε στο τέλος του 1822. Και για να κερδίσουν χρόνο μετέθεσαν την έναρξη της επόμενης εθνοσυνέλευσης, της Β' Εθνοσυνέλευσης των Ελλήνων στο Άστρος τον Μάρτη του 1823.

Κι είχαν έτσι τον χρόνο να θάψουν πολιτικά τον Υψηλάντη, μια και τον είχαν ήδη καρατομήσει, και να γκρεμίσουν τους τρεις στρατιωτικούς πυλώνες της επανάστασης, Κολοκοτρώνη, Ανδρούτσο, Καραϊσκάκη! Στη σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης είχαν ήδη χωριστεί φανερά πια σε δυο στρατόπεδα: Απ' τη μια ο Κολοκοτρώνης με τη στήριξη του Ανδρούτσου, όπου διέθεταν 40 πληρεξούσιους και 800 στρατιώτες, απ' την άλλη οι προεστοί συνεπικουρούμενοι απ' τους Μαυροκορδάτο, Νέγρη και Σια με 150 πληρεξούσιους και 6.000 στρατιώτες, στο Άστρος της Κυνουρίας. Τελικά πήγε εκεί και ο Πετρόμπεης επειδή του είχαν υποσχεθεί την προεδρία! Ακολούθησε και ο Παπαφλέσσας καθώς και αρκετοί άλλοι, που προσδοκούσαν ίδιον όφελος είτε από την εκποίηση των κτη-

82 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 196.

μάτων είτε από την ανάληψη θέσεων.

Το βασικότερο όμως όλων ήταν να γίνει αναθεώρηση του Συντάγματος της Επιδαύρου, προκειμένου να ενισχυθεί το Βουλευτικό σε βάρος του Εκτελεστικού, διότι αυτό ήταν που βόλευε στη συνέχεια τον Μαυροκορδάτο! Ως πρόεδρος του Βουλευτικού σε τούτη τη φάση του αγώνα, θα μπορούσε να έχει τον πρώτο λόγο σε όλα τα ζητήματα, πολιτικά, στρατιωτικά, οικονομικά. Και το κυριότερο, θα μπορούσε πλέον εκ του ασφαλούς να κηρύξει προδότες τους Καραϊσκάκη και Ανδρούτσο, και έτσι να προχωρήσει στη συνέχεια, και στην κατατόμηση του Κολοκοτρώνη. Είναι πια φανερό ότι τους οπλαρχηγούς τους ήθελε μόνο και μόνο για να δίνουν αυτοί το αίμα τους, για να στεριώνει την κρέκλα του ο ίδιος.

Στη συνέχεια θα έβρισκε τρόπους, να τους βγάλει απ' τη μέση. Κι όπως βρισκόταν στο Ναύπλιο και ο Ανδρούτσος εκείνες τις μέρες, μέσα σ' ένα κλίμα καθαρά εμφυλιοπολεμικό, καθώς εξαρχής είχε αντιληφθεί τις μεθοδεύσεις του Μαυροκορδάτου και της τοπικής ολιγαρχίας, και είχε προβλέψει το τι θα επακολουθούσε, πρότεινε στον Κολοκοτρώνη να διαλύσουν τη συνέλευση και να σφάξουν όλους τους αντιπάλους τους. Ο Κολοκοτρώνης δεν ήθελε ν' ακούσει κουβέντα για κάτι τέτοιο και σ' όλη τη διάρκεια του Αγώνα κρατήθηκε αντίθετος προς τους εμφυλίους σπαραγμούς.

Ο Ανδρούτσος επέμεινε ασταμάτητα και ανάμεσα στ' άλλα φέρεται, κατά τον Δ. Κόκκινο⁸³, να ειπώθηκαν και τα εξής:

Ανδρούτσος: *«Εσένα θα πρωτοσκοτώσουν. Κι όχι με την αλήθεια, αλλά με τα ψέματα θα σου πλέξουν το σκοινί της φούρκας».*

Κολοκοτρώνης: *«Ο,τι διάλογο θέλουν ας κάμουν. Εγώ δεν μαγαρίζω τα χέρια μου σ' αυτούς».*

Ο Γέρος του Μοριά δεν μαγάρισε τα χέρια του σ' αυτούς, αλλά ΑΥΤΟΙ ήταν που μήνες αργότερα θα δολοφονήσουν τον γιο του Πάνο και θα κλείσουν τον ίδιο στη φυλακή.

Όσο για τον Ανδρούτσο, μετά από δύο χρόνια διώξεων, τον βρήκε το πιο φριχτό τέλος μέσα στην Ακρόπολη των Αθηνών, που για την ώρα τη στήριζε με τις δυνάμεις του και την είχε εξοπλίσει με δικά του έξοδα! Στη διένεξή του με τους προεστούς και στην προσπάθειά του να προσεταιριστεί τον Κολοκοτρώνη εναντίον τους, η παράδοση αναφέρει ένα περιστατικό κατά το οποίο, όταν ο κοτζάμπασης Κανέλλος Δεληγιάννης, δεδηλωμένος εχθρός του Κολοκοτρώνη, έγινε συμπέθερος του Κολοκοτρώνη (αρραβόνιασαν τα ανήλικα παιδιά τους, Κολίνο Κολοκοτρώνη, 9 ετών και Μαρία Δεληγιάννη, 8 ετών). Όταν

---

⁸³ Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 3, σελ. 454.

το έμαθε ο Ανδρούτσος, παράγγειλε με νόημα στον Κολοκοτρώνη ότι και ο Αλής όποιον ήθελε να εξοντώσει τον έκανε συμπέθερο⁸⁴. Εκτός όμως του Ανδρούτσου το συμπεθεριό αυτό το κατέκρινε και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης ο οποίος φέρεται να είπτε: *Ο πατέρας μου γενόμενος σύντροφος των κοτζαμπάσηδων και συμπέθερος των Δεληγιαννέων έχασε την υπόληψίν του*⁸⁵.

Η Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους ωστόσο, προχωρεί και συνεχίζει απτόητη τις εργασίες της. Από τις αποφάσεις που πήρε μπορούμε να δούμε τις πιο σημαντικές:

- **Πρώτη:** Αναθεώρηση του Συντάγματος της Επιδαύρου με ενίσχυση του βουλευτικού και αποδυνάμωση του Εκτελεστικού. Δηλαδή παντοδυναμία Μαυροκορδάτου σε βάρος όλων και ειδικά των στρατιωτικών. Ψηφίστηκε στις 29 Μαρτίου 1823.
- **Δεύτερη:** Πρόεδρος του Εκτελεστικού εκλέγεται ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης. Μέλη: ο Ζαΐμης, ο Χαραλάμπης και ο Μεταξάς. Αρχιγραμματέας ο Μαυροκορδάτος. Όμως σε λίγο θα δούμε ότι απ' τη θέση αυτή μεθόδευε την παντοδυναμία του ως πρόεδρος του Βουλευτικού και την αποδυνάμωση του Εκτελεστικού με το που τοποθετήθηκε σκοπίμως για τον λόγο αυτό αντιπρόεδρος ο Κολοκοτρώνης, δήθεν για να καλύψει την κενή πέμπτη θέση. Ήταν συμπαιγνία σε βάρος του Γέρου. Αλλά και το διαβόητο συμπεθεριό εκεί στόχευε. Πάντως με τα σημερινά δεδομένα η κίνηση αυτή του Κολοκοτρώνη μπορεί να θεωρηθεί ως μια στροφή του προς τον συντηρητισμό. Ήταν κίνηση όμως στην οποία προχώρησε συνειδητά με σκοπό να αποτελέσει ανάχωμα στον Μαυροκορδάτο και τους συν αυτό.
- **Τρίτη:** Καταργείται ο τίτλος του αρχιστρατήγου, που κατείχε ο Κολοκοτρώνης, μόνο και μόνο για να υποβιβαστεί το κύρος του Μεγάλου Αρχηγού! Ναι ο τίτλος αυτός ήταν απαράδεκτος στην Ελλάδα για κείνον που τον απέκτησε με το σπαθί του απελευθερώνοντας την Πελοπόννησο, ενώ δεν ήταν «απαράδεκτος» για τον Μαυροκορδάτο! Το «ξεφλούδισμα» του Κολοκοτρώνη έχει αρχίσει συστηματικά.
- **Τέταρτη:** Δινόταν στο Βουλευτικό η δυνατότητα να πουλήσει τα εθνικά κτήματα «*δια τας ανάγκας του αγώνος...*».

Άλλη μια τεράστια εθνική μας πληγή για την οποία χρειάζονται χωριστά βιβλία. Τα καρπώθηκαν δυστυχώς οι «ημέτεροι» δίνοντας μόνον «χαρτία», κατά τον Κολοκοτρώνη. Οι κοτζαμπάσηδες και οι πλοιοκτήτες βρήκαν και πάλι την καλή τους ώρα. Και στο ζήτημα των εθνικών κτημάτων ξέσπασαν απανωτά

⁸⁴ Σταματόπουλος, Τ., 1971, τόμ. Α, σελ. 306-310.

⁸⁵ Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 3, σελ. 494.

Εικόνα 14. Ομόλογο του 1823, το «χαρτίον»
κατά τον Κολοκοτρώνη

θοδο του Κιουταχή, του Βρυώνη ή του Γιουσούφ Πασά, ο Μαυροκορδάτος προσεταιρίζεται τους προύχοντες καθώς και το Δεσπότη Άρτας Πορφύριο και κατά τρόπο δόλιο εκλέγεται πρόεδρος του Βουλευτικού, εγκαθιδρύοντας έτσι μια τυραννική ολιγαρχία. Απώτερος σκοπός του είναι ν' ανατρέψει την νόμιμα εκλεγμένη κυβέρνηση Μαυρομιχάλη - Κολοκοτρώνη και να εγκαθιδρύσει δική του, καθώς στο παιχνίδι μπαίνει πλέον και η οικογένεια Κουντουριώτη, μπαίνει ο Κωλέττης και οι συν αυτώ, υπάρχει ακόμα και ο Νέγρης.

Έρχονται στην Ελλάδα «Φιλέλληνες» ονόματα τρανταχτά κι αρχίζουν και μιλούν για δάνεια(!) απ' την Αγγλία. Ναι. Μπορεί κράτος να μην υπάρχει. Υπάρχει όμως Σύνταγμα! Υπάρχουν στο εξωτερικό «οίκοι» έτοιμοι να δώσουν δάνεια. Υπάρχουν κυβερνήτες...

Ο Κολοκοτρώνης τα αντιλήφθηκε όλα αυτά⁸⁷ ύστερα από το παρασκήνιο που έλαβε χώρα στο σπίτι του Π. Νοταρά

σκάνδαλα τα οποία ταλανίζουν τη χώρα ακόμη και σήμερα. Κι είναι χαρακτηριστικό ότι όσα κτήματα ήθελαν να οικειοποιηθούν οι κοτζαμπάσηδες και οι πολιτικάντηδες, τα βάφτιζαν πρώην ιδιωτικά, έστω κι αν αυτά ήταν ολοφάνερα δημόσια! Πέρασαν έτσι νόμους να τα μεταβιβάσουν από ιδιώτη σε ιδιώτη αποζημιώνοντάς τα σε ομόλογα, δηλαδή «χαρτία»⁸⁶.

Σκάνδαλα επί σκανδάλων, όπως πάντα. Στο μεταξύ, και ενώ ο Κολοκοτρώνης και η υπόλοιπη κυβέρνηση προσπαθούσαν να βρουν τρόπους άμυνας στην επερχόμενη κά-

Εικόνα 15. Ο Αλ. Μαυροκορδάτος

⁸⁶ Στο ομόλογο της εικόνας 14 διακρίνονται οι υπογραφές των Π. Νοταρά, Αλ. Μαυροκορδάτου και Θ. Νέγρη. Από αυτές μόνο του Νοταρά είναι ιδιόχειρη, ενώ των άλλων δύο είναι στερεότυπες διά σφραγίδος. Οι κκ. Φαναριώτες, φαίνεται, δεν έμπαιναν ούτε στον κόπο να υπογράψουν.

⁸⁷ Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 107-108.

όπου συγκεντρώθηκαν κρυφά περί τους τριάντα «επιφανείς» προς στήριξη του Μαυροκορδάτου. Κι όταν τους έπιασε επ' αυτοφόρω ξέσπασε την οργή του πάνω στον Δεσπότη Άρτας Πορφύριο. Μας παραδίδεται και ένας σχετικός διάλογος των δυο τους όπου ο Κολοκοτρώνης υπενθύμισε στον Δεσπότη ότι προ καιρού σε συζήτησή τους ο Πορφύριος κατηγορούσε έντονα τον Μαυροκορδάτο και τον ρώτησε ο Κολοκοτρώνης πώς σ' έναν μήνα ο Μαυροκορδάτος έγινε καλός.

Στην απάντηση του Πορφύριου: «ό καλός είναι και κακός», ο Κολοκοτρώνης έξαλλος φώναξε «σαν τον έκλεξες για καλόν, πάρτον στην Άρτα, όχι έδω εις την Ελλάδα. Και μη μου βροντάς εμένα το ποδί γιατί βροντάω το σπαθί και σου κόβω το κεφάλι». Στη συνέχεια θέλησε ν' ανεβάσει τον Μαυροκορδάτο καβάλα σε γαίδαρο ανάποδα και να τον διώξει απ' την Ελλάδα διαπομπεύοντάς τον! Το αποφάσισε, αλλά δεν το έκαμε. Θα είχε γλιτώσει η Ελλάδα από τόσα δεινά. Και δεν το έκαμε επειδή ο Φωτάκος και ο Αναγνώστης Δεληγιάννης με την παρέμβασή τους έσωσαν μεν τον Μαυροκορδάτο, αλλά ζημίωσαν ταυτόχρονα την πορεία του Αγώνα. Επιπλέον, φέρεται να έκαμε και την εξής αυστηρή σύσταση στον δολερό Φαναριώτη⁸⁸: «Μην καθήσεις πρόεδρος (του Βουλευτικού) γιατί έρχομαι και σε διώχνω με τα λεμόνια». Τελικά ούτε λεμόνια του πέταξε ούτε φυσικά από την Ελλάδα τον έδιωξε προς δυστυχίαν του Έθνους.

3. Οι πολεμικές επιχειρήσεις

Και ενώ στην Πελοπόννησο συμβαίνουν τα όσα συμβαίνουν, ο Γιουσούφ Πασάς επιχειρεί να καταλάβει την Ανατολική Στερεά, βοηθούμενος φυσικά απ' τον Κιουταχή, καθώς ο τούρκικος στρατός κατέβαινε με δυο σχηματισμούς την Ανατολική Ελλάδα, και με τον Ομέρ Βρυώνη προσπαθούσε απ' τη δυτική πλευρά να περάσει στην Πελοπόννησο. Στην Ανατολική Στερεά δεσπάζει παντού ο Οδυσσέας, ο οποίος, αν και κατατρέχεται με τον πλέον ειδική τρόπο από την τριανδρία Μαυροκορδάτου, Νέγη και Κωλέττη και των παραφυάδων τους, αντιστέκεται κατά των Τούρκων με όσα μέσα διαθέτει μην υπολογίζοντας καν την πολεμική που του ασκείται. Είδαμε ήδη ότι είχε επικηρυχθεί για 5.000 γρόσια.

Κι ήταν ευτύχημα για την Ελλάδα η παρουσία του, επειδή, όταν ο Γιουσούφ έφτασε ως τη Θήβα, οι Έλληνες έστειλαν ως... «αρχιστράτηγο» τον Κωλέττη, για να τον αντιμετωπίσει! Φαίνεται ότι ο τέως γιατρός του Μουχτάρ Πασά ζήλεψε τη δόξα του άλλου «αρχιστράτηγου» Μαυροκορδάτου, που πριν ένα χρόνο εξευτελίστηκε στο Πέτα από τον Κιουταχή! Τον Κιουταχή που τώρα έρχεται

⁸⁸ Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 108.

ν' αντιμετωπίσει ο Κωλέττης. Και πριν οι δυνάμεις των Ελλήνων συγκεντρωθούν, και μόνο η παρουσία των Τούρκων ανάγκασε τον Κωλέττη να τραπεί σε φυγή. Αυτή του όμως η άτακτη φυγή μήπως συνοδεύτηκε και από μια επιστολή του στον Κιουταχί με την οποία του ζητούσε να τον προσλάβει ως γιατρό; Αρκετοί δύσπιστοι Έλληνες ιστοριοδίφες, ανάμεσά τους και ο γράφων, ζουν μ' αυτή την απορία... Εν τέλει για μιαν ακόμα φορά έσωσε την Ανατολική Στερεά ο «προδότης» Ανδρούτσος, που καταδίωξε τους Τούρκους ως την Κάρυστο και τους κατατρόπωσε.

Κάτι αντίστοιχο θα παρατηρήσουμε κατά την ίδια περίοδο και στη Δυτική Στερεά, όπου στην προσέλευση του Μουσταή Πασά ο «αρχιστράτηγος» Μαυροκορδάτος έφυγε άρον άρον απ' το Μεσολόγγι αφήνοντας πίσω του μια τριμελή επιτροπή πιο ανίσχυρη κι απ' τον ίδιο! Όμως προσωρινά τουλάχιστο την κατάσταση έσωσε ο Μάρκος Μπότσαρης με 350 Σουλιώτες. Στη μάχη αυτή οι Σουλιώτες υποχώρησαν καθώς την 22^α Αυγούστου σκοτώθηκε ο Μ. Μπότσαρης και ο εξαγριωμένος Τζελαλεντίν μπέης, υπαρχηγός του Μουσταή, κατευθύνθηκε προς το Βραχώρι, όπου συνενώθηκε με τον Ομέρ Βρυώνη στην πολιορκία του Αιτωλικού, την οποία έλυσε στα τέλη Νοέμβρη του 1823 αφού πήρε αποζημίωση 40.000 τάλιαρα από την ελληνική κυβέρνηση για τις ζημιές, που υπέστη ο στρατός του. Και σ' αυτό έπαιξε ρόλο ο Άγγλος Ύπατος Αρμοστής των Ιονίων Νήσων.

Επιπλέον οι Έλληνες στην Πελοπόννησο αναδιοργανώθηκαν και πήραν πίσω το Ναύπλιο και τον Ακροκόρινθο χάρη στην υποδειγματική διαγωγή που τήρησε ο Νικηταράς κατά τις σχετικές συμφωνίες και συνθηκολογήσεις με τους Τούρκους.

Κατά την ίδια περίοδο στη θάλασσα η Ελλάδα δεν έχει να παρουσιάσει σημαντικά πράγματα. Κάποιες επιτυχείς κερδοφόρες επιδρομές έχουν να επιδείξουν οι Έλληνες ναυτικοί της Σάμου, της Κάσου και των Ψαρών στις μικρασιατικές ακτές. Τα πιο πολλά πλοία της Ύδρας και των Σπετσών ή αδρανούσαν ή ξεσήκωσαν ανταρσία. Ο Μιαούλης βρέθηκε αρκετές φορές σε απελπιστική κατάσταση. Απέναντί του ο Τούρκος ναύαρχος Χοσρέφ αποβίβασε στην Κάρυστο 3.000 άντρες, κι έτσι μπόρεσε να μεταφέρει σημαντικές προμήθειες και πολεμοφόδια στη Χαλκίδα. Αργότερα ανεφοδίασε τη Μεθώνη και την Κορώνη και κατόρθωσε να στείλει ενισχύσεις και στην Πάτρα.

4. Φιλέλληνες και δάνεια

Ενώ ο Καποδίστριας συνεχίζει στη Γενεύη να αγωνίζεται μέρα και νύχτα για την ελληνική υπόθεση και πασχίζει σ' ολόκληρη την Ευρώπη να δημιουργήσει ρεύματα Φιλελλήνων, με σκοπό να βοηθήσουν την Επανάσταση αγωνι-

στικά και οικονομικά, στο εσωτερικό της Ελλάδας όλο και περισσότερο παρατηρούνται κάποιες περίεργες «ζυμώσεις» που στοχεύουν στην αγγλική προσέγγιση. Καταρχάς ο ίδιος ο Πετρόμπεης έστειλε στην Κέρκυρα μια «προσφορά» να τεθεί η Πελοπόννησος κάτω από βρετανική προστασία. Ευτυχώς τούτη τη φορά το αίτημα απερρίφθη με ευγένεια...⁸⁹

Στις 19 Φεβρουαρίου 1823 ιδρύεται στο Λονδίνο η Ελληνική Επιτροπή του Λονδίνου, από 25 φίλους της Ελλάδας μεταξύ των οποίων ο Χόμπχαους, ο Γκόρντον κ.ά., που στόχευαν να διευρύνουν την επιτροπή αυτή και απηύθυναν έκκληση σε αρκετούς γνωστούς Φιλέλληνες μεταξύ των οποίων και ο Μπάυρον. Επειδή όμως το ζήτημα του Φιλελληνισμού είναι τεράστιο και ακανθώδες, επειδή επίσης έχουν γραφεί αρκετά και αντιφατικά γύρω από τους σκοπούς και τη δράση των «Φιλελλήνων» αυτών, αλλά και επειδή οι πιο πολλοί από αυτούς, επώνυμοι και ανώνυμοι, αποδείχτηκαν τυχοδιώκτες, καιροσκόποι ή και αδίστακτοι αμοραλιστές, που ερχόμενοι στην Ελλάδα και διαμένοντας εδώ μονάχα δεινά επισώρευσαν, αν δεν άφησαν το στίγμα της παθογένειάς των, το ζήτημα αυτό το παρακάμπτουμε προς το παρόν. Λίγα πράγματα όμως θ' αναφέρουμε για ορισμένους, απ' την αγγλική κυρίως πλευρά, που έμμεσα ή άμεσα σχετίστηκαν με τα δάνεια του Αγώνα και έδωσαν με το παραπάνω το στίγμα τους.

Ένας απ' αυτούς είναι και ο Μπλάκιερ, που ήταν ανακατεμένος με πρόσωπα που ανήκαν σε επιχειρηματικούς ή τραπεζικούς κύκλους. Κι όταν βρέθηκε στο Λονδίνο ο Λουριώτης, άνθρωπος του Μαυροκορδάτου, ο οποίος σε λίγο καιρό θα πρωταγωνιστήσει στο ζήτημα των δανείων, η Επιτροπή του Λονδίνου έστειλε στην Ελλάδα τον Μπλάκιερ και τον Λουριώτη, προκειμένου να πείσουν τους Έλληνες να δεχτούν να συνάψουν δάνειο στο Λονδίνο, γιατί έτσι τα αγγλικά οικονομικά συμφέροντα θα δεσμεύονταν στην ελληνική υπόθεση! Χωρίς περιστροφές, συντάχτηκε μια αναφορά μέσα στην οποία περιγράφονταν οι οικονομικές δυνατότητες της Ελλάδας. Και η ελληνική κυβέρνηση έστειλε την αναφορά αυτή στο Λονδίνο μαζί με τον Λουριώτη και τον Ορλάνδο (εφοπλιστή, γαμπρό των Κουντουριώτηδων), οι οποίοι έγιναν συνοδοί του Μπλάκιερ.

Βεβαίως εδώ γεννάται ένα πολύ σοβαρό ερώτημα: Πώς δέχονταν ορισμένοι χρηματιστηριακοί οίκοι να δώσουν δάνεια σ' ένα έθνος επαναστατημένο, στο οποίο καμιά εγγύηση δεν υπήρχε ότι θα φτάσει στιγμή που το έθνος αυτό θα γίνει κράτος ανεξάρτητο; Αν κανείς απαντήσει ότι οι οίκοι αυτοί - πολλοί υπάρχουν και σήμερα - το έκαναν από αγάπη στην Ελλάδα, το μόνο που μένει να απαντήσουμε είναι ότι συνειδητά ψεύδονται! Κι αν δεν ψεύδονται, είναι φοβερά αφελείς.

⁸⁹ Dakin, D., 1983, σελ. 194.

Πάντως ο Μπλάκιερ παρουσίασε την ελληνική αναφορά, με ενθουσιασμό και προσπάθησε να δείξει ότι μια Ελλάδα απελευθερωμένη θα μπορέσει να είναι σαν τις πλέον πλούσιες χώρες της Ευρώπης! Εξάλλου στην Αγγλία οργιάζε η προπαγάνδα ότι οσονούπω η Ελλάς θα γίνει βρετανικό προτεκτοράτο. Έτσι έσπευσαν αρκετοί κερδοσκόποι να εγγραφούν στο πρώτο ελληνικό δάνειο που εκδόθηκε στο χρηματιστήριο του Λονδίνου στην 1η Μαρτίου 1824.

Βέβαια έγιναν ως τότε και άλλες προσπάθειες για δάνεια, που τελικά δεν ευοδώθηκαν. Και θα πρέπει να σημειωθεί ότι σ' αυτά τα δανειοδοτικά κυκλώματα κινούνταν πλήθος «παρασιτικών» υπαλλήλων, μεσαζόντων ή και «προξενητών», που πλούτιζαν πάντοτε σε βάρος των εθνών που ξεπουλούσαν την εθνική τους περιουσία θυσία στον βωμό ενός υπό δημιουργία ξενοκίνητου κράτους. Στη σύναψη των δανείων αυτών ήταν κάθετα αντίθετος ο Καποδίστριας, ο οποίος επ' ουδενί δεν ήθελε την ξένη εξάρτηση. Σχεδόν με το ίδιο πνεύμα μιλούσε και ο Κολοκοτρώνης, ενώ ο Οδυσσεάς τα έβλεπε ως δολοφονικά όργανα για όσους νοιάζονταν για τα δικαιώματα του λαού. Κι είναι ο μόνος που απ' τα δάνεια δεν ζήτησε και δεν πήρε το παραμικρό!

Κατά τα τέλη του 1823 η ελληνική κυβέρνηση λίγο έλειψε να δεχτεί ένα δάνειο 4.000.000 λιρών Αγγλίας⁹⁰, που της πρότεινε κάποιος Rupental, ο οποίος ισχυριζόταν ότι είχε στενές σχέσεις με το γαλλικό τραπεζικό οίκο Laffitte. Ευτύχημα εν μέρει θεωρείται το ότι το δάνειο δεν έγινε, γιατί κάποιιοι στην Ελλάδα προτιμούσαν δάνεια μόνο απ' την Αγγλία! Πίστευαν πλέον ότι μόνον η Αγγλία θα μπορούσε να προσφέρει τη σωτηρία στην Ελλάδα. Και η τάση αυτή ενισχυόταν:

- Από την παρουσία του Μπάϋρον στην Κεφαλλονιά. Πολλοί Έλληνες περίμεναν τον Μπάϋρον ως Μεσσία...
- Από τη δράση που ανέπτυξαν αρκετοί Βρετανοί Φιλέλληνες, και
- Από την ερμηνεία που έδιναν οι Έλληνες στην εξωτερική πολιτική του Γ. Κάννινγκ.

Δεν θ' αργήσει όμως ν' αποδειχθεί ότι οι Έλληνες μιλούσαν μονάχα με τη φαντασία και την επιθυμία τους. Και έτσι δέχτηκαν και δόξασαν στρατιές τέτοιων Βρετανών Φιλελλήνων, οι οποίοι εργάστηκαν με αρκετό ζήλο για να κάνουν την Ελλάδα αγγλικό προτεκτοράτο. Αρκετά ονόματα θα τα συναντήσουμε στην πορεία των πραγμάτων. Κι ανάμεσά τους ο Κόχραν και ο Τσωρτς, που έκαμαν αργότερα τα αδύνατα δυνατά να μη βγουν τα ελληνικά σύνορα πέρα απ' τον Ισθμό! Και το μεγάλο κακό είναι ότι αυτοί οι «Φιλέλληνες» συγχρωτιζόταν πολιτικά κατά τρόπο ιταμό με εκείνους από τους Έλληνες που πίστευαν μονάχα στην Αγγλία και ήταν προθυμότεροι να θυσιάσουν και την Ελλάδα, αρκεί να εξυπηρε-

⁹⁰ Dakin, D., 1983, σελ. 144

τούνταν τα βρετανικά συμφέροντα. Τέτοια όργανα της ωμής και απροκάλυπτης αγγλικής πολιτικής ήταν ασφαλώς οι πλοιοκτήτες της «Μικράς Αγγλίας», όπως αποκαλούνταν τότε η Ύδρα, κατά κύριο λόγο βέβαια οι εφοπλιστές αδελφοί Κουντουριώτηδες με τον γαμπρό τους Ορλάνδο, ο Τομπάζης, ο Μιαούλης κ.ά.

Κοντά σ' αυτούς και ο Μαυροκορδάτος, και ο Νέγρης, κι ο Κωλέττης, όταν έβλεπαν λίρες, αλλά και μια σειρά άλλοι που πειθήνια υπάκουαν στο παραμικρό σφύριγμα του κέρδους. Στη συνέχεια θα παρακολουθήσουμε τέρατα μετά σημείων! Κι όποιος πιστεύει με αφέλεια ότι τω καιρώ εκείνω υπήρξαν μονάχα Έλληνες πατριώτες ήρωες, πλανάται πλάνην οικτράν! Η οποιαδήποτε ιστοριοδίφηση εκείνης της περιόδου μάλλον έρχεται να μας πείσει ότι κάποια απ' τα σημερινά σκάνδαλα ωχριούν μπροστά σε εκείνα που στιγμάτισαν την ένδοξη επανάσταση του '21.

Δ. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1824

1. Το «Βουλευτικόν» του Μαυροκορδάτου οδηγεί στον εμφύλιο

Είδαμε με πόση σπουδή, ύστερα απ' τον σχηματισμό κυβέρνησης υπό τον Π. Μαυρομιχάλη, ο Μαυροκορδάτος προωθούσε το Βουλευτικό, ως «συμπερότερον δια το έθνος». Απώτερος στόχος του βεβαίως ήταν η καθαίρεση της νόμιμα εκλεγμένης κυβέρνησης Μαυρομιχάλη και ο πραξικοπηματικός σχηματισμός κυβέρνησης «ημετέρων». Κι ενώ η «βουλή» συνεδριάζει στο Άργος για τα σχετικά με την καθαίρεση της κυβέρνησης, στις 26 Νοέμβρη 1823 ο Πάνος Κολοκοτρώνης, ο Νικηταράς και ο Τσώκρης επικεφαλής 600 αντρών κατευθύνονται προς το Άργος και διαλύουν τη συνεδρίαση. Προς φοβερή απογοήτευση του Οδυσσέα, ο οποίος άλλα προσδοκούσε! Ο φοβερός πολέμαρχος, που εξακολουθούσε να κρατάει μονάχος του πια τους Τούρκους μακριά απ' την ανατολική Ελλάδα, τη σωτηρία της Ελλάδας την έβλεπε πλέον μονάχα μέσα απ' την εξόντωση του Μαυροκορδάτου και των συν αυτώ. Αλλά και ο Δ. Υψηλάντης κατά την ίδια περίοδο σε επιστολή του στον Πλαπούτα θα πει: «*Η πατρίς κινδυνεύει από τους Τούρκους και τον Μαυροκορδάτο, όστις θέλει να μας παραδώσει εις τους Άγγλους*»⁹¹.

Περί Μαυροκορδάτου όμως, που άρχισε πλέον ωμά να δείχνει τους σκοπούς του και ν' απλώνει τα δίχτυα του, όπου ακούει σφύριγμα του κέρδους ή ήχους λιρών, καλό είναι να παραθέσουμε και τη γνώμη του Πάνου Κολοκοτρώνη, ο οποίος παρά το νεαρό της ηλικίας του πέτυχε να χαρακτηρίσει επακριβώς τον ολέθριο δαίμονα της Ελλάδος: «*Κύριοι, ο Μαυροκορδάτος, αν ήταν καλός πατριώτης, γιατί δεν θέλει να τραβηχθή από τα κοινά πράγματα, αφού βλέπει ότι ένα ισχυρόν μέρος της Ελλάδος δεν τον θέλει; Αυτός βέβαια είναι ταραχοποιός κι όχι καλός πατριώτης. Αυτός δια να κερδίση τον σκοπόν του, θέλει παίζει όλο το Γένος εις την πεσέτα (= στα ζάρια) και, αν το κερδίση υπάγει καλώς, ειδή αλλέως, ας χαθή το Γένος...*»⁹². Λόγια απλά, σύντομα, περιεκτικά, που καταφέρνουν και δίνουν απτό το πορτρέτο του δόλιου Φαναριώτη. Μήνες αργότερα, μέσα στη δίνη του εμφυλίου πολέμου, ο Π. Κολοκοτρώνης θα δολοφονηθεί με τον πλέον ειδεχθή τρόπο.

Αφού λοιπόν η βουλή έφυγε από το Άργος, συνέχισε τη συνεδρίαση στο Κρανίδι, όπου και απεργάζεται την καθαίρεση του Εκτελεστικού Μαυρομιχάλη. Κι αφού μετήλθαν κάθε αθέμιτο μέσο φτάνουν και καθαιρούν ολόκληρο το Εκτελεστικό, ενώ παράλληλα απαγγέλλουν κατά του Μαυρομιχάλη μαραζ ποινικών κατηγοριών και διορίζουν νέο Εκτελεστικό αποτελούμενο από τους:

⁹¹ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 178.

⁹² Κόκκινος, Δ., 1974, το. 3, σελ. 318.

- ✓ **Πρόεδρο:** Γ. Κουντουριώτη
- ✓ **Αντιπρόεδρο:** Παν. Μπότσια
- ✓ **Μέλη:** Ι. Κωλέττη, Ν. Λόντο

Η θέση του πέμπτου μέλους που σκοπίμως έμεινε κενή θα πληρωθεί στη συνέχεια από τον Γ. Μαυρομιχάλη, γιο του Πετρόμπεη.

Ωστόσο ο Πετρόμπεης δεν εννοούσε να παραιτηθεί παρά το γεγονός ότι τα σύννεφα του εμφυλίου άρχισαν να σκιάζουν όλο και περισσότερο τον ουρανό της Ελλάδας. Η εμφύλια σύρραξη είναι πλέον ζήτημα ημερών. Οι ρακένδυτοι Ρουμελιώτες, ξεσηκωμένοι από τον Κωλέττη και τους λοιπούς έρχονται στον Μοριά, προκειμένου να διεκδικήσουν δια πυρός και σιδήρου χρήματα και πολεμοφόδια από τους έχοντες και κατέχοντες Μοραίτες. Στην ουσία ο εμφύλιος αυτός θα πάρει το χαρακτήρα «πολιτικοί εναντίον στρατιωτικών».

Κι απ' τις αρχές του 1824 ο Πετρόμπεης θεωρώντας τον εαυτό του Πρόεδρο του Εκτελεστικού, μαζί με τα άλλα δύο μέλη Σωτήρη Χαραλάμπη και Ανδρέα Μεταξά, στέλνει επιστολή στον Καποδίστρια προσκαλώντας τον να έρθει στην Ελλάδα και ν' αναλάβει τη διακυβέρνησή της. Μεταξύ άλλων του έγραφε:

«...Οι λαοί απηύδησαν. Κεχηνότες περιμένουν να ιδούν άνθρωπον άξιον ν' αναλάβη τα ηνία της Κυβερνήσεως και, αν ο τοιούτος άνθρωπος είναι ενάρετος, εσώθη η Ελλάς. Οι καλοί πατριώται έχουν ήδη προσηλωμένη όλην την προσοχή των εις το έκλαμπρον υποκείμενόν Σου και άπαντες Σε περιμένουν να συντελέσης εις την κοινήν σωτηρίαν. Μόνον η εξοχότης σου δύναται να επιφέρης την ευκταίαν μεταβολήν, να εμπνεύσης τον πατριωτισμόν, να ενισχύσης τον νόμον...»⁹³.

Αξίζει να σημειωθεί ότι την εν λόγω επιστολή ο Καποδίστριας την έλαβε ύστερα από εννέα ολόκληρους μήνες, ενώ βρισκόταν στη Γενεύη και αγωνιζόταν νύχτα και μέρα να μεταστρέψει την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη υπέρ της Ελλάδας, να δημιουργήσει πραγματικούς φιλελληνικούς συλλόγους στις διάφορες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και να συγκεντρώσει χρήματα για την ενίσχυση του Αγώνα! Κι όλα αυτά σε στιγμές που η πολιτική της Αγγλίας με τα δάνεια των τοκογλύφων προς την Ελλάδα, με τις ροές των τυχοδιωκτών που έρχονταν ντυμένοι Φιλέλληνες, αλλά και με τα ντόπια φερέφωνα που νέμονταν την εξουσία, πάσχιζε να δημιουργήσει βρετανικό προτεκτοράτο στην Πελοπόννησο. Έχει ήδη ρίξει στη διπλωματική αγορά εδώ κι ένα χρόνο περίπου το «δόγμα του φιλελληνισμού». Τώρα ήρθε η στιγμή των δανείων. Και έπεται συνέχεια.

Ο Καποδίστριας λοιπόν σε κείνο το γράμμα έδωσε την απάντησή του σύμφωνα με την οποία αφενός αιτιολογούσε την άρνησή του, εφόσον εξακολουθούσε να είναι υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, και αφετέρου έδινε διεξοδι-

93 Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Δ, σελ. 433 κ.εξ.

κότατα τις συμβουλές του για την παραπέρα στάση των Ελλήνων, επισημαίνοντας την ανάγκη να σταματήσουν οι εμφύλιες διαμάχες, όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα της εν λόγω επιστολής: «Οι Τούρκοι υποδούλωσαν και διέφθειραν το θνητό μέρος της Ελλάδας [...] αλλά η ψυχή της, και δι' εκείνης το πνεύμα του Έθνους έμεινε πάντα ελεύθερο και ανεξάρτητο [...]. Οι Τούρκοι προσπάθησαν να διαιρέσουν, να διχάσουν και να οπλίσουν τους Έλληνες, τον έναν εναντίον του άλλου. Αλλά εκείνοι, συσπειρωμένοι γύρω από την Εκκλησία, ενωμένοι με την σταθερή πίστη τους αντιτάχθησαν σθεναρά [...] ισχυρά η Ελλάς δι' εκείνης της απείρου δυνάμεως που δίνεται από τα εθνικά προτερήματα της ελληνικής φυλής, διήλθε τέσσερις αιώνες διαφθοράς και πολλών άλλων δυστυχημάτων, χωρίς να παύσει ποτέ του να σχηματίζει Έθνος και να υποτάσσεται στους ιερούς νόμους του Θείου Νομοθέτου μας [...]. Ορκιστήκατε πανδημί να απελευθερωθείτε από τον Τουρκικό ζυγό! Μείνετε ενωμένοι! Αποδείξτε στους Ευρωπαίους, κύριοι, ότι η ίδια εθνική αρετή που οπλίζει τα χέρια σας, διευθύνει και στηρίζει τα συμβούλιά σας και τις αποφάσεις σας [...]. Μείνετε ακλόνητοι [...] διαφορετικά κινδυνεύετε να ερημώσετε παντελώς και εκείνη την μικρή γωνιά της γης που η Πατρίδα εμπιστεύτηκε στα όπλα σας»⁹⁴.

2. Οι Φιλέλληνες και τα δάνεια εν μέσω του εμφυλίου

Για το τεράστιο ζήτημα των Άγγλων ειδικά Φιλελλήνων, η άφιξη των οποίων το 1823 στη χώρα μας συνδέεται άμεσα με τα περιβόητα αγγλικά δάνεια χρειάζεται κανείς να γεμίσει τόμους, προκειμένου να δώσει μια κάποια ενημέρωση σχετική με τους στόχους, τον χαρακτήρα και τη δράση τους στην Ελλάδα. Το κακό είναι ότι οι εικόνες που έχουμε ως τώρα γι' αυτούς είναι μάλλον ψευδείς και σκοπίμως διαστρεβλωμένες. Και τούτο γιατί οι πιο πολλοί πέρασαν στην ιστορία μας ως ήρωες, που απαρνήθηκαν την πατρίδα τους, την περιουσία τους, τη ζωή τους ακόμα, και θυσιάστηκαν στον βωμό της εθνικής ελευθερίας των Ελλήνων. Το ότι στο σύνολό τους ήταν μισέλληνες, τυχοδιώκτες, κάπηλοι, καιροσκόποι, φυγόδικοι κι όλα τα σχετικά, πολύ λίγοι τολμούν να το πουν και λιγότεροι ακόμα είναι εκείνοι που το πιστεύουν, ακριβώς επειδή δεν μας αφήνει η ιστορική μας προκατάληψη. Θέλοντας και μη συναντάμε ονόματα όπως: Γκόρντον, Μπλάκιερ, Ναίπιερ, Γκάμπα, Τρελόνι, Χόμπχαουζ, Στάχνοπ, Μπάυρον ...

Και κανείς δεν αντιλέγει ότι ο πιο πολύκροτος όλων, χωρίς βεβαίως να το αξίζει, υπήρξε ο Μπάυρον. Πολύ λίγους μήνες έζησε στην Ελλάδα. Ύστερα από κάποιες περιηγήσεις του σε Ιταλία και Εφτάνησα κατά το 1823, φτάνει στο Μεσολόγγι στις 24.12.1823 / 6.1.1824, όπου και θα παραμείνει ως τις 7 / 19. 4.1824, οπότε και πέθανε. Πάντως η περίπτωσή του αποτελεί μια πολύ μεγάλη

⁹⁴ Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Δ, σελ. 427-433

απόδειξη ομαδικής παράνοιας που - δυστυχώς - χαρακτηρίζει τους Νεοέλληνες. Βεβαίως το όνομά του και ο ερχομός του στην Ελλάδα σχετίζονται όχι άδικα με τα δάνεια που χορήγησε η Αγγλία στην Ελλάδα.

Εικόνα 16. Αφιξη του Μπάυρον στο Μεσολόγγι

Κατ' αρχάς από τον Απρίλη του '24 η Ελλάδα είναι διηρημένη σε δυο στρατόπεδα, καθώς ο Μαυρομιχάλης διατηρεί δική του κυβέρνηση στην Τρίπολη υπό τον έλεγχο των οπλαρχηγών του Μοριά, ενώ στο Κρανίδι υπάρχει άλλο Εκτελεστικό υπό τον Κουντουριώτη!

Βρέθηκαν στα Σάλωνα ο Οδυσσέας, ο Γκούρας και ο Νέγρης και μετά από τις εκκλήσεις του Στάνχοπ αναγνώρισαν την Κυβέρνηση του Κρανιδίου σε βάρος βεβαίως του Εκτελεστικού της Τριπολιτσάς. Η ιστορική απορία βρίσκεται στο πώς ο Οδυσσέας βγήκε και στήριξε μια τέτοια κυβέρνηση - όργανο των θανάσιμων εχθρών του. Πάντως υστεροβουλία δεν μπορεί κανείς να του καταλογίσει, δεδομένου ότι είναι ο μόνος οπλαρχηγός που απ' τα δάνεια δεν επωφελήθηκε το παραμικρό. Είναι κι αυτή του η ενέργεια μια απ' τις αρκετές αντιφατικές και ανεξήγητες που στιγμάτισαν τη ζωή του. Η είδηση πάντως ότι ο Μπάυρον έρχεται φορτωμένος χρήματα δημιούργησε στην Ελλάδα τέτοια αναστάτωση, που η κάθε παράταξη επεδίωξε να τον μονοπωλήσει. Και μόλις έφτασε στο Αργοστόλι οι ίδιοι οι Έλληνες τον έφεραν αμέσως στο προσκήνιο.

Αρχικά οι Σουλιάτες, που μετά τη συνθηκολόγηση τους είχαν βρει άσυλο στα Εφτάνησα, απέβλεπαν στον θησαυρό που υποτίθεται πως κουβαλούσε μαζί του, για να μπορέσουν να ξαναρχίσουν τον αγώνα. Ο Μαυροκορδάτος, που από καιρό πια είχε γίνει όργανο των οικονομικά ισχυρών και είχε ταυτιστεί με την παράταξη των νησιωτών, ζητούσε να πάει αμέσως ο Μπάυρον στην «πραγματική» Ελλάδα, την Ύδρα. Ο Θ. Κολοκοτρώνης τον πίεζε ν' ανταμώσει με τους «καλούς» Έλληνες στο στρατόπεδό του στη Σαλαμίνα⁹⁵. Ο Μεταξάς, γενικός διοικητής στο Μεσολόγγι, του ζητούσε να πάει στο μέτωπο της Δυτικής Ελλάδας. Ο Πετρόμπεης του ζήτησε ευθέως 1.000 λίρες για να οργανώσει μια στρατιωτική επιχείρηση, που έλεγε ότι είχε στον νου του.

Ο Μπάυρον, στην αρχή τουλάχιστον, αρνήθηκε να εκτεθεί με οποιαδήποτε

⁹⁵ Dakin, D., 1983, σελ. 146

παράταξη. Είχε πει στον Μαυροκορδάτο (απέναντι στον οποίο ήταν φοβερά δύσπιστος, αλλά παρ' όλα αυτά τον δάνεισε αρκετά εξ ιδίων!) ότι, εφόσον ενεργεί στο όνομα της επιτροπής του Λονδίνου, δεν μπορούσε να κάνει συνεννοήσεις με άτομα, αλλά μόνο με την κυβέρνηση, όποιοι κι αν την αποτελούσαν. Έμεινε επιφυλακτικός και παρακολουθούσε τα προβλήματα που εμφανίζονταν ένα ένα στην Ελλάδα. Πιο πολύ τον ενδιέφερε πλέον η προσωπική του ζωή παρά η ελληνική υπόθεση, την οποία υποτίθεται υπηρετούσε ερχόμενος στην Ελλάδα. Κάτι τέτοιο προξένησε την αγανάκτηση του Τρελόνι, ο οποίος έτρεξε στην Ανατολική Ελλάδα να συναντήσει τον Οδυσσέα Ανδρούτσο και έτσι βρέθηκε μεμιάς μέσα στη φωτιά της μάχης. Ο Μπάυρον με παρέα του τον Λουριώτη και τον Ορλάνδο γλιστρούσε αργά και σταθερά στα δίχτυα του Μαυροκορδάτου και των συν αυτώ υπηρετώντας έτσι και την πολιτική της Αγγλίας. Άλλωστε γι' αυτόν τον σκοπό βρέθηκε εδώ κι όχι επειδή πόνεσε την Ελλάδα... Τα αγγλικά δάνεια, όπως ήταν επόμενο, περιήλθαν στους Κουντουριώτηδες, τον Μαυροκορδάτο, τον Κωλέττη.

Τα δάνεια αυτά τμηματικά έφταναν στα χέρια των Κουντουριώτηδων κι από εκεί κρυφά και φανερά διοχετεύονταν σ' όσους ο Κωλέττης και ο Μαυροκορδάτος έκριναν «ημετέρους»! Διασπάθιση άνευ προηγουμένου. Εξαγορές συνειδήσεων, παροχές στρατιωτικών διπλωμάτων κατά το δοκούν, η Ελλάδα είχε γεμίσει αξιωματικούς διορισμένους από τον Κωλέττη. Ο Μαυροκορδάτος καρπώνονταν τεράστια ποσά «διά τας ανάγκας του έθνους». Αρκετοί «οπλαρχηγοί» έχοντας υπό τις διαταγές τους 300 π.χ. άντρες, δήλωναν ότι είχαν 12.000 στρατό και διεκδικούσαν έτσι και το ανάλογο μερίδιο. Χαρακτηριστική η περίπτωση Γκούρα και αρκετών ακόμα. Με τα χρήματα των δανείων οι λεγόμενοι «πολιτικοί» επιβάλλονται επί των στρατιωτικών, και οι Ρουμελιώτες εναντίον των Πελοποννησίων.

Η Ελλάδα ολόκληρη είχε μετατραπεί σ' ένα απέραντο σφαγείο πριν ακόμα διώξει απ' το έδαφος της τους Τούρκους. Το κακό είναι που επί δύο σχεδόν χρόνια ('23, '24 ως και τις αρχές του '25) η κατάσταση πήγαινε ολοένα απ' το κακό στο χειρότερο και αντί τα χρήματα των δανείων να χρησιμεύσουν για τον Αγώνα, διασπαθίζονταν μέρα και νύχτα για τις εξαγορές συνειδήσεων, την ισχυροποίηση της τριανδρίας Κουντουριώτη, Κωλέττη, Μαυροκορδάτου μετά των παραφυάδων και σε βάρος πάντοτε των αγνών πατριωτών.

Τον Νοέμβρη του '24 οι Μοραΐτες προύχοντες με τη συνδρομή του Κολοκοτρώνη αρνήθηκαν να δεχτούν τους κυβερνητικούς υπαλλήλους και κράτησαν τις τοπικές προσόδους για τον εαυτό τους. Έλπιζαν βέβαια στη βοήθεια του Πετρόμπεη και του Οδυσσέα, η οποία τελικά δεν ήρθε! Το άξιο περιέργειας και πάλι είναι η άρνηση του Οδυσσέα. Τελικά ο Κωλέττης εξαγόρασε τον Γκούρα, πρωτοπαλίκαρο του Οδυσσέα, και όχι μόνο τον οδήγησε εναντίον των Πελο-

ποννησίων, αλλά τον απέσπασε και απ' τον αρχηγό του, με επακόλουθο σε λίγους μήνες ο Γκούρας να γίνει όχι μόνον εχθρός αλλά και ειδικής δολοφόνος του Οδυσσέα! Το χρήμα των δανείων έρρεεν άφθονον. Και μαζί με τον Γκούρα ο Κωλέττης εξασφάλισε με τον παρά του και τη συνεργασία του Μακρυγιάννη και εν μέρει και επ' ολίγον και του Καραϊσκάκη!

Ο μεν Μακρυγιάννης, φίλος και κουμπάρος του Γκούρα ήταν άνθρωπος που, όπως αποδείχτηκε, εύκολα άλλαζε πίστη είτε με την υπόσχεση είτε με τη θέα του χρήματος! Η περίπτωση του είναι άκρως ιδιόζουσα και θα μας απασχολήσει στη συνέχεια. Ο δε Καραϊσκάκης φάνηκε να υπέκυψε στους κυβερνητικούς μάλλον προς «εξιλέωσιν». Επί τρία χρόνια τον κυνηγούσαν οι κυβερνητικοί, προεξάρχοντας του Μαυροκορδάτου, τον αφόρισαν, τον δίκασαν, τον κήρυξαν προδότη του έθνους, τον θεώρησαν ανεπιθύμητο να κυκλοφορεί μέσα στα όρια της Ελλάδας. Σύμφωνα με τον Φωτιάδη⁹⁶ είναι χαρακτηριστική η στημένη δίκη που πέρασε ο Μαυροκορδάτος τον Καραϊσκάκη την 1η και 2η Απριλίου 1824 μέσα στον ναό της Παναγίας στο Αιτωλικό προεδρεύοντας του Επισκόπου Άρτης Πορφυρίου. Στη δίκη αυτή ο Μαυροκορδάτος έκαμε τα αδύνατα δυνατά να τον κηρύξει προδότη του Έθνους. Και «στρατολόγησε» για τον σκοπό αυτό αρκετούς ανάξιους και τιποτένιους που τιτλοφορούνταν στρατηγοί ή χιλίαρχοι και υποδόθηκαν τον ρόλο του δικαστή. Δεν τόλμησαν όμως να τον σκοτώσουν. Παρά μόνο τον εξόρισαν περιμένοντας να πεθάνει από την αρρώστια του. Κι όταν έφευγε, μπήκε μόνος του μέσα στο σπίτι όπου διέμενε ο Μαυροκορδάτος που την ώρα εκείνη τραπέζωνε τους ψευδοδικαστές και τους ψευδομάρτυρες. Μπαίνοντας μέσα ο πολέμαρχος λέει στον Μαυροκορδάτο: *«Ε ωρέ Μαυροκορδάτε, εσύ την προδοσία μου την έγγραμες στο χαρτί, μα εγώ ελπίζω γρήγορα να σου τη γράψω στο κούτελο, να φανή ποιος είσαι»*.

Χαιρέτησε τους καπεταναίους κι έφυγε. Στη συνέχεια αδύναμος, άρρωστος, σχεδόν ψηνόταν στον πυρετό μέσα στα κρύα και τα χιόνια, τα παλικάρια του τον μετέφεραν με φορείο πάνω σε δύσβατες βουνοκορφές, για να τον σώσουν από το μένος του Μαυροκορδάτου. Κι αυτός ο άνθρωπος ανάλωνε τη ζωή του να κρατήσει τον Κιουταχή και τον Ομέρ Βρυώνη μακριά απ' τη Δυτική Στερεά! Στην Ανατολική, ξέρουμε, κυριαρχούσε ο άλλος αφορισμένος, ο Οδυσσέας.

Ο Κωλέττης λοιπόν έδρασε αστραπιαία. Κι όσο ανάξιος είχε φανεί ως τότε στις ενέργειες του εναντίον των Τούρκων, τόση επιτηδειότητα και σπουδή είχε δείξει, εναντίον των ανυπότακτων Μοραϊτών. Με τον Γκούρα κυρίως, τον Μακρυγιάννη και άλλους ικανότατους πολεμάρχους, που, λόγω των ανδραγαθημάτων που έδειξαν στον εμφύλιο, προήγαγε σε στρατηγούς, μέσα σε έξι εβδομάδες συνέτριψε την εξέγερση των Πελοποννησίων. Ο Πάνος Κολοκοτρώνης, δολοφο-

96 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 206-214.

νείται με τον πλέον ειδεχθή τρόπο, καθώς ο Κωλέττης στρατολόγησε ακόμα και Βουλγάρους εναντίον των αντιπάλων του. Ο Γκούρας νίκησε τον Νικητάρη και τον Λόντο, τον Σισίνη και τον Ζαΐμη, οι οποίοι τρέχουν να αναζητήσουν άσυλο.

Μέσα σε τέτοιο κλίμα βρήκε την Ελλάδα και το 1825. Αρχές του έτους αναγκάζονται να συνθηκολογήσουν οι Θ. Κολοκοτρώνης, Κ. Δεληγιάννης και Γ. Σισίνης. Τους συνέλαβαν όμως και τους οδήγησαν δεμένους στην Ύδρα με σκοπό τη φυλάκιση και την εκτέλεση. Η κυβέρνηση Κουντουριώτη Κωλέττη Μαυροκορδάτου μονάχα γι' αυτό έδειχνε ικανή: να εξοντώνει τους πολέμαρχους και ν' αφήνει ελεύθερο το πεδίο για την απόβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και την εξάπλωση του Κιουταχί στη Ρούμελη.

3. Η περίπτωση του Οδυσσέα Ανδρούτσου

Ένας ιστορικός που θα μπορούσε να μελετήσει εξαντλητικά τον βίο και την πολιτεία του ανθρώπου αυτού, δεν απομένει παρά να αποφανθεί: «Μπορούσε από μόνος του ν' απελευθερώσει την Ελλάδα απ' τους κοτζαμπάσηδες και τους Τούρκους και μόνος του να την οργανώσει σωστά νομοθετώντας με το σπαθί του!». Κι είναι μια κρίση ιστορική η οποία βρίσκει σύμφωνους τους πιο πολλούς απ' όσους έχουν ασχοληθεί με την Επανάσταση του '21.

Εικόνα 17. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος

Ωστόσο στο τέλος ο ήρωας αυτός πέταξε βορά στους Γκουροκωλέττηδες και την παρέα τους όλα όσα πέτυχε και παράλληλα και εντελώς άδικα έδειξε να αποδέχεται τη μοίρα του χωρίς να προβάλλει την παραμικρή αντίσταση. Πάντως η προσωπικότητα του θα πρέπει ν' απασχολήσει ξεχωριστά τους βιογράφους των επαναστατικών μορφών του '21, δεδομένου ότι η περίπτωσή του είναι εντελώς ξεχωριστή και ιστορικά πέρα για πέρα αδικημένη. Καιρός είναι να επέλθει η αποκατάσταση της ιστορικής αδικίας που έχει γίνει σε βάρος του. Η τετράχρονη μονάχα επαναστατική του δράση (1821-1825) απέδειξε ότι κατέληξε να θεωρείται ο πιο τραγικός απ' τους αγωνιστές, εκείνος που εξ αρχής διέθετε όλες τις δυνατότητες και ν' απελευθερώσει και να διοικήσει σωστά την Ελλάδα.

Κι ας μη θεωρηθεί υπερβολή, εάν φτάσουμε να πούμε ότι θα μπορούσε να είχε πετύχει ό,τι δεν πέτυχε ο Καποδίστριας! Γιατί ο Οδυσσέας ήξερε και μπο-

ρούσε να νομοθετεί με το σπαθί του! Ακριβώς δηλαδή ό,τι χρειαζόνταν οι ανυπάκουοι και απειθαρχητοί Έλληνες. Αλλά εκτός του ότι ήταν εκ φύσεως μια κατεξοχήν στρατηγική ιδιοφυΐα με βιολογικές δυνάμεις πρωτάκουστες, διέθετε αρκετή πειθώ στον λόγο του, που εύκολα κέρδιζε την εκτίμηση και την εμπιστοσύνη όχι μόνο των Ελλήνων, αλλά και των Αλβανών και των Τούρκων. Οι διαπραγματευτικές του ικανότητες ήταν τόσες και τέτοιες, ώστε τους Τούρκους τους έδωχνε απ' τη Στερεά Ελλάδα πιο πολύ με τα ξεγελάσματα και τις υποσχέσεις παρά με τις μάχες. Πέραν βεβαίως του γεγονότος ότι και οι Τούρκοι, αλλά και οι Αλβανοί σέβονταν το όνομά του και επεδίωκαν με κάθε μέσο τη φιλία του.

Και ενώ μέσα στην Ελλάδα οι απλοί άνθρωποι του λαού, οι στρατιώτες του, αλλά και οι πιο μεγάλοι απ' τους οπλαρχηγούς τον αποδέχονταν και τον ακολουθούσαν με πίστη και σιγουριά, αυτός ο ίδιος απ' τα πρώτα του κίολας επαναστατικά βήματα έγινε θανάσιμος εχθρός των κοτζαμπάσηδων, των πάσης φύσεως ραδιούργων και κυρίως της φατριάς εκείνης των Φαναριωτών, των κληρικών, του Κωλέττη και των εφοπλιστών που πίστευαν ότι η Ελλάδα αποτελεί δικό τους φέουδο! Αυτοί οι «άνθρωποι» αντιλήφθηκαν εξαρχής ότι με τον Ανδρούτσο ανάμεσά τους ούτε τα συμφέροντά τους μπορούσαν να εξυπηρετήσουν ούτε βεβαίως φαινόταν να έχουν κανένα μέλλον στην Ελλάδα. Έπρεπε συνεπώς να βρεθεί τρόπος να τον εξοντώσουν στρατιωτικά, πολιτικά και βιολογικά. Συνεχείς οι απόπειρες δολοφονίας του. Τα βόλια όμως δεν τον έπιαναν! Αφορισμός απ' την Εκκλησία. Ο επικατάρατος όμως Οδυσσεύς γίνεται ίνδαλμα του λαού! Ο προδότης του έθνους καταφέρνει και διώχνει απ' τη Στερεά πασάδες και μπέηδες. Ο «εγκληματίας» γιος του Ανδρούτσου καταντάει το φόβητρο όλων εκείνων που πρόδωσαν αληθινά το έθνος και τώρα διεκδικούν ρόλο στη Διοίκηση.

Όμως πήραν τα δάνεια στα χέρια τους. Και με τα δάνεια αυτά αντί να υπηρετήσουν τις ανάγκες της πατρίδας επιδόθηκαν σε μίαν άνευ προηγουμένου διασπάθιση. Εξαγόρασαν συνειδήσεις, πούλησαν στρατιωτικά διπλώματα, δημιούργησαν πραιτωριανούς, αιματοκύλησαν την Ελλάδα με δυο απανωτούς εμφυλίους. Ο Ανδρούτσος τα είχε προβλέψει όλα. Αρκετές φορές πρότεινε στον Κολοκοτρώνη να επιτεθούν και να εξοντώσουν τους προκρίτους και τους αχρείους πολιτικούς. Ο Γέρος δεν τον άκουσε και αργότερα το μετάνιωσε πικρά. Σε μια απ' τις τόσες επιστολές του μεταξύ άλλων ο Οδυσσεύς γράφει: «*Οι κυβερνήται μας, αφού έγιναν κύριοί του δανείου, δεν συλλογίζονται άλλο παρά να δολοφονήσουν όλους εκείνους, οι οποίοι ομιλούν δια τα δικαιώματα του ταλαίπωρου λαού της Ελλάδος, δια να απαλλαχθούν εις το εξής από όλους όσους φοβούνται, ίνα τυραννώσι μετά με πλήρη ελευθερίαν*»⁹⁷.

Λίγους μήνες αργότερα είναι ο πρώτος που θα δολοφονηθεί και μάλιστα απ'

97 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 179.

το πρωτοπαλικάρο του, τον Γκούρα, ο οποίος εύκολα εξαγοράστηκε απ' τον Κωλέττη και τον Μαυροκορδάτο, ώστε να δολοφονήσει με τον πλέον ανάνθρωπο τρόπο τον ίδιο τον ευεργέτη του. Και μάλιστα μέσα στην Ακρόπολη, ένα φρούριο που ο Οδυσσέας συντηρούσε με δικά του έξοδα...

Βεβαίως για τα γεγονότα αυτά χρειάζεται να γραφούν ειδικοί τόμοι. Εδώ θα κάνουμε μια μικρή επισήμανση, μόνο και μόνο για να φανεί ποιοι και πώς κυβερνούσαν την Ελλάδα τότε. Αρχές του 1825, ενώ έρχεται ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο η «κυβέρνηση» φυλακίζει τον Κολοκοτρώνη ως προδότη του έθνους! Ενώ στη Στερεά Ελλάδα ο Κιουταχής, και άλλοι πασάδες οργάνουν την περιοχή αλλά ακόμα στέκονται μακράν λόγω της άμυνας του Καραϊσκάκη (προδότης και επικατάρατος και αυτός) και των διαπραγματεύσεων του Ανδρούτσου, η «κυβέρνηση» στέλνει 6.000 στρατό υπό τον Γκούρα να συλλάβει τον Οδυσσέα! Η ειρωνεία είναι ότι ο ήρωας τους περίμενε, για να τους παραδώσει και το φρούριο Καραμπαμπά (Χαλκίδα)! Τώρα πώς αυτός ο άνθρωπος, ο τόσο έξυπνος, τόσο έμπειρος, τόσο σκληρός έδωσε εμπιστοσύνη στο Γκούρα και παραδόθηκε, για να... δικαστεί, είναι πράγματι άξιο απορίας. Αυτή του η εμπιστοσύνη έγινε η απαρχή της τραγωδίας του.

Αλλά όσο κι αν διώχτηκε από τους Έλληνες, άλλο τόσο κέρδισε τον θαυμασμό ορισμένων Άγγλων Φιλελλήνων, οι οποίοι κατά την περίοδο εκείνη ανήκαν στον κύκλο του Μπάυρον. Κατ' αρχάς μεταξύ των πρώτων που εκδήλωσαν τον θαυμασμό τους για τον Οδυσσέα είναι ο Τρελόνη⁹⁸.

Τον γνώρισε το 1823 όταν ο Οδυσσέας βρισκόταν στο Άργος και στη συνέχεια τον συνόδευσε και στο Ναύπλιο. Τον ακολούθησε και στη Δρακοσπηλιά, όπου ο οπλαρχηγός διέμενε με την οικογένειά του και μάλιστα παντρεύτηκε τη μικρή ομομήτριο αδελφή του Οδυσσέα, Ταρσίτσα. Αλλά και ο Ανδρούτσος είχε μεγάλη συμπάθεια στον γαμπρό του και τον έστειλε σε αρκετές αποστολές στην Πελοπόννησο, προκειμένου να διαπραγματευτεί με τον Κολοκοτρώνη, για να ρίξουν την κυβέρνηση.

Ο Τρελόνη περιφρονούσε βαθύτατα τους ανάξιους πολιτικούς ραδιούργους που στα χέρια τους κρατούσαν τις τύχες της Ελλάδας, και πίστευε ότι οι «κλέφτες» ήταν οι μόνοι ικανοί στρατιώτες. Γιατί αυτοί συντηρούσαν τον πόλεμο επί τρία χρόνια ως τότε, για να μπορέσει η «κυβέρνηση» να δανειστεί χρήματα! Και επειδή έβλεπε ότι απ' αυτούς που κυβερνούσαν δεν επρόκειτο να βγει τίποτα το καλό, πίστευε και συμβούλευε ότι έπρεπε σε κάθε περιοχή της Ελλάδας χωριστά να επικρατήσουν άνθρωποι σαν τον Ανδρούτσο, τον Κολοκοτρώνη και τον Καραϊσκάκη. Οπότε, κατά τον Τρελόνη, το ελληνικό κράτος θα έπρεπε να

---

98 Γρηγοριάδης, Σ., 1979, σελ. 135.

πάρει τη μορφή μιας χαλαρής συνομοσπονδίας στρατιωτικών ολιγαρχιών, ώσπου να βρεθεί μια στιβαρή κεντρική διοίκηση.

Συχνά ο Τρελόني τον συμβούλευε να καθίσει ήσυχα και να περιμένει.

Όμως ο Οδυσσέας είχε άλλη θεώρηση των πραγμάτων και ο βίαιος χαρακτήρας του δεν μπορούσε ν' ακολουθήσει τη συμβουλή του γαμπρού του. «Ένα ελάφι που εξακολουθεί να αγωνίζεται», έλεγε, «το φοβούνται περισσότερο από ένα λιοντάρι που έχει αποκλειστεί στη φωλιά του»⁹⁹. Αποφάσισε, λοιπόν, ν' αφήσει το λημέρι του και την οικογένειά του στη φροντίδα του Τρελόني και να συνεχίσει τον αγώνα του έτσι όπως ο ίδιος ήξερε. Και τον συνέχισε με το ενδιαφέρον του αμείωτο όχι μόνον να χτυπήσει τους Τούρκους, αλλά και να διώξει την ανίκανη κυβέρνηση. Μ' αυτόν τον σκοπό στο τέλος έφτασε να «τα βρει» ακόμα και με τους Τούρκους, πράγμα που έδωσε λαβή στους εχθρούς του να τον κατηγορήσουν για εσχάτη προδοσία. Όμως το σχέδιό του φρόντισε να το κάμει γνωστό τόσο στον γαμπρό του, όσο και στον Υψηλάντη, τον Κολοκοτρώνη και αρκετούς ακόμα που εκτιμούσε τη γνώμη τους.

Έτσι, για την υστεροφημία του και μόνο, μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι ούτε τουρκολάτρης υπήρξε ποτέ του ούτε με τη ντόπια ολιγαρχία συμμαχισε ούτε εναντίον του ελληνικού λαού κινήθηκε. Πιστός στον όρκο του έδωσε τα υπάρχοντά του όλα και τη ζωή του για την επιτυχία της Επανάστασης, για την απελευθέρωση και τη σωτηρία της πατρίδας του.

Τέλος, ότι ήταν άσπονδος εχθρός των Σουρμελήδων, των Μαυροκο-ρδάτων, των Κωλέττηδων και των πάσης φύσεως κάπηλων του Έθνους, είναι πλέον αποδεδειγμένο και επιβάλλεται να γίνει τοις πάσι γνωστό. Ο Σ. Γρηγοριάδης¹⁰⁰ παρουσιάζει μια ενδεικτική εικόνα του απηνούς διωγμού που υπέστη χωρίς ανάπαυλα ο ήρωας της Γραβιάς και αποδεικνύει ότι παρεμβαίνουν τρεις προσωπικοί παράγοντες, οι οποίοι πιστοποιούν την εν λόγω δίωξη.

Πρώτος είναι ο παράφορος και βίαιος χαρακτήρας του Οδυσσέα, που προκαλούσε το μίσος εναντίον του - παράδειγμα το άσβεστο μανιακό πάθος του Μήτρου της Τριανταφυλλίνας που έγινε τελικά ο ανελέητος δήμιός του - όπως η παλικαριά και η λεβεντιά του δημιουργούσαν θαυμαστές και λάτρες του.

Δεύτερος παράγοντας, ακόμα πιο σημαντικός, ήταν ότι οι άλλοι μεγάλοι οπλαρχηγοί, και ιδίως ο Κολοκοτρώνης, ήξεραν να σπάζουν κάθε τόσο τον κλοιό, να κάνουν ελιγμούς, να συντάσσονται κάπου κάπου με την ολιγαρχία. Ο Οδυσσέας όμως παρέμεινε ως το τέλος αδιάλλακτος, ασυμβίβαστος, αλύγιστος. Και είχε τη μοίρα των ασυμβίβαστων χαρακτήρων.

⁹⁹ Dakin, D., 1983, σελ. 166.

¹⁰⁰ Γρηγοριάδης, Σ., 1979, σελ. 159.

Τρίτος παράγοντας τέλος και πιο αποφασιστικός ήταν ότι ο Οδυσσεάς στάθηκε ο πιο αμείλικτος και ο πιο επιθετικός αντίπαλος των κοτζαμπάσηδων, όπως και ο πιο γνήσιος και φανατικός δημοκρατικός. Άρα ο πιο επικίνδυνος για την ολιγαρχία.

Οι Φιλέλληνες που τον γνώρισαν από κοντά εκφράζονταν¹⁰¹ με ενθουσιασμό όχι μόνο για την ανδρειοσύνη του, αλλά και για την δημοκρατικότητά του. Ο Στάνχοπ γράφοντας στον Βύρωνα για τον Οδυσσεά αφήνει να ξεχειλίσει ο λυρικός του θαυμασμός: ...έχει στον λαό απόλυτη εμπιστοσύνη. Θέλει κυβέρνηση δυνατή, συνταγματικά δικαιώματα... Δεν ανήκει σε κανένα κόμμα... Κλίνει προς το μέρος του λαού και ακολουθεί φιλελεύθερη πολιτική... Ο γαμπρός του Εδουάρδος Τρελόνι, άλλος φλεγματικός Άγγλος επίσης, μεταβάλλεται σε θερμόαιμο Μεσογειακό, εξυμνώντας τον Οδυσσεά στον Φίνλεϋ: Τάχα δεν είναι ένας λαμπρός άνθρωπος, ένας άλλος Μπολίβαρ¹⁰²; Ας τον βοηθήσουμε, ώστε να γίνει ένας Ουάσινγκτον. Επιπλέον, όπως και πάλι αναφέρει ο Σ. Γρηγοριάδης¹⁰³, ο Τάκης Λάππας γράφει: «Δεν μπορεί να αρνηθεί κανένας πως ο Οδυσσεάς ήταν ένα μυαλό φωτεινό, ένας άνθρωπος που ξεπερνούσε την εποχή του».

Εντέλει ήταν ο παρηγορητής και η ελπίδα του λαού, αλλά ταυτόχρονα ο τρόμος και η εκδίκηση της ολιγαρχίας.

4. Το σχέδιο των τριών τμημάτων

Στην Ελλάδα μαίνονταν οι εμφύλιοι πόλεμοι, μέσα απ' τους οποίους όλα έδειχναν ότι υπερισχύουν οι πολιτικοί σε βάρος των στρατιωτικών. Έχουν παντού το πάνω χέρι οι άνθρωποι που έγιναν κύριοι των αγγλικών δανείων, καθώς σκορπίζουν τις λίρες δεξιά κι αριστερά, φτάνει μόνο να κερδίζουν οπαδούς έτοιμους να επιδοθούν σε μια συνεχιζόμενη αιματοχυσία. Άλλωστε τα δάνεια αυτά εκδόθηκαν με την υποθήκη των εθνικών κτημάτων κι όχι με υποθήκη την περιουσία κανενός Κωλέττη ή Μαυροκορδάτου ή Κουντουριώτη. Και εκδόθηκαν με σκοπό τη δέσμευση της Ελλάδας στην εξωτερική πολιτική της Αγγλίας. Μια πολιτική την οποία δείχνουν να υπηρετούν πιστά οι πολιτικοί φατριαστές. Οι τίμιες και πατριωτικές φωνές πρέπει να φιμωθούν. Το τι θ' απογίνει η πατρίδα είναι το μόνο που δε φαίνεται να ενδιαφέρει τους κυβερνώντες.

Και το χειρότερο είναι ότι η επανάσταση οδεύει τον τέταρτο χρόνο και ακόμα η Τουρκία δεν έχει επιβάλει την ειρήνευση στην Ελλάδα. Και τούτο επειδή εξακολουθούν στην Ελλάδα να υπάρχουν «αντάρτες». Αρκετοί στον Μοριά με προεξάρχοντα τον Γέρο Κολοκοτρώνη, στη Δυτική Στερεά ο Καραϊσκάκης σε

¹⁰¹ Γρηγοριάδης, Σ., 1979, σελ. 160.

¹⁰² Πρόκειται για τον Σίμωνα Μπολίβαρ (1783-1830), ήρωα της νοτιοαμερικάνικης ανεξαρτησίας.

¹⁰³ Γρηγοριάδης, Σ., 1979, σελ. 135

μόνιμη βάση ταλαιπωρεί τον Κιουταχί, ενώ στην Ανατολική δεσπόζει η μορφή του Ανδρούτσου, του οποίου η παρουσία και μόνο αποτελεί ανάσχεση της καθόδου των Τούρκων προς νότον. Και κοντά σ' όλα αυτά το ελληνικό ναυτικό δεν εννοεί ν' αφήσει σε ησυχία τον τουρκικό στόλο. Έτσι ο Σουλτάνος Μαχμούτ συμμαχεί με τον Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου, προκειμένου ο Αιγύπτιος πασάς να στείλει στρατό στην Πελοπόννησο και να την καταλάβει, οπότε θα μπορέσει έτσι και ο Κιουταχί να καταλάβει τη Ρούμελη και την Αττική. Μόνο έτσι θα δοθεί τέλος στην Ελληνική Επανάσταση.

Τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα ο Καποδίστριας τα πληροφορείται με κάθε λεπτομέρεια. Η προσοχή του όμως είναι στραμμένη πιο πολύ στην ευρωπαϊκή διπλωματία, ειδικότερα απ' το φθινόπωρο του '22 και ύστερα, όταν την εξωτερική πολιτική της Αγγλίας ανέλαβε ο Κάννινγκ, πράγμα βεβαίως το οποίο έφερε αρκετές ανατροπές στο ευρωπαϊκό status.

Εικόνα 18. Ο Τσάρος Αλέξανδρος Α' της Ρωσίας.

Περισσότερο φαινόταν ν' ανησυχεί ο Μέττερνιχ, καθώς έβλεπε πλέον καθαρά το πού οδηγούσε η αγγλική πολιτική, έβλεπε ότι ο Κάννινγκ επηρέαζε τη Γαλλία και την Πρωσία και ήθελε πάση θυσία να κρατήσει τον Τσάρο Αλέξανδρο μακριά απ' την επιρροή της Αγγλίας. Άθελά του μάλιστα στο συνέδριο που συγκάλεσε στο Τσέρνοβιτς το φθινόπωρο του 1823 έθεσε μεταξύ των συμμάχων ελληνικό ζήτημα! Εδώ άρχισαν να φαίνονται πιο καθαρά οι διπλωματικοί χειρισμοί του Καποδίστρια πριν το συνέδριο της Βερόνας, όπου στόχευε να θέσει τους Ευρωπαίους προ των ευθυνών τους απέναντι στο ελληνικό ζήτημα.

Ας μην ξεχνάμε ότι ο Καποδίστριας, αν και ζη εκτός Ρωσίας, εξακολουθεί να είναι υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας και οι επαφές του με τον Τσάρο συνεχίζονται, έστω και δι' αλληλογραφίας. Κι αυτό μπορεί να εξηγήσει αρκετές ενέργειες που θα λάβουν χώρα στη συνέχεια. Έτσι, επειδή στο Τσέρνοβιτς δε συμμετείχε η Αγγλία, οπότε χωρίς τη συμμετοχή της ο Τσάρος Αλέξανδρος θεώρησε το συνέδριο άσκοπο, αλλά και επειδή η Ρωσία ήθελε να προλάβει τις

όποιες ενέργειες της Αγγλίας γύρω απ' το ελληνικό ζήτημα, ο Τσάρος προσκαλεί τις δυνάμεις σε σύσκεψη στην Πετρούπολη την άνοιξη του 1824.

Ήδη απ' τις αρχές Ιανουαρίου του 1824 η Ρωσία άφησε να γίνει γνωστό στις Δυνάμεις ένα σχέδιο, που έμεινε γνωστό ως «σχέδιο των τριών τμημάτων». Το σχέδιο αυτό είχε συνταχτεί κατά τρόπο που να δείχνει ότι λειτουργεί εναντίον των Ελλήνων, αλλά διπλωματικά είναι υπέρ αυτών. Δηλαδή η Ρωσία καλούσε τους συμμάχους της να επέμβουν όλοι μαζί, όπως και στο παρελθόν. Στην περίπτωση όμως της Ελλάδας οφείλουν τώρα να επέμβουν όχι για να καταπνίξουν την Επανάσταση, αλλά να την αναγνωρίσουν ως εθνική, με απώτερο σκοπό να καταλαγιάσουν το γενικό επαναστατικό κλίμα. Επιπλέον, επειδή ο Σουλτάνος σε καμία περίπτωση δεν θα δεχόταν ν' αναγνωρίσει την απόλυτη ανεξαρτησία των Ελλήνων, αλλά και επειδή οι Έλληνες δεν θα δεχόταν εφεξής τον τουρκικό ζυγό, η Ρωσία με το σχέδιο αυτό πρότεινε να ιδρυθούν τρεις ηγεμονίες κατά το πρότυπο των παραδουνάβιων Ηγεμονιών: η μία να περιλαμβάνει την ανατολική Ελλάδα (Θεσσαλία, Βοιωτία, Αττική) η δεύτερη την Ήπειρο και την Αιτωλο-ακαρνανία και η τρίτη την Πελοπόννησο και την Κρήτη. Η Πύλη θα διατηρούσε επικυριαρχία, θα εισέπραττε έναν ετήσιο φόρο, και θα κρατούσε φρουρές με στενά τοπικά δικαιώματα. Το σχέδιο αυτό τελείωνε με την παρατήρηση ότι οι Δυνάμεις δεν θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν στους Έλληνες απόλυτη ανεξαρτησία, επειδή αυτό θα ήταν παρέκκλιση από τις αρχές της Ιερής Συμμαχίας. Επιπλέον οι Δυνάμεις θα απέφευγαν με τον τρόπο αυτό την κατηγορία ότι συνέβαλαν στην υποταγή ενός χριστιανικού λαού σ' ένα βάρβαρο ζυγό απίστων.

Το σχέδιο αυτό έγινε κατ' αρχήν ανεπιφύλακτα δεκτό από τη Γαλλία και την Πρωσία. Η Αυστρία το αποδέχτηκε με την επιφύλαξη να το μελετήσει καλύτερα. Η Αγγλία έδειξε να διστάζει, γιατί φοβόταν ότι ίσως με το σχέδιο αυτό η Ρωσία μπορέσει να πετύχει εκείνο που οι Άγγλοι είχαν θέσει ως σκοπό της πολιτικής τους απέναντι στην Ελλάδα, δηλαδή τη δημιουργία αγγλικού προτεκτοράτου! Έτσι ο Κάννινγκ άρχισε κάποιους διπλωματικούς του ελιγμούς. Βασικά, πληροφόρησε τους Ρώσους ότι θα συμμετείχε στη συζήτηση ενός τέτοιου σχεδίου, εάν η Ρωσία έστελνε ξανά πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, καθώς οι σχέσεις των δύο χωρών είχαν διακοπεί διπλωματικά απ' το 1821, ύστερα από το συνέδριο του Λάιμπαχ. Έπειτα ο Κάννινγκ προσπαθούσε να δημιουργεί τριβές ανάμεσα στον Τσάρο και τον Μέττερνιχ και να περιμένει ταυτόχρονα και την αντίδραση των Ελλήνων απέναντι στο σχέδιο των τριών τμημάτων. Και οπωσδήποτε ο Κάννινγκ και η Αγγλία γενικότερα υπολόγιζαν ότι οι Έλληνες πολύ σύντομα θα διαμαρτύρονταν για το ρωσικό σχέδιο. Τα αγγλικά δάνεια γαρ! Αλλά και η ακραιφνώς αγγλόφιλη «κυβέρνηση» της Ελλάδας. Επιπλέον ο Κάννινγκ είχε την πληροφορία ότι οι Έλληνες είχαν απογοητευτεί με τη στάση των Ρώσων στο συνέδριο

της Βερόνας, οπότε θα απέρριπταν και το σχέδιο των τριών τμημάτων.

Έτσι στις 4 Νοεμβρίου του 1824 ο Κάννινγκ με ικανοποίηση έλαβε την ελληνική επιστολή καταγγελίας του ρωσικού σχεδίου! Ζητούν τώρα τη συνδρομή της Αγγλίας, προκειμένου να «ξεπλύνουν» την απαράδεκτη και προδοτική τους πολιτική: τα δάνεια εξανεμίστηκαν σε σκοπούς ιδιοτελείς και δόλιους. Ο Ιμπραήμ ήδη είναι έτοιμος ν' αποβιβαστεί στην Πελοπόννησο, ενώ η «κυβέρνηση» δεν έχει εκπονήσει κανένα σχέδιο. Οι οπλαρχηγοί του Μοριά είναι οι «ηττημένοι» του αιματηρού εμφυλίου και οδεύουν προς τη φυλακή! Οι οπλαρχηγοί της Ρούμελης είναι οι αντάρτες, οι εθνοκατάρτατοι, οι προδότες γιατί κρατούν ακόμα τον Κιουταχή μακριά! Ζητούν λοιπόν οι «κυβερνήται» μας την υποταγή της Ελλάδας στην Αγγλία, ενώ την έχουν βαφτίσει ως προστασία.

Φυσικά το σχέδιο δεν το κατάλαβαν, αμφίβολο είναι αν το διάβασαν καν. Αλλά και ούτε τους ενδιέφερε να το διαβάσουν. Τους ενδιέφερε μόνον να εξυπηρετήσουν δουλικά την εξωτερική πολιτική του Κάννινγκ.

Ο Κάννινγκ απάντησε βεβαίως στην επιστολή τους και απάντησε με επιφυλάξεις. Τον ενδιέφερε σαφώς να κερδίσει χρόνο, γι' αυτό και δεν βιαζόταν να διαπραγματευτεί με τον Τσάρο για το ρωσικό σχέδιο. Και πρώτη του κίνηση ήταν ν' αλλάξει και τους πρεσβευτές του τόσο στην Πετρούπολη, όσο και στην Κωνσταντινούπολη. Στην Πετρούπολη τοποθέτησε τον Στράγκφορντ και στην Κωνσταντινούπολη τον εξάδελφό του Στράτφορντ Κάννινγκ, έναν άνθρωπο που στα επόμενα χρόνια ντυμένος Φιλέλληνας, θα εφαρμόσει ωμά και απροκάλυπτα μια καθαρά ανθελληνική πολιτική. Είναι αυτός που εντέλει ως γνήσιος «Φιλέλληνας» θα βάλει την υπογραφή του στη Συνθήκη Ανεξαρτησίας της Ελλάδας το 1832 και θα ανοίξει έτσι τον δρόμο, για να έρθει στην Ελλάδα ο Όθων, προκειμένου να «νοικοκυρέψει» το σκόρπιο Βασίλειο της Ελλάδος.

Στον διπλωματικό τομέα δεν σημειώθηκε καμία πρόοδος. Και στο εσωτερικό της Ελλάδας τα πράγματα οδηγούνται από το κακό στο χειρότερο. Ο εμφύλιος μαίνεται. Οι Ρουμελιώτες έχουν εισβάλει στον Μοριά και ξεσπούν μ' όλη τους την αγριότητα εναντίον των εχόντων και κατεχόντων της Πελοποννήσου, καταπώς τους χαρακτήριζε και ο Κωλέττης. Το κακό είναι ότι με το μέρος των Ρουμελιωτών θα συνταχθεί ο Μακρυγιάννης και εν μέρει και ο Καραϊσκάκης που στη φάση εκείνη δήλωσε μετάνοια και ζήτησε συγχώρεση για εγκλήματα που δεν είχε κάνει.

Τον ανάγκασαν να υπογράψει δήλωση με την οποία απεκήρυττε μετά βδελυγμίας το αρματολό και αμαρτωλό του παρελθόν. Ίσως ήταν ένας ελιγμός σκοπιμότητας του στρατηγού. Αντίθετα ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος κατά τρόπο ανεξήγητο τήρησε στάση ουδέτερη. Το γιατί μονάχα ο ίδιος το γνώριζε.

Ε. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1825

1. Η επανάσταση πνέει τα λοίσθια

α. Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο

Απ' τις αρχές του 1825 και επί τρία συνεχή χρόνια μέχρι την άφιξη του Καποδίστρια (Ιανουάριος 1828) η Ελλάδα είναι μια ακυβέρνητη επαναστατημένη πολιτεία. Για τους τύπους υπάρχει κυβέρνηση. Πρόεδροι, πρωθυπουργοί, γραμματείς, υπουργοί, βουλευτές. Απολαμβάνουν τους τίτλους και εισπράττουν τους μισθούς των. Κρατική εξουσία όμως δεν υπάρχει. Ηγέτης που θα μπορέσει να εμψυχώσει τους Έλληνες, να στηρίζει την Επανάσταση και να βγάλει τη χώρα απ' τα αδιέξοδα δεν υπάρχει. Οι άξιοι και ικανοί οπλαρχηγοί Κολοκοτρώνης, Ανδρούτσος, Καραϊσκάκης τελούν υπό διωγμόν ως προδότες του Έθνους. Ήδη απ' τις 12 Φεβρουαρίου 1825 ο Ιμπραήμ έχει αποβιβάσει στη Μεθώνη 4.000 πεζούς και 500 ιππείς ως πρώτη δόση και σύντομα τα πλοία θα φέρουν ένα δεύτερο τμήμα από 6.000 πεζούς, 500 ιππείς και μεγάλες δυνάμεις του πεδινού πυροβολικού. Και βεβαίως επρόκειτο να μεταφέρει αρκετές ακόμα δυνάμεις, εφόσον σκοπός του ήταν όχι απλώς η κατάληψη της Πελοποννήσου, αλλά και η παντελής άλωσή της, προκειμένου να εγκαταστήσει εκεί Αιγύπτιους φελάχους.

Για την αποβίβαση του Ιμπραήμ στον Μοριά κυκλοφορούσαν φήμες διάφορες πριν από αρκετούς μήνες. Ωστόσο η «κυβέρνηση» ήταν τόσο πολύ απασχολημένη με τις εμφύλιες διαμάχες και την εξόντωση των οπλαρχηγών, ώστε δεν εκπόνησε το παραμικρό σχέδιο αντιμετώπισης του εισβολέα. Και το εξωφρενικό είναι ότι λίγες μέρες πριν την αποβίβαση του Αιγύπτιου εισβολέα ο Θ. Κολοκοτρώνης μαζί με άλλους Πελοποννήσιους αρχηγούς οδηγούνται αιχμάλωτοι στην Ύδρα ως προδότες του έθνους, φυλακίζονται στο μοναστήρι του προφήτη Ηλία και περιμένουν την ώρα να εκτελεστούν. Οι αγχόνες είναι ήδη έτοιμες. Απομένει μονάχα η υπογραφή του Προέδρου Γ. Κουντουριώτη. Μάταια ο Γέρος του Μοριά ζητά απ' τον Λάζαρο Κουντουριώτη να βγει απ' τη φυλακή, να δικαστεί, και να πολεμήσει τον Ιμπραήμ. Ο Λάζαρος γράφει στον αδελφό του Γεώργιο: «...οί λόγοι τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπ' τό ἕνα ἀφτί ἐμβαίνουν καί ἀπό τό ἄλλο βγαίνουν...»¹⁰⁴. Ενώ ο γαμπρός των Κουντουριωταίων, Ορλάνδος, που τούτο τον καιρό βρίσκεται μαζί με τον Λουριώτη στο Λονδίνο έχοντας βγει στις αγορές για νέα δάνεια, μια και τα παλιά έχουν ήδη εξανεμιστεί, είναι της άποψης ότι οι φυλακισμένοι αντάρτες πρέπει να εκτελεστούν, για να σωθεί το Έθνος.

Αρχές Απρίλη, επιτέλους, η ελληνική «κυβέρνηση» κάτω απ' την κατακραυγή

---

104 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 4, σελ. 599.

του κόσμου αποφάσισε να... κινηθεί. Το τι έκανε και το πώς κινήθηκε είναι κάτι που ξεπερνάει κάθε όριο σοβαρότητας. Αυτοδιορίστηκε αρχιστράτηγος ο Γ. Κουντουριώτης και κάλεσε ως βοηθό του στρατηγό τον κουμπάρο του, Υδραίο πλοίαρχο Σκούρτη. Γενικός επιτελάρχης της επιχείρησης ορίστηκε ο Μαυροκορδάτος! Αυτοί οι άνθρωποι έπρεπε να οδηγήσουν σε εκστρατεία κατά του Ιμπραήμ τα ελληνικά στρατεύματα, που με πολύ κόπο κατάφεραν να συγκεντρώσουν ορισμένοι οπλαρχηγοί, που προς το παρόν δεν είχαν φυλακιστεί και έσπευσαν στο κάλεσμα της πατρίδας. Και ήταν: 7000 Ρουμελιώτες υπό τον Καραϊσκάκη. Μοραΐτες και Σουλιώτες υπό τον Κίτσο Τζαβέλα και Κώστα Μπότσαρη. Έκτακτα σώματα ιππέων στα οποία υπήρχαν και Σέρβοι, Βούλγαροι και Μακεδόνες υπό τον Χατζηχρήστο. Ενώ στην Πύλο είχαν ήδη συγκεντρωθεί 1.600 άντρες υπό τον Δ. Καλλέργη. Όταν ο Ιμπραήμ πληροφορήθηκε ποιοι ήταν οι... αρχιστράτηγοι των Ελλήνων, επόμενο ήταν να γλεντάει και να πανηγυρίζει.

Το εκστρατευτικό σώμα ξεκίνησε από το Ναύπλιο με κανονιοβολισμούς, αισιοδοξία, ενθουσιασμό, χαρές και πανηγύρια! Το τι έκβαση θα είχε μια τέτοια εκστρατεία το αντιλαμβάνεται εξαρχής κάποιος αν δώσει λίγη σημασία στο τι είπε μέσα στη φυλακή ο Κολοκοτρώνης: *«Τώρα που διωρίστη ο κυρ Γιώργης Κουντουριώτης αρχιστράτηγος και ο Κυριάκος Σκούρτης στρατηγός, καλά παντα πράγματα! Εν έτι λείπεται σωστικόν εκ του προκειμένου μεγάλου κινδύνου, να διορίσουν και εμέ ναύαρχον επί του ελληνικού στόλου, και ούτως εκείνοι μεν δια ζηράς, εγώ δε από θαλάσσης, καταστρέψωμεν τον Ιμπραήμ και πάσας τας τουρκικάς δυνάμεις και σώσωμεν την Ελλάδα...»*¹⁰⁵. Νομίζω πως το δηκτικό και σαρκαστικό σχόλιο του Γέρου δηλώνει το παν. Ο ελληνικός στρατός οδηγούνταν και πάλι σε σφαγή...

Και καθώς έφτασαν λίγο έξω απ' το Νιόκαστρο ο Καραϊσκάκης πλησίασε τον «επιτελάρχη» Μαυροκορδάτο και τον «αρχιστράτηγο» Κουντουριώτη και ζήτησε τους μισθούς των στρατιωτών! Φυσικά για μιαν ακόμη φορά έλαβε υποσχέσεις και αέρα! Ουμωμένος τα μέγιστα ο Καραϊσκάκης απ' τη στάση του Μαυροκορδάτου, αλλά και επειδή οι Ρουμελιώτες πληροφορούνταν ότι ο Κιουταχής έχει εισβάλει ήδη στη Ρούμελη, οι στρατιώτες αποφασίζουν να φύγουν το συντομότερο, για να υπερασπιστούν τα εδάφη τους. Έφυγε μαζί και ο στρατηγός Καραϊσκάκης. Κι όταν έφτασε στο Ναύπλιο και συνάντησε τον Ν. Κασομούλη, μεταξύ άλλων του είπε¹⁰⁶: *«... Άλλαξα τον αδόξαστο στο τζογλάνι τον Μαυροκορδάτο, όταν ήρθε στο Νιόκαστρο κι αυτουνού κι εκείνού του Κουντουριώτη που τον εμάζεψε να τον υψώσει. Σε βεβαιώνω, Κασομούλη, πως έκλαιγε ο πρόεδρος όταν έφευγα. Επειδή όμως είχε κείνον τον διάλογο κοντά του του 'πα: "Δεν κάθομαι" - κι έφυγα. Δε μου*

¹⁰⁵ Οικονόμου, Μ. Γ., 1873, τόμ. Β, σελ. 50.

¹⁰⁶ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 244.

ἴδωκε τους μισθούς των παλικαριών. Τον ἔχεσα κι αυτόν και την κουκούλα του κι ἤρθα δω όπου εἶναι το Ἔθνος που μ' ἔσωσε κι ἄλλοτες ἀπὸ τα κέφια των κερατάδων, του ενός και του ἄλλου. Πάω στην πατρίδα μας τη Ρούμελη και κει θα φανεῖ πάλι ποιος θα δουλέψει. Δεν μένω δω να με κυβερνάει το Τζογλάνι (Μαυροκορδάτος) κι η Κουκούλα (Κουντουριώτης) μ' ἀρχηγό τον Γκεμιτζή (Σκούρτης)».

Τώρα ὅσο για την εξέλιξη της εκστρατείας αὐτῆς: Ο μεν Κουντουριώτης αἰφνιδίως «αῤῥώστησε» και μεταφέρθηκε ἐσπευσμένα στο ἀρχοντικό του στην Ὑδρα πρὸς ἀνάρρωση¹⁰⁷. Στην Ὑδρα παραδόθηκε στη γλεῦθ των κατοίκων που φώναζαν με νόημα στη γλῶσσα τους: «*Βάτε με κάλε, ὀρδε με γκομάρι!*» (= Πήγε μ' ἄλογο και γύρισε με γαϊδούρι)¹⁰⁸. Ο Μαυροκορδάτος, ὅταν πήγε να «επιθεωρήσει» τον στρατό του και εἶδε ἀπέναντί του το στρατό των Τουρκοαιγυπτίων ἀπὸ τον φόβο του, κυριολεκτικά, τα ἔκανε πάνω του, ἐνῶ οι κλακαδόροι του στρατιώτες χειροκροτώντας τον τον ἔκρυσαν μέσα στο πλοῖο του Τσαμαδού! Στην σαστισμάρια του εἶχαν κοπεῖ τα γόνατα και δεν μπορούσε να κατέβει τον κατήφορο, για να φτάσει στον γιαλό αν δεν τον βοηθούσαν οι στρατιώτες, θα σημειώσει ο Θ. Παναγόπουλος¹⁰⁹. Ο Millingen που παρακολουθοῦσε τη σκηνή, γράφει χαρακτηριστικά: “*In a complete state of syncope*”¹¹⁰. Ο γαμπρός του, Σπυρίδων Τρικούπης, μας περιγράφει το ἐπεισόδιο πιο ἥπια λέγοντας: «*Ἐτρεξε πρὸς την θάλασσαν όπου η λέμβος του Ἄρεως ἀνέμενεν αὐτόν και τον Τσαμαδόν... Ο τόπος εἶναι ἀπότομος... καλή τύχη ἀπῆντησε δύο στρατιώτας καθ' ὁδόν και χειροκροτηθεῖς ἔφθασε σώως εἰς το παράλιον, και μετεκομίσθη ἀσφαλῶς εἰς το πλοῖον...*»¹¹¹. Ο Ἰμπραήμ ὁμως δεν ἐπαίξε! Πολεμοῦσε. Κρεμμύδι, Νιόκαστρο, Πύλος, Σφακτηρία, Μανιάκι κ.ά., γέμισαν με εκατόμβες νεκρῶν αγωνιστῶν. Οι Αἰγύπτιοι με το σπαθί, τη φωτιά και τον θάνατο κυριεύουν ἕνα ἕνα τα φρούρια και ἀπειλοῦν να ἀφανίσουν την Πελοπόννησο.

Μπροστά λοιπόν στον κίνδυνο αὐτό ο Πρόεδρος Κουντουριώτης ἀποφάσισε να χορηγήσει ἀμνηστία στον Κολοκοτρώνη και τους ἄλλους φυλακισμένους, προκειμένου ν' ἀντιμετωπιστεῖ ο Αἰγύπτιος εἰσβολέας. Και δεν το ἔκαμε τόσο ἐπειδὴ ξαφνικά νοιάστηκε για την τύχη της Πελοποννήσου, ἀλλὰ ἐπειδὴ φοβήθηκε μήπως μετά την ἄλωση του Μοριά ἐρθεῖ και η σειρά της Ὑδρας. Φοβήθηκε μάλλον για τα πλοῦτη του και τα καράβια του. Ἄρα ἔπρεπε να βγει ἀπ' τη φυλακή ο μόνος που θα μπορούσε ν' ἀντιμετωπίσει τον ἐχθρό. Μάλιστα σ' αὐτή τη συγκεκριμένη συγκυρία σκέφτηκε να χορηγήσει ἀμνηστία και στον Ἀνδρούτσο, που βρισκόταν φυλακισμένος στην Ακρόπολη. Ὅμως ο Κωλέττης

¹⁰⁷ Παπαδόπουλος, Κ., 1976, σελ. 93.

¹⁰⁸ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 245.

¹⁰⁹ Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 327.

¹¹⁰ Millingen, J., 1831, sel. 304.

¹¹¹ Τρικούπης, Σπ., 1888, τόμ. Γ, σελ. 153

κι ο Μαυροκορδάτος ήταν ανένδοτοι! Ο Οδυσσέας έπρεπε να πεθάνει...

Ο Γέρος του Μοριά βγήκε απ' τη φυλακή και καλούνταν τώρα να περισώσει ό,τι μπορούσε. Τα πράματα δεν ήταν εύκολα και ο πολέμαρχος ήταν εντελώς αβοήθητος απ' την «κυβέρνηση». Μάλιστα θα τον κατηγορήσουν από πάνω γιατί επέμεινε στον κλεφτοπόλεμο και δεν έδινε κατά μέτωπο μάχη με τον Ιμπραήμ! Το ότι ο Κολοκοτρώνης δεν διέθετε ταχτικό στρατό, πολεμοφόδια και χρήματα τους κυβερνώντες δεν τους ενδιέφερε καν. Ωστόσο ο φοβερός αυτός πολέμαρχος, ο τόσο αγνός και τίμιος πατριώτης με την ταχτική του έφερε τον Αιγύπτιο σε φοβερά δύσκολη θέση, όπως σε φοβερά δύσκολη θέση έφερε και όσα χωριά αναγκάστηκαν να προσκυνήσουν στον Ιμπραήμ. Μέρα και νύχτα όργωνε την Πελοπόννησο, εμπύχωνε τους κατοίκους, στρατολογούσε, όπου μπορούσε, πολεμιστές και με τη βοήθεια του γιού του Γενναίου, του Δημήτρη Κολιόπουλου, του Νικηταρά και άλλων περιόριζε, όσο ήταν εφικτό, τη δράση των Τουρκοαιγυπτίων.

β. Ο Κιουταχής στη Στερεά Ελλάδα

Περί τα τέλη Μάρτη του 1825, καθώς ο στρατός της Ρούμελης στο σύνολό του σχεδόν είχε κατέβει στην Πελοπόννησο, για την αντιμετώπιση του Ιμπραήμ, ο Ανδρούτσος ύστερα από τα «καπάκια» του με τους Τούρκους έχει ήδη παραδοθεί στον Γκούρα και οδηγείται στη φυλακή, ενώ ο Γκούρας με τους λίγους στρατιώτες του (δεν διέθετε ούτε 3.000, αλλά συνέχιζε να παίρνει μισθούς για 12.000!), μάλλον πάσχιζε να εντοπίσει τον θησαυρό του Ανδρούτσου παρά να αντιμετωπίσει τον στρατό του Κιουταχή. Ο τελευταίος προέλασε μέσα στην Ακαρνανία χωρίς να συναντήσει καμιά αντίσταση. Από τους κατοίκους άλλοι κατέφυγαν στον Κάλαμο κι άλλοι στο Μεσολόγγι. Προς το παρόν η άμυνα του Μεσολογγίου ήταν καλά οργανωμένη. Κατά τα άλλα ο Γκούρας είναι ο αρχιστράτηγος της Ρούμελης, είναι ο άνθρωπος του Κωλέττη, είναι εντεταλμένος και χρυσοπληρωμένος να αφανίσει από πρόσωπου γης τον Οδυσσέα. Για την άμυνα της Ελλάδας ας ενδιαφερθούν άλλοι! Αλλά και ο Μακρυγιάννης με τους άντρες του έχει μείνει στην Πελοπόννησο και αμύνεται κατά του Ιμπραήμ.

Η πόλη είχε συγκεντρώσει προμήθειες, τρόφιμα και πολεμοφόδια και διέθετε μια γυμνασμένη φρουρά από 3.000 άντρες. Το σύνολο του πληθυσμού που ήδη είχε κλειστεί μέσα στα τείχη υπολογιζόταν στις 12.000 περίπου, αλλά ο αριθμός αυτός αυξανόταν, καθώς καθημερινά συνέρρεε κόσμος από τις γύρω περιοχές. Ο Κιουταχής περί τα μέσα Απρίλη του '25 εγκατέστησε το στρατηγείο του στην πεδιάδα, έξω απ' το Μεσολόγγι και σιγά σιγά άρχισε να τοποθετεί φυλάκια σε μικρή απόσταση από το τείχος. Διέθετε περί τις 6.000 στρατού και ελάχιστα

κανόνια, αλλά περίμενε ενισχύσεις από την Πάτρα. Έτσι το μόνο που του έμενε για την αποτελεσματικότητα της πολιορκίας ήταν η κατασκευή χαρακωμάτων, έργο φοβερά δύσκολο, επειδή οι Μεσολογγίτες κάμνοντας συχνές εξόδους, του προξενούσαν αρκετές ζημιές!

Οι πολιορκημένοι υπομένουν και τις επιθέσεις των Τούρκων, αλλά και τον αποκλεισμό της λιμνοθάλασσας από τα τουρκικά πλοία. Άλλωστε το καλοκαίρι του '25 ήρθε δυο φορές και ο Μιαούλης με τα πλοία του και κατάφερε έτσι να ενισχύσει τους πολιορκημένους. Αντίθετα ο Κιουταχής άρχισε να βρίσκεται σε δύσκολη θέση. Ήδη ο Καραϊσκάκης και άλλοι οπλαρχηγοί είχαν καταλάβει επίκαιρες θέσεις στα νώτα του εχθρού και, αν ο Καραϊσκάκης είχε τη στοιχειώδη στήριξη της «κυβέρνησης», θα είχε συντρίψει πολύ εύκολα τον Κιουταχή, ο οποίος δείχνει όσο ποτέ αποφασισμένος να πάρει το Μεσολόγγι με όποιο τίμημα για τον ίδιο και τον στρατό του. Ωστόσο βασανιζόταν από έλλειψη τροφίμων και οι απειθαρχητοι Αλβανοί που είχε στον στρατό του απειλούσαν να φύγουν, επειδή αντιλήφθηκαν ότι οι Έλληνες είχαν ήδη επιστρέψει από την Πελοπόννησο. Ο Κιουταχής προσπαθούσε να τους κρατήσει με υποσχέσεις και δωροδοκίες. Αλλά οι Έλληνες με κάποιες εξόδους τους τον ανάγκασαν ν' αποσυρθεί σε ασφαλέστερο έδαφος. Ήδη είχαν αρχίσει να πέφτουν και οι βροχές του φθινοπώρου κάνοντας έτσι πιο δύσκολο το έργο του.

Περί τα μέσα Νοέμβρη και ενώ ο στρατός του Κιουταχί βρισκόταν στα όρια της λιμοκτονίας, κατάφερε τελικά ο Καπουδάν Πασάς να εφοδιάσει τους Τούρκους. Και τούτο γιατί ο Μιαούλης είχε δώσει προτεραιότητα στον εφοδιασμό του Μεσολογγίου κι ύστερα σκεφτόταν την αντιμετώπιση του τουρκικού στόλου. Γύρισε όμως στην Ύδρα, οπότε ο Ιμπραήμ, που είχε προχωρήσει ανενόχλητος από το Ναβαρίνο ως την Πάτρα και είχε κυριέψει όσες αποθήκες σιταριού βρήκε στον δρόμο του στρατοπέδεψε κοντά στο Μεσολόγγι. Έτσι ακριβώς στο τέλος του '25 οι πολιορκημένοι κατάλαβαν ότι ο Κιουταχής δεν πρόκειται να υποχωρήσει και ότι η πολιορκία τους θα είναι πιο στενή με την παρουσία των Αιγυπτίων. Οι φωνές προς την κυβέρνηση για βοήθεια δεν έφταναν ποτέ! Ο Μαυροκορδάτος δήλωνε παντού ότι το Μεσολόγγι είναι καλώς πεπρομηθευμένον...¹¹².

Σ' όλο αυτό το διάστημα στην Ανατολική Στερεά δεν έχει γίνει τίποτα το αξιόλογο. Μια επιτροπή άμυνας που είχε συγκροτήσει το εκτελεστικό, τελικά δεν μπόρεσε ούτε την Ανατολική Ελλάδα να οργανώσει ούτε να δώσει κάποια μικρή βοήθεια στο Μεσολόγγι. Δυστυχώς εκείνος που ως τώρα κρατούσε τους Τούρκους μακριά μετράει μέσα στη φυλακή τις τελευταίες μέρες της ζωής του, ενώ ο Γκούρας που είχε εμφανιστεί στο προσκήνιο είχε το μυαλό του στο πώς

---

¹¹² Έτσι προπαγάνδιζε η Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, η φωνή του Μαυροκορδάτου, (Παπαρηγόπουλος, Κ., εκδ. Ελευθερουδάκης, τόμ. 6, σελ. 129).

θα δολοφονήσει τον Οδυσσέα και στο πώς θα ανακαλύψει τον αμύθητο θησαυρό του ήρωα δεσμώτη. Έναν θησαυρό ο οποίος δεν εντοπίστηκε ποτέ και πουθενά, απλώς και μόνο επειδή ήδη είχε καταναλωθεί στην άμυνα της χώρας και στις ανάγκες της Επανάστασης.

Και ταυτόχρονα με τη στρατοπέδευση του Κιουταχί στο Μεσολόγγι τον Απρίλη του '25, απ' τα ανατολικά ο Αμπάζ Πασάς με κάπου 2.000 στρατιώτες πέρασε τον Σπερχειό και σχεδόν χωρίς αντίσταση, περί τα μέσα Μαΐου μπήκε στα Σάλωνα, καθώς οι στρατιώτες υπό τις διαταγές του Γκούρα δεν μπόρεσαν να κάνουν τίποτ' άλλο απ' το να αψιμαχούν και να παίρνουν λάφυρα απ' όπου μπορούσαν. Ο Καραϊσκάκης είχε ήδη φύγει για τη Δυτική Ελλάδα, ενώ ο Τζαβέλας μ' ένα μικρό σώμα είχε σπεύσει για βοήθεια στο Μεσολόγγι. Και πριν φτάσει για τα καλά ο χειμώνας ο Αμπάζ Πασάς πήρε την απόφαση να φύγει.

γ. Η δολοφονία του Οδυσσέως

Τελικά το 1825 στιγματίστηκε από πολλά και δεινά σε βάρος των Ελλήνων. Η Πελοπόννησος κατακτημένη, η Στερεά Ελλάδα το ίδιο! Οι «πολιτικοί» της Ελλάδας περί άλλων τυρβάζουν, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Αλλά ένα απ' τα πλέον θλιβερά γεγονότα που σημάδεψαν και στιγματίσαν το έτος αυτό και την Ελλάδα συνάμα είναι η δολοφονία του Οδυσσέα Ανδρούτσου τις μεταμεσονύκτιες ώρες της 4ης προς 5η Ιουνίου 1825, Παρασκευή προς Σάββατο μέσα στην Ακρόπολη των Αθηνών. Το φρούριο δηλαδή που ο ίδιος το 1822 εξόπλισε με δικά του έξοδα και διόρισε σ' αυτό φρούραρχο τον Γκούρα, επειδή ο ίδιος διαρκώς απουσίαζε είτε στα πεδία των μαχών, είτε στις διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους, είτε στις συναντήσεις του με πρόσωπα της εμπιστοσύνης του για τον Αγώνα: Υψηλάντη, Νικηταρά, Κολοκοτρώνη, Καραϊσκάκη...

Για την ιστορία και μόνο, ηθικοί αυτουργοί της ειδεχθούς δολοφονίας όλα συνηγορούν στο ότι είναι οι Μαυροκορδάτος, Κωλέττης! Εντολοδόχος και συναυτουργός ο Γκούρας, ο οποίος για τον σκοπό αυτό πληρώθηκε αδρά. Εκτελεστές οι Γ. Μαμούρης, Μήτρος της Τριανταφυλλίνας και ο Παπακώστας Τζαμάλας. Ενδεχομένως να υπάρχουν ακόμα δυο πρόσωπα, ο ένας μάλιστα ιερωμένος¹¹³. Κι αφού τον στραγγάλισαν όντας ο ίδιος αλυσοδεμένος, σκηνοθέτησαν στη συνέχεια την απόδρασή του! Ο ήρωας βρέθηκε πεταμένος κάτω απ' τον πύργο του Γουλέ (δεν υπάρχει σήμερα) με ένα σκοινί δεμένο στη μέση του. Δηλαδή, πήγε να αποδράσει, έσπασε το σκοινί, και απ' την πτώση του σκοτώθηκε! Αυτή ήταν η ετυμολογία των δολοφόνων του.

¹¹³ Ο Γρηγοριάδης, Σ., 1979, σελ. 332 αναφέρει: «Ο ιστορικός της εποχής Δ. Σουρμελής προσθέτει πως ήταν μαζί τους κι άλλος ακόμη: ένας παπάς και μάλιστα στρατιωτικός. Το όνομά του βεβαίως δεν έγινε γνωστό».

Άφησαν το πτώμα του εκτεθειμένο επί τριήμερο, για να γράψουν οι πληρωμένες φυλλάδες: «ο ασεβής Οδυσσεύς εύρεν το τέλος που του ήρμοζεν». Κουβαλήθηκαν πληρωμένοι ιατροδικαστές, για να βεβαιώσουν αυτά που δεν γίνονταν να βεβαιωθούν. Στον Σόλωνα Γρηγοριάδη¹¹⁴ διαβάζουμε ότι κλήθηκε τότε ο Ιταλός γιατρός Καίσαρ Βιτάλι, πρόξενος του βασιλείου της Νεάπολης, εχθρός του Οδυσσέα και «φίλος» του Μαμούρη και των συνεργατών του. Δεν δυσκολεύτηκε να συντάξει έκθεση τέτοια που ήθελαν οι δολοφόνοι. Ακολουθεί το κείμενο της έκθεσης σε μετάφραση του Ι. Βλαχογιάννη:

«Την δευτέραν ώραν της δεκάτης εβδομής Ιουνίου προσκληθείς από τον αντιφρουράρχον του φρουρίου της πόλεως ταύτης των Αθηνών να επισκεφθώ εις την Ακρόπολιν το πτώμα του μακαρίτου Οδυσσέως Ανδρούτσου, δεν εδίστασα στιγμήν να δεχθώ την πρόσκλησιν. Εισερχόμενος δια της τελευταίας πύλης της Ακροπόλεως, είδα το πτώμα του Οδυσσέως Ανδρούτσου και εξετάσας αυτό γυμνόν από κεφαλής μέχρι ποδών, παρετήρησα εις την εξωτερικήν επιφάνειαν πλατύ τραύμα κατά τον δεξιόν κρόταφον και επιπλεγμένον κάταγμα του αυτού κροταφικού οστού· ακόμη δε μελανόν τραύμα μετά ρήξεως και εκχυμώσεως του δέρματος εις το πρόσθιον μέρος του μετωπικού οστού. Το δεξιόν βραχιόνιον οστών συντετριμμένον και αι δεξιαί νόθοι πλευραί τεθραυσμέναι. Προς τα κάτω μέρη παρετήρησα εις την άρθρωσιν του δεξιού μηρού μετά της κνήμης εξωτερικόν ρακώδες τραύμα, δια του οποίου εξετοπίσθη η επιγονατίς, και κάταγμα του οστού της κνήμης.

Το ύψος του πύργου, από το οποίον κατεκρημνίσθη ο Οδυσσεύς, είναι 108 ποδών. Τα δε θραύσματα του κροταφικού οστού, επί του οποίου το κάταγμα, προσβαλόντα τον εγκέφαλον, επέφεραν αυτοστιγμεί τον θάνατον, άξιον εις κακούργον προδότην της πατρίδος».

Ταύτα γέγραπται Καίσαρι Βιτάλι. Κανείς βεβαίως δεν τους πίστεψε και παντού κυκλοφορούσε η βεβαιότητα ότι ο Οδυσσέας δολοφονήθηκε από τον Γκούρα και τα πληρωμένα όργανά του. Ο Καραϊσκάκης σαν το έμαθε, πήγε να επιτεθεί εναντίον του Γκούρα για να εκδικηθεί. Τον συγκράτησαν με βία οι δικοί του. Όμως τα γεγονότα θα τα αποκαλύψει τέσσερις περίπου δεκαετίες αργότερα ο φύλακας του Οδυσσέα κατά την μοιραία εκείνη νύχτα, που τον αντικατέστησαν οι δολοφόνοι και τον διέταξαν να φύγει, αλλά ο ίδιος έμεινε κρυφά και αντιλήφθηκε τα πάντα. Πρόκειται για τον

Εικόνα 19. Ακρόπολη. Ο πύργος του Γουλέ, μέσα στον οποίο βρήκε μαρτυρικό θάνατο ο Οδυσσέας.

114 Γρηγοριάδης, Σ., 1979, σελ. 336-337.

φύλακα Κώστα Καλατζή, ο οποίος σαράντα περίπου χρόνια αργότερα, το 1863, τα διηγήθηκε εμπιστευτικά στον νεαρό δικηγόρο Σπύρο Φόρτη, ο οποίος τελικά τα δημοσίευσε στις 25 Δεκεμβρίου του 1898 στην εφημερίδα «*Καιροί*».

Ωστόσο κατά άκρως περίεργο τρόπο η άγρια αυτή δολοφονία του ήρωα της Γραβιάς πέρασε σχεδόν απαρατήρητη. Μπορεί στην είδηση να αναστατώθηκε ο Κολοκοτρώνης, αλλά πολύ σύντομα προσπέρασε το γεγονός κι αυτός ακόμη, όπως και ο Υψηλάντης και ο Νικηταράς και αρκετοί άλλοι. Ο Καραϊσκάκης που κινήθηκε στην αρχή να εκδικηθεί τον θάνατο του φίλου του, ως διά μαγείας εγκατέλειψε κάθε του προσπάθεια και τράβηξε για τη δυτική Ελλάδα. Είναι κανείς να απορεί με όλα τούτα. Και η Ελλάδα συνέχισε τον δρόμο της ακυβερνησίας, της αναρχίας, της ρεμούλας και της αυτοκαταστροφής προς δόξαν Μαυροκορδάτου και Κωλέττη. Δίνεται δηλαδή ιστορικά η αίσθηση ότι η πτώση ενός από τους τρεις βασικούς πυλώνες της Επανάστασης στη συνείδηση του κόσμου πέρασε ως ένα απλό συμβάν. Τα της δολοφονίας τα γνώριζαν οι πάντες, αλλά κανένας δεν κινήθηκε για την αποκάλυψη της αλήθειας και της δικαίωσης. Τα μνημονεύει αρκετές φορές ο Μακρυγιάννης κι άλλοι σύγχρονοι. Και για όσους γνωρίζουν πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις, εξακολουθεί μέχρι σήμερα να αιωρείται ένα απέραντο γιατί. Και μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες προσπέρασαν το γεγονός αυτό και τα αδέρφια του Οδυσσέα και ο γαμπρός του ο Τρελόνη. Η χήρα του Οδυσσέα, Ελένη, πάμφτωχη πλέον, ζούσε το δικό της μαρτύριο πασχίζοντας για τη συντήρηση και την ανατροφή του σχεδόν μονοετούς γιου της, Λεωνίδα. Έμεινε πιστή στη μνήμη του μέχρι τον θάνατό της το 1879.

Τέλος η είδηση του θανάτου του χαροποίησε τους δειλούς πολιτικάντηδες, κοτζαμπάσηδες και αρκετούς δεσποτάδες, καθώς πίστεψαν ότι εξέλιπε ο κοινωνικός χαρακτήρας της Επανάστασης.

2. Η δημιουργία των κομμάτων¹¹⁵

Οι επαναστατημένοι Έλληνες άρχισαν σιγά σιγά να αντιλαμβάνονται τη συγκρουόμενη πολιτική των τριών Δυνάμεων, Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας πάνω στο ελληνικό ζήτημα. Ειδικότερα τώρα που ο επαναστατικός Αγώνας στην κυριολεξία κρέμεται από μια κλωστή, ύστερα από τη σύμπραξη του Σουλτάνου με τον Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου. Και μέσα στην Ελλάδα, κακώς ή καλώς, όλο και υπάρχουν και κάποιοι οπαδοί καθεμιάς από τις τρεις Δυνάμεις, οι οποίοι οπαδοί επιμένουν αφελώς για το Έθνος, αλλά και ιδιοτελώς για τα συμφέροντά τους να στηρίζουν τις ελπίδες σωτηρίας της Επανάστασης στη δύναμη της αρεσκείας των. Μέσα λοιπόν στα πλαίσια αυτά θα δούμε ότι δημιουργήθηκαν και τα τρία

¹¹⁵ Τα στοιχεία που παρουσιάζονται σε αυτό το κεφάλαιο και στο επόμενο για τον χαρακτήρα των κομμάτων, προέρχονται κατά κύριο λόγο από το βιβλίο: Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994.

κόμματα, γαλλικό, αγγλικό, ρωσικό, σε μια περίοδο που οι Έλληνες δεν είχαν ούτε βρακί να φορέσουν! Κατά τα άλλα τους χρειαζόνταν τα ξενοκίνητα κόμματα.

α. Το γαλλικό κόμμα

Η πολιτική θέση της Γαλλίας στην Ευρώπη και ειδικότερα στη Μεσόγειο ήταν να περιορίσει, όσο μπορούσε, τις αγγλικές και ρωσικές δραστηριότητες. Και εξ αρχής στην εξωτερική πολιτική της Γαλλίας στα ελληνικά πράγματα, διακρίνει κανείς μιαν ωμή αντιφατικότητα. Αφενός ευνοεί διπλωματικά τον Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου απ' τη στιγμή που ο Ιμπραήμ Πασάς, γιός του Μεχμέτ Αλή, έχει καταλάβει την Πελοπόννησο, αφετέρου αρχίζει όλο και πιο πολύ ν' αντιμετωπίζει με συμπάθεια τους Έλληνες, που αγωνίζονται για την ανεξαρτησία τους. Παρ' όλα αυτά υπήρχαν στην Ελλάδα οπαδοί της γαλλικής πολιτικής οι οποίοι στόχευαν στο να περιορίσουν την υποτιθέμενη επιρροή του Καποδίστρια στη χώρα, να φέρουν στην Ελλάδα τη συνταγματική μοναρχία και ν' ανεβάσουν έτσι στον θρόνο της Ελλάδας τον δευτερότοκο γιο του Δούκα της Ορλεάνης, τον δεκάχρονο τότε(!) Δούκα του Νεμούρ.

Έτσι η δημιουργία της γαλλόφιλης μερίδας στην Ελλάδα ήταν κατά κύριο λόγο έργο των αδελφών Γεωργίου και Σπυρίδωνα Βιτάλη, εμπόρων από τη Ζάκυνθο, και του στρατηγού Ρος, εκπροσώπου της ελληνικής επιτροπής του Παρισιού. Οι αδελφοί Βιτάλη είχαν ήδη συνεργαστεί με το Φιλέλληνα Ζουρντέν, όταν ο τελευταίος είχε επιχειρήσει να συνάψει στο Παρίσι δάνειο, για να εγκαταστήσει τους Ιππότες της Μάλτας σε ελληνικό νησί.

Τον Μάρτιο λοιπόν του 1825 όλα έδειχναν ότι η κίνηση αυτή όδευε προς την ευόδωση του σκοπού. Ο Δούκας της Ορλεάνης και ο Γάλλος πρωθυπουργός Βιλλέλ συμφώνησαν να σταλούν στην Ελλάδα οι αδελφοί Βιτάλη και ο Ρος και να σχηματίσουν κόμμα, που θα προωθήσει τη λύση να καταληφθεί ο θρόνος της Ελλάδας από τον γιο του Δούκα της Ορλεάνης. Έτσι στα μέσα Απριλίου φτάνουν στο Ναύπλιο με πλήρες σχέδιο, για την προώθηση του κόμματος. Τον Μάιο του '25 ο υποκόμης Ρουμινί, υπασπιστής του Δούκα της Ορλεάνης, προσέγγισε τον Ιωάννη Κωλέττη, ο οποίος δέχτηκε απερίφραστα την πρόταση, παρόλο που ως τότε ήταν ο ρυθμιστής στις σπατάλες των αγγλικών δανείων και όργανο της οικογένειας Κουντουριώτη. Στο εξής λειτουργεί ως αρχηγός του γαλλικού κόμματος υπηρετώντας έτσι τα γαλλικά συμφέροντα και προσδοκώντας να είναι αυτός που μετέπειτα θα έχει τον πρώτο ρόλο και τον πρώτο λόγο στα ελληνικά πράγματα. Κάπως έτσι λοιπόν έλαβε χώρα η δημιουργία του γαλλικού κόμματος στην Ελλάδα. Και κάπως έτσι η Γαλλία επεδίωξε ν' απλώσει την επιρροή της πέρα απ' την Αίγυπτο και στην Ελλάδα.

β. Το αγγλικό κόμμα

Όμως θα ήταν κανείς αφελής να πιστεύει ότι μπροστά σε μια τέτοια κίνηση η αγγλική κυβέρνηση θα έμενε αδρανής. Και ασφαλώς δεν μπορούσε να δεχτεί τη μεγάλη επιρροή της Γαλλίας σ' έναν τόπο, τον οποίο ήδη άρχισε να ελέγχει στρατιωτικά, οικονομικά και πολιτικά με απώτερο σκοπό να τον καταστήσει αγγλικό προτεκτοράτο. Ήδη ελέγχει τα Εφτάνησα με τον Ύπατο Αρμοστή Άνταμ. Ο ναύαρχος Χάμιλτον εδώ και αρκετό καιρό με το ναυτικό του προβάλλει τον ρόλο του «προστάτη» των ελληνικών θαλασσών. Η Αγγλία άλλωστε ήταν η χώρα που με τα δάνειά της στήριζε και συνέχισε να στηρίζει τους επαναστάτες. Εξάλλου, ήδη απ' το 1824, στη Ζάκυνθο τρία σημαντικά πρόσωπα είχαν ιδρύσει μια επιτροπή με σκοπό τον ανεφοδιασμό των αγωνιστών στην Ελλάδα. Αυτοί διατηρούσαν αρκετές επαφές με τον Αρμοστή Άνταμ, φιλελληνικούς κύκλους και οπωσδήποτε διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα. Και την επιτροπή αυτή αποτελούσαν στον πυρήνα της ο Διονύσιος Ρώμας, ο Μαρίνος Στεφάνου και ο Κων/νος Δραγώνας. Οι άνθρωποι αυτοί έχοντας ως σύνδεσμό τους τον Ύπατο Αρμοστή των Ιονίων νήσων σχημάτισαν έναν κύκλο αρχικά, που αργότερα θα μετεξελιχτεί σε κόμμα, που ήταν περισσότερο αντιγαλλικός, αντιορλεανικός και αντιρωσικός, παρά καθαρά και τέλεια φιλοαγγλικός.

Και ενώ λίγο καιρό πριν οι Κουντουριώτηδες και ο Μαυροκορδάτος έδειχναν μια κάποια εύνοια προς τη γαλλική κίνηση, τώρα με το σχηματισμό του φιλοαγγλικού αυτού κύκλου έρχονται και γίνονται πρωτοπόροι της αγγλικής κίνησης κρατώντας στο εξής την αρχηγία του κόμματος και υπηρετώντας άψογα την αγγλική εξωτερική πολιτική. Ήταν το δέλεαρ των δανείων, ήταν ότι άφησε ο Μαυροκορδάτος στο γαλλικό κόμμα ελεύθερο το πεδίο στον Κωλέττη, ήταν ότι ήξερε πως κάποιες ισχυρές προσωπικότητες (Υψηλάντης, Μαυρομιχάλης, Ζαΐμης, Λόντος κ.ά.) έκλιναν συναισθηματικά προς τη Ρωσία! Και για να μην υστερήσουν σε δουλικότητα, έναντι των γαλλόφιλων, οι αγγλόφιλοι πρότειναν ως βασιλιά της Ελλάδας τον πρίγκιπα του Σαξ Κόμπουργκ Λεοπόλδο. Έτσι από αντίδραση δημιουργήθηκε στην Ελλάδα και το αγγλικό κόμμα, που δυστυχώς θα επιφέρει πολλά δεινά στο επαναστατημένο Έθνος, όπως θα φανεί στην πορεία των γεγονότων.

γ. Το ρωσικό κόμμα

Μέσα σ' αυτόν τον ωμό ανταγωνισμό μεταξύ των εκπροσώπων του γαλλικού και αγγλικού κόμματος λογικό και επόμενο ήταν να δημιουργηθεί και το ρωσικό κόμμα. Και ας μην μας διαφεύγει ότι προς τη ρωσική πλευρά οι Έλληνες ανέκαθεν

είχαν στραμμένες τις ελπίδες τους. Η ορθόδοξη πίστη, το ισχυρό ελληνικό στοιχείο σε κομβικά σημεία της Ρωσίας, που απαριθμούσε αρκετές δεκάδες αιώνων εκεί, τα Ορλοφικά, η Φιλική Εταιρεία, ο Καποδίστριας, αλλά και αρκετοί άλλοι παράγοντες έκαμαν τους Έλληνες να στρέψουν ζωηρά το ενδιαφέρον τους προς την τσαρική υπερδύναμη και να προσδοκούν από αυτή τη λύτρωσή τους. Έτσι πέρα απ' τη ρωσόφιλη κίνηση με επίκεντρο τις δραστηριότητες ενός πλούσιου γερο-Ψαριανού, του Ιωάννη Βαρβάκη, το 1824 ιδρύθηκε στη Ρωσία και μια εταιρεία γνωστή ως «Ιερόν Σώμα»¹¹⁶ που ισχυριζόταν ότι βρισκόταν υπό την αιγίδα του Καποδίστρια και του Στρόγκανοφ.

Ωστόσο και οι δυο αυτοί διπλωμάτες δεν είχαν ουδεμία σχέση με τα όσα διαδίδονταν, αλλά ο Καποδίστριας, εκείνο τον καιρό τουλάχιστο, έδειχνε να ανέχεται οποιαδήποτε κίνηση, φτάνει μόνο να μην είχε τάσεις φιλοαγγλικές. Και ο μεγάλος αυτός διπλωμάτης είχε αντιληφθεί πολύ νωρίς το πόσο άσχημα θα επηρέαζε τα ελληνικά πράγματα η αγγλική πολιτική.

Ωστόσο αυτή η κίνηση στη Ρωσία φάνηκε εξαρχής να έχει ως σκοπό της την ανάρρηση στον θρόνο της Ελλάδας του Μεγάλου Δούκα της Ρωσίας Κωνσταντίνου, αδελφού του Τσάρου Αλέξανδρου. Προέβλεπε επίσης τη συγκρότηση ενός στρατού 6.000 ανδρών στην Κριμαία υπό την κάλυψη ενός πλούσιου εμπορικού οίκου. Και το 1825 έστειλαν στη Ζάκυνθο τον Σπυρίδωνα Μεταξά¹¹⁷ να μνησει τον Γ. Τουρτούρη και άλλους. Όμως στην πορεία φάνηκε ότι η ρωσική παράταξη δεν ήταν τόσο ισχυρή. Γιατί και κείνοι ακόμα που παρίσταναν τους Φιλικούς δεν ήταν ιδιαίτερα ρωσόφιλοι. Ήταν απλώς δυσαρεστημένοι αγωνιστές, που πίστευαν ότι η Επανάσταση είχε πέσει σε χέρια κακών Ελλήνων, ενώ οι ίδιοι εξακολουθούσαν να παραμένουν οι καλοί.

Έτσι μέσα από τέτοιες ιδεοληψίες ο Θεοτόκης, ο Ζαΐμης, οι Παπαγιανόπουλοι, ο Υψηλάντης, ο Τουρτούρης, ο Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας και άλλοι προχώρησαν για αντιπερισπασμό στις δυο προηγούμενες κινήσεις, γαλλική και αγγλική, προς τη δημιουργία φιλορωσικού κόμματος και άρχισαν να προετοιμάζουν την πρόσκληση του Καποδίστρια ως ανώτατου άρχοντα στην Ελλάδα. Την κίνηση αυτή ο Καποδίστριας αρχικά την αγνοούσε, και όταν την έμαθε, την απέρριψε. Ωστόσο εκείνο που φαίνεται τελικά ως τεκμηριωμένο ιστορικό γεγονός είναι ότι το ρωσικό κόμμα έλαβε την αρχή του με υποκίνηση της Ρωσίας κατά το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Μαρτίου 1826. Δηλαδή με την άνοδο του Τσάρου Νικολάου Α΄ στον θρόνο! Το τι μεσολάβησε μέχρι τότε θα το παρακολουθήσουμε στη συνέχεια. Και τελικά αρχηγός του ρωσικού κόμματος αναγνωρίστηκε ο Ανδρέας Μεταξάς.

---

¹¹⁶ Dakin, D., 1983, σελ. 204.

¹¹⁷ Dakin, D., 1983, σελ. 204.

3. Ο χαρακτήρας των κομμάτων

Κάπως έτσι δημιουργήθηκαν στην επαναστατημένη Ελλάδα τα τρία κόμματα, γαλλικό, αγγλικό, ρωσικό. Κόμματα δηλαδή χωρίς την ύπαρξη οργανωμένου και ανεξάρτητου κράτους! Τελικά, για πολλά μπορεί κανείς να κακίσει τους Έλληνες. Αλλά δεν μπορεί να μην τους αναγνωρίσει τη μοναδική στον κόσμο και μάλιστα διαχρονική ευρηματικότητα και πρωτοτυπία. Έχουν κυβέρνηση, έχουν σύνταγμα, έχουν φορολογικό σύστημα, έχουν στρατό, έχουν δάνεια, έχουν κόμματα, αλλά δεν έχουν κράτος! Πραγματικά είναι ν' απορεί ο καθένας πώς μέσα από τέτοιες συνθήκες που ζουν, ειδικά κατά τα έτη '23, '24, '25, εξακολουθούν ακόμα να αντιμετωπίζονται από την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη και την ευρωπαϊκή πολιτική ως έθνος επαναστατημένο.

Τα κόμματα αυτά δεν είχαν οργάνωση, ούτε σκοπούς και προγράμματα καθορισμένα με σαφήνεια. Εκτός απ' αυτά δεν είχαν τις ρίζες τους μέσα στον ελληνικό λαό, ενώ οι αρχές τους ήταν γνωστές και κατανοητές σε λίγα άτομα, τα οποία με τον έναν ή τον άλλο τρόπο είχαν στα χέρια τους την πολιτική κατάσταση.

Μ' αυτή τη λογική τα κόμματα ήταν στην ουσία δημιουργήματα της γενικής σύγχυσης που επικρατούσε στην Ελλάδα, αλλά και της προσδοκίας ότι οι Έλληνες μπορούν να κερδίσουν την εύνοια των Μεγάλων Δυνάμεων. Εντέλει οι Έλληνες δεν μπορούσαν να κατανοήσουν ότι η εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται με την ψυχρή λογική εκτίμηση των συμφερόντων, όπου ο συναισθηματισμός δεν έχει περιθώρια.

Και εφόσον τα κόμματα αυτά είναι στην πραγματικότητα δημιουργήματα της εξωτερικής πολιτικής των τριών Δυνάμεων, ειδικότερα δε της Γαλλίας και της Αγγλίας, και εφόσον έτσι κι αλλιώς συνδέονται με τα συμφέροντα, τα στεγνά συμφέροντα των χωρών αυτών γενικά στη Μεσόγειο και ειδικά στην Ελλάδα, δεν απομένει να συμπεράνουμε ότι ο χαρακτήρας αυτών των κομμάτων σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να είναι φιλελληνικός ή φιλειρηνικός. Απ' τη στιγμή λοιπόν που ιδρύθηκαν για να εξυπηρετήσουν ξένα συμφέροντα, κυρίως αγγλικά και γαλλικά, η πολιτική τους λειτουργία ακολουθεί το βρετανικό δόγμα «διαίρει και βασίλευε» και επόμενο είναι η λειτουργία αυτή ν' αποβαίνει σε βάρος των ελληνικών συμφερόντων. Ανταγωνισμοί, αντιζηλίες, μίσση, φιλαρχία, δουλοπρέπεια και προδοσία του ίδιου του Έθνους. Να σε τι συντελούσε η λειτουργία τους. Στην προσπάθειά τους όλοι οι παράγοντες να υπερισχύσουν έναντι των αντιπάλων τους, για οποιαδήποτε ενέργεια εσωτερικής η εξωτερικής πολιτικής ζητούσαν να λαμβάνουν οδηγίες απ' έξω. Κομματική αυτοτέλεια και αυτενέργεια δεν υπάρχει, με επακόλουθο κάθε τους ενέργεια να αποβαίνει σε βάρος της Ελλάδας.

4. Η πράξη υποτέλειας (υποταγής στην Αγγλία)

Οι του γαλλικού κόμματος είδαμε ότι εργάζονταν πυρετωδώς για την προώθηση του ορλεανικού σχεδίου. Τόσο ο Ρος, όσο και οι αδελφοί Βιτάλη είχαν πειστεί στην αρχή ότι έχουν με το μέρος τους εκτός απ' τον Κωλέττη, τους Γκούρα, Μαυροκορδάτο και Κουντουριώτη. Προχώρησαν μάλιστα και σε δωροδοκίες οπλαρχηγών, ώστε να τους κάνουν να ζητωκραυγάσουν υπέρ του Δούκα του Νεμούρ. Μάλιστα πλησίασαν και τον Κολοκοτρώνη τον Μάιο του 1825, ακριβώς μετά την αποφυλάκισή του, και αποκόμισαν την εντύπωση ότι ο Γέρος είναι ευνοϊκά διατεθειμένος απέναντί τους. Δεν ήξεραν όμως ότι ο Ρώμας του αγγλικού κόμματος είχε ήδη βάλει κοντά στον Κολοκοτρώνη έναν δικό του άνθρωπο, τον Ζαχαριάδη, προκειμένου να τον αποτρέψει απ' όποια άλλη κίνηση και να τον κάνει ν' ακολουθήσει το αγγλικό κόμμα. Κι αποδείχτηκε σε λίγο ότι υπήρχαν ειδικοί λόγοι να πάρουν οι αγγλόφιλοι τον Κολοκοτρώνη με το μέρος τους. Ετοίμαζαν μεγαλεπήβολα σχέδια...

Εκ παραλλήλου ο Τρικούπης και η επιτροπή της Ζακύνθου έκαναν ό,τι περνούσε απ' το χέρι τους να προσελκύσουν τον Μιαούλη και άλλους Υδραίους στο αγγλικό κόμμα. Φυσικά τα ίδια επεδίωκαν και για τους Κωλέττη, Γκούρα, Κουντουριώτη και Μαυροκορδάτο. Βέβαια ο τελευταίος ήξερε άριστα να παίζει υποκριτικότητα το παιχνίδι του. Πάντοτε άλλα πίστευε κι άλλα έδειχνε. Έτσι και τώρα. Σε πολύ λίγο καιρό θα αποδειχθεί ότι ανακάτεψε τους πάντες και τα πάντα, για να είναι αυτός ο κατεξοχήν εκπρόσωπος της ελληνοκτόνου αγγλικής πολιτικής. Όσο για τον όμοίό του, τον Κωλέττη, τον βόλεψε να είναι ο αρχηγός του γαλλικού κόμματος, αλλά στα σκοτεινά να υπηρετεί και τα αγγλικά συμφέροντα, για να καρπώνεται τη μερίδα του λέοντος από τα δάνεια. Πάντως κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, άνοιξη του 1825, παρατηρείται μια φοβερή κινητοποίηση στα Εφτάνησα, στην Πελοπόννησο και στην Ύδρα ανάμεσα σε Άγγλους αξιωματούχους και στους εκπροσώπους του αγγλικού κόμματος. Απέναντι σ' όλα αυτά ο Ύψηλάντης, ο Μαυρομιχάλης, ο Ζαΐμης και ο Λόντος δηλώνουν προς κάθε κατεύθυνση ότι κλίνουν συναισθηματικά προς τη Ρωσία και προτιμούν τη λύση Καποδίστρια.

Στο μεταξύ η Επιτροπή της Ζακύνθου είχε συντάξει μιαν έκκληση στην Αγγλία να δεχτεί ν' αναλάβει την προστασία της Ελλάδας. Στην ουσία επρόκειτο για μια εκούσια υποταγή, υποτέλεια, της Ελλάδας, καθώς μέσα στο κείμενο της έκκλησης διάβαζε κανείς καθαρά την αίτηση εγκαθίδρυσης αγγλικού προτεκτοράτου. Και μάλιστα το κείμενο αυτό στάλθηκε σε κείνους τους πολιτικούς και τους στρατιωτικούς αρχηγούς, που η έγκρισή τους ήταν απαραίτητη, προκειμένου η όλη ενέργεια να κερδίσει και την επίσημη κύρωση της κυβέρνησης. Και πιο απαραίτητο κρίθηκε η έκκληση αυτή να φέρει τις υπογραφές του Κο-

λοκοτρώνη και Μιαούλη, των ανδρών δηλαδή που ήταν οι αρχηγοί των δυνάμεων της ξηράς και του στόλου. Αυτά απαιτούσαν οι πάτρωνες Άγγλοι.

Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις το κείμενο της έκκλησης στηρίχτηκε πάνω σ' ένα σχέδιο το οποίο είχε συντάξει στην Κέρκυρα ο Ύπατος Αρμοστής των Ιονίων νήσων Άνταμ. Και πάνω σ' αυτό τα μέλη της επιτροπής πήραν και προσάρμοσαν μian αίτηση, κακώς μεταφρασμένη από ξένη γλώσσα (πιθανόν ιταλικά) και με την οποία ζητούσαν να τεθεί η Ελλάδα υπό την προστασία της Μεγάλης Βρετανίας και μόνον. Το έγγραφο φαίνεται πως ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο του 1825 και στη συνέχεια φέρει διάφορες ημερομηνίες, αναλόγως με τις ημέρες των υπογραφών¹¹⁸.

Στις 24-25 Ιουνίου / 6-7 Ιουλίου φέρεται να το υπόγραψε ο Κολοκοτρώνης (για χάρη της πατρίδας που κινδύνευε), παρά τις αντιρρήσεις του. Και το υπέγραψε επειδή αρχικά πίστευε πως πίσω απ' την πράξη αυτή δεν κρύβεται η «κυβέρνηση». Όταν όμως αργότερα ανακαλύφθηκε ότι είχε εξαπατηθεί, τότε πήρε ο ίδιος και έκαμε ανάλογη έκκληση προς τη Ρωσία. Μέσα Νοέμβρη του 1825 λοιπόν ο Γέρος, ο Υψηλάντης, ο Νικηταράς, ο Καραϊσκάκης και άλλοι συνέταξαν μια «πράξη υποταγής» προς τη Ρωσία. Και το έγγραφο αυτό το πήγε αμέσως κάποιος ονόματι Λούντζης στη Γενεύη για να το ευλογήσει ο Καποδίστριας! Τώρα, αν ο Καποδίστριας με την «πράξη υποτέλειας» στην Αγγλία είχε νιώσει αποστροφή, με την «πράξη υποταγής» στη Ρωσία δεν μπόρεσε ούτε καν να νιώσει περιφρόνηση¹¹⁹. Απλώς ελεεινολογούσε τους Έλληνες και λυπόταν για τις θυσίες που έκαμνε. Μέσα του όμως μιλούσε ασίγαστα η φωνή της πατρίδας. Ωστόσο το έγγραφο έφτασε στην Πετρούπολη τον Δεκέμβρη του '25 και έγινε αποδεκτό λόγω κυρίως της υπογραφής του Κολοκοτρώνη, που ως τότε οι Ρώσοι τον θεωρούσαν αγγλόφιλο... Ήταν όμως αργά. Μαζί με τον Γέρο υπέγραψαν την «πράξη υποτέλειας» στην Αγγλία και οι Ζαΐμης, Δεληγιάννης και 100 άλλοι Μοραΐτες οπλαρχηγοί¹²⁰. Και στις 10/22 Ιουλίου υπέγραψαν και οι Στερεοελλαδίτες οπλαρχηγοί στην Αθήνα. Το έγγραφο αυτό εγκρίθηκε από το βουλευτικό και το Εκτελεστικό και στις 20 Ιουλίου/1 Αυγούστου αποστέλλεται στην Κέρκυρα ο Σπ. Τρικούπης, προκειμένου να ενημερώσει τον Αρμοστή Άνταμ για τα περαιτέρω. Ταυτόχρονα παίρνει εντολή ο Δημήτρης Μιαούλης, γιος του ναυάρχου, να μεταφέρει το έγγραφο αυτό στην Αγγλία.

Ήταν κι αυτό συνέχεια μιας προηγούμενης ενέργειας της ελληνικής κυβέρνησης. Δηλαδή ενώ η κυβέρνηση Κουντουριώτη-Μαυροκορδάτου είχε υποσχεθεί στις 30 Μαΐου στον στρατηγό Ρος και στους Βιτάληδες ότι θα προωθού-

118 Dakin, D., 1983, σελ. 207.

119 Dakin, D., 1983, σελ. 210.

120 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 214-216.

σε το ορλεανικό σχέδιο, υπέρ του Δούκα του Νεμούρ, αποφάσισε στις 23 Ιουνίου να στείλει στο Λονδίνο τον Γ. Σπανιωλάκη (ανακαλώντας τον Ι. Ζαΐμη), για να ζητήσει από την Αγγλία να διαλέξει έναν μονάρχη της αρεσκείας της για την Ελλάδα. Δήλωνε μάλιστα προτίμηση στον πρίγκηπα του Σαξ Κόμπουργκ Λεοπόλδο, γαμπρό του Βασιλιά της Αγγλίας Γεωργίου Δ'. Ας σημειωθεί ότι κάτω από την πίεση των επιτυχιών του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και την εξάπλωση του Κιουταχή στη Στερεά Ελλάδα όλα συνηγορούσαν στο ότι η Επανάσταση έχει πάρει τέλος! Κι όμως οι «σώφρονες κυβερνήται» μας, οι «γεμάτοι πατριωτισμό» δέχονται να παραδώσουν στην Αγγλία ό,τι έχει απομείνει απ' την Ελλάδα! Κι ενώ η Ελλάδα χάνεται, αυτοί ψάχνουν για βασιλιάδες!

Τον Σεπτέμβρη του 1825 ο Μιαούλης φτάνει στην Αγγλία και παραδίδει την πράξη υποτέλειας στον υπουργό Εξωτερικών Γ. Κάννινγκ. Ο τελευταίος δέχτηκε μετά χαράς και ευγενείας την ελληνική επιτροπή, διάβασε την αίτηση και ως στυγνός και έμπειρος διπλωμάτης, που υπερασπιζόταν τα συμφέροντα της χώρας του, δεν έδειξε τον αναμενόμενο ενθουσιασμό, που με αφέλεια περίμεναν οι Έλληνες. Παρατήρησε μάλιστα ότι κάποιες παλιές συνθήκες μεταξύ Αγγλίας και Τουρκίας δεν του επέτρεπαν να παραβιάσει την ουδετερότητα και να ταχθεί με το μέρος των Ελλήνων, ασχέτως αν από τη στιγμή εκείνη άρχισε να σκέφτεται πώς θα εκμεταλλευτεί τη θεληματική υποταγή των Ελλήνων με τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την Αγγλία! Μέσα από κάποια «ίσως» και «ευχαρίστως», καθώς και κάποια διπλωματικά του χαμόγελα άφησε στους Έλληνες εκπροσώπους την ελπίδα για μεσολάβηση στο μέλλον. Οι Έλληνες όμως του δήλωσαν ότι είναι αποφασισμένοι ή να νικήσουν τους Τούρκους ή να πεθάνουν.

5. Κινήσεις μετά την πράξη υποτέλειας

Οπωσδήποτε η πράξη υποταγής των Ελλήνων είχε πολύ μεγάλο αντίκτυπο και στο εξωτερικό και στο εσωτερικό. Οι διπλωματικοί κύκλοι των ευρωπαϊκών χωρών ερμήνευαν την πράξη αυτή κατά το δοκούν. Αρχικά ο Μέττερνιχ έμπλεως θυμού τη χαρακτήρισε ως απάρνηση της πολιτικής ανεξαρτησίας των Ελλήνων¹²¹, και στη συνέχεια καιροφυλακτούσε, κυρίως για να δει τις αντιδράσεις της Ρωσίας. Απέφευγε πάντως να έρθει αντιμέτωπος με τον Κάννινγκ. Ο Καποδίστριας, όταν πληροφορήθηκε τις ζυμώσεις αυτές, καταλάβαινε και προέβλεπε πολύ καθαρά το πώς θα κινούνταν οι Άγγλοι. Έπρεπε λοιπόν να τους προλάβει πριν τον προλάβουν.

Ο Κάννινγκ ενθαρρύνθηκε τα μέγιστα από τις κινήσεις των Ελλήνων και πολύ θα το επιθυμούσε να επιχειρήσει από μόνος του να λύσει το ελληνικό ζή-

---

121 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 213.

τημα αποκομίζοντας τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη για την Αγγλία. Έπρεπε όμως να βρεθεί τρόπος να προσεταιριστεί τους Ρώσους, λόγω της δέσμευσης από την Ιερή Συμμαχία. Ωστόσο έκανε ήδη κάποια ανοίγματα στον Ρώσο πρεσβευτή στο Λονδίνο, Λίβεν. Και στα τέλη του Οκτώβρη του '25 ο Λίβεν θα πληροφορήσει τον Τσάρο: «ο κύριος Κάννινγκ και εγώ βρισκόμαστε στον δρόμο των εκμυστηρεύσεων»¹²². Ήρθε λοιπόν η στιγμή ο Γεώργιος Κάννινγκ να στείλει στην Κωνσταντινούπολη ως πρεσβευτή τον έμπιστο εξάδελφό του Στράτφορντ Κάννινγκ με σκοπό να πείσει τους Τούρκους να προβούν σε μεγαλύτερες υποχωρήσεις απειλώντας τους ότι σε περίπτωση ρωσοτουρκικού πολέμου οι ευρωπαϊκές δυνάμεις θα έμεναν ουδέτερες. Ο Στράτφορντ Κάννινγκ ήξερε πλέον άριστα το τι έπρεπε να κάνει...

Και ενώ ο ναύαρχος Ντερικινγύ διέψευδε παντού κάθε ενέργεια γύρω από το θέμα του Δούκα της Ορλεάνης, ο στρατηγός Σεμπαστάνι διαβεβαίωνε τους υπεύθυνους του γαλλικού κόμματος ότι ο Δούκας του Νεμούρ θα δεχτεί το ελληνικό στέμμα, φτάνει να υποβάλλουν οι Έλληνες σχετική αίτηση προς τις Δυνάμεις. Εξάλλου το γαλλικό κόμμα και ο Κωλέττης παρουσίαζαν ως πλεονεκτική τη γαλλική πρόταση, καθώς ο Γάλλος Δούκας έδινε εγγυήσεις για την ανεξαρτησία της Ελλάδας και οικονομική ενίσχυση. Ταυτόχρονα κατηγορούσαν το αγγλικό κόμμα ότι ετοίμαζε την πλήρη υποδούλωση της Ελλάδας σε ξένη Δύναμη.

Όλα αυτά είχαν ως επακόλουθο να υποδαυλίζουν τα πάθη μεταξύ των κομμάτων και να επέλθει η διάσπαση στις τάξεις των πολιτικών και στρατιωτικών, πρώτα των Πελοποννησίων και ύστερα των άλλων Ελλήνων. Αιτία και αφορμή γι' αυτό στάθηκε η πολιτική των Κουντουριώτη-Μαυροκορδάτου. Έτσι άρχισαν να διαρρέουν οι οπλαρχηγοί με πρώτο τον Κολοκοτρώνη, καθώς ξεκαθάρισε πλέον μέσα του πού θα οδηγούσε την Ελλάδα το αγγλικό κόμμα.

Και ενώ τόσο οι Άγγλοι, όσο και οι Ρώσοι κινούνταν με πολύ προσεχτικά βήματα γύρω από το ελληνικό ζήτημα (έμενε ακόμα σε εκκρεμότητα και το σχέδιο των «τριών τμημάτων» του Τσάρου Αλέξανδρου), τα πράγματα ήρθαν απρόοπτα. Στις 19 Νοέμβρη 1825 ο Τσάρος Αλέξανδρος πέθανε στο Ταγκαρόκ ύστερα από ολιγοήμερη ασθένεια. Η είδηση, όπως ήταν επόμενο, αναστάτωσε όχι μόνο την Πετρούπολη αλλά και κάθε άλλη ευρωπαϊκή Αυλή. Προκάλεσε ανησυχίες στην Κωνσταντινούπολη, τη Βιέννη, το Λονδίνο και το Παρίσι. Η διπλωματία σταμάτησε και περίμενε τη διάδοχη κατάσταση.

Τελικά αυτοκράτορας της Ρωσίας ανακηρύχθηκε ο Μέγας Δούκας Νικόλαος, αφού κατάφερε και παραμέρισε τον νόμιμο διάδοχο, τον μεγαλύτερο αδερφό του Κωνσταντίνο. Εξαρχής είχε περιστοιχιστεί από φιλοπόλεμους στρατιωτικούς,

122 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ 219.

που τον βοήθησαν να καταλάβει τον θρόνο μέσα από μια σειρά συνωμοσίες και αιματηρές συγκρούσεις. Για κάποιους ο νέος Τσάρος θεωρήθηκε ως ο δήμιος του ρωσικού λαού, ενώ για κάποιους άλλους ήταν ένας ικανότατος και χαρισματικός ηγέτης, έτοιμος να χτυπήσει με τα όπλα οτιδήποτε του στεκόταν εμπόδιο. Και ενώ έδινε την εντύπωση ότι ήθελε ν' αποφύγει έναν νέο ρωσοτουρκικό πόλεμο, στην πραγματικότητα άρχισε να θέτει σε ετοιμότητα τα ρωσικά στρατεύματα. Ας σημειωθεί ότι ο Καποδίστριας στήριξε πολλές ελπίδες στον Νικόλαο, καθώς συνέχιζε να διατηρεί τη θέση του υπουργού Εξωτερικών και υποδείκνυε δι' αλληλογραφίας αρκετά σχέδιά του στην κρίση του νέου Τσάρου.

Με τη λήξη του 1825 ο Στράτφορντ Κάννινγκ, καθώς πήγαινε για την Κωνσταντινούπολη ως πρεσβευτής της Αγγλίας στην Τουρκία, πέρασε πρώτα απ' τη Γενεύη, όπου συναντήθηκε με τον Καποδίστρια. Οι δύο άντρες, γνώριμοι από το 1814, στη συνάντησή τους αυτή είχαν πολλά να επισημάνουν, ο καθένας βεβαίως απ' τη δική του σκοπιά. Τα χαρτιά τους πάντως δεν τα άνοιξαν ούτε ο μὲν ούτε ο δε. Άλλωστε οι Άγγλοι δεν έτρεφαν ιδιαίτερη συμπάθεια προς τον Καποδίστρια, επειδή ακριβώς φοβούνταν τις ικανότητές του, αλλά και ο ίδιος στα φανερά πλέον ήταν αντίθετος προς τη αγγλική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα. Μετά τη Γενεύη πέρασε για λίγο από την Κέρκυρα όπου συναντήθηκε με τον Αρμοστή Άνταμ, απ' τον οποίο και ενημερώθηκε για τα τεκταινόμενα, και επόμενος σταθμός του προγράμματός του ήταν η Ύδρα. Εκεί έπρεπε να έχει κάποιες συναντήσεις, προκειμένου να ρυθμίσει τη στάση του, όταν θα πήγαινε στην Κωνσταντινούπολη.

Εθιμοτυπικά συναντήθηκε με τον Μιαούλη και με τον Τομπάζη. Ουσιαστικά όμως, ακριβώς με τη λήξη του 1825 στο λιμανάκι Περιβόλες, πάνω στο πλοίο του είχε μυστική συνάντηση με δυο ακραιφνείς αγγλόφιλους εκπροσώπους του αγγλικού κόμματος, τον Ζωγράφο και τον Μαυροκορδάτο! Ο δεύτερος είναι ο πρωθυπουργός της Ελλάδας! Μ' αυτόν ο Σ. Κάννινγκ θέλει να διαπραγματευτεί. Ο Ζωγράφος ήρθε μάλλον για να κρατάει τα πρακτικά. Το τι ακριβώς συζητήθηκε σ' αυτή τη συνάντηση κανείς δεν το έμαθε ποτέ! Από τις εξελίξεις των πραγμάτων μπορούμε να εικάσουμε περίπου το τι ειπώθηκε. Ο Κάννινγκ τους ρώτησε αν οι Έλληνες σύμφωνα με την «πράξη υποτέλειας» επιθυμούσαν να μεσολαβήσει ο ίδιος, ώστε να σταματήσουν οι εχθροπραξίες με την Τουρκία! Εκείνοι απάντησαν θετικά και τον διαβεβαίωσαν ότι είναι σύμφωνοι όλοι οι πολιτικοί αρχηγοί και στρατιωτικοί. Στη συνέχεια τους ρώτησε αν οι Έλληνες δέχονται τη λύση αυτονομίας, έστω κι αν η Ελλάδα παρέμενε φόρου υποτελής στον Σουλτάνο! Και πάλι οι Έλληνες «εκπρόσωποι» τον διαβεβαίωσαν εμπιστευτικά ότι στο σύνολό τους οι Έλληνες δέχονται τη λύση αυτή.

Κι αφού ο Κάννινγκ είδε ότι είχε να κάνει με ανθρώπους έτοιμους να ξεπου-

λήσουν τα πάντα, προχώρησε στο σχέδιό του και τους ζήτησε το δυνατό ταχύτερο, πριν να είναι αργά, να του δώσουν μια εξουσιοδότηση, βάσει της οποίας στη διαπραγμάτευσή του με την Πύλη θα δεχόταν τον όρο της επικυριαρχίας της Τουρκίας πάνω στην Ελλάδα! Αυτό ακριβώς που ήθελε η αγγλική πολιτική ο Κάννινγκ το πέτυχε μέσα σε μία συνάντησή του με τον Μαυροκορδάτο. Και στο ζήτημα της εξουσιοδότησης ο Κάννινγκ ήταν ανυποχώρητος και την ήθελε εδώ και τώρα, λέγοντας τους ότι ίσως αύριο αλλάξει η διπλωματία, οπότε θα είναι αργά για την Ελλάδα. Αποτέλεσμα της συνάντησης αυτής ήταν η σύγκληση της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης των Ελλήνων. Ο Κάννινγκ στη συνέχεια δεν παρέλειψε να ενημερώσει τον πρωθυπουργό του Ουέλιγκτον για τις θέσεις των Ελλήνων, προκειμένου αυτός να τις κάνει χρήση σε λίγο, όταν θα μεταβεί στην Πετρούπολη, για να συγχαρεί τον νέο Τσάρο και να κουβεντιάσει μαζί του το ελληνικό ζήτημα.

Και σαν να μην έφταναν όλα τα άλλα οι Μαυροκορδάτος και Σία βγήκαν ξανά στις αγορές μια και απαιτούνταν νέα δάνεια. Έτρεξαν σε Παρίσι και Λονδίνο, ήρθαν σε επαφές με τοκογλύφους πολλούς και ποικίλους, έγιναν συζητήσεις επί συζητήσεων και κάπου τα νέα δάνεια συνδέθηκαν με τον ερχομό των Τσωρτς και Κόχραν στην Ελλάδα. Ο πρώτος αρχιστράτηγος των κατά ξηρά δυνάμεων, ο δεύτερος των κατά θάλασσαν. Το τι παίχτηκε με τους δυο αυτούς τυχοδιώκτες, ειδικά τον δεύτερο, είναι ανομολόγητο.

ΣΤ. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1826

1. Η έναρξη της Γ' Εθνοσυνέλευσης¹²³

α. Η ψήφιση της εξουσιοδότησης

Το 1826 επεφύλασσε στην Ελλάδα αρκετές οδυνηρές εξελίξεις. Στην Πελοπόννησο ο Ιμπραήμ δεν σταματά να καίει χωριά, να μοιράζει προσκυνοχάρτια, να κόβει δέντρα, να καταστρέφει ό,τι βρίσκει εμπρός του. Ο Κολοκοτρώνης απέναντί του μέρα και νύχτα πασχίζει να κρατήσει το ηθικό των κατοίκων. «Φωτιά και τσεκούρι στους προσκυνημένους», διατάζει. Ο γιός του Γενναίος, ο Κολιόπουλος, ο Νικηταράς, μια τρέχουν στα βουνά του Μοριά, μια περνούν στη Ρούμελη για να βοηθήσουν τον Καραϊσκάκη στον δικό του αγώνα ενάντια στον Κιουταχί. Το Μεσολόγγι ακόμα δείχνει να αντέχει, κι ας συντηρούνται οι πολιορκημένοι με... γάτες. Δυο μήνες πριν την πτώση του, μέσα στον χειμώνα, ο Κολοκοτρώνης είναι έτοιμος να περάσει απέναντι και να εφοδιάσει το Μεσολόγγι με τα απαιτούμενα¹²⁴. Ο Μαυροκορδάτος δεν θα του το επιτρέψει! «Το Μεσολόγγι είναι καλώς πεπρωμηθυσμένο», θα πει¹²⁵. Χρειαζόταν για την άμυνά του 100.000 γρόσια. Η «κυβέρνηση» δεν είχε για το Μεσολόγγι τα χρήματα αυτά για να το σώσει! Είχε όμως να διαθέσει πολλαπλάσια «διά τας ανάγκας» του Γκούρα, του Κωλέττη, του Μαυροκορδάτου. Η κατακραυγή του κόσμου εναντίον της ανίκανης κυβέρνησης είναι απερίγραπτη. Κατά τον Απρίλη του '26 θα τους αντικαταστήσουν οι Ζαΐμης, Τρικούπης, Τσαμαδός κ.ά., σχηματίζοντας τη Διοικητική Επιτροπή. Τα πρόσωπα δηλαδή άλλαξαν, η πολιτική παραμένει.

Στη Ρωσία ο νέος Τσάρος Νικόλαος Α' μεταξύ των άλλων σχεδιασμών του σκέφτεται και το πώς η Ρωσία θα μπορέσει ν' αποδεσμευτεί από την Ιερή Συμμαχία, ώστε στο εξής να μπορεί να κηρύξει πόλεμο κατά της Τουρκίας μονομερώς. Οι Άγγλοι στέλνουν τον Ουέλινγκτον στην Πετρούπολη, για να συγχαρεί δήθεν τον νέο Τσάρο και να συζητήσουν τα της Ελλάδος. Οι Γάλλοι εξακολουθούν να επιμένουν στην ευόδωση του ορλεανικού σχεδίου! Ο Μέττερνιχ θα κινήσει και πάλι γη και ουρανό, για να μπορεί να ελέγχει και τον Τσάρο Νικόλαο, όπως έκανε ως τώρα με τον Αλέξανδρο.

Το αγγλικό κόμμα λοιπόν, και ειδικότερα ο Μαυροκορδάτος, απ' τις αρχές του 1826 ετοίμασαν τη Γ' Εθνοσυνέλευση στην Επίδαυρο. Βεβαίως τα θέματα

¹²³ Τα στοιχεία που παρουσιάζονται σε αυτό το κεφάλαιο, προέρχονται κατά κύριο λόγο από το βιβλίο: Βόρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994.

¹²⁴ Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 130.

¹²⁵ Παπαρηγόπουλος, Κ., εκδ. Ελευθερουδάκη, τόμ. 6, σελ. 129.

αφορούσαν και στην εσωτερική και στην εξωτερική πολιτική! Και ασφαλώς κύριο και πρωταρχικό της μέλημα ήταν η εξουσιοδότηση του Στράτφορντ Κάννινγκ να διαπραγματευτεί με την Πύλη. Η συνέλευση ξεκίνησε τις εργασίες της στις 6 Απριλίου 1826. Όμως ο Μαυροκορδάτος που ανακάτεψε πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις, το θεώρησε καλό, όπως άλλωστε το συνήθιζε στα κρίσιμα θέματα, να φύγει για διακοπές στην Τήνο! Πρόεδρος της Εθνοσυνέλευσης ορίστηκε ο γηραιός (80χρονος ήδη) Πανούτσος Νοταράς.

Σε πολύ λίγες μέρες (12 Απριλίου) έφτασε η θλιβερή είδηση της πτώσης του Μεσολογγίου. Και για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση αποφασίστηκε να οριστεί μια ενδεκαμελής επιτροπή *«για ολική κυβέρνηση των ελληνικών πραγμάτων»* που ονομάστηκε Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος. Αλλά θα πρέπει να δούμε εν ολίγοις το τι έγινε στη συνεδρίαση της 12ης Απριλίου. Καταρχάς ορίστηκε η «Επιτροπή της Συνελεύσεως» για την εξωτερική πολιτική του Αγώνα. Μέλη της ήταν ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Άρτης Πορφύριος, ο Παν. Νοταράς, ο Β. Μπουντούρης και άλλοι, συνολικά 13. Η διοικητική επιτροπή εξέλεξε πρόεδρο τον Ανδρέα Ζαΐμη και γραμματέα τον Ζωγράφο. Έμεινε στο Ναύπλιο ως τον Νοέμβρη του 1826, οπότε και μεταφέρθηκε στην Αίγινα, όπου έμεινε ως τις 17/29 Μαρτίου του 1827. Κι από εκεί εγκαταστάθηκε στον Πόρο. Έργο της επιτροπής ήταν *«να διαπραγματευτεί δια του εν Κωνσταντινουπόλει Άγγλου πρεσβευτή κυρίου Κάννινγκ τον μεταξύ του έθνους και της οθωμανικής Πόρτας συμβιβασμόν με τον πλέον επωφελή τρόπον δια το ελληνικόν έθνος και ανταξίως των μεγάλων του θυσιών»*. Έτσι για πρώτη φορά ορίστηκε επιτροπή για τις εξωτερικές υποθέσεις και ψηφίστηκαν υποδείξεις στην επιτροπή. Μέσα στο ψήφισμα υπήρχαν και οι όροι του συμβιβασμού.

Τα ψηφίσματα για τον καταρτισμό της επιτροπής καθώς και για τις υποδείξεις προς αυτή υπογράφηκαν από την πλειοψηφία. Δεν υπέγραψαν λίγοι πληρεξούσιοι της Στερεάς Ελλάδας, της Σάμου και της Μυκόνου, που ανήκαν στο γαλλικό κόμμα. Δηλαδή για μιαν ακόμη φορά ο Μαυροκορδάτος απ' τα παρασκήνια ανακάτεψε τους πάντες και τα πάντα, σε βάρος της Ελλάδας και προς όφελος της Αγγλίας, και έτρεξε στην Τήνο για να ξεκουραστεί και να επανέλθει δριμύτερος. Η υποδούλωση της Ελλάδας στην Αγγλία είχε πολύ δρόμο ακόμη. Χρειαζόταν πολλή δουλειά, μεθοδεύσεις, ίντριγκες, αιματοχυσίες, εκατόμβες νεκρών αγωνιστών και αρκετές κάσες με λίρες.

β. Η αντίδραση και η διαμαρτυρία του Δημ. Υψηλάντη

Ο μόνος που αντέδρασε και διαμαρτυρήθηκε γραπτά απέναντι σ' όλες αυτές τις ανθελληνικές ενέργειες ήταν ο Δημήτριος Υψηλάντης, ο μεγάλος αυτός αγωνιστής, ο τίμιος και αγνός πατριώτης. Η απογοήτευση του εκδηλώθηκε, αφότου

τον περασμένο χρόνο είχε μελετήσει καλά την «πράξη υποτέλειας», γι' αυτό ακριβώς και δεν την υπέγραψε. Στη συνέχεια περίμενε τις αντιδράσεις των Άγγλων. Και όταν είδε ότι ο Κάννινγκ δεν έδειξε να ενθουσιάζεται με την ανάγνωση του κειμένου της έκκλησης αυτής, απέφυγε κι ο ίδιος να αντιδράσει τότε. Τώρα όμως που έβλεπε πολύ καλά το τι χρήση έκανε η αγγλική διπλωματία, δεν του επιτρεπόταν να συνεχίσει τη σιωπή του. Έγραψε αμέσως την περίφημη διαμαρτυρία του για την πράξη αυτή του συμβιβασμού, που τη χαρακτήρισε «παράνομον και ανθελληνική»¹²⁶.

Η Συνέλευση αποδοκίμασε τη στάση του Υψηλάντη και με ψήφισμα της τον στέρησε ισόβια από κάθε πολιτικό και στρατιωτικό δικαίωμα. Παρενέβη όμως άμεσα ο Κολοκοτρώνης, που μίλησε θερμά για όσα είχαν προσφέρει στον Αγώνα ο Δημ. Υψηλάντης και ο αδελφός του Αλέξανδρος, και τόνισε ότι δεν είναι δυνατό να τους καταργήσουν από την ελληνική Ιστορία. Η Εθνοσυνέλευση σε κείνη τη συγκυρία έμοιαζε με ναυαγισμένο καράβι σε φουρτουνιασμένη θάλασσα και πίστευε πως η μόνη της σωτηρία είναι η βοήθεια που περίμενε από την Αγγλία. Τέλος, χάρη στην παρέμβαση του Κολοκοτρώνη η ποινή του Υψηλάντη περιορίστηκε στον έναν χρόνο, για να ανακληθεί τρεις μήνες αργότερα στην Τροιζήνα. Εδώ δεν γίνεται ν' αποφύγω ένα σχόλιο: στην αποδοκιμασία ο Δημ. Υψηλάντης είναι απλώς ένας πολίτης, που στρέφεται κατά της αποφάσεως ολόκληρου του Έθνους. Μάλιστα. Ο πρίγκιψ Υψηλάντης, ο αξιωματικός του ρωσικού στρατού, ο πρωτεργάτης της Επανάστασης, ο Έλληνας πατριώτης για τον Πανούτσο Νοταρά, για τους Έλληνες πληρεξούσιους και τον κλήρο είναι απλώς «πολίτης». Έτερον ουδέν...

Ύστερα απ' όλα αυτά η Συνέλευση με επίσημο έγγραφο, που το υπέγραψε ο Π. Νοταράς, έδινε οδηγίες και την πληρεξουσιότητα στον Στράτφορντ Κάννινγκ να χειριστεί το ζήτημα της μεσολάβησης. Είχε γίνει πλέον συνείδηση στους περισσότερους Έλληνες η ανάγκη να συνδεθούν με την Αγγλία...

2. Το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης και η σημασία του

Ο Ουέλινγκτον έφτασε στην Πετρούπολη στις αρχές του 1826 ενήμερος για όλες τις κινήσεις των Ελλήνων, αλλά και με τις υποδείξεις του υπουργού Εξωτερικών Γ. Κάννινγκ γύρω από τον χειρισμό ορισμένων διπλωματικών ενεργειών. Σημειώνει ο Κάρπος Παπαδόπουλος¹²⁷: «Και ο Κάννινγκ δια να προλάβη και εμποδίση την προς την Ελλάδα αρωγήν της Ρωσίας, έδραμεν εις την Πετρούπολιν και προσποιήθη τον φιλέλληνα δια να μην καταστραφή η Τουρκία από την

¹²⁶ Τόσο τη διαμαρτυρία του Υψηλάντη, όσο και την αποδοκιμασία του από την Εθνοσυνέλευση μπορεί κανείς να τα διαβάσει στο Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 228-229.

¹²⁷ Παπαδόπουλος, Κ., 1976, σελ. 35.

ρωσικήν λόγην». Βεβαίως στην Πετρούπολη ο Κάννινγκ έστειλε τον πρωθυπουργό Ουέλινγκτον. Ήδη η αγγλική πολιτική είχε ανησυχήσει τα μέγιστα με την άνοδο του Νικολάου στον θρόνο και φοβόταν έναν ενδεχόμενο ρωσοτουρκικό πόλεμο, ο οποίος εάν γινόταν, ήταν μαθηματικώς βέβαιο ότι θα έφερνε τη Ρωσία στη Μεσόγειο, πράγμα που θα σήμαινε αφενός δημιουργία ελληνικού κράτους και αφετέρου οικονομική ζημία στην Αγγλία, η οποία ως τότε κυριαρχούσε με το ναυτικό της στη Μεσόγειο.

Έπρεπε λοιπόν ο Ουέλινγκτον στη συνάντησή του με τον Νικόλαο να προσπαθήσει ν' αποτρέψει έναν τέτοιο πόλεμο προτείνοντας στο Νικόλαο σύμπραξη της Ρωσίας με την Αγγλία πάνω στο «ελληνικό ζήτημα» με βάση το αγγλικό σχέδιο, που έγινε ύστερα από την «πράξη υποτέλειας» που έστειλαν οι Έλληνες στην Αγγλία ζητώντας την μεσολάβηση. Αρχικά ο Νικόλαος απέρριψε άμεσα τις προτάσεις της Αγγλίας ζητώντας να μην ανακατεύεται στα θέματα της Ρωσίας με την Τουρκία. Στη συνέχεια όμως, καθώς μέσα απ' την πορεία των συζητήσεων ξεκαθάριζαν ολοένα και περισσότερο οι σκοποί και οι διαθέσεις των δύο χωρών άρχισε και ο Νικόλαος να σκέπτεται τη συνεργασία ανησυχώντας μήπως οι Έλληνες εξαρτηθούν ολοκληρωτικά από την αγγλική προστασία.

Είναι πολύ χαρακτηριστικό το παρακάτω απόσπασμα απ' τις συζητήσεις των δύο ανδρών, καθώς φανερώνει αφενός τις διαθέσεις των δύο και αφετέρου τους φόβους της Αγγλίας απέναντι στη Ρωσία, που ρύθμιζαν διαρκώς και την πολιτική της στο ελληνικό ζήτημα. Απ' την αρχή ακόμα της συνάντησης, πάνω στην κουβέντα τους ο Νικόλαος είπε στον Ουέλινγκτον¹²⁸: *«Η Τουρκία είναι άρρωστη. Τι θα γίνει μετά τον θάνατό της; Τι θα την κάμνουμε την κληρονομιά που θ' αφήσει;»*, για να αποκριθεί με ετοιμότητα ο Ουέλινγκτον: *«Μεγαλειότατε, το ζήτημα της κληρονομιάς θα μπορούσαμε εύκολα να το κανονίσουμε, εάν υπήρχαν στην Τουρκία δύο Κωνσταντινουπόλεις. Τη μία θα την έπαιρνε η Αγγλία, την άλλη η Ρωσία και όλα θα πήγαιναν καλά»*.

Στις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν μάλλον ο Ουέλινγκτον δεν κατόρθωσε να πετύχει όσα θα ήθελε ο Κάννινγκ. Εν κατακλείδι, μεγάλη σημασία είχε ότι εγκαταλείπονταν το σχέδιο «τριών τμημάτων» που είχε προτείνει ο Αλέξανδρος, εξοβελιζόταν η Αυστρία από τον κατάλογο των συμμάχων που ενδιαφέρονταν για το ελληνικό ζήτημα και αποτρεπόταν για την ώρα ο πόλεμος. Ο Νικόλαος έδωσε μια προφορική υπόσχεση ότι σε περίπτωση πολέμου δεν θα καταλάμβανε ούτε ένα χωριό, αλλά επέμεινε ότι σε οποιαδήποτε γραπτή συμφωνία, η ρήτρα της μη επέμβασης θα έπρεπε να δεσμεύει αμοιβαία και τα δύο μέρη. Επιπλέον δήλωσε ότι δεν αναλάμβανε καμιά υποχρέωση να στείλει πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, αν ο Ουέλινγκτον δεν υποσχόταν ρητά ότι η

128 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 111.

Αγγλία θα υποστήριζε το ρωσικό τελεσίγραφο.

Πάντως ο Ουέλινγκτον, στη βιασύνη του να υπογραφεί κάποια συμφωνία για την Ελλάδα, δέχτηκε ν' αναβληθεί για αργότερα η απόφαση πάνω στα δυο τελευταία ζητήματα που προαναφέρθηκαν. Η συμφωνία για την Ελλάδα ενσωματώθηκε σε ένα πρωτόκολλο που υπογράφηκε στις 4 Απριλίου 1826. Η Ελλάδα θα γινόταν ένα αυτόνομο, αλλά φόρου υποτελές κράτος, και στην εκλογή των αρχόντων του κράτους αυτού θα υπήρχε κάποια επιρροή του Σουλτάνου. Ωστόσο το πρωτόκολλο δεν καθόριζε τα σύνορα αυτής της Ελλάδας», ούτε και έκανε λόγο για την τύχη των φρουριών. Επιπλέον οι δύο Δυνάμεις θα πρότειναν - δεν θα επέβαλλαν - τη μεσολάβησή τους στους Τούρκους. Όπως όμως κι αν έχουν τα πράγματα είναι το πρώτο διπλωματικό έγγραφο που αναγνωρίζει πολιτική ύπαρξη στην Ελλάδα. Επίσης είναι η διπλωματική πράξη με την οποία καταλυόταν η Ιερή Συμμαχία και αποτέλεσε την απαρχή της ανεξαρτησίας της Ελλάδας. Ο δρόμος ακόμα είναι πολύ μακρύς. Απλώς έγινε η αρχή μέσα από μια ρωσική διπλωματική επιτυχία. Αυτό σημαίνει ότι η υπογραφή του πρωτοκόλλου αυτού επιτρέπει στη Ρωσία να κηρύξει τον πόλεμο στην Τουρκία μονομερώς χωρίς ωστόσο να αδρανήσει η ισχύς του πρωτοκόλλου και οι από αυτό προερχόμενες αγγλικές υποχρεώσεις.

Εν τέλει το πρωτόκολλο αυτό δεν ικανοποίησε τον Κάννινγκ και το χαρακτήρισε «όχι πολύ αριστοτεχνικά διαγραμμένο»¹²⁹. Το κείμενο περιείχε και ασάφειες και ελλείψεις, πράγμα που ευνοούσε τη ρωσική διπλωματία.

Βεβαίως δεν υπήρχε καμιά πρόβλεψη για εξαναγκασμό της Τουρκίας, αλλά γινόταν λόγος μόνο για μεσολάβηση. Εντούτοις, η δυνατότητα να επιτεθούν οι Ρώσοι κατά της Τουρκίας δεν αποκλειόταν, εφόσον υπήρχε ρητή διάταξη σύμφωνα με την οποία, εάν η Πύλη απέρριπτε την προτεινόμενη μεσολάβηση, οι δυο Δυνάμεις θα μπορούσαν να συνεχίσουν την επέμβαση τους «είτε από κοινού είτε χωριστά»¹³⁰. Εδώ, φαίνεται, δεν πρέπει να έδωσε την προσοχή του ο Ουέλινγκτον, πράγμα που σημαίνει ότι με την υπογραφή του άνοιγε τον δρόμο της επίθεσης των Ρώσων εναντίον των Τούρκων, ενώ ταυτόχρονα δεν περιέλαβε κάποια ανάλογη φράση για μονομερή επέμβαση της Αγγλίας. Ας σημειωθεί ότι ο Τσάρος στις διαπραγματεύσεις του είχε δίπλα του δυο πολύ ισχυρά όπλα: τους Νέσσελροντ και Λίβεν, άριστους γνώστες της διπλωματίας και στενούς συνεργάτες του Ι. Καποδίστρια επί σειρά ετών στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας. Οι Άγγλοι έπρεπε στο εξής να βρουν τρόπους, ώστε το πρωτόκολλο αυτό να φανεί και δική τους επιτυχία...

Τελικά το ότι το πρωτόκολλο της Πετρούπολης ήταν μια σημαντική διπλω-

129 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 221.

130 Dakin, D., 1983, σελ. 227.

ματική επιτυχία τόσο απέναντι στην Αγγλία, όσο και απέναντι στην Τουρκία, θα αποδειχθεί από τον τρόπο που το εκμεταλλεύτηκαν οι Ρώσοι λίγους μήνες αργότερα στο Άκκερμαν. Οι Ρώσοι λοιπόν πίστευαν ότι είχαν εξαπατήσει τον Ουέλινγκτον και δημοσίευσαν το κείμενο ως δική τους επιτυχία. Ο Ουέλινγκτον έβλεπε τη συμφωνία αυτή ως το πρώτο στάδιο ενός μελλοντικού διακανονισμού. Επιπλέον ο Ουέλινγκτον έβλεπε το πρωτόκολλο αυτό ως συνθήκη μόνιμης ειρήνης ανάμεσα σε Ρωσία και Τουρκία, πράγμα το οποίο βεβαίως δεν έπεισε τον Κάννινγκ, κι ακόμα είχε καταλάβει ότι η Ρωσία μάλλον δεν ενδιαφερόταν να μπουν σε πολεμικές επιχειρήσεις με την Τουρκία για λογαριασμό των Ελλήνων.

Ο Τσάρος ενδιαφερόταν πλέον να ρυθμίσει προς όφελός του κάποιες παλιές διενέξεις Ρωσίας-Τουρκίας και μέσα στις διαδικασίες αυτές δεν ήθελε καθόλου να μπλέξει το ελληνικό ζήτημα. Η στάση του Τσάρου ικανοποίησε ασφαλώς τον Σουλτάνο, που την περίοδο αυτή ήθελε να αναδιοργανώσει τον στρατό του και επεδίωκε να κερδίσει χρόνο. Γι' αυτό ακριβώς έστειλε εκπροσώπους στο Άκκερμαν (πόλη της Ουκρανίας), προκειμένου να διαπραγματευτεί με τους Ρώσους τις λεπτομέρειες μιας συμφωνίας. Η συμφωνία αυτή γνωστή ως **Συνθήκη του Άκκερμαν** υπογράφηκε στις 7 Οκτωβρίου 1826 και όριζε ν' αναλάβουν οι Τούρκοι την υποχρέωση να εκτελέσουν ορισμένες παλιότερες αμφισβητούμενες διατάξεις και να παραχωρήσουν στη Ρωσία ορισμένα φρούρια στα ασιατικά σύνορα. Επιπλέον στις Ηγεμονίες θα αντικαθιστούσαν τους Έλληνες οσποδάρους τοπικοί άρχοντες, και από τη Σερβία θα αποχωρούσαν όλοι οι Μωαμεθανοί! Στη συνθήκη αυτή ζήτησαν οι Τούρκοι να μπει ο όρος ότι η Ρωσία δεν θα ανακατευόταν ποτέ πια στο ελληνικό ζήτημα. Ο Νικόλαος δέχτηκε ν' αναλάβει μια τέτοια υποχρέωση, επειδή ήξερε πως θα μπορούσε εύκολα να αποδεσμευτεί επικαλούμενος ακριβώς το πρωτόκολλο που είχε υπογράψει με την Αγγλία.

Οι συμφωνίες αυτές Ρώσων και Τούρκων έκαμαν τον Κάννινγκ να πιστέψει ότι οι Τούρκοι χωρίς το φόβο ενός νέου ρωσοτουρκικού πολέμου θα ήταν λιγότερο διατεθειμένοι να κάνουν παραχωρήσεις απέναντι στο ελληνικό ζήτημα, οπότε φαινόταν εκ των πραγμάτων ότι δυσκόλευε φοβερά η προσπάθεια των Άγγλων να επιτύχουν μόνοι τους μια λύση του ελληνικού ζητήματος. Άρα ο Κάννινγκ έπρεπε οπωσδήποτε να βάλει μέσα στο παιχνίδι και τη Γαλλία και να βρει τρόπο να αναθεωρήσει το πρωτόκολλο της Πετρούπολης. Σκεφτόταν ακόμα να προσεγγίσει και την Πρωσία και να ανασυγκροτήσει εκ νέου μια συμμαχία υπό την ηγεσία του.

3. Η πτώση του Μεσολογγίου

Δυστυχώς ως τώρα η ιστορία μας επιμένει να προβάλλει κατά κόρον την

ηρωική έξοδο και την ανήκουστη σφαγή των πολιορκημένων του Μεσολογγίου, ενώ παράλληλα και ταυτόχρονα αποκρύπτει το γεγονός ότι η πόλη αυτή χάθηκε εξαιτίας των ολέθριων και εγκληματικών παραλείψεων της λεγόμενης ελληνικής κυβέρνησης. Μάλλον οι πράξεις και οι παραλείψεις των ανθρώπων που έλαχε τότε να ρυθμίζουν τα πράγματα της χώρας μας πείθουν ότι σκοπίμως εγκατέλειψαν το Μεσολόγγι, ακριβώς επειδή αυτή ήταν η πολιτική γραμμή των Άγγλων. Ήδη απ' το 1825 και εξής ολοένα και περισσότερο γινόταν φανερό ότι η Αγγλία δεν εννοούσε να δεχθεί επ' ουδενί ότι τα σύνορα της υπό ανεξαρτησίαν Ελλάδας θα έφταναν πιο πάνω απ' την Πελοπόννησο. Την πολιτική αυτή προς το παρόν την ακολουθούσαν και οι Γάλλοι, ενώ οι Ρώσοι σε τούτη τη συγκυρία μάλλον έδειχναν να μην τους ενδιαφέρει το ελληνικό ζήτημα. Και μέσα στους δαιδαλώδεις δρόμους της ευρωπαϊκής πολιτικής άσχιζαν να προσαρμοστούν και οι Έλληνες υπεύθυνοι.

Ειρωνεία της ιστορίας. Αρχές Απρίλη του 1826 υπογράφεται στην Πετρούπολη το πρώτο διπλωματικό έγγραφο που αναγνωρίζει την πολιτική ύπαρξη της Ελλάδας. Την ίδια περίοδο ακριβώς, μέσα στην Ελλάδα, οι ίδιοι οι Έλληνες επισήμως δέχονται να παραδώσουν την πολιτική τους ύπαρξη στις διαθέσεις της Αγγλίας και μάλιστα εξουσιοδοτούν γι' αυτό τον πρεσβευτή της Αγγλίας στην Τουρκία. Παράλληλα δε και ταυτόχρονα λυγίζουν και οι ηρωικοί υπερασπιστές του Μεσολογγίου και έτσι χάνεται για την Ελλάδα ένα απ' τα πιο κραταιά φρούρια, που τόσα άντεξε ως τότε. Επιδρομές, προδοσίες, πολιορκίες από στεριά και θάλασσα.

Είδαμε ότι η κυβέρνηση Κουντουριώτη απ' τον χειμώνα του '26 δεν επέτρεψε στον Κολοκοτρώνη να εφοδιάσει το φρούριο. Ανήκουστο μεν, αληθές δε. Έτσι οι ηρωικοί μαχητές συνέχισαν χωρίς εφόδια, χωρίς οικονομικούς πόρους και χωρίς σχεδόν ελπίδα τον Αγώνα. Προς στιγμήν πίστεψαν ότι κατά τη χειμερινή περίοδο ο Κιουταχής θα έλυνε την πολιορκία, οπότε οι αγωνιστές θα σωζόταν. Αντί αυτού όμως απ' τις αρχές Ιανουαρίου του '26 ο Ιμπραήμ φτάνει και πολιορκεί την πόλη με αρκετή στρατιά. Ήδη η πόλη βρισκόταν στενά αποκλεισμένη από στεριά και θάλασσα. Σχεδόν ταυτόχρονα με τον Ιμπραήμ καταφθάνει και ο Μιαούλης με 25 πλοία - η δαπάνη είχε καλυφθεί με δημόσιο έρανο - και πέτυχε, όπως και τον Αύγουστο του '25, να εφοδιάσει την πόλη για δύο μήνες. Κι όταν του τελείωσαν τα εφόδια, έφυγε ξανά, προκειμένου να ανεφοδιαστεί.

Όμως τον Μάρτη έφτασαν ενισχύσεις στον Ιμπραήμ και το Μεσολόγγι βομβαρδίζεται ανηλεώς, οπότε η πόλη μεταβάλλεται σε ερείπια. Οι κάτοικοι όμως υπομένουν το κρύο, τη λάσπη, τις βροχές, την πείνα, αποκρούουν με τον Κίτσο Τζαβέλα τις επιθέσεις των Αλβανών! Ο Αρμιοστής Άνταμ βλέπει ότι το Μεσο-

λόγγι δεν θ' αντέξει για πολύ και κινήθηκε να μεσολαβήσει για συνθηκολόγηση. Μάλιστα ο Ιμπραήμ έδειχνε έτοιμος γι' αυτό, καθόσον αρκετοί στρατιώτες του δυσανασχετούσαν και ετοιμάζονταν να φύγουν. Προς το τέλος του Μάρτη ξαναήρθε ο Μιαούλης με εφόδια, αλλά τούτη τη φορά δεν μπόρεσε να σπάσει τον τουρκικό κλοιό, οπότε γύρισε άπρακτος. Ελπίδα δεν φαινόταν πλέον καμιά. Ο Νικόλαος Κασομούλης, που έλαβε ενεργό μέρος στα γεγονότα εκείνα, μας διασώζει ότι στο πολιορκημένο Μεσολόγγι από τα μέσα Φεβρουαρίου του 1826 άρχισε η μεγάλη πείνα. Κάποιοι έτρωγαν γαϊδούρια, γάτες, πικραλήθρες ακόμα ακόμα και ποντικούς. Έστειλαν κατ' επανάληψη απεσταλμένους στο Ναύπλιο απ' όπου έπαιρναν απαντήσεις του τύπου «κρατήστε ακόμα κάποιες μέρες και, εν ανάγκη, φάτε ο ένας τον άλλο»¹³¹.

Απελπισμένοι πια, οι υπερασπιστές αποφάσισαν να επιχειρήσουν την έξοδο. Σύμφωνα με όλους τους υπολογισμούς μέσα στο Μεσολόγγι υπήρχαν τότε 12.000 κάτοικοι. Απ' αυτούς 3.000 ήταν πολεμιστές, κάποιοι μάλιστα δεν είχαν ούτε όπλα, και 9.000 άμαχοι - γέροι, έφηβοι, γυναίκες, παιδιά. Σύμφωνα με το σχέδιο θα δοκίμαζαν ν' ανοίξουν δρόμο, μέσα απ' τις δυνάμεις που πολιορκούσαν την πόλη, πιστεύοντας ότι μέσα στη γενική αναταραχή, που θα επικρατούσε, το μεγαλύτερο μέρος της φρουράς και των αμάχων θα κατόρθωνε να φύγει. Κι αποφασίστηκε να γίνει τη νύχτα της 10ης προς 11η / 22ας προς 23ης Απριλίου. Είχαν ήδη συνεννοηθεί με τον Καραϊσκάκη να χτυπήσει την ίδια νύχτα με 1.500 Ρουμελιώτες τον εχθρό από τα νότια. Και μια ομοβροντία από την κορυφογραμμή του Ζυγού θα έδινε το σύνθημα στη φρουρά να ξεκινήσει την έξοδο. Το σχέδιο ωστόσο προδόθηκε από κάποιον Μωαμεθανό λιποτάκτη κι έτσι οι Τούρκοι κατόρθωσαν όχι μόνον να συγκρατήσουν τις δυνάμεις του Καραϊσκάκη, αλλά και να συγκεντρώσουν στρατεύματα και ιππικό στην πρώτη γραμμή.

Μεγάλη αναταραχή επικράτησε, όταν εκείνοι απ' τους πολιορκημένους που πήγαιναν μπροστά, αφού κατάφεραν ν' ανοίξουν δίοδο, και περνούσαν τις γέφυρες άκουσαν το σύνθημα «πίσω στα κανόνια»¹³². Προφανώς το φώναξε κάποιος Μωαμεθανός, προκειμένου να δημιουργήσει σύγχυση. Οι άμαχοι έτσι δεν μπορούσαν να προχωρήσουν εύκολα. Κι όταν οι πρώτοι άμαχοι κατάφεραν κακήν κακώς να φτάσουν στις πλαγιές του Ζυγού, εκεί έπεσαν σε ενέδρα των Αλβανών, ώσπου έφτασε ο Καραϊσκάκης, αλλά πολύ μικρή βοήθεια μπόρεσε να δώσει. Γενικά η περιοχή γύρω από το τείχος μεταβλήθηκε σ' ένα απέραντο σφαγείο. Κάποιοι που γύρισαν μέσα στα ερείπια της πόλης, μόλις έγιναν αντιληπτοί με το πρώτο φως της μέρας κατασφάχτηκαν. Δυο ομάδες που κρατούσαν τις πυριτιδαποθήκες, μόλις ο εχθρός πλησίασε, έβαλαν φωτιά και ανατινάχτη-

131 Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 2, σελ. 118 κ.εξ.

132 Dakin, D., 1983, σελ. 235.

καν. Το ίδιο έγινε και σε άλλα σημεία της πόλης, όπου υπήρχαν πυρομαχικά.

Συνολικά λοιπόν από τις 12.000 Έλληνες που βρισκόταν στην πόλη, μόνον 2.000, κυρίως πολεμιστές γλίτωσαν από τον θάνατο ή την αιχμαλωσία. Το Μεσολόγγι φάνταζε πια ως ένα απέραντο σφαγείο. Παντού πτώματα επί πτωμάτων του άμαχου κυρίως πληθυσμού. Μόνο τρία κτίρια είχαν απομείνει όρθια, απ' τα οποία το ένα ήταν το σπίτι του πρόκριτου Καψάλη, όπου είχε μείνει και είχε πεθάνει ο Λόρδος Μπάυρον. Όταν αργότερα, το 1827, ο Τρελόνη πήγε για προσκύνημα στο Μεσολόγγι, θα πει¹³³ ότι το σπίτι αυτό «*πρόβαλλε σαν μια μοναχική στήλη μέσα στην έρημο*». Και αμέσως μετά την πτώση του Μεσολογγίου ο μεν Ιμπραήμ πέρασε βιαστικά στον Μοριά, προκειμένου ν' απαλλάξει την Τριπολιτσά που στην απουσία του άρχισαν να την πολιορκούν οι Πελοποννήσιοι. Στον δρόμο του έσφαζε, έκαιγε, ρήμαζε τον τόπο. Ο Κιουταχής άρχισε να κινείται ανατολικότερα, προκειμένου να αποκαταστήσει την κυριαρχία του Σουλτάνου σ' όλη τη Στερεά Ελλάδα, καθώς βεβαίως και την Αττική.

Το κακό για τους Έλληνες είναι ότι στην περιοχή αυτή, πολλοί οπλαρχηγοί, όπως οι Ανδρέας Ίσκος, Μήτσος Κοντογιάννης, Γιάννης Ράγκος, Γιώργος Δυοβουνιώτης έκαμαν καπάκια με τους Τούρκους και έγιναν αρματολοί. Ας σημειωθεί ότι οι πιο πολλοί ήταν άνθρωποι του Μαυροκορδάτου. Ο Ράγκος δε ήταν απ' τους πιο φανατικούς διώκτες του Καραϊσκάκη. Κατά τα άλλα οι άνθρωποι αυτοί δεν έπαυαν να διεκδικούν για τους εαυτούς τους την μοναδικότητα του πατριωτισμού και της γενναιότητας. Αυτοί οι ίδιοι και οι όμοιοί τους ακριβώς ένα χρόνο πριν φυλάκισαν και δολοφόνησαν ως προδότη του έθνους τον άνθρωπο, που σε τούτη ακριβώς τη συγκυρία ήταν ο μόνος ικανός να σώσει το Μεσολόγγι και ν' αναγκάσει τον Κιουταχή να γυρίσει ταπεινωμένος στην Τουρκία. Τον Οδ. Ανδρούτσο! Τα επακόλουθα πλέον είναι γνωστά.

4. Η πτώση της Αθήνας (Αύγουστος 1826)

Αφού ο Κιουταχής ασφάλισε τα νώτα του με τα καπάκια των Ελλήνων οπλαρχηγών στη Δυτική Στερεά, προχώρησε προς την ανατολική Ελλάδα. Και στο τέλος Ιουνίου φτάνει στη Θήβα με 7.000 άντρες. Σχεδόν χωρίς αντίσταση κατέλαβε όσα χωριά βρισκόταν στον δρόμο του, ώσπου στις αρχές Αυγούστου καταλαμβάνει την Αθήνα αναγκάζοντας τους κατοίκους να καταφύγουν στην Ακρόπολη. Ο «μέγας αρχιστράτηγος» Γκούρας, ο οποίος μέχρι τότε όλες του τις ικανότητες τις επέδειξε στη ληλασία και τη σφαγή των κατοίκων του Μοριά, καθώς και στην πρόσφατη δολοφονία του ευεργέτη του, Οδ. Ανδρούτσου, ο άνθρωπος που λήστευε την Ελλάδα παίρνοντας χρήματα για να συντηρεί χι-

---

133 Dakin, D., 1983, σελ. 235.

λιάδες ανύπαρκτου στρατού, ο Γκούρας λοιπόν, αυτός που δεν έκαμε τίποτα για να εμποδίσει την προέλαση του Κιουταχί, κλείστηκε με 400 άντρες μέσα στο κάστρο, αφού προηγουμένως αποθήκευσε τεράστιες ποσότητες τροφίμων, που είχε αρπάξει από τα γύρω χωριά. Προείχε η άμυνά του και η ασφάλειά του. Για την άμυνα της Αθήνας υπήρχαν άλλοι.

Ο Μακρυγιάννης στ' «Απομνημονεύματά»¹³⁴ του θα μας πει ότι ο Γκούρας ανέθεσε την άμυνα της Αθήνας στον ίδιο, στον Ζαχαρίτσα και τον Μετσέλο. Και οι τρεις τους δεν διέθεταν πάνω από 500 άντρες και πολεμούσαν νύχτα και μέρα επί πέντε βδομάδες. Αναγκάστηκαν όμως και αυτοί να μπουκ στην Ακρόπολη και να υπερασπιστούν το κάστρο κάνοντας συχνές εξόδους με δυναμιτιστικές επιχειρήσεις.

Στη Σαλαμίνα ο Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρος και ο Καραϊσκάκης είχαν συγκεντρώσει δυνάμεις με σκοπό να περάσουν απέναντι στον Πειραιά και να βοηθήσουν τους πολιορκημένους Αθηναίους. Και μάλιστα το σχέδιο του Καραϊσκάκη ήταν να μην επιτεθούν κατά μήκος των 8 χιλιομέτρων που χώριζαν την Αθήνα από τον Πειραιά, αλλά να μπουκ στην Αθήνα από το μέρος της Ελευσίνας, καθώς έτσι δεν θα μπορούσαν να γίνουν αντιληπτοί. Ξαφνικά όμως ο Καραϊσκάκης με τους δικούς του στρατιώτες και χωρίς προειδοποίηση έφυγε στις 8 Αυγούστου και τράβηξε για την περιοχή της Αράχωβας. Ίσως θεώρησε πιο απαραίτητη την παρουσία του σε κείνα τα μέρη. Ίσως όμως και να θύμωσε, επειδή πληροφορήθηκε ότι ετοιμάζονταν να έρθουν στην Ελλάδα ο Τσωρτς με τον Κόχραν, για τους οποίους ο μεγάλος Έλληνας πολέμαρχος πίστευε τα χειρότερα, και προέβλεψε ότι «*Βλέπω πως κακά θα τα πάμε με τούτους τους Φράγκους. Φοβάμαι πως θα μας φάνε με την αβασταγιά τους...*»¹³⁵. Δυστυχώς τον δικαίωσαν πέρα για πέρα τα γεγονότα. Και ο Φαβιέρος ανησύχησε με την είδηση του ερχομού των δύο Αγγλων, αλλά παρέμεινε για να τους αποδείξει την αξία του... Και η ευκαιρία αυτή του δόθηκε όταν στις 19 Οκτωβρίου σκοτώθηκε ο Γκούρας.

Στη συνέχεια και ο Φαβιέρος και ο Μακρυγιάννης και αρκετοί ακόμη οπλαρχηγοί έκαμαν ό,τι μπορούσαν τόσο για την οχύρωση της Ακρόπολης, όσο και για την οργάνωση στρατού στον Πειραιά. Πήγαν και οι δυο τους στην κυβέρνηση και ζήτησαν βοήθεια και οικονομική ενίσχυση. Ύστερα από συζητήσεις επί συζητήσεων μπήκε στο παιχνίδι και ο στρατηγός Γκόρντον που με τις παρακλήσεις των φίλων της ελληνικής επιτροπής του Λονδίνου ήρθε στην Ελλάδα φέρνοντας μαζί του τα τελευταία απομεινάρια του δεύτερου δανείου, 14.000 λίρες στερλίνες, και μ' αυτές τελικά θα κινηθεί ο στρατός. Και σ' όλη αυτή την ταραγμένη κατάσταση στην Αθήνα κατά το φθινόπωρο του 1826 και τους πρώ-

134 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 345.

135 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 444.

τους μήνες του 1827, ο Μακρυγιάννης έδωσε άριστα δείγματα γραφής στη στρατιωτική οργάνωση και τον πατριωτισμό.

Μια επιχείρηση που έκαμε ο Κωλέττης, καθώς έπαιρνε αρκετά χρήματα και από αρκετούς κύκλους, να χτυπήσει τις γραμμές ανεφοδιασμού του Κιουταχί χρησιμοποιώντας τους αρματολούς του Ολύμπου, προκειμένου να καταλάβει τις αποθήκες που βρισκόταν στην Αταλάντη, είχε άσχημη κατάληξη και αναγκάστηκαν οι αρματολοί να γυρίσουν στα πλοία. Ήταν ακόμη αρχές Νοέμβρη του 1826 και η αποτυχία αυτή του Κωλέττη έδωσε την ευκαιρία στον Καραϊσκάκη να χτυπήσει τους Τούρκους, οι οποίοι μετά τη νίκη τους στην Αταλάντη επέστρεψαν στα Σάλωνα. Ο Καραϊσκάκης κατέλαβε την Αράχωβα αποκρουώντας την επίθεση 1.500 Αλβανών. Από την Αράχωβα ο Καραϊσκάκης έστειλε ισχυρές δυνάμεις στο Τρίοδο και τους Δελφούς, όπου περικύκλωσε μεγάλα τμήματα Τούρκων. Τελικά οι Τούρκοι, είτε από το κρύο, είτε από τα χιόνια είτε από τις επιθέσεις που δέχονταν κάθε τόσο, αποδεκατίστηκαν. Κι αφού ο Καραϊσκάκης στις αρχές του 1827 απέκρουσε μια ισχυρή επίθεση του Ομέρ πασά της Εύβοιας, έμεινε δίχως εφόδια και πήγε στα Μέγαρα, απ' όπου ετοιμαζόταν να χτυπήσει τον Κιουταχί.

5. Στα νύχια των τοκογλόφων

Εικόνα 20. Οι αδερφοί Γεώργιος και Λάζαρος Κουντουριώτης, Υδραίοι εφοπλιστές που το όνομά τους συνδέθηκε αρνητικά με τον Αγώνα και τον Ι. Καποδίστρια.

βληματίζεται ακόμα και ο πλέον δύσπιστος μήπως έχουν δίκιο όσοι προπαγανδιστικά ή και μοιρολατρικά ακόμα εδώ και αιώνες επικαλούνται τον Θεό της Ελλάδος! Δηλαδή φτάνεις να λες ότι η σωτηρία της Επανάστασης, άρα και της Ελλάδας ανάγεται πλέον στη σφαίρα των θαυμάτων. Και δεν ήταν μονάχα τα δεινά του πολέμου εναντίον της. Είχε να κάνει και με ανθρώπους καιροσκόπους, τυ-

Το πώς αυτή η Επανάσταση κατάφερε να διασωθεί μέσα από τόσες αντιξοότητες, σφαγές, λεηλασίες, ερημώσεις περιοχών ολόκληρων, χωρίς οικονομικά μέσα, χωρίς στρατηγική, στην ουσία ανάμεσα σε δυο κατακτητές που κατείχαν ήδη σχεδόν όλες τις επαναστατημένες περιοχές, είναι όχι απλώς ν' απορεί κανείς, αλλά να φτάνει να προ-

χοδιώκτες και αμοραλιστές μέσα κι έξω απ' τη χώρα. Κι αυτοί που ήταν μέσα ντύθηκαν τη βελάδα του πολιτικού ηγέτη και διεκδικούσαν την εξουσία προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων των πατρώνων τους, καθώς και των δικών τους. Αυτοί που ήταν έξω ντύθηκαν το ένδυμα του φιλέλληνα κι ήρθαν εδώ ως πολιτικοί, επιστήμονες, στρατηγοί, ναύαρχοι, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις τυχοδιωκτικές τους ορέξεις εισπράττοντας αμύθητα ποσά.

Όλοι ξέρουμε ότι η «κυβέρνηση» Κουντουριώτη, Μαυροκορδάτου, Κωλέτη κατά τα έτη 1824-1825 έφερε την Ελλάδα στο χείλος του γκρεμού. Κατασπατάλησαν τα δάνεια για την εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων έχοντας αφήσει στο δημόσιο ταμείο - αν υπήρχε δημόσιο ταμείο - μονάχα 16 γρόσια (!), ενώ ξόδεψαν 53.000.000 γρόσια σε δαπάνες εξαγοράς συνειδήσεων, χρηματοδότησης των δικών τους, εξόντωσης των αντιπάλων τους¹³⁶. Για την εξόντωση του Κολοκοτρώνη και του Ανδρούτσου μόνο διέθεσαν 20.000.000 γρόσια. Και το μεγαλύτερο επίτευγμα τους ήταν το ότι έφεραν τον Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και τον Κιουταχί στη Στερεά Ελλάδα. Και κάτω απ' τη γενική κατακραυγή έκαμαν δήθεν ότι παραιτήθηκαν, για ν' αναλάβει τη διακυβέρνηση η «Διοικητική Επιτροπή» υπό τον Ζαΐμη.

Ας θυμίσουμε μόνον ότι ο μεν Ζαΐμης ανέκαθεν ήταν απ' τους θερμούς υποστηρικτές του Μαυροκορδάτου, ο δε Σπ. Τρικούπης ήταν γαμπρός του Μαυροκορδάτου. Ο Τζαμαδός είναι Υδραίος, άνθρωπος κι αυτός του συστήματος κ.ο.κ. Πέραν τούτων ο Ορλάνδος και ο Λουριώτης στο εξωτερικό (διάβαζε Λονδίνο) κινούνται ως εκπρόσωποι της Ελλάδας, οπότε αυτοί είναι που λύνουν, αυτοί είναι που δένουν. Οι τοκογλύφοι ευκαιρίες ψάχνουν. Αυτή είναι άλλωστε η δουλειά τους. Και διαβάξει κανείς ονόματα διάφορα, που ακούγονται μέχρι και σήμερα ως χρηματιστηριακοί οίκοι...

Ας δούμε όμως ένα πολύ μικρό και συνοπτικό δείγμα των δανείων από τους Άγγλους για τις ανάγκες του Αγώνα, δύο δάνεια, συνολικού ύψους 2.800.000 λιρών¹³⁷. Το πρώτο συνομολογήθηκε το 1823 για 800.000 λίρες. Απ' αυτό το ποσό στα χέρια των Ελλήνων έφτασαν μόλις 278.726 λίρες. Το δεύτερο συνομολογήθηκε το 1825 για 2.000.000 λίρες. Οι Έλληνες πήραν μόνον 816.000 λίρες. Όλα τα υπόλοιπα κρατήθηκαν από τους δανειστές αδελφούς Ρικάρντο, για τόκους, έξοδα, μεσιτείες, προμήθειες και «άλλες δαπάνες». Τα δάνεια αυτά, καθαρώς ληστρικά και τοκογλυφικά δεν έχουν προηγούμενο στις διεθνείς συναλλαγές αφενός, και αφετέρου δεν χρησιμοποιήθηκαν για τους σκοπούς για τους οποίους και συνομολογήθηκαν.

Οι Times του Λονδίνου αποκάλυψαν ότι οι τραπεζίτες Ρικάρντο, δυο απ'

¹³⁶ Παπαρρηγόπουλος, Κ., εκδ. Ελευθερουδάκη, τόμ. 6, σελ. 44.

¹³⁷ Σχετικές πληροφορίες μας δίνει ο Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 179-182.

τους δανειστές, κράτησαν για τον εαυτό τους 64.000 λίρες. Και τα εθνικά μας κτήματα υποθηκευμένα από το 1823, για τη συνομολόγηση των δανείων! Ό,τι και να σχολιάσει κανείς θα είναι μηδαμινό. Η Ελλάδα έχασε όλα τα πλεονεκτήματα που προσδοκούσε από τα δάνεια αυτά. Η υπόθεση της Ελλάδας προδόθηκε στο αγγλικό χρηματιστήριο. Τελικά αποδείχτηκε ο Δούρειος Ίππος της άλωσης, της διαίρεσης, και της εξάρτησης του ελληνικού λαού από τα αγγλικά συμφέροντα. Στις πολεμικές επιχειρήσεις δεν βοήθησαν. Εμφύλιο και καταστροφές έφεραν τα δάνεια αυτά.

Και ότι τα δάνεια τα θέλανε όχι για να πολεμήσουν τον εχθρό, αλλά για να πετύχουν τα κομματικά τους σχέδια, γίνεται φανερό και από ένα γράμμα που έστειλε στις 3 Απριλίου 1824 ο Σπ. Τρικούπης, γαμπρός του Μαυροκορδάτου, στον γαμπρό των Κουντουριωτών Ορλάνδο που βρισκόταν στο Λονδίνο και μαζί με τον Λουριώτη ζούσαν στη luxuria, με χρήματα του ελληνικού λαού, τη στιγμή που στην Ελλάδα οι αγωνιστές δεν είχαν ούτε αλάτι. Γράφει λοιπόν ο Τρικούπης¹³⁸: *«Εκτός των εξωτερικών εχθρών απεκτήσαμεν ήδη και εσωτερικούς, τους αντάρτας της διοικήσεως, οι οποίοι μη πειθόμενοι εις όσα το Έθνος δια των νομίμων παραστατών του εθέσπισεν, εσύστησαν ιδική των διοίκησιν εις Τριπολιτσάν. Τα δάνεια λοιπόν θέλει τους νικήσωσι και αυτούς, και άλλους θέλει φέρωσιν εις μετάνοιαν»*. Και σαφώς υπονοεί τον Κολοκοτρώνη και τους στρατιωτικούς και προαναγγέλλει τους εμφυλίους πολέμους. Και τα παραπάνω τα επιβεβαιώνει και ο Ν. Σπηλιάδης¹³⁹ που σημειώνει στα Απομνημονεύματά του: *«Τα χρήματα τους εχρειάζοντο δια να στερεωθώσιν εις την εξουσίαν δια του εμφυλίου πολέμου»*. Κάτι παρόμοιο δηλαδή με αυτό που είπε και ο Ανδρούτσος. Αλλά για τα δάνεια εξέφρασε τη σθεναρή αντίθεσή του και ο άμπλουτος Ψαριανός και εθνικός ευεργέτης Ι. Βαρβάκης. Έφτασε μάλιστα να τους προτείνει να δώσει τη δική του περιουσία, φτάνει να μην δανειστούν από τους ξένους. Τον έδιωξαν κακήν κακώς για τη Ρωσία. Περνώντας όμως από τη Ζάκυνθο, ογδονταετής πια, τον πέρασαν από λοιμοκαθατήριο και τον αρρώστησαν. Σε δύο μέρες, 10 Ιανουαρίου 1825, πέθανε αφήνοντας μεγάλο μέρος της περιουσίας του στο Έθνος¹⁴⁰.

Όμως από το 1825 και εξής τα δάνεια αυτά σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να θεωρηθούν άσχετα με δύο Άγγλους στρατιωτικούς τυχοδιώκτες, τον Τσωρτς και τον Κόχραν. Κυρίως τον Κόχραν. Η υπόθεση Κόχραν είναι τελικά μία απ' τις πιο μελανές πτυχές του Αγώνα. Μια συνωμοσία Άγγλων καιροσκόπων και τραπεζιτών που προβάλλονταν ως φιλέλληνες απ' τη μια, και η μωρία των Λου-

138 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 179.

139 Σπηλιάδης, Ν., (1851-1857), τόμ. Β, σελ. 48.

140 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 179.

ριώτη και Ορλάνδου, καθώς και των Ζαΐμη - Σπανιολλάκη σε μικρότερο βαθμό από την άλλη, έφεραν στην Ελλάδα ως ναύαρχο, σωτήρα και απελευθερωτή τον αχαρακτήριστο Θωμά Κόχραν. Αυτός ο άνθρωπος ήταν απότακτος πλοίαρχος του αγγλικού πολεμικού ναυτικού. Στην Αγγλία μπαινόβγαίνει στις φυλακές για καταχρήσεις, μεταξύ των συμπολιτών του δεν είχε καμιά υπόληψη και βρέθηκε από καθαρό τυχοδιωκτισμό στη Χιλή, στο Περού και στη Βραζιλία με την ιδιότητα του πληρωμένου απελευθερωτή των χωρών αυτών απ' τους Ισπανούς και τους Πορτογάλους κατακτητές. Όπου κι αν πήγαινε, πουθενά δεν μπορούσε να στεριώσει, ακριβώς επειδή η διαγωγή του εξαρχής φανέρωνε τυχοδιωκτισμό, δημαγωγία, καιροσκοπισμό. Τον ενδιέφερε μόνο το πώς θα εξαπατήσει λαούς που αγωνίζονταν για την απελευθέρωσή τους ζητώντας υπέρογκα ποσά κι ύστερα εξαφανιζόταν. Το ίδιο έκανε και το 1825, όταν το έσκασε απ' τη Βραζιλία, κλέβοντας μάλιστα και μια φρεγάτα. Ήρθε στην Αγγλία τον Ιούνιο του '25, όπου και έγινε δεκτός με τιμές ήρωα. Ας μην αναλωθούμε όμως σε λεπτομέρειες. Οι τοκογλυφικοί κύκλοι τον σύστησαν στους Λουριώτη και Ορλάνδο ως τον μόνο ικανό να σώσει την Ελλάδα. Και στη συμφωνία της συμμετοχής του Κόχραν στον ελληνικό αγώνα παίχτηκαν ανομολόγητα παιχνίδια κερδοσκοπίας και απάτης με εκβιασμούς και απειλές σε βάρος των Ελλήνων.

Απ' την άλλη ο αθεόφοβος Κόχραν ξεσήκωνε τα μυαλά των αφελών εκπροσώπων Λουριώτη και Ορλάνδου ότι σε μια εβδομάδα μπορεί να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη και σε λίγες εβδομάδες να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη και να κάψει στο λιμάνι τον τουρκικό στόλο. Ωστόσο την ίδια στιγμή τους έλεγε ότι δεν μπορεί να έρθει στην Ελλάδα, επειδή δεσμεύεται με συμβόλαιο στη Βραζιλία! Τελικά «κατάφερε» να «δεχτεί» αλλά ζήτησε αποζημίωση 57.000 λίρες! 37.000 ως προκαταβολή στο χέρι και τις 20.000 σε κατάθεση, όταν θα τελείωνε τη δουλειά¹⁴¹. Περιττό να σκεφτεί κανείς ότι τα χρήματα αυτά θα δινόταν από το νέο δάνειο. Και το δάνειο αυτό προοριζόταν για τη ναυπήγηση σύγχρονου πολεμικού στόλου, από έξι ατμοκίνητα και δύο φρεγάτες, τα οποία κατά τη συμφωνία έπρεπε να παραδοθούν στην Ελλάδα τον Νοέμβριο του 1825.

Συμφωνήθηκε τη διοίκηση του στόλου αυτού να την αναλάβει ο Κόχραν! Και το τι παιχνίδια παίχτηκαν απ' τους τοκογλύφους, από δω και πέρα, σχετικά με τη ναυπήγηση του στόλου αυτού, είναι όχι απλώς ανομολόγητο, αλλά και εξωφρενικό να το πιστέψει κανείς. Οι τοκογλύφοι του όλου κυκλώματος δεν σταματούν να εκβιάζουν τους Έλληνες επιμένοντας ότι το δάνειο θα χορηγηθεί μόνον και εφόσον ο Κόχραν έλθει στην Ελλάδα ως ναύαρχος. Αλλά, για να έλθει, ήθελε και πλοία. Και η ελληνική κυβέρνηση είχε εξαρχής αποφασίσει να αγοράσουν, οχτώ φρεγάτες. Όμως αντί για αγορά οι τοκογλύφοι και το όργανό

141 Dakin, D., 1983, σελ. 214.

τους, ο Κόχραν, αποφάσισαν να ναυπηγηθούν καινούργια πλοία, σε μια περίοδο που ο Ιμπραήμ αλώνιζε τη θάλασσα και το Μεσολόγγι χανόταν. Τελικά ο Κόχραν έδωσε παραγγελία για τη ναυπήγηση πέντε ατμοκίνητων πλοίων σε ναυπηγό που ήταν κολλητός του και παράλληλα ναυπηγούσε και για λογαριασμό του Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου! Κι όλα γίνονταν, προκειμένου να καθυστερήσει, όσο το δυνατό πιο πολύ η ναυπήγηση των ελληνικών πλοίων, για να μην πολεμήσουν τον Ιμπραήμ.

Η συμπαιγνία όμως δεν σταμάτησε εκεί. Ο Κόχραν ζήτησε να του κάμουν και δώρα! Ζήτησε δύο θαλαμηγούς, μία για τον εαυτό του και μία για τους φίλους του, για τις κρουαζιέρες του σε Μεσόγειο και αλλαχού, ώσπου να τελειώσει η ναυπήγηση. Και επειδή καταλάβαιναν ότι στην Αγγλία η ναυπήγηση καθυστερούσε, δόθηκε παραγγελία σε ναυπηγείο της Αμερικής για οχτώ φρεγάτες, που οι δυο πρώτες έπρεπε να παραδοθούν στην Ελλάδα τον Νοέμβρη του 1825. Σημεία και τέρατα και εδώ. Καθυστερήσεις επί καθυστερήσεων, γραφειοκρατία, ψέμα. Κι όλο ζητούσαν χρήματα επί πλέον. Μάλιστα στα σχετικά συμβόλαια ναυπήγησης οι Έλληνες δεν είχαν την πρόβλεψη να μπει ποινική ρήτρα οπότε οι τοκογλύφοι οργιάζαν.

Οι Έλληνες δεν είχαν καταλάβει ότι οι αμερικανικές κυβερνήσεις πάσχιζαν με κάθε μέσο να εξασφαλίσουν την εύνοια του Σουλτάνου για την υπογραφή εμπορικών συμφωνιών. Και σε καμιά περίπτωση οι Αμερικάνοι δεν ήθελαν να χάσουν μια τέτοια αγορά στην Ανατολή, μόνο και μόνο για να υποστηρίξουν τον ελληνικό αγώνα. Τα ίδια και τότε, τα ίδια και τώρα. Κι ύστερα ορισμένοι αφελείς Έλληνες εξακολουθούν να εμπιστεύονται ες αεί τους ισχυρούς. Την ίδια ταχτική ακολούθησε και η Αγγλία. Τα πάντα είχαν κανονιστεί με τον καλύτερο τρόπο. Οι διεθνείς τοκογλύφοι βρήκαν στο πρόσωπο του αρχιτυχοδιώκτη Κόχραν τον ιδανικό εκφραστή στα σχέδιά τους και για την περίσταση τον προπαγάνδιζαν στην Ελλάδα ως Μεσσία...

Το 1825 πέρασε. Κι ως την άνοιξη του '26 δεν είχε ναυπηγηθεί κανένα πλοίο ούτε στην Αγγλία, ούτε στην Αμερική. Και από τα πέντε πλοία που παραγγέλθηκαν στην Αγγλία μετά από καθυστερήσεις δύο και τριών χρόνων ήρθαν μόνον τα τρία. Τον Σεπτέμβριο του '26 ήρθε η Καρτερία, αλλά με αρκετές αβαρίες. Μετά, τον Αύγουστο του 1827 ήρθε η Επιχείρησις, που λίγο έλειψε να βουλιάξει απ' το ξεκίνημά της ήδη, αλλά σώθηκε με αρκετές αβαρίες και... έγερνε και αυτή. Και τον Οκτώβρη του 1828, όταν πια ο Ιμπραήμ είχε φύγει έφτασε και ο Ερμής με προβλήματα και ελλείψεις. Ο Ακατανίκητος κάρηκε πριν ακόμα βγει στην ανοιχτή θάλασσα, ενώ δύο άλλα που είχαν παραγγελθεί και σχεδόν αποπληρωθεί σάπισαν μέσα στο λιμάνι του Τάμεση.

Μετά το φιάσκο αυτό η ελληνική κυβέρνηση στήριξε τις ελπίδες της στα πλοία

που ναυπηγούνταν στην Αμερική. Ωστόσο εδώ τα πράγματα αποδείχτηκαν χειρότερα. Μετά την προκαταβολή οι Αμερικάνοι ζητούσαν μονίμως δολάρια, για να συνεχίσουν. Και μια και καταλάβαιναν οι Έλληνες ότι και πάλι οδηγούνταν σε νέα αποτυχία, το «φιλελληνικό κοιτάτο του Λονδίνου», αρμόδιο για τα θέματα αυτά, έστειλε στην Αμερική τον μεγαλέμπορο Αλέξανδρο Κοντόσταυλο για να ερευνήσει το ζήτημα της καθυστέρησης. Ο Κοντόσταυλος ζήτησε στη Νέα Υόρκη τη βοήθεια δικηγόρου, ο οποίος, αφού μελέτησε τα πράγματα απάντησε στον Έλληνα εκπρόσωπο ότι δεν μπορούν να κάνουν τίποτε και ότι οι Έλληνες βρίσκονται, δυστυχώς, στο έλεος των εμπόρων (διάβαζε τοκογλύφων). Ο Κοντόσταυλος άρχισε να τρέχει δεξιά και αριστερά σε βουλευτές, υπουργούς, γερουσιαστές, μέχρι και τον Αμερικανό πρόεδρο Άνταμς. Το αποτέλεσμα; Οικτρό και τρισάθλιο. Το αμερικανικό ναυτικό αγόρασε στο ένα τρίτο της τιμής της τη μία φρεγάτα απ' τις δυο που είχαν ναυπηγηθεί, τον «Ελευθερωτή», με σκοπό να εξοφληθεί και να παραδοθεί η δεύτερη με το όνομα «Ελπίς», που μετονομάστηκε στη συνέχεια σε «Ελλάς». Έφτασε περί τα τέλη Νοέμβρη του '26, για να παραδοθεί σε πολύ λίγο καιρό στον περιβόητο Κόχραν, ως ναυαρχίδα - θαλαμηγός με καπετάνιο τον Ανδρέα Μιαούλη! Ο τελευταίος το καλοκαίρι του 1831 την έκαψε στον Πόρο, για να εκδικηθεί τον Καποδίστρια!

Στο μεταξύ ο Κόχραν καθώς έβλεπε να έρχεται η «Καρτερία» στην Ελλάδα, πήγε στη Μασσαλία, όπου έβλεπε τα γαλλικά ναυπηγεία να ετοιμάζουν πυρετωδώς δύο φρεγάτες για τον Μεχμέτ Αλή! Οι Γάλλοι Φιέλληνες του αγόρασαν ένα μπρίκι, τον Σωτήρα, και του έδωσαν και 350.000 φράγκα για εξοπλισμό. Ο Κόχραν τελικά τον Φλεβάρη του 1827 και με 8.000 λίρες στο χρηματοκιβώτιό του ξεκινά για την Ελλάδα, προκειμένου ως αρχιναύαρχος να παραλάβει τα πλοία και να διευθύνει τις επιχειρήσεις! Επισήμως αναγνωρισμένο κράτος δεν υπάρχει! Στρατός τακτικός και ναυτικό οργανωμένο δεν υπάρχει. Κυβέρνηση στην ουσία δεν υπάρχει. Τώρα, ποιος παρέλαβε τα πλοία αυτά, ποιος και πώς τα χρεώθηκε και σε ποιον ανήκαν, μονάχα ο Κόχραν το γνώριζε.

Ο Κόχραν και η παρέα του, Άγγλοι και Έλληνες, που σε τούτες τις κρίσιμες στιγμές είχαν αναλάβει μια πολύ σοβαρή αποστολή: Η Ελλάδα να περιοριστεί στην Πελοπόννησο. Αυτό επέβαλε η αγγλική πολιτική, αυτό και έπρεπε να γίνει. Και ερχόμενος στην Ελλάδα έφερε μαζί και τον στρατηγό Τσώρτς. Ο ένας αρχιστράτηγος, ο άλλος αρχιναύαρχος. Οι μαπαρουτοκαπνισμένοι Έλληνες οφείλουν υποταγή στους Άγγλους τυχοδιώκτες. Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης, Νικηταράς, Μιαούλης, Κανάρης και τόσοι άλλοι πρέπει να τελούν στο εξής υπό διαταγές. Μάλιστα ο Κόχραν ανακατεύτηκε και στη Γ' Εθνοσυνέλευση ενεργώντας εναντίον του Καποδίστρια.

Ας σημειωθεί τέλος ότι η Ελλάδα απέκτησε «αρχιστόλαρχο», τον Κόχραν,

προς ανεπανόρθωτη συμφορά της. Τα χρήματα όμως από τα δάνεια που χρεώθηκε ο ελληνικός λαός κατασπαταλήθηκαν με τον πλέον οδυνηρό και απαίσιο τρόπο. Υπόψη ότι μόνον η «Ελλάς» κόστισε τελικά 155.000 λίρες στερλίνες, ήτοι 750.000 δολάρια. Ποσό δηλαδή αμύθητο για την εποχή εκείνη, τα διπλά απ' όσα θα πλήρωνε η βρετανική κυβέρνηση για ένα τέτοιο πλοίο. Συνεπώς τα δάνεια αυτά σπαταλήθηκαν με τον πιο αλόγιστο και τον πιο ληστρικό τρόπο και στο εξωτερικό και στο εσωτερικό. Σε αρκετά σημεία αυτού του έργου γίνεται λόγος για τη διασπάθιση των δανείων στο εσωτερικό της χώρας.

6. Κολοκοτρώνης - Καραϊσκάκης

Θα πρέπει όμως στο σημείο αυτό να αναφερθεί και μια πολύ ξεχωριστή και ιδιαίτερη πτυχή του Αγώνα της ανεξαρτησίας. Κι είναι μια πτυχή που συνέβαλε τα μέγιστα, ώστε όχι μόνο να διασωθεί η Επανάσταση μέσα από τόσες και τέτοιες αντιξοότητες, εσωτερικές και εξωτερικές, αλλά - το κυριότερο - να έρθει στην Ελλάδα ο Ιωάννης Καποδίστριας. Πιο συγκεκριμένα: εκεί όπου ο Μαυροκορδάτος και οι συν αυτό μετέρχονταν κάθε μέσο εναντίον της ενότητας των Ελλήνων, εκεί ακριβώς σήκωσαν δυο ήρωες πατριώτες το στρατηγικό και πατριωτικό τους ανάστημα για να σωθεί ο Αγώνας και το Έθνος.

Ο Θ. Κολοκοτρώνης είναι ο άνθρωπος που μέσα στην καρδιά του και το μυαλό του περιέλαβε την ιδέα της Ελληνικής Επαναστάσεως. Βλέπει προς το Έθνος και μόνο. Ο Γ. Καραϊσκάκης είναι ο άνθρωπος που ταύτισε τον εαυτό του με το Έθνος και έγινε ο ίδιος η σημαία της Επανάστασης. Κι ήταν για την Ελλάδα ευτύχημα το γεγονός ότι οι δυο αυτές προσωπικότητες συνέπεσε να υπάρξουν ακριβώς σε κείνη τη χρονική συγκυρία, που η επανάσταση του Έθνους δοκιμαζόταν με τον χειρότερο τρόπο από εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες και χτυπιόταν από κάθε είδους αντιξοότητα. Ευτύχημα βεβαίως ήταν που μέχρι και το 1827 και οι δυο τους στην καταδίωξη που υπέστησαν κατά τα έτη 1824-1825 γλίτωσαν ως εκ θαύματος τον θάνατο από τους ιδιοτελείς καιροσκόπους που διατείνονταν ότι κυβερνούν την Ελλάδα, ώστε να σώσουν την Επανάσταση από βέβαιο θάνατο. Είναι τόσα πολλά τα κοινά των δύο ανδρών, ώστε να φαίνονται ιστορικά ότι ο ένας αποτελεί το συμπλήρωμα του άλλου. Γεννημένοι στρατηγικές ιδιοφυίες και οι δυο τους, αν και αγράμματοι. Αγνοί και τίμιοι πατριώτες, ανδιοτελείς αγωνιστές, έδωσαν τα πάντα για την Ελλάδα.

Έχει διασωθεί κοινή δήλωση¹⁴², που αποτελεί μυστική συμφωνία των πολεμικών αρχηγών για την ένωση τους στον Αγώνα. Στη δήλωση αυτή έχουν υπογράψει ο Κολοκοτρώνης ως εκπρόσωπος των στρατιωτικών της Πελοπον-

---

142 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 287

νήσου και δέκα Ρουμελιώτες με επικεφαλής τον Γ. Καραϊσκάκη. Ορίζανε τα εξής: «**1.** Όλα τα εισοδήματα να τα συνάζει μία επιτροπή και να τα δίνει στα στρατεύματα, ανάλογα με την αξία τους. **2.** Η εθνική γη, στο μέρος εκείνο της Ελλάδας που θα ελευθερωνόταν, να μοιραστεί σε όλους όσους πολέμησαν αδιαφόρετα από ποιο μέρος κατάγονταν. **3.** Να γίνουν δύο εκστρατείες, μία στη Στερεά, για να σωθεί η Αθήνα, κι η άλλη στον Μοριά ενάντια στον Μπραϊμή».

Τούτη η συνάντηση φυσικό και επόμενο ήταν να μην αρέσει στους πολιτικάντηδες· αλλά οι δυο οπλαρχηγοί, ο ένας για τον άλλο έτρεφε απεριόριστο θαυμασμό και σεβασμό. Ο μεν Καραϊσκάκης θεωρούσε τον Κολοκοτρώνη ως το κατεξοχήν στρατηγικό πρότυπο, ο δε Κολοκοτρώνης αναγνώριζε στο πρόσωπο του Καραϊσκάκη τον φύσει και θέσει αρχιστράτηγο των ελληνικών δυνάμεων. Και τον εμπιστευόταν και τον στήριζε σε κάθε του ενέργεια. Ίσως ο Γέρος του Μοριά και να ένιωθε μεταμέλεια, που δεν είχε ακούσει τον Ανδρούτσο, όταν εκείνος του φώναζε να βγάλουν απ' τη μέση όλα τα τρωκτικά της Ελλάδας, και εκδηλώνει έτσι την αμέριστη συμπαράστασή του εκ των υστέρων στον Καραϊσκάκη. Μάλιστα, όταν στην τελευταία τους συνάντηση ο Ρουμελιώτης του είπε ότι μόνο τον Καποδίστρια θα πρέπει να ψηφίσει η Εθνοσυνέλευση, ο Κολοκοτρώνης έκτοτε το έκαμε σκοπό.

Επιπλέον κατά την περίοδο που διανύουμε (1825 και εξής) ο καθένας τους έχει στο πλάι του μια γυναίκα. Ο Θ. Κολοκοτρώνης, ως γνωστό, είχε χάσει τη σύζυγό του, Κατερίνα, το 1820, ενώ βρισκόταν ακόμα οικογενειακώς στη Ζάκυνθο. Στα 1825, μόλις αποφυλακίστηκε απ' το μοναστήρι του Προφήτη Ηλία στην Ύδρα, όπου κρατούνταν ως «προδότης του έθνους», κατά την κρίση των Κουντουριώτηδων και των συν αυτοίς, σχετίστηκε με μια νεότερή του κατά πολύ, καλόγρια, την Μαργαρίτα. Την πήρε μάλιστα απ' το μοναστήρι και την κρατούσε μαζί του, όπου κι αν πήγαινε. Η Μαργαρίτα τού έμεινε πιστή σύντροφος ως το τέλος της ζωής του και μαζί της απέκτησε και έναν γιο, τον οποίο ονόμασε Πάνο, στη μνήμη του πρώτου γιού του που δολοφονήθηκε κατά τον εμφύλιο πόλεμο το 1824. Την Μαργαρίτα βέβαια δεν την παντρεύτηκε, αλλά το παιδί το αναγνώρισε.

Ο Γ. Καραϊσκάκης, του οποίου η σύζυγος Γκόλφω, βρισκόταν στο νησί Κάλαμος με τις δυο κόρες τους, Πηνελόπη και Ελένη, έλαχε να γνωρίσει τη Μαριώ. Η Μαριώ ήταν μωαμεθανή, αλλά βαφτίστηκε χριστιανή και αιχμαλωτίστηκε κατά την άλωση της Τριπολιτσάς. Πολύ αργότερα την είδε ο Καραϊσκάκης και την πήρε έκτοτε μαζί του. Ντυνόταν με ρούχα αντρικά, έφερε πάντοτε το όπλο της και ο Καραϊσκάκης την αποκαλούσε Ζαφείρη!

Η κοπέλα αφοσιώθηκε τόσο πολύ στον Έλληνα πολέμαρχο, που τον προστάτευε από το κάθε τι μέρα και νύχτα, ως τον θάνατό του.

Κοντά στον Καραϊσκάκη έτρεχε στα πεδία των μαχών, στις εκστρατείες,

ακόμα και στις μεταβάσεις του αρχηγού για διαπραγματεύσεις. Είχε γίνει το άλλο εγώ του. Μαζί του μάλιστα το 1825 πήγε και στην Κάλαμο, και γνώρισε τη Γκόλφω και τις κόρες του Καραϊσκάκη. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι αυτή η επίσκεψη του Καραϊσκάκη στην οικογένειά του ήταν η τελευταία του. Γιατί, όταν εννέα μήνες αργότερα γεννήθηκε ο γιός του, ο Σπύρος, η Γκόλφω πέθανε. Δεν μπόρεσε όμως ο πολέμαρχος να πάει και να δει την οικογένειά του. Παρέμεινε στο στρατόπεδο, όπου τον κρατούσαν οι ανάγκες της πατρίδας. Γι' αυτόν προείχε η άμυνα της χώρας μπροστά στις επιθέσεις του Κιουταχί και τις μηχανορραφίες του Μαυροκορδάτου.

7. Πυρετώδεις διπλωματικές κινήσεις κατά τα τέλη του 1826, αρχές 1827

Βασικά η Αγγλία και ειδικά ο υπουργός των εξωτερικών Κάννινγκ δεν συγχώρεσε ποτέ τη διπλωματική επιτυχία της Ρωσίας στην Πετρούπολη. Έτσι για να μπορέσει και πάλι να φαίνεται ότι αυτή είναι ο ρυθμιστής των καταστάσεων, έβαλε σκοπό της πολιτικής του την ειρήνευση στην Ελλάδα. Χρειαζόταν όμως τη σύμπραξη των άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, πράγμα βέβαια όχι εύκολο. Και τα φθινόπωρο του 1826 ο Κάννινγκ πρότεινε την ανάκληση των διπλωμάτων από την Κωνσταντινούπολη και την απειλή αναγνώρισης της ελληνικής ανεξαρτησίας. Και πάλι όμως ο Τσάρος Νικόλαος έτρεξε να προλάβει τις καταστάσεις και δια της διπλωματικής οδού πρότεινε στον Κάννινγκ να συμπράξουν οι δυο Δυνάμεις εναντίον της Τουρκίας. Τώρα πλέον γίνεται φανερή η διπλωματική μαεστρία του Καποδίστρια, που με τις κινήσεις του στα συνέδρια του 1821 και 1822 προσπαθούσε να φέρει τους Ευρωπαίους προ των ευθυνών τους απέναντι στο ελληνικό ζήτημα. Όλα πλέον ήταν ζήτημα χρόνου. Η κατάσταση είχε ήδη δρομολογηθεί...

Ο Κάννινγκ στις προτάσεις του Τσάρου απάντησε θετικά και έδειξε μεγάλη σπουδή. Ήθελε όμως, σ' αυτές του τις προσπάθειες να προσελκύσει και τη Γαλλία ως τρίτη δύναμη στην υπόθεση της Ελλάδας. Σε μια επίσκεψή του στο Παρίσι, συναντήθηκε με τον βασιλιά της Γαλλίας Κάρολο Ι΄. Και μάλιστα προς έκπληξη του Κάννινγκ ο Γάλλος βασιλιάς δήλωσε πως είναι αποφασισμένος να προστατέψει τους ομοθρήσκους του Έλληνες!

Έτσι η κυβέρνηση του Βιλλέλ, που ως τότε ακολουθούσε την πολιτική της Αυστρίας και παρόλο που δεν συμφωνούσε με τις θέσεις του βασιλιά της Γαλλίας, αναγκάστηκε ν' ακολουθήσει την αγγλική πολιτική.

Η Αυστρία, κατά την πάγια τακτική της, ήταν αντίθετη σ' οποιαδήποτε επέμβαση, σ' οποιαδήποτε επίθεση στην Τουρκία, αλλά και σ' οποιαδήποτε απειλή εναντίον του Σουλτάνου. Εξακολουθούσε να θεωρεί τους Έλληνες αντάρτες

και καλούσε την Τουρκία να τους πατάξει με κάθε τρόπο. Ήταν γνωστό πως ο Μέττερνιχ μισούσε θανάσιμα τον Κάννινγκ και την πολιτική του. Εξάλλου, μέχρι να ησυχάσει από το σύνδρομο Καποδίστρια, δίχως να το περιμένει παρουσιάστηκε απέναντί του στη διπλωματική αρένα ο Άγγλος υπουργός με φιλοδοξίες πάνω απ' τις δικές του. Ο Μέττερνιχ συνήθιζε πλέον να δηλώνει παντού¹⁴³: «*Το γάντι μεταξύ εμού και του κυρίου Κάννινγκ έχει πια ριχτεί*». Η Ιερή συμμαχία όδευε προς διάλυση. Ο άλλοτε παντοδύναμος Καγκελάριος κινδύνευε να γίνει ένας απλός παρατηρητής από ρυθμιστής των καταστάσεων. Η Πρωσία, πιστή στην Αυστρία, δεν δέχτηκε να συμμετάσχει στη σύμπραξη Ρωσίας, Αγγλίας, Γαλλίας. Οι κινήσεις των τριών συνεχίζονται πυρετωδώς. Οι πρεσβευτές των τριών Δυνάμεων έχουν συγκεντρωθεί για τις διαπραγματεύσεις στο Λονδίνο.

---

143 Βώρος, Φ.Κ., κ.άλ., 1994, σελ. 231.

Z. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1827

1. Ο Τσώρτς και ο Κόχραν στην Ελλάδα

Η Γ΄ Εθνοσυνέλευση των Ελλήνων που ξεκίνησε στην Επίδαυρο τον Απρίλη του 1826 και τελείωσε τις εργασίες της ως τον Μάιο του 1827 διεξάγεται μέσα σ' ένα κλίμα πολιτικά αρκετά θολό. Σε πάμπολλες περιπτώσεις οι υπεύθυνοι του Έθνους, οι θεωρούμενοι υπεύθυνοι, μάλλον δεν ήξεραν το τι ζητούσαν. Κι αν σου έδιναν την εντύπωση ότι το ήξεραν, πάλι βιάζονταν να δείξουν ότι δεν γνώριζαν πώς να το ζητήσουν. Οι κυβερνήσεις τους όλες ως τώρα απέτυχαν οικτρά. Αλλά ποιες κυβερνήσεις; Στην ουσία επρόκειτο για τα πολιτικά τερτίπια του Μαυροκορδάτου και της παρέας του, απ' την οποία όλα αυτά τα χρόνια ήταν περιστοιχισμένος, κι έπαιρναν οδηγίες και γραμμές από Άγγλους αξιωματούχους. Άνταμ, Γκόρντον, Άστιγξ, Χάμιλτον, Μπλάκιερ (Βλακέρο τον αποκαλούσαν οι Έλληνες, ειδικότερα αφότου, κατά τις φήμες, συνήψε ερωτική σχέση με τη Μαντώ Μαυρογένους, πράγμα ακριβώς που έγινε αιτία να αθετήσει την υπόσχεσή του απέναντί της ο Δημ. Υψηλάντης και τελικά να ακυρώσει και τον γάμο) και αρκετούς ακόμα. Οι εμφύλιοι, τα μίσση, οι δολοφονίες, η διασπάθιση των δανείων, το φιάσκο με την δημιουργία του στόλου, τα αποτυχημένα ξενοκίνητα κόμματα έφεραν την Ελλάδα στο χείλος του γκρεμού.

Αλλά για ποια Ελλάδα μιλούμε; Η Στερεά και η Αττική βρίσκεται υπό την κατοχή του Κιουταχί και η Πελοπόννησος του Ιμπραήμ. Τι απέμεινε; Κάποια νησιά και μια ελάχιστη χερσαία έκταση γύρω απ' τον Αργοσαρωνικό. Ο Κολοκοτρώνης με τη προτροπή του Καραϊσκάκη κινείται προς κάθε κατεύθυνση βολιδοσκοπώντας πρόσωπα και καταστάσεις έχοντας στο μυαλό του τη λύση Καποδίστρια. Επιφυλάσσεται όμως να εκδηλωθεί εξαρχής για λόγους καθαρά τακτικής. Εξάλλου από αρκετό κόσμο άκουγε ότι η Ελλάδα χρειάζεται έναν έμπειρο διπλωμάτη, για να κάνει τις διαπραγματεύσεις με τις δυνάμεις. Αλλά ο Κολοκοτρώνης καταλάβαινε και κάτι άλλο ακόμη: ότι δηλαδή για να έρθει στην Ελλάδα ο Καποδίστριας έπρεπε να συμφωνήσουν και οι Άγγλοι. Άρα δεν είναι καθόλου περίεργο που ο Γέρος προσπάθησε να φέρει στην Ελλάδα τον στρατηγό Τσώρτς, με τον οποίο διατηρούσε επαφές από τότε που υπηρετούσαν και οι δυο στον αγγλικό στρατό στα Εφτάνησα. Και με την κίνησή του αυτή ήθελε να προλάβει τον Μαυροκορδάτο και τους άλλους, οι οποίοι μονοπωλούσαν την επαφή τους με την Αγγλία. Και επιπλέον ο Κολοκοτρώνης λογάριζε ότι με κυβερνήτη τον Καποδίστρια και αρχιστράτηγο τον Τσώρτς θα αύξανε σημαντικά την επιρροή του.

Εικόνα 21. Ο Ρίτσαρντ Τσωρτς. Ο αρχιστράτηγος του ελληνικού στρατού(!) Δε θα αργήσει και αυτός μαζί με τον Κόχραν να καταστρέψουν το άνθος του ελληνικού στρατού.

κοτζαμπάσηδες, ο κλήρος, αλλά και ο ίδιος ο Κολοκοτρώνης ήταν απασχολημένοι με την αναμονή των δυο «σωτήρων», που επέλεξαν με τη μεσολάβηση των Άγγλων να σώσουν την Επανάσταση, τον Τσωρτς και τον Κόχραν.

Στις 25 Φεβρουαρίου του 1827 έφτασε στο Πόρτο Χέλι ο Τσωρτς. Ο Κολοκοτρώνης ξεκίνησε αμέσως, με τιμητική φρουρά να τον υποδεχτεί. Το άλλο πρωί αγκαλιάστηκαν μετά από τόσα χρόνια και ο Κολοκοτρώνης γύρισε και είπε στους άντρες που τον ακολουθούσαν: «*Ηρθε, επιτέλους, ο πατέρας μας. Δεν έχουμε παρά να τον υπακούσουμε και η ελευθερία μας θα είναι βέβαιη*»¹⁴⁴. Και το βράδυ ο ναύαρχος Χάμιλτον πάνω στο Κάμπριαν θα παραθέσει γεύμα προς τιμή του νέου αρχιστρατήγου των ελληνικών δυνάμεων! Μαζί του οι γνωστοί και μη εξαιρετέοι «Φιλέλληνες», Λη και Μπλάκιερ, καθώς και ο Κολοκοτρώνης με τα παλικάρια του. Δηλαδή ο φυσικός αρχιστράτηγος της Ελλάδας έκαμε την ανάγκη φιλοτιμία και τέθηκε υπό τον Τσωρτς! Μάλιστα ο Τσωρτς πάνω στο Κάμπριαν δήλωσε¹⁴⁵ ότι έρχεται ως... ιδιώτης και ως τουρίστας και ότι δεν θα αναλάβει κανένα αξίωμα, εάν οι πολιτικές παρατάξεις της Ελλάδας δεν έλυναν πρώτα τις διαφορές τους! (Τραβάτε με και ας κλαίω...)

¹⁴⁴ Dakin, D., 1983, σελ. 255.

¹⁴⁵ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 412.

Συμφώνησε μάλιστα, την επαύριο κιόλας, να επισκεφτεί την Αίγινα, όπου είχε τώρα την έδρα η κυβέρνηση και να παίζει ρόλο «μεσολαβητή» μεταξύ των αντιμαχομένων, καθώς οι μεν επέμεναν οι συνελεύσεις να εξακολουθούν να γίνονται στην Επίδαυρο, οι δε πρότειναν την Ερμιόνη, την Αίγινα ή την Τροιζήνα! Τελικά με τις υποχωρήσεις του Κολοκοτρώνη και την παντιέρα που σήκωσε ο λεοντόκαρδος Καραϊσκάκης, που έστειλε από το Κερατσίνι, όπου βρισκόταν στρατοπεδευμένος, γράμμα για το «καλώς όρισες» στον Τσωρτζ, ο οποίος φάνηκε να παίζει τον ρόλο του μεσολαβητή και να ενώνει την Εθνοσυνέλευση, η οποία τελικά συμφωνήθηκε να γίνει στην Τροιζήνα, σε ουδέτερο δηλαδή έδαφος, για την εκλογή του Καποδίστρια ως κυβερνήτη. Μετά απ' αυτό ο Χάμιλτον στις 6 Μαρτίου μετέφερε τον Τσωρτζ με το Κάμπριαν στον Πόρο, όπου και εγκαταστάθηκε.

Την προηγούμενη μέρα (5 Μαρτίου) ο λόρδος Κόχραν, τον οποίο οι Έλληνες περίμεναν ως Μεσσία, με το μπρίκι Σωτήρ και τις δυο γολέτες αναψυχής Ένωσις και Μονόκερω έμπαινε στο Αιγαίο. Και πηγαίνοντας για την Αίγινα είδε από μακριά μέσα στο ηλιοβασίλεμα την Αθήνα και την Ακρόπολη. Τότε τον έπιασε το παράπονο(!) για την κατάντια του πολιτισμού μέσα στην τουρκική βαρβαρότητα: Βλέπουμε, δεν ήταν μόνον ναύαρχος, επαγγελματίας απελευθερωτής. Ήταν και ευαίσθητος λογοτέχνης. Πιο ευαίσθητος ίσως κι απ' τον Μπάυρον και πιο λάτρης κι απ' τον Έλγιν! Στις 7 Μαρτίου πήγε στον Πόρο, όπου βρισκόταν αγκυροβολημένη η φρεγάτα Ελλάς. Τον υποδέχτηκε θριαμβευτικά ο Μιαούλης και έθεσε κι αυτός τον εαυτό του υπό τας διαταγάς του Κόχραν! Η Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, τυφλό προπαγανδιστικό όργανο του κυρίου Μαυροκορδάτου, στο φύλλο της 9ης Μαρτίου 1827 έδινε στο Έθνος την παρακάτω είδηση: *«Η ευχή της Ελλάδος πληρώθη. Ο ΛΟΡΔΟΣ ΚΟΧΡΑΝΗΣ ήλθε. Τούτο ήρχοντο από πολλού να ακούσωσιν οι Έλληνες, και ιδού το μανθάνουσι τώρα επισήμως. Αρκούμεθα προς το παρόν εις την απλήν αγγελίαν ταύτην. Τα προσδοκώμενα λαμπρά και μεγάλα ανδραγαθήματα αυτού θέλουσι μας δώσει πολλάκις αφορμήν εις το να ομιλήσωμεν περί αυτού πλατύτερον»*¹⁴⁶. Δυστυχώς μέσα σε ενάμιση μήνα ο μέγας λόρδος Κοχράνης στη μάχη του Αναλάτου οδήγησε στον τάφο το άνθος των παλικαριών, όπως θα δούμε παρακάτω, και κατέστρεψε το στράτευμα που με τόσο κόπο και τόσες θυσίες συγκρότησε ο Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Απ' τη στιγμή που ο Κόχραν πάτησε το πόδι του στην Ελλάδα έδειξε αμέσως τον χαρακτήρα και τις προθέσεις του. Τον κάλεσε ο Κολοκοτρώνης να πάει στην Ερμιόνη, για να συζητηθούν εκεί κάποια διαδικαστικά θέματα. Όχι μόνον το αρνήθηκε, αλλά έδειξε γυμνή την αγένεια και την πρόθεσή του. Έδειξε πως

146 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 406.

ο άνθρωπος αυτός ήρθε, για να καταστρέψει την Ελλάδα και να πληρωθεί γι' αυτό! Σε κάθε του επαφή με Έλληνες δεν έπαυε να αυτοπροβάλλεται ως «Μεσσίας» και σε περίπτωση που άκουγε αντίθετη άποψη απ' τη δική του, απειλούσε να φύγει απ' την Ελλάδα! Ο Κολοκοτρώνης κατάλαβε πια με ποιους είχε να κάνει, αλλά οι περιστάσεις ήταν τέτοιες που τον ανάγκαζαν να υποχωρήσει, γιατί έπρεπε να εκλεγεί ο Καποδίστριας. Εξάλλου η πρόταση στην Εθνοσυνέλευση έγινε από τον ίδιο και από τον Καραϊσκάκη «οίτινες ήσαν οι πρώτοι το σχέδιον της υποψηφιότητος συλλαβόντες και ενεργήσαντες»¹⁴⁷, για μία επταετία. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά οι κύριοι κύριοι Μπλάκιερ, Τσωρτς και Κόχραν, έπαιζαν αρκετά ύπουλο παιχνίδι. Για τα μάτια του κόσμου δήλωναν πως δέχονται τη λύση Καποδίστρια, αλλά στην πραγματικότητα και ύπουλα ενεργούσαν εναντίον του.

Κι ενώ επικρατούσε αναβρασμός στην Ελλάδα, καθώς οι αντιμαχόμενες παρατάξεις πάσχιζαν να επιβληθεί η μια πάνω στην άλλη, ο Καποδίστριας στη Γενεύη πληροφορείται λεπτομερώς τα όσα συμβαίνουν και δέχεται σειρά επισκεπτών και συζητά με αρκετούς το ελληνικό ζήτημα. Όλα πάντως δείχνουν πως τον Μάρτη του 1827, ίσως και πιο νωρίς ήταν ενήμερος ότι θα τον καλέσουν οι Έλληνες. Και ενώ στις αρχές του '27 σκεφτόταν ότι ήρθε πια ο καιρός να παρατήρει την πολιτική και να επιστρέψει στην Κέρκυρα, στο οικογενειακό του κτήμα, τον επισκέφτηκαν στη Γενεύη Γάλλοι διπλωμάτες, Σοβιετικοί αξιωματούχοι, αλλά και Έλληνες. Το τι συζητήθηκε σ' αυτές τις συσκέψεις δεν το γνωρίζουμε. Εκείνο πάντως που μπορούμε να πούμε είναι ότι τον Μάρτη του '27 είχε ήδη δεδομένη την εκλογή του και ήθελε να έρθει σε μια ζωντανή επαφή, ει δυνατόν, με τις χώρες που ενδιαφέρονταν για το ελληνικό ζήτημα, προκειμένου να βολιδοσκοπήσει τις διαθέσεις των Ευρωπαίων, αλλά και να αναζητήσει οικονομική ενίσχυση. Ήδη από τις 24 Μάρτη του '27 ξεκίνησε για το Παρίσι, όπου θα μείνει πέντε βδομάδες. Και στόχευε στη συνέχεια, εάν τα πράγματα ήταν ευνοϊκά να συνεχίσει για Βερολίνο, Πετρούπολη και Λονδίνο. Στην Ελλάδα, στις 24 Μάρτη του '27 επήλθε νέα συμφιλίωση, αλλά ο Κουντουριώτης, οι νησιώτες, ο Μαυροκορδάτος και όλοι οι της αγγλικής παράταξης δεν ήθελαν επ' ουδενί να εκλεγεί ο Καποδίστριας. Και μάλιστα έφυγαν από τη συνέλευση και αποσύρθηκαν σε κάποιο μοναστήρι εκεί κοντά, προς λήψη αποφάσεων¹⁴⁸.

147 Παπαρρηγόπουλος, εκδ. Ελευθερουδάκη, τόμ. 6, σελ. 202

148 Dakin, D., 1983, σελ. 257.

2. Η εκλογή του Καποδίστρια

Πάντως η πορεία των πραγμάτων αποδεικνύει ότι οι Άγγλοι, πριν την εκλογή του Καποδίστρια από τη Γ' Εθνοσυνέλευση, είδαν τις καταστάσεις πιο ψύχραιμα, πιο λογικά και συνάμα απολύτως διπλωματικά. Κατάλαβαν ότι τα συμφέροντα της Αγγλίας περνούσαν μέσα από μια Ελλάδα ανεξάρτητη. Και την Ελλάδα αυτή έπρεπε να τη στηρίζουν! Ήξεραν ότι οι Μαυροκορδάτος και Σία ήταν ανίκανοι και επικίνδυνοι, άρα δεν τους εμπιστευόνταν. Ο Κολοκοτρώνης και ο Καραϊσκάκης, που μπορούσαν να συμμαζέψουν τα πράγματα, υπήρχε κίνδυνος να αφανίσουν την αγγλόφιλη παράταξη στην Ελλάδα. Άρα δεν τους εμπιστεύονται ούτε αυτούς. Απομένει λοιπόν ο Καποδίστριας! Ο μόνος που θα μπορούσε να τιθασέψει τους οπλαρχηγούς και να κατευνάσει τις κομματικές συγκρούσεις και τα φατριαστικά μίση. Και ιδού η πολιτική τους: Κάνουμε τα στραβά μάτια, ενθαρρύνουμε υπογείως την εκλογή του, ρίχνουμε στάχτη στα μάτια των Ελλήνων, και όταν έρθει η στιγμή να τον βγάλουμε απ' τη μέση, εδώ είμαστε... Φρόντισε λοιπόν εγκαίρως ο Στράτφορντ Κάννινγκ την πολιτική του αυτή να την περάσει εμπιστευτικά στους Άγγλους αξιωματούχους που σχετιζόταν με την Εθνοσυνέλευση, αλλά δεν έπρεπε να καταλάβουν τίποτα οι Έλληνες και ειδικά οι Κολοκοτρώνης και Καραϊσκάκης. Μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις είχαν συνεννοηθεί να κρατούν τα προσχήματα και να φαίνονται στους καποδιστριακούς πληρεξούσιους ότι είναι αντίθετοι. Οποία πολιτική αθλιότης!

Έτσι ακριβώς εξηγείται και το γεγονός ότι, όταν ο Κουντουριώτης και λοιποί ζήτησαν τη γνώμη των Τσωρτζ, Μπλάκιερ και Κόχραν, αυτοί εκφράστηκαν υπέρ του Καποδίστρια σε μια ταχτική του «ναι μεν, αλλά...». Έτσι εξηγείται και το ότι ο ναύαρχος Χάμιλτον επισκέφθηκε στην Ερμιόνη τον Κολοκοτρώνη στο κονάκι του και τον ρώτησε να μάθει τι γνώμη έχει η συνέλευση για τον Καποδίστρια. Ο Γέρος του αποκρίθηκε¹⁴⁹ ότι δεν γίνεται να καλέσουν τον Καποδίστρια διότι ήταν υπουργός της Ρωσίας και ότι τη βοήθεια την περιμένουν πλέον από την Αγγλία. Ο Κολοκοτρώνης έπαιξε το παιχνίδι του, ο Χάμιλτον το δικό του. Κι όταν στην Εθνοσυνέλευση ο Κολοκοτρώνης πρότεινε θαρρετά, επίμονα και πεισματικά να εκλέξουν τον Καποδίστρια, οι του Αγγλικού κόμματος δυσανεκτήθηκαν κι άρχισαν τις αντιδράσεις. Σε δυο μέρες ξανακάμανε συνέλευση το πρωί και αποφάσισαν το απόγευμα να «υπογράψουν τον Καποδίστρια»... Έτσι ο Κολοκοτρώνης έφυγε απ' τη Συνέλευση αφήνοντάς τους και πάλι να δυστροπούν...

Θα μας πει ο ίδιος στα «Απομνημονεύματά του»¹⁵⁰: «Κι έτσι πήγα εις το κονάκι μου, έφαγα ψωμί και έπεσα να κοιμηθώ. Βλέπω κι έρχονται ο κυρ-Γιωργάκης

¹⁴⁹ Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 145.

¹⁵⁰ Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 148.

Κουντουριώτης, ο Καρακατσάνης Σπετσιώτης και ο Μακρής Ψαριανός. Μου λένε: “Το απομεινόμερο θα υπογράψουμε δια τον Καποδίστρια;”. “Τι μ’ερωτάτε εμένα, εγώ δεν είμαι Πρόεδρος ουδέ Έθνος. Έτσι αποφασίσανε την αυγή ο Πρόεδρος Σισίνης και το Έθνος”. Μου αποκρίθηκαν ότι είναι καλό να στείλουμε να πάρουμε γνώμη και από τον Άμιλτον.»

Με έξυπνο τρόπο τους κατάφερε ο Γέρος να πάει ο ίδιος στον Χάμιλτον ως αντιπρόσωπος της Εθνοσυνέλευσης. Αυτοί δέχτηκαν, επειδή πίστευαν πως ο Χάμιλτον δεν επρόκειτο ποτέ να δώσει τη συγκατάθεσή του (δεν γνώριζαν οι δόλιοι το τι παιχνίδι παιζόταν από τους Άγγλους), ενώ ο Κολοκοτρώνης ήταν βέβαιος ότι ο Άγγλος ναύαρχος θα του ανάψει το πράσινο φως. Ας παρακολουθήσουμε τον διάλογό του με τον Χάμιλτον, όπως μας τον διέσωσε στα «Απομνημονεύματά» του¹⁵¹.

«Του λέγω:

...

“Καπιτάν Άμιλτον, ήρθαμε να πάρουμε την συμβουλή σου, ως μας εσυμβούλευες πάντοτε δια την ελευθερίαν μας. Σε γνωρίζομεν ως ένα ενεργήτην από τους άλλους καλύτερον”.

Μου λέγει: “Πέστε τη γνώμη σας και, αν δύναμαι κι εγώ, θα σας αποκριθώ εις την γνώμη σας”.

Στοχάζομαι, καπιτάν Άμιλτον, ότι τους γνωρίζεις τους Έλληνες από έδω και τόσους χρόνους. Τους βάλαμε όλους να μας κυβερνήσουν και ποτέ δεν μας εκυβέρνησαν, όπως έπρεπε. Και βλέποντας ότι δεν έχομεν άνθρωπον πολιτικό να μας κυβερνήσει, ήρθαμε να σε πάρουμε την γνώμην. Διατί εκείνο, που ήρχετο της Συνελεύσεως από το χέρι της, το διορθώσαμε. Έβαλε τον Κόχραν αρχιθαλάσσιον, τον Τσωρτς αρχιστράτηγον, τώρα χρειαζόμεθα έναν πολιτικόν. Τάχα δεν μας δίδει η Αγγλία έναν πρόεδρο, ένα βασιλέα;”

Μου αποκρίθηκε: “Όχι, ποτέ δεν γίνεται.”

“Δεν μας δίδει η Φράντζα;”

“Ομοίως”, μου αποκριθή.

“Η Ρουσία;”

“Όχι”,

“Η Προυσία;”

“Όχι”,

“Η Αναπολη;”

“Όχι”

---

151 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 148-150.

“Η Ισπανία;”

“Όχι, δε γίνεται.”

Αφού εμελέτησα όλα τα βασίλεια: “Σα δεν μας δίδουν τούτες οι αυλές, τι θα γίνουμε εμείς;”

Μας αποκρίθηκε ότι: “Τηράτε να εύρητε κανέναν Έλληνα.”

“Ημείς άλλον Έλληνα αξιότερον δεν έχομεν, μόνο να εκλέξομε τον Καποδίστρια”.

Εγύρισε και μ’εκοίταζε, ακούοντας το όνομα Καποδίστριας και μου είπε: “Δεν ήσουν εσύ που μου είπες δεν τον δεχόμεθα τον Καποδίστρια, διατί είναι της Ρωσίας μινίστρος;”

“Ναι, εγώ”, του είπα. “Άλλος καιρός ήταν τότε και άλλος τώρα... Διατί την Αγγλίαν που έχομεν υπεράσπισιν, το δεξί χέρι της Ελλάδος είναι η θάλασσα, και εβάλαμεν Άγγλον επικεφαλής, και το ζερβί χέρι Άγγλον, όπου είναι η δύναμη της ξηράς. Κι αν μας έδιδε η Αγγλία και έναν πολιτικόν, και εκείνον τον εβάναμεν, και δεν ετσακίζαμεν το κεφάλι μας στον ένα και στον άλλον. Κι αφού αυτό, μου λες, δεν γίνεται, πρέπει να καλέσωμεν τον Καποδίστρια.”

Μου αποκρίθηκε εκ καρδιάς: “Πάρτε τον Καποδίστρια η οποίον διαόλον θέλετε, διατί εχαθήκατε”.

Αυτό ήθελα να ακούσω από το στόμα του, το άκουσα και απεκεί ετελείωσε η ομιλία μας και ευθύς αναχώρησα. Εχασομέρησα πολύ εις την φρεγάδα και το ταμπούρλο της Συνελεύσεως αρχινήσε να κτυπά. Ακούοντας το ταμπούρλο οι πληρεξούσιοι των τριών νησιών αναχωρήσαν, δια να πάνε εις τον Άμιλτον.

Και επήγαν οι πληρεξούσιοι των νήσων δια να τον ερωτήσουν και ο Άμιλτον τους ερώτησε: “Πως εφύγατε από την Συνέλευσιν;”

“Ηρθαμε να σε πάρομεν δια μίαν γνώμην.”

Και αυτός τους αποκρίθηκε: “Εγώ την γνώμην την έδωσα του Κολοκοτρώνη, και κάμετε ο,τι σας ειπέ..”

Γυρίζουν οι Υδραίοι, έστειλαν και μ’έκραξαν, και τους διηγήθηκα ο,τι είπα. Την αυγήν εσυναχθήκαμεν και υπογράψαμεν δια τον Καποδίστριαν».

Έτσι στις 30 Μαρτίου/11 Απριλίου, παρά τη δυσφορία των νησιωτών και της παρέας του Μαυροκορδάτου ο Καποδίστριας εκλέχτηκε Κυβερνήτης της Ελλάδας για επτά χρόνια. Τρεις μέρες αργότερα συγκροτήθηκε μια προσωρινή τριμελής Αντικυβερνητική επιτροπή, για να αναπληρώνει τον Κυβερνήτη, ώσπου αυτός να έρθει στην Ελλάδα.

Μέλη της επιτροπής ήταν, όπως έλεγαν εκείνη την εποχή, ένα παιδί, ένας ναύ-

της κι ένας κερατάς¹⁵²: ο νεαρός Γεώργιος Μαυρομιχάλης (27 ετών!), ο Ψαριανός Ιωάννης Μηλαΐτης, που δεν είχε κανένα προσόν, και ο Ιωαννούλης Νάκος, ο «εντελέστερος βλαξ» της Στερεάς Ελλάδος.

Εικόνα 22. Ο αρχιστόλαρχος του ελληνικού ναυτικού Τόμας Κόχραν που θα προκαλέσει την πανωλεθρία του ελληνικού στρατού.

Χαρακτηριστική είναι και η ακόλουθη αντίδραση ορισμένων Ρουμελιωτών που υπηρετούσαν στο στρατόπεδο του Καραϊσκάκη στο Κερατσίνι Πειραιώς. Μόλις έμαθαν το μαντάτο, θεώρησαν προσβολή για τη Ρούμελη να τους εκπροσωπεί ένας κερατάς! Και κινήθηκαν να τρέξουν στην Αίγινα με σκοπό να τον αντικαταστήσουν. Ήταν τότε τοις πάσι γνωστό ότι η όμορφη και νεαρά σύζυγος του Νάκου διατηρούσε ερωτική σχέση με τον Α. Μεταξά. Το μένος των στρατιωτών ήταν τεράστιο, αλλά τελικά τους συγκράτησε ο Καραϊσκάκης με ένα απ' τα αυτοσχέδια και αστείρευτα χωρατά του, όπως μας το διασώζει ο Δ. Φωτιάδης¹⁵³ στο έργο του «Καραϊσκάκης». Τους είπε επιπλέον να κά-

νουν υπομονή λίγο καιρό, γιατί όπου να 'ναι έρχεται ο Καποδίστριας.

Ήδη από τις 28 Μαρτίου η Συνέλευση είχε διορίσει τον Κόχραν αρχηγό των ναυτικών δυνάμεων της Ελλάδας! Την επομένη με απύθμενο θράσος και αξεπέραστη αγυρτεία με στολή απαστράπτουσα, πάνω σε καθαρόαιμο αραβικό άλογο, αφού ύψωσε τη σημαία στο κατάρτι του Ελλάς, ορκίστηκε στο σπαθί του, πετώντας πέρα το Ευαγγέλιο μπροστά στο Μητροπολίτη Άρτας Πορφύριο, άνθρωπο του ιδίου φυράματος, κολλητό του Μαυροκορδάτου, ότι θα πολεμήσει ώσπου να ελευθερωθεί η Ελλάδα. Εκείνη τη στιγμή έβγαλε θεατρικά το σπαθί του, ακούμπησε πάνω σε αυτό το δεξί του χέρι και είπε: «*Ορκίζομαι να υπηρετήσω πιστώως την Ελλάδα και να χύσω υπέρ αυτής το αίμα μου, αν φανή και η Ελλάς πιστή εις εαυτήν*». Ο Νικόλαος Δραγούμης που ήταν παρών στην τελετή, όπως μας πληροφορεί ο Δ. Φωτιάδης¹⁵⁴, γράφει στις Ιστορικές Αναμνήσεις:

152 Dakin, D., 1983, σελ. 258.

153 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 422-423.

154 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 410.

«Ο Κόχραν έδωσε όρκον στηλιτεύοντα καρδίαν ξένου και προσημαίνοντα το πρόσκαιρον και το φιλοκερδές της εν Ελλάδι διατριβής, ως τω όντι απέδειξεν μετά τίνας μήνας, καταλιπών την Ελλάδα μηδενός γινώσκοντος που απήλθεν και που ευρίσκετο». Και επιπλέον ζητούσε να τον συγχωρήσουν οι Έλληνες, που δεν ήρθε πιο νωρίς! «Ανάθεμα την ώρα που δεν ήταν και φευγάτος»¹⁵⁵, θα πει ο Γενναίος Κολοκοτρώνης όταν λίγες μέρες αργότερα κατέστρεψε τον ελληνικό στρατό. Θα τα δούμε σε λίγο... Στις 31 Μαρτίου η Συνέλευση αναθέτει την αρχιστρατηγία στον Τσωρτζ, ο οποίος θα ορκιστεί επίσημα στον Τίμιο Σταυρό και στο σπαθί του, ενώπιον της Συνελεύσεως στις 3 Απρίλη του 1827, μέρα του Πάσχα.

3. Έργα και ημέραι του Κόχραν και του Τσωρτζ.

α. Ο φόβος του Κολοκοτρώνη

Ο Φωτάκος, ένας από τους γραμματικούς του Κολοκοτρώνη διέσωσε το εξής¹⁵⁶: Καθώς διαρκούσε η συνέλευση της Τροιζήνας, ο Γέρος ένα πρωί σηκώθηκε κι άρχισε να βλαστημάει και να προμαντεύει ότι θα σκοτωθεί ο Καραϊσκάκης και θα χαθεί ο ελληνικός στρατός. Κι αμέσως έδωσε εντολή στον άλλο γραμματικό του, τον νεαρό Ν. Δραγούμη να πάρει και να γράψει στον Καραϊσκάκη επιστολή συμβουλευτική μέσα στην οποία του επισημαίνει ότι δουλειά του αρχηγού είναι όχι να εκτίθεται ανάμεσα στα πυρά, όπως κάνει ο Καραϊσκάκης, αλλά να στέκεται μακριά σε ασφαλές σημείο, ώστε να ελέγχει όλα τα μέτωπα και να ενισχύει εκείνα που αδυνατούν. Συν τοις άλλοις θα του πει ότι του στρατηγού ο θάνατος δικαιολογείται μόνον όταν το στράτευμά του υποχωρεί και η μάχη κινδυνεύει να χαθεί.

Εκείνες όμως τις μέρες (Απρίλης 1827) ο Καραϊσκάκης είχε μαζί του στο στρατόπεδό του στον Πειραιά μεταξύ άλλων οπλαρχηγών και τον 22χρονο σχεδόν Γενναίο Κολοκοτρώνη, δευτερότοκο γιο του Θεοδώρου, τον οποίο προστάτευε και τον είχε σαν παιδί του. Και μάλιστα σε αρκετές επιτυχίες του στη Στερεά και την Αττική ο στρατηγός Καραϊσκάκης είχε τη συμπαράσταση του Γενναίου. Μετά από κάποια μάχη τον κάλεσε να φάνε μαζί. Κι αμέσως του είπε αυστηρά¹⁵⁷:

«Γενναίε, θα μου κανείς τη χαρή να μην εκτίθεσαι στις μάχες. Κινδυνεύεις ανά κάθε στιγμή να σκοτωθείς...

Εσύ γιατί εκτίθεσαι; Εσύ δεν κινδυνεύεις;

Εγώ και να σκοτωθώ, το Έθνος δεν θα χαθεί. Σαν έμενα έχει πολλούς. Αν

155 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 486.

156 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 458.

157 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 395.

όμως σκοτωθείς εσύ, τότε πάει ο Γέρος. Κι αν πάει ο Γέρος, τότε πάει και η Ελλάδα. Σαν αυτόν το Έθνος δεν έχει άλλον».

Ο μεγάλος αρχηγός, που επάξια ένα χρόνο πριν κέρδισε με το σπαθί του τον τίτλο του αρχιστράτηγου απ' την κυβέρνηση Ζαΐμη ανταπέδωσε στον Γέρο τη φιλοφρόνηση και τον απεριόριστο θαυμασμό του. Σε λίγες μέρες η συνήθειά του να εκτίθεται ανάμεσα στα πυρά θα του στοιχίσει τη ζωή...

β. Κόχραν και Τσωρτς επικεφαλής

Ο αρχιστράτηγος Τσωρτς έστησε το στρατηγείο του στον Πόρο και ευθύς εξ αρχής επιχειρούσε να διαλύσει το συγκροτημένο στρατόπεδο του Καραϊσκάκη, που ήταν απλωμένο στην περιοχή του Πειραιά και έλεγχε όλα τα καίρια σημεία. Ο Τσωρτς διέδιδε παντού ότι στους στρατιώτες του «δίδει μισθόν», ενώ στο στρατόπεδο του Καραϊσκάκη τέτοια πολυτέλεια δεν υπήρχε. Επακόλουθο αρκετοί στρατιώτες να φύγουν απ' τον Καραϊσκάκη και να έρθουν να υπηρετήσουν έμμισθοι υπό τον Τσωρτς. Κι αυτός, κολακεύοντας τον κάθε καινούριο, ρωτούσε αν έλαβε ως στρατιώτης τον μισθό του, για να ακούσει¹⁵⁸: «Ναι αφέντη, τον έλαβα. Χίλια χρόνια να ζήσεις. Ένα χρόνο έτρεχα κατόπιν του Καραϊσκάκη και παρά δεν έλαβα...».

Το εξωφρενικό είναι ότι στη λιποταξία αυτή των στρατιωτών βοήθησε και ο Μακρυγιάννης, που ως αρχηγός των αστυνομικών υπαλλήλων του Πειραιά, με τους άντρες του εξωθούσε τους στρατιώτες να εγκαταλείψουν τον Καραϊσκάκη. Ο Μακρυγιάννης σ' όλη την πορεία του στήριζε πάντα αυτόν απ' τον οποίο πληρωνόταν. Τώρα, στην παρουσία των δύο Άγγλων φαίνεται ότι οσμίστηκε πολλά γρόσια... Μ' αυτό τον τρόπο αποδυνάμωσε το στρατόπεδο του Καραϊσκάκη και με την τόσο προσφιλή ταχτική των Άγγλων, διαίρει και βασίλευε, έσπειρε το μικρόβιο μεταξύ των στρατιωτών. Απ' τη μια είναι οι πληρωμένοι, οι χορτάτοι, οι ταλαρίσιοι, όπως τους αποκαλούσε ο Καραϊσκάκης, κι από την άλλη οι απλήρωτοι, οι νηστικοί, οι ρακένδυτοι, που από πατριωτισμό και φιλότιμο έμειναν πιστοί στον αρχηγό τους. Σε λίγο ο αρχιστράτηγος Τσωρτς έρχεται στον Πειραιά προκειμένου να παραλάβει και να διοικήσει έναν στρατό που ήδη άρχισε να τον διαλύει. Και θα τον διοικεί μέσα απ' τη γολέτα του, έτσι που οι στρατιώτες δεν άργησαν να του κολλήσουν το παρατσούκλι «Γκενεράλ Γολέτας»¹⁵⁹.

Δεν άργησε να καταφτάσει στα νερά του Πειραιά και ο αρχιναύαρχος Κόχραν μαζί με τον Μαυροκορδάτο. Κι ο Κόχραν απ' τη στιγμή εκείνη αναλαμβάνει γενικός αρχηγός των δυνάμεων θαλάσσης και ξηράς υπό την μόνιμη απει-

¹⁵⁸ Παπαδόπουλος, Κ., 1976, σελ. 145.

¹⁵⁹ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 433.

λή ή θα κάνουν ό,τι θέλει ο ίδιος ή θα πάρει τα πλοία του και θα φύγει¹⁶⁰.

Έφτασε μάλιστα κοντά του, ως διερμηνέας, ένα άλλο ελεεινό ανθρωπάριο απ' τη Σκωτία, ονόματι Μάσσον, που έμελλε κι αυτός να συνεισφέρει τα μέγιστα στο καταστροφικό έργο της Αγγλίας. Και δυστυχώς θα μας απασχολήσει και στη συνέχεια, καθόσον θα εμφανιστεί ως δια μαγείας ως συνήγορος υπεράσπισης του δολοφόνου του Καποδίστρια, Γ. Μαυρομιχάλη και λίγα χρόνια αργότερα επί Βαυαρών και Όθωνος στη δίκη του Κολοκοτρώνη, όταν κίνησε γη και ουρανό να καταδικάσει σε θάνατο τον Γέρο του Μοριά, το σύμβολο του Έθνους.

Πάντως ήρθε κι αυτός στην Ελλάδα το 1824, τότε που οι Βρετανοί «Φιλέλληνες» ερχόταν κατά κύματα εδώ, γιατί αγαπούσαν την Ελλάδα και «αγωνίζονταν» να τη σώσουν! Κανείς όμως από αυτούς δεν μας εξήγησε τελικά γιατί όλοι τους, πλην του Τρελόνη και του Στάνχοπ, πλαισίωσαν τον Μαυροκορδάτο... Και η ειρωνεία είναι ότι τις ίδιες μέρες (αρχές Απρίλη του '27) αφενός ταξίδευε για τη Γενεύη η επιστολή που έστελναν οι Έλληνες στον Καποδίστρια και τον καλούσαν να έρθει, για να σώσει την Ελλάδα, αφετέρου οι δύο Άγγλοι σταυροφόροι μετέβαιναν στον Πειραιά, προκειμένου να καταστρέψουν τον ελληνικό στρατό και να παραμείνει έτσι η Στερεά Ελλάδα στον Κιουταχί! Ένα σχέδιο υποχθόνιο που το πλήρωσαν οι ίδιοι οι Έλληνες με αμύθητα ποσά, αλλά, εικάζεται, και με δυο ειδικές δολοφονίες: Άμεση του αρχιστρατήγου της, και τέσσερα χρόνια αργότερα του κυβερνήτη της.

γ. Ο στόχος και η πολιτική της Αγγλίας

Τον Απρίλη του '27, κατά συγκυρία, συμβαίνει κι ένα άλλο τρανταχτό γεγονός. Ο Γεώργιος Κάννινγκ γίνεται πρωθυπουργός της Αγγλίας και έτσι έχει αρκετή ευχέρεια στις κινήσεις και τις πρωτοβουλίες του. Θέλει οπωσδήποτε να έχει το πάνω χέρι σε όλα και να φέρει σε θέση τη Ρωσία και τη Γαλλία, ώστε να την ακολουθήσουν στο ζήτημα της ένωσης των ναυτικών δυνάμεων των τριών χωρών, για να εξα ναγκάσουν την Τουρκία να δεχθεί τη συμφωνία. Μάλιστα σχετικό σχέδιο είχε υποβάλει και η Γαλλία. Βεβαίως ο απώτερος στόχος της Αγγλίας ήταν να αυτονομηθεί ως φόρου υποτελής μόνον η Πελοπόννησος και τίποτα παραπέρα. Και γι' αυτό της τον στόχο κινούνταν διπλωματικά, προκειμένου το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης υπό άλλη μορφή να φανεί αγγλική επιτυχία. Μάλιστα, όπως έχουμε δει, στο Λονδίνο είναι δυο Ρώσοι διπλωμάτες στους οποίους ο Καποδίστριας στηρίζει πολλά και με τους οποίους δεν σταματά να επικοινωνεί. Πρόκειται για τους Νέσσερλοντ και Λίβεν.

Στην Κωνσταντινούπολη ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών απέρριψε το

---

160 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 463.

Πρωτόκολλο της Πετρούπολης ενθαρρυνμένος απ' τις επιτυχίες του Ιμπραήμ και του Κιουταχί. Έτσι η Τουρκία αποφάσισε να κρατήσει σκληρή στάση απέναντι στις τρεις Δυνάμεις, πράγμα το οποίο διπλωματικά βοήθουσε τα σχέδια των Άγγλων, αλλά και των Ρώσων, καθώς ο Τσάρος Νικόλαος ευκαιρία έψαχνε να χτυπήσει την Τουρκία με τη συνδρομή της Αγγλίας και της Γαλλίας.

Μέσα απ' όλες αυτές τις διαδικασίες, και αφού λάβουμε υπόψη μας τα γεγονότα που θ' ακολουθήσουν σε λίγες μέρες οδηγούμαστε με μαθηματική συλλογιστική στα παρακάτω:

Ο Κιουταχίς πρέπει πάση θυσία και με κάθε τίμημα να μη φύγει απ' τη Στερεά Ελλάδα και την Αττική, επειδή:

- i.** Εάν έφευγε, τότε η Ελλάδα θα διπλασιαζόταν πράγμα που δεν συνέφερε στην Αγγλία, που ήθελε ν' αυτονομηθεί μόνον η Πελοπόννησος. Και σε μια τέτοια περίπτωση η Αγγλία θα ήταν υποχρεωμένη να υπογράψει και την αυτονομία της Στερεάς Ελλάδας, πράγμα που δεν επιθυμούσε επ' ουδενί.
- ii.** Οι Άγγλοι έχουν ήδη αποδεχτεί ως Κυβερνήτη της Ελλάδας τον Καποδίστρια. Τι θα γινόταν, εάν ερχόμενος ως Κυβερνήτης, έβρισκε αυτονομημένη μόνον την Πελοπόννησο και απελευθερωμένη τη Στερεά, χωρίς όμως αυτό να αναγράφεται σε διεθνή συνθήκη;
- iii.** Ενόψει της επικείμενης Συνθήκης του Λονδίνου, για να έχουν οι Άγγλοι το πάνω χέρι, έπρεπε τα όρια της Τουρκίας να φτάνουν ως τον Ισθμό της Κορίνθου.
- iv.** Εάν άφηναν τον Καραϊσκάκη να κινηθεί με τα σχέδια που είχε καταρτίσει εναντίον του Κιουταχί, τότε οι Τούρκοι θα ήταν υποχρεωμένοι να γυρίσουν στη Θεσσαλία και στην Ήπειρο. Συνεπώς τα σχέδιά του έπρεπε να εμποδιστούν από ανωτέρα δύναμη. Κι αν ο Καραϊσκάκης δεν συμμορφωνόταν, τότε θα έπρεπε να βρεθεί τρόπος να χτυπηθεί θανάσιμα μέσα σε μια απρόοπτη αψιμαχία...

Σχέδιο λοιπόν μελετημένο στην εντέλεια. Εκτελεστές αναλαμβάνουν οι δυο Άγγλοι «απελευθερωτές» της Ελλάδας με τη συνδρομή του δαιμόνιου Μαυροκορδάτου. Ήδη για τον σκοπό αυτό συνόδεψε τον Κόχραν. Η βοήθειά του θα είναι υπερπολύτιμη για τις μακροχρόνιες αγγλικές επιδιώξεις. Η απελευθερωμένη Ελλάδα, που σε λίγο θα έβρισκε ο Καποδίστριας να είναι όσο το δυνατό περιορισμένη.

Και εκείνο τον Απρίλη του 1827 στις ακτές του Πειραιά είχαν συγκεντρωθεί γύρω στις 10.000 στρατιώτες. Αρχιστράτηγος ως τον ερχομό των ξένων είναι ο Καραϊσκάκης, που έγινε πλέον το κόκκινο πανί για τους Κόχραν, Τσωρτς, Μαυροκορδάτο. Υπάρχουν στο στράτευμα αρκετοί ιππείς και ανάμεσα στους οπλίτες, υπάρχουν και 1.300 περίπου από Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά, που ήταν

τα αγαπημένα παιδιά του Κόχραν και τους είχε φέρει για ειδικό σκοπό. Αντικειμενικός στόχος του Έλληνα αρχιστράτηγου ήταν η απομάκρυνση του Κιουταχί απ' την Αθήνα και η λύση της πολιορκίας της Ακρόπολης, από τον Κιουταχί εδώ και έναν χρόνο! Και τον στόχο αυτό θα τορπιλίσουν οι δυο Άγγλοι μισθοφόροι.

δ. Παραμονή της καταστροφής

Μέχρι τότε ο Καραϊσκάκης είχε καταγράψει στο ενεργητικό του αρκετές και σημαντικές νίκες εναντίον των Τούρκων. Και το ίδιο προσδοκούσε πως θα συμβεί και τούτη τη φορά, καθώς είχε μελετήσει άριστα τις κινήσεις του και τις είχε εκτιμήσει ανάλογα με τις δυνάμεις του. Εξάλλου περιστοιχιζόταν από αξιωματικούς έμπειρους και οπλαρχηγούς με πείρα και σθένος. Τα ονόματα Κίτσος Τζαβέλας, Νικηταράς, Γενναίος κ.λπ. έλεγαν τόσα πολλά και έδιναν σοβαρές εγγυήσεις. Έτσι μετά από αρκετές συνεννοήσεις με τους οπλαρχηγούς του κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο στόχος θα επιτευχθεί, εάν πρώτα αποκλειστεί από ξηρά και θάλασσα η Χαλκίδα, πηγή ανεφοδιασμού του Κιουταχί. Κι αφού γίνει αυτό, τότε με μια καλά οργανωμένη έφοδο θα επιχειρηθεί η άρση πολιορκίας της Ακρόπολης¹⁶¹.

Μόλις όμως έφτασαν ο Κόχραν και ο Τσωρτζ, επιμένουν, κυρίως ο πρώτος, να επιτεθούν οι Έλληνες κατά μέτωπο, μέσα απ' την ανοιχτή και ακάλυπτη πεδιάδα του Φαλήρου! Ο Καραϊσκάκης προσπαθεί να τον συγκρατήσει και του εξηγούσε πως μια τέτοια ενέργεια αποτελεί καθαρή αυτοκτονία. Προέλαση μέσα από έναν ακάλυπτο χώρο, όπου η κάθε κίνηση είναι εκτεθειμένη στα μάτια του εχθρού, ο οποίος μάλιστα είχε και την υπεροχή του ιππικού, προεξοφλούσε τη βέβαιη σφαγή των Ελλήνων. (Ας φανταστεί κάποιος τη σημερινή λεωφόρο Συγγρού, που σε μήκος οχτώ περίπου χιλιομέτρων ενώνει την Ακρόπολη με την πεδιάδα του Φαλήρου, και την περιοχή εκατέρωθεν της λεωφόρου χωρίς τα κτίσματα που υψώνονται τώρα. Είναι τόπος έρημος, με κάποιες ρεματιές, λίγα διάσπαρτα ελαιόδεντρα, θάμνοι, αγκάθια, ακάλυπτα σημεία. Ειδικά από το Παλαιό Φάληρο ως την Αθήνα).

Στην αντίδραση του Καραϊσκάκη ο Κόχραν ήταν ανένδοτος. Κατηγορούσε τους Έλληνες ως δειλούς και απειλούσε να φύγει παίρνοντας μαζί και τα πλοία και αφήνοντας την Ελλάδα να χαθεί! Δυστυχώς όμως δεν έφυγε. Αγανακτισμένος ο Καραϊσκάκης δεν σταματούσε να βρίζει και να αναθεματίζει τους Άγγλους. «Αυτοί οι Φράγκοι ήρθαν εδώ για να μας χάσουν», έλεγε και ξαναέλεγε¹⁶².

Όταν ο Καραϊσκάκης γνωστοποίησε στους κυριότερους οπλαρχηγούς την

161 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 442-444.

162 Παπαρρηγόπουλος, Κ., εκδ. Καρακούση, τόμ. 7, σελ. 186.

απαίτηση του Κόχραν, όλοι τους την απέρριψαν πλην του Μακρυγιάννη¹⁶³.

Σωστά, εφόσον τώρα γι' αυτό πληρωνόταν αδρά απ' τους Άγγλους! (Πάντως όσοι κατά καιρούς, και ειδικά κάποια ιερά τέρατα της λογοτεχνίας μας, θεώρησαν τον άνθρωπο αυτό ως αγνό και τίμιο Έλληνα πατριώτη και μεγάλη στρατηγική ιδιοφυΐα, αλλά και όσοι ακόμα επιμένουν να τον θεωρούν «άγιο», καλά θα κάμουν να μελετήσουν τα πεπραγμένα του κι ύστερα να εκφραστούν. Και αναρωτιέμαι αν γνωρίζουν ή πόσοι από αυτούς γνωρίζουν ότι ανακαλύφθηκε και δεύτερο έργο του καταχωνιασμένο στα υπόγειά του, που ο Βλαχογιάννης στην προσπάθειά του να το αποκαταστήσει του έδωσε μεν τον τίτλο «Οράματα και Θάματα», αλλά δεν παύει να το θεωρεί ως καταγραφή ενός σαλεμένου θρησκόληπτου του)¹⁶⁴.

Ο Καραϊσκάκης ομολόγησε μπροστά σε όλους ότι αυτό το σχέδιο του Κόχραν είναι μεν σφαλερό, αλλά, δυστυχώς, δεν μπορούσε ο ίδιος να το αποτρέψει, διότι το Έθνος είχε ορίσει τους δυο Άγγλους ως υπεύθυνους για την άμυνα της χώρας. Τυχόν δε άρνηση του Καραϊσκάκη, θα σήμαινε ανυπακοή εις τας διαταγές των ανωτέρων του. Οπότε και θα αναλάμβανε απέναντι στο Έθνος ολάκερη την ευθύνη από την φυγή του Κόχραν. Φώναξε, αγανάκτησε, έβρισε, πυρτάνευσε όμως η σκέψη ν' ακολουθήσει μεν το σχέδιο Κόχραν, αλλά σε συνεννόηση με τους Έλληνες οπλαρχηγούς η έφοδος να πραγματοποιηθεί όπως θα το ήθελε ο Καραϊσκάκης.

Ο Κόχραν δεν έπαυε να τονίζει με κομπορρημοσύνη και ιταμότητα ότι στις 23 Απρίλη θα γευματίσουν στην Ακρόπολη¹⁶⁵, ότι όποιος στρατιώτης μπήξει τη σημαία του στολάρχου στην Ακρόπολη θα πάρει 1.000 τάληρα, όποιος πάλι φέρει τη σημαία του Κιουταχή, θα πάρει άλλα 1.000, και θα μοιράσει 10.000 τάληρα στα σώματα που θα ανήκουν όσοι πραγματώσουν τα όσα προκήρυξε. Επιπλέον το ανδρείκελο¹⁶⁶, ο Μάsson, διέδιδε ότι σε πολύ λίγο καιρό ο Κόχραν θα ανασυστήσει τη Βυζαντινή αυτοκρατορία και θα υψώσει την ελληνική σημαία μέσα στην Αγία Σοφία, αφού κάψει τον τουρκικό στόλο στην Κωνσταντινούπολη. Μεταξύ όμως των στρατιωτών ακούγονταν παράπονα, καθώς άλλοι αμείβονταν πλουσιοπάροχα και είχαν ειδική μεταχείριση, νησιώτες, Σουλιώτες, λ.χ., κι άλλοι στερούνταν ακόμα και τα βασικά. Και τελικά αυτοί οι τελευταίοι ήταν που προτιμήθηκαν να πέσουν στη φωτιά για να γλιτώσουν οι ταλαρίσιοι!

163 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 24.

164 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 501-503.

165 Κουτσονίκας, Λ., 1956, σελ. 273.

166 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 16-17.

ε. Η δολοφονία του Καραϊσκάκη και η καταστροφή του στρατού

Η προέλαση των Ελλήνων ορίστηκε να γίνει ξημερώματα της 23ης του Απρίλη. Και ο Καραϊσκάκης διαβεβαίωσε τον Κόχραν ότι θ' ακολουθήσει το σχέδιο της κατά μέτωπο επίθεσης, όπως το ήθελαν οι Άγγλοι, αλλά ζήτησε στην πρώτη γραμμή της προέλασης να βρίσκονται οι Κόχραν και Τσωρτς για να εμψυχώνουν τον στρατό! Κάτι τέτοιο βέβαια δεν το περίμενε. Οι ίδιοι με ευχαρίστηση ωστόσο του έδωσαν τη διαβεβαίωση, επειδή ποτέ τους δεν επρόκειτο να το πράξουν! Άλλωστε είχαν δρομολογήσει ένα σχέδιο καλά μελετημένο, με σκοπό και ο Έλληνας πολέμαρχος να σκοτωθεί και να παραμείνει οριστικά στην Αττική ο Κιουταχής. Αργότερα ο Κόχραν θα πει χλευαστικά ότι δεν ήρθε στην Ελλάδα, για να πεθάνει! Έχει πατρίδα για να πεθάνει...

Την προηγούμενη μέρα, 22 Απρίλη, ο Καραϊσκάκης ήταν πολύ άρρωστος και σε κακή ψυχολογική κατάσταση, από έλλειψη πολεμοφοδίων, παρά τις εκκλήσεις του στον «αρχιστράτηγο» Τσωρτς. Απ' την αγανάκτησή του άρχισε να ξεστομίζει εναντίον του Τσωρτς και των Άγγλων ύβρεις επί ύβρεων παρουσία μάλιστα του απεσταλμένου του Τσωρτς. Μαζί του το μεσημέρι στη σκηνή του, εκτός απ' τη Μαριώ, βρισκόταν ο Νικηταράς, ο Γιάννης Νοταράς, ο Γενναίος και μερικοί άλλοι. Είχαν ήδη από νωρίς ενημερώσει και προετοιμάσει τους στρατιώτες και τους ζήτησε όλη την ημέρα να μην προκαλέσουν τους Τούρκους, ώστε να πετύχει ο αιφνιδιασμός τα ξημερώματα. Και για λίγο έγειρε στο κρεβάτι του να ηρεμήσει απ' την ταραχή του, για να μπορέσει να σκεφτεί πιο ψύχραιμα. Ήταν βέβαιος ότι, παρόλο που το σχέδιο Κόχραν ήταν εσφαλμένο, έτσι όπως ο ίδιος θα διηύθυνε τα πράγματα, η νίκη θα ήταν υπέρ των Ελλήνων. Θα τολμήσω να εικάσω ότι εκείνη τη στιγμή σκεφτόταν τη Στερεά Ελλάδα και την Αττική ελεύθερη, τον εαυτό του στρατηγό σε πατρίδα ελεύθερη με τον Καποδίστρια κυβερνήτη της. Μπορεί όμως και να σχεδίαζε κάποιο καινούργιο χωρατό του, για να κρατάει ψηλά το ηθικό του στρατού του. Ένα από τα χωρατά του αυτά, με το οποίο κατάφερνε όλα του τα χρόνια να τονώνει το ηθικό των παλικαριών του ήταν και το βρακί της Κατερίνας. Πρόκειται για ένα γυναικείο παλιόβρακο, που το κουβαλούσε πάντα μαζί του και το φορούσε στους φοβητσίαρηδες, στους αχρείους, στους ανάξιους και τους συκοφάντες, καθώς και στους Τούρκους αιχμαλώτους προς ταπεινώση των.

Ξαφνικά ακούστηκαν πυροβολισμοί. Στέλνει αμέσως κάποιον, για να σταματήσουν οι αψιμαχίες, αλλά η μάχη φούντωσε. Ειπώθηκαν πολλά γι' αυτό. Πιθανόν να πρόκειται για προβοκατόρικη ενέργεια των στρατιωτών που έφερε απ' τα νησιά ο Κόχραν. Πετάχτηκε απ' το κρεβάτι του κι έτρεξε προς τον τόπο της σύγκρουσης. Τον ακολουθούν οι οπλαρχηγοί που βρίσκονταν μαζί του. Το άλογό του όμως τραυματίζεται και ζητάει να του φέρουν άλλο. Αυτό όμως αρ-

νούσαν να προχωρήσει κι, όπως το χτύπησε ο αναβάτης του, πρόβαλλε τα μπροστινά του πόδια και τίναξε το κεφάλι του με τα μάτια διεσταλμένα δίνοντας την εντύπωση στον υπασπιστή του Καραϊσκάκη Γιαννούση Πανομάρα, που γνώριζε να διαβάζει τις προαισθήσεις των αλόγων, ότι το άλογο προαισθάνεται τον θάνατο του στρατηγού και προειδοποιώντας τον αρνείται να προχωρήσει.

Ο Πανομάρας το κράτησε απ' τον χαλινό και φώναξε απαιτητικά στον Καραϊσκάκη.

«Κατέβα κάτω, στρατηγέ...»

«Ωρέ, Γιαννούση, άσε το άλογο.»

«Κατέβα, σου λέω...»

«Ωρέ, άφησέ το...»

«Κατέβα ή το σφάζω», και ακούμπησε το γιαταγάνι του γυμνό στην κοιλιά του ζώου. Το περιστατικό αυτό και ο διάλογος μάς έχουν παραδοθεί από αρκετούς παρόντες στο συμβάν, οπότε δεν επιδέχονται αμφισβήτηση. Ο Δ. Φωτιάδης στο έργο του «Καραϊσκάκης» δίνει πολύ παραστατικά τη σκηνή¹⁶⁷.

Ο αρχηγός πήδηξε, μα χωρίς να χάσει καιρό μέσα στον ορμαγδό της μάχης ίππευσε άλλο άλογο, έτρεξε σαν σίφουνας και χάθηκε απ' τα μάτια του Γιαννούση και των παρισταμένων. Δευτερόλεπτα χρειάστηκαν, ώσπου να τον βρει η σφαίρα. Κι η σφαίρα αυτή εκτοξεύτηκε από ιπέα, απ' την πλευρά των Ελλήνων. Έχουν γραφτεί τόσα και τόσα, έγιναν υποθέσεις επί υποθέσεων. Θ' αναφερθούμε όμως μόνο στο συμπέρασμα που εξάγεται

Εικόνα 23. Μια στιγμή πριν τη δολοφονία του Καραϊσκάκη. Το άλογο του αρνείται να προχωρήσει.

αβίαστα: Ο Καραϊσκάκης δολοφονήθηκε κατόπιν σχεδίου καλά μελετημένου. Η παρουσία του εν ζωή ενοχλούσε τον Μαυροκορδάτο, τους μισέλληνες Άγγλους, που σε κείνη την περίσταση υποδύονταν τον ρόλο του απελευθερωτή, την πατρίδα που υποτίθεται ότι κυβερνούσε την Ελλάδα, την αγγλική πολιτική. Έπρεπε ο στρατός να καταστραφεί, να σφαγιαστεί από τους Τούρκους, το δυνατό συντομότερο και με κάθε μέσο.

Έπρεπε ο Κιουταχής να κρατηθεί στην Αττική. Κι αυτό θα γινόταν μόνον αν

¹⁶⁷ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 460.

ο Καραϊσκάκης ήταν νεκρός. Η σκέψη του Κόχραν και του Τσωρτς, αλλά και του Μαυροκορδάτου ήταν μία και μόνο: Να ξεμπερδεύουμε μια ώρα αρχύτερα. Τώρα, το πώς θα οργάνωναν μια προβοκάτσια ή πώς θα έβρισκαν έναν πληρωμένο δολοφόνο, αυτό ήταν το μόνο εύκολο. Τόσους είχαν φέρει απ' τα νησιά... Έπειτα οι Άγγλοι είχαν έναν πρόσθετο λόγο να μισούν τον Καραϊσκάκη. Γνώριζαν ότι εισηγήθηκε την εκλογή Καποδίστρια μαζί με τον Κολοκοτρώνη. Και εκτός αυτού, πάλι σε συνεργασία με τον Κολοκοτρώνη, τον Υψηλάντη, τον Νικηταρά και τον Κ. Τζαβέλα μετά την «πράξη υποτελείας» του Μαυροκορδάτου, έκαμαν αναφορά στον Τσάρο Νικόλαο Α΄ και ζητούσαν τη βοήθειά του. Την αναφορά αυτή το 1827 τη μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη ο Φιλικός Αναγνωστόπουλος και την παρέδωσε με άκρα μυστικότητα στον Πρέσβη της Ρωσίας Ι. Ριμπωπιέρ. Ο τελευταίος υποσχέθηκε ότι θα προωθήσει την αναφορά στον Τσάρο και έδειξε στον Αναγνωστόπουλο αισθήματα συμπαράστασης. Και καποδιστριακός λοιπόν και ρωσόφιλος ο Καραϊσκάκης. Άρα επικίνδυνος.

Τον μετέφεραν στη γολέτα «Σπαρτιάτης» του Τσωρτς. Και, ενώ ακόμη ήταν ζωντανός, έστειλε να φωνάζουν στο καράβι τη Μαριώ και κάποιους έμπιστους του. Τον είδε ο Ελβετός γιατρός Γκος, αλλά γιατρεία δεν είχε. Ο Κόχραν, μόλις αντιλήφθηκε ότι ο Καραϊσκάκης ψυχομαχεί, βγήκε στη στεριά και ρώτησε τους σπλαρχηγούς αν είναι έτοιμοι να συνεχίσουν τον πόλεμο σύμφωνα με το σχέδιό του! Βιαζόταν τόσο πολύ να θυσιάσει και τον στρατό. Δίπλα του ο Τσωρτς και ο Μαυροκορδάτος, προφανώς ικανοποιημένοι με την έκβαση των πραγμάτων. Οι καπεταναίοι κοιτάζονταν ξαφνιασμένοι με το θράσος όλων τους και ειδικά του Κόχραν, ώσπου αγανακτισμένος φοβερά ο Γενναίος φώναξε στον Μαυροκορδάτο. (Πληροφορίες σημαντικότερες για όλα αυτά, όπως παρακάτω και για τη διαθήκη του Καραϊσκάκη, μας παρέχει ο Δ. Φωτιάδης, καθώς εξετάζει αρκετές πηγές. Αινιάν, Κασομούλης, Τρικούπης, Κουτσουνίκας κ.λπ.)¹⁶⁸.

«Πες του πως εμείς θαρέψαμε, όπου μας φώναζε να μας παρηγορήσει για το κακό που μας βρήκε. Ο Καραϊσκάκης ήτανε τέτοιος δοξασμένος αρχηγός, που το πάθημά του έρριξε το ασκέρι σε βαθεία συλλογή και λύπη...».

Ο αχρείος Άγγλος παρέκαμψε τον Γενναίο και φώναξε στους άλλους¹⁶⁹: *«Σας ρωτώ για τελευταία φορά αν είσαστε έτοιμοι να βάλετε σε ενέργεια το σχέδιό μου... Αλλιώς παίρνω τα καράβιά μου και φεύγω».* Ωμός εκβιασμός ακόμα και τούτη την τόσο ιερή για το Έθνος στιγμή. Οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί τους βρίσκονταν σε αναβρασμό κι ήταν έτοιμοι κάποιοι να τον εξαποστείλουν το ταχύτερο, αλλά σκέφτηκαν μήπως απελπιστούν οι στρατιώτες κι έτσι δεν αντέδρασαν. Και με την παρέμβαση του ετοιμοθάνατου Καραϊσκάκη ο Κόχραν

¹⁶⁸ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 462-466.

¹⁶⁹ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 463.

έμεινε και πάλι, για να ολοκληρώσει το καταστροφικό του έργο μαζί με τον Τσωρτς και τον Μαυροκορδάτο. Απλώς δέχτηκε η επίθεση-σφαγή του στρατού να γίνει μια μέρα αργότερα. Στις 24 Απρίλη.

Κι όταν ήρθαν γύρω του οι δικοί του και προσπαθούσαν να του δώσουν κουράγιο, ο στρατηγός τους είπε πολλά και τους είπε ακόμη ότι γνωρίζει τον αίτιο! Κι ότι αν ζήσει θα τον αποκαλύψει για να πάρουν εκδίκηση. Επέμειναν να τους αποκαλύψει το όνομα, αλλά δεν το έκαμε, για να μη δημιουργηθεί πανικός στον στρατό. Τους ζήτησε ακόμη να προσέξουν τα παιδιά του. Τους συμβούλεψε για πολλά και τους υπενθύμιζε κάθε τόσο ότι η Αθήνα πρέπει να λευτερωθεί. Στη συνέχεια ζήτησε να κάμει τη διαθήκη του. Απ' τις 44.000 γρόσια που έφτανε η περιουσία του τις 30.000 τις άφησε στις δύο κόρες του, 4.000 άφησε στη Μαριώ και μοίρασε άλλες 10.000 στους γραμματικούς και τους βοηθούς του, που του συμπαραστάθηκαν. Του έδωσαν το χαρτί κι έβαλε με τρεμάμενο χέρι την υπογραφή του. Τους είπε όμως να προσθέσουν και τα εξής¹⁷⁰: «*Το τουφέκι μου, τα άτια μου, να πάνε του παιδιού μου και ώρα (= ρολόι) μου*». Η γυναίκα του Γκόλφω είχε πεθάνει μόλις γεννήθηκε ο γιός του Σπύρος. Ο Σπύρος τώρα συμπλήρωνε ένα περίπου χρόνο ζωής. Κατά την 3^η πρωινή ξεκίνησε το χαροπάλεμά του και την 4^η πρωινή πέθανε.

στ. Η τραγωδία και τα επινίκια!

Ξημερώματα της 23^{ης} Απριλίου, ανήμερα της ονομαστικής του εορτής, μεταφέρεται στη Σαλαμίνα και ενταφιάζεται λίγο έξω απ' τον ναό του Αγίου Δημητρίου. Ο στρατός του στον Πειραιά μένει ορφανός στο έλεος των αδίστακτων καιροσκόπων. Και πάλι ο Μαυροκορδάτος. Όπου πάτησε το πόδι του, μονάχα καταστροφές έφερε. Όποιος γνωρίζει τον βίον και την πολιτεία του είναι να φρίττει! Κι όμως η επίσημη ιστορία μας και αρκετοί ιστορικοί, πανεπιστημιακού ακόμα χαρακτήρα, του δίνουν, μια θέση ανάμεσα στο πάνθεον των ηρώων του Έθνους! Σκοπιμότητα άραγε ή άγνοια;

Ο Κόχραν και ο Τσωρτς βιάζονται να ξεκινήσει η επίθεση την επομένη το πρωί. Μάταια προσπαθούν να πείσουν τον «αρχιστόλαρχο» ορισμένοι οπλαρχηγοί ότι και ανέτοιμοι είναι και το σοκ του στρατού είναι μεγάλο απ' τον θάνατο του αρχηγού τους. Ακόμα και ο δικός του, ο Μακρυγιάννης, προσπάθησε να τον πείσει ν' αναβάλλουν την επίθεση για ακόμα δυο μέρες, ώσπου να φτιάξουν ταμπούρια¹⁷¹.

Δεν ήθελε ούτε ν' ακούσει. Ξανά απειλές και εκβιασμοί! Έτσι τη νύχτα της 23ης Απρίλη στρίμωξαν στα καράβια 2.500 άντρες, απ' τους απλήρωτους, τους

¹⁷⁰ Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 465.

¹⁷¹ Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 398.

θεωρούμενους παρακατιανούς, τους πιστούς στον Καραϊσκάκη. Και καθώς οι άνθρωποι είχαν ήδη πει αρκετά και στο σύνολό τους ήταν ορεισίβιοι και δε γνώριζαν από θάλασσα μεταφέρθηκαν κακήν κακώς στο Παλαιό Φάληρο για να ξεκινήσουν από εκεί την προέλαση, τη στιγμή που σωματικά και ψυχολογικά ήταν ράκη. Τον υπόλοιπο στρατό, το ιππικό και τους «ημετέρους» αυτών τους κράτησαν στον Πειραιά χωρίς να τους έχουν δώσει συγκεκριμένες οδηγίες για το τι έπρεπε να πράξουν. Κι όταν οι φορτωμένοι στα πλοία έφτασαν στους Τρεις Πύργους, στο Παλαιό Φάληρο, σχεδόν πήρε να χαράζει. Οι στρατιώτες αυτοί βγήκαν απ' τα πλοία σε άθλια κατάσταση. Και επιπλέον τους είχαν αντιληφθεί και οι Τούρκοι. Επομένως οποιαδήποτε απόπειρα επίθεσης προς την Ακρόπολη ήταν καταδικασμένη. Όμως η τριανδρία Κόχραν, Τσωρτς, Μαυροκορδάτος επέμειναν να τους στείλουν στον τάφο. Και διέταξαν την προέλαση.

Το τι επακολούθησε είναι αδύνατο να το περιγράψει κανείς. Δεν υπήρχε κανένας συντονισμός, κανένα σχέδιο, καμιά προφύλαξη. Τρέχαν σαν τους τρελούς να φτάσουν στην... Ακρόπολη, για να πάρουν τα χρήματα που τους υποσχέθηκε ο Κόχραν. Βάδιζαν ακάλυπτοι και ασύντακτοι απέναντι σε 2.000 Τούρκους ιππείς μέσα σε χώρο που ευνοούσε πέρα για πέρα την επίθεση του ιππικού. Απ' τους στρατιώτες που έμειναν στον Πειραιά δεν έγινε καμιά κίνηση για βοήθεια. Κι όπως άρχισε η επίθεση του τουρκικού ιππικού επικράτησε σφαγή ανελέητη. Ο Μαυροκορδάτος παρακολουθούσε μέσα απ' τη γολέτα του Κόχραν τη σφαγή, ενώ ο Κόχραν και ο Τσωρτς βγήκαν για λίγο στη στεριά και παρακολουθούσαν με το κιάλι να σφάζονται αδιάκοπα και να διώκονται οι Έλληνες. Όσοι προλάβαιναν, έτρεχαν να σωθούν στη θάλασσα. Κι ο Μακρυγιάννης έτσι σώθηκε, όπως μας περιγράφει ο ίδιος. Αλλά και οι δυο Άγγλοι, σαν ένιωσαν τους Τούρκους τόσο κοντά τους, έπεσαν στη θάλασσα και μετά βίας μπήκαν σε βάρκες και σώθηκαν¹⁷².

Στη μάχη αυτή χάθηκαν εντελώς άδικα 1.500 Έλληνες. Κατά άλλη πηγή κατεβαίνουν στους 1.200. Ο Γενναίος μιλάει για 800, και ο Μακρυγιάννης θα πει: «περίπου από οχτακόσιοι... όλο το άνθος»¹⁷³. Η πρώτη πράξη του δράματος παίχτηκε. Ο στρατός πλέον δεν είχε ούτε διοίκηση, ούτε εφόδια, ούτε χρήματα. Παραπονιούνται και τα ζητούν από τον Τσωρτς. Αυτός εμμέσως πλην σαφώς τους λέει πως ό,τι είχε να δώσει, το έδωσε. Τώρα θυμήθηκε ότι έπρεπε να αποκλείσει τη Χαλκίδα! Οι στρατιώτες όμως δεν ακολουθούν και απειλούν να διαλυθούν. Και ο Κόχραν και ο Τσωρτς ακούνε την επικείμενη διάλυση του στρατού με πολλή χαρά. Γράφει σχετικώς ο Π. Καλεβράς¹⁷⁴: «Οι δύο Άγγλοι προς

172 Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 2, σελ. 521.

173 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 487.

174 Καλεβράς, Π., 1856, σελ. 38

εκδίκησιν παραβλέψαντες οκτακοσίους θυσιασθέντας ήρωας κατά τον Φαληρέα και εγκαταλείψαντες τον επίλοιπον στρατόν εις Πειραιά άνευ τροφών και πολεμοφοδίων, ανεχώρησαν δυσαρεστηθέντες δια την μέλλουσαν έλευσιν του Καποδιστρίου ως Κυβερνήτου της Ελλάδος, και δια την μη γενομένην αγγλικήν αρμοστείαν». Το σχέδιό τους δεν ολοκληρώθηκε ακόμα. Έμενε να διαλυθεί ο στρατός και να παραδοθεί η Ακρόπολη στον Κιουταχή. Γι' αυτόν τον λόγο ο Τσωρτς θα μείνει πίσω, ώστε να παραδώσει το φρούριο, ενώ την επαύριο κιόλας της τραγωδίας ο Μαυροκορδάτος με τον Κόχραν αναχωρούν για την Ύδρα έχοντας αφήσει στην παραλιακή ζώνη και πιο μέσα περί τους 1.500 νεκρούς... Ξέχωρα απ' τον θάνατο του στρατηγού. Αναφέρεται πως, μόλις ο Κολοκοτρώνης πληροφορήθηκε τον θάνατο του Καραϊσκάκη και την τραγωδία του στρατού, έπεσε κάτω και έκλαιγε γοερά και ασταμάτητα σαν γυναίκα. Έκλαιγε για την κατάντια της πατρίδας του, για την επανάσταση που προδόθηκε, για τα παλικάρια που χάθηκαν άδικα. Και στο μνημόσυνο του ήρωα που έγινε στον Πόρο ο Γέρος φώναξε: «Ωρέ Έλληνες, ντουφεκίσατε τρεις φορές στη μνήμη του Καραϊσκάκη»¹⁷⁵.

Όμως ο αρχιστόλαρχος Κόχραν μαζί με τον Μαυροκορδάτο ήρθαν στην Ύδρα, στο αρχοντικό του Κουντουριώτη, προφανώς για να γιορτάσουν την τόσο μεγάλη τους επιτυχία. Κράτησαν τον Κιουταχή στην Αττική, διέλυσαν τον ελληνικό στρατό, έβγαλαν απ' τη μέση τον Καραϊσκάκη και οσονούπω παραδίνουν και την Ακρόπολη στους Τούρκους. Ο George Cochrane, ανιψιός, υπασπιστής και ακόλουθος του στόλαρχου Κόχραν και παρών στο τραπέζωμα της Ύδρας, στο Wanderings in Greece, μας δίνει μια πληροφορία, η οποία, εφόσον είναι αληθής - και δεν έχω λόγο ν' αμφισβητώ την αλήθεια της - αποδεικνύει περίτρανα το τι σημαίνει διαχρονικά για την Ελλάδα η αγγλική πολιτική και τι είδους ανθρωποειδή είναι όσοι την υπηρετούν.

26 Απριλίου 1827, Ύδρα. Ο Κόχραν, όπως αναφέρει ο Θ. Παναγόπουλος¹⁷⁶, βρίσκεται στο αρχοντικό του Γ. Κουντουριώτη καλεσμένος σε τραπέζι μαζί με τον Λ. Κουντουριώτη, τον γαμπρό τους Ορλάνδο, και, βεβαίως, τον Μαυροκορδάτο.

Χαρές και πανηγύρια. Γέλια, χαχανητά, ειρωνεία και περιφρόνηση των δύστυχων ραγιάδων, που φταίνε για την κατάντια τους. «Εἶναι δειλοί, άχρηστοι καὶ άνίκανοι», τονίζει κάθε τόσο ο Κόχραν προς πλήρη ικανοποίηση των ομοτράπεζων. Οι άνθρωποι έχουν ξεπεράσει κάθε όριο αθλιότητας. Γιορτάζουν την προδοσία της πατρίδας, χαίρονται για το αίμα, το αθώο αίμα, χιλιάδων παλικαριών, τρώνε, πίνουν, τραγουδάνε, «...τα φαγητά διαδέχονταν το ένα το

175 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 469.

176 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 399.

άλλο. Τα πιάτα σχημάτιζαν πυραμίδες. Το τραπέζι στέναζε κάτω από το βάρος των κρεάτων. Στην άκρη ένας πελώριος σωρός από πιλάφι και στην άλλη άκρη ένα αρνί ψητό μ' ένα λεμόνι στο στόμα. Και κρασιά μπορντό. Ύστερα καφές και τσιμπούκι».

Μάλιστα. Γελούσε όμως ο κύριος Κόχραν όταν άφηνε πίσω του έναν προδομένο και ρακένδυτο στρατό που επί μέρες τώρα τρέφεται με λάχανα ανάλατα. Μάλλον καλά τους είπε πριν τη μάχη του Φαλήρου ότι είναι δειλοί και πρέπει να πάνε να πνιγούν! Μάλλον να σκοτωθούν... Όσο για την παράδοση της Ακρόπολης, ο Τσωρτς που έμεινε πίσω χειρίζεται πολύ καλά το θέμα. Ραδιουργεί, συκοφαντεί, προσπαθεί να διαιρέσει τους υπερασπιστές του φρουρίου και να φέρει τη διχόνοια μεταξύ τους, εκβιάζει και απειλεί. Και σαν να μην έφταναν αυτά συνιστά στους πολιορκημένους να παραδώσουν τώρα το φρούριο, γιατί όταν σε λίγο έρθει ο Καποδίστριας, δεν θα το επιτρέψει! Μέχρις εκεί έφτασε η αχρειότητα των Άγγλων μισθοφόρων που ήρθαν να πλουτίσουν με τη δυστυχία της Ελλάδας. Τελικά η Ακρόπολη θα παραδοθεί στα τέλη Μαΐου. Όλα καλά. Όμως δεν πρέπει να αγνοήσουμε και τη βοήθεια που προσέφερε σ' αυτό ο ανεκδιήγητος Γάλλος συνταγματάρχης, ο «φιλέλληνας» Φαβιέρος. Συνεπώς δίκαια κέρδισε τη φήμη του και τις τόσες διακρίσεις που του έκαμε η ελληνική πολιτεία. Και προς το τέλος Δεκεμβρίου του 1827, λίγες μέρες πριν έρθει ο Καποδίστριας, χωρίς καν να ειδοποιήσει την ελληνική κυβέρνηση ο τυχοδιώκτης Κόχραν πιστός στις αρχές του τα μαζεύει και φεύγει, έχοντας ήδη στην τσέπη του τις 37.000 λίρες που πήρε ως προκαταβολή για να διαλύσει την Επανάσταση και να στείλει στον τάφο χιλιάδες παλικάρια. Και για να μην του ζητήσουν πίσω τα χρήματα, επειδή έσπασε το «συμβόλαιο» που είχε με την Ελλάδα, έλεγε πως παραιτείται απ' τις υπόλοιπες 20.000 που ήταν να εισπράξει! Κάτι ανάλογο έκαμε και στη Νότια Αμερική, για κάτι τέτοια έφυγε κι απ' τη Βραζιλία.

Ο Καποδίστριας ερχόμενος θέλησε να κλείσει το θέμα αυτό, γιατί απαξιούσε ν' ασχοληθεί μ' έναν άνθρωπο, που τόσα δεινά προκάλεσε στην Ελλάδα¹⁷⁷! Αίμα, στάχτες, προδοσίες και καταστροφές άφησε πίσω του! Άλλος ένας ανεγνωρισμένος φιλέλληνας.

Και το τραγελαφικό ήταν ότι, προτού αποφασίσει να φύγει, ζήτησε απ' την κυβέρνηση να του παραχωρήσει το δικαίωμα να εισπράττει ο ίδιος τους δασμούς και τους φόρους απ' τα νησιά του Αιγαίου. Χρειαζόταν χρήματα, έλεγε, γιατί έπρεπε να φέρει εις πέρας δυο ακόμα επιχειρήσεις: Να πάει στην Αλεξάνδρεια και στην Κωνσταντινούπολη και να κάψει τους εχθρικούς στόλους. Αλήθεια, αυτοί οι άνθρωποι που υποτίθεται κυβερνούσαν την Ελλάδα, γιατί ακόμα επέμειναν να του δείχνουν εμπιστοσύνη; Και ο θρασύτατος, αφού επέβαλε

177 Αρκετά στοιχεία για το ποιόν του μας δίνουν οι συγχρόνοι του Δραγούμης, Κασομούλης, Παπαδόπουλος κ.α.

στους εμπόρους της Σύρου πρόσθετους φόρους 20.000 τάληρα, εξαφανίστηκε και επέστρεψε στην Αγγλία πάμπλουτος χάρη στις λωποδυτικές του ικανότητες! Η ανταμοιβή του απ' την Αγγλία; Έγινε ναύαρχος, αρχηγός των ναυτικών δυνάμεων των Δυτικών Ινδιών... Σε πολύ λίγους μήνες, βέβαια, θα επιχειρήσει να ξαναέρθει στην Ελλάδα, για να την εξαπατήσει εκ νέου. Όμως τη φορά αυτή, ευτυχώς, Κυβερνήτης είναι ο Καποδίστριας.

Εικόνα 24. Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης. Στην πρόταση των δύο αυτών αγνών πατριωτών οφείλει το Έθνος τον ερχομό του Καποδίστρια.

Τρίτο μέρος
Ο Καποδίστριας Κυβερνήτης της Ελλάδας
(1827-1831)

Προσκήρυξις εφ' όμνις Έλληνας.

Έάν ό Διός μινδ' ήμιν, ής υαδ' ήμιν;

Ευχαριστώ τον Διόν ότι έφθασα ήρος εν μέτω ήμιν, και εις ήμιν
ιστημιστή ταβύλα στα ήν χαράν μινδ' ής μί ιστή χαρά και ήν άβιραρετόν ήμιν
όδοσύντι ήν μί όικυόσιν. Η ήμιν όί αι άβιραρετόσιν εις ήν σημαίον μας ή 12 ή
παρόσιν μπότι, και αι ιεράμψασαι ήρι ήν παδίσρετι ής άποσχεσής κωδίσρετι,
εάς σποσάι ιστήσιν, όί ότ ό ήρής ενός όν κωδίσρετι άποσιν, όν έί ήν ήμιν
ιστημιστή άφ' όν ή ιστημιστή κωδίσρετι, όταλή σποσάι ήν ήν ήμιν, εάς ή
ήρής άπό ής μίσχερας ής άναρχίας και εάς ήρι καθυσόσιν εις ήν άδυσήν και κωδίσ
ήν ιστημιστή. Ο όί ήος μου ήρος, και ή κωδίσρετι ήρι ής ήρής ήν, και ή κωδίσ
κωδίσρετι ής Ευράσιν όίωσιν ιστημιστή μου ήτος, εάς ιστημιστή όί ενός άλφει
όν δι σποσιν ήρι αι ήρής μου ήμιν τά εάς ήρής άπό ής κωδίσρετι άδίσρετι
κωδίσρετι, τά ήρι ήμιν άπό ήν ενός ήν ήμιν.

Αθήνα, 20 Ιανουαρίου 1828.

Ο Κυβερνήτης

Καποδίστριας

Α. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1827

1. Ο Ι. Καποδίστριας αποδέχεται την πρόσκληση

α. Το ψήφισμα της Γ' Εθνοσυνέλευσης

Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΙΤΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Θεωρούσα ότι η υψηλή επιστήμη του κυβερνάν την Πολιτείαν και φέρειν προς ευδαιμονίαν τα Έθνη, η εξωτερική και εσωτερική πολιτική, απαιτεί πολλήν πείραν και πολλά φώτα, τα οποία ο βάρβαρος Οθωμανός δεν επέτρεψε ποτέ εις τους Έλληνας.

Θεωρούσα ότι απαιτείται επί κεφαλής της Ελληνικής Πολιτείας ο κατά πράξιν και θεωρίαν Πολιτικός Έλλην, δια να την κυβερνήση κατά τον σκοπόν της πολιτικής κοινωνίας.

Ψηφίζει.

Α) Ο Κόμης Ιωάννης Καποδίστριας εκλέγεται παρά της Συνελεύσεως ταύτης, εν ονόματι του Ελληνικού Έθνους, Κυβερνήτης της Ελλάδος, και εμπιστεύεται την Νομοτελεστικήν αυτής δύναμιν.

Β) Ως τοιοῦτος θέλει κυβερνήσει την Ελληνικήν Πολιτείαν κατά τους καθεστώτας Νόμους.

Γ) Η διάρκεια της επιτραπέισης παρά του Έθνους εις αυτόν εξουσίας προσδιορίζεται δια επτά χρόνους, αρχομένους από της σήμερον.

Δ) Να ειδοποιηθή δι' εγγράφου, ενυπογράφου από όλους τους Πληρεξουσίους του Έθνους, προσκαλούμενος να έλθη εις την Πατρίδα δια ν' αναλάβη τας ηνίας της Κυβερνήσεως.

Ε) Διορίζεται Τριμελής Επιτροπή, γνωριζομένη υπό το όνομα «η Αντικυβερνητική Επιτροπή», δια να κυβερνήση την Ελλάδα εν απουσία του, και θέλει παύσει άμα φθάσει ο Κυβερνήτης εις την Ελλάδα.

ΣΤ) Το πάρον ψήφισμα να καταχωρηθή εις τον Κώδικα των Ψηφισμάτων και κοινοποιηθή δια του τύπου.

Εν Τροιζήνι την 2 Απριλίου 1827

Ο Πρόεδρος Γεώργιος Σισίνης

(Επονται αι υπογραφαί των λοιπών Πληρεξουσίων τον αριθμόν 115)

(Τ.Σ.) ο Γραμματεὺς της Συνελεύσεως

Ν. Σπηλιάδης.

β. Οι πρώτες κινήσεις του Καποδίστρια ως Κυβερνήτη

Ο Καποδίστριας έμαθε την είδηση για την εκλογή του κατά τα τέλη Απρίλη του 1827, όταν ακόμα ήταν στο Παρίσι. Το κείμενο του ψηφίσματος της Τροιζήνας όμως ήρθε στα χέρια του κατά τα τέλη Ιουνίου, όταν πια βρισκόταν στην Πετρούπολη, όπου έφτασε περί τα τέλη Μαΐου και τελικά έμεινε εκεί επί δυο πενήντα μήνες. Και μόλις στο Παρίσι έμαθε εξωδίκως τον διορισμό του ως Κυβερνήτης της Ελλάδας από τη Γ' Εθνοσυνέλευση, έσπευσε ν' αναχωρήσει για την Πετρούπολη με ενδιάμεσους σταθμούς Φραγκφούρτη, Βειμάρ, Βερολίνο. Στο σημείο όμως αυτό θα πρέπει να παραθέσουμε ένα σχόλιο μας ως απάντηση στους διάφορους βιογράφους ή ιστοριογράφους επικριτές του, κυρίως βεβαίως στους Άγγλους, οι οποίοι ως τώρα έχουν γεμίσει τόνους από χαρτί με το δηλητηριασμένο μελάνι τους, για ν' αποδείξουν ότι δεν ήταν τίποτ' άλλο παρά ένας αιθεροβάμων δοξομανής και ανίκανος πολιτικός, που, όταν συνειδητοποίησε ότι έγινε ο αποδιοπομπαίος τράγος της Ρωσίας, έκαμε τα αδύνατα δυνατά, για να γίνει κυβερνήτης της Ελλάδας! Κι έγινε ο κυβερνήτης τύραννος καταστρατηγώντας τις ελευθερίες ενός λαού, που τον πίστεψε, και υπηρετώντας κρυφά τις ρωσικές βλέψεις στη Μεσόγειο, καθώς και τις δικές του άμετρες φιλοδοξίες...

Μάλιστα. Αυτά και πολλά πολλά άλλα, που θα τα συναντήσουμε στο εξής στα κυβερνητικά του βήματα. Τέλος πάντων. Οι Άγγλοι ιστορικοί έχουν τους λόγους τους να τα υποστηρίζουν, κακώς βέβαια. Γιατί ήταν ο μοναδικός Έλληνας πολιτικός, που αντιστάθηκε στα ύπουλα και βρώμικα σχέδιά τους. Αλλά οι Έλληνες; Αντί να τον έχουν ανακηρύξει Άγιο της πολιτικής, όπως ο ίδιος απέδειξε σ' όλη τη σταδιοδρομία του, και που χάρη σ' αυτόν η Ελλάδα εμφανίζεται στον χάρτη ως κράτος ανεξάρτητο, έρχονται κάποιοι, Έλληνες ιστορικοί, και ρίχνουν πάνω του την πέτρα του αναθέματος! Το ότι όμως αυτούς τους ίδιους τους κρίνει την ίδια στιγμή, που τα γράφουν, ο αδέκαστος κριτής της Ιστορίας το έχουν αντιληφθεί; Έασον χαίρειν...

Ο άνθρωπος αυτός κατάφερε να ανέβη με την αξία του και μόνο στην κορυφή της διπλωματικής ιεραρχίας. Έφτασε να θεωρείται στη Ρωσία ο δεύτερος μετά τον Τσάρο! Κατά κοινή ομολογία ήταν ένας από τους δυο-τρεις αξιότερους ανθρώπους, αν όχι ο αξιότερος της εποχής του. Κέρδιζε παντού την εκτίμηση, όπου κι αν πήγαινε μ' όποιους κι αν είχε συναλλαγές, ακόμα και με τους εχθρούς του. Θυσίασε, όπως ξέρουμε την προσωπική του ζωή, την προσωπική του ευτυχία, τη γλιδή, τον πλούτο, την άνεση, την προοπτική της καριέρας του και περιορίστηκε επί πέντε χρόνια στη Γενεύη ζώντας πάμφτωχα, ενώ αμειβόταν πλουσιοπάροχα, για να βοηθήσει τη δοκιμαζόμενη πατρίδα του. Αρνήθηκε το υπουργείο εξωτερικών της Ρωσίας, τα προσωπικά οφέλη που συνεπαγόταν η θέση αυτή, την ετήσια σύνταξη των 60.000 φράγκων εφόρου ζωής, εγκατέλειψε τις ανέσεις

του πολιτισμού της εποχής εκείνης, και ήρθε στην Ελλάδα, προκειμένου να της δώσει υπόσταση μέσα από το χάος, ξοδεύοντας συναίσθημα, κόπο, άοκνες προσπάθειες, καθώς και τις προσωπικές του οικονομίες, απ' όσα του είχαν μείνει απ' τις πλούσιες αποδοχές του στο υπουργείο εξωτερικών της Ρωσίας.

Πριν έρθει εδώ, έφτασε να ζητιανεύει για την Ελλάδα σε ευρωπαϊκές Αυλές, σε συλλόγους, σε χρηματιστηριακούς οίκους. Δέχτηκε χλευασμούς, προσβολές, εμπαιγμούς και απειλές ακόμα και τα υπέμεινε όλα, γιατί αυτό του υπαγόρευε η φωνή της πατρίδας του. Εγκατέλειψε τη ζωή μέσα στο ρωσικό παλάτι, για να ξεκινήσει στα 51 του χρόνια μια καινούργια ζωή πάνω στον πρωτογονισμό και στα ερείπια. Άφησε την προσωπική του ασφάλεια μέσα στα διπλωματικά μέγαρα και ήρθε να συμμαζέψει τα ασυμμάζευτα, ενώ πάνω απ' το κεφάλι του κρέμονταν πιστόλια και μαχαίρια. Κι απ' αυτά τελικά δεν γλίτωσε. Την πρόσκληση την αποδέχτηκε...

Το διάστημα που διέμεινε στο Παρίσι ήρθε σε επαφή με αρκετούς κύκλους, πολιτικούς, επιμορφωτικούς και οικονομικούς, τόσο για να διαμορφώσει άποψη για το πώς θα τον αντιμετώπιζαν οι Ευρωπαίοι ως Κυβερνήτη της Ελλάδας, όσο και για να διερευνήσει αν υπήρχαν προοπτικές για οικονομική ενίσχυση. Έφυγε όμως απ' το Παρίσι, για να ξανάρθει και πάλι το φθινόπωρο, αφού στο μεταξύ περάσει κάποιους άλλους προγραμματισμένους σταθμούς του, προκειμένου σ' αυτούς τους σταθμούς να ζητήσει βοήθεια για την Ελλάδα. Και βασικά έπρεπε το γρηγορότερο να γυρίσει στην Πετρούπολη, ύστερα από πέντε συναπτά έτη. Εκεί είχε πολλά να δει, με πολλούς να συνομιλήσει, να συναντήσει τον Τσάρο Νικόλαο, να του εκθέσει τις απόψεις του για την επικείμενη Συνθήκη του Λονδίνου και να υποβάλει την παραίτησή του από υπουργός εξωτερικών στον Νικόλαο, επειδή διαφορετικά δεν μπορούσε απρόσκοπτα ν' αναλάβει Κυβερνήτης της Ελλάδας! Πάσχιζε να κρατάει τα προσχήματα και τους τύπους στο καθετί, χωρίς ωστόσο να ξεφεύγει απ' την ουσία των πραγμάτων. Και σε καμιά περίπτωση δεν ήθελε να εκθέσει τον Τσάρο, ειδικά απέναντι στους Άγγλους και τους Γάλλους.

γ. Επιστροφή στην Πετρούπολη

Φεύγει από το Παρίσι και απ' τις αρχές Μαΐου περνάει βιαστικά από τη Φρανκφούρτη, Βειμάρ, Βερολίνο, έτσι που στο τέλος Μαΐου του 1827 βρισκόταν πλέον στην τόσο γνώριμή του Πετρούπολη. Και καθώς ο Νικόλαος απουσίαζε σε περιοδεία, ο Καποδίστριας επισκέφτηκε τον τάφο του Τσάρου Αλέξανδρου, όπου συγκινημένος, κατά τον Αλέξανδρο Στούρτζα, βιογράφου του, έχυσε δάκρυα θαλερά. Στη συνέχεια επισκέφθηκε τα υπόλοιπα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας, και είχε μια ιδιαίτερη και άκρως ενδιαφέρουσα συνο-

μιλία με την υπέργηρη μητέρα του Τσάρου Νικολάου Α΄, Σοφία Μαρία Δωροθέα, η οποία έναν χρόνο αργότερα πέθανε, αλλά αποδείχτηκαν προφητικά τα λόγια της. Άκρως συγκινημένη η μητέρα αυτοκράτειρα του είτε μεταξύ άλλων εξορκίζοντάς τον: «Μη, δια το όνομα του Θεού, υπάγητε εις την Ελλάδα, κύριε Κόμη, διότι δύναται εκεί να αποπειραθώσι κατά της ζωής σας. Σεις δεν γνωρίζετε με ποίον τρόπον οι Έλληνες κατατρώνουσιν αλλήλους δια την επιθυμίαν τους να εξουσιάζωσι πάντες, αλλά να μην υποτάσσεται ουδείς...».

«Κυρία, εάν εγώ αρνηθώ και η Ελλάς καταπέση, τι θα είπωσι περί εμού; Ιδού ο ανήρ ο οποίος ηδύνατο να την σώση και ο οποίος προετίμησεν επιφανή θέσιν εις την Ρωσίαν της σωτηρίας της πατρίδος του, η οποία και έχαθη. Άλλωστε κυρία μου, καθώς αφιέρωσα τη νεότητά μου εις την υπηρεσίαν του ενδόξου ευεργέτου μου μακαρίτου υιού της Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητος Σας, ομοίως δύναμαι κάλλιστα να προσφέρω εις την Ελλάδα θυσίαν το γηραλέον σώμα μου»¹⁷⁸.

Σε λίγο επέστρεψε και ο Νικόλαος, ο οποίος δέχτηκε τον φίλο του αδερφού του και αφοσιωμένο υπουργό με μεγάλη χαρά και με όλες τις δέουσες τιμές. Καθημερινά πλέον ο Καποδίστριας δεχόταν προσκλήσεις από τους ανθρώπους των ανακτόρων, άκουγε τους πάντες, δεχόταν ερωτήσεις, απαντούσε για τα πάντα, αλλά παντού φαινόταν ότι σκόρπιζε την αγάπη του για την Ελλάδα. Εκεί κάποια στιγμή έλαβε και την επιστολή με τα ψηφίσματα της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης.

Με τον Τσάρο Νικόλαο συζήτησε πολλά. Στο διάστημα, που έμεινε εκεί είχαν πέντε συναντήσεις. Σε όλες ο μεν Καποδίστριας επέμεινε στην παραίτησή του ζητώντας επίμονα να γίνει αποδεκτή από τον Τσάρο, ο δε Νικόλαος του ζητεί, φορές και με δραματική ένταση, να μην παραιτηθεί από τη θέση του, γιατί στην Ελλάδα θα αντιμετωπίσει αρκετά προβλήματα και μάλιστα θα κινδυνέψει και η ζωή του. Και εκτός από αυτά του έκαμε αρκετές δελεαστικές προτάσεις, με σκοπό να παραμείνει στο υπουργείο εξωτερικών της Ρωσίας. Ο Καποδίστριας όμως ήταν αμετάπειστος και αποφασισμένος να θυσιάσει τα πάντα στον βωμό της πατρίδας του.

Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε την οριστική τοποθέτηση του μεγάλου αυτού Έλληνα απέναντι στον «Αυτοκράτορα Πασών των Ρωσιών»: «*Η απόφασή μου είναι αμετάκλητη. Πάνω απ' όλα ανήκω στη χώρα μου. Δεν έχω την ψευδαίσθηση να πιστεύω ότι εγώ μοναχός μπορώ να την σώσω. Όταν βλέπω όμως σε ποίων ανθρώπων τα χέρια βρίσκεται τώρα η τύχη της, δεν μπορώ να αποκρύψω ότι διαθέτω περισσότερα μέσα από αυτούς. Πιστεύετε, Μεγαλειότατε, ότι θα εγκατέλειπα μία τόσο λαμπρή θέση, μία τόσο ένδοξη υπηρεσία και μία τέλεια εξασφάλιση στη Ρωσία... εάν δεν ένιωθα ότι με προστάζει η επιτακτική ανάγκη των πε-*

¹⁷⁸ Έτσι διέσωσε την στιχομυθία ο Αλ. Στουρτζας, βασιζόμενος στον πρόλογο του Α΄ τόμου των επιστολών του Καποδίστρια, Γενεύη 1839. Το αναφέρει και ο Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 85-86.

ριστάσεων της χώρας μου και η έλλειψη των ανθρώπων;». Και συνεχίζει παρακάτω: «Μην πιστέψετε καθόλου, Μεγαλειότατε, ότι πηγαίνω στην Ελλάδα με την ρωσικήν λιβρέα στους ώμους μου. Δεν είμαι εγώ εκείνος που θα σας βοηθούσε να στήσετε εκεί τις σημαίες σας και δεν είμαι εγώ εκείνος που θα σας δάνειζε το χέρι του, για να επιτευχθεί ένα δεύτερο πολιτικό έγκλημα σαν εκείνο του διαμελισμού της Πολωνίας»¹⁷⁹.

Κατόπιν αυτού ο Τσάρος έκαμε δεκτή την παραίτησή του στις 12 Ιουλίου του 1827 με τα εξής λόγια: «Καθ' ην εξέφρασε προς Ημάς ευχήν ο ιδιαίτερος Ημών σύμβουλος Κόμης Καποδίστριας ηηδοκήσαμεν να δώσωμεν αυτό την από της Ημετέρας υπηρεσίας πλήρη και τελείαν παραίτησιν. Είναι ευχάριστον Ημίν να εκφράσωμεν αυτό, επί τη ευκαιρία ταύτη, πάσαν Ημών την ευγνωμοσύνην δια τον πεφωτισμένον ζήλον μεθ' ου εξεπλήρωσε τα χρέη αυτού, δια την προς τα συμφέροντα και την δόξαν της Ρωσίας αφοσίωσιν αυτού και δια την αγάπην προς το σεβαστόν πρόσωπον του αγαπητού ημών αδελφού αιοδίδιμου αυτοκράτορος Αλεξάνδρου, ου η μνήμη είναι ένδοξος, ούτινος πάντοτε εδικαίωσε την προς αυτόν εμπιστοσύνην.

Ευδοκούμεν δε να διαβεβαιώσωμεν αυτόν περί της προς αυτόν αμετατρέπτου Ημών ευμενείας.

Υπεγράφη ιδία χειρί της ΑΑ Μεγαλειότητος
ΝΙΚΟΛΑΟΣ»¹⁸⁰

Ο Καποδίστριας είναι πλέον ελεύθερος από κάθε δέσμευση και χωρίς την παραμικρή χρονοτριβή γράφει επιστολές σε πλούσιους Έλληνες σε διάφορες πόλεις της Ρωσίας ζητώντας οικονομική ενίσχυση για τον απελευθερωτικό Αγώνα. Συν τοις άλλοις δεν παραλείπει να ενημερώσει τον Ελβετό τραπεζίτη φίλο του Εϋνάρδο: «Εάν σου φέρω διακοσίας η τριακοσίας χιλιάδας φράγκων, ημπορείς εντός ολίγου να κινήσης προς την Ελλάδα χιλίους στρατιώτας καλώς παρεσκευασμένους;»¹⁸¹

Ο Τσάρος, εκτός από τις τιμές που του απέδωσε, επέμεινε να του χορηγήσει την ισόβια σύνταξη, των 60.000 φράγκων ετησίως! Όμως ο άμεμπτος αυτός χαρακτήρας δεν το δέχτηκε, προκειμένου στο εξής να μην έχει καμιά δέσμευση με τη Ρωσία, αλλά και να μην δώσει αφορμή να δημιουργηθούν υπόνοιες σε Αγγλία και Γαλλία. Ως κυβερνήτης της Ελλάδας πλέον αποφάσισε να κρατά στο εξής ίσες αποστάσεις απέναντι στις τρεις Δυνάμεις χωρίς όμως να ξεφεύγει από τα όρια των διπλωματικών του υποχρεώσεων. Κι έτσι το θεώρησε πρόπον,

¹⁷⁹ Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 215-216.

¹⁸⁰ Ρούσσο, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 31.

¹⁸¹ Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Α, σελ. 119.

πριν πάει στην Ελλάδα, ύστερα από την Πετρούπολη να επισκεφτεί το Λονδίνο και το Παρίσι.

δ. Κρίσεις για τη συνάντηση Νικολάου - Καποδίστρια

Η επιστημονική δεοντολογία, καθώς και η ιστορική αναγκαιότητα μας υποχρεώνει να δώσουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στις συναντήσεις του Αυτοκράτορα Νικολάου Α΄ και του Ι. Καποδίστρια. Αφενός επειδή έχουν γραφεί αρκετές ανακρίβειες λόγω δυσμενών προκαταλήψεων, κυρίως από Άγγλους βιογράφους, και αφετέρου επειδή επιβάλλεται να κρίνουμε τα πράγματα λογικά με βάση τα όσα έλαβαν χώρα κατά τα έτη που ακολούθησαν και έφεραν τις εξελίξεις που έφεραν. Βασικά, κανείς δύσκολα μπορεί να αρνηθεί ότι ο Νικόλαος επιθυμούσε να βοηθήσει την Ελλάδα, όπως απέδειξε στη συνέχεια η πορεία των γεγονότων, αλλά έπρεπε να προσέξει να μη βάλει σε κίνδυνο τα ρωσικά συμφέροντα εξαιτίας αυτού. Συνεπώς οι κινήσεις του έπρεπε να είναι φοβερά προσεγμένες, σε σημείο μάλιστα που, φορές, έπρεπε να φαίνεται στους άλλους Ευρωπαίους ότι το ελληνικό ζήτημα δεν τον ενδιέφερε καν! Κανείς επίσης δεν μπορεί να αρνηθεί ότι ο Καποδίστριας δεν έκλινε μονάχα συναισθηματικά προς τη Ρωσία, αλλά απ' τη Ρωσία περίμενε την τελική και οριστική βοήθεια.

Το ότι συζητήθηκε διεξοδικά μεταξύ τους με πνεύμα κατανόησης και εμπιστοσύνης η στάση της Ρωσίας, ύστερα από τη συνθήκη που ετοιμάζαν στο Λονδίνο οι τρεις Δυνάμεις, δεν μένει καμιά απολύτως αμφιβολία. Ωστόσο, για να έγινε μεταξύ τους κρυφό σύμφωνο, όπως έχει γραφεί από διάφορους, με το οποίο ο Καποδίστριας υποχρεούται να επιβάλει τη ρωσική επιρροή στην Ελλάδα, με αντάλλαγμα απ' την πλευρά του Τσάρου να μη δεχτεί να γίνει η Ελλάδα φόρου υποτελής στον Σουλτάνο, δεν έχουμε καμιά απόδειξη να υποστηρίξουμε ότι μαγειρεύτηκε κάτι τέτοιο μεταξύ των δύο ανδρών. Επομένως το υποτιθέμενο «Σύμφωνο Πετροπόλεως» δεν μπορούμε να δεχτούμε ότι υπάρχει. Άρα αποτελεί φήμη. Όπως φήμη αποδείχτηκε το ότι ο Καποδίστριας παραμένει στη Ρωσία αναλαμβάνοντας κυβερνητικά καθήκοντα.

Εκ των πραγμάτων μπορούμε να συμπεράνουμε τα παρακάτω:

- i. Τελικά, πρέπει ο Τσάρος να έπεισε τον Καποδίστρια ότι η πλήρης ανεξαρτησία της Ελλάδας ευθύς εξαρχής δεν είχε και τόσο μεγάλη σημασία, επειδή ακριβώς οι προοπτικές θα ακολουθούσαν μια διαδικασία μακροχρόνια.
- ii. Ο Καποδίστριας πρέπει να έπεισε τον Τσάρο ότι ο ίδιος ως Κυβερνήτης της Ελλάδας θα διευκόλυνε την εφαρμογή της Συνθήκης που επρόκειτο να υπογραφεί στο Λονδίνο, πράγμα το οποίο λειτουργούσε προς το συμφέρον της Ρωσίας.

Κι απ' ό,τι δείχνουν τα γεγονότα κάπου εκεί πρέπει να ήρθαν σε συμφωνία, οπότε ο Τσάρος έκαμε δεκτή την παραίτηση λίγες μόνο μέρες, πριν υπογραφεί στο Λονδίνο την 24η Ιουνίου/ 6η Ιουλίου 1827 η περιβόητη αυτή συνθήκη. Και όλα συνηγορούν στο να δεχτούμε ότι οι Ρώσοι εκπρόσωποι στο Λονδίνο κατά την υπογραφή της εν λόγω συνθήκης ήταν ενήμεροι για τη συμφωνία Τσάρου και Καποδίστρια. Αλλά και το γεγονός ότι στις 14 Ιουλίου 1827, λίγες μόνο μέρες μετά την υπογραφή, ο Καποδίστριας με επιστολή του στον Τσάρο τον βεβαιώνει ότι δέχεται τελικά χωρίς επιφυλάξεις τη Συνθήκη του Λονδίνου. Και συνεχίζει στην επιστολή του υπογραμμίζοντας την ανάγκη για οικονομική και στρατιωτική ενίσχυση. Μάλιστα τόνιζε την προτίμησή του σε ελβετικές ή γερμανικές δυνάμεις. Στο μεταξύ και με γερμανικούς κύκλους είχε επαφές και με Ελβετούς της εμπιστοσύνης και της προσδοκίας του, κυρίως τον Εϋνάρδο, ξεκίνησε τις σχετικές διαδικασίες. Επόμενος σταθμός του το Λονδίνο. Αν και εκ των προτέρων ήξερε το τι θα συναντήσει. Όμως έπρεπε να πάει. Και το τι είχε κάνει ο άνθρωπος αυτός για την Ελλάδα απ' τη στιγμή που έφυγε από τη Ρωσία, 28 Ιουλίου του '27, μέχρι τον Ιανουάριο του '28 που ήρθε στην Ελλάδα, χρειάζονται βιβλία για να μπορέσει κανείς να τα χωρέσει.

ε. Το πέρασμα από το Λονδίνο

Στις 28 λοιπόν Ιουλίου του 1827 αποχαιρετά με τις θερμές ευχαριστίες του τον Τσάρο και τους υπόλοιπους των ανακτόρων και φεύγει οριστικά από την Πετρούπολη. Κατευθύνεται πλέον για τον άλλο μεγάλο του σταθμό, το Λονδίνο. Ήδη σύσσωμη η αγγλική διπλωματία και οι ανώτεροι αξιωματούχοι της χώρας αυτής έχουν προετοιμαστεί να του επιφυλάξουν μια υποδοχή που έδειχνε τον χαρακτήρα και τις προθέσεις των Άγγλων απέναντί του και απέναντι στην Ελλάδα. Δεν ήταν απλώς υποτιμητική ή προσβλητική. Ήταν ολοφάνερα εχθρική.

Στις 4 Αυγούστου βρίσκεται ξανά στο Βερολίνο, όπου η βασιλική οικογένεια τον υποδέχτηκε με χαρά και τον περιέβαλε με αγάπη. Ωστόσο κάποιοι αγγλικοί κύκλοι θα διαδώσουν ότι στη Γερμανία ο Καποδίστριας δεν βρήκε ανταπόκριση! Στο Βερολίνο έμεινε λίγες μέρες, και στις 10 Αυγούστου θα βρεθεί στο Αμβούργο κι από εκεί με αγγλικό πλοίο θ' αναχωρήσει για το Λονδίνο, όπου θα φτάσει στις 15 Αυγούστου.

Εξαρχής κινήθηκε να συναντηθεί με τον πρωθυπουργό Γ. Κάννινγκ, για να διαπιστώσει αμέσως ότι έφτασε μια εβδομάδα μετά τον θάνατο του Άγγλου πολιτικού και την επαύριο της άφιξης του Καποδίστρια στο Λονδίνο γινόταν η ταφή του Κάννινγκ! Πλήγμα μεγάλο για τον Έλληνα πολιτικό. Η ανώτερη διπλωματία του φέρθηκε πολύ ψυχρά. Και ο Ουέλινγκτον τον αντιμετώπισε εχθρικά. Ο λόρδος Γκρέν δεν δέχτηκε ούτε να τον δει. Αλλά ας δούμε πώς περιγράφει

ο Σπυρίδων Τρικούπης¹⁸², την υποδοχή που έκαμε ο Βασιλιάς Γεώργιος Δ΄ στον Καποδίστρια. Του την διηγήθηκε ο ίδιος όταν έφτασε στην Ελλάδα και διόρισε τον Τρικούπη Γραμματέα της Επικρατείας.

Γράφει λοιπόν ο Τρικούπης: «Φθάσας ο Κυβερνήτης εις Αγγλίαν, εξήτησε να προσκυνήση τον βασιλέα και μετά πολλὰς ημέρας αφιχθείς κατά διαταγήν αυτού εις Βινδσώρην, όπου διέτριβεν, εισήχθη εις την πινακοθήκην του παλατίου· μετά πολλήν δε ώραν ηνεώχθη άλλη θύρα, εισήλθεν άνθρωπος υψηλού αναστήματος, ιδιωτικώς και αμελώς ενδεδυμένος, έκλεισε την θύραν και ήρχισε να παρατηρήτας ανακειμένας εικόνας και να προχωρή, όπου ίστατο ο Καποδίστριας. Ούτος και εκ του προσώπου και εκ του αναστήματος επείσθη ότι ήτο ο βασιλεύς, ον είχεν άλλοτε ίδη, συνοδεύων εις Αγγλίαν τον αυτοκράτορα Αλέξανδρον. Απορών δ' επί τω παραδόξω τούτω τρόπω της εντεύξεως, ανέμενε το αποβησόμενον όρθιος, άφωνος και ακίνητος. Προχωρών ο βασιλεύς, κατήντησεν, όπου ίστατο ο Καποδίστριας και ως αν τον συνήντησεν απροσδοκίτως ανεφώνησεν: “Ah! Vous etes ici, monsieur le comte! Je suis bien aise de vous voir”. (Α! Είσθε εδώ, κύριε κόμη! Είμαι πολύ ευχαριστημένος διότι σας είδον). Ταύτα είπε και μίθ' απάντησιν αναμείνας απεχαιρέτησεν, απεμακρόνθη ησύχως, παρατηρών τας λοιπάς εικόνας και εξήλθεν, δι' ης είχεν εισέλθει θύρας· τούτου γενομένου ήνοιξέ τις την θύραν δι' ης εισήχθη ο Καποδίστριας, και τον προέπεμψεν εις την άμαζάν του, ως λαβούσης χώραν της μετά του βασιλέως συνεντεύξεώς του. Ο τρόπος ούτος εξεικόνισεν αποχρώντως την διάθεσιν της αγγλικής κυβερνήσεως προς τον Κυβερνήτην της Ελλάδος».

Αυτό και μόνο μπορεί ν' αποδείξει το μέγεθος της αφοσίωσης του Κυβερνήτη στην πατρίδα του. Γιατί ένας τέτοιος διπλωμάτης οξυδερκής και έμπειρος, όπως αποδείχτηκε ο ίδιος, δεν ήταν δυνατό να μην καταλάβει το νόημα της υποδοχής του Γεωργίου Δ΄. Ήξερε και τα αίτια και συμπέραινε τα αποτελέσματα. Δεν περιέμενε πλέον από τους Άγγλους ούτε διπλωματική στήριξη ούτε οικονομική ενίσχυση. Και ευθύς εξαρχής προδιέγραψε τη στάση του απέναντί τους. Ήξερε επίσης πως η συνέχεια θα είναι πολύ χειρότερη...

Τελικά με τη στάση τους απέναντί του οι Άγγλοι απέδειξαν εκείνο που σημείωσε ο Καρολίδης¹⁸³: «Η όλη εσωτερική αδυναμία και σαπρότης της τοιαύτης (Αγγλικής) πολιτικής, η καλυπτομένη ζώντος του Γ. Κάννινγκ, διεφάνη επί των διαδόχων αυτού, οίτινες και αυτοί ήσαν υποχρεωμένοι να ώσιν εν ελαχίστω μέτρω φιλέλληνας, ενώ ήσαν εν μεγίστω φιλότουρκοι!».

Αλλά τη δυσπιστία των Άγγλων προς τον Καποδίστρια θα την εκφράσει με κύριο άρθρο της εκείνες τις μέρες και η εφημερίδα Morning Post, που έγραφε

¹⁸² Τρικούπης, Σπ., 1888, τόμ. Δ΄, σελ. 181.

¹⁸³ Καρολίδης, Π., 1922, τόμ. Α, σελ. 415-416.

και το εξής¹⁸⁴: «*Η Αγγλική κυβέρνηση ουδέποτε θα επιτρέψει τοιούτον άνθρωπον να χειρίζεται κατά το δοκούν τας τύχας της Ελλάδος...*».

Έτσι εξηγείται το ότι ήδη οι Άγγλοι άρχιζαν να μετρούν το νήμα της ζωής του Κυβερνήτη. Με δυσφορία κάλυψε τις υπόλοιπες μέρες, και για να μη δώσει λαβές για περαιτέρω κακόβουλες ερμηνείες. Δεν επισκέφθηκε καν τον Πρίγκιπα Λεοπόλδο του Σαξ Κόμπουργκ, γαμπρό του Γεωργίου Δ', που ήδη άρχισε να εκδηλώνει ενδιαφέρον για τον θρόνο της Ελλάδας. Ωστόσο επισκέφθηκε τον ετοιμοθάνατο φίλο του, Ιταλό ποιητή Ούγο Φώσκολο. Παραβρέθηκε μάλιστα και στην κηδεία του. Βρήκε την ευκαιρία να στείλει και τα πρώτα του έγγραφα στον πρόεδρο της Εθνοσυνέλευσης καθώς και στον πρόεδρο της προσωρινής κυβέρνησης της Ελλάδας. Δεν παρέλειψε να επισκεφτεί και τον πρεσβευτή της Αυστρίας στην Αγγλία.

Μπορεί ο Αυστριακός Καγκελάριος Μέττερνιχ να ένιωθε πανευτυχής που ο Καποδίστριας έφυγε απ' την Ευρώπη συμβιβαζόμενος με τον πολιτικό του θάνατο, αλλά ο ευγενής Κυβερνήτης όφειλε να τηρεί τα προσχήματα απέναντι σε όλους. Ο πρεσβευτής της Αυστρίας αναφέρει σε κάποια έκθεσή του¹⁸⁵: «*Ο Καποδίστριας μου παρέστησε τη συνθήκη του Ιουλίου ως πράξιν εις την οποίαν εκάστη των τριών Δυνάμεων απέβλεπεν προς το ίδιον αυτής συμφέρον, ουδεμία δε της Ελλάδος. Η μεταξύ Ρωσίας και Αγγλίας αντιζηλία είχε γεννήσει το πρωτοκόλλον (Πετρούπολης), η δε Γαλλική φιλαντία μετέβαλε το πρωτόκολλον εκείνο εις συνθήκη.*» Στις 20 Σεπτεμβρίου φεύγει από το Λονδίνο με πολύ άσχημα συναισθήματα. Πέρασε στη συνέχεια για λίγο απ' τις Βρυξέλλες και αμέσως αναχωρεί για το Παρίσι, όπου θα φτάσει στις 27 Σεπτεμβρίου και θα παραμείνει επί έναν περίπου μήνα. Στις Βρυξέλλες θα δει για λίγο τον Πρίγκηπα της Οράγγης, που τον είχε υπόψη του για Βασιλιά της Ελλάδας, και συναντήθηκε επίσης με το φίλο του βαρόνο Χανς Γκάγκερν, στον οποίο είπε και τα εξής¹⁸⁶: «*Ο αυτοκράτορας της Ρωσίας μου πρόσφερε πάλι το υπουργείο Εξωτερικών. Του αποκρίθηκα πως επειδή στα συμβούλια θα είμαι μόνον Έλληνας, προτιμότερο είναι να μείνω Έλληνας στην Ελλάδα. Η θέση μου είναι εξαιρετικά δύσκολη. Στο Λονδίνο με χαρακτηρίζουν Ρώσο και στην Πετρούπολη Αγγλομανή*».

στ. Ο σταθμός στο Παρίσι

Φθάνοντας στο Παρίσι θέλησε να πιστέψει ότι μπορούσε να βασιστεί σε κάποιους φίλους του και έλπιζε στη βοήθεια του ομολογουμένως φιλέλληνα βασιλιά Καρόλου Ι'. Όμως προς μεγάλη του έκπληξη διαπίστωσε ότι, παρά τα φιλελληνικά του αισθήματα, ο Κάρολος Ι' δεν έβλεπε τον Καποδίστρια ως Έλληνα,

¹⁸⁴ Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 520.

¹⁸⁵ Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 217.

¹⁸⁶ Καρολίδης, Π., 1922, τόμ. Α, σελ. 160.

αλλά ως έναν τυχοδιώκτη που τρεφόταν με ιδέες δήθεν φιλελεύθερες και υποστήριζε τις επαναστάσεις. Τον χαρακτήριζε μάλλον ως ένα κοσμοπολιτικό κάθαρμα¹⁸⁷, που η παρουσία του στην Ελλάδα μπορούσε ανά πάσα στιγμή να βάλει σε κίνδυνο την ισορροπία και την τάξη.

Ωστόσο ο πρωθυπουργός Βιλλέλ του φέρθηκε φιλικά και υποστήριξε κατ' αρχήν την ιδέα για οικονομική ενίσχυση της Ελλάδας. Αντίθετα ο υπουργός Εξωτερικών Νταμά μπορεί να μην έδειξε ενθουσιασμό για όλα αυτά, αλλά δεν ήταν και εχθρικός. Βεβαίως και η γαλλική κυβέρνηση όπως και η αγγλική δεν ευαρεστήθηκαν με την εκλογή του Καποδίστρια, όμως αυτές οι ίδιες πριν λίγο καιρό είχαν υπογράψει μαζί με τη ρωσική αντιπροσωπεία τη Συνθήκη του Λονδίνου (6ης Ιουλίου) και με βάση αυτή τη συνθήκη ήταν υποχρεωμένες να βοηθήσουν την Ελλάδα σε περίπτωση που η Τουρκία αρνούνταν να συμμορφωθεί με τις επιταγές της συνθήκης.

Ο Καποδίστριας εξήγησε στους Γάλλους πολιτικούς ότι ήταν ανάγκη να εξασφαλίσει η Ελλάδα μεγαλύτερη εδαφική έκταση περιλαμβάνοντας τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου. Απέφυγε να συναντήσει τον Ρώσο πρεσβευτή στο Παρίσι, για να μην δώσει την εντύπωση ότι ενεργεί υπέρ της Ρωσίας, ενώ πήγαινε πολύ συχνά στην αγγλική πρεσβεία. Είχε προφανώς τους λόγους του. Επιπλέον συνεννοήθηκε με αρκετά φιλελληνικά κομιτάτα και αρκετούς ακόμα φορείς από τους οποίους προσδοκούσε βοήθεια.

Απέφυγε τις επαφές του με τον Κοραή, επειδή τελευταία διαφωνούσε με τις ιδέες του, και αρκέστηκε μονάχα σε μια τυπική επίσκεψη.

Χαρακτηριστική και ιδιαίτερης σημασίας είναι μια «συνέντευξη» του Κυβερνήτη στο Παρίσι, στις 3 μόλις Οκτώβρη, όπου απαντά γραπτώς στο ερωτηματολόγιο του Ουίλλμοτ Όρτον, υφυπουργού Πολέμου και Αποικιών της Αγγλίας. Το ερωτηματολόγιο είναι σχετικό με την τότε επικρατούσα κατάσταση στην Ελλάδα. Στο ερώτημα του Όρτον: *«Τι πρέπει να εννοήσουμε λέγοντας Ελλάδα σήμερα;»* ο Καποδίστριας απαντά με παρρησία και ετοιμότητα: *«Το ελληνικό έθνος αποτελείται από ανθρώπους, οι οποίοι από την άλωση της Κωνσταντινούπολης δεν έπαψαν να έχουν την ορθόδοξη πίστη και να μιλούν τη γλώσσα των πατέρων των. Παρέμειναν δε υπό την πνευματική και κοσμική δικαιοδοσία της εκκλησίας, όπου κι αν κατοικούν μέσα στην Τουρκία.»*

Και στο ερώτημα *«Ποία είναι τα γεωγραφικά όρια της Ελλάδας;»*, απαντά ευθαρσώς: *«Τα όρια της Ελλάδας από τεσσάρων μεν αιώνων χαραχτηκαν από δικαιώματα, τα οποία ούτε ο χρόνος, ούτε οι μεγάλες συμφορές κατόρθωσαν να διαγράψουν. Και χαραχτηκαν από το 1821 με το αίμα που χύθηκε στις σφαγές*

---

187 Dakin, D., 1983, σελ. 260.1

των Κυδωνιών, της Κύπρου, της Χίου, της Κρήτης, των Ψαρών, του Μεσολογγίου και στις πολυάριθμες ναυμαχίες και μάχες στις οποίες δοξάστηκε το γενναίο αυτό έθνος»¹⁸⁸.

Με απaráμιλλο λοιπόν θάρρος ορίζει από τότε τα όρια του Ελληνισμού και το κάνει μπροστά στην επίσημη αγγλική κυβέρνηση δίχως να υπολογίζει τις συνέπειες! Αυτή είναι η «Μεγάλη Ιδέα» του ελληνισμού διατυπωμένη στα όριά της από τον ανεπανάληπτο Ιωάννη Καποδίστρια. Θα τη σφετεριστεί 16 χρόνια αργότερα ο κατεξοχήν σφετεριστής των πάντων Ι. Κωλέττης!

Στο Παρίσι έμεινε σχεδόν ως τα τέλη του Οκτώβρη αναλώνοντας τις μέρες του μάλλον σε διαδικασίες διερευνητικές. Πάντως η κάθε του σκέψη, ο κάθε λόγος και η κάθε του ενέργεια απέβλεπαν μόνο στο πώς θα μεταστρέψει την πολιτική των τριών Δυνάμεων υπέρ της Ελλάδας. Περίμενε και διπλωματική στήριξη και οικονομική ενίσχυση. Και την περίμενε πιο πολύ από τη Ρωσία πρώτα και τη Γαλλία ύστερα, παρά από την Αγγλία. Απ' αυτή τη χώρα κατάλαβε πια πως δεν μπορούσε να ελπίζει παρά μόνο να φοβάται τη ραδιουργία. Όμως εξακολουθούσε να στέκεται στο ύψος του και να τηρεί τα προσχήματα.

ζ. Προσωρινή επιστροφή στη Γενεύη και άφιξή του στην Αγκόνα

Τέλη Οκτώβρη με αρχές Νοέμβρη του 1827, πριν δηλαδή ξεκινήσει για την Ελλάδα, θέλησε να κάνει πρώτα έναν γύρο της Ελβετίας και ύστερα να πάει στο Τορίνο. Πέρασε λοιπόν από Βασιλεία, Ζυρίχη, Βέρνη για να αφήσει τελευταία τη Γενεύη, την πόλη που τον φιλοξένησε τα πέντε τελευταία χρόνια, όπου και θα παραμείνει τώρα για έξι ημέρες. Συνάντησε παντού φίλους και αξιωματούχους, αντάλλαξε απόψεις και τους αποχαιρέτησε. Απ' όλους ζητούσε την εύνοιά τους απέναντι στην Ελλάδα. Αρκετοί τον συνέχαιραν για την εκλογή του και του εύχονταν να φέρει εις πέρας το έργο του. Σεμνά, ταπεινά και ρεαλιστικότερα τους απαντούσε ότι προέχει η σωτηρία της Ελλάδας κι όχι το δικό του αξίωμα. Δεν έπαυε να τους τονίζει ότι έχει πλήρη επίγνωση των καταστάσεων, που πρόκειται να αντιμετωπίσει. Ήξερε πια τον δρόμο του.

Στη Γενεύη ανέθεσε στη φροντίδα του καθηγητή Αλέξανδρου Ραδινού τριάντα ορφανά Ελληνόπουλα. Οι δαπάνες θα καλύπτονταν από ιδιαίτερο ταμείο που δημιουργήθηκε από φίλους του Καποδίστρια. Διαβεβαίωσε τους πάντες ότι είναι έτοιμος να δώσει τα πάντα για την Ελλάδα και, αφού κανόνισε με τον φίλο του Βερνέ κάποια νομικού χαρακτήρα ζητήματα, έφυγε από τη Γενεύη με τελευταίο σταθμό του την Ιταλία.

Πρώτα πήγε στη Βενετία, όπου υπήρχαν αρκετοί ενδεείς περιπλανώμενοι

¹⁸⁸ Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Α', σελ. 190.

Έλληνες πρόσφυγες, που συντηρούνταν από ιδιαίτερο ταμείο που δημιουργήθηκε με τις εισφορές των ομογενών. Τη διαχείριση του ταμείου αυτού εμπιστεύτηκε στον φιλογενή έμπορο Αλέξιο Νικολαΐδη. Κι αφού ίδρυσε και στη Βενετία σχολείο ελληνικό, το οποίο εμπλούτισε με βιβλιοθήκη, έφυγε για το Τορίνο κι από εκεί στη Μπολόνια, για να συναντήσει τον Ανδρέα Μουστοξύδη, ένα πρόσωπο, που ερχόμενος στην Ελλάδα, θα το αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στα ζητήματα της παιδείας. Κι αφού τέλειωσε απ' ό,τι άλλο, έφτασε στις 8/20 Νοεμβρίου στην Αγκόνα, απ' όπου θα τον παραλάμβανε πλοίο αγγλικό και θα τον έφερνε στην Ελλάδα. Την υπόσχεση αυτή του την έδωσαν οι Άγγλοι διπλωμάτες φανερώνοντας αρκετή χαρά και προθυμία, απ' το Λονδίνο ακόμα, και τον διαβεβαίωσαν ότι θα δεχτούν να του ικανοποιήσουν κάθε του επιθυμία, προκειμένου να τον φέρουν στην Ελλάδα! Έπρεπε όμως και ο ίδιος να το είχε καταλάβει από τότε ότι πίσω απ' αυτές τις ευγένειες, τις εγκαρδιότητες, τις φιλοφρονήσεις και τις προθυμοποιήσεις κρυβόταν η διαδικασία εξόντωσής του, που άρχισε ήδη να λειτουργεί, αφότου πάτησε το πόδι του στην Αγκόνα.

Κι όμως εξαρχής είχε ζητήσει από την ελληνική κυβέρνηση να στείλει ελληνικό πλοίο να τον μεταφέρει. Αλλά η παρέμβαση της Αγγλίας να ταξιδέψει με δικό της δεν άφηνε κανένα περιθώριο. Το δέχτηκε κι ο ίδιος για να μην τον πουν ρωσόφιλο. Κι από τότε πέρασαν ήδη δύο μήνες! Η υπομονή του είχε πια εξαντληθεί...

2. Τα γεγονότα που μεσολάβησαν κατά το 1827

α. Η Συνθήκη του Λονδίνου

Είδαμε ότι οι εκπρόσωποι των τριών Δυνάμεων είχαν συγκεντρωθεί στο Λονδίνο ενόψει της υπογραφής της συνθήκης για την οποία κινούνται και αναλώνονται σε διαπραγματεύσεις ήδη πάνω από έναν χρόνο. Κι όπως παρατήρησε ο Καποδίστριας, η κάθε μια απ' τις Δυνάμεις ενδιαφερόταν μάλλον για τη διασφάλιση των δικών της συμφερόντων, παρά για την παραπέρα τύχη της Ελλάδας. Οι Ρώσοι, ήδη απ' την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης, έχουν πετύχει αυτό που επιζητούσαν, να δέσουν πίσω από το άρμα τους τους Άγγλους σε ζητήματα που αφορούσαν στις σχέσεις Τουρκίας και Ελλάδας. Οι Άγγλοι τώρα αγωνίζονται να πάρουν τη ρεβάνς, ενώ οι Γάλλοι από διάθεση περιφρούρησης των «κτήσεών» τους στη Μεσόγειο κόπτονται να μετατρέψουν το πρωτόκολλο σε συνθήκη.

Έτσι στις 24 Ιουνίου / 6 Ιουλίου 1827 υπογράφηκε η περιβόητη Ιουλιανή Συνθήκη του Λονδίνου από τους αντιπροσώπους της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας. Η πρωτοβουλία τους, όπως αναφέρεται στο προοίμιο της συνθήκης,

στηριζόταν στην ανάγκη προστασίας του εμπορίου, άρα έπρεπε να καταπολεμηθεί η πειρατεία, στην αίτηση προστασίας που είχαν υποβάλει οι Έλληνες στην Αγγλία και τη Γαλλία, αλλά και σε... διάφορους ανθρωπιστικούς λόγους. Δικαιολογίες δηλαδή και επιφάσεις.

Στην πραγματικότητα δεν ήταν τίποτ' άλλο παρά μια αναμάσηση των όσων είχαν υπογράψει οι Άγγλοι και οι Ρώσοι στο Πρωτόκολλο της Πετρούπολης, καθώς και μια επανάληψη των όρων του Πρωτοκόλλου αυτού, σε μια διπλωματική προσπάθεια των Άγγλων και των Γάλλων να δείξουν ότι η συνθήκη αυτή πλέον είναι επιτυχία και των τριών και όχι μόνο της Ρωσίας. Αναγνώριζαν σαφώς στην Ελλάδα πολιτική ύπαρξη ως «κράτος» αυτόνομο και φόρου υποτελές στον Σουλτάνο. Για τα σύνορα έβαλαν όρο να τα διαπραγματευτούν μακροπρόθεσμα με την Ελλάδα και την Τουρκία! (Το θέμα αυτό, όπως δείχνει η πορεία των γεγονότων, το είχε συζητήσει ο Τσάρος Νικόλαος με τον Καποδίστρια στην Πετρούπολη και συμφώνησαν ότι είναι σωστό επί της αρχής...). Εξάλλου απαιτούσαν από τους Τούρκους και τους Έλληνες να συνάψουν ανακωχή. Και εάν αυτό συνέβαινε, τότε οι Δυνάμεις θα άρχιζαν διαπραγματεύσεις στην Κωνσταντινούπολη. Έστω πάντως και υπό τους όρους αυτούς η κατάσταση είχε ήδη δρομολογηθεί. Η ευρωπαϊκή διπλωματία ήταν πια υποχρεωμένη να βοηθήσει στη δημιουργία ελληνικού κράτους. Και ο αρχιτέκτονας που με τις περίτεχνες διπλωματικές του ενέργειες έφτασε τους Ευρωπαίους διπλωμάτες προ των ευθυνών τους, ήδη από χρόνια πριν, ήταν αυτός που εκλέχτηκε πλέον Κυβερνήτης της Ελλάδας.

Αλλά το πιο σημαντικό μέρος της συνθήκης αυτής ήταν το μυστικό «συμπληρωματικό» άρθρο, που καθόριζε τα μέσα εξαναγκασμού των δύο μερών. Στην ουσία δηλαδή μόνο των Τούρκων, διότι οι Έλληνες ούτως ή άλλως θα συμμορφώνονταν με τους όρους της συνθήκης. Προβλεπόταν λοιπόν ότι, εάν μέσα σε έναν μήνα οι αντιμαχόμενοι δεν δέχονταν την ανακωχή, οι τρεις Δυνάμεις ήταν αποφασισμένες να την επιβάλλουν. Ήδη στη Μεσόγειο υπάρχουν οι στόλοι των τριών συμμαχικών δυνάμεων. Ο αγγλικός υπό τον ναύαρχο Κόδρινγκτον, ο γαλλικός υπό τον Δεριγνύ και ο ρωσικός υπό τον Χένντεν. Θα έστελναν δηλαδή οδηγίες στους ναυάρχους να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα. Ήδη φρόντισαν από τις 12 Ιουλίου να συντάξουν και να στείλουν τις ανάλογες οδηγίες στον Κόδρινγκτον που είχε και το γενικό πρόσταγμα. Η συνθήκη αυτή μαζί με το συμπληρωματικό της άρθρο δημοσιεύτηκε στους "Times" του Λονδίνου στις 12 Ιουλίου 1827 και όταν έγινε γνωστή στην Ελλάδα προκάλεσε ενθουσιασμό, πανηγυρισμούς, κωδωνοκρουσίες και δοξολογίες στον θεό! Ο Καποδίστριας εν πρώτοις (14.7.1827) ενημέρωσε τον Τσάρο ότι την αποδέχεται, και στη συνέχεια, προς το τέλος Αυγούστου του 1827, με υπόμνημά του και στις τρεις Δυνάμεις φανέρωνε την ικανοποίησή του και τους υποδείκνυε τρό-

πους για την καλύτερη δυνατή εφαρμογή της. Και γι' αυτό είχε ενθαρρυνθεί από την παρουσία των τριών στόλων στα παράλια της Πελοποννήσου.

β. Η ναυμαχία του Ναβαρίνου

Η Συνθήκη του Λονδίνου είχε τελικά τεράστια σημασία για την ελληνική υπόθεση. Οι τρεις Δυνάμεις βεβαίως επέμεναν ότι ο χαρακτήρας της ήταν «μεσολαβητικός» για την ειρήνευση στην περιοχή. Έτσι όμως όπως είχε διατυπωθεί, κι αφού ληφθεί υπόψη και το μυστικό συμπληρωματικό της άρθρο, αλλά και οι διαθέσεις, οι σκοποί και οι παρασκηνακές ενέργειες των πρεσβευτών των τριών δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη και ειδικότερα του Στράτφορντ Κάννινγκ, το πέρασμα στην πολεμική ενέργεια ήταν πια εύκολη υπόθεση. Εξάλλου, οι οδηγίες που στάλθηκαν στους ναύαρχους, ως επακόλουθο της συνθήκης αυτής, μπορούσαν να δημιουργήσουν τη δυνατότητα μιας ένοπλης σύγκρουσης με τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο, φτάνει να δινόταν η αφορμή. Τις αφορμές όμως μπορούσαν ανά κάθε στιγμή να τις προκαλέσουν και οι δυο παρατάξεις.

Η Τουρκία μην υπακούοντας στη συνθήκη έστειλε στρατό και στόλο στην Ελλάδα. Κάτι τέτοιο θεωρήθηκε ως προσβολή για το μυστικό άρθρο, οπότε οι τρεις Δυνάμεις αποφάσισαν να εκβιάσουν την Πύλη, για να αποδεχθεί την ανακωχή. Έτσι οι τρεις στόλοι κατέπλευσαν στον όρμο του Ναβαρίνου, όπου είχαν αποβιβαστεί οι Αιγύπτιοι. Οι ευρωπαϊκοί στόλοι τους υποχρέωσαν να δεχτούν ανακωχή μέχρι να επιστρέψουν οι απεσταλμένοι, που είχε στείλει ο Ιμπραήμ σε Κωνσταντινούπολη και Αλεξάνδρεια ζητώντας οδηγίες. Επειδή όμως ο Ιμπραήμ αθέτησε την υπόσχεσή του, οι ναύαρχοι μπήκαν στον όρμο ελπίζοντας να τον πείσουν να δεχτεί ειρηνικά τις προτάσεις, ώστε ν' αποφευχθεί η αιματοχυσία.

Ξεκίνησαν οι σχετικές διαπραγματεύσεις και ως ένα σημείο όλα έδειχναν να βαίνουν καλώς, ότι δηλαδή ο σκοπός θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς ίσως την ένοπλη σύγκρουση, ώσπου συνέβη το εξής: Στις 8/20 Οκτωβρίου 1827, καθώς μια αγγλική λέμβος στάλθηκε να προσκαλέσει ένα τουρκικό πυρπολικό να μείνει σε απόσταση, οι Τούρκοι πυροβόλησαν εναντίον της. Μια δεύτερη λέμβος που στάλθηκε να βοηθήσει δέχτηκε επίσης πυροβολισμούς. Προσβολή δέχτηκε και μια γαλλική φρεγάτα. Η αφορμή είχε ήδη δοθεί. Έπρεπε τώρα οι ενωμένοι συμμαχικοί στόλοι να επιβάλλουν την τάξη και να λειτουργήσουν ως όργανα των Δυνάμεων που οφείλουν να ειρηνεύσουν την περιοχή. Άλλωστε αυτό ήταν και το πνεύμα της Ιουλιανής Σύμβασης.

Η κατάσταση γενικεύτηκε και ο στενός όρμος του Ναβαρίνου ανάγκαζε τα πλοία να μάχονται σχεδόν εκ του συστάδην. Μετά τρίωρη περίπου ναυμαχία η νίκη έκλινε προς τον στόλο των συμμάχων, που κατευθυνόταν από τον Άγγλο ναύαρχο Κόδρινγκτον. Η Ελλάδα σώθηκε από πολύ μεγάλο κίνδυνο. Παντού

μέσα στον όρμο επέπλεαν ναυάγια. Το μέγεθος της καταστροφής πλέον είναι ανυπολόγιστο. Ο τουρκοαιγυπτιακός στρατός αποδεκατίστηκε. Μόνον 29 μωαμεθανικά πλοία εξακολουθούσαν ακόμα να πλέουν, αλλά κι αυτά είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές. Περίπου 8.500 μουσουλμάνοι είχαν χάσει τη ζωή τους. Απ' την πλευρά των συμμαχικών στόλων μετρήθηκαν 176 απώλειες, σε αξιωματούχους και ναύτες. Από τα πλοία τους δεν είχε βυθιστεί κανένα, αρκετά όμως, κι ανάμεσα σ' αυτά και η «Ασία», είχαν υποστεί σημαντικές ζημιές. Αλλά αμέσως μετά τη ναυμαχία ολοένα και περισσότερο γινόταν λόγος για ρωσικό θρίαμβο...

γ. Ο αντίκτυπος της ναυμαχίας του Ναβαρίνου¹⁸⁹

Οι Έλληνες σώθηκαν και πανηγύριζαν. Κι άρχισαν να αισιοδοξούν ότι τώρα που φτάνει και ο Κυβερνήτης τα βάσανά τους παίρνουν πια τέλος. Στην Κωνσταντινούπολη πρώτος πληροφορήθηκε το γεγονός ο Άγγλος πρεσβευτής Στράτφορντ Κάννινγκ και αμέσως ενημέρωσε τους συναδέλφους του Γκιγιεμινό της Γαλλίας και Ριμπωπιέρ της Ρωσίας. Ωστόσο οι ίδιοι δεν έκαμαν την παραμικρή κίνηση να ενημερώσουν τους Τούρκους. Οι Τούρκοι θα το μάθουν τρεις μέρες αργότερα, οπότε η οργή του Σουλτάνου Μαχμούτ έφτασε στα όρια της υστερίας. Η ατμόσφαιρα ήταν φοβερά ηλεκτρισμένη. Η απειλή για τη γενική σφαγή χριστιανών ραγάδων και Ευρωπαίων της Κωνσταντινούπολης ήταν τόσο ορατή, που οι τρεις πρεσβευτές επεδίωξαν με κάθε τρόπο να γίνει σύσκεψη των ίδιων με τον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών (Ρεΐς Εφέντη) Μεχμέτ Περτέφ.

Εξαρχής ο Ρεΐς Εφέντης έβαλε τρεις όρους γυρεύοντας πανηγυρική εκδίκηση για τη βιαιοπραγία εναντίον του Σουλτάνου.

- ✓ Να παραιτηθούν οι Τρεις Δυνάμεις από κάθε άλλη ανάμειξή τους στο ελληνικό ζήτημα.
- ✓ Να αποζημιωθεί η Τουρκία για την καταστροφή του στόλου της.
- ✓ Να ικανοποιήσουν εμπράκτως την Πύλη.

Οι τρεις πρεσβευτές προσπάθησαν να του εξηγήσουν πώς έχουν τα πράγματα και του ζήτησαν να επιρρίψει τις ευθύνες εναντίον του Ιμπραήμ. Όμως σ' ό,τι κι αν ζητούσαν οι πρεσβευτές, ο Τούρκος υπουργός ήταν αδιάλλακτος και σκοπίμως απέφευγε ν' απαντήσει στις ερωτήσεις τους. Για την Ελλάδα αυτή η τουρκική αδιαλλαξία θα αποδειχθεί αργότερα σωτήρια. Βοήθησε τα μέγιστα στο να επισπεύσουν οι Ευρωπαίοι τη δημιουργία ελληνικού κράτους.

Κι όπως ο Ρεΐς Εφέντης έδειχνε αδιάλλακτος και δε δεχόταν κουβέντα για το ελληνικό ζήτημα, οι πρεσβευτές αναγκάστηκαν να φύγουν από την Κωνσταντινούπολη και να συνέλθουν αργότερα στην Κέρκυρα, που ήταν υπό βρε-

¹⁸⁹ Οι πληροφορίες αντλούνται από Βώρος, Φ.Κ., κ.άλ., 1994.

τανική αρμοστεία. Οι Τούρκοι απ' την οργή τους κακοποίησαν πληθυσμούς, πέταξαν εμπορεύματα στον Βόσπορο, και έδειχναν πλέον αποφασισμένοι να στραφούν εναντίον της Ρωσίας.

Ο Σουλτάνος με οργισμένη προκήρυξη καλούσε τους Οθωμανούς να ξεσηκωθούν, για να ξεπλύνουν την προσβεβλημένη τιμή του Ισλάμ. Οι ρωσοτουρκικές σχέσεις είχαν πλέον ενταθεί στο έπακρο. Ο Σουλτάνος είχε κηρύξει ιερό πόλεμο.

Θα περίμενε κανείς για το γεγονός της νίκης στο Ναβαρίνο να επικρατεί ενθουσιασμός σ' ολόκληρη την Ευρώπη. Όμως τα πράγματα πήραν άλλη τροπή. Αρχικά στην Αγγλία σχεδόν ολόκληρος ο πολιτικός κόσμος, καθώς και τα ανάκτορα χαρακτήρισαν τη ναυμαχία ως ένα αξιοθρήνητο συμβάν. Ο πρωθυπουργός Ουέλιγκτον έδειξε την οργισμένη αντίθεσή του και ο Γεώργιος Δ΄ στον λόγο του θρόνου έκανε επίσημη αποκήρυξη της ναυμαχίας. Εν συνέχεια ο Κόδρινγκτον παύθηκε από την αρχηγία του στόλου της Μεσογείου. Ο Δεριγνύ σε γράμμα του προς τον Κόδρινγκτον εκφράζει τη λύπη του για τα γεγονότα αυτά. Η φοβερή αυτή μεταστροφή της Αγγλίας, όπως επισημαίνει ο Π. Καρολίδης, οφείλεται στη διάψευση των αγγλικών επιδιώξεων που ήρθε ως επακόλουθο της διπλωματικής ήττας της Αγγλίας στο Πρωτόκολλο της Πετρούπολης. Δηλαδή η Αγγλία είχε προσπαθήσει να δεσμεύσει τη Ρωσία και τώρα πια ένιωθε ότι είχε πια παρασυρθεί από τη ρωσική πολιτική.

Στη Γαλλία όμως και στη Ρωσία η νίκη έγινε δεκτή με ενθουσιασμό. Στη Γαλλία ο υπουργός Ναυτικών έδειξε μια κάποια άρνηση, αλλά γενικά επικρατούσε η πίστη ότι οι Έλληνες κέρδισαν την ανεξαρτησία τους κι ότι η ναυμαχία του Ναβαρίνου στάθηκε κατόρθωμα των λαών. Στη Ρωσία όμως υποδέχτηκαν το γεγονός με φοβερό ενθουσιασμό.

Ο Τσάρος Νικόλαος τίμησε επιδεικτικά τους τρεις ναυάρχους και έστειλε συγχαρητήριο γράμμα στον Κόδρινγκτον.

Ασφαλώς όλα αυτά έκαναν τους Τούρκους να γίνουν πια εντελώς αδιάλλακτοι. Ο Ρεΐς Εφέντης δήλωνε παντού ότι συμβιβαστική λύση δεν υπάρχει και ότι είναι αδύνατο να παραχωρήσουν στους Έλληνες αυτονομία.

Ωστόσο, πέρα απ' το γεγονός ότι η αδιαλλαξία του Σουλτάνου βοήθησε στη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, άθελά του ο Σουλτάνος έδωσε τη δυνατότητα στον Τσάρο Νικόλαο να επισπεύσει τον νέο ρωσοτουρκικό πόλεμο. Αυτός θα ξεκινήσει τον Απρίλη του 1828, έξι περίπου μήνες μετά το Ναβαρίνο, και θ' ανοίξει τον δρόμο για την πλήρη ανεξαρτησία της Ελλάδας από τους Τούρκους.

3. Αγκόνα - Αίγινα: Η Οδύσσεια της επιστροφής του Κυβερνήτη

Ας ακολουθήσουμε όμως την πορεία της επιστροφής του Κυβερνήτη. Βρίσκεται ήδη με την ολιγομελή συνοδεία του στις 8/20 Νοεμβρίου 1827 στην Αγκόνα έτοιμος να επιβιβαστεί σε αγγλικό πλοίο, όπως τον είχε διαβεβαιώσει η αγγλική κυβέρνηση. Αντί όμως να δει το πλοίο να έρχεται, αρχίζει όλο και περισσότερο, καθώς οι μέρες περνούσαν μέσα στην αγωνία της αναμονής, να αντιλαμβάνεται¹⁹⁰ ότι η Οδύσσεια της επιστροφής του έχει ακόμα να του αποκαλύψει πάμπολλα δεινά. Δεινά που θα ορθώσει εμπρός του το μίσος των Άγγλων.

Ανακαλύπτει εξ αρχής ότι το «Ντόρτμουθ», στο οποίο περίμενε να επιβιβαστεί, έχει φύγει την προηγούμενη μέρα, για να παραλάβει τη Λαΐδη Κόδρινγκτον και την κόρη της από τη Μάλτα! Και βλέποντας ότι δεν έρχεται άλλο πλοίο άρχισε να υποσιάζεται ότι επίτηδες οι Άγγλοι καθυστερούν την αναχώρησή του. Ζήτησε τότε από τον αρμοστή των Ιονίων Νήσων Άνταμ την άδεια να μεταβεί με το Ιονικό ατμόπλοιο «Επτάνησος» στην Κέρκυρα, για να δει τους δικούς του, και εν συνεχεία με το ίδιο πλοίο να φτάσει στην Ελλάδα. Ο αρμοστής όμως του το αρνήθηκε ισχυριζόμενος ότι το Ιονικό ατμόπλοιο, αν τεθεί υπό τις διαταγές του, όφειλε να υψώσει την ελληνική σημαία, η οποία αφενός δεν ήταν αναγνωρισμένη και αφετέρου θα προξενούσε μεγάλη αντίδραση στην Κέρκυρα! Οποία αθλιότητας. Όμως ο Κυβερνήτης για την Ελλάδα και μόνο δεν αντέδρασε καν. Υπέμεινε και αυτή την ταπείνωση...

Και όπως εξακολουθούσε να περιμένει, λογικό και επόμενο ήταν καθημερινά ολοένα και περισσότερο να τον βασανίζει η συναίσθηση ότι οι Άγγλοι πάνε να τον εξουθενώσουν. Κάποια στιγμή τον ειδοποίησαν ότι θα 'ρθει να τον παραλάβει το «Γουωρσπάιτ», μόλις κοπάσει η κακοκαιρία. Τους πραγματικούς όμως λόγους των καθυστερήσεων αυτών θα τους διαπιστώσει ο Κυβερνήτης, όταν σε κάποιες μέρες θα βρεθεί άθελά του στη Μάλτα!

Τελικά ο Κόδρινγκτον θα στείλει το «Γουλφ» για να τον παραλάβει από την Αγκόνα και να τον μεταφέρει στο «Γουωρσπάιτ», που θα περίμενε ανοιχτά της Κέρκυρας. Το «Γουλφ» έφτασε στην Αγκόνα στις 15 Δεκεμβρίου. Παρέλαβε τον Κυβερνήτη και τη συνοδεία του, την οποία αποτελούσαν τα εξής πρόσωπα¹⁹¹: ο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός, οι γραμματείς του, Γ. Μπέτσος και ο Ελβετός Α. Μπετάν, ο Νικόλαος Μαυρομάτης, ο Σταμάτιος Βούλγαρης, ο θαλαμηπόλος Φρειδερίκος, ο υπηρέτης Νικολέτος και ο Ιωάννης Τομπόλης ή Δομπόλης, Ηπειρώτης που τελικά άφησε στη Ρωσία το 1850 περί τις 300.000 αργυρά ρούβλια, προκειμένου να ιδρυθεί στην τότε πρωτεύουσα της Ελλάδας το Καποδιστριακό

¹⁹⁰ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 116-117.

¹⁹¹ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 116.

Πανεπιστήμιο! Τελικά ιδρύθηκε το 1906 στην Αθήνα...

Στις 20 Δεκεμβρίου λοιπόν ο Κυβερνήτης με την οκταμελή συνοδεία του επιβιβάζεται στο «Γουλφ» με την αίσθηση ότι η Οδύσσειά του παίρνει τέλος και ότι ίσως τις γιορτές των Χριστουγέννων τις περάσει στην Κέρκυρα με τους δικούς του, κι από εκεί να φτάσει στην Ελλάδα πριν το ξεκίνημα του νέου χρόνου. Φρούδες ελπίδες. Ύστερα από πέντε μέρες, συνάντησαν το «Γουωρσπάιτ» που τους περίμενε στ' ανοιχτά, για να τους παραλάβει. Επιβιβάστηκαν σ' αυτό με την πίστη ότι θα τους μεταφέρει για λίγο στην Κέρκυρα κι από εκεί στην Ελλάδα. Είχε μάλιστα υψωμένη και την ελληνική σημαία. Και στις 26 Δεκεμβρίου, Δεύτερη των Χριστουγέννων, απ' τα χαράματα το πλοίο ξεκίνησε. Ο Κυβερνήτης έβλεπε με νοσταλγία το νησί του και αδημονούσε να φτάσει το πλοίο στο λιμάνι...

Ξαφνικά όμως το πλοίο άλλαξε κατεύθυνση κι αντί να μπει στο λιμάνι της Κέρκυρας, όπως ήταν και η συμφωνία, προχωρούσε για την καρδιά της Μεσογείου, προς το νησί της Μάλτας. Ο Καποδίστριας διαμαρτυρήθηκε εντονότατα για όλα αυτά, για να πάρει από τον πλοίαρχο Πάρκερ την απάντηση ότι αυτή την εντολή έχει από τον Κόδρινγκτον, επειδή, αυτός θέλει να γνωρίσει από κοντά τον Κυβερνήτη! Όμως ο πραγματικός λόγος, όπως θα δούμε, ήταν άλλος!

Στο λιμάνι της Βαλέτας έφτασαν στις 28 Δεκέμβρη 1827. Επρόκειτο να μείνουν εκεί περίπου πέντε μέρες. Ο Κόδρινγκτον τον υποδέχτηκε με χαρά και του ετοίμασε και το ανάλογο κατάλυμα. Ακούστηκαν κανονιοβολισμοί προς τιμή του από τα φρούρια και απελευθερώθηκαν 100 περίπου Έλληνες υπόδικοι, οι οποίοι είχαν συλληφθεί λόγω πειρατείας και κρατούνταν, για να δικαστούν. Βεβαίως ο Καποδίστριας ευχαρίστησε τον Κόδρινγκτον για όλα, αλλά με αρκετή διακριτικότητα και ευγένεια δεν δέχτηκε το κατάλυμα που του προσέφερε ο Άγγλος ναύαρχος, επειδή είχε φροντίσει ήδη να καταλύσει στον Έλληνα έμπορο Αλ. Κοντόσταυλο. Βεβαίως όλα μαρτυρούν ότι κατά το πενήνήμερο που διέμεινε στη Βαλέτα έγινε αντικείμενο περιποιήσεων και τιμών από Έλληνες και Άγγλους. Και οπωσδήποτε έγινε.

Αλλά η πραγματική αιτία που ο Κυβερνήτης υπέστη τις ταλαιπωρίες αυτές και βρέθηκε χωρίς να το θέλει στη Μάλτα, και καθυστέρησε τόσο πολύ την άφιξή του στην Ελλάδα είναι η ακόλουθη: οι Άγγλοι έφεραν τα πράγματα, όπως τα ήθελαν, και ταλαιπωρούσαν με την αναμονή και τις δολιότητες έναν άνθρωπο του πολιτικού διαμετρήματος και του ήθους του Καποδίστρια, έναν αληθινό γίγαντα της διπλωματίας και της ηθικής, που μπροστά του υποκλινόταν οι πάντες. Και δεν περίμεναν να έρθει πρώτα ο Κυβερνήτης στην Ελλάδα και να τον επισκεφθεί εκεί ο Κόδρινγκτον. Προτιμούσε ο ναύαρχος αυτή η συνάντηση να γίνει στη Μάλτα, και πριν ακόμα ο Καποδίστριας αναλάβει ουσιαστικά τα ηνία της Ελλάδας, μέσα σε μια αγγλική λυκοφωλιά, μέσα σ' ένα περιβάλλον του νη-

σιού, το οποίο οι Άγγλοι χρησιμοποιούσαν τότε ως Κολυμβήθρα του Σιλωάμ στην τόσο ύποπτη διεθνή πολιτική τους.

Στο δείπνο που παρατέθηκε προς τιμήν του Κυβερνήτη ο ναύαρχος χωρίς περιστροφές φανέρωσε απαιτητικά και με ιταμότητα την πολιτική της Αγγλίας. Είχε μάλιστα το θράσος να επιδιώκει να επιβληθεί με το έτσι θέλω στον πλέον αναγνωρισμένο και σεβαστό διπλωμάτη! Του ανακοίνωσε λοιπόν υπό μορφή τελεσιγράφου τη γραμμή που απαιτούσε από αυτόν η Αγγλική πολιτική. Το τι έλαβε χώρα στη συνάντηση αυτή και ποιο ήταν το πνεύμα και το κλίμα που επικράτησε, καθώς και τα λόγια του Κόδρινγκτον, μπορούμε να τα διαβάσουμε στην ιστορία του Γεωργίου Ρούσσου¹⁹². Απαιτεί λοιπόν ο Κόδρινγκτον:

- ✓ Η όλη έκταση της Ελλάδας θα είναι αυτή που ορίζει η Συνθήκη του Λονδίνου.
- ✓ Να μην ανακινηθεί ζήτημα συνόρων.

Κι αμέσως πρόσθεσε με ωμότητα και κυνισμό: *«Δεν είμαι φιλόανθρωπος ούτε παντάπασι φιλέλληνα. Δεν εκτιμώ ιδιαίτερα ούτε τους Έλληνες ούτε τους Τούρκους. Δεν έχω προσωπική συμπάθεια ούτε προς τους μεν ούτε προς τους δε. Συντάσσομαι και υπερασπίζομαι ολοψύχως τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας μου», για να καταλήξει: «Όσο η εξοχότητα σας θα ενεργεί σύμφωνα με το πρωτόκολλο, θα είμαι θερμός και ειλικρινής φίλος σας. Από τη στιγμή όμως που θα ενεργήσετε αντίθετα προς αυτό, τότε θα γίνω ο σκληρότερος εχθρός σας...»*. Τάδε έφη Κόδρινγκτον προς Ιωάννη Καποδίστρια. Με περίσσια μάλιστα θράσους...

Κοντεύουμε να κλείσουμε από τότε δύο αιώνες. Άραγε έχουμε μετρήσει πόσες φορές ως τώρα έχουν ταπεινώσει πρωθυπουργούς, βασιλείς ή και προέδρους της Ελλάδας ξένοι πρεσβευτές, ναύαρχοι ή στρατηγοί; Κι αυτούς τους μισέλληνες η γαλανή μας πατρίς τους τιμά εσαεί δίνοντας το όνομά τους σε δρόμους, σε πλατείες και σε ιδρύματα.

Ο Κυβερνήτης και πάλι υπέμεινε την ταπείνωση για την Ελλάδα. Ήδη απ' τον Αύγουστο που πήγε στο Λονδίνο, οι Άγγλοι στην παρουσία του δεν κάνουν άλλο απ' το να βγάζουν από μέσα τους όλη τους τη σαπρότητα, όπως σημείωσε και ο Καρολίδης. Αλλά το πόσο μεγάλος ήταν ο Καποδίστριας και πόσο χαμερπείς ήταν οι Άγγλοι αξιωματούχοι επικριτές του μπορεί να φανεί και μέσα από ένα πολύ μικρό απόσπασμα μιας επιστολής του Κόδρινγκτον προς τον Δούκα της Clarence, τον μετέπειτα βασιλιά της Αγγλίας Γουλιέλμο Δ', για τον Καποδίστρια: *«Όσο κι αν προσπάθησα να είμαι αντίθετός του κατά την γοητευτική συνομιλία που είχα μαζί του, έχω εμπιστοσύνη ότι θα ακολουθήσει τη γραμμή που επιθυμεί η δική μας κυβέρνηση»*¹⁹³.

192 Ρούσσος, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 53.

193 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 565.

Στις 2 Ιανουαρίου 1828 έπρεπε ν' αναχωρήσει για το Ναύπλιο. Και πριν αναχωρήσει τον πληροφόρησαν ότι προς τιμή του απελευθερώνουν και το ελληνικό μπρίκι «Έκτωρ», του Ψαριανού ιδιώτη Νικολάου Γιαννίτση, το οποίο στάλθηκε στη Μάλτα από την αντικυβερνητική επιτροπή να παραλάβει τον Κυβερνήτη. Οι έμποροι όμως το θεώρησαν ως εθνικό και το κατέσχεσαν!

Ο Κυβερνήτης λοιπόν με την ακολουθία του επιβιβάστηκε και πάλι στο «Γουορσπάϊτ» στις 2 Ιανουαρίου 1828 και με τη συνοδεία δύο φρεγατών, γαλλικής και ρωσικής, με την ελληνική σημαία υψωμένη, ύστερα από τέσσερις μέρες, έφτασε στο Ναύπλιο, στις 6 Ιανουαρίου 1828. Από κώλυμα δεν έγινε ο πλους προς την Αίγινα, όπου ήταν και η έδρα της αντικυβερνητικής επιτροπής. Η Οδύσσεια της επιστροφής του έδειχνε να παίρνει τέλος. Ξεκινούσε όμως ένας διπλός Γολγοθάς, στον οποίο θα τον ρίξουν διπλοί σταυρωτήδες έτοιμοι και ανυπόμονοι, ντόπιοι και ξένοι. Το ήξερε βεβαίως και το περίμενε. Το είχε ήδη αναφέρει προφητικά σε πάμπολλες επιστολές του σε εξέχουσες προσωπικότητες της ευρωπαϊκής πολιτικής. Εν γνώσει του όμως φορτώθηκε τον σταυρό για την Ελλάδα.

Ορισμένες ιστορικές συμπτώσεις έρχονται και σε κάνουν να σκέφτεσαι μήπως τελικά στην ανθρώπινη επιθυμία υποβόσκει και υποχωρεί ακόμα και η φυσική νομοτέλεια. Μας έχουν παραδοθεί τόσα πολλά περιστατικά μέσα στα οποία δυσκολεύεται κανείς να διακρίνει τον μύθο απ' την πραγματικότητα, καθώς μπερδεύονται αζεδιάλυτα. Μεταξύ των άπειρων περιστατικών μπορούμε ν' αναφέρουμε και το παρακάτω, όπως το διέσωσε ο Ι. Γρυντάκης στο έργο του «Ελλήνων επιφανών θάνατοι»¹⁹⁴.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, όπως ξέρουμε, μετά την αποτυχία του κινήματός του στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες συνελήφθη από την αυστριακή αστυνομία και φυλακίστηκε. Κλονίστηκε όμως, φοβερά η υγεία του και ύστερα από την αποφυλάκισή του εγκαταστάθηκε στη Βιέννη. Ζούσε σχεδόν μόνιμα ξαπλωμένος στο κρεβάτι του με τη βοήθεια άλλων. Λέγεται πως μοναδική του επιθυμία ήταν να μάθει ότι η πατρίδα του απελευθερώθηκε κι ότι κυβερνήτης της είναι ο Ιωάννης Καποδίστριας!

Αυτό, κι ύστερα ας πέθαινε. Κάποια μέρα του έφεραν την εφημερίδα «Αυστριακός Παρατηρητής». Τα μάτια του αμέσως έπεσαν σε μια είδηση με μικρά γράμματα. Έγραφε ότι ο Καποδίστριας είχε φτάσει με αγγλική φρεγάτα στη Μάλτα και από εκεί θα έπλεε για το Ναύπλιο, για να αναλάβει κυβερνήτης της Ελλάδας. Η είδηση τον έκαμε ευτυχισμένο. Το πρόσωπό του έλαμψε. Γύρισε τα μάτια του προς τον ουρανό κι άρχισε να ψιθυρίζει το «Πάτερ Ημών...». Πάνω στην προσευχή του παρέδωσε και το πνεύμα του.

---

¹⁹⁴ Γρυντάκης, Γ., 2009, σελ. 274.

B. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1828

1. Η αρχή του κυβερνητικού έργου του Ι. Καποδίστρια

α. Η πρώτη του επαφή με το Ναύπλιο

Στο λιμάνι του Ναυπλίου ο Κυβερνήτης με τη συνοδεία του κατέπλευσε στις 6 Ιανουαρίου 1828 ημέρα Παρασκευή, περί τα μεσάνυχτα. Βοριάς ισχυρός και κακοκαιρία σφοδρή εμπόδισε τα πλοία των τριών Δυνάμεων, που έφερναν τον Κυβερνήτη, να φτάσουν ως την Αίγινα και έτσι κατανάγκη μπήκαν στον κόλπο του Ναυπλίου.

Αλλά παρά τις άσχημες καιρικές συνθήκες και παρά το ότι είχαν ήδη περάσει τα μεσάνυχτα, ώσπου ν' αγκυροβολήσουν τα πλοία, ειδοποιήθηκαν οι πρόκριτοι της πόλης, σε λίγο και οι φρούραρχοι, σιγά σιγά και οι κάτοικοι κι αρχίσανε να ετοιμάζουν με σπουδή την υποδοχή και το κατάλυμα του Κυβερνήτη. Βεβαίως ο ίδιος είχε ενημερώσει από πριν ότι δεν θέλει από τον κόσμο φανταχτερές και πολυδάπανες υποδοχές. Ωστόσο, στην πόλη πλέον επικρατούσε ως το πρωί γενική αναταραχή.

Την επαύριο, 7 Ιανουαρίου, ημέρα εορτής του Αγίου Ιωάννου, ονομαστική του Κυβερνήτη, ο κόσμος του Ναυπλίου με εορταστική περιβολή από πολύ πρωί περίμενε την έξοδο του Κυβερνήτη, ενώ ο Θ. Γρίβας, που κατείχε το Παλαμήδι, σκόπευε να λεηλατήσει για μιαν ακόμη φορά την πόλη. Με το ξημέρωμα εν μέσω πυκνών κανονιοβολισμών από τις φρεγάτες που συνόδευαν τον Κυβερνήτη και από τα φρούρια του Ναυπλίου ο Ι. Καποδίστριας πάτησε στη στεριά και συνοδευόμενος από τους τρεις πλοιάρχους των συμμαχικών δυνάμεων κατευθυνόταν προς τον ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου, για να παρακολουθήσει τη θεία λειτουργία.

Ο λαός έσπευσε σύσσωμος στην υποδοχή του με επευφημίες και ζητωκραυγές. Κι αφού σχηματίστηκε άγημα, ο Κυβερνήτης οδηγήθηκε στον ναό, όπου και ψάλλθηκε δοξολογία τόσο για την αίσια έλευσή του, όσο και υπέρ των τριών προστάτιδων Δυνάμεων. Στη συνέχεια οι τοπικές αρχές τον οδήγησαν στο ευπρεπέστερο οίκημα του Ναυπλίου, στο σπίτι του Εμμανουήλ Ξένου, προκειμένου να δεχτεί εκεί, όσους ήθελαν να τον δουν.

Ο Κυβερνήτης με την πρώτη έξοδό του στην πόλη του Ναυπλίου μπόρεσε ν' αποκτήσει ιδίαν αντίληψη σχετικά με το τι κατάσταση επικρατούσε και στην

πόλη και γενικά στην Ελλάδα. Ερείπια παντού, εξαθλίωση, λόφοι σκουπιδιών, δυσωδία φοβερή. Και σαν να μην έφταναν αυτά, βρήκε την πόλη να σπαράζεται από εμφύλιο πόλεμο. Το Παλαμήδι υπό τον Θ. Γρίβα και το Ιτς Καλέ υπό τους Στραταίους αλληλοβομβαρδίζονταν τρομοκρατώντας και λεηλατώντας τους κατοίκους. Γράφει ο Ν. Κασομούλης: «*Εμαθητεύθη ότι απέβη εις την πόλιν της Ναυπλίας, ότι τον υπεδέχθησαν όλοι, πολίται και στρατιώται με κλάυματα χαράς, ότι τους επαρηγόρησεν... Θεέ μου, τι να ενθυμηθή κανέννας και να γράψη... Πως να ζωγραφίση αυτό το ηθικόν της ώρας εκείνης... Άλλος εδώ έτρεχεν, άλλος εκεί, άλλος πηδούσεν, άλλος χόρευεν. Οι δρόμοι ταράττοντο. Όλοι πλέον από την χαρά αλησμόνησαν την θέσιν των, άνδρες και γυναίκες, μικροί και μεγάλοι, και μόνον από τους εν τοις πράγμασι οι περισσότεροι εμαραίνοντο...*»¹⁹⁵.

Πρώτη ενέργεια του Κυβερνήτη ήταν να τους διατάξει να σταματήσουν και να παρατηρήσει στον Κωλέττη να μεριμνά στο εξής για την τήρηση της τάξεως, δίνοντας έτσι και το στίγμα για να γίνει σαφές ποιος κρυβόταν πίσω απ' αυτές τις καταστάσεις. Το ίδιο απόγευμα και ο Γρίβας και οι Στραταίοι ήρθαν και με σεβασμό παράδωσαν στον κυβερνήτη τα κλειδιά των φρουριών. Την επαύριο μάλιστα, 8 Ιανουαρίου, με επιστολή του και στις τρεις πλευρές, δηλαδή στον Γρίβα, στους Στραταίους και στον Κωλέττη, έκαμε τις συστάσεις που επέβαλλαν οι περιστάσεις να κάμει. Ειδικά στον Κωλέττη. Πίστεψε έτσι ο Κυβερνήτης ότι έχει συμβιβάσει τα πράγματα και ότι ο Κωλέττης στο εξής θα σταθεί στο ύψος των περιστάσεων. Ακόμα δυστυχώς δεν τους είχε ζήσει! Η πορεία όμως άλλα έδειξε. Και πίστευε επιπλέον πως με τη στοργή, την καλοσύνη και την πειθώ θα μπορέσει να ελέγξει και να ισορροπήσει τους Έλληνες. Είχε να δει τόσα πολλά ακόμα. Εδώ δεν ήταν Ελβετία. Και κάποια στιγμή του πέρασε και μια τέτοια σκέψη: να εφαρμόσει και στην Ελλάδα σύστημα παρόμοιο με κείνο που εφαρμόσε στην Ελβετία. Αλλά, μάλλον αντιλήφθηκε εγκαίρως ότι το πρωτίστως δύσκολο έως ακατόρθωτο στην Ελλάδα είναι το πώς κανείς θα μπορέσει να φτιάξει τους «υπέροχους ανθρώπους», που συνάντησε στην Ελβετία. Όλα τα άλλα στη συνέχεια γίνονται.

Αμέσως μετά έδωσε εντολή στον μηχανικό Σταμάτη Βούλγαρη, που έφερε μαζί του, να ανακαινίσει την πόλη του Ναυπλίου, να θεμελιώσει το προάστιο, στο οποίο θα κτιζόταν στρατώνες και οικοδομήματα για πολλές οικογένειες, κυρίως άστεγων προσφύγων που ζούσαν πάμφτωχα. Και με τη θεμελίωση η περιοχή αυτή ονομάστηκε στο εξής «Πρόνοια». Ο Βούλγαρης, αφού αποπεράτωσε όλα αυτά στο Ναύπλιο στάλθηκε στη συνέχεια για τον ίδιο ακριβώς σκοπό στην Πάτρα.

¹⁹⁵ Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 2, σελ. 689

β. Άφιξη στην Αίγινα

Στις 9 Ιανουαρίου μέσα σε κανονιοβολισμούς, ζητωκραυγές και επευφημίες του λαού ο Κυβερνήτης επί του αγγλικού «Γουορσπάιτ» και με τη συνοδεία των δύο άλλων φρεγατών, «Ηρας» της Γαλλίας υπό τον Λεβλάν και «Ελένης» της Ρωσίας υπό τον Πέτροβιτς, και με κυματίζουσα επί του μεσαίου καταρτιού του «Γουορσπάιτ» την ελληνική σημαία, απέπλευσε για την Αίγινα, όπου μετά από δυο μέρες και περί το σούρουπο έφτασαν στον ορμίσκο της νήσου. Τα μέλη της Αντικυβερνητικής επιτροπής, Γ. Μαυρομιχάλης, Ι. Μιλαίτης και Ι. Νάκος, οι γραμματείς του κράτους και η δημογεροντία ανέβηκαν στο αγγλικό πλοίο για να προσφέρουν στον Κυβερνήτη την υποταγή τους.

Την 12η Ιανουαρίου, περί τις 11 το πρωί μέσα σε κανονιοβολισμούς και επευφημίες του πλήθους του νησιού, (φέρεται πως εκείνη την περίοδο η Αίγινα αριθμούσε περί τις 100.000 κατοίκους), ο Κυβερνήτης κατέβηκε στη στεριά, ενώ ταυτόχρονα, ερχόταν από τη φρεγάτα «Ελλάς» που βρισκόταν πολύ κοντά, με ειδική λέμβο, για να τον υποδεχτεί ο ναύαρχος Μιαούλης. Ο Κυβερνήτης έγινε δεκτός από τη βουλή και μέσα στους πανηγυρισμούς του λαού, μέσα σε δάφνες και μυρτιές, σε κωδωνοκρουσίες και ύμνους κατευθυνόταν προς τον καθεδρικό ναό της Παναγίας, όπου και ψάλλθηκε δοξολογία για την αίσια άφιξη του αναμενόμενου Μεσσία. Το πλήθος δεν σταματούσε να ψάλλει εν χορώ: «*Ευλογημένος ο ερχόμενος...*», «*Ωσαννά εν τοις Υψίστοις...*», ενώ το προπορευόμενο ιερατείο ανέπεμπε ευχές και δεήσεις¹⁹⁶.

Και συνεχίζει ο αυτόπτης μάρτυρας Κασομούλης: «*Καταβάς να έμβη εις την λέμβον του περιστοιχισμένος από τους αξιωματικούς του ναυτικού των Συμμάχων Δυνάμεων και Έλληνας, αι φωναί, το ουρρά ουρρά και αι ζητωκραυγαί ενωμένα με την βροντήν των πυροβόλων έκαμναν τον λαόν να ανατριχιάζη από την χαράν του, ωθούμενοι ποίος από ποίον να έβγη εμπρός να τον ίδη πρωτύτερα... Πολλούς είδα να κλαίγουν από την χαράν τους, ευχαριστούντες τον Θεόν δια τον Άνδρα τον οποίον μας εξαπόστειλε... περιστοιχισμένος ο Καποδίστριας από τους βουλευτάς και τα μέλη της κυβερνήσεως και προπορευομένων των μαθητών των σχολείων με κλάδους μυρσίνης και δάφνης εις τας χείρας, επροχώρη με χαρίεν αλλά και σοβαρόν ύφος και βάδισμα, ασπαζόμενος γύρωθεν, με ύμνους του ιερατείου προς τον Θεόν.*

Η μεγάλη πομπή έφτασε στην εκκλησία της Παναγίας. Χώρεσαν αρκετοί στον ναό, αλλά οι υπόλοιποι όλοι έμειναν γύρω απ' τον περίβολο. Οδήγησαν τον Κυβερνήτη να καθήσει σ' έναν στολισμένο θρονίσκο, που είχαν ετοιμάσει

¹⁹⁶ Την περιγραφή της υποδοχής του Κυβερνήτη στην Αίγινα παρουσιάζει ο Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 3. σελ. 10 κ.ε

για την περίπτωση οι της Αντικυβερνητικής Επιτροπής. Ο Κυβερνήτης προτίμησε να σταθεί όρθιος και ασκεπής¹⁹⁷. Δίπλα του καθ' όλη τη διάρκεια της δοξολογίας, και στη συνέχεια, στεκόταν ο Πρόεδρος της Αντικυβερνητικής Γ. Μαυρομιχάλης.

Μόλις τέλειωσε η δοξολογία ανέβηκε στον άμβωνα ο ιερομόναχος και φιλόσοφος Θεόφιλος Καΐρης και άρχισε να εκφωνεί τον πανηγυρικό λόγο, που απευθυνόταν αποκλειστικώς στον Κυβερνήτη. Ήταν ένας λόγος μεστός, ουσιαστικός, με βαθειά νοήματα με τα οποία υποδείκνυε στον Κυβερνήτη να κυβερνά δημοκρατικά, συνταγματικά, αξιοκρατικά και δίκαια. Κι όσο περνούσαν τα λεπτά, γινόταν όλο και περισσότερο πιο τολμηρός στις υποδείξεις του, ώστε «*άρχισε ν' ανακατώνεται η χολή μερικών*», όπως παρατήρησε ο Ν. Κασομούλης, παρών στα γεγονότα, αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυρας. Και συμπληρώνει ο ίδιος: «*Και με το που έπεσε η νύχτα και σταμάτησαν οι υποδοχές και οι παράτες ευφροσύνη κατέλαβε όλον τον λαόν και μελαγχολία τους Αριστοκρατικούς*».

Κι όταν ο Καΐρης είπε τη φράση: «*«Μη συγχωρήσεις εις κανένα να πράξη ουδέ το παραμικρόν από όσα έκαμαν να κινδυνεύει να σπαραχθεί η Ελλάς...»*», ο Γ. Μαυρομιχάλης πλησίασε, ανέβηκε προς τον Καΐρη, του τράβηξε το ράσο και του είπε να πάψει. Ο Καΐρης τον κοίταξε και φώναξε δυνατά «ΟΧΙ». Ο Κυβερνήτης που είδε όλα αυτά ζήτησε να αφήσουν τον Καΐρη να συνεχίσει τον λόγο του. Και προς φοβερή εν συνεχεία ενόχληση του Μπεζαντέ Γ. Μαυρομιχάλη, του 27χρονου «*πρωθυπουργού*» της Ελλάδας, ο Καΐρης κατέβηκε, αφού πρώτα ολοκλήρωσε αυτά που ήθελε να πει. Και ενώ ο λόγος του έμεινε μνημειώδης, η τόλμη και η ευθύτητα του χαρακτήρα του σε λίγα χρόνια θα αποτελέσουν την αιτία της εξόπρωσής του. Είχε κι αυτός την τύχη που συνόδεψε όλους τους καθαρούς αγωνιστές του '21.

γ. Τα πρώτα σημάδια της σύγκρουσης

Το μεσημέρι της μέρας εκείνης ο Κυβερνήτης γευμάτισε με τον ναύαρχο Μιαούλη, ο οποίος ήρθε να τον υποδεχτεί. Μίλησαν για πολλά, όπως ήταν φυσικό. Ο ναύαρχος προσπάθησε να κάνει μια σφαιρική ενημέρωση γύρω από την επικρατούσα κατάσταση, ενώ ο Κυβερνήτης σε γενικές γραμμές του εξέθεσε τα σχέδιά του για το μέλλον και του τόνισε ότι είναι αναγκαίο να συστρατευτούν γύρω απ' την πολιτική του όλες οι δυνάμεις και όλες οι παρατάξεις. Ειδικά εκείνοι που έχουν την οικονομική δύναμη.

Έφτασαν βεβαίως τη συζήτηση και στον ρόλο των τριών Δυνάμεων. Κι όπως δεν μάσαγε τα λόγια του ο Κυβερνήτης, του είπε καθαρά ότι η Ελλάδα μονάχα απ'

197 Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 337.

τη Ρωσία μπορεί να περιμένει κάτι. Αντίθετα οι Γάλλοι και οι Άγγλοι, ειδικά οι Άγγλοι, είναι εχθροί της χώρας κι ότι ο ίδιος ο Κυβερνήτης δεν τους έχει καμιά εμπιστοσύνη. Ο Μιαούλης, όντας αγγλόφιλος μέχρι το κόκκαλο και υποστηρικτής της φατρίας του Μαυροκορδάτου και των Κουντουριωταίων, δεν άκουσε τον Κυβερνήτη με καλή διάθεση, και, όπως ήταν επόμενο, τη μεταξύ τους συζήτηση τη μετέφερε στους Μαυροκορδάτο και Σία.

Οπότε όλα αυτά έγιναν γνωστά και στους Άγγλους «Φιλέλληνες» ναυάρχους και στρατηγούς που κυκλοφορούσαν στην Ελλάδα λύνοντας και δένοντας. Ευτυχώς που λίγες μέρες πριν είχε φύγει ο αλήστου μνήμης Κόχραν! Έτσι, ύστερα απ' τη συζήτηση με τον Μιαούλη και καθώς από μήνες οι πιστοί του Μαυροκορδάτου είχαν αρχίσει να διαδίδουν ότι ο Καποδίστριας δεν πρόκειται να γυρίσει στην Ελλάδα, επειδή υπηρετεί τους Ρώσους, άρχισε να δημιουργείται αργά και σταθερά ένα κλίμα εναντίον του κυβερνήτη και υπέρ του Μαυροκορδάτου. Η σύγκρουση αυτή σε λίγα χρόνια θα επιφέρει ολέθρια αποτελέσματα...

Αλλά και το βράδυ της ίδιας μέρας θα παρουσιαστούν άλλα δείγματα σύγκρουσης. Η μέρα εκείνη άρχισε με την αντίδραση του γιου και έκλεισε με την αντίδραση του πατέρα. Ο Κυβερνήτης αποσύρθηκε νωρίς στο μικρό σπιτάκι που του παραχώρησαν ως κατοικία του, και χρειάστηκε ύστερα από κάποιες συνεργασίες του να ξεκουραστεί.

Εικόνα 25. Ο Ι. Καποδίστριας.

Αλλά και το βράδυ της ίδιας μέρας θα παρουσιαστούν άλλα δείγματα σύγκρουσης. Η μέρα εκείνη άρχισε με την αντίδραση του γιου και έκλεισε με την αντίδραση του πατέρα. Ο Κυβερνήτης αποσύρθηκε νωρίς στο μικρό σπιτάκι που του παραχώρησαν ως κατοικία του, και χρειάστηκε ύστερα από κάποιες συνεργασίες του να ξεκουραστεί.

Εικόνα 26. Το παλάτι του Μπαρμπαγιάννη, όπως χαρακτηρίζαν εκείνη την εποχή το κτίριο όπου διέμενε και εργαζόταν ο Κυβερνήτης στην Αίγινα.

Το βράδυ όμως γύρω στους 30 πρόκριτους με επικεφαλής τον Π. Μαυρομιχάλη, τον Ανδρέα Ζαΐμη και τον Σπυρίδωνα Τρικούπη πήγαν στο σπίτι, όπου διέμενε ο Κυβερνήτης, και ζήτησαν να τους δεχτεί, για να συνομιλήσουν. Εκείνος όμως είτε λόγω κούρασης, είτε λόγω του μεγάλου αριθμού των επισκεπτών δεν τους δέχτηκε, ενώ τους παρήγγειλε να παρουσιαστούν την επόμενη μέρα ανά ένας ή το πολύ έως τρεις. Το συμβάν διαδόθηκε αμέσως και σε αρκετό κόσμο των λαϊκών τάξεων προκάλεσε απέχθεια εναντίον των προκρίτων και επαινετικότατα σχόλια για τον Κυβερνήτη. Και οι προύχοντες εκείνοι άρχισαν να ψιθυρίζουν δυσμενώς εναντίον του Κυβερνήτη και να διαδίδουν ότι ο Καποδίστριας δεν είναι αυτός που ήθελε ο λαός της Ελλάδας.

Έτσι οι πρόκριτοι, βλέποντας εξ αρχής ότι αυτός ο άνθρωπος δεν μπορεί να γίνει του χεριού τους και ότι κινδυνεύουν εξαιτίας του τα συμφέροντά τους, αντί να στηρίζουν το έργο του, εξ αρχής θα σταθούν απέναντί του και θα τον πολεμήσουν κατά τρόπο ανήκουστο. Η πορεία των πραγμάτων έχει να δείξει αρκετές εκφάνσεις του πολεμικού μένους των κοτζαμπάσηδων, των πολιτικάντηδων και των καλαμαράδων εναντίον του Κυβερνήτη. Αλλά και ο ίδιος δεν πρόκειται να δειλιάσει ούτε να συμβιβαστεί μαζί τους. Ήρθε να κάνει την Ελλάδα κράτος με οποιοδήποτε τίμημα για τον ίδιο. Και πάνω σ' αυτό θα κινηθεί απαρέγκλιτα.

δ. Η συνάντηση με τον Γ. Μαυρομιχάλη

Την επόμενη της πανηγυρικής εκείνης υποδοχής του κυβερνήτη στην Αίγινα, ο «πρωθυπουργός» Γ. Μαυρομιχάλης, γιος του Πετρόμπεη, επισκέφτηκε τον Κυβερνήτη λαμπροφορεμένος και βουτηγμένος στο μάλαμα, όπως το συνήθιζε. Ο Καποδίστριας τον δέχτηκε ως πατέρα τον γιο και του άνοιξε την καρδιά του, αφού με λύπη φανερή του εξέθεσε τα όσα είδε ερχόμενος στην Ελλάδα και με τα λόγια του άφησε στις επερχόμενες γενιές ορισμένες μοναδικές, αθάνατες προφητικές υποθήκες. Τα λόγια του Καποδίστρια προς τον Γ. Μαυρομιχάλη μας τα διασώζει ο Γ. Ρούσσοσ, όπως τα απομνημόνευσε ο Γ. Τερτσέτης¹⁹⁸.

Καθένας που γνωρίζει καλά, αφενός τι ήταν και ποιος ήταν ο Καποδίστριας και σε ποιες θυσίες υποβλήθηκε, για να έρθει στην Ελλάδα στα 51 χρόνια, με μοναδικό του σκοπό να τη σώσει, και αφετέρου τι ήταν και ποιος ήταν ο 27χρονος νεαρός, γιος του Μπέη της Μάνης, άπειρος, υπερφίαλος, αιθεροβάμων και ιταμός, αντιλαμβάνεται ότι κάθε προσπάθεια σύγκρισης των δύο αποτελεί ύβριν κατά του αειμνήστου Κυβερνήτη! Και είναι ν' απορεί κανείς με όσους, ακόμα και σήμερα, βγαίνουν και δικαιολογούν τον Μαυρομιχάλη, ενώ παράλληλα εξαπολύουν μύδρους εναντίον του Καποδίστρια. Το κακό είναι ότι επιχειρούν, ως ιστορικοί, να το τεκμηριώσουν.

---

198 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 16-17.

Ο Καποδίστριας, μόλις είδε τον νεαρό Μπετζαδέ Μαυρομιχάλη, του είπε: «Δεν σ' επαινώ δια τα φορέματά σου, και πριν πατήσω τα χόματα τα ελληνικά, και αφού ήλθα και είδα, το εβεβαιώθηκα, είναι καιροί που πρέπει να φορούμε όλοι ζώνη δερματένια και να τρώμε ακρίδες και μέλι άγριο...».

Φυσικά στα λόγια αυτά ο Γιωργάκης στενοχωρήθηκε αφάνταστα, αλλά σε κείνη τη δεδομένη στιγμή δεν αντέδρασε. Κι είχε τους λόγους του. Σε λίγο θα προστεθεί κι αυτός στο στρατόπεδο των πολέμιων του Κυβερνήτη και 45 μήνες αργότερα θα τον δολοφονήσει με τον πλέον ειδεχθή τρόπο. Παραθέτουμε ένα μικρό απόσπασμα από τη δραματική εκείνη αφήγηση του Κυβερνήτη: «...Είδα πολλά εις την ζωήν μου, αλλά σαν το θέαμα, όταν έφθασα έδω εις την Αίγινα, δεν είδα τι παρόμοιον ποτέ, και άλλος να μην το ιδή... Ζήτω ο Κυβερνήτης, ο σωτήρας μας, ο ελευθερωτής μας, εφώναζαν γυναίκες αναμαλλιαρές, άνδρες με λαβωματιές πολέμου, ορφανά γδυτά, κατεβασμένα από τες σπηλιές· δεν ήτο το συναπάντημά μου φωνή χαράς, αλλά θρήνος· η γη εβρέχετο από δάκρυα· εβρέχετο η μυρτιά και η δάφνη του στολισμένου δρόμου από το γιало εις την Εκκλησία· ανατρίχιασα, μου έτρεμαν τα γόνατα, η φωνή του λαού έσκιζε την καρδιά μου· μαυροφορεμένες γυναίκες, γέροντες, μου εζητούσαν να αναστήσω τους αποθαμένους τους, μανάδες μου έδειχναν εις το βυζί τα παιδιά τους και μου έλεγαν να τα ζήσω, και ότι δεν τους απέμειναν παρά εκείνα κι εγώ...».

Λόγια σοφά ενός ανθρώπου προτύπου. Υποθήκες αθάνατες ενός αγίου της πολιτικής. Τα λόγια αυτά ο Γ. Μαυρομιχάλης μάλλον δεν τα άκουσε. Ή κι αν τα άκουσε δεν τα κατάλαβε, Όπως δεν κατάλαβε και το: «ο Φιλήκοος των ξένων είναι προδότης...». Γι' αυτό και στη συνέχεια έκαμε ό,τι έκαμε. Όμως αυτές οι υποθήκες του μεγάλου άνδρος αποτελούσαν κι αποτελούν την πεμπτούσια της πολιτικής αρετής. Είναι οι σκέψεις που καθόρισαν την πορεία του, καθώς απ' την Αίγινα ξεκίνησε τον Γενάρη του 1828 ν' ανεβαίνει τον Γολγοθά του με την ελπίδα και την πίστη ότι η δική του σταύρωση θα σημάνει την Ανάσταση της Ελλάδας.

2. Η κυβερνητική αναδιοργάνωση

α. Ποια Ελλάδα βρήκε και σε ποια κατάσταση

Λέμε ότι ήρθε να κυβερνήσει την Ελλάδα, ενώ την ίδια στιγμή δεν έχουμε ξεκαθαρίσει μέσα μας για ποια Ελλάδα μιλούμε. Όταν ήρθε, η Επανάσταση είχε σχεδόν καταπνιγεί. Ο ίδιος θα πει: «Μετρούμε εις τα δάκτυλα την επικράτειά μας: Τ' Ανάπλι, Αίγινα, Πόρο, Ύδρα, Κόρινθο, Μέγαρο, Σαλαμίνα...»¹⁹⁹. Με τον Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και τον Κιουταχή στη Στερεά Ελλάδα. Κι αυτά

199 Ρούσσος, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 16.

τα γεωγραφικά σημεία που αποτελούσαν τη λεγόμενη ελληνική επικράτεια, δεν είχαν ακόμα καμιά διεθνή αναγνώριση και σε καμιά περίπτωση δεν αποτελούσαν κρατική οντότητα εν μέσω των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Στην ουσία ήταν κάποια επαναστατημένα τμήματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας για τα οποία οι τρεις Δυνάμεις έδιναν μάχες διπλωματικές στοχεύοντας η κάθε μια να επεκτείνει πάνω σ' αυτά την κυριαρχία της. Γι' αυτή λοιπόν την Ελλάδα ήρθε και έδινε ό,τι είχε και δεν είχε, και τη ζωή του ακόμα, ο Ι. Καποδίστριας.

Το έργο του συνεπώς δεν ήταν ούτε ε απλό ούτε εύκολο. Παρά τις titάνιες προσπάθειές του, παρά το ότι περιέτρεξε ολόκληρη την Ευρώπη καθ' όλη σχεδόν τη διάρκεια του 1827 δεν είχε κατορθώσει να συνάψει δάνειο. Οι εισφορές που μάζεψε από φίλους του και πλούσιους Έλληνες ή Φιλέλληνες της Ευρώπης δεν ήταν και τόσο μεγάλες, αλλά και το προϊόν του εθνικού εισοδήματος κατά μέγα μέρος βρισκόταν σε χέρια ιδιωτών. Επιπλέον, όταν ήρθε, δεν παρέλαβε κάποια κυβέρνηση η οποία στο διάστημα που πέρασε να είχε δημιουργήσει σοβαρές πολιτικές και διοικητικές δομές. Βρήκε απέναντί του κάποιους που δήλωναν ότι είχαν υπουργεία ή ήταν πρόεδροι, πρωθυπουργοί ή αντιπρόεδροι σε χώρα ανύπαρκτη, η οποία χώρα διοικούνταν «συνταγματικά» από κάποια κατά φαντασίαν κυβέρνηση.

Εφτά χρόνια πολέμου και απανωτών εμφυλίων σπαραγμών είχαν εξαντλήσει τον τόπο. Ληστρικές ομάδες από χριστιανούς και μουσουλμάνους λυμαίνονταν την παραγωγή στην ύπαιθρο, ενώ η πειρατεία στη θάλασσα αποτελούσε μάλιστα. Τα χωράφια είχαν εγκαταλειφθεί σε τεράστιες εκτάσεις, τα υποζύγια είχαν εξολοθρευτεί και τα κοπάδια είχαν μειωθεί πολύ σοβαρά με κίνδυνο να εκλείψουν.

Οι φατρίες θριάμβευαν. Η δουλοφροσύνη και ο καιροσκοπισμός εξαπλώνονταν επιδημικά. Και η φαινομενική ενότητα που πήγαν να δείξουν οι Έλληνες φέρνοντας τον Καποδίστρια και επιφυλάσσοντάς του μια σχετικά θερμή και μεγαλειώδη υποδοχή, σε πολύ λίγο φάνηκε απατηλή. Κι όσο για την κατάσταση που επικρατούσε στις σχέσεις των τριών Δυνάμεων, όλα έδειχναν ότι ο αθέμιτος ανταγωνισμός των τριών για την εξάπλωση των συμφερόντων τους, θα κατέληγε σε κάποιον μελλοντικό διακανονισμό που θα γινόταν σε βάρος των Ελλήνων. Ήδη τα πρώτα δείγματα φάνηκαν στην Ιουλιανή Σύμβαση του Λονδίνου.

β. Κρίσεις για την αξία του Κυβερνήτη

Οι δυσκολίες, οι αντιξοότητες, η πολεμική, που αντιμετώπισε ο άνθρωπος αυτός, τόσο η εσωτερική, όσο και η εξωτερική, το χάος που παρέλαβε, αλλά και η ιδιοσυγκρασία των ίδιων των Ελλήνων είναι ορισμένοι από τους παράγοντες που καθιστούν μάλλον αδύνατη τη σωστή αποτίμηση του έργου του. Αλλά και οι κρίσεις που διατύπωσαν ορισμένοι άνθρωποι της εποχής του είτε Έλληνες είτε ξένοι ήταν ακραίες και μάλλον υποβολιμαίες.

Για κάποιους (Μαυρομιχαλαίοι, Κουντουριώτηδες, Μιαούληδες, Υδραίοι, Σπετσιώτες κ.ά.) ήταν ένας ξένος, ένας Βενετσιάνος κόμης, που στην πορεία έγινε άνθρωπος του Τσάρου και ήρθε εδώ ως όργανο της Ιερής Συμμαχίας, μόνο και μόνο γιατί είχε ως απώτερο σκοπό του να καταργήσει τις δημοκρατικές αρχές της Ελληνικής Επανάστασης και να καταστρατηγήσει τα συνταγματικά επιτεύγματα της επανάστασης αυτής. Μια τέτοια κρίση εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς από ποιους κύκλους απορρέει. Η ιστορία σ' αυτούς τους κύκλους έχει ήδη εκφράσει την αδέκαστη ετυμηγορία της: Αιδώς αχρείοι...

Για κάποιους άλλους (Μαυροκορδάτος, Κωλέττης, Σούτσος, Πολυζωίδης κ.ά.) ήταν ο πατερναλιστής απόλυτος άρχοντας, ο δικτάτορας, ο τύραννος. Εν τέλει, κατ' αυτούς δεν υπήρξε σπουδαίος πολιτικός. Όπως ήταν ως διπλωμάτης στην υπηρεσία του Τσάρου, έτσι και στην πολύ μικρή σταδιοδρομία του ως Κυβερνήτης της Ελλάδας, ποτέ του δεν πάτησε γερά στο έδαφος. Αναλίσκονταν στο να σκέφτεται θεωρητικά, να κατακρίνει τους άλλους, να παραπονιέται ότι οι άλλοι του φέρονται σκληρά και άσχημα και ότι ο ίδιος έχει παντού και πάντοτε δίκιο. Και οπωσδήποτε όλα αυτά δεν αποτελούν γνώρισμα σοβαρού και μεγάλου πολιτικού. Ναι, κύριοι κύριοι ιστορικοί και βιογράφοι, Άγγλοι κυρίως, δεν αποτελούν! Αποδείξτε όμως πρώτα ότι αυτά για τα οποία τον κατηγορείτε τα έφερε πάνω του. Μήπως έφερε τα εντελώς αντίθετα κι από εμπάθεια και προκατάληψη βλέπετε το άσπρο μαύρο, ακριβώς επειδή ήταν ο μοναδικός που όρθωσε το ανάστημά του κατά των Άγγλων;

Επίσης, θα πουν κάποιοι άλλοι²⁰⁰ ότι το πολιτικό του «πιστεύω» ήταν ένα περιέργο κράμα δημοκρατικότητας και αυταρχισμού. Και πάνω σ' αυτή την αντιφατικότητα κινήθηκε, όλη του η σταδιοδρομία. Εκεί δηλαδή που εξέφραζε ιδέες φιλελεύθερες, εκεί πάλι έδινε τη σφραγίδα του αυταρχισμού. Θυσιάζόταν νυχθημερόν για την Ελλάδα και συνάμα περιφρονούσε τους Έλληνες όλους ως άτομα. Ενώ διακατεχόταν από βαθειά θρησκευτική πίστη, ο σεβασμός του απέναντι στον κλήρο και ειδικά στον ανώτερο κλήρο και στο Πατριαρχείο ήταν μηδαμινός. Με πολύ μεγάλη ευκολία επέκρινε ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων με τους οποίους ήταν υποχρεωμένος να συνυπάρχει. Δηλαδή τους προεστούς τους αποκαλούσε χριστιανούς πασάδες, τους καπεταναίους ληστές, τους διανοούμενους, τους «λογιωτάτους», δηλαδή, τους αποκαλούσε ανόητους και τους Φαναριώτες «παιδιά του Σατανά»²⁰¹. Ωραία. Προτού βιαστούμε να τον επικρίνουμε και ως προς αυτό, ας ελέγξουμε το ποιόν εκείνων που ο Καποδίστριας χαρακτήριζε, όπως τους χαρακτήριζε. Έτσι μόνο θα δούμε προς ποια πλευρά γέρνει το δίκιο.

200 Dakin, D., 1983, σελ. 377.

201 Dakin, D., 1983, σελ. 301.

Για τους αγνούς πατριώτες αγωνιστές πάλι ήταν ο ηγέτης εκείνος, ο μεγαλοφυής πολιτικός, που χρειαζόταν εκείνες τις στιγμές η Ελλάδα, προκειμένου με την πατερναλιστική και την αυταρχική διακυβέρνηση αυτού του ηγέτη να ξεπεράσει βήμα βήμα τις ιδιοτελείς μεθοδεύσεις κάποιων ραδιούργων ξένων και κακοπροαίρετων Ελλήνων. Ονειρευόταν ίσως, μια δημοκρατική κοινωνία μέσα σε κράτος αυταρχικό! Περιστοιχίζόταν από συμβούλους, άκουγε γνώμες, χρησιμοποιούσε μαζί τους κατά κόρον τον διάλογο, αλλά για το καθετί την τελική απόφαση την έπαιρνε στο τέλος ο ίδιος.

Και ήθελε να έχει τον έλεγχο για τα πάντα. Νομίζω πως τη σωστή απάντηση για τις παραπάνω κρίσεις τη δίνει ο Γερμανός Γκαίτε σε μια εξομολόγησή του στον φίλο του ποιητή Έκκερμαν τον Απρίλη του 1829, όταν άρχισε να βλέπει καθαρά πλέον ποιοι αντιπολιτεύονταν τον Καποδίστρια. Παραθέτουμε κάποια λόγια του Γκαίτε, όπως τα διέσωσε ο Γ. Ρούσσοσ στο έργο Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους²⁰²: *«Θα σας αποκαλύψω πολιτικόν τι μυστικόν, όπερ θάττον η βράδιον θέλει καταστή γνωστόν. Ο Καποδίστριας δεν δύναται εις τέλος να κρατήση την διοίκησιν των ελληνικών πραγμάτων· διότι στερείται του απαραίτητου προς τούτο προσόντος· δεν είναι στρατιώτης. Ουδέν δ' έχομεν παράδειγμα ότι διπλωμάτης ηδυνήθη να διοργανώση Κράτος επαναστατών και να υποτάξη στρατιωτικούς και πολεμάρχους».*

Και οι παραπάνω είναι κάποιες μόνο απ' τις άπειρες κρίσεις που έχουν γίνει για το έργο του ανθρώπου αυτού. Εμείς θα παραθέσουμε με παρηυσία το έργο του χωρίς σκοπιμότητες, ιδιοτέλειες ή και προσπάθειες διαστρέβλωσης της αλήθειας. Δίνουμε έτσι τη δυνατότητα στον κάθε αναγνώστη να εκφράσει αβίαστα τις απόψεις του. Να προχωρήσει ο ίδιος σε μια κριτική απαλλαγμένη από προκαταλήψεις και ιδεοληψίες.

γ. Η ανάληψη της διακυβέρνησης

Ευθύς λοιπόν μετά την πανηγυρική υποδοχή του στην Αίγινα και τη δοξολογία στην Παναγία, άρχισε τις αμέσως επόμενες μέρες να καταστρώνει τα σχέδιά του. Εγκαταστάθηκε στο φτωχόσπιτο που του παραχωρήθηκε, χωρίς φρουρά και υπηρέτες και πάνω στο απλό τραπέζι που είχε για γραφείο ξεκίνησε το έργο του. Αλλά από πού να άρχιζε; Η κατάσταση ήταν όντως τραγική. Στη συνέχεια δέχτηκε τις παραιτήσεις των τριών μελών της Αντικυβερνητικής Επιτροπής. Χωρίς καθυστερήσεις δέχτηκε τους απερχόμενους υπουργούς, πήρε τις γραπτές αναφορές του καθενός και με τον καθένα είχε και μια σύντομη συνομιλία. Από αυτές τις αναφορές και τις καταθέσεις των υπουργών μπορεί ο

202 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 251.

καθένας να εκτιμήσει την κατάσταση της Ελλάδας. Τις γραπτές αναφορές των υπουργών διέσωσε ο Γ. Ρούσσος στο «Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους»²⁰³.

- Ο υπουργός Εσωτερικών **Ανδρέας Λόντος** αναφέρει: «*Εις την Ελλάδα δεν υπάρχουν ούτε εμπόριον, ούτε τέχνη, ούτε βιομηχανία, ούτε γεωργία. Οι χωρικοί δεν σπείρουσι πλέον, διότι δεν έχουσι πεποιθήσιν ότι θέλουσι θερίσει και αν θερίσωσι δεν ελπίζουσι να φυλάξωσι τους καρπούς των από τον στρατιώτην. Ο έμπορος δεν είν' ασφαλής εις τας πόλεις. Τρέμει δ' από τον φόβον των πειρατών, οι οποίοι έχουσι ανοικτά τα ομματα και περιμένουσι τα πλοία εις την διάβασιν των να τα προσβάλλωσιν. Η δολοφονία καλύπτει την κλοπήν με την μυστικότητα. Ο τεχνίτης δεν είναι βέβαιος ότι θα πληρωθή δια την εργασίαν του. Το δικαίωμα του ισχυροτέρου είναι το μόνον, όπου υπάρχει πραγματικώς.*»
- Ο υπουργός Στρατιωτικών **Αλ. Βλαχόπουλος** δήλωσε: «*Δεν έχομεν στρατόν, ουδέ πολεμοφόδια, διότι το Ναύπλιον και ο Ναύσταθμος ευρίσκονται εις τας χείρας του Γρίβα. Δεν έχω να είπω τίποτα, όσον αφορά το Υπουργείον, όπερ διευθύνω...*».
- Ο υπουργός της Δικαιοσύνης **Μ. Σούτσος** γράφει: «*Ουδέν έχω να είπω δια το Υπουργείον μου, διότι δεν υφίστανται ούτε δικαστήρια, ούτε δικασταί...*».
- Ο υπουργός Ναυτικών και Εξωτερικών **Γ. Γλαράκης** τονίζει με ιδιαίτερη έμφαση: «*Έχομεν μόνο δύο πλοία. Την φρεγάτα "Ελλάδα" και την κορβέττα "Υδραν". Αμφότερα ευρίσκονται εν Πόρω, αλλά άνευ εξαρτημάτων...*».
- Και ο υπουργός Οικονομικών **Π. Λιδωρίκης** ανέφερε: «*Εξοχότατε, όχι μόνον χρήματα δεν υπάρχουν εις το Ταμείον, αλλ' ούτε Ταμείον υπάρχει... Ηναγκάσθημεν να προπολήσωμεν την δεκάτην (τον φόρο επί της παραγωγής) της περιοχής του Αρχιελάγους προ του έτους, διότι τα μέλη του Νομοθετικού Σώματος ήθελον τους μισθούς των, αλλ' ημείς δεν είχομεν άλλον τρόπον δια να τους πληρώσωμεν... Επί τέλους, το λέγω με εντροπήν, δεν ήμην εις θέσιν να πληρώσω εις τους κτίστας και τους ξυλουργούς τα έξοδα των επισκευών, αίτινες έγιναν εις το οίκημα, το οποίον κατέχει η Υψηλότης σας.*»

Αμέσως ο Κυβερνήτης έβγαλε ορισμένα χρήματα και τα έδωσε στον Λιδωρίκη με τη σύσταση να πληρώσει τους τεχνίτες.

Απ' τις αναφορές λοιπόν των υπουργών παίρνουμε ένα δείγμα. Ο ίδιος ο Κυβερνήτης θα χαρακτηρίσει την Ελλάδα που βρήκε ερχόμενος ως «Κοιλιάδα των δακρύων και των θρήνων». Και σε μια επιστολή²⁰⁴ του στον Γάλλο ναύαρχο Δε-

203 Ρούσσος, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 248

204 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 133.

ριγνύ θα περιγράψει με δραματικό τρόπο την όλη κατάσταση. Κι ανάμεσα στα τόσα δεινά είχε ν' αντιμετωπίσει περί τις πενήντα χιλιάδες στρατιωτών, ναυτών και αξιωματικών κάθε βαθμού, οι οποίοι περίμεναν χωρίς δουλειά να πάρουν, επιτέλους, τους μισθούς και τους «λουφέδες» που τους χρώσταγε η «κυβέρνηση». Οι νοικοκυραίοι πλοιοκτήτες των νησιών απαιτούσαν τρία εκατομμύρια τάλιρα ως αποζημίωση για τα όσα με τα πλοία τους προσέφεραν στον Αγώνα.

Και ο Κυβερνήτης ήρθε στην Ελλάδα, για ν' αντιμετωπίσει το χάος αυτό με άδειες τσέπες και υποσχέσεις των συμμάχων ότι θα του έστελναν χρήματα. Και μέσα από το χάος αυτό χωρίς οικονομικούς πόρους έπρεπε να συγκροτήσει κράτος. Συν τοις άλλοις είχε έρθει σε μια περίοδο κατά την οποία η πανώλης και ειδικά στα νησιά θέριζε πληθυσμούς. Ο Κυβερνήτης, με αυτοθυσία επισκεπτόμενος τις διάφορες περιοχές, δεν έπαυε να παίρνει μέτρα. Ανάλογη κατάσταση αντιμετώπιζε και η Ρωξάνδρα Στούρτζα στην Οδησσό. Η επιδημία αυτή προήλθε από τους Αιγυπτίους του Ιμπραήμ. Στη σκέψη και μόνο απογοητεύεται κανείς οικτρά²⁰⁵.

δ. Η ίδρυση του Πανελληνίου - ο σχηματισμός της Κυβέρνησης

Αλλά, ξέχωρα από το χάος που βρήκε στην Ελλάδα, θα πρέπει να εστιάσουμε την προσοχή μας και στην ιδιαιτερότητα του λαού της Ελλάδας. Κι αυτή η ιδιαιτερότητα θα αποδειχθεί ότι λειτούργησε ως τροχοπέδη στα σχέδια του Κυβερνήτη, έφερε αρκετές αναταράξεις και διενέξεις μέσα στις διάφορες παρατάξεις, προκάλεσε στο Έθνος ανεπανόρθωτες ζημιές και συντέλεσε τα μέγιστα στη δολοφονία του Κυβερνήτη.

Ερχόμενος εδώ, δυστυχώς, δεν είχε να κάνει με τους «υπέροχους ανθρώπους» της Ελβετίας, ούτε με την πειθαρχία και την τάξη που είχε γνωρίσει στη Ρωσία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες εργάστηκε. Εδώ είχε να κάνει με έναν λαό, που δεν ήταν μονάχα απ' τη φύση του απειθάρχητος. Το εκπαιδευτικό του επίπεδο έφερε αρνητικό πρόσημο, στη συντριπτική τους πλειοψηφία ζούσαν μέσα στον σκοταδισμό και την προκατάληψη, ενώ τα 400 χρόνια δουλείας ήταν υπεραρκετά να εμφυτεύσουν στους Έλληνες μια νοοτροπία δουλοφροσύνης, η οποία δυστυχώς μεταβιβαζόταν από γενιά σε γενιά κληρονομικά. Και κοντά σ' αυτά έχουμε τους κοτζαμπάσηδες, τους караβοκύρηδες, τους εμπόρους, τον κλήρο, τους προσκυνημένους στον Σουλτάνο, τους κλέφτες, τους αρματολούς, νησιώτες, Αρβανίτες, Μοραΐτες, Ρουμελιώτες, Φαναριώτες, αληπασαλήδες, λόγιους.

Κι όλοι αυτοί συνυπήρχαν υπό την Οθωμανική κυριαρχία χωρίς να έχουν

²⁰⁵ Σε ένα γράμμα του στον Αλ. Στούρτζα, όπου περιγράφει δραματικά την κατάσταση της Ελλάδας, θα πει: «Είμαι κατάκοπος, μόνος, μονώτατος παλαιώ. Ο Θεός είναι σκεπαστής μου». Βλ. Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 260.

κάτι κοινό μεταξύ τους πέρα από την καταγωγή, τη γλώσσα και τη θρησκεία, και που απέδειξαν σε αρκετές περιπτώσεις ότι δεν ήθελαν να έχουν άλλα κοινά μεταξύ τους. Και καλούνταν ο Καποδίστριας αυτό το χάος να το γεφυρώσει και να το οργανώσει σε κράτος.

Εξαρχής δε δέχτηκε το Σύνταγμα των Ελλήνων. Μια προσεκτική μελέτη του πράγματος μας αποδεικνύει ότι κανείς διπλωμάτης σοβαρός δεν επρόκειτο να θέσει σε εφαρμογή και να υπακούσει σε Σύνταγμα κράτους ανύπαρκτου! Με βάση βεβαίως το ψήφισμα με το οποίο η Γ' Εθνοσυνέλευση τον κάλεσε, όφειλε υπακούοντας στο Σύνταγμα αυτό να ορκιστεί ότι θα διαφυλάξει το Κράτος! Κράτος όμως μη αναγνωρισμένο διεθνώς, και που βρίσκεται μονάχα μέσα στην επιθυμία λαού επαναστατημένου, κανείς σοβαρός πολιτικός δεν αναλαμβάνει να κυβερνήσει και να διαφυλάξει! Και, όπως αναφέρει ο Σπηλιάδης²⁰⁶, εξαρχής σχετικά με το ζήτημα του Συντάγματος ξεκαθάρισε τα πράγματα οριστικά. Είπε στους εκπροσώπους της Εθνοσυνέλευσης: *«Δεν είναι δυνατόν, αδελφοί, να ορκισθώ τον όρκον του Συντάγματος, διότι δεν δύναμαι να σας υποσχεθώ και να φυλάξω ό,τι δεν έχετε και δεν με παραδίδετε. Πλην σας υπόσχομαι να προσπαθήσω δια την ανεξαρτησίαν της Ελλάδος, όσο δύναμαι»*.

Εκτός τούτων ονόμαζαν το σύνταγμα δημοκρατικό. Και προέβλεπε αυτό το δημοκρατικό σύνταγμα ότι: «Η κυριαρχία ενυπάρχει εις το Έθνος. Πάσα εξουσία πηγάζει εξ αυτού και υπάρχει υπέρ αυτού». Βεβαίως η ενέργειά του αυτή θεωρήθηκε ως ενέργεια απολυταρχική από τους προύχοντες, τους Υδραίους και τους πολιτικάντηδες. Και θεωρήθηκε, διότι οι ίδιοι αυτοαποκαλούνταν Έθνος, για τους ίδιους ίσχυε κατά το όνομα η δημοκρατία, ενώ ο λαός θεωρούνταν υποζύγιο. Κάτι τέτοιο όμως ο Καποδίστριας δεν επρόκειτο επ' ουδενί να το δεχτεί και υπέρ του λαού θα δώσει τη ζωή του.

Για τον Καποδίστρια λοιπόν υπέρτατος νόμος ήταν η σωτηρία της πατρίδος. Και τη σωτηρία αυτή καταλάβαινε ότι δεν επρόκειτο ποτέ να την πετύχει ούτε με το σύνταγμα, ούτε με τις χρονοβόρες διαβουλεύσεις ανθρώπων που μιλούσαν μεν για δημοκρατία και ελευθερία, είναι όμως βέβαιο ότι δεν είχαν συνείδηση ούτε της ελευθερίας, ούτε της δημοκρατίας. Πίστευε ακόμα ότι η εφαρμογή συντάγματος σ' έναν λαό σαν τους Έλληνες της περιόδου εκείνης μοιάζει σαν να δίνεις ξυράφι στα χέρια ενός νηπίου. Το μόνο που είναι βέβαιο είναι πως θα κοπεί!

Ήρθε με την απόφαση να μείνει πιστός στις αρχές του, να πατάει σταθερά σε κάθε του βήμα είτε της εσωτερικής είτε της εξωτερικής πολιτικής, να συγκεντρώσει στα χέρια του ολόκληρη την εξουσία, μια και ήταν η μόνη ικανή και αναγκαία συνθήκη για τη σωτηρία της χώρας. Γνώριζε άριστα τις υπόγειες δια-

206 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 375-376.

δρομές της διπλωματίας και προτίμησε να τις αντιμετωπίσει μόνος του στα σίγουρα. Το πόσο δίκιο είχε θα το αποδείξει η ίδια η πορεία των καταστάσεων.

Έτσι μέσα σε πέντε μέρες απ' τον ερχομό του ζήτησε την αναστολή του Συντάγματος, τη διάλυση της Εθνοσυνέλευσης και την κατάργηση της Βουλής. Βεβαίως υποσχέθηκε ότι όλα αυτά έχουν προσωρινό χαρακτήρα και υποσχέθηκε να ξεκαθαριστούν τα πράγματα με σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης, που ορίστηκε για τον Απρίλιο του 1828. Και αντί της Βουλής με ψήφισμα συγκρότησε το «Πανελλήνιον», για να είναι πιο ευέλικτο στις αποφάσεις και ν' αποφεύγονται οι χρονοβόρες διαδικασίες μέσα από τις διαβουλεύσεις ανθρώπων οι οποίοι για ποικίλους λόγους και άθελά τους δημιουργούσαν κωλυσιεργίες. Τα γεγονότα τρέχανε πιο γρήγορα απ' τις δήθεν δημοκρατικές διαδικασίες», που επικαλούνταν οι αντίπαλοί του. Αυτός όμως έπρεπε να προλάβει. Διαφορετικά κινδύνευε να ξεπεραστεί απ' τα ίδια τα πράγματα. Αυτά όμως οι Έλληνες που τον περιστοιχίζαν σε εκείνη τη συγκυρία δεν τα καταλάβαιναν. Χτύπησε λοιπόν γροθιά στο μαχαίρι και τράβηξε μόνος.

Το «Πανελλήνιον» ιδρύθηκε στη θέση της Βουλής. Ήταν ένα είδος γνωμοδοτικού οργάνου, χωρισμένου σε τρία εννεαμελή τμήματα, όπου το κάθε τμήμα είχε ξεχωριστή αρμοδιότητα, αναλόγως με το αντικείμενο ενασχόλησης του. Έτσι έχουμε:

- ✓ Α' τμήμα, με αντικείμενο τα οικονομικά,
- ✓ Β' τμήμα, με αντικείμενο τη διοίκηση των εσωτερικών, σε όλους τους κλάδους,
- ✓ Γ' τμήμα, με αντικείμενο τις ένοπλες δυνάμεις και τα πολεμικά ζητήματα σε στεριά και θάλασσα.

Το κάθε τμήμα είχε έναν πρόεδρο που ονομαζόταν Πρόβουλος, και δύο Γραμματείς. Τα συνολικά 27 μέλη του Πανελληνίου θα τα επέλεγε ο ίδιος ο Κυβερνήτης. Και πριν προβεί στην εκλογή και τον διορισμό των μελών του Πανελληνίου, δημιούργησε θέση Γραμματέως της Επικρατείας. Ο ρόλος του ήταν να προσυπογράφει ως πρωθυπουργός όλα τα εξερχόμενα έγγραφα του κράτους. Ο πρώτος που διορίστηκε Γραμματεύς της Επικρατείας ήταν ο Σπυρίδων Τρικούπης. Εξέχουσα προσωπικότητα, που αργότερα στο έργο του «Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως» μας δίνει αρκετές μαρτυρίες. Ήταν γαμπρός του Μαυροκορδάτου, ανήκε στο αγγλικό κόμμα και κατά συνέπεια αντίπαλος του Καποδίστρια. Αυτό όμως δεν τον εμπόδισε να χαρακτηρίσει αργότερα τον Κυβερνήτη: «ουδενός καρδία ήτο ελληνικωτέρα...»²⁰⁷.

Οι πρώτοι τρεις πρόεδροι (Πρόβουλοι) των τριών τμημάτων του Πανελληνίου ήταν:

---

207 Τρικούπης, Σπ., 1888, τόμ. Δ, σελ. 214

- ✓ ο Γεώργιος Κουντουριώτης των οικονομικών
- ✓ ο Ανδρέας Ζαΐμης των εσωτερικών
- ✓ ο Π. Μαυρομιχάλης των ενόπλων δυνάμεων.

Οι τρεις Πρόβουλοι, οι έξι Γραμματείς (δυο από κάθε τμήμα) και ο Γραμματέας της Επικρατείας συγκρότησαν ένα είδος κυβέρνησης, η οποία από τον επόμενο χρόνο θα μεταβληθεί σε κανονικό υπουργικό συμβούλιο. Σ' αυτή την πρώτη «κυβέρνηση» του Καποδίστρια Γραμματείς ορίστηκαν:

- του τμήματος των Οικονομικών: Ν. Σπηλιάδης και Ανδρ. Παπαδόπουλος,
- του τμήματος των Εσωτερικών: Γεώργιος Ψύλλας και Χριστόδουλος Αινιάν,
- του τμήματος των Ενόπλων Δυνάμεων: Κ Ζωγράφος και Χ. Κλωνάρης.

Με την πάροδο του καιρού στις θέσεις των Γραμματέων θα εμφανιστούν πολλοί και διάφοροι. (Α. Μεταξάς, Αναγνώστης Δεληγιάννης, Τάτσης Μαγγίνας, Αλ. Μαυροκορδάτος, Αλ. Κοντόσταυλος, Γ. Σταύρου, Ι. Γιαννετάς, Βιάρος Καποδίστριας κλπ).

Βεβαίως αρκετοί από αυτούς είχαν ενοχοποιηθεί στο παρελθόν για αρκετές πράξεις τους, αλλά ο λαός τους ακολουθούσε και ο Κυβερνήτης το θεώρησε σωστό να τους δώσει αξιώματα και αρμοδιότητες, επειδή πίστευε ότι με την παρουσία του οι άνθρωποι αυτοί θα παραμέριζαν τις διαφορές τους, τα μίση και τα πάθη τους, θα διέγραφαν το παρελθόν τους και θα προχωρούσαν μπροστά απαλλαγμένοι από φατριασμούς. Εις μάτην όμως, διότι οι πιο πολλοί εξ αυτών είχαν ήδη ποτιστεί απ' τη διαφθορά ως το κόκκαλο. Κι ο ίδιος μετάνιωσε εξαρχής για την εμπιστοσύνη που τους έδειξε. Και το κατάλαβε ήδη από την πρώτη συνεργασία μαζί τους.

Ιδού κάποιες αντιδράσεις ορισμένων:

Για το Πανελλήνιον ο Α. Ζαΐμης (διορισθείς ήδη ως Πρόβουλος) έδωσε νωρίς το χαρακτηρισμό²⁰⁸: *«Μοιάζει (το Πανελλήνιον) με φουσκωμένο σακί. Το βλέπει κανείς από μακριά και πιστεύει πως κάτι περιέχει. Αυτό όμως είναι γεμάτο αέρα...»*.

Ανάγλυφη εικόνα όμω για την όλη κατάσταση μας δίνει ο Κολοκοτρώνης στα «Απομνημονεύματά» του: *«Ο Κυβερνήτης έρχεται εις την Ελλάδα τον Ιανουάριον, πηγαίνει εις την Αίγινα, όπου ήτον η Αντικυβερνητική Επιτροπή και το Βουλευτικόν. Εκεί επήγαν εις την εκκλησίαν, έγινε δοξολογία και δεν ηθέλησε να ορκωθή πριν να κάμη τις παρατηρήσεις του. Είπε ότι: “Αν θέλετε να διοικήσω, να διαλυθή το Βουλευτικό, διότι εγώ δεν ημπορώ να δουλεύω. Έχει η πατρίς μας και εχθρούς και φίλους η, αν και δεν θέλετε, εγώ μένω και θέλει δουλεύσω όσον είναι δυνατόν ως μερικός”. Τους είπε αίτια εξωτερικά. Διελύθηκον μόνον το Βουλευτικό και αν ήτον κανένας βουλευτής δυσαρεστημένος, ήτον περισσότερον δια τους μισθούς*

208 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 377.

των. Ωργάνισε το κράτος αυξήσεις, έστειλε επάρχους, εκτάκτους επιτρόπους, άρχισε ανταπόκρισι τακτική, ο καθένας να γνωρίζει τα χρέη του. Ο στρατιωτικός ως στρατιωτικός, ο πολιτικός σαν πολιτικός. Εσύστησε το Πανελλήνιον και τους έβαλε όλους τους άρχοντας μέσα: τον Κουντουριώτην τον έκαμε πρόβουλον της Οικονομίας, τον Ζαΐμην πρόβουλον του Εσωτερικού. Μολαταύτα άρχισαν κάτι να μιλούν, κάτι να αντενεργούν, παρά μυστικά. Και πριν να έλθη ο Κυβερνήτης εγύρευαν να αντενεργήσουν μερικοί, διατί επρόβλεπαν ότι, όταν συστηθή μία τακτική κυβέρνησις, δεν ημπορεί ο καθενάς να κάμη ό,τι θέλει»²⁰⁹.

Επίσης ο Μακρυγιάννης δεν θα χάσει την ευκαιρία να κάμει το δηκτικό του σχόλιο²¹⁰: «*Ρώτησαν τον Κυβερνήτη: “Διατί χάλασες τους νόμους και το Βουλευτικόν;”, “Δεν το ‘θελε η Ευρώπη”. Κι αν ήταν ειλικρινής άνθρωπος, να έλεγε των Ευρωπαϊών ότι “εγώ δεν πάγω εις την πατρίδα μου να γίνω επίορκος. Να τους χαλάσω εκείνο που απόχτησαν με ποταμούς αίματα” ...*».

Σχετικά τώρα με την κατάργηση της Βουλής, όποιος επιμένει ότι ο Καποδίστριας είχε άδικο, ή διακατέχεται από άγνοια ή ψεύδεται συνειδητά. Η Βουλή εκείνη ήταν ένα παιχνίδι των κοτζαμπάσηδων και των караβοκύρηδων, για να υπηρετεί με τη βία τα συμφέροντα αυτών. Και στα ενάντια συμφέροντα της ολιγαρχίας ο Καποδίστριας έδωσε τη ζωή του.

ε. Ο όρκος του Κυβερνήτη - εκτίμηση των καταστάσεων

Και το πόσο μεγάλη ζημία προξένησαν οι κοτζαμπάσηδες, οι μεγαλοκληρικοί και μεγαλοκαραβοκύρηδες, το γνώριζε άριστα. Και δεν δίστασε εξαρχής να σταθεί απέναντί τους και να τους πολεμήσει. Σε κάποια στιγμή, αργότερα, φοβερά οργισμένος θα πει στον Πετρόμπεη²¹¹: «*Εικοσιπέντε είσθε οι φθορείς, που δεν αφήνετε να πάει μπροστά το έθνος...*». Αυτούς εξυπηρετούσε η Βουλή και γι’ αυτούς συνέταξε Σύνταγμα ο Μαυροκορδάτος και η παρέα του. Κι ο Καποδίστριας ήρθε εδώ για να ιδρύσει κράτος. Αλλά όσο αυτοί βρίσκονταν απέναντί του, δεν επρόκειτο ποτέ να πετύχει το παραμικρό. Εξαιτίας τους και εξαιτίας της πρακτικής τους παραμέρισε Σύνταγμα, διαβουλεύσεις, συνεδριάσεις και «δημοκρατικές» δήθεν διαδικασίες. Κι ας φωνάζανε απ’ την πρώτη στιγμή ότι πρόδωσε τις δημοκρατικές αρχές της Επανάστασης και ότι, και ότι... Κι αυτός ο από καταγωγή αριστοκράτης και ένας από τους δυο-τρεις πιο ισχυρούς άντρες της εποχής του ενδιαφέρθηκε για τον απλό λαό κι όχι για τα συμφέροντα της τάξης του ή της ολιγαρχίας του τόπου.

Οπότε, το να έρχεται από κει και ύστερα ο καθένας, χωρίς καν να λαμβάνει

209 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 176.

210 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 409.

211 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 463

υπόψη τις διάφορες παραμέτρους σχετικά με τις επικρατούσες καταστάσεις την εποχή εκείνη και να τον αποκαλεί τύραννο ή δικτάτορα ή πράκτορα ή σφετεριστή ή προδότη ή ανθέλληνα ή ...ή...ή... είναι λόγια απερίσκεπτα, πρόχειρα, επιπόλαια και επικίνδυνα στο να διαιωνίζονται. Κι αφού συγκρότησε το «Πανελλήνιον» και οργάνωσε σε σώμα την πρώτη του Κυβέρνηση, επισήμως στις 26 Ιανουαρίου 1828 στον καθεδρικό ναό έδωσε μαζί με τα μέλη του Πανελληνίου και τον Γραμματέα της Επικρατείας τον ακόλουθο όρκο²¹².

«Εν ονόματι της αγιωτάτης και αδιαιρέτου Τριάδος ορκίζομαι να εκπληρώσω κατά τας οποίας αι πράξεις της Επιδαύρου, του Άστρους και της Τροιζήνος έθεσαν βάσεις τα εμπιστευθέντα μοι χρέη παρά του έθνους. Ορκίζομαι να τα εκπληρώσω μέχρι συγκαλέσεως της εθνικής συνελεύσεως κατά τους κανόνες δια της καταστάσεως της προσωρινής κυβερνήσεως ορισθέντας μόνον σκοπόν έχων να προάξω την πρόοδον της εθνικής και πολιτικής ανακαινίσεως της Ελλάδος, ώστε να δυνηθή όσον τάχιστα να απολαύση των πνευματικών ωφελειών, τας οποίας η εν Λονδίνω συνθήκη της 24ης Ιουνίου²¹³ 1827 τη επαγγέλλεται. Καθίστημι εμαυτόν υπεύθυνον δι' όλας τας πράξεις της διοικήσεώς μου και εγγνώμαι να υποβάλω αυτάς εις την κύρωσιν της εθνικής συνελεύσεως, ήτις θέλει συνέλθει τον Απρίλιον μήνα²¹⁴».

Αν και όλες αυτές τις προκαταρκτικές του ενέργειες οι αντιπολιτευόμενοι τις χαρακτήρισαν ως πραξικοπήματα, ο λαός τις δέχτηκε με πολύ μεγάλο ενθουσιασμό. Ο έμπειρος διπλωμάτης είχε πλήρη συναίσθηση σχετικά με το αλάθητο λαϊκό αισθητήριο, κι αυτό ήταν το όπλο του στο Γολγοθά που τραβούσε για την πατρίδα του.

Έτσι, αμέσως μετά τον όρκο του ανέλαβε να επανορθώσει όλα τα κακώς έχοντα. Τα πάντα βρίσκονταν σε πλήρη παράλυση ή και σε αποσύνθεση. Επανάσταση, διοίκηση, πειθαρχία, ηθική, δικαιοσύνη. Αντιθέτως βρίσκονταν σε πλήρη ακμή όλες οι παθογένειες με κυριότερη την πειρατεία, η οποία λυμαινόταν το εμπόριο και ντρόπιαζε το ηρωικό μας ναυτικό. Το έργο του λοιπόν από εδώ και πέρα ήταν δυσχερέστατο. Έπρεπε να βγάλει το Έθνος απ' τα δεινά της δουλείας και της Επανάστασης, να του δώσει κρατική υπόσταση και να το κατατάξει μεταξύ των πολιτισμένων χωρών. Όφειλε κατά συνέπεια να υψώσει παντού τη σημαία. Το έργο καταστολής της πειρατείας το ανέθεσε στον εμπειρότατο ναύαρχο Ανδρέα Μιαούλη, ο οποίος και το έφερε εις πέρας σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, οπότε απάλλαξε τις ελληνικές θάλασσες από την πειρατεία. Επιπλέον, για να κατευνάσει τις απαιτήσεις ορισμένων νησιωτών πήρε

212 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 154.

213 Πρόκειται για την περιβόητη Συνθήκη της 24ης Ιουνίου/6ης Ιουλίου 1827.

214 Τελικά η Εθνοσυνέλευση συνήλθε, ύστερα από συνεχείς αναβολές, τον Ιούλιο του 1829.

την πρωτοβουλία και από τα πενιχρότατα οικονομικά που έφερε μαζί του από δωρεές φίλων ή συνεισφορές ιδιωτών και συλλόγων, διέθεσε 24.500 τάλιρα για την Ύδρα, 15.000 για τις Σπέτσες και 10.500 για τα Ψαρά.

στ. Οι επιλογές προσώπων: η περίπτωση Κολοκοτρώνη

Βασικά με την επιλογή των Κουντουριώτη, Ζαΐμη και Μαυρομιχάλη ως Προβούλων του Πανελληνίου, ο Καποδίστριας αναγνώριζε την ανάγκη να στελεχωθεί η κυβέρνηση από μορφές ηγετικές. Από ανθρώπους που ως τότε είχαν διατελέσει «Πρόεδροι» της κυβέρνησης, άσχετα αν προκάλεσαν μάλλον ζημία στην Ελλάδα, παρά ωφέλησαν. Και για να μπορεί να τους ελέγχει, τοποθέτησε δίπλα τους τους Γραμματείς. Είδαμε και πιο πριν, πίστευε πως θα ένωνε τους Έλληνες με την παρουσία του και το παράδειγμά του, και ήθελε έτσι να αξιοποιήσει όλους όσους μέχρι τότε έπαιζαν ρόλο είτε στην πολιτική, είτε στο στρατεύμα, χερσαίο και θαλάσσιο. Και δεν ήθελε εξαρχής να δείξει καμιά δυσφορία απέναντι σε κείνους που έβλαψαν την κοινή υπόθεση. Εξάλλου, όλοι οι «επώνυμοι» είτε έτρεξαν αυτοβούλως να τον πλαισιώσουν, είτε περιφέρονταν γύρω από την Αίγινα βολιδοσκοπώντας πράγματα και καταστάσεις. Ωστόσο τα γεγονότα έδειξαν ότι αυτοί στόχευαν στο βόλεμά τους και όχι στη βοήθεια προς τον Κυβερνήτη και το κράτος.

Ιδιαίχιστα πάντως είναι η περίπτωση του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Ο Γέρος του Μοριά δεν παρέστη ούτε στην υποδοχή του Κυβερνήτη, ούτε στις τελετές που ακολούθησαν. Το γιατί θα μας το πει ο ίδιος στα «Απομνημονεύματά» του²¹⁵.

«Εις τας έξι Ιανουαρίου ήλθεν ο Κυβερνήτης εις το Νάπλι και εστάθηκε μία ημέρα (διατί ήτον κομάντο ο Θεόδωρος Γρίβας) και επήγε εις την Αίγιαν. Τον εδέχθη το Βουλευτικό και το Εκτελεστικό ως Καποδίστριαν και τότες έκαμαν συνέλευσιν και του έδωσαν τα ηνία της κυβερνήσεως... Εγώ άργησα δια να πάω εις την Αίγιαν και μου έγραψε ένα γράμμα για να πάω... Πηγαινάμενος επαρρησιάσθηκα και με εδέχτηκε γιατί είμαστε γνωρισμένοι από το 1807... Όταν εκατέβηκε εις την Πίζαν και έκαμεν στάσιν εκεί, οι μερικοί φίλοι μας²¹⁶ τους τόσους χρόνους της επαναστάσεως, είχαν γράμματα εναντίον μου και η φήμη από ταις ψευτiais... ότι έκαμα καλό εις την πατρίδα αλλά και περισσότερο κακό. Έτσι του είχαν γεμίσει την ακοήν του με φήμη ψεύτικη: ότι έγδυσα τον κόσμο, ότι ετυραννούσα και άλλαις κακουργίαις τοιούταις, και δεν με ετήραε με καλό μάτι...».

Εν τέλει ο Γέρος συναντήθηκε με τον Κυβερνήτη και ο Καποδίστριας ήθελε

²¹⁵ Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 168-169.

²¹⁶ Υπαινίσσεται τον εξόριστο Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιο, που τόσο σκοτεινό ρόλο έπαιξε κατά την Επανάσταση ως συνεργάτης του Μαυροκορδάτου.

πάση θυσία να τον έχει δίπλα του ως σύμβουλο. Ωστόσο αρχικά ο Κολοκοτρώνης αρνούταν να πάει στο Ναύπλιο, γιατί Φρούραρχος θα ήταν ο Γρίβας με τον οποίο ο Γέρος βρισκόταν στα μαχαίρια λόγω του ότι ο Θ. Γρίβας μετά τη δολοφονία του Πάνου Κολοκοτρώνη παντρεύτηκε τη νεαρή γυναίκα του Πάνου, Ελένη, κόρη της Μπουμπουλίνας, και στη συνέχεια ο Γρίβας και η Ελένη κατηγορούσαν την οικογένεια Κολοκοτρώνη και ζητούσαν να τους δώσει την «προίκα» της Ελένης!

Αργότερα θ' αποδειχθεί ότι και ο Γρίβας και η Ελένη ασκούσαν εκβιασμό. Τελικά στο Ναύπλιο θα εγκατασταθεί ο Γέρος σ' ένα απλό αγροτόσπιτο, λίγο έξω από την πόλη μαζί με την καλόγρια Μαργαρίτα, αφού πρώτα ο Γρίβας παρέδωσε το φρούριο και έφυγε. Για την ώρα περιφερόταν γύρω από τον Κυβερνήτη και τον συνόδευε στις μετακινήσεις του.

Επίσης ο Κυβερνήτης συμπεριέλαβε στην κυβέρνηση τον Μαυροκορδάτο και τον Κωλέττη και επικύρωσε τις θέσεις που κατείχαν στις ένοπλες δυνάμεις οι Κολοκοτρώνης, Υψηλάντης, Μακρυγιάννης. Τέθηκαν εκουσίως στη διάθεση του οι Γρίβας, Στράτος, Τζαβέλας, που πριν έρθει στην Ελλάδα είχαν απέναντί του στάση εχθρική. Και τον υποστήριζαν οι ηγέτες του ναυτικού Μιαούλης, Κανάρης, Σαχτούρης κ.ά.

Ως μέλη του Πανελληνίου επέλεξε αρκετούς ετερόχθονες, κυρίως Επτανήσιους. Γι' αυτό σε διάφορες κυβερνητικές επιτροπές θα δούμε ότι η παρουσία των Επτανήσιων είναι εντονότατη. Ωστόσο σε όλα τα συλλογικά όργανα προήδρευε ο ίδιος και παντού ήθελε να έχει τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο. Εξαρχής εργαζόταν ασταμάτητα και επί πολλές ώρες του εικοσιτετραώρου, αλλά συχνά έβρισκε την ευκαιρία να ταξιδεύει στις επαρχίες έχοντας, πάντοτε μαζί του και τον Κολοκοτρώνη. Ο Γέρος, που έμεινε υποστηρικτής του μέχρι τέλους, με την καλοσύνη του, την εμπειρία του και τη λαϊκή του θυμοσοφία, τον συντρόφευε, μιλούσε μαζί του επί παντός επιστητού, έδινε πάντα τη γνώμη του, όπου ήταν ανάγκη. Η τρομακτική του εμπειρία ήταν πολύ χρήσιμη για τον αριστοκράτη Καποδίστρια, που, ενώ ήταν επηρεασμένος από τη φωτισμένη δεσποτεία, όπως αυτή προέκυψε ως πρακτική μέσα απ' τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, έπρεπε τώρα όλα αυτά να τα παραμερίσει και να αναλωθεί στη διοίκηση ανθρώπων Ελλήνων!

Και ενώ έπαιρνε τη γνώμη του Κολοκοτρώνη σε πολλά θέματα - κατά πόσο την άκουγε ή όχι δεν το γνωρίζουμε - πολύ νωρίς προχώρησε στην τακτική του νεποτισμού και αισθάνθηκε την ανάγκη να έχει δίπλα του ανθρώπους εντελώς δικούς του, που να μπορεί να τους έχει απόλυτη εμπιστοσύνη. Κάλεσε λοιπόν κοντά του τον διακεκριμένο νομομαθή Κερκυραίο Ιωάννη Γιαννετά, καθώς και δυο απ' τους αδερφούς του, τον Βιάρο και τον Αυγουστίνο. Και τον μεν Αυγουστίνο τον διόρισε πληρεξούσιο στα στρατιωτικά θέματα, τον δε Βιάρο, δι-

κηγόρος ήταν στην Κέρκυρα, και τον Γιαννετά τους όρισε νομικούς συμβούλους σε θέματα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών.

Για τα πρόσωπα αυτά αντιμετώπισε απ' την αρχή τη δυσφορία αρκετών συνεργατών του. Ειδικότερα για τους αδελφούς του. Σε λίγο ο Αυγουστίνος θα κυκλοφορεί με τον αέρα του απόλυτου κυρίαρχου στο στράτευμα και σε άλλους τομείς, και θα εκδηλώνει συμπεριφορά ανεγκέφαλου δικτατορίσκου. Οι Γιαννετάς και Βιάρος, ειδικά ο Βιάρος, άπλωσε παντού τον αυταρχισμό του και σε κάποιες περιπτώσεις ανέτρεπε ακόμα και τα διατάγματά του αδερφού του. Και οι δύο τους είχαν προκαλέσει ζημιά στον Ιωάννη. Αργότερα θα απομακρύνει τον Βιάρο, αλλά ήταν αργά. Για τα αδέρφια του αντέδρασε και ο Κολοκοτρώνης και προσπάθησε απ' την αρχή να εξηγήσει στον Κυβερνήτη ότι ήταν αδύνατο δυο αριστοκράτες, σαν τους αδερφούς του, να μπορέσουν να καταλάβουν τα αιτήματα ενός λαού που πάλευε πάνω στα ερείπια. Αντιδράσεις παρόμοιες δέχτηκε επίσης ο κυβερνήτης και από τον μικρότερο αδελφό του, τον Γεώργιο ή Τζωρτζέτο, όπως τον αποκαλούσαν.

3. Προσπάθεια οργάνωσης της οικονομίας

Το να χρησιμοποιήσει κανείς τον όρο δημοσιονομική πολιτική, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, είναι καθαρή ουτοπία. Στα χρόνια πριν την Επανάσταση το οθωμανικό κράτος είχε μια κάποια οργάνωση, και λάβαινε κάποια μέτρα για την παραγωγή και τη διακίνηση της παραγωγής, και βεβαίως για τη φορολογία. Το σύστημα όμως της φορολογίας το ρύθμιζαν κατά κύριο λόγο οι ντόπιοι προεστοί και οι μεγαλοκαρaboκύρηδες, με επακόλουθο να έχουμε απ' τη μία την οικονομική ολιγαρχία των προκρίτων κι από την άλλη έναν λαό υπόδουλο και εξαθλιωμένο, ο οποίος ζη μονάχα για να δουλεύει ως είλωτας και να πληρώνει φόρους χωρίς να γνωρίζει σε ποιον και γιατί τους πληρώνει.

Η ίδια κατάσταση και χειρότερη ακόμα, επικρατούσε και κατά την Επανάσταση. Κι ήταν χειρότερη, γιατί προέκυψε και μια καινούργια ανάγκη: ήταν τα έξοδα των πολέμων.

Δεν υπάρχει κράτος, δεν υπάρχει υπουργείο Οικονομικών, δεν υπάρχει οργάνωση. Ορισμένοι οπλαρχηγοί, αρματολοί, καπεταναίοι, που έχουν την οικονομική δυνατότητα, συντηρούν τον στρατό με έξοδα δικά τους. Όσοι δεν έχουν, περιμένουν να πληρωθούν απ' την «κυβέρνηση». Στο ναυτικό τα πράγματα φαίνονται κάπως καλύτερα, αλλά η ανάγκη θα στρέψει στην πειρατεία, το πλιάτσικο, τη λαφυραγώγηση. Στην άλωση των φρουριών οι Έλληνες, πεινασμένοι και ρακένδυτοι, έφευγαν με βουλμιά στην καταλήστευση των Τούρκων. Όπλα, χρήματα, σκεύη, κοσμήματα, ρούχα...

Τα δάνεια, όπως ξέρουμε, κατασπαταλήθηκαν και σταμάτησαν στις τσέπες ορισμένων, και δεν έφτασαν ποτέ στην κάλυψη αναγκών του λαού. Το φορολογικό σύστημα δεν μπορούσε να αποδώσει, μια και η παραγωγή καταστρεφόταν απ' τις επιδρομές των εχθρών ή από τις εμφύλιες συρράξεις. Οι πρόκριτοι, οι «χριστιανοί πασάδες» καταπώς τους αντιμετώπιζαν με την πρακτική τους ο Ανδρούτσος και ο Καποδίστριας, επινοούσαν μεθόδους πλουτισμού, τη στιγμή που οι αγωνιστές και ο λαός λιμοκτονούσαν. Κάπως έτσι μπορεί κανείς να πει πως ήταν η Ελλάδα, όταν ήρθε ο Καποδίστριας. Αλλά, για να δοθεί όμως η πλήρης εικόνα και στον τομέα αυτό χρειάζονται βιβλία. Λογικό λοιπόν ήταν αυτός ο λαός να περιμένει τον Κυβερνήτη του ως Μεσσία. Ερχόμενος να φέρει μαζί του σακιά με χρυσάφι. Να φέρει λίρες, ρούβλια, φράγκα, τάλιρα, δίστηλα, και ν' αρχίσει να καλεί έναν έναν κοντά του και να του γεμίζει το πουγκί! Είδαν όμως ότι ήρθε μ' άδεια χέρια και τους συνιστούσε να σφίγγουν το ζωνάρι και να τρώνε ακρίδες... Οι απλήρωτοι αγωνιστές, που μήνες ή και χρόνια περίμεναν να πληρωθούν απογοητεύτηκαν εντελώς.

Ερχόμενος έφερε μαζί του 300.000 φράγκα από δωρεές Ελλήνων και Φιλελλήνων για την εξαγορά των αιχμαλώτων. Όμως το ποσό αυτό το διέθεσε για τον στρατό και τον στόλο, οπότε τις ανάγκες του λαού δεν μπορούσε πλέον να τις καλύψει. Και μέσω του φίλου του Εϋνάρδου επιχείρησε να συνάψει δάνειο 1.000.000 φράγκων. Η προσπάθεια απέτυχε και στράφηκε έτσι στη δημιουργία Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας. Όμως η προσπάθειά του αυτή και πάλι δεν απέδωσε τα αναμενόμενα. Απευθύνεται από το χειμώνα του 1828 στις τρεις Δυνάμεις ζητώντας ένα δάνειο ύψους 60.000.000 φράγκων. Ας σημειωθεί ότι βρήκε την Ελλάδα χρεωμένη 3.000.000 λίρες στην Αγγλία απ' τα δάνεια του '24 και '25, ενώ οι νησιώτες απαιτούσαν υπέρογκα ποσά ως αποζημίωση για τα όσα έκαμαν στον Αγώνα. Οι Υδραίοι μόνο ζητούσαν 18.000.000 φράγκα.

Οι τρεις Δυνάμεις όμως ψυχία μόνο θα στείλουν κι αυτά ύστερα από πέντε μήνες. 500.000 φράγκα θα στείλει η Γαλλία και 500.000 ρούβλια η Ρωσία. Λίγο αργότερα θα στείλει και η Αγγλία 500.000 φράγκα. Και η χώρα αυτή θα ξαναδανείσει στην Ελλάδα ύστερα από τον θάνατο του Καποδίστρια. Μπορούμε να πούμε σε γενικές γραμμές ότι κατά τη διετία 1828-1829 σε διάφορα χρονικά διαστήματα ο Καποδίστριας έλαβε: 6.000.000 φράγκα από τη Γαλλία, 3.000.000 ρούβλια από τη Ρωσία και 500.000 φράγκα από την Αγγλία.

Έτσι όμως ο Κυβερνήτης διαπιστώνει ότι με τα αναμενόμενα δάνεια από το εξωτερικό δεν είναι σε θέση να λύσει κανένα πρόβλημα. Στρέφεται τώρα στον εσωτερικό δανεισμό. Με επιστολές²¹⁷ του βομβαρδίζει τους πλούσιους ν' αγοράσουν μετοχές, ορίζει τόκο 8%, και παρακαλεί τους μεγαλονοικοκυραίους να

217 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 156.

καταθέσουν τα χρήματά τους στην τράπεζα.

Η ανταπόκριση είναι ελάχιστη. Συνεχίζει όμως να κάνει εκκλήσεις επικαλούμενος το πατριωτικό συναίσθημα και τον κίνδυνο να χαθεί η Ελλάδα. Ο ίδιος απ' την ατομική του περιουσία καταθέτει 50.000 φράγκα. Ζητά από τους αδελφούς Κουντουριώτη, Λάζαρο και Γεώργιο, ο δεύτερος έχει ήδη διοριστεί από τον κυβερνήτη Πρόβουλος του τμήματος των Οικονομικών, να καταθέσουν ο καθένας από 10.000 τάλια για τις ανάγκες του Αγώνα. Τους δίνει τόκο 8% και δέχεται να βάλει υποθήκη τα κτήματά του στην Κέρκυρα. Οι Κουντουριωταίοι κάνουν πως δεν καταλαβαίνουν και... στέλνουν δώρο(!) ο καθένας 1.000 τάλια.

Τελικά ο Κυβερνήτης αντιλήφθηκε ότι οι Έλληνες δεν είναι συνηθισμένοι σε τέτοιου είδους συναλλαγές, ούτε μπορούσαν να το χωνέσουν, που ήρθε εδώ ο αγύρτης Καποδίστριας και τους ζητούσε τα χρήματα για να τους δίνει χαρτιά! Έτσι η ανακούφιση που μπόρεσε να προσφέρει η Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα, κατά τον προϋπολογισμό του 1829, ήταν προσωρινή. Μπήκαν στο δημόσιο ταμείο μόνον 678.000 φράγκα²¹⁸. Κι όταν έμαθαν οι Έλληνες ότι ο Καποδίστριας μεταχειρίστηκε τα κεφάλαια, για να καλύψει τις εθνικές ανάγκες, σταμάτησαν πλέον να καταθέτουν, οπότε το ίδρυμα νέκρωσε. Η κατάσταση είναι πλέον απογοητευτική. Κι ο Κυβερνήτης μετράει ως τώρα μήνες μόνο στη διακυβέρνηση, και, κοντά στα δυσεπίλυτα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει, βλέπει να βάλλεται από παντού. Ωστόσο δεν πτοείται. Ήρθε να σώσει την πατρίδα του με όποιο τίμημα για τον ίδιο. Οφείλει να αναλώσει τις δυνάμεις του και τον εαυτό του.

Βλέπει τώρα ως λύση τη φορολογία. Διατηρεί το φόρο της δεκάτης και ορίζει την είσπραξη από τους φοροενοικιαστές. Όπως ήταν επόμενο, οι φοροενοικιαστές πολλαπλασίασαν τα έσοδά τους απ' τις αυθαιρεσίες και απέναντι στην πολιτεία και απέναντι στον λαό, οι πολίτες καταπιέζονταν μην έχοντας να πληρώσουν, ενώ η πολιτεία εισέπραττε ελάχιστα. Κι όπως οι χωρικοί δεν είχαν να πληρώσουν και αναγκάζονταν να δανειστούν με τόκο που έφτανε ως το 70%, οι τοκογλύφοι οργιάζαν σε βάρος πάντα του λαού.

Ο Κυβερνήτης στο μεταξύ αύξησε και τους τελωνειακούς δασμούς από 3% σε 6%. Επακόλουθο του μέτρου αυτού ήταν να παραλύσει το εμπόριο. Η δυσσαρέσκεια του κόσμου για τα οικονομικά μέτρα μεγάλωνε. Ωστόσο ο λαός τον στήριζε όσο μπορούσε, επειδή καταλάβαινε όλες τις θυσίες του ηγέτη του. Όμως οι αντίπαλοί του κέρδιζαν διαρκώς έδαφος και ξεκίνησαν τις φανερές πλέον επιθέσεις. Αλλά και ο Κυβερνήτης απέναντί τους οργάνωνε την άμυνά του. Δημιούργησε ένα είδος πραιτωριανών, που στήριζαν την εξουσία του και

---

218 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 156.

Εικόνα 27. Φοίνικας, νόμισμα του 1828, το πρώτο του νέου ελληνικού κράτους.

αυθαιρετούσαν σε βάρος του λαού. Πρώτοι και καλύτεροι οι δυο αδελφοί του, Βιάρος και Αυγουστίνος.

Σαν να μην έφταναν όλα αυτά ανακαλύφτηκε ότι στην Ελλάδα κυκλοφορούσαν άφθονα πλαστά ξένα νομίσματα. Και ο Κυβερνήτης για να αντιπαρέλ-

θει την κιβδηλεία αυτή που λυμαινόταν το κράτος αποφάσισε να ιδρύσει νομισματοκοπείο στην Αίγινα, με σκοπό να κόψει εθνικό νόμισμα προς εξυγίανση της εθνικής οικονομίας.

Έστειλε λοιπόν στη Μάλτα τον Αλέξανδρο Κοντόσταυλο, ο οποίος μέχρι πρότινος ήταν ένας μεγαλέμπορος με αρκετές διασυνδέσεις στο νησί, για να αγοράσει νομισματοκοπική μηχανή, και παράλληλα να εξαργυρώσει κάποιες συναλλαγματικές πληρωτέες στο Λονδίνο, που του είχε στείλει ο Τσάρος Νικόλαος Εκεί ο Κοντόσταυλος μέσα από παζάρια αγόρασε τελικά ένα παλιό νομισματοκοπείο έναντι του ευτελούς ποσού των 100 λιρών Αγγλίας και το έφερε στην Αίγινα. Αποφασίστηκε η

κοπή χρυσών, αργυρών και χάλκινων νομισμάτων. Κόπηκαν τελικά αργυρά και χάλκινα. Το νόμισμα λεγόταν «Φοίνιξ» και υποδιαιρούνταν σε λεπτά. Τα νομίσματα είχαν από τη μια πλευρά την ένδειξη ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ με τον αναγεννώμενο εκ της τέφρας φοίνικα. Από την άλλη: ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ Ι.Α.ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ και το έτος κοπής. Και τα χάλκινα νομίσματα άρχισαν να κόβονται από το 1829 έως το 1831, ενώ τα αργυρά είχαν σταθερή την ένδειξη 1828, του έτους δηλαδή που ήρθε και αναγέννησε την Ελλάδα ο Κυβερνήτης.

Εικόνα 28. Ο Αλέξανδρος Κοντόσταυλος

Εικόνα 29. Σπανιότατο χαρτονόμισμα αξίας πέντε φοινίκων. Εκδόθηκαν επίσης χαρτονομίσματα των δέκα φοινίκων και των είκοσι πέντε.

Όμως το νόμισμα αυτό αντί να πλουτίσει το κράτος, εντέλει το ζημίωσε. Γιατί κατά τη διαδικασία της κοπής των φοινίκων δεν φρόντισαν οι υπεύθυνοι να αφαιρούνται τα έξοδα εκτυπώσεως από τη μεταλλική αξία κάθε αργυρού νομίσματος. Όπως ήταν επόμενο ξέσπασε σκάνδαλο, ξεκίνησαν ανακρίσεις από την επιτροπή οικονομίας προς εξιχνίαση του δράστη, αλλά ο Κυβερνήτης, για να προλάβει την αισχύνη και την κακοπιστία των αρμοδίων, το κάλυψε. Ωστόσο αυτό το λάθος, που έγινε, το εκμεταλλεύτηκαν κάποιοι αετονύχηδες κερδοσκόποι οι οποίοι καρπώθηκαν τους φοινίκες που έπεσαν στα χέρια τους και τους απέσυραν από την κυκλοφορία. Και ή τους έλειωναν και τους πουλούσαν ως άργυρο ή τους έβγαζαν στο εξωτερικό²¹⁹.

4. Προσπάθεια οργάνωσης του στρατού

Για την άμυνα και την ασφάλεια της χώρας έδωσε εξαρχής τεράστια σημασία. Είδαμε ότι είχε δώσει εντολή στον Μιαούλη να χτυπήσει την πειρατεία στη θάλασσα. Του έμενε λοιπόν και η οργάνωση του στρατού ξηράς. Και ταυτόχρονα ίδρυσε ένα σύστημα αστυνομικό πολύ αυστηρό, κατά τα πρότυπα των ευρωπαϊκών χωρών. Και με την πάροδο του καιρού επέβαλε τα λεγόμενα διαβατήρια για τον καθένα που ερχόταν στην Ελλάδα. Με τα διαβατήρια σιγά σιγά περιορίστηκαν οι ληστές, οι κακούργοι και οι επιδρομείς στο ελάχιστο. Έπρεπε όμως να οργανώσει τακτικό στρατό. Και επειδή ως τότε οι στρατιώτες ήταν απλήρωτοι, και σε μια επιθεώρηση στον Πόρο εισέπραξε τη δυσαρέσκεια του στρατού, αποφάσισε να διαθέσει τα χρήματα που έφερε για τη συγκρότηση των ατάκτων σε οργανωμένο και πειθαρχημένο σώμα.

Θεωρούσε πως ήταν πολύ σωστός ο πολιτικός χειρισμός να δώσει στον ελληνικό στρατό και στο ελληνικό ναυτικό τη διάρθρωση τακτικών ενόπλων δυνάμεων. Βρήκε μεν ερχόμενος στην Ελλάδα τον Τσωρτς ως αρχιστράτηγο - ο Κόχραν ευ-

219 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 167.

τυχώς είχε φύγει λίγες μέρες πριν - και τον συνταγματάρχη Φαβιέρο να ανακατεύονται παντού, υπήρχε και ο Άστιγξ, καθώς και άλλοι Άγγλοι ναύαρχοι που μπαίνονβγαιναν στα λιμάνια, όμως ο Κυβερνήτης δεν εμπιστευόταν τους ξένους και ειδικά τους Άγγλους. Και τον Τσωρτς περίμενε να βρει την ευκαιρία να τον διώξει. Και στον Φαβιέρο δεν έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα, ενώ με τον Άστιγξ κάπως μπόρεσε να συνεργαστεί.

Απ' τον Φεβρουάριο του 1828 συγκρότησε ένα στρατιωτικό συμβούλιο με τον Δημήτριο Υψηλάντη και τον Ανδρέα Μεταξά, προκειμένου να εκπονήσουν ένα σχέδιο στρατιωτικής αναδιοργάνωσης. Η βασική ιδέα ήταν να ενταχτούν όλοι οι άτακτοι σε συντάγματα που ονομάζονταν χιλιαρχίες και η καθεμιά θα είχε 1.120 άντρες. Συγκροτήθηκαν έτσι στον στρατό της Ρούμελης οκτώ χιλιαρχίες (στα χαρτιά βέβαια), που διαιρούνταν σε μικρότερα τμήματα (πεντακοσιαρχίες, εκατονταρχίες κ.ο.κ.) με αναλόγους βαθμούς αξιωματικών. Στην Πελοπόννησο δεν οργανώθηκαν χιλιαρχίες, αλλά εξακολουθούσαν να υπάρχουν οι ένοπλες ομάδες και οι φρουρές που τις διοικούσαν ο Κολοκοτρώνης (τυπικά) και ο Νικηταράς ουσιαστικά. Ο Γέρος πιο πολύ τον Κυβερνήτη συνόδευε παρά ασχολούνταν πλέον με τα στρατεύματα. Όλο και πιο πολύ έδινε πρωτοβουλίες στον Κολιόπουλο (Πλαπούτα) και στον γιο του Γενναίο μαζί με τον Νικηταρά.

Και με τις μικρές οικονομικές ενισχύσεις που είχε στα χέρια του έβαλε αμέσως ως στόχο του να ανακαταλάβει στρατιωτικά την Αθήνα και το Μεσολόγγι και να συγκροτήσει στρατιωτικές δυνάμεις στην Άμφισσα, στα Μέγαρα και την Ελευσίνα. Και είναι μια περίοδος, αρχές του 1828, όπου ο Κυβερνήτης πίστευε πως οι τρεις Δυνάμεις δεν θα έμεναν ασυγκίνητες μπροστά στην τουρκική αδιαλλαξία και θα βοηθούσαν την Ελλάδα στρατιωτικά στο να επεκτείνει προς βορρά τα όριά της. Έπειτα ο Κυβερνήτης πίστευε πως έφτασε η ώρα που ο Τσάρος Νικόλαος θα ξεκινούσε τον πόλεμο κατά της Τουρκίας. Και σ' αυτόν τον πόλεμο προσέβλεπε αφότου ήταν υπουργός του Τσάρου Αλέξανδρου, σ' αυτόν εξακολουθεί να στηρίζει τις ελπίδες του και τώρα. Βέβαια προς στιγμή ο Νικόλαος φάνηκε ν' αποδεσμεύει το ελληνικό ζήτημα από τις βλέψεις του εναντίον της Τουρκίας, γρήγορα όμως το ενέταξε στα σχέδιά του. Και πράγματι τον Απρίλη του 1828 ο πόλεμος αυτός ξέσπασε.

Ο Τσωρτς εισηγήθηκε στον Κυβερνήτη να καταλάβουν το Μακρυνόρος και τον Αμβρακικό κόλπο. Οπωσδήποτε ο Κυβερνήτης δεν είχε αντίρρηση, αλλά έπρεπε να κρατήσει και τα διπλωματικά προσχήματα. Προς το παρόν έδωσε διαταγή στον διορισμένο από τον ίδιο ως στρατάρχη των χιλιαρχιών Υψηλάντη να ανακαταλάβει την Αθήνα και στον Τσωρτς το Μεσολόγγι. Στη συνέχεια η ίδια η πορεία των πραγμάτων θα καθόριζε το πώς και το πόσο θα προχωρούσε. Άλλωστε

υπήρχε κίνδυνος να κατηγορηθεί από τους Άγγλους και τους Γάλλους ότι επίτηδες συνεχίζει τον πόλεμο με τους Τούρκους στη Στερεά Ελλάδα, για να διευκολύνει τον Τσάρο κρατώντας απασχολημένο ένα μεγάλο μέρος του τουρκικού στρατού. Και πραγματικά σε λίγο καιρό θα κατηγορηθεί και γι' αυτό.

Στο μεταξύ, αφού παρέλαβε από τον Γρίβα το Παλαμήδι και το Ιτς Καλέ από τον Στράτο, έδωσε στην Τροιζήνα οδηγίες στον Δημήτριο Υψηλάντη για να εκστρατεύσει προς την Αττική, ενώ ταυτόχρονα στέλνει και τον Γρίβα με 300 άντρες υπό τον Τσωρτς στο Αίγιο με προοπτική στη συνέχεια να προχωρήσουν προς τη δυτική Στερεά. Μάλιστα, στις θαλάσσιες περιοχές του διαμερίσματος αυτού συγκεντρώνονταν ναυτικές δυνάμεις, έτοιμες να δράσουν από κοινού με τον στρατό.

Μετά την αποστολή των στρατευμάτων ο Καποδίστριας, αφού παρέλαβε το φρούριο της Κορίνθου από τον Ν. Τζαβέλλα, προχώρησε προς το Ναύπλιο, όπου κατέλυσε στο σπίτι του Εμμανουήλ Ξένου, προκειμένου εκεί να ασχοληθεί με τη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας. Και ενώ σχεδίαζε τη διαίρεση της χώρας και σκεφτόταν το πώς θα απομακρύνει τον Τσωρτς από την Ελλάδα και θα εμποδίσει τον Κόχραν να επιστρέψει, δέχτηκε επιστολή του Κόχραν από το Παρίσι. Στην επιστολή²²⁰ του ο Άγγλος τυχodiώκτης ενημέρωνε τον Κυβερνήτη ότι δεν κατόρθωσε να βρει χρήματα ούτε και άντρες για τα πληρώματα! Και με περίσσια θράσους συμβούλευε τον Κυβερνήτη να αγωνιστεί, για να δημιουργήσει μια μεγάλη Ελλάδα, και με ιταμότητα και κομπασμό του υποσχόταν ότι θα χρησιμοποιήσει (ο Κόχραν) όλη του την επιρροή στο βρετανικό υπουργείο Εξωτερικών...

Ο Καποδίστριας απαξίωσε πέρα για πέρα τα όσα του έγγραφε και δεν του έστειλε καν απάντηση. Του διεμήνυσε όμως μέσω του Εϋνάρδου²²¹ να πουλήσει τον Μονόκερω και να στείλει τα χρήματα στην Ελλάδα, αφήνοντας παράλληλα να εννοηθεί ότι οι Έλληνες δεν τον χρειάζονται πλέον. Και αργότερα ο Λουριώτης, σε συνεννόηση πάντα με τον Κυβερνήτη, του ζήτησε απαιτητικά να επιστρέψει και τις 37.000 λίρες στερλίνες που είχε πάρει ως προκαταβολή, επειδή αφενός μονάχα καταστροφές έφερε στον στρατό και αφετέρου είχε αθετήσει τη συμφωνία. Ο Κόχραν απάντησε, όπως πάντα, με τρόπο απαράδεκτο και δηκτικό: ότι δηλαδή οι δικές του επιτυχίες οδήγησαν τις δυνάμεις στη ναυμαχία του Ναβαρίνου! Θράσος, ψέμα, απάτη, αλαζονεία...

Τον Σεπτέμβριο επέστρεψε στην Ελλάδα φέρνοντας και το «Ερμής»! Επιτέλους ναυπηγήθηκε ύστερα από τριετία! Όταν έφτασε, ο Καποδίστριας τον υποδέχτηκε πολύ ψυχρά και, αφού επιτέλους τον δέχτηκε σε ακρόαση, του έθεσε το θέμα των χρημάτων που άρπαξε από την Ελλάδα! Άκρη μαζί του δεν

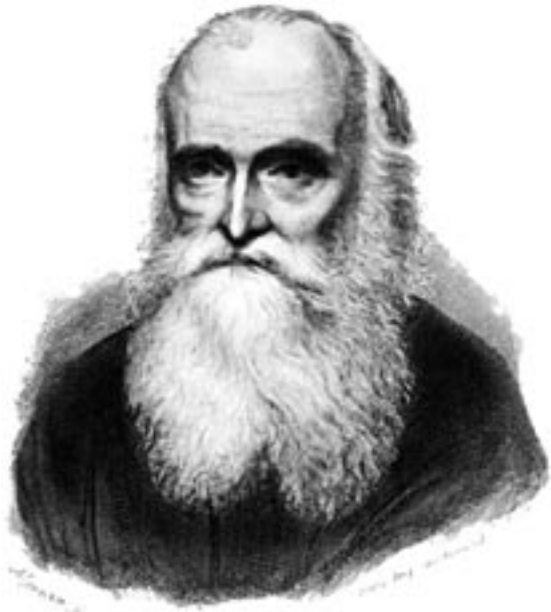
---

²²⁰ Dakin, D., 1983, σελ. 321.

²²¹ Dakin, D., 1983, σελ. 321.

έβγαινε! Μάλιστα με θρασύτητα έλεγε ότι παραιτείται από τις 20.000 λίρες στεργλίνες που του χρωστούσαν οι Έλληνες. Κι όταν ετοιμαζόταν να φύγει, έγραφε: «Πολύ θα χαρώ όταν οι κορυφές αυτών των βουνών καθούν επιτελούς πίσω από τον ορίζοντα και όταν καινούρια και ευχάριστα πράγματα εξαλείψουν από τη μνήμη μου τα ονόματα του Μαυροκορδάτου, του Τομπάζη και άλλων τέτοιων διπροσώπων απατεώνων»²²².

Χαρακτήρισε ο Κόχραν απατεώνα τον Μαυροκορδάτο. Μάλιστα! Μάλλον επειδή ο δεύτερος τούτη τη φορά δεν μπόρεσε να τον στηρίξει! Κυβερνούσε άλλος την Ελλάδα. Ο Κόχραν έφυγε αφήνοντας πίσω μόνον καταστροφές. Μπορούσε τώρα ο Κυβερνήτης να αναθέσει την αρχηγία του ναυτικού στον Μιαούλη, τον Σαχτούρη, τον Κανάρη κ.ά. Ανθρώπους εμπειροπόλεμους, που έδειξαν κατά την Επανάσταση έργα λαμπρά. Αντιθέτως προέβη σε μια εντελώς αψυχολόγητη ενέργεια στην οποία τον οδήγησε προφανώς η τάση να εφαρμόσει παντού ένα σύστημα συγκεντρωτικό, ελεγχόμενο από τον ίδιο. Διόρισε αντιναύαρχο τον αδερφό

Θεόφιλος Καΐρης

Εικόνα 30. Ο Θεόφιλος Καΐρης

του Βιάρου Καποδίστρια, άνθρωπο εντελώς ξένο προς τα ναυτικά. Η παρουσία δυστυχώς του Βιάρου μονάχα δυσφορία και αγανάκτηση προκάλεσε, όπως βεβαίως και σε κάθε άλλον τομέα που ορίστηκε να υπηρετήσει.

Κι έμεινε πίσω ο Τσωρτς. Ο Κυβερνήτης έψαχνε τρόπους ν' απαλλαγεί και από αυτόν. Και του έστειλε μια προσβλητική επιστολή²²³, αλλά ο Τσωρτς, παρόλο που έτρεφε βαθύ μίσος για τον Καποδίστρια, κατά κάποιον τρόπο είχε μέσα του και κάποια φιλελληνικά συναισθήματα.

Με μια οργισμένη αντίδραση επιχείρησε να καταλάβει τον Αμβρακικό και έκανε συνεχείς εκκλήσεις στον Καποδίστρια για αποστολή βοήθειας. Είναι η περίοδος κατά την οποία ο Κυβερνήτης βρίσκεται μέσα σ' έναν διπλωματικό

²²² Dakin, D., 1983, σελ. 322.

²²³ Dakin, D., 1983, σελ. 322.

πυρετό, καθώς ο Ιμπραήμ μετά τη συνθήκη της Αλεξάνδρειας αδειάζει την Πελοπόννησο και οι πρεσβευτές των τριών Δυνάμεων παίρνουν εντολή να εγκατασταθούν στον Πόρο και να συνεχίσουν εκεί τις εργασίες των. Στην Αγγλία και τη Γαλλία παρατηρούνται αλλαγές πολιτικής εξαιτίας του Ρωσοτουρκικού πολέμου. Ο Κυβερνήτης παρακολουθεί τα τεκταινόμενα με άγρυπνο μάτι. Και γνωρίζει άριστα ότι δεν του επιτρέπεται το παραμικρό λάθος, η παραμικρή βιασύνη, καμιά απολύτως παράλειψη.

Ο Ουέλγκτον στο μεταξύ έχει πείσει τον Πολινιάκ να ζητήσει από τον Καποδίστρια ν' απομακρύνει τον Τσωρτς και τον Υψηλάντη από την ηπειρωτική Ελλάδα. και έπρεπε έλεγαν και οι δυο τους, πριν οι Ρώσοι σημειώσουν σημαντικές επιτυχίες εναντίον των Τούρκων, να πάρουν τη συγκατάθεση και του Μέττερνιχ για μια Ελλάδα μικρή, ανεξάρτητη.

5. Οι διπλωματικές ενέργειες του Κυβερνήτη κατά το 1828

Ας έρθουμε όμως και στις διπλωματικές ενέργειες του Κυβερνήτη. Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής τον βλέπουμε να αγωνίζεται εντελώς μόνος! Άλλωστε και να ήθελε να έχει κάποιον ή κάποιους συνεργάτες, έβλεπε ότι κανένας από όλους όσους ανακατεύτηκαν ως μέλη του Πανελληνίου ή της Κυβέρνησης δεν ήταν σε θέση να τον πλαισιώσει. Εξάλλου, κανένας από τους Έλληνες δεν ήταν σε θέση να γνωρίζει τις διπλωματικές κινήσεις των Ευρωπαίων, όσο ο ίδιος. Επίσης ήξερε καλά ότι στο σημείο που είχαν οδηγηθεί τα πράγματα η παραμικρή άστοχη ενέργεια θα μπορούσε να είναι μοιραία για την Ελλάδα, τη στιγμή που κρίνονταν δύο σοβαρότατα θέματα: ο βαθμός ανεξαρτησίας της Ελλάδας και τα σύνορα του νέου κράτους. Και σ' αυτή τη συγκυρία ο εμπειρότατος διπλωμάτης είχε ως κύριο μέλημά του να κρατήσει ίσες αποστάσεις απέναντι στις τρεις Δυνάμεις. Και τηρώντας απαρέγκλιτα την αρχή αυτή και έχοντας εμπιστοσύνη στις ικανότητές του και εκμεταλλευόμενος το διεθνές κύρος του κατάφερε ν' αναδείξει το ελληνικό ζήτημα ως πρώτο θέμα μέσα στις διαπραγματεύσεις των Δυνάμεων. Βεβαίως αυτό ήταν ό,τι χειρότερο για τον Άμπερντην, τον δεδηλωμένο φιλότουρκο υπουργό Εξωτερικών της Αγγλίας από το 1828 ως το 1830.

Ο Κυβερνήτης προχωρούσε με σύστημα, με σειρά και με φοβερή προσοχή. Ήταν σαν να ανέβαινε μια σκάλα που σε κάθε σκαλοπάτι έπρεπε να πατάει γερά και με ασφάλεια. Τον είδαμε άλλωστε πώς αντέδρασε ύστερα απ' τη συνθήκη του Λονδίνου. Μπορεί να μη συμφωνούσε με τα όσα έπαιρνε, αλλά έπρεπε να φανεί ότι δέχεται αδιαμαρτύρητα την αυτονομία της Ελλάδας με υποτέλεια στον Σουλτάνο. Εκείνη τη στιγμή αυτό έπρεπε να κάνει, μια και δεν είχε κάτι

άλλο στα χέρια του. Η διπλωματία προχωρούσε. Μακροπρόθεσμα, βλέπουμε πάλι. Άλλωστε το είχε συζητήσει και με τον Τσάρο...

Κι όταν τον Απρίλη του 1828 ξεκίνησε το Ρωσοτουρκικός πόλεμος και οι Αγγλογάλλοι άρχισαν να ανησυχούν μήπως η Ρωσία σε λίγους μήνες καταφέρει να λύσει μονομερώς το ελληνικό ζήτημα, τα πράγματα πήραν άρδην άλλη τροπή. Οι Άγγλοι και οι Γάλλοι δείχνουν αιφνιδίως μια πρωτόγνωρη σπουδή γύρω από το ελληνικό ζήτημα. Ο Ουέλινγκτον μάλιστα βιάστηκε να πείσει, όπως είδαμε, τον Πολινιάκ και τον Μέττερνιχ να δεχτούν μιαν Ελλάδα μικρή και ανεξάρτητη, πριν προλάβουν οι Ρώσοι να πιέσουν για τη δημιουργία ενός μεγάλου ελληνικού κράτους.

Συνέρχονται λοιπόν σε Διάσκεψη στο Λονδίνο οι αντιπρόσωποι των τριών με θέμα τον καθορισμό των συνόρων. Μια πρώτη απόφαση είναι η αποστολή γαλλικού στρατού στην Πελοπόννησο. Οι Γάλλοι δέχτηκαν να στείλουν στρατό στην Ελλάδα, επειδή φοβούνταν ότι με τη λήξη του Ρωσοτουρκικού πολέμου η Ρωσία θα εμφανιζόταν στις βόρειες επαρχίες της Τουρκίας με κίνδυνο να κατέβη στη Μεσόγειο, όποτε θελήσει. Έτσι με τον στρατό που έστειλαν στην Ελλάδα αντιστάθμιζαν έναν τέτοιο κίνδυνο. Ο Καποδίστριας ήθελε στρατό και από τις τρεις Δυνάμεις, αλλά αναγκάστηκε να δεχτεί μόνο τον γαλλικό, επειδή η Αγγλία αρνήθηκε να στείλει δικό της και η Ρωσία βρισκόταν σε πόλεμο. Όμως ο Κυβερνήτης θεώρησε ότι έπρεπε τον ανταγωνισμό μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας να τον εκμεταλλευτεί στο έπακρο. Έδειξε ικανοποίηση στην είδηση ότι έρχεται γαλλικός στρατός από 14.000 πεζούς και 1.500 ιππείς σε τρεις μοίρες υπό τον στρατηγό Μαιζόν. Αλλά η διπλωματική του εμπειρία τον οδήγησε στο εξής φοβερό σχέδιο: έτρεξε στη Ζάκυνθο στις 27 Ιουνίου 1828, για να συναντήσει τον Άγγλο ναύαρχο Κόδρινγκτον.

Στις συνάντησή τους ο Καποδίστριας του υπέβαλε την ιδέα²²⁴ να σπεύσει αμέσως στην Αλεξάνδρεια και να πείσει τον Βεζύρη Μωχάμετ Άλη, πατέρα του Ιμπραήμ, να διατάξει την εκκένωση της Πελοποννήσου. Κι αυτό, του είπε ο Καποδίστριας, είναι προς το συμφέρον της Αγγλίας, επειδή έτσι θα συντελέσει και η Αγγλία στην απελευθέρωση της Πελοποννήσου και δε θα έχει την τιμή αυτή μονάχα η Γαλλία. Πράγματι ο Κόδρινγκτον έσπευσε στην Αλεξάνδρεια, καθώς ήδη πήρε και την σχετική εντολή από την αγγλική κυβέρνηση. Εκεί συνάντησε τον Μωχάμετ Άλη και παρουσία των προξένων Αγγλίας και Γαλλίας υπογράφηκε στις **28 Ιουλίου / 9 Αυγούστου η συνθήκη της Αλεξάνδρειας** που προέβλεπε την απελευθέρωση των αιχμαλώτων και την αποχώρηση των αιγυπτιακών στρατευμάτων από την Πελοπόννησο. Έτσι, όταν ο γαλλικός στρατός έφτασε στις 15/27 Αυγούστου στον Μεσσηνιακό κόλπο, δεν είχε πλέον τί-

224 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 243

ποτα να κάνει πέρα απ' το να συναντιέται ο Ιμπραήμ με τον Μαιζόν, να ανταλλάσσουν γνώμες και να κάνουν σχέδια για το πώς θα απελευθερωθούν οι αιχμάλωτοι και πώς θα εκκενωθεί η Πελοπόννησος από τον τουρκοαιγυπτιακό στρατό και στόλο. Και βεβαίως στα σχέδια αυτά δεν ήταν αμέτοχοι οι δυο ναύαρχοι Κόδρινγκτον και Δεριγνύ.

Κι αφού τακτοποίησαν οι Άγγλοι και τα σχετικά με την Πελοπόννησο, την οποία πλέον προόριζαν να την κάνουν κράτος αυτόνομο φόρου υποτελές στον Σουλτάνο, οι τρεις Δυνάμεις διέταξαν τους πρεσβευτές τους Στρ. Κάννινγκ, Γκιγιεμινιό και Ριμπωπιέρ να αφήσουν την Κέρκυρα (όπου είχαν καταφύγει μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου) και να συνεχίσουν τις εργασίες τους κοντά στην έδρα της ελληνικής κυβέρνησης. Έτσι οι τρεις πρεσβευτές τον Σεπτέμβριο του 1828 βρίσκονταν στον Πόρο με τις οδηγίες των προϊσταμένων τους να ρυθμίσουν τα σύνορα του νέου κράτους.

Ο Καποδίστριας έκρινε τη στιγμή κατάλληλη να προβάλλει πιο τολμηρά τις διεκδικήσεις του λόγω και έργω. Πίστευε ότι λειτουργούσε υπέρ του η διαμορφωθείσα κατάσταση με την εκκένωση της Πελοποννήσου, τον ερχομό του γαλλικού στρατού, τη διαφαινόμενη νίκη της Ρωσίας εναντίον της Τουρκίας και το γεγονός ότι οι πρεσβευτές συνεδρίαζαν δίπλα του, οπότε μπορούσε να τους συναντήσει και να εκφράσει δια ζώσης τις απόψεις και τις διεκδικήσεις του. Νομίζω πως η πορεία των γεγονότων φανερώνει ότι έπρεπε να εκμεταλλευτεί και το γεγονός ότι ο Τσωρτς και ο Υψηλάντης στη Στερεά Ελλάδα είχαν σημειώσει αρκετές επιτυχίες, οπότε, εάν συνέχιζαν τον πόλεμο μέχρι να έρθουν προς βοήθεια και οι Γάλλοι στρατιώτες, θα δημιουργούσε στη Στερεά ένα επαναστατικό καθεστώς δεδομένο, ώστε να το χρησιμοποιεί ως όπλο στις διαπραγματεύσεις. Άρα έπρεπε ο Τσωρτς και ο Υψηλάντης να παραμείνουν στις θέσεις τους. Κι επειδή τον Οκτώβριο του 1828 έβλεπε κάποιες κινήσεις των πρεσβευτών, που άφηναν να διαφανεί ότι θα περιορίσουν τα σύνορα στον Ισθμό, έδωσε διαταγή στον Υψηλάντη και στον Τσωρτς να ξαναρχίσουν τις επιχειρήσεις σε όλα τα μέτωπα.

Ο Κυβερνήτης υπέβαλε στους πρεσβευτές εμπιστευτικό υπόμνημα στις 11/23 Σεπτεμβρίου 1828. Στο υπόμνημα αυτό προσπαθούσε να τους δώσει να καταλάβουν ότι τα σύνορα του νέου κράτους που προτεινόταν ήταν ασφυκτικά και ότι, εφόσον η Τουρκία αρνήθηκε να δεχτεί τη μεσολάβηση των Δυνάμεων, έπρεπε αναγκαστικά να γίνει μετατροπή και αναπροσαρμογή των όρων της Συνθήκης του Λονδίνου. Επίσης απέφευγε στο υπόμνημα αυτό να αποκηρύξει την επικυριαρχία του Σουλτάνου, μια και πρωταρχικός του στόχος ήταν η διεύρυνση των συνόρων. Ακολούθησαν άλλα δύο υπομνήματά του, αλλά με την προσωπική του παρουσία στη σύσκεψη των πρεσβευτών τούς έπεισε να απο-

δεχτούν στα βόρεια σύνορα ως οροθεσία τη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού. Βεβαίως ο Στρ. Κάννινγκ έδειξε πως εξέφραζε την ικανοποίησή του γι' αυτό και επικαλέστηκε μάλιστα τη... φιλία του με τον Καποδίστρια από το 1814, δείχνοντας έτσι φοβερά «φιλελληνικά» αισθήματα και πρότεινε προς τον προΐστάμενό του υπουργό Άμπερντην τα σύνορα που ικανοποιούσαν τον Καποδίστρια! Ήξερε όμως πολύ καλά ότι ο Άμπερντην και οι υπουργοί Εξωτερικών των άλλων δύο Δυνάμεων δεν επρόκειτο επ' ουδενί να τα δεχτούν. Πήγε δηλαδή να αποφύγει διπλωματικά τον Καποδίστρια, αλλά σε λίγα χρόνια θα αποδειχθεί για μιαν ακόμη φορά ότι ο Καποδίστριας ήταν διπλωματικά ανίκητος!

Πράγματι, ο Άμπερντην μόλις είδε τις προτάσεις αυτές, φοβούμενος μήπως οι πρεσβευτές στον Πόρο παρασυρθούν από τον Καποδίστρια, κάλεσε τους πληρεξούσιους Πολινιάκ της Γαλλίας και Λίβεν της Ρωσίας και υπέγραψαν το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 4/16 Νοεμβρίου 1828, όπου οριζόταν ότι το ελληνικό κράτος θα περιέλεμβανε μόνον την Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες.

Ο Καποδίστριας προκειμένου ν' αποτρέψει έναν τέτοιο κίνδυνο, έκανε έναν φοβερό διπλωματικό ελιγμό. Παρέκαμψε την Αγγλία και με κατάλληλα υπομνήματά του απευθύνθηκε προς τη Ρωσία και τη Γαλλία. Εξηγούσε τεκμηριωμένα ότι μια επικράτεια μόνο με την Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες δεν μπορούσε να υπάρξει. Επιπλέον τους εξηγούσε ότι οι πληθυσμοί της Στερεάς Ελλάδας θα αντιμετώπιζαν σοβαρούς κινδύνους. Σε αυτές του τις θέσεις θα φανεί σύμφωνος ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Λαφεροναί, ενώ ο Ρώσος Νέσσελροντ θα καταλάβει ότι ο τέως συνυπουργός του έχει την πρόθεση να δημιουργήσει ισχυρό ανεξάρτητο κράτος με διευρυμένα σύνορα, οπότε χρειάζεται οπωσδήποτε τη βοήθεια της Ρωσίας.

6. Προσπάθεια οργάνωσης της Δημόσιας Διοίκησης και των Δικαστηρίων

Από το Ναύπλιο λοιπόν τον Απρίλη του 1828 ο Κυβερνήτης ξεκίνησε την προσπάθεια να οργανώσει τη Δημόσια Διοίκηση, καθώς και τα Δικαστήρια. Με βάση τη Συνθήκη της 6ης Ιουλίου η δικαιοδοσία του μπορούσε να απλωθεί στην Πελοπόννησο και σε κάποια νησιά, εφόσον η Στερεά Ελλάδα βρισκόταν υπό τουρκική κατοχή. Και σύμφωνα με κάποια στοιχεία, που έχουμε, ο πληθυσμός των περιοχών που περιλάμβανε η Ελλάδα την εποχή εκείνη ήταν μόλις και μετά βίας 570.000 κάτοικοι! Συγκεκριμένα, όταν ξέσπασε η Επανάσταση το 1821 η Πελοπόννησος απαρithμούσε 458.000 χριστιανούς και 42.750 μουσουλμάνους, ενώ τα νησιά απαρithμούσαν 169.300 χριστιανούς μόνον. Δηλαδή ένα σύνολο περίπου 670.850 κατοίκων. Οι ίδιες περιοχές το 1828 μας δίνουν 100.000 κατοίκους λιγότερους. Και με την αφαίρεση των 42.000 περίπου Τούρ-

κων, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι μέσα σε εφτά χρόνια ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώθηκε κατά 58.200 κατοίκους²²⁵. Για έναν που γνωρίζει πράγματα και καταστάσεις οι μισοί περίπου σκοτώθηκαν πολεμώντας τους Τούρκους, ενώ οι άλλοι μισοί είναι θύματα των εμφυλίων πολέμων που προκάλεσαν ο Κωλέττης, ο Μαυροκορδάτος και οι ακολουθούντες αυτοίς.

Προχώρησε λοιπόν ο κυβερνήτης σε διοικητική διαίρεση της Ελλάδας κατά νομούς ως εξής: η Πελοπόννησος χωρίστηκε σε εφτά νομούς και τα νησιά σε έξι. Σε κάθε νομό διορίστηκε ένας έκτακτος επίτροπος, ενώ στα χωριά, τις κωμοπόλεις και τις πόλεις κάθε νομού εξακολουθούσε να ισχύει ο θεσμός της δημογεροντίας²²⁶.

Πολύ μεγάλη προσοχή έδωσε στη συγκρότηση της δικαιοσύνης. Κατέβαλε titάνιες προσπάθειες να αναμορφώσει τον θεσμό των δικαστηρίων και να εκσυγχρονίσει το Δίκαιο. Και σκοπός του ήταν να βγάλει την Ελλάδα από το χάος στο οποίο είχε βυθιστεί κατά τα έτη της Επανάστασης με τα ψηφίσματα των Εθνοσυνελεύσεων τα οποία και αντιφατικά μεταξύ τους ήταν και παρέπεμπαν στο δίκαιο των «αιμινήτων Χριστιανών Αυτοκρατόρων». Γύρισαν την Ελλάδα αιώνες πίσω, στον σκοταδισμό και την αμάθεια, όπου σκόπιμα είχαν ρίξει τους λαούς οι Αυτοκράτορες της Ρώμης και του Βυζαντίου. Σύγχυση, ραγιαδισμός, σκοταδιστικές ιδεοληψίες, φόβος και απόγνωση του λαού. Πρωτεργάτες όλων αυτών των καταστάσεων οι «Φωτισμένοι» Φαναριώτες και ειδικά ο Μαυροκορδάτος.

Εξαρχής λοιπόν ο Κυβερνήτης συνέστησε προσωρινό τριμελές δικαστήριο με πρόεδρό του τον αδερφό του Βιάρo Καποδίστρια και παρέδρους τον Αλ. Μαυροκορδάτο και τον Ε. Τομπάζη. Το δικαστήριο αυτό, αφού εκδίκασε στον Πόρο τους κατηγορούμενους για πειρατεία, διαλύθηκε.

Στην πορεία των προσπαθειών του ο Κυβερνήτης αντιλήφθηκε ότι δεν ήταν εύκολο να δημιουργήσει δικαστικά συστήματα σ' έναν λαό που είχε συνηθίσει τις συνοπτικές δικαστικές διαδικασίες των δημογερόντων, των αρματολών, των μητροπολιτών ή των πασάδων. Ουσιαστικά μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως το ελληνικό έθνος ακολουθούσε τη ρωμαϊκή νομοθεσία, έτσι όπως ο Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος είχε περιλάβει στο έργο του «Εξάβιβλος». Σε ισχύ επίσης είχαν τεθεί και οι «Νεαρές», το «Απάνθισμα των εγκληματικών νόμων» κ.λπ. Η Βουλή ύστερα από τη διάλυση της Εθνοσυνελεύσεως στην Τροιζήνα επιχειρεί να συντάξει νόμον περί δικαστηρίων, όμως η προσπάθεια σταμάτησε από τα πρώτα της ήδη βήματα. Έτσι ο Κυβερνήτης δε θέλησε να βιαστεί.

---

225 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 175.

226 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 174.

Το θεώρησε πρόπον να μελετήσει πρώτα τη νοοτροπία του ελληνικού λαού και ύστερα να χαράξει τον δρόμο για τη δικαστική νομολογία που επρόκειτο να ακολουθήσει.

Ως εκ τούτου ο Κυβερνήτης προβληματιζόταν εντονότατα περί του πρακτέου. Περιόδευε την Ελλάδα, παρακολουθούσε τις συναλλαγές των κατοίκων, μελετούσε τις παραδόσεις, διόριζε έκτακτους επιτρόπους και προσωρινούς διοικητές. Περί το τέλος του 1828 υιοθέτησε τον Οργανικόν νόμον της Κορίνθου και εξέδωσε τον «Διοργανισμόν της πολιτικής, διορθωτικής και εγκληματικής Δικαιοσύνης» αποτελούμενο από 39 άρθρα. Έναν χρόνο αργότερα θα οριστούν τακτικά δικαστήρια, πολιτική και ποινική δικονομία, καθώς και νόμος περί συμβολαιογραφών.

Τα δικαστήρια διαιρέθηκαν σε έξι είδη²²⁷: **Ειρηνοδικεία, Πρωτόκλητα, Έκκλητα, Ανώτατα, Εμποροδικεία και Εξαιρετικά**. Επειδή όμως και αυτοί οι νέοι νόμοι δεν ήταν επαρκείς, τα δικαστήρια πήραν την εντολή να συμβουλευόνται τον Αρμενόπουλο, τον ορθό δηλαδή λόγο και την επιείκεια. Αλλά η τελευταία αυτή επεξηγηματική προσθήκη «*ὀρθὸν λόγον καὶ ἐπιείκειαν*» έγινε αφορμή του εξής κωμικού επεισοδίου: Κάποιος δικαστής του Πρωτόκλητου Δικαστηρίου, προφανώς στενόμυαλος και αμαθής, όταν ενημερώθηκε περί Αρμενοπούλου κ.λπ. πήρε σβάρνα τα βιβλιοπωλεία, για να προμηθευτεί τα απαιτούμενα δικαστικά εγχειρίδια. Στη συνέχεια ενημερώνει γραπτώς τη Γραμματεία της Δικαιοσύνης: «*Αρμενόπουλον μεν και Απάνθισμα των εγκληματικῶν νόμων ευρῶν ηγήρασα. Επιείκειαν ὅμως και Ορθὸν λόγον, ει και ηρεύνησα επιμελῶς εν ἅπασι τοις βιβλιοπωλείοις, ουδαμού εὔρον*»²²⁸.

Μια απ' τις καινοτομίες του Κυβερνήτη στον τομέα της Δικαιοσύνης είναι και το γεγονός ότι οι δικαστές διορίζονταν από τον ίδιο, ενώ μέχρι τότε εκλέγονταν από τον λαό. Αλλά είτε με εκλογή είτε με διορισμό, δεν μπορούμε να μιλούμε για εξασφάλιση προσόντων των δικαστών από τη στιγμή που η θέση δεν καταλαμβάνονταν αξιοκρατικά. Και εδώ ακούστηκαν αρκετά παράπονα.

7. Η οργάνωση της παιδείας

Αδιαμφισβήτητα η μεγάλη αγάπη του Καποδίστρια ήταν η εκπαίδευση των παιδιών. Κάπου θα γράψει²²⁹: «*Η μόνη μου παρηγορία εις τας πικρίας του βίου μου είναι να καταγίνωμαι περί παιδίων και σχολείων. Παρηγορούσι τα μάλιστα τας πικρίας του τεθλιμμένου βίου μου αι θαυμασταί πρόοδοι των μαθητών*».

²²⁷ Ευαγγελίδης, Γρ. Ε., 2005, σελ. 184.

²²⁸ Ευαγγελίδης, Γρ. Ε., 2005, σελ. 185.

²²⁹ Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 576.

Το ενδιαφέρον του για τα παιδιά εκδηλώθηκε, αφότου νεαρός τότε στις αρχές του 19ου αιώνα είχε αναλάβει Γραμματέας Επικρατείας στα Εφτάνησα. Ταυτόχρονα ήταν και επιθεωρητής εκπαίδευσης. Σώζονται εκθέσεις²³⁰ που φέρουν την υπογραφή: «Ο Επιθεωρητής Ιω. Καποδίστριας».

Τον είδαμε στη συνέχεια να ιδρύει στη Βιέννη τη Φιλόμουσο Εταιρεία με σκοπό τη σπουδή των Ελληνοπαίδων και να βοηθάει οικονομικά και ηθικά αρκετούς που βγήκαν για τις σπουδές τους στο εξωτερικό. (Ας σημειωθεί ότι ανάμεσα στους τόσους που βοήθησε, λίγο πριν έρθει στην Ελλάδα, ήταν και ο Αναστάσιος Πολυζωίδης. Τον ενίσχυσε οικονομικά κατόπιν συστάσεως του εξόριστου στην Πίζα Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας Ιγνατίου! Κι όταν ο Πολυζωίδης τέλειωσε τις σπουδές του και γύρισε στην Ελλάδα, νομομαθής πια, με δαπάνες του Καποδίστρια, έγινε ο χειρότερος συκοφάντης του Κυβερνήτη και το είχε καύχημα που έγινε ηθικός αυτουργός της δολοφονίας του!).

Κι ενώ ετοιμαζόταν να έρθει στην Ελλάδα, σε επιστολή²³¹ στον φίλο του Ανδρέα Μουστοξύδη του ζητά να του ετοιμάσει έναν κατάλογο όλων των παιδιών, αγοριών και κοριτσιών, που χτυπήθηκαν από τον πόλεμο. Ταυτόχρονα του ζητά να σημειώσει την οικογενειακή κατάσταση του καθενός, την κλίση, την ηλικία, τη διαγωγή. Επίσης, κατά το ταξίδι της επιστροφής του και στην Αγκόνα ενδιαφέρθηκε για τα σχολεία των Ελληνοπαίδων στην Ιταλία, αλλά και στη Μάλτα το ίδιο. Αλλά και στη Γενεύη ευρισκόμενος είχε ιδρύσει το «Ορφανοτροφείον» υπό τον Α. Ραδινό.

Χρειάστηκε να περάσουν μόνον 65 ημέρες απ' τον ερχομό του στην Ελλάδα, για να οργανώσει στον Πόρο την περίθαλψη της πρώτης ομάδας ορφανών μέσα σε καλύβες ή στο μοναστήρι, που είναι εκεί, υπό την εποπτεία του δασκάλου Α. Παπαδόπουλου. Και ενδιαφέρεται, πέρα από την οργάνωση της εκπαίδευσης με κύριο στόχο τη γενίκευση της λαϊκής παιδείας, για την κατοικία, την τροφή, την ενδυμασία και την καθαριότητα των παιδιών, όπως φαίνεται και στην επιστολή²³² που έστειλε στον δάσκαλο Α. Παπαδόπουλο στον Πόρο: «*Στέλλω σοι ενδύματα δια τα υπό την διεύθυνσίν σου παιδιά, ήτοι ανά μίαν φουστανέλλαν, δύο υποκάμισα, δύο βρακία, ζεύγος εμβάδων (= τσαρουχιών, παπουτσιών), φέσιον, καπόταν (= κάπα) και ζώνην. Πριν όμως ενδύσης τα παιδιά, να κείρης (= κουρέψεις) και λούσης αυτά καλώς. Να αλλάζωσιν υποκάμισον και βρακίον κάθε εβδομάδα. Αι κλίνας των να είναι από άχυρον η φύλλα ικανώς ξηρά, το προσκέφαλον μία πέτρα, και σκέπασμα η καπότα...*».

230 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 261.

231 Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Β, σελ. 26.

232 Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Β, σελ. 89.

Τεράστια επίσης σημασία έδινε στο ήθος των παιδιών, στις αρετές τους, στην περί τα θεία ευσέβεια και στην ψυχική αγωγή. Συχνά έλεγε στον Γραμματέα του Ν. Δραγούμη²³³: «Ο γνωρίζων μόνον γράμματα στερούμενος δε της ψυχικής αγωγής, είναι χειρότερος και από τον χειρότερον κακούργον, διότι έχει μάθει να κακουργή επιτηδειότερον». Όπως θα δούμε και στη συνέχεια ο Ν. Δραγούμης μας έχει διασώσει αρκετά εξαιρετα στιγμιότυπα της ζωής και της δράσης του Κυβερνήτη.

Γεγονός είναι ότι τα προβλήματα προς επίλυση παρουσιάζονταν μπροστά του βουνά. Κι ήταν όλα τόσο ζωτικής σημασίας, σε σημείο που να μην μπορεί να δώσει προτεραιότητα. Αλλά το ζήτημα της παιδείας τον συνόδευε αδιάκοπα, όποιαν άλλη απασχόληση και αν είχε. Μάλιστα, για να μην χρονοτριβεί, μια και τα πάντα χρειάζονταν άμεση αντιμετώπιση, ανέβαλλε διαρκώς και τη σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης. Μάλλον την έβλεπε πλέον ως μια διαδικασία άχρηστη και περιττή, για την οποία και χρόνο πολύ θα ξόδευε και οι συνεργάτες του έβλεπε ότι δεν έχουν τη δυνατότητα να δώσουν άμεσες λύσεις. Και προφανώς αυτοί ήταν οι λόγοι που συγκέντρωνε τα πάντα στα χέρια του. Επίσης παρατηρούνταν πολύ συχνά το φαινόμενο, εκεί δηλαδή που οδηγούσε κάποιο πρόβλημα προς τη λύση του, εκεί αναφύοταν κάποιο άλλο απρόοπτο, απρόσμενο και δισεπίλυτο. Καταλαβαίνει πλέον ο καθένας τι θα γινόταν εάν ο Κυβερνήτης περίμενε να λυθούν τέτοια προβλήματα αφήνοντας τη δημοκρατική διαδικασία σε χέρια ανθρώπων στο σύνολό τους αγράμματων, ιδιοτελών και μωροφιλόδοξων.

Με τον ζήλο που τον διέκρινε και χωρίς καν να λογαριάζει την παντελή έλλειψη χρημάτων, επιδόθηκε στην ίδρυση Δημοτικών σχολείων. Από τον Φεβρουάριο μέχρι τον Μάιο του 1828 ιδρύθηκαν μόνο στα νησιά του Αιγαίου 22 αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Και η δραστηριότητα του Κυβερνήτη ήταν τέτοια, ώστε στο τέλος του 1829 είχαμε στην Ελλάδα το απίστευτο γεγονός να υπάρχουν 15.000 μαθητές και στο τέλος του 1830 η Ελλάδα να παρουσιάζει τους εξής αριθμούς σχολείων: 48 δημοδιδασκαλεία στα νησιά, 55 δημοδιδασκαλεία στην Πελοπόννησο, 6 δημοδιδασκαλεία στις περιοχές της Ελλάδας εκτός του Ισθμού και των νήσων. Και κοντά σ' αυτά έχουμε και κάτι το πρωτοφανές για τα ελληνικά δεδομένα: 44 Ελληνικά σχολεία στα νησιά και 38 Ελληνικά σχολεία στην Πελοπόννησο, πέρα βεβαίως από τα σχολεία ή τις σχολές άλλων μορφών εκπαίδευσης²³⁴.

Αλλά πέρα απ' όλα αυτά, μέριμνά του ασίγαστη ήταν το Ορφανοτροφείο στην Αίγινα. Για το ίδρυμα αυτό έφερε μαζί του κάποια ξεχωριστά χρήματα

233 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 88

234 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 186-187.

που έλαβε από ομογενείς καθώς περνούσε από την Τεργέστη, την Αγκόνα και τη Μάλτα. Έτσι στις 8 Οκτωβρίου 1828 ξεκίνησε η ανέγερση του κτιρίου και σε συντομότατο διάστημα, στις 16 Μαΐου 1829 ξεκίνησε η λειτουργία του. Για την ιστορία αναφέρουμε ότι το οικοδόμημα αυτό υπήρξε η αφετηρία της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, εισηγητής της οποίας ήταν ο δάσκαλος Γ. Κλεόβουλος, που πέθανε απ' την πανώλη, που είχε ενσκήψει κατά την περίοδο εκείνη, ειδικότερα σε κάποιες περιοχές της Πελοποννήσου.

Για την οικοδόμηση του Ορφανοτροφείου ο Κυβερνήτης χρησιμοποίησε ανθρώπους που είχαν καταφύγει στην Αίγινα είτε από τα Μέγαρα είτε από την Ελευσίνα, όπου κατατρεγμένοι από τον πόλεμο ζούσαν ζωή άθλια, πεινασμένοι, γυμνοί, άστεγοι, κοιμούνταν είτε μέσα σε σπηλιές είτε ακόμα και σε αρχαίους τάφους. Έτσι ο Κυβερνήτης φρόντισε να τους χρησιμοποιήσει όλους σχεδόν στην οικοδόμηση του Ορφανοτροφείου, ώστε για κάποιο διάστημα να έχουν ένα μεροκάματο. Και το ίδρυμα αυτό κτίστηκε για τα ορφανά του πολέμου και μπορούσε να περιλάβει 2.000 παιδιά. (Κάποιοι θα κατεβάσουν τον αριθμό αυτό σε 600. Θα δούμε ότι είχαν ειδικούς λόγους...)

Και μόλις το Ορφανοτροφείο ήταν έτοιμο να λειτουργήσει έδωσε αυστηρή διαταγή να περιμαζέψουν όλα τα ορφανά, που περιπλανιόνταν στις πόλεις ή στα στρατόπεδα και έτσι συγκέντρωσε στο Ορφανοτροφείο 500 περίπου παιδιά σώζοντάς τα από τη διαφθορά και την εξαχρείωση²³⁵. Κι όμως στην κοντινή Ύδρα, όπου ολοένα και περισσότεροι αντίπαλοί του γίνονταν μέλη της φιδωφωλιάς κι άρχισαν ωμά και απροκάλυπτα να πετούν νυχθημερόν δηλητήριο, τον κατηγορήσαν και πάλι για συγκεντρωτισμό και τυραννική συμπεριφορά, επειδή καταστρατηγούσε δικαιώματα των παιδιών! Αλλά το πόσο τυραννικά φέρθηκε στα παιδιά, ας το διαβάσει ο καθένας μέσα από τα λόγια του ίδιου του Κυβερνήτη, ο οποίος τη μέρα που ξεκίνησε η λειτουργία του Ορφανοτροφείου θα γράψει²³⁶: «Πεντακόσια ορφανά διαιτώνται τέλος πάντων εις το κτίριον αυτό... Θα τύχουν των αγαθών της ηθικής και της χριστιανικής αγωγής και της υγιεινής στοιχειώδους παιδείας».

Στο Ορφανοτροφείο ενσωματώθηκαν τρία αλληλοδιδασκτικά, «τρεις κλάσεις Ελληνικών μαθημάτων» και πολλά χειροτεχνεία, ξυλουργείο, σιδηρουργείο, τυπογραφείο κ.ά. Στο Ορφανοτροφείο είχε επίσης ενταχθεί και το Πρότυπο σχολείο ή Διδασκαλείον, απ' όπου θα αποφοιτούσαν δάσκαλοι για τα αλληλοδιδασκτικά. Στην Αίγινα επίσης ιδρύθηκε και το Κεντρικό σχολείο, οι απόφοιτοι του οποίου μπορούσαν ν' ακολουθήσουν ανώτερες σπουδές. Παράλληλα λειτούργησε Εκκλησιαστική Σχολή στον Πόρο, η οποία συντηρούνταν από τα

²³⁵ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 186.

²³⁶ Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Β, σελ. 23.

έσοδα της μονής της Ζωοδόχου Πηγής. Το σχολείο αυτό σε σύντομο χρονικό διάστημα διαλύθηκε, διότι είχε μείνει μόνον με δύο δασκάλους και δεκαπέντε μαθητές. Λειτουργήσε ακόμη Γεωργική Σχολή στην Τίρυνθα και Κεντρικό Πολυμικτό σχολείο στο Ναύπλιο.

Τη φροντίδα του Κυβερνήτη για την εκπαίδευση τη συμπληρώνει η ίδρυση Μουσείου αρχαιοτήτων, λιθογραφείο και τυπογραφείο, για να τυπώνονται τα βιβλία για την εκπαίδευση. Έδειξε επίσης ζωνρό ενδιαφέρον και για δυο εφημερίδες που εκδίδονταν στην Αίγινα. Ήταν η «Αιγιναία» και ο «Ελληνικός ταχυδρόμος». Τις εξέδιδε ο προσωπικός του φίλος και διοργανωτής των εκπαιδευτηρίων της Αίγινας Ανδρέας Μουστοξύδης.

Σε ηγετικές θέσεις για τα εκπαιδευτικά πράγματα προώθησε ανθρώπους που «διακρίνονταν δια τα φώτα και τον πατριωτισμόν»²³⁷, όπως ο Αν. Μουστοξύδης, ο Ιω. Κοκώνης, ο Ιω. Βενθύλος, ο Γεώργιος Γεννάδιος, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς. Βεβαίως ορισμένοι βαρύνονται για κάποιες ατασθαλίες του παρελθόντος, αλλά ο Κυβερνήτης κοίταζε μόνο μπροστά. Κι όλοι αυτοί καθόρισαν τα προγράμματα, τις εορτές, τις αργίες καθ' όλο το σχολικό έτος, τις μέρες διακοπών, καθώς επίσης και τα ωράρια λειτουργίας πρωί και απόγευμα. Με ειδικές εγκυκλίους προέβλεψαν τις απουσίες καθώς και τις πειθαρχικές ποινές ή ό,τι άλλο έχει σχέση με τη σωστή λειτουργία των σχολείων.

Μια έκθεση του Κοκώνη²³⁸ κατά το τέλος του 1830 μετά από επιθεώρηση των σχολείων της Πελοποννήσου κάνει λόγο για πλήθυνση των σχολείων και τον ζήλο των γονέων για τη μόρφωση των παιδιών. Και καταλήγει με την ελπίδα ότι, εφόσον τα πράγματα συνεχίζονται μ' αυτούς τους ρυθμούς, η Ελλάδα με τη γενίκευση της παιδείας θα μπορέσει ν' ακολουθήσει τους φωτισμένους λαούς της Ευρώπης.

Αυτός ο άνθρωπος όμως κατηγορήθηκε από την αντιπολίτευση και τους κοτζαμπάσηδες για συγκεντρωτισμό και οπισθοδρόμηση στην εκπαιδευτική του πολιτική. Επιπλέον θα κατηγορηθεί ως «φωτοσβέστης», διότι δεν προχώρησε στην ίδρυση πανεπιστημίου! Οι άνθρωποι αυτοί δεν είχαν πάνω τους ούτε ιερό ούτε όσιο! Οι ίδιοι αυτοί το 1824 για το ίδιο θέμα ερωτηθέντες έδωσαν την απάντηση²³⁹ ότι: «Οι περιστάσεις δεν το επιτρέπουν, διότι τα οικονομικά είναι λιγοστά και η έλλειψη του διδακτικού προσωπικού είναι παντελής». Δηλαδή για αυτούς οι λόγοι ίσχυαν. Για τον Καποδίστρια δεν ισχύουν; Και εκτός από τα παραπάνω επιχειρήματα ο Κυβερνήτης θεωρούσε ότι είναι προτιμότερο να προωθηθεί παντού η στοιχειώδης παιδεία του λαού, παρά να εξυπηρετείται για

237 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 158.

238 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 158.

239 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 166.

την εκπαίδευση των παιδιών της μία και μόνο κοινωνική τάξη τώρα που η Ελλάδα δε διαθέτει ακόμα ούτε τα στοιχειώδη. Απλώς άφηνε μια τέτοια προοπτική για αργότερα. Ποιους όμως να πείσει;

Και δεν τους έφτανε η όλη πολεμική εναντίον του, δεν τους αρκούσε η ακατάσχετη λασπολογία, η συκοφαντία, καθώς και τα πληρωμένα λιβελογραφήματα για κάθε του ενέργεια, προχώρησαν και στο εξής πρωτάκουστο: τον Ιανουάριο του 1831 στο κεντρικό σχολείο της Αίγινας προκλήθηκαν αρκετά επεισόδια πρωτόγνωρα για την εποχή εκείνη²⁴⁰. Αποχή μαθητών, έντονες διαμαρτυρίες, «αιτήματα» για καλύτερευση των συνθηκών της εκπαίδευσης! Έγιναν ανακρίσεις, επιβλήθηκε σιγά σιγά η τάξη, αλλά ο σπόρος του κακού είχε φυτρώσει και στα σχολεία. Το ότι αυτά τα πράγματα παρατηρήθηκαν στο κεντρικό σχολείο και μάλιστα σε μια περίοδο που οι παρεπιδημούντες την Ύδρα είχαν λάβει την οριστική τους απόφαση, αν δεν μπορέσουν να τον διώξουν, τότε απομένει να τον εκτελέσουν, μας αφήνει να εννοήσουμε ότι αυτή η ανταρσία των μαθητών οφειλόταν σε πολιτική υποκίνηση. Άλλωστε στο κεντρικό σχολείο φοιτούσαν μαθητές που είχαν προοπτική για ανώτερες σπουδές. Και ανώτερες σπουδές τω καιρώ εκείνω ξέρουμε ποιων οικογενειών τα παιδιά ακολουθούσαν. Μπορεί αυτά τα ίδια να ήταν ορφανά, αλλά η καταγωγή και η πατρωνία τους οπωσδήποτε σχετιζόταν με την ολιγαρχία του τόπου.

8. Η στάση του Κυβερνήτη απέναντι στην Εκκλησία και το Πατριαρχείο

Είναι γνωστό ότι ο Καποδίστριας διακατεχόταν από βαθιά θρησκευτική πίστη και ότι απέναντι στην ελληνική Εκκλησία έδειχνε μια στοργική και μυστικοπαθή προσήλωση. Ωστόσο ελάχιστο ως μηδαμινό σεβασμό έτρεφε για τον ανώτερο κλήρο και πολύ λιγότερο ίσως για το Πατριαρχείο. Απ' τους πρώτους μήνες της διακυβέρνησής του μ' έναν εύσημο τρόπο ο Κυβερνήτης απέκρουσε κάθε ανάμειξη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στα εσωτερικά της Ελλάδας. Οι Έλληνες, ισχυριζόταν ο Κυβερνήτης, δεν είναι δυνατόν να αναγνωρίσουν μian εκκλησιαστική αρχή εξαρτημένη από τους Τούρκους. Πολύ περισσότερο δεν επρόκειτο να υποταγούν σ' αυτή την αρχή. Άλλωστε η Εκκλησία της επαναστατημένης Ελλάδας έπαψε πια να υπακούει στη Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως, και μάλιστα δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά. Κι αυτό γιατί οι μητροπολίτες και οι ιερείς στην Ελλάδα μαζί με τον σταυρό κρατούσαν και σπαθί, για να καθαγιάσουν την Επανάσταση.

²⁴⁰ Μεταξύ των στασιασάντων μαθητών, που αποκαλούσαν τον Καποδίστρια «Σουλτάν Γιάννη», ήταν και ο δεκαεξαετής τότε Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, ο γνωστός μετέπειτα ιστορικός. Κι όταν ο Καποδίστριας τον κάλεσε, του έκαμε την ακόλουθη πατρική σύσταση: «φρόντισε, λογώτατε, να μάθης γράμματα και τότε θα αλλάξεις γνώμη». Βλ. Ρούσσο, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 267.

Γνωρίζουμε άλλωστε ότι ο εκάστοτε Πατριάρχης διοριζόταν από τον Σουλτάνο, ήταν όργανο του Σουλτάνου και υπηρετούσε ως υπουργός Εσωτερικών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με την αρμοδιότητά του να ρυθμίζει τα ζητήματα των χριστιανών υπηκόων της αυτοκρατορίας. Είχε κατά κάποιον τρόπο ρόλο Εθνάρχη των Ελλήνων. Ανεξάρτητα πάντως από τον ρόλο που έπαιξε μέχρι την Επανάσταση, αλλά και κατά τη διάρκειά της, το Πατριαρχείο, ο Κυβερνήτης ήθελε την ελληνική Εκκλησία αδέσμευτη και αυτοκέφαλη. Εξάλλου κατά την μακραιώνη δουλεία των Ελλήνων στο σύνολό τους οι Πατριάρχες μάλλον ήταν όργανα του Σουλτάνου παρά υπηρετούσαν τους ραγιάδες. Στα θετικά όμως του Πατριαρχείου και του κλήρου καταγράφεται το ότι συνετέλεσαν επί τέσσερις αιώνες στη διατήρηση της ενότητας και της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων έστω και στοιχειωδώς.

Γνωρίζοντας ο Σουλτάνος Μαχμούτ το τι σημαίνει για την Ελλάδα ο Καποδίστριας, και ειδικά τώρα που ανέλαβε τον ρόλο του Κυβερνήτη, διέταξε τον Οικουμενικό Πατριάρχη Αγαθάγγελο να συντάξει επιστολή με την οποία να παροτρύνει τους Έλληνες να πειθαρχήσουν στον νόμιμο ηγεμόνα τους, τον Σουλτάνο. Ο Αγαθάγγελος, αφού συνέταξε και δημοσίευσε την επιστολή απέστειλε από την Κωνσταντινούπολη στην Ελλάδα τέσσερις Μητροπολίτες, Ιωαννίνων, Λαρίσης, Χαλκηδόνος και Νίκαιας με τη συνοδεία του Μεγάλου Πρωτοσύγγελου των Πατριαρχείων²⁴¹, με σκοπό να επιδώσουν την επιστολή στον Καποδίστρια και να εξαναγκάσουν τους επαναστατημένους ραγιάδες σε ειρήνευση. Οι δεσποτάδες, όταν έφτασαν στην Άρτα, έγραψαν στον Καποδίστρια και του ζητούσαν να τους υποδείξει τον πιο ασφαλή τρόπο να φτάσουν στην Αίγινα. Ο Καποδίστριας τους απάντησε διπλωματικά ότι τις προτάσεις τους καλό είναι να τις κάνουν στις τρεις Δυνάμεις που αναγνώρισαν την ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Οι ιεράρχες αυτοί με διάφορους τρόπους κατάφεραν να έρθουν σε συνεννόηση με τον Ιμπραήμ Πασά, ο οποίος τους δέχτηκε στην Πελοπόννησο και τους οδήγησε στην περιοχή της Λακωνίας. Απ' όπου περνούσαν προσπαθούσαν να πείσουν τους Έλληνες να δείξουν υποταγή στον Σουλτάνο. Στη συνέχεια έφτασαν στην Τρίπολη, όπου ο έκτακτος Επίτροπος Α. Βλαχόπουλος δεν τους επέτρεψε την είσοδο στην πόλη με τη δικαιολογία ότι έρχονται από περιοχές στις οποίες είχε εξαπλωθεί η πανώλη. Έστειλε προς αυτούς τον Γραμματέα Δ. Βυζάντιο, ο οποίος τους κατήθυνε στην περιοχή του Ναυπλίου. Οι ιεράρχες αναγκάστηκαν ν' αναφερθούν στις αρχές, να εφοδιαστούν με έγγραφα, να δηλώσουν την ιδιότητα και τον σκοπό της αφίξεώς τους και βεβαίως να κινούνται με συνοδεία στρατιωτών! Βρίσκονταν πλέον στην Ελλάδα του Καποδίστρια και όχι του Ιμπραήμ!

241 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 189.

Στην Πύλη Ναυπλίου ο Βυζάντιος²⁴² τους άκουσε μπροστά σε ακροατήριο 500 περίπου Ελλήνων να επαναλαμβάνουν ότι συμφέρει στους Έλληνες να σκύψουν τον αυχένα «υπό το Σκήπτρον του Κραταιοτάτου Σουλτάνου»! Ο Γραμματέας τούς απάντησε όσα δεν έλπιζαν ποτέ να ακούσουν και τους εγκατέλειψε με οργή. Οι δεσποτάδες δυσανασχέτησαν, αλλά ζήτησαν να συναντήσουν επιτέλους τον Κυβερνήτη. Μια ομάδα στρατιωτών τους οδήγησε από το Ναύπλιο στον Πόρο, όπου τους περίμενε ο Κυβερνήτης. Η συνάντηση αυτή πραγματοποιήθηκε τελικά στις 9/21 Μαΐου 1828. Τού έδωσαν την επιστολή και του είπαν εν συνεχεία τα όσα είχαν να του πουν εκ μέρους του Πατριάρχη. Για να σημειώσει ο Δ. Κόκκινος: «*Πέντε μεγαλοπρεπή ράσα συρόμενα ακόμη εις την προέκτασιν της λάσπης της δουλείας και αποδιωχθέντα απ' τον άνεμον της ελευθερίας, που έπνεεν εις αυτόν τον τόπον*²⁴³».

Στον Πατριάρχη ο Κυβερνήτης απάντησε με επιστολή του²⁴⁴. Βεβαίως προβληματίστηκε αρκετά για πολλά πράγματα και φυσικά με τη διπλωματική του εμπειρία εξέτασε το καθετί γύρω από τη σχέση των δύο Εκκλησιών. Κατέληξε στο να εγκαθιδρύσει στην Ελλάδα μια Εκκλησία στενά συνδεδεμένη με το ελληνικό κράτος και κάτω από τον έλεγχό του. Φρόντισε στη συνέχεια να έρθουν στην Ελλάδα λειτουργικά και άλλα εκκλησιαστικά βιβλία από τη Βενετία και διόρισε επιτροπή προκειμένου να καταγραφούν όλες οι ανάγκες της Εκκλησίας. Αργότερα θα συστήσει υπουργείο για τα Εκκλησιαστικά και Εκπαιδευτικά ζητήματα. Επεδίωξε να φέρει στην Εκκλησία κάποιες μεταρρυθμίσεις, μάλιστα αφαίρεσε από τους Επισκόπους τη δικαιοδοσία που είχαν στις αστικές υποθέσεις και συν τοις άλλοις τους ζήτησε να καταγράψουν την εκκλησιαστική περιουσία. Εντέλει ήταν αρκετή μια συμμαχία των δεσποτάδων με τους προύχοντες, οπότε δεν επέτρεψαν στον Κυβερνήτη να επιβάλει ένα ενιαίο σύστημα δικαίου. Και τα μέτρα του ματαιώθηκαν, αλλά και προστέθηκε απέναντί του ένας ακόμα πανίσχυρος εχθρός. Ο ανώτερος κλήρος.

9. Η γεωργική πολιτική του Καποδίστρια

Δε γίνεται να μην κάνουμε αναφορά στη γνωστή και συνάμα τόσο θολή παράδοση, που θέλει τον Ι. Καποδίστρια... εισαγωγέα της πατάτας στην Ελλάδα! Γενιές και γενιές μέχρι τώρα, στα σχολεία, από τα οποία περάσανε, δεν μάθαιναν ποιος στ' αλήθεια ήταν ο Κυβερνήτης και πώς αυτός ο άνθρωπος πέτυχε δίνοντας τη ζωή του να βγάλει από το χάος το ελληνικό Έθνος και να ιδρύσει κράτος. Ανεκδοτολογικά και με την επιμονή των δασκάλων έπρεπε καλά και σώνει να

242 Ευαγγελίδης, Γρ. Ε., 2005, σελ. 189.

243 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 314.

244 Dakin, D., 1983, σελ. 300.

μάθουν τα παιδιά ότι η Ελλάδα χρωστάει την καλλιέργεια της πατάτας στον Καποδίστρια. Και τελικά το περιστατικό αυτό, αν είναι βέβαια αληθινό, έφτασε ως τις μέρες μας, και συνεχίζεται, με του κόσμου τις παραλλαγές! Δηλαδή πάνω σ' έναν πυρήνα αλήθειας η λαϊκή φαντασία έπλασε μύθους και μύθους βρίσκοντας μάλιστα σύμμαχό της την εκπαίδευση. Αλλά το κακό στην όλη ιστορία είναι άλλο. Δυστυχώς το ελληνικό κατεστημένο μέχρι σήμερα έχει φροντίσει επιμελώς να ρίξει στο περιθώριο τους πραγματικούς αγωνιστές. Προσπάθησε να αμαυρώσει την εικόνα τους και, εφόσον δε γινόταν να τους καταργήσει απλώς από την επίσημη εθνική μας ιστορία, μας τους παρέδωσε με τη δράση τους αλλοιωμένα κατά το δοκούν και τα χαρακτηριστικά τους ως προσωπικά δεδομένα προδοτών, εγκληματιών, αριβιστών, καιροσκόπων και ό,τι άλλο, προκειμένου πίσω απ' όλα αυτά να κρύψουν τους πραγματικούς ενόχους.

Απ' την άλλη πλευρά, οι κατά καιρούς βιογράφοι του, ακόμα και κείνοι που διάκεινται θετικά απέναντί του - ας μην κάνουμε λόγο για τους επικριτές του, Άγγλους και μη - όταν εξετάζουν τη στάση του Καποδίστρια απέναντι στο πρόβλημα της δημόσιας περιουσίας, λίγο πολύ του αποδίδουν μομφή, γιατί δεν παραχώρησε κτήματα στους ακτήμονες και γιατί δεν έδωσε λύση στο τεράστιο πρόβλημα των εθνικών γαιών. Όμως αυτοί οι ίδιοι δεν εξετάζουν το γιατί ο Καποδίστριας απέναντι σ' αυτό το ακανθώδες ζήτημα των εθνικών κτημάτων, που δυστυχώς ως τις μέρες μας μένει άλυτο, βρισκόταν με τα χέρια του δεμένα.

Η Α' Εθνοσυνέλευση που έγινε στην Επίδαυρο φρόντισε προς όφελος των πλοιοκτητών και των κοτζαμπάσηδων να εκποιήσει μέρος των κτημάτων, και φυσικά των πλέον εύφορων. Ξέσπασε σκάνδαλο, καθώς αγοραστές ήταν πάντα οι ίδιοι κι όχι οι ακτήμονες, το τίμημα αγοράς ήταν ελάχιστο και οι αγοραστές έδιναν στην κυβέρνηση ομόλογα, δηλαδή «χαρτίον», όπως έλεγε σκωπτικά ο Κολοκοτρώνης. Άρα εδώ έγινε ένα άνευ προηγουμένου σκανδαλώδες εθνικό ξεπούλημα και φρόντισαν οι φατριαστές (κυβέρνηση και κοτζαμπάσηδες-πλοιοκτήτες) να κουκουλώσουν το σκάνδαλο έτσι, ώστε στο μέλλον να μη μπορεί κανείς να βρει άκρη. Αλλά και η Β' Εθνοσυνέλευση που θέλησε κάπως να συμμαζέψει τα πράγματα, στο τέλος τα έκαμε χειρότερα. Κι έτσι μεταξύ '25 και '26 η κυβέρνηση αποφάσισε την πώληση όχι μόνον αστικών, αλλά και αγροτικών ακινήτων.

Τεράστιο σκάνδαλο ακολούθησε σε βάρος πάντα του απλού λαού. Η Γ' Εθνοσυνέλευση τον Απρίλη του '27 ακύρωσε στα χαρτιά όλες αυτές τις πωλήσεις. Ποιες εφαρμόστηκαν και ποιες όχι μπορεί ο καθένας να καταλάβει. Πάντως κτήματα που πριν ανήκαν σε ιδιώτες Οθωμανούς, τώρα πέρασαν στους προκρίτους. Και κάποιοι Έλληνες μεγαλόσχημοι για τον λόγο αυτό μετέτρεπαν σε πρώην «ιδιωτικά» τεράστια τμήματα των εθνικών γαιών, οπότε και τα καρ-

πώνονταν, αποκτώντας μάλιστα επίσημους τίτλους.

Στη συνέχεια αυτοί οι ίδιοι έβαλαν υποθήκη τα εθνικά κτήματα ώστε να συνάψουν δάνεια ή να μπορούν να κόψουν νόμισμα. Έτσι ο Καποδίστριας, όσο κι αν είχε αγαθές προθέσεις για τη στήριξη των ακτημόνων, βρέθηκε δέσμιος της πολιτικής των Κουντουριώτηδων, του Μαυροκορδάτου, του Κωλέττη, του Ζαΐμη και των συν αυτοίς. Απ' την άλλη ο Κυβερνήτης και δάνεια ήθελε να συνάψει και νόμισμα να κόψει. Και δεν μπόρεσε να κάνει τίποτα για τους ακτήμονες, παρόλο που, όταν ήρθε, τα εθνικά κτήματα ήταν γύρω στα 7.000.000 στρέμματα, ενώ οι οικογένειες ήταν μόλις 140.000 περίπου. Άρα υπό άλλες συνθήκες θα μπορούσε να είχε παραχωρήσει σε κάθε οικογένεια 50 έως 60 στρέμματα καλλιεργήσιμης γης.

Το κακό είναι ότι χωρίς κτήματα έμειναν και μυριάδες πρόσφυγες απ' όλη τη σκλαβωμένη Ελλάδα. Έφτασαν στον Μοριά ξεσπιτωμένοι, κουρελήδες, ξεκληρισμένοι και ζούσαν μέσα στην απόγνωση. Ο Κυβερνήτης προσπαθούσε να τους καθησυχάσει με υποσχέσεις, με αοριστίες και συνεχείς αναβολές κάθε φορά που τους έβλεπε να ξεσηκώνονται εναντίον του. Αλλά, όσο και να αγωνιζόταν ο Κυβερνήτης, έβλεπε τους πρόσφυγες και τους αγρότες να μαστίζονται από την αναδουλειά, την πείνα και την απόγνωση και τις τεράστιες εκτάσεις ακαλλιέργητες. Και κάθε τόσο διαδίδονταν φήμες ότι γίνονταν κρυφά παραχωρήσεις τεράστιων κτημάτων σε στρατηγούς και λοιπά υψηλά ιστάμενα πρόσωπα. Τέτοιες παραχωρήσεις όμως δεν έχουν αποδειχθεί ούτε και μπορούν να τεκμηριωθούν.

Έτσι θέλησε να στηρίξει τη γεωργική του πολιτική μέσα στα όρια των πολύ λίγων καλλιεργήσιμων κτημάτων. Έλεγε ο ίδιος ότι θα αρχίσει έναν επίμονο αγώνα «δια να μετατρέψει τας αδρανείς χείρας εις δυνάμεις παραγωγικάς». Επιπλέον έγραψε: «*Η Ελλάδα θέλει φροντίσει εις την ανόρθωσιν των ανεσκαμμένων χωρίων και πόλεων, εις την κατασκευήν των μεγάλων οδών και εις τας γεωργικάς φιλοπονίας. Τότε απέραντοι γαίαι γεωπονούμεναι θρέψουσιν μεν τον εργαζόμενον λαόν, δώσουσι δε έργα εις πολλούς επήλυδας γεωπόνους, επεισάγοντας εις την Ελλάδα όσα αυτή απώλεσε μαθήματα υπό τον Οθωμανικόν ζυγόν, τέσσαρας αιώνας δουλεύουσα*»²⁴⁵.

Από τις ενισχύσεις που του έστειλαν η Γαλλία και η Ρωσία διέθεσε 1.000.000 φράγκα για ν' αγοράσει σπόρους, φυτά, γεωργικά εργαλεία και άλλα είδη χρήσιμα για την καλλιέργεια. Από την Ιταλία ζήτησε να του στείλουν 100 σκαπάνες, ενώ από την Ελβετία και το Βέλγιο ζήτησε άροτρα νέας τεχνολογίας ώστε να εγκαταλειφθούν τα παραδοσιακά. Φέρνει από το εξωτερικό γεωπόνους

245 Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Β, σελ. 273.

να διδάξουν στους Έλληνες νέες καλλιέργειες και ιδρύει στην Τίρυνθα Γεωργική Σχολή και μεταξύ Ναυπλίου και Τίρυνθας άνοιξε μεγάλους δρόμους για την εύκολη μετακίνηση των καλλιεργητών και των εμπορών. Και σ' αυτή τη Γεωργική Σχολή λειτουργούσε αγροκήπιο μέσα στο οποίο μπορούσε κανείς να βρει φυτώρια διάφορα κηπουρικής, αλλά και δενδροκομικής καλλιέργειας.

Έφερε από την Τεργέστη καλαμπόκι, που το έσπειρε στα ανατολικά παράλια της Πελοποννήσου. Και ζήτησε από τον Αρμοστή των Ιονίων νήσων να τους δώσουν απ' τα φυτώριά τους όσα δέντρα μπορούσαν, κυρίως ακακίες, συκομουριές και κατάλπες. Φέρνει χιλιάδες καστανιές από την Κρήτη, τις οποίες φύτεψε στον Πόρο και την Αίγινα. Και ενδιαφέρθηκε αρκετά και αγωνίστηκε για τη διάδοση της σηροτροφίας, η οποία είχε εγκαταλειφθεί λόγω των πολέμων. Στα σχέδιά του βέβαια ήταν να επεκτείνει τη δεντροφύτευση σ' όλη την Ελλάδα και να δημιουργήσει δάση, όπου δεν υπήρχαν. Πίστευε ότι με κατάλληλη αγωγή οι Έλληνες θα σταματήσουν τους εμπρησμούς. Πίστευε... Και μάλιστα στην Πάτρα και σε άλλες περιοχές που κατέστρεψε ο Ιμπραήμ φρόντισε την αναδάσωση με δικά του έξοδα.

Τεράστιο πάντως αγώνα έκαμε και για την πατατοκαλλιέργεια. Και την καλλιέργεια αυτή τη στήριξε με πάθος, ώσπου κατάφερε και την επέβαλε. Ζήτησε από φίλο του στην Αγκόνα να του στείλει βιβλίο, που να γράφει για την καλλιέργεια της πατάτας και έναν ειδικό καλλιεργητή. Παράλληλα έφερε από την Ιταλία και την Ελβετία μεγάλες ποσότητες πατάτας και τις μοίρασε στους κατοίκους με σκοπό να τις φυτέψουν, ώστε να εγκλιματιστεί ο συγκεκριμένος καρπός και να διαδοθεί στη συνέχεια η καλλιέργειά του. Τη διδασκαλία της φυτείας την ανέθεσε στον Ιρλανδό γεωπόνο που διέμενε στην Ελλάδα, Στήβενσον.

Μάλιστα ο Στήβενσον ως πρόσφορο αγρό για την καλλιέργεια της πατάτας και τη σχετική πειραματική διδασκαλία στους καλλιεργητές, βρήκε και διάλεξε τον «αγρό της Απαθείας», όπως λεγόταν, απέναντι από τον Πόρο.

Το κτήμα αυτό το είχαν αγοράσει το 1825 οι Κουντουριώτηδες κατά τον τρόπο που παραπάνω έχουμε αναφέρει, όταν η «κυβέρνηση» τότε ξεπουλούσε στους «ημετέρους» της, σ' αυτούς που την απάρτιζαν δηλαδή, τα εθνικά κτήματα! Και τώρα ο Καποδίστριας το πήρε πίσω χωρίς μάλιστα να αποζημιώσει και χωρίς καν να ειδοποιήσει τους «ιδιοκτήτες» κάνοντας εφαρμογή των όσων επέτασσε η Γ' Εθνοσυνέλευση²⁴⁶!

Επίσης ο Ιρλανδός γεωπόνος πήρε από τον Κυβερνήτη εντολή να φυτέψει χρήσιμα δέντρα δίπλα στη λεωφόρο του Πόρου και κατά μήκος των εθνικών κτημάτων. Πάντως οφείλουμε να πούμε ότι η έκθεση στην πλατεία του Ναυ-

246 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 179.

πλίου φορτίου πατάτας δήθεν φυλαγομένου, τάχα για να τις κλέψουν οι κάτοικοι ή το ότι ο Στήβενσον έδειξε στον Κυβερνήτη την πατάτα που έβλεπε για πρώτη φορά(!) ο Καποδίστριας, μάλλον αποτελούν θρύλους. Την πατάτα οι Έλληνες τη γνώριζαν, αφότου ήρθαν στα Επτάνησα οι στρατιώτες του Ναπολέοντα, δηλαδή πριν έρθει ο Καποδίστριας. Ο Καποδίστριας όμως ήταν εκείνος που προώθησε την καλλιέργειά της.

10. Πρόσθετα ενδιαφέροντα του Κυβερνήτη

Οι τιτάνιες προσπάθειες και οι θυσίες του ανθρώπου αυτού θα μπορούσαν να είχαν κάνει θαύματα, εάν ο Καποδίστριας είχε να κάνει με έναν λαό πειθαρχημένο, που να βρίσκεται σε ένα ικανοποιητικό εκπαιδευτικό επίπεδο, και να έχει προσανατολισμούς ξεκάθαρους. Είχε όμως να κάνει με Έλληνες. Είχε να κάνει μ' έναν λαό, ο οποίος απέδειξε διαχρονικά ότι θεωρητικά είναι ικανός για το καλύτερο, πρακτικά όμως αποδεικνύεται ότι είναι επιδέξιος για το χειρότερο! Πιάνει στα χέρια του αρετές και τις μετατρέπει άρδην κατά τρόπο μαγικό σε ελαττώματα. Ενώ του δίνεται η δυνατότητα να κατακτήσει το άριστο και να λειτουργήσει δημιουργικά, αρέσκεται να ακολουθεί το χειρίστο και να δραστηριοποιείται μέσα στη μιζέρια. Κι ως προς όλα αυτά, πάντοτε φταίνε οι άλλοι και ποτέ του ο ίδιος. Και ποτέ του δεν εννοεί να καταλάβει τα λάθη του και να αναλάβει τις ευθύνες του... Και μάλιστα, κάποιες φορές, δίνει την αίσθηση ότι περιμένει τα πάντα από τους άλλους... Ίδιον του Έλληνα γαρ...

Ο Κυβερνήτης τού έδωσε όλες τις δυνατότητες και τις προϋποθέσεις ν' αναπτύξει τη γεωργική παραγωγή στο έπακρο, αλλά από κει πέρα έπρεπε ο ίδιος ο λαός να βρει τρόπους διάθεσης της παραγωγής. Να αναπτύξει δηλαδή το εμπόριο. Δυστυχώς όμως κι αυτό το περίμενε από τον Κυβερνήτη του, ο οποίος είχε άλλες προτεραιότητες και πιο δύσκολες καταστάσεις να αντιμετωπίσει. Για να κινηθεί το εμπόριο έπρεπε ν' ανοιχτούν δρόμοι και να υπάρχουν και τα ανάλογα μέσα μεταφοράς. Δηλαδή χωρίς τα κατάλληλα μέσα συγκοινωνίας το υπερπροϊόν μιας παραγωγής καταντάει άχρηστο, αν δε μπορεί να διατεθεί εμπορικά. Το οδικό σύστημα ο Κυβερνήτης δε μπόρεσε να το προωθήσει, επειδή με τις πενιχρές οικονομικές του δυνατότητες πάσχιζε να επιλύσει άλλα προβλήματα, πιο επείγοντα. Στην «Ιστορία του Ιωάννου Καποδιστρίου», ο Γρύφων Ευαγγελίδης²⁴⁷ σημειώνει το εξής μεγαλεπήβολο όνειρο-σχέδιο του Καποδίστρια: «*Το 1829, και ενώ ακόμα η Αττική, η Στερεά και η Εύβοια δεν είχαν απελευθερωθεί, έφερε στην Ελλάδα τον μηχανικό Βερλέ Δαούστ και του ανέθεσε την εκπόνηση σχεδίου για την διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου. Όμως έμεινε στα σχέδια, διότι ένα τέτοιο έργο απαιτούσε τεράστιο κόστος, το οποίο η Ελλάδα της εποχής εκείνης*

---

247 Ευαγγελίδης, Γρ. Ε., 2005, σελ. 463

δε μπορούσε επ' ουδενί να αναλάβει». Ας σημειωθεί ότι πριν τον Καποδίστρια υπήρξαν κι άλλοι που είχαν κάνει τέτοιες σκέψεις, όπως ο Περίανδρος στην αρχαία Ελλάδα και ο Νέρων κατά τη Ρωμαϊκή εποχή. Το έργο αυτό τελικά υλοποιήθηκε στα τέλη του 19 αιώνα.

Κατηγορήθηκε έντονα, επειδή εκείνη την περίοδο της λειψανδρίας δεν έφερε ξένα αντρικά χέρια, ώστε και στη γεωργία να δουλέψουν και στα δημόσια έργα. Κι όμως οι κατηγοροί του δεν εξέτασαν ούτε από πού θα τους έφερνε, ούτε πώς θα μπορούσαν οι άνθρωποι αυτοί να ενσωματωθούν στην Ελλάδα. Αλλά και σε ποια κτήματα θα εργαζόταν οι άνθρωποι αυτοί, τη στιγμή που τα εθνικά κτήματα, αφενός ήταν υποθηκευμένα κι αφετέρου τα διεκδικούσαν οι ίδιοι οι κατηγοροί; Αλλά και κάποιους εποικισμούς που σχεδίαζαν να κάνουν στην Ελλάδα ορισμένοι αμερικανικοί σύλλογοι, ο Κυβερνήτης τους απέφυγε, διότι δεν ήθελε επ' ουδενί να εμπιστευτεί την Ελλάδα σε ξένα χέρια. Αρκετοί κατακτητές υπήρχαν ήδη στο έδαφος της...

Αλλά πέρα απ' αυτά, και παρά την οικονομική του δυσπραγία και τις αντίξοες περιστάσεις, μπόρεσε να δημιουργήσει έργα, τα οποία ακριβώς και σήμερα ακόμα προκαλούν έκπληξη και θαυμασμό. Ο Καποδίστριας, καθώς αγωνιζόταν για τις μεταρρυθμίσεις του Κράτους ταυτόχρονα έχτιζε κυβερνητικά ιδρύματα, στρατώνες, ναύσταθμους, ναυτικές αποθήκες, αλλά και άλλα ιδρύματα που εξυπηρετούσαν το κοινό. Ίδρυσε στην Αίγινα το μέγαρο της Κυβερνήσεως (σπίτι του Μπαρμπαγιάννη), το κυβερνητικό ανάκτορο στο Ναύπλιο, το οπλοστάσιο και τον στρατώνα, τον Ναύσταθμο στον Πόρο, τους στρατώνες στο Άργος, στην Κόρινθο, Πάτρα και Ναύπακτο, χωρητικότητας 5.000 ανδρών και αρκετά ακόμα δημόσια καταστήματα. Στο Ναύπλιο ίδρυσε το εθνικό νοσοκομείο και στην Ακροναυπλία το στρατιωτικό. Οργάνωσε επίσης ειδικό νοσοκομείο για τις γυναίκες που έπασχαν από τα «γαλλικά πάθη», δηλαδή αφροδίσια νοσήματα ή άλλες ασθένειες που τους μετέδιδαν οι Γάλλοι στρατιώτες. Έδειξε δε τεράστιο ενδιαφέρον και για τα νόθα παιδιά των Γάλλων στρατιωτών²⁴⁸. Επιπλέον στο Ναύπλιο λειτούργησε Ορφανοτροφείο, καθώς και το Αλληλοδιδασκτικό σχολείο στο τζαμί της πλατείας Συντάγματος. Και κοντά στα άλλα δεν παρέλειψε να οργανώσει σωστά το ταχυδρομείο και να δημιουργήσει ένα πυκνό ταχυδρομικό δίκτυο σε όλες τις πόλεις.

Το ότι ήταν άνθρωπος που είχε βάλει σκοπό της ζωής του να δημιουργήσει μια σύγχρονη ευρωπαϊκή χώρα δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία. Γι' αυτό και βιαζόταν, γι' αυτό και δεν λογάριαζε τις αντιδράσεις των αντιπάλων του. Είχε απόλυτη συναίσθηση της αξίας του και οι στόχοι του ήταν ορατοί, ξεκάθαροι. Γι' αυτό και πάλευε αδιάκοπα μέρα και νύχτα. Μια πολύ καθαρή εικόνα

248 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 580.

της αγωνίας και του έργου του Κυβερνήτη μας δίνει ο Κωνσταντίνος Κούμας²⁴⁹: «Ο άγρυπνος Καποδίστριας αληθώς έργον Κυβερνήτου εκπληρών διευθύνει εις τούτο το μεταξύ την πολιτικήν ναυν της Ελλάδος με όλας του τας δυνάμεις. Διά της φροντίδος ανακτιζονται πόλεις και χωρία, καλλιεργείται η χώρα, συνιστώνται σχολεία, διατάσσονται δικαστήρια... Ο λαός τον σέβεται και τον αγαπά ως κοινόν πατέρα... ».

11. Η συνέχιση των πολεμικών επιχειρήσεων

Είδαμε ότι η Συνθήκη του Λονδίνου άφηνε έξω από την Ελλάδα την Κρήτη. Οι Κρητικοί πίστεψαν πως τώρα με τον ερχομό του Κυβερνήτη ήρθε η ώρα να αναζωπυρώσουν την επανάσταση με την ελπίδα να συμπεριληφθεί και η Μεγαλόνησος στην Ελλάδα. Έτσι τον Γενάρη του 1828 ένα τμήμα ιππικού με 100 καβαλάρηδες υπό τον Χατζημιχάλη Νταλιάνη έφτασε με το μπρίκι «Λεωνίδας» στην Κρήτη και αποβιβάστηκε στην Γραμβούσα. Κι από εκεί ανέβηκε στα Σφακιά, όπου έγινε δεκτό με ενθουσιασμό. Κι επειδή η δύναμη του Νταλιάνη ήταν μικρή, έστειλαν επιτροπές στο Ρέθυμνο και τα Χανιά για να αναζητήσουν βοήθεια. Βοήθεια όμως δεν βρήκαν, γιατί οι κάτοικοι έδειχναν φοβισμένοι και απαισιόδοξοι. Η αντίδραση αυτή «μούδιασε» τους Σφακιανούς και ζήτησαν από τον Νταλιάνη να φύγει. Εκείνος όμως ήταν ανένδοτος. Έηρθε απ' τη Ρούμελη να πολεμήσει τους Τούρκους, χωρίς να υπολογίζει τη ζωή του. Συγκέντρωσε 650 παλικάρια, Ρουμελιώτες και Σφακιανούς, και επιτέθηκε στον Οσμάν πασά που πήγαινε να ενωθεί με τον Μουσταφά πασά. Στις 18 Μαρτίου ο Μουσταφά πασάς με 8.000 πεζούς και 400 ιππείς κλείνει τον Νταλιάνη με τα παλικάρια του στο Φραγκοκάστελο. Κάποιοι Έλληνες μπήκαν μέσα στο κάστρο ενώ κάποιοι άλλοι μάχονταν σώμα με σώμα. Ο Νταλιάνης πάνω στο άλογό του ορμά στους Τούρκους και σωριάζεται νεκρός μαζί με το άλογό του. Οι μισοί Έλληνες νεκροί! Άλλη μία θυσία μέσα στις τόσες...

Στις 29 Μαΐου ο Μουσταφάς, αφού τίναξε στον αέρα τους πύργους του Φραγκοκάστελου, γύριζε με το ασκέρι του στα Χανιά. Κι όπως πλησίαζε στο Πολύρριζο, οι Σφακιανοί που είχαν πιάσει τα στενά του Κόρακα τους αποδεκάτισαν. Και καθώς οι Τούρκοι έβλεπαν τον χαμό τους, πετάνε τα άρματά τους, παρατάνε τα ζώα φορτωμένα και τρέπονται σε φυγή. Οι πεινασμένοι Σφακιανοί ρίχτηκαν στη λεία τους. Ο τελικός απολογισμός ήταν 1900 Τούρκοι νεκροί, κι από τους Σφακιανούς 6 νεκροί και 20 τραυματισμένοι. Αυτή ήταν και η τελευταία μάχη της Κρήτης κατά τη διάρκεια του Αγώνα του '21. Όμως είχε μπροστά της ακόμα αγώνα δεκαετιών. Τον Ιούλιο του 1828 ο Καποδίστριας έστειλε στα Σφακιά τον βαρόνο Ρέινεκ που αργότερα τον αντικατέστησε με τον Ελβετό

249 Κούμας, Κ., 1830-1832, τόμ. ΙΒ, σελ. 677.

Χαΐν. Αυτοί οργάνωσαν τους Κρητικούς, που άρχισαν σιγά σιγά να κλείνουν τους Τούρκους μέσα στα κάστρα των πόλεων. Στην Ανατολική Στερεά ο Δημήτριος Υψηλάντης πολιορκεί το φρούριο των Θηβών. Το χτυπά αρκετές φορές με τις χιλιαρχίες του, αλλά έφτασε η βοήθεια του Ομέρ πασά από την Εύβοια και γλίτωσε τους Τούρκους.

Τον Ιούλιο πληροφορείται ο Υψηλάντης ότι ο Ασλάν Μπέης κατεβαίνει με στρατό από τη Λαμία προς τη Θήβα και στη συνέχεια προς την Αττική. Στέλνει αμέσως τον Τσάμη Καρατάσιο μ' ένα τμήμα στρατού να τον χτυπήσει στα στενά των Θερμοπυλών. Μαζί τους ήταν και ο Ν. Κασομούλης. Η ζέση αφόρητη και τα κουνούπια δεν άφηναν τους στρατιώτες να ησυχάσουν... Ο Καρατάσος δεν άντεξε τα κουνούπια, ή τουλάχιστον αυτό βρήκε ως δικαιολογία, πήρε τον στρατό του κι έφυγε, δίνοντας έτσι την ευκαιρία στον Ασλάν Μπέη να περάσει ανενόχλητος. Ο Υψηλάντης όμως ανασυγκροτεί τον στρατό του και ετοιμάζεται να χτυπήσει τον Ασλάν Μπέη. Μαζί με τον Υψηλάντη ήταν και η χιλιαρχία του Χατζηπέτρου στην οποία υπηρετούσε ως εκατόνταρχος κι ο Κασομούλης, ο οποίος και διέσωσε τα συμβάντα στο έργο του Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1831.

Στη Δυτική Ελλάδα ο Τσωρτζ με τις δυνάμεις του, από το φθινόπωρο έως τον Δεκέμβριο του 1828 επιδόθηκε σ' έναν συνεχή και αποτελεσματικό κλεφτοπόλεμο σ' ολόκληρη την περιοχή του Αμβρακικού. Με τις επιτυχίες του κέρδισε την εκτίμηση αρκετών τοπικών παραγόντων. Όμως αντιμετώπιζε έλλειψη εφοδίων και βεβαίως την άρνηση του Καποδίστρια. Έτσι σκέφτηκε να επιχειρήσει έφοδο εναντίον της Βόνιτσας. Και τη νύχτα των Χριστουγέννων του 1828 στην τοποθεσία Ξυλοπηγάδα επιθεώρησε τους άντρες του και την επομένη ξεκίνησε την επίθεση εναντίον της πόλης και του φρουρίου της Βόνιτσας, βοηθούμενος από τον Ζέρβα και τον Τσόγκα. Επειδή όμως δε διέθετε ισχυρό πυροβολικό, άρχισε την πολιορκία του φρουρίου περιμένοντας τη βοήθεια του αρματολού Ανδρέα Ίσκου, ο οποίος καιροσκοπούσε κι άλλαζε κάθε τόσο στρατόπεδο, μέχρι που τον βρήκε το 1829.

Στο μεταξύ, είδαμε ότι η διάθεση του Καποδίστρια απέναντι στους Άγγλους ολοένα και γινόταν πιο εχθρική, παρόλο που προσπαθούσε να τηρεί τα προσήματα. Αλλά και οι Άγγλοι δεν έχαναν ευκαιρία να του δείχνουν και την αντιπάθεια και την έχθρα τους. Ωμά πλέον κι απροκάλυπτα οι Άγγλοι τον χαρακτηρίζουν «τύραννο», «Ρωσόφιλο», «πράκτορα του Τσάρου», που θέλει να πουλήσει την Ελλάδα στους Ρώσους. Και, ενώ του έλαχε να έχει αρχιστράτηγο τον Τσωρτζ, βιαζόταν να τον εξαποστείλει μια ώρα αρχύτερα! Τον Ιούνιο του 1828 με συνοδεία τον Γραμματικό του Ν. Δραγούμη πηγαίνει στο στρατόπεδο του Τσωρτζ, που βρίσκεται στο Δραγαμέστο (σημερινό χωριό Καραϊσκάκης) πάνω

από τον Αστακό, απέναντι από τη Λευκάδα. Γράφει σχετικώς ο Δραγούμης²⁵⁰: «Την δε 18 Ιουνίου ανεχωρήσαμεν ίνα μεταβώμεν εις επίσκεψιν του εν Δραγαμέστω στρατοπέδου του Τσωρτζ. Επέβη δε ο Κυβερνήτης εις το Γουώρσπαιτ, δίκροτον αγγλικόν. Και όπως δεν ηγάπα τους Άγγλους ο Κυβερνήτης, ους θεώρει ασπόνδους εχθρούς της Ελλάδος, «Βλέπεις τούτους με τες κόκκινες βελάδες;», είπε μοι, «Είναι Τούρκοι».

Μια εβδομάδα αργότερα επιστρέφοντας από το Δραγαμέστο αποβιβάστηκε στην Ζάκυνθο, όπου συναντήθηκε με τον ναύαρχο Κόδρινγκτον, και βρήκε την ευκαιρία να συζητήσει μαζί του τα σχετικά με τις διαπραγματεύσεις στο Λονδίνο γύρω από την αυτονομία της Ελλάδας και τα όριά της. Και εφόσον παρατηρήθηκε διάσταση απόψεων, ο Κόδρινγκτον του είπε να μη χρησιμοποιεί στο εξής αγγλικά πλοία για τις μετακινήσεις του, όπως έκανε έως τώρα...

Ε βέβαια! Αρκετές τιμές του έκαμαν μέχρι τώρα. Με το Γουωρσπάιτ τον έφεραν στην Ελλάδα κι αυτός εξακολουθεί να το χρησιμοποιεί για τις εσωτερικές του μετακινήσεις. Μεγάλη η χάρη του. Άλλωστε κάποια πράγματα του τα είχε πει ξεκάθαρα όταν τον υποδέχτηκε στη Μάλτα, στα τέλη του '27 - αρχές του '28!

12. Η Ελλάδα στόχος των τριών Δυνάμεων

Αφότου η Ελλάδα έγινε κράτος ανεξάρτητο το 1832, και πήρε επισήμως τη θέση της στον χάρτη της Ευρώπης, όλες οι γενιές των Ελλήνων έκτοτε, και σ' αυτό έχει τεράστια ευθύνη το εκπαιδευτικό μας σύστημα, βλέπουν την Ελλάδα να παραπαίει μέσα στον χρόνο αδύναμη, ρακένδυτη, που, ως ο φτωχότερος συγγενής, στηρίζεται στα δεκανίκια που της πρόσφεραν τότε οι τρεις Ευρωπαϊκές Δυνάμεις, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία. Και οι Δυνάμεις αυτές, ειδικά η Αγγλία, επί δύο αιώνες τώρα γίνονται αποδέκτες της ευγνωμοσύνης των Ελλήνων, με το σκεπτικό ότι δίχως τη βοήθειά τους σήμερα δεν θα υπήρχε Ελλάδα, δεν θα υπήρχαν Έλληνες.

Κι αυτή τους την ευγνωμοσύνη οι Έλληνες την έχουν δείξει με την ξεχωριστή τους εκτίμηση απέναντι σε κάποιες υψηλές προσωπικότητες, Άγγλους κατά κύριο λόγο, αλλά και Γάλλους σε μικρότερο βαθμό, που τιμής ένεκεν έδωσαν τα ονόματά τους σε δρόμους και σε πλατείες ή και σε ιδρύματα ακόμα (Μπάυρον, Κάννινγκ, Τσωρτζ, Σατωβριάνδος, Φαβιέρος, Κόχραν κ.ά.). Και μη μας εκπλήσσει το γεγονός ότι δεν έγινε κάτι ανάλογο για τη Ρωσία και τους Ρώσους. Απλώς το ελληνικό κατεστημένο από το 1944 και εξής, ετεροχρονισμένα θεώρησε «ανθέλληνες κομμουνιστές» όλους τους Ρώσους από την Ελληνική Επα-

250 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 94.

νάσταση και εξής: τους Τσάρους, τους υπουργούς, τους ναύαρχους, τους στρατηγούς, ακόμα και τον ίδιο τον Καποδίστρια. Αλλά πάλι καλά που υπήρχαν οι Άγγλοι κι ας χρωστάμε ουσιαστικά στη Ρωσία την ανεξαρτησία μας. Νομίζουμε όμως ότι ήρθε η ώρα η Ελληνική Ιστορία να αποδώσει τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι και τὰ του Θεοῦ τῷ Θεῷ. Να βγει επιτέλους στην επιφάνεια η πλήρης ιστορική αλήθεια. Να γνωρίσουν οι πάντες ποιοι ήταν οι αγνοί και ανιδιοτελείς Έλληνες που έδωσαν το αίμα τους, τη ζωή τους την ίδια για την απελευθέρωση της πατρίδας, και ποιοι ήταν οι εθνοκάπηλοι προδότες και αμοραλιστές που έκαναν το παν για να αναδειχτούν οι ίδιοι και να πλουτίσουν πάνω στα ερείπιά της. Να μάθει επιτέλους ο κόσμος, ποιος πραγματικά ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας. Τί ήταν ο Καποδίστριας για την Ελλάδα, τί έκανε για την πατρίδα του, και πώς ανταμείφθηκε για το έργο του απ' το ίδιο το Ελληνικό κράτος, το οποίο την υπαρξή του την οφείλει στον Ιωάννη Καποδίστρια.

Αλλά είναι καιρός πια να κατανοήσουμε γιατί οι τρεις μπεριαλιστικές Δυνάμεις, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία, παρά τη θέλησή τους, αναγκάστηκαν να δημιουργήσουν κράτος ανεξάρτητο στο νοτιότερο άκρο της Βαλκανικής, πετώντας η καθεμιά το προσωπίο της και δείχνοντας τον πραγματικό της εαυτό ύστερα από τη ναυμαχία του Ναβαρίνου (Οκτώβρης 1827). Είχαν όμως την απαίτηση, και το επέβαλλαν μέχρι και σήμερα, να θεωρούνται από τους καθημαγμένους Έλληνες ως προστάτιδες και ευεργέτιδες δυνάμεις. Όμως ας παρακολουθήσουμε ένα δείγμα των διαθέσεων τους μέχρι τη ναυμαχία του Ναβαρίνου. Οι Άγγλοι, φιλότουρκοι επί συνεχείς γενεές, έχουν ταχτεί υπέρ της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της αδιατάραχτης εξουσίας του Σουλτάνου μόνο και μόνο γιατί μισούσαν τους Ρώσους. Για να μην κατέβουν οι Ρώσοι στη Μεσόγειο. Και πολύ φοβόταν ότι το υπό δημιουργία ελληνικό κράτος θα γινόταν υποχείριο της Ρωσίας. Έτσι όμως θα μειωνόταν αισθητά η κυριαρχία της στη Μεσόγειο. Οι Γάλλοι απ' την πλευρά τους με τις κτήσεις τους στη Μεσόγειο, θέλοντας και μη, ακολουθούσαν εναντίον της Ελλάδας την ίδια πολιτική με τους Άγγλους.

Από την άλλη πλευρά η Ρωσία, που από αιώνες επεδίωκε την κάθοδό της στη Μεσόγειο μέσω των στενών που κατείχαν οι Τούρκοι, και που ήταν προαιώνιοι εχθροί των Τούρκων, και παρόλο που εκ των πραγμάτων ήταν βέβαιο ότι μ' έναν νέο Ρωσο-τουρκικό πόλεμο θα μπορούσαν να πετύχουν τον στόχο τους και να βγουν στη Μεσόγειο, στην αρχή τάχτηκαν εναντίον της δημιουργίας ελληνικού κράτους από φόβο μήπως το κράτος αυτό γίνει υποχείριο των Άγγλων! Άλλωστε δεσμεύονταν από την Ιερή Συμμαχία. Όμως μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου τα πράγματα είχαν αλλάξει. Ο Τσάρος Νικόλαος είχε διαφορετικές προοπτικές. Κι όμως αυτές οι τρεις δυνάμεις μ' έναν Μέττερνιχ να κυ-

κλοφορεί ανάμεσά τους, εκεί που μισούσε η μία την άλλη και αλληλοϋποβλέπονταν, εκεί δημιούργησαν μια λυκοφιλία μεταξύ τους, χωρίς να το καταλάβουν ότι η λυκοφιλία αυτή ήταν αποτέλεσμα της διπλωματίας του Καποδίστρια, που τον έβλεπαν τώρα να κινείται απέναντί τους. Και να είναι υποχρεωμένες να του κάνουν «δώρο» την ανεξαρτησία της Ελλάδας!

Κατά συνέπεια τις τρεις αυτές Δυνάμεις δεν τις ένωσε σε «συμμαχία» για τη λύση του Ελληνικού ζητήματος, ούτε η αγάπη για την Ελλάδα, ούτε ο αποτροπιασμός τους για τις τουρκικές βαρβαρότητες. Η πραγματική αιτία ήταν ότι στον μικρό ελλαδικό χώρο συναντιούνταν τα ιμπεριαλιστικά τους συμφέροντα. Κι αυτά τους τα συμφέροντα αγωνίζονταν να εξυπηρετήσουν. Έβλεπαν όμως ότι αυτή η εξυπηρέτηση περνούσε αναγκαστικά μέσα από τη δημιουργία ελληνικού κράτους.

Μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου, που τόσο πολύ «κατατάραξε» την αγγλική πολιτική ο βασιλιάς Γεώργιος Δ΄ στον λόγο του θρόνου που εκφώνησε στη Βουλή είπε και τούτα²⁵¹: *«Η Α.Μ. καίπερ εκτιμώσα την ανδρείαν των συμμαχικών στόλων, οικτίρει την σύγκρουσιν αυτών προς στόλον φιλικόν (τουρκικό), διατρέφει όμως βεβαίαν την ελπίδαν ότι εις το ατυχές τούτο συμβάν δε θα επακολουθήσωσι άλλα εχθροπραξία, ουδέ θα εμποδίσει ο φιλικός συμβιβασμός των μεταξύ της Πύλης και των Ελλήνων υφισταμένων διαφορών...»*.

Και ο Ουέλγκτον, τον Οκτώβρη του 1828, δήλωνε προς κάθε κατεύθυνση ότι θα περιορίσει τα όρια της Ελλάδας στην Πελοπόννησο ή, αν υποχρεωνόταν να βγει πιο πάνω, τότε τα όρια αυτά θα τα φέρει όσο γίνεται κοντά στον Ισθμό. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι η Αγγλία ήθελε την ανεξαρτησία της Ελλάδας, διότι θα περιόριζε έτσι τη ρωσική επιρροή. Δεν ήθελε όμως, να περιλάβει μέσα στην Ελλάδα τη Στερεά, διότι έτσι θα έμπαινε σε κίνδυνο η κυριαρχία της Αγγλίας στα Ιόνια νησιά. Με πιο απλά λόγια φοβόταν τον ανίκητο διπλωματικά Καποδίστρια. Ο Π. Καρολίδης²⁵² σημειώνει: *«Ούσα κατά βάθος φιλότουρκος (η Αγγλία), σύμμαχος της Τουρκίας και εχθρός της Ρωσίας, είχε περιπλακεί δια της πολιτικής του Κάννιγκ εις ανεξίτηλον λαβύρινθον πολιτικόν, θέλουσα να πράξει τι ελάχιστον υπέρ της Ελλάδος, χωρίς να βλάψει την Τουρκίαν. Και θέλουσα να δεσμεύσει την Ρωσίαν προς την Αγγλίαν είχε δεσμευθεί αυτή και είχε συλληφθεί ως εν παγίδι...»*.

Η Γαλλία πάλι απ' τη μεριά της φοβόταν πως η Ελλάδα τελικά θα έμπαινε κάτω από τη βρετανική επιρροή και έτσι, στην πιο καίρια ζώνη της Ανατολικής Μεσογείου, θα υπήρχε ένας πιστός σύμμαχος των Άγγλων.

251 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 549.

252 Καρολίδης, Π., 1922, σελ. 353

Πάλι ο Καρολίδης²⁵³ θα πει: «*Η Γαλλία δεν ήθελε να κηρύξει πόλεμον κατά της Τουρκίας χάριν των Ελλήνων, αλλά δεν είχε και συμφέρον να προστατεύσει την Τουρκίαν... και να παρασπονδήσει προς την Ρωσίαν...*».

Εντύπωση όμως προκαλεί η στάση του Τσάρου Νικολάου Α΄. Τον Απρίλη του 1826, όταν τον επισκέφτηκε ο Ουέλινγκτον και συζήτησαν περί του ελληνικού ζητήματος, όταν επρόκειτο να υπογράψουν το πρωτόκολλο της Πετρούπολης (4 Απριλίου 1826), δήλωσε ότι θεωρεί «*τους Έλληνες αντάρτες κι ότι ο τσάρος πασών των Ρωσιών δεν μπορεί να γίνει προστάτης ανταρτών...*». Και η δήλωση του αυτή μπορεί να ερμηνευτεί ως μία διπλωματική του φιλοφρόνηση προς τον Άγγλο πρωθυπουργό που ήρθε να τον συγχαρεί. Αλλά στην δήλωσή του τον Απρίλη του '28 εναντίον την Ελλήνων, διαβάζοντάς την, περιμένουμε να δούμε στο τέλος την υπογραφή του... Μέττερνιχ: «*Καταρώμαι, αποτροπιάζομαι τους Έλληνες, καίτοι ομοπίστους μου. Η διαγωγή αυτών υπήρξε φρικόδης, εγκληματική, και απόβλητος. Θεωρώ αυτούς πάντοτε ως υπηκόους στασιάζοντας αναφανδόν κατά του νομίμου αυτών ηγεμόνος (Σουλτάνου). Δεν επιθυμώ την απελευθέρωσιν των. Δεν την αξίζουν και ήθελον είναι ολέθριο παράδειγμα δια τους άλλους λαούς, εάν κατόρθωναν να ιδρύσουν ελεύθερον κράτος*»²⁵⁴.

Αλλά σε τι αποσκοπούσαν αυτές οι δηλώσεις του Ρώσου αυτοκράτορα, τη στιγμή μάλιστα που στην πορεία του ρωσοτουρκικού πολέμου, ίσως όμως και πιο πριν, έδωσε στον Καποδίστρια την υπόσχεση ότι η Ρωσία θα απελευθερώσει την Ελλάδα, δεν ερμηνεύεται εύκολα. Πάντως υπάρχει και μια τοποθέτηση του Μέττερνιχ που λέει ότι ο Τσάρος δεν θέλει να κατακτήσει την Τουρκία, ούτε και να ιδρύσει βιώσιμο Ελληνικό κράτος. Βασικά λείπουν τα αναγκαία στοιχεία. Και ύστερα, είναι βέβαιο πως όλες οι Δυνάμεις και η Τουρκία ακόμα θα γίνουν κάποτε σύμμαχοι με το νέο κράτος εναντίον της Ρωσίας. Προς τι λοιπόν να κατακτήσει κανείς εκείνο που το έχει ήδη στα χέρια του²⁵⁵;

²⁵³ Καρολίδης, Π., 1922, σελ. 353.

²⁵⁴ Ρούσσος, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 394.

²⁵⁵ Για τα παραπάνω, βλ. Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 60.

Γ. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1829

1. Προετοιμασία ενόψει της Δ΄ Εθνοσυνέλευσης

Μέσα σε αυτήν λοιπόν τη δίνη της διπλωματίας και των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων ο Κυβερνήτης ήταν υποχρεωμένος να κρατήσει την Ελλάδα όρθια και να φέρει το έργο του σε πέρας. Πέρασε ήδη το πρώτο έτος της διακυβέρνησής του, αναλώθηκε στην επίλυση τεράστιων προβλημάτων, έτρεξε για να προλάβει, σήκωσε την Ελλάδα όρθια μέσα από το χάος και άρχισε να πιστεύει ότι στην τιτάνια προσπάθειά του θα έχει τους Έλληνες συμπαραστάτες του. Τουλάχιστο στα εσωτερικά ζητήματα, γιατί την εξωτερική πολιτική τη χειριζόταν μόνος του. Κι εκεί που περίμενε ότι οι πάντες θα επικροτούσαν το έργο του και θα του έδιναν δυνάμεις να συνεχίσει, απεναντίας είδε να συσπειρώνονται εναντίον του και όλοι οι παραμερισμένοι, με αποτέλεσμα να δυναμώνει όλο και πιο πολύ η αντιπολίτευση. Και κατάλαβε ότι σε αυτό έφταιξε και το γεγονός ότι με διάφορα προσχήματα ανέβαλε διαρκώς την Εθνοσυνέλευση και τις εκλογές.

Ορίστηκε λοιπόν η Εθνοσυνέλευση για τον Ιούλιο του 1829 και ανέθεσε στο Πανελλήνιον να συντάξει εκλογικό νόμο. Πράγματι, το Πανελλήνιον είχε συντάξει τον νόμο και τον παρέδωσε στον Κυβερνήτη ήδη στις 30 Δεκεμβρίου 1828. Το Πανελλήνιον πρότεινε να έχουν δικαίωμα ψήφου οι αυτόχθονες και οι κτηματίες υπό την επίβλεψη τοπικών παραγόντων. Ο Κυβερνήτης ήθελε ευρεία εκλογική περιφέρεια με δικαίωμα ψήφου και των ακτημόνων και των ξένων, υπό την επίβλεψη κυβερνητικών παραγόντων. Αυτό, σε πιο απλά ελληνικά σημαίνει τούτο: Μεταξύ Πανελληνίου και Κυβερνήτη υπάρχει χάσμα τεράστιο. Το Πανελλήνιον επιμένει στη στενή εκλογική περιφέρεια με σκοπό να στηρίξει τις επαρχιακές ολιγαρχίες. Ο Κυβερνήτης όμως πίστευε ότι οι τοπικές αυτές ολιγαρχίες μπορούν να χτυπηθούν με μια «απολυταρχική δημοκρατία».

Συγκαλεί λοιπόν τον Φεβρουάριο του 1829 υπουργικό συμβούλιο και υποβάλλει το δικό του εκλογικό νομοσχέδιο. Ο Σπυρίδων Τρικούπης, γραμματέας της Επικρατείας (δηλαδή πρωθυπουργός) αρνήθηκε να το υπογράψει και υπέβαλε την παραίτησή του. Δέχτηκε όμως τη θέση του Γραμματέα των εξωτερικών. Γραμματέας Επικρατείας ανέλαβε ο Ν. Σπηλιάδης. Τελικά το Πανελλήνιον δέχτηκε την πρόταση του Κυβερνήτη για να επιταχυνθεί η διαδικασία σύγκλησης της Εθνοσυνέλευσης.

Το Πανελλήνιον διαφωνούσε με τον Κυβερνήτη σε αρκετά ζητήματα, αν όχι σε όλα. Και εκεί που συγκροτήθηκε από τον ίδιο έναν χρόνο ωρύτερα, για

Εικόνα 31. Ο Ν. Σπηλιάδης.

να είναι γνωμοδοτικό όργανο, έναν χρόνο αργότερα το βλέπουμε να ενσαρκώνει μian ωμή αντιπολίτευση. Αναγκάστηκε λοιπόν να αλλάξει τη σύνθεσή του διορίζοντας εννέα μέλη, που ήταν φυσικά άνθρωποι δικοί του. Πάντως οι αντιδράσεις του Πανελληνίου έχουν τη ρίζα και την αιτία τους στις υποδείξεις της αντιπολίτευσης.

Και όλες οι αντιδράσεις από κει και ύστερα ήταν μονάχα προφάσεις εν αμαρτίαις. Προέβαλλαν λ.χ. θέματα εξωτερικής πολιτικής, οικονομικά, διοικητικά κ.ά. Και έτσι έβλεπε όλο και περισσότερο πόσο δίκιο είχε που λειτουργούσε μόνος του. Για παράδειγμα: ανέθεσε στο

διευρυμένο Πανελλήνιον να ετοιμάσει την ημερήσια διάταξη της Εθνοσυνελεύσεως. Παρατήρησε ότι, παρόλο που τα μέλη ήταν «δικοί του» άνθρωποι και έπρεπε να ακολουθούν την πολιτική του, διαφωνούσε με τον Κυβερνήτη σε αρκετά ζητήματα, αν όχι σε όλα. Τα μέλη αυτά επιδίδονταν σε μακροχρόνιες άσκοπες συζητήσεις ακολουθώντας «δημοκρατικές διαδικασίες», έτσι που και πάλι αναγκαζόταν τις αποφάσεις να τις παίρνει μόνος του αγνοώντας εντελώς το Σώμα. Και στο τέλος έφτασε να έχει εμπιστοσύνη μόνο στο υπουργικό συμβούλιο, το οποίο τελικά ετοίμασε την ημερήσια διάταξη για την Εθνοσυνέλευση. Έφτασε λοιπόν ο Μάρτης του 1829 κι έπρεπε ο Κυβερνήτης να αρχίσει την προεκλογική του εκστρατεία και να περιτρέξει τις επαρχίες, οι οποίες επρόκειτο να εκλέξουν πληρεξούσιους.

Κι ενώ τον Ιανουάριο του 1829 συνέστησε στο Ναύπλιο το Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο, όπου θα εκπαιδεύονταν οι υποψήφιοι αξιωματικοί, κι ενώ ήδη έβαλε σταθερές βάσεις για την οργάνωση του στρατού και του στόλου, αλλά και σε όλους τους άλλους τομείς προχωρούσε με άλματα, με κάποιες ενέργειές του στις αρχές του 1829 έδωσε λαβές στους αντιπάλους του να τον κατηγορήσουν ασύστολα. Κι όχι μόνο οι αντίπαλοί του. Κατηγορίες θα δεχτεί κι από δικούς του ανθρώπους. Εκ των προτέρων μπορούμε να πούμε ότι οι ενέργειες και οι επιλογές του δεν είχαν δόλο. Ό,τι έκανε, το έκανε επειδή πίστευε σε ανθρώπους απ' τους οποίους περίμενε βοήθεια. Δυστυχώς όμως τα πρόσωπα που

επέλεξε δεν ήταν αντάξια της εμπιστοσύνης του. Μετά την οριστική φυγή του Κόχραν λογικό ήταν την αρχηγία του στόλου να την αναλάβει ο Αν. Μιαούλης, στον οποίο ο Κυβερνήτης είχε αναθέσει τη δίωξη της πειρατείας. Τον Φεβρουάριο του 1829 αυξάνει τον μισθό του Μιαούλη σε 1000 γρόσια τον μήνα - ποσό ασύλληπτο για την εποχή εκείνη - αναδρομικά από την αρχή του χρόνου και σε λίγο καιρό του υπόσχεται ότι θα του παραχωρήσει και το εθνικό κτήμα της «Γλυκειάς», εκτάσεως 800 στρεμμάτων στην περιοχή της Αργολίδας, που το διεκδικούσε ο γιός του Δημήτριος(!) και που η Γερουσία θα αρνηθεί την παραχώρηση αυτή. Δεν έγινε όμως το ίδιο με το κτήμα που ζητούσε στον Πόρο ο Γεώργιος Κουντουριώτης. Εκείνο δηλαδή που θα επιλέξει ο Στήβενσον για την πατατοκαλλιέργεια. Στα «σκανδαλώδη» αυτά κτήματα έχουμε ήδη αναφερθεί! Είναι μια από τις πολλές διαχρονικές πληγές της Ελλάδας. Και σε τι αποσκοπούσε η παραχώρηση τέτοιων και τόσων προνομίων σ' έναν δηλωμένο Αγγλόφιλο και πολιτικά εχθρό του, ο οποίος αργότερα θα κάψει τον εθνικό στόλο για να εκδικηθεί τον Κυβερνήτη, είναι από εκείνα τα γεγονότα που παραμένουν ιστορικά ανεξήγητα. Την ίδια στιγμή οι ακτήμονες λιμοκτονούσαν!

Την ίδια σχεδόν περίοδο κάλεσε από την Κέρκυρα τον νομομαθή Ι. Γιαννετά και τους δυο αδερφούς του, Βιάρo και Αυγουστίνο, των οποίων ο ερχομός στην Ελλάδα δημιούργησε τόσο σάλο, αλλά και τόσην αντιπάθεια προς το πρόσωπό τους απ' την πλειονότητα των Ελλήνων, ώστε ακόμα κι ο Κωλέττης αργότερα θα αναζητήσει άλλοθι απέναντι στη δολοφονία του Κυβερνήτη ρίχνοντας τις ευθύνες στα αδέρφια του. Κι ο Θ. Κολοκοτρώνης εξέφρασε έντονα την αντίδρασή του για τους δυο αδερφούς του Κυβερνήτη και μάλιστα του επισήμανε αρκετές φορές τον αρνητικό τους ρόλο. Αλλά πριν δούμε τα πεπραγμένα τους, ας παρακολουθήσουμε τι έγινε στην Ελλάδα αμέσως μετά τον ερχομό τους. Γράφει ο Ν. Κασομούλης²⁵⁶:

«Με την άφιξιν του Βιάρου άρχισαν να συρρέουν και να φαίνονται εις Αίγινα πλήθος λογίων Ελλήνων και φιλελλήνων φραγκοφορεμένων, με συστατικά από διάφορους φίλους των Καποδιστριών εκ Παρισίων, Μασσαλίας, Βιέννας, Τριέστι, Λιβόρνο, και μ' ένα βρακί και παντελόνι, επαγγελλόμενοι άλλος τον ιατρόν, άλλος τον νομικόν κι άλλοι άλλας διαφόρους επιστήμας εγέμισαν τα δημόσια γραφεία από παντός είδους υπαλληλίσκους, οίτινες ούτε εγνώριζαν κανέναν ούτε τους εγνώριζε κανείς... Τούτο ερέθιζε πολύ τους Έλληνας και ήσαν απαρηγόρητοι... Αυτοί οι νεανίσκοι κηφήνες, δεν έφθαναν μόνον όπου υστερούσαν την θροφήν των αγωνιστών, αλλά το χειρότερον, πολλοί εξ αυτών πολλάκις, από προσωπικήν άγνοιαν, κακομεταχειρίστηκαν πολλούς των αγωνιστών Ελλήνων... Ήρχισεν όθεν η δυσαρέσκεια να διαδίδεται και να καταλαμβάνει τας ψυχάς όλων των πο-

256 Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 3, σελ. 67.

λιτικών που έμεναν εγκατεστημένοι εις την Αίγινα και να καταρώνται άλλοι την ώρα της εκλογής του Κυβερνήτου και άλλοι τον Βιάρο και τον Γιαννετά». Ας σημειωθεί ότι τους δυο αυτούς, για λίγο διάστημα, τους ανέθεσε ρόλους για την οργάνωση της Δικαιοσύνης.

2. Αναταραχές στον στρατό

Τον Βιάρο ο Κυβερνήτης τον διόρισε αρχηγό του στόλου. Κι όντας νομικός και εντελώς ανίδεος περί τα ναυτικά είχε υπό τις διαταγές του ναυάρχους που κράτησαν τόσα χρόνια την επανάσταση στη θάλασσα. Ακόμα και τον Μιαούλη ή τον Τομπάζη, τον Σαχτούρη ή τον Κανάρη. Τον Αυγουστίνο, που είχε ακολουθήσει σπουδές αγρονόμου, τον διόρισε Αρχιστράτηγο και «Γενικόν Επίτροπον των τε Στρατιωτικών και Πολιτικών». Δηλαδή με βάση τα σημερινά δεδομένα, ήταν ένας υπερυπουργός Στρατιωτικών και Εσωτερικών. Βεβαίως ο διορισμός αυτός είχε άσχημο αντίκτυπο στο στρατό. Ο Τσωρτς μόλις το έμαθε ετοιμάστηκε να ταξιδέψει στην Αίγινα για να διαμαρτυρηθεί στον Κυβερνήτη, αλλά το ανέβαλε λόγω του ότι προέκυψαν ορισμένα απρόοπτα ζητήματα.

Πολύ μεγάλη κι εντελώς δικαιολογημένη ήταν η δυσφορία του Δημητρίου Υψηλάντη. Ο αγνός αυτός και τίμιος πατριώτης αγωνίζεται επί μήνες με τον στρατό του, τους ρακένδυτους στρατιώτες του που έχουν μήνες να λάβουν έστω κι ένα γρόσι, υπομένοντας τα πάνδεινα. Αγωνίζεται λοιπόν ο Υψηλάντης να διώξει απ' την Ανατολική Στερεά τους Τούρκους κι όλο αυτό το διάστημα πηγαινοέρχεται μεταξύ Ελευσίνας και των φρουρίων της Ανατολικής Στερεάς. Διοικεί οκτώ χιλιαρχίες κι ετοιμάζεται, στις αρχές Φεβρουαρίου 1829, με όλες μαζί να αναλάβει εκστρατεία με σκοπό να τελειώνει οριστικά με τα υπολείμματα του τουρκικού στρατού, κυρίως από τον Οτζάκ Αγά και τον Ασλάν Μπέη. Κι όπως ο Υψηλάντης συντόνιζε την αναχώρηση, μπήκε στη μέση ο Αυγουστίνος κι ως γενικός αρχηγός του στρατού στέλνει τον Υψηλάντη στην εκστρατεία με τρεις μόνο χιλιαρχίες. Σε λίγο θα ακολουθήσει και ο ίδιος ο Αυγουστίνος (12 Φεβρουαρίου 1829) με τις υπόλοιπες χιλιαρχίες. Ο στρατός συγκεντρώθηκε στα Άσπρα Σπίτια της Βοιωτίας κι ο Αυγουστίνος κάλεσε τον Υψηλάντη και τους χιλιάρχους για να τους δώσει οδηγίες. Τους διέταξε να πιάσουν τις Θερμοπύλες, όπου θα μπορούν να έχουν για βοήθειά τους το ατμοκίνητο από τη θάλασσα.

Στο σημείο εκείνο ο Αυγουστίνος φανέρωσε και την ελαφρότητά του και την άγνοιά του! Οι χιλίαρχοι χλεύασαν για την γκάφα του λέγοντάς του πως οι Θερμοπύλες απέχουν δυο ώρες από τη θάλασσα και δεν ακούγεται καν το κανόνι! Πόσο μάλλον να τους βοηθήσει το ατμοκίνητο! Το πάθημά του διαδόθηκε στους στρατιώτες, που για καιρό είχαν να το λένε και να γελούν. Ο Αυγουστίνος

θύμωσε και το έβαλε πείσμα να διαλύσει τη Β΄ χιλιαρχία, επειδή οι άντρες της υποστήριζαν τρεις αξιωματικούς που ήθελε να τους περάσει από στρατοδικείο.

Στη συνέχεια, δια του Κορινθιακού κόλπου, τράβηξε προς τη Δυτική Ελλάδα. Μέσα στον κόλπο έφτασε κι ο Μιαούλης με τη φρεγάτα «Ελλάς» και μετά από πολιορκία στις 12 και 13 Μαρτίου κυριεύσε το Αντίρριο. Όντας κοντά στη Ναύπακτο κι έχοντας την κάλυψη του Μιαούλη από τη θάλασσα έστειλε τον επιθεωρητή του στρατού στη Β΄ χιλιαρχία, που πολιορκούσε στενά τη Ναύπακτο κι είχε φέρει τους Τούρκους στο σημείο να είναι έτοιμοι να παραδοθούν, να διαλύσει τη χιλιαρχία και να πάρει τις σημαίες. Οι στρατιώτες κι οι αξιωματικοί όχι μόνο περιφρόνησαν τις διαταγές του Αυγουστίνου, όχι μόνο μίλησαν χλευαστικά για το άτομό του, αλλά απείλησαν ότι θα σκοτωθούν μέχρι ενός κάτω από αυτές τις σημαίες! Ταυτόχρονα συνέταζαν αναφορά με όσα συνέβησαν και την έστειλαν με τρεις οπλαρχηγούς στον Κυβερνήτη. Εκείνος οργισμένος τους έστειλε πίσω και τους ζήτησε να σταματήσουν αυτή την τακτική. Ο Αυγουστίνος, ως άλλος Κόχραν, σε εκείνη την δύσκολη στιγμή πήγε στη Ναύπακτο με τη φρεγάτα «Ελλάς» κι αφού παρουσιάστηκε στο μισό του στρατό ως νικητής, ξεπερνώντας εντελώς τα όριά του και παρασυρμένος από το πάθος του εναντίον του Υψηλάντη, επιχείρησε να μετατρέψει τις χιλιαρχίες σε τάγματα. Οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες ξεσηκώθηκαν εναντίον του και ήταν έτοιμοι να πάρουν τα όπλα. Λίγο έλλειψε να ακολουθήσει αλληλοσφαγή. Την κατάσταση έσωσε ο ίδιος ο Κυβερνήτης, ως από μηχανής Θεός. Βρισκόταν απέναντι στην Πάτρα σε προεκλογική περιοδεία όταν πληροφορήθηκε το τι συνέβαινε στην Ναύπακτο. Έσπευσε με το ατμοκίνητο «Ερμής» και κατάφερε να συμβιβάσει τα πράγματα αποτρέποντας το ελληνικό στράτευμα από μίαν ακόμη αιματηρή τραγωδία.

Οι πολιορκημένοι Τούρκοι στα γύρω φρούρια ευτυχώς που δεν αντιλήφθηκαν το τι συνέβαινε στις τάξεις των Ελλήνων. Έτσι στις 17 Απριλίου 1829 παραδόθηκε η Ναύπακτος και σε λίγες μέρες ακολούθησε το Μεσολόγγι και ύστερα το Αιτωλικό. Οι πεινασμένοι στρατιώτες του Υψηλάντη, αλλά και του Τσωρτς στη βορειοδυτική Στερεά Ελλάδα έκαναν στο ακέραιο το χρέος τους. Όμως η παρουσία του Αυγουστίνου στον στρατό μας γυρίζει ακριβώς δυο χρόνια πίσω, Μάρτη-Απρίλη 1827. Ήταν τότε που με τον ερχομό του Τσωρτς κάποιοι στρατιώτες καλοπερνούσαν έχοντας μισθό, πολεμοφόδια, ρούχα και φαγητό, και κάποιοι άλλοι πολεμούσαν για την πατρίδα απλήρωτοι, νηστικοί ρακένδυτοι, ελεεινοί. Έτσι και τώρα, όσοι στρατιώτες ήταν υπό τις διαταγές του Αυγουστίνου καλοπερνούσαν, ενώ οι στρατιώτες του Υψηλάντη υπέφεραν τα πάνδεινα. Σκάνδαλο ολκής... Αγανακτισμένοι οι αξιωματικοί έκαναν ξανά αναφορά στον Κυβερνήτη εκθέτοντας την κατάστασή τους και ζητώντας ίση με-

ταχείριση. Ο Καποδίστριας, άγνωστο γιατί, ούτε καν τους απάντησε. Έτσι σε λίγο καιρό η στρατιά της Ανατολικής Ελλάδας (του Υψηλάντη) διαλύθηκε και οι πολεμιστές σκορπίστηκαν. Άλλοι πήγαν στην Πελοπόννησο με τα στρατεύματα της περιοχής, άλλοι έγιναν ληστές και οι περισσότεροι, όποια κι αν ήταν η κατάληξή τους, έγιναν φανατικοί αντικαποδιστριακοί. Αλλά και στη Δυτική Ελλάδα υπήρξαν αρκετές αντιδράσεις. Ο Τσωρτς ήταν έτοιμος να σηκωθεί και να φύγει.

Ο Δημήτριος Υψηλάντης με όλη του τη μετριοπάθεια και την πίστη του στον Κυβερνήτη προσπαθούσε να διασώσει τον στρατό του. Άλλωστε στη Στερεά Ελλάδα υπήρχε ο Ασλάν Μπέης, ο Οτζάκ Αγάς και άλλοι με αρκετές τουρκικές δυνάμεις. Προσπάθησε λοιπόν ο Πρίγκηπας να ισοροπήσει τα πράγματα κι ενημέρωσε με επιστολή του και πάλι τον Κυβερνήτη. Του εξέθεσε την άθλια κατάσταση του στρατού, τις αυθαιρεσίες του Αυγουστίνου και τον ορατό κίνδυνο να μην εκκενωθεί η Ανατολική Στερεά από τους Τούρκους. Ο Κυβερνήτης δυσανασχέτησε με όλα αυτά και, σύμφωνα με τις πιο πολλές μαρτυρίες²⁵⁷, στους παραπονούμενους χιλιάρχους που του μετέφεραν την επιστολή φώναξε: «*Σας γνωρίζω, είσθε όλοι λησταιί και ψεύσται...*». Αργότερα, ο Υψηλάντης παραιτήθηκε από τη θέση του χωρίς να προκαλέσει κανένα ζήτημα και χωρίς να συστρατευθεί με τους εχθρούς του Κυβερνήτη. Άφησε τη θέση του στρατάρχη στον Αυγουστίνο και αποσύρθηκε στο Άργος, ως απλός πια ιδιώτης. Σύμφωνα με τον Ν. Κασομούλη²⁵⁸ ο Αυγουστίνος ταξίδευε άνετα με τη φρεγάτα Ελλάς - ναύαρχος ήταν ο Μιαούλης - και είχε πάει στους Δελφούς ελπίζοντας «*να εύρη καμίαν ιέρισσαν να χρησιμοδοτήση και δι' αυτόν ως άλλον Μέγαν Αλέξανδρον*».

3. Εκδηλώσεις αντιδράσεων κατά του Κυβερνήτη

Ενώ πάσχιζε μέρα και νύχτα άγρυπνος να διορθώσει τα αδιόρθωτα, και μέσα μόλις σε ένα χρόνο έβγαλε την Ελλάδα από το χάος και την παρουσίασε ως κράτος που όμως βρισκόταν ακόμα στα σπάργανά του και είχε ανάγκη από βοήθεια, εσωτερική κι εξωτερική, αν όχι βοήθεια έστω ανοχή, συνάντησε πόλεμο ανελέητο, συνεχή και διογκούμενο. Για την κάθε δημιουργική του ενέργεια οι αντίπαλοι του εξαπέλυαν μύδρους. Ακόμη και για πράγματα που κι οι ίδιοι έβλεπαν ότι έχουν γίνει σωστά και προς όφελος του λαού. Μάλλον ενοχλούνταν, επειδή, αυτό ακριβώς, λειτουργούσε προς όφελος του λαού! Έκανε τα αδύνατα δυνατά για να οργανώσει τη Δικαιοσύνη και τα δικαστήρια. Ακούστηκαν όμως φριχτά παράπονα, πως τάχα τα δικαστήρια αθώωναν τους καποδιστριακούς και καταδίωκαν όσους δεν ήταν οπαδοί του. Κι έφερναν ως παράδειγμα την περί-

257 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 362.

258 Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 3, σελ. 148

πτωση Γρίβα και Περραιβού, τους οποίους το δικαστήριο καταδίκασε σε καθάρηση του βαθμού και σε εξάμηνη φυλάκιση στο Παλαμήδι, επειδή ξεστόμισαν απρεπείς φράσεις εναντίον του Κυβερνήτη.

Επιπλέον μπήκε μπροστά ως δικαστικό μέτρο κι ο αφορισμός από την Εκκλησία! Ξέσπασε σάλος, διότι και το μέτρο ήταν αναχρονιστικό, αλλά και το χρησιμοποιούσε μέχρι τώρα ως όπλο του ο υποταγμένος στους Τούρκους κλήρος, με αποτέλεσμα συχνά να αφορίζονται αθώοι. Είναι από εκείνες τις ενέργειες που μάλλον ξέφυγαν από τον λογικό έλεγχο του Κυβερνήτη και διασύρονταν έτσι και η δικαιοσύνη και η εκκλησία.

Αρκετοί νομικοί αντέδρασαν και υπέβαλαν τις προτάσεις - παρατηρήσεις τους. Ο καθένας πρότεινε ό,τι ο ίδιος θεωρούσε δίκαιο και πρόπον για την εξυπηρέτηση ομάδων ή συντεχνιών. Τα πράγματα συγκρούονταν. Ο Κυβερνήτης επέμεινε προσωρινά στην «Εξάβιβλο» και τον «Αρμενόπουλο», ώσπου να ωριμάσουν οι συνθήκες και η Ελλάδα ν' αποκτήσει τη δική της, σύγχρονη νομοθεσία.

Επιπλέον, το καποδιστριακό καθεστώς κατηγορήθηκε ότι ήταν εχθρικό απέναντι στην ελευθεροτυπία, λογόκρινε τις εφημερίδες, έκλεινε εφημερίδες και παραβίαζε ακόμη και το απόρρητο των επιστολών! Έλεγαν ότι αστυνομικοί ή όργανα του Κυβερνήτη άνοιγαν τις επιστολές στο Ταχυδρομείο για να βρουν στοιχεία σε βάρος αντικυβερνητικών. Οργιάζαν πλέον οι αυθαιρεσίες, οι συκοφαντίες, οι κατασκοπείες, οι διαβολές... Κι όλοι σχεδόν κατηγορήσαν, ως υπεύθυνους για όλα αυτά, τους αδερφούς του Κυβερνήτη. Ειδικά τον Βιάρο που εξ αρχής είχε γίνει αντιπαθής σε όσους έτυχε να συνεργαστούν μαζί του. Κάποια μέρα ο Μακρυγιάννης, που τον καιρό εκείνο υπηρετούσε ως αρχηγός της χωροφυλακής της Πελοποννήσου, αλλά πέρασε στους αντικαποδιστριακούς, προφανώς επειδή πληρώθηκε παραπάνω, επισκέφτηκε και τον Κυβερνήτη και του είπε, όπως βεβαίως σημειώνει ο ίδιος στα «Απομνημονεύματά» του²⁵⁹:

«...Όλα τα είχαμεν, σπιγούνους δεν είχαμεν, τώρα έγιναν οι περισσότεροι Έλληνες! Και δεν έγιναν μόνοι τους, τους κάνει η εξοχότη σου, ο Βιάρος, ο Αυγουστίνος, δίνοντας τους βαθμούς, θέσεις, χρήματα, βαργιές πλερωμές ανθρώπων οπού δεν έχουν δικαιώματα. Των αγωνιστών πολλών τους λέτε: Σύρτε διακονέψτε. Τότε όλοι θα γίνουν σπιγούνοι. Κι αυτό θα φάγει τη λευτεριά μας, κι αυτή τη λευτεριά, Κυβερνήτη, δεν την ηύραμεν εις το σοκάκι...». Εδώ δεν γίνεται να αποφύγω ένα σχόλιο. Τα είπε, σίγουρα. Και είπε κι άλλα πολλά. Αλλά μέσα στο έργο του δε μας εξήγησε σε κανένα σημείο για ποιους λόγους τα ίδια πρόσωπα το βράδυ τα υμνεί και το πρωί τα υβρίζει. Μέσα πάντως από τον βίο, την πολιτεία και τα γραπτά

259 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 411.

του δίνει την αίσθηση ότι ήταν επιρρεπής στο χρήμα! Κι αυτό ασφαλώς καθόριζε τα συναισθήματά του διά βίου.

Όσο για την λογοκρισία των εφημερίδων θα δούμε παρακάτω και το πώς και το γιατί. Εάν ορισμένοι πιστεύουν ότι συνώνυμα της ελευθεροτυπίας είναι η ύβρις, η συκοφαντία, η διαβολή, το ψέμα και άλλα συναφή σε βαθμό υπερθετικό, τότε βεβαίως ο Κυβερνήτης εφάρμοζε τη λογοκρισία. Για δε την παραβίαση του απορρήτου των επιστολών, αυτοί που δέχονται ότι η κατηγορία είναι αληθινή, αναλογίστηκαν ποτέ μήπως είναι ωμή προβοκάτσια; Γνωρίζουν μήπως το γεγονός ότι ο Κυβερνήτης επανειλημμένα είχε μαλώσει τον Κωλέττη για παραβίαση του απορρήτου των επιστολών; Ο Κωλέττης πάντως ήταν ένας απ' τους πλέον κυνικούς κι επικίνδυνους αντιπάλους του. Κι ο Κωλέττης τον πλησίασε πολύ κοντά. Στην αρχή έδειχνε προθυμότητας ν' ακολουθήσει τον Κυβερνήτη και να υπηρετήσει με συνέπεια απ' οποιαδήποτε θέση την πατρίδα. Ωστόσο ο Καποδίστριας αντιλήφθηκε εγκαίρως τους ιδιοτελείς σκοπούς του «Κουτσόβλαχου» και τον έθεσε υπό έλεγχο.

Και ενώ πολεμούσε με του κόσμου τις αντιξοότητες και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, σε κάθε του βήμα και για κάθε του ενέργεια «κέρδιζε» την άρνηση, την κατάκριση, τη διαστρέβλωση της αλήθειάς του. Σε λίγο θα επινοήσουν και το Σύνταγμα. Προς το παρόν αρκούνται στο να παραποιούν τα πεπραγμένα του. Αλλά δεν μπορούμε επ' ουδενί να παραβλέψουμε το γεγονός ότι ο Βιάρος συμπεριφερόταν κυριολεκτικά ως σατράπης και στην πραγματικότητα έκανε ό,τι ήθελε χωρίς να υπακούει ούτε σε νόμους, ούτε σε εγκυκλίους, ούτε σε διατάξεις του αδερφού του. Ξεσήκωνε παντού την αγανάκτηση του κόσμου και δυστυχώς, αποδέκτης όλης αυτής της πολεμικής γινόταν ο αδερφός του. Εντέλει, και το απόρρητο των επιστολών παραβίασε, και εφημερίδες λογόκρινε και τιμώρησε με δυσβάσταχτα πρόστιμα εκείνους που ήταν αντίθετοι στις ενέργειές του. Κοντά του βεβαίως και ο Γιαννετάς. Και κατάφερε να γίνει το πιο μισητό πρόσωπο της κυβέρνησης, ως ο εξ απορρήτων σύμβουλος του Κυβερνήτη. Από την άλλη, ο Αυγουστίνος ως αρχηγός του στρατού και όχι μόνο, είχε κηρύξει τη δική του δικτατορία...

4. Το πρωτόκολλο της 10/22ης Μαρτίου 1829

Ήδη ο Κυβερνήτης για το πρωτόκολλο της 4/16 Νοεμβρίου 1828 παρακάμπτοντας την Αγγλία διαμαρτυρήθηκε με υπομνήματά του τόσο στη Γαλλία όσο και στη Ρωσία αποδεικνύοντας ότι η ελληνική επικράτεια μόνο με την Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες δεν μπορεί να είναι βιώσιμη, και ότι οι κίνδυνοι για τους πληθυσμούς της Στερεάς Ελλάδας είναι ορατοί και πολύ σοβαροί. Και τα υπομνήματα του Κυβερνήτη σε Γαλλία και Ρωσία συνεχιζόταν το ένα κατόπιν του άλλου.

Και ενώ οι πρεσβευτές των τριών Δυνάμεων συνεχίζουν τις εργασίες τους στον Πόρο, ο φιλότουρκος Άγγλος υπουργός των εξωτερικών Άμπερτην στέλνει οδηγίες στον Στρ. Κάννινγκ υπενθυμίζοντάς του²⁶⁰: «*Η οριστική απόφαση της βρετανικής κυβερνήσεως είναι να μην περιλάβει η Ελλάδα τίποτα πάνω από την Κόρινθο... Επιπλέον, πολιτική μας είναι η αποκατάσταση της τάξης και της ησυχίας και ουδέποτε η δημιουργία Ελληνικού Κράτους, με τον περιορισμό της επικρατείας του Σουλτάνου. Και όταν, πάλι κατά τον Κόκκινο, του αντιλέγει ότι «...κράτος Ελληνικό χωρίς την Κρήτη είναι σώμα χωρίς κεφάλι...», οργισμένος ο Άμπερτην θα του απαντήσει: «Η Βρετανική κυβέρνηση ποτέ δε θα επιτρέψει να περάσει το σπουδαίο αυτό νησί στο “Κράτος του Καποδίστρια” η οποιασδήποτε άλλης χώρας, ώστε να βλάπτονται τα εμπορικά συμφέροντα των συμμαχικών Δυνάμεων. Πρέπει να σου ξεκαθαρίσω μία και καλή ότι σκοπός της κυβέρνησής μας είναι να περιοριστεί το ελληνικό κράτος εις την Πελοπόννησον και τις Κυκλάδες...».*

Για τις προτάσεις που έκανε ο Στράτφορντ Κάννινγκ σχετικά με τα σύνορα της Ελλάδας στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού, καθώς και όλα όσα είπε περί Κρήτης κ.λπ., στη διένεξή του με τον προϊστάμενό του υπουργό εξωτερικών Άμπερτην δέχτηκε δριμεία κριτική, τόσο από τον Άμπερτην, όσο κι από τον Ουέλιγκτον, με επακόλουθο να παραιτηθεί και να αντικατασταθεί από τον φιλότουρκο Γκόρντον.

Στη διάσκεψη λοιπόν του Λονδίνου που άρχισε πάλι τον Μάρτιο του 1829 οι θέσεις της Αγγλίας σχετικά με το ελληνικό ζήτημα είναι σαφέστατες με βάση τα όσα υποστηρίζει ο Άμπερτην. Ο πληρεξούσιος της Γαλλίας υπέβαλε υπόμνημα και πρότεινε τη συνοριακή γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού, όπως την είχαν ορίσει οι πρεσβευτές στον Πόρο. Ο Ρώσος πληρεξούσιος συντάχθηκε με τον Γάλλο συνάδελφό του. Άλλωστε οι Ρώσοι είχαν κατά νου κάτι τέτοιο και σκόπευαν λίγο αργότερα να το κάνουν μόνοι τους, αν δεν ήθελαν οι άλλοι δύο. Ο Άγγλος αντιπρόσωπος αντιτάχθηκε λέγοντας ότι ούτε οι Τούρκοι θα δέχονταν να παραχωρήσουν τόσα εδάφη, ούτε οι Έλληνες θα μπορούσαν να τα καταλάβουν. Και πρότεινε ακόμη η στάση των Δυνάμεων να είναι διαπραγματευτική και να μην έχει τη μορφή τελεσιγράφου. Ναι μεν η Αγγλία δεν ήθελε να βοηθήσει στη δημιουργία μιας Ελλάδας μεγαλύτερης, αλλά φοβόταν μήπως σε λίγο την προλάβουν οι Ρώσοι κι έτσι βιαζόταν να κλείσει αυτή η πληγή. Αργότερα, βλέπουμε πάλι... Έτσι αναγκάστηκε να συμφωνήσει, κι έτσι υπογράφηκε το νέο πρωτόκολλο στις 10/22 Μαρτίου 1829. Με βάση τους όρους του πρωτοκόλλου αυτού:

---

260 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 378-380.

- α.** Τα όρια της Ελλάδας επεκτείνονται βόρεια του Ισθμού στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού.
- β.** Η Ελλάδα θα πληρώνει στον Σουλτάνο ετήσιο φόρο 1.500.000 γρόσια.
- γ.** Το κράτος θα κυβερνάται από κληρονομικό ηγεμόνα, ο οποίος δεν θα προέρχεται από τις βασιλικές οικογένειες των συμμαχικών Δυνάμεων και θα επικυρώνεται η εκλογή του από την Τουρκία.

Βεβαίως μέσα σ' αυτό υπήρχαν κι άλλες διατάξεις που κάθε άλλο παρά ευνοϊκές ήταν για την Ελλάδα. Κι ένας έμπειρος διπλωμάτης θα μπορούσε εξαρχής να καταλάβει ότι το πρωτόκολλο αυτό θα αναθεωρηθεί.

Προέβλεπαν οι Άγγλοι και οι Γάλλοι την επιστροφή των πρεσβευτών τους στην Κωνσταντινούπολη για τις περαιτέρω διαπραγματεύσεις. Το Πρωτόκολλο για τους Τούρκους δεν είχε τη μορφή τελεσιγράφου. Οι Έλληνες δεν θα έπαιρναν μέρος στην εκλογή του ηγεμόνα τους. Όριζε επίσης ότι οι δυνάμεις του Τσωρτς και του Υψηλάντη έπρεπε να αποσυρθούν από τη Δυτική Ελλάδα, αλλά δεν προέβλεπε την κατάληψη της συνοριακής γραμμής Αμβρακικού-Παγασητικού από τον Γάλλο στρατηγό Μαιζόν. Βεβαίως υπήρχαν κι άλλες διατάξεις υποδεέστερης σημασίας, αλλά ενδεικτικές του πνεύματος που επικρατούσε.

Ο Καποδίστριας έμαθε για το πρωτόκολλο αυτό από τον Ρώσο ναύαρχο Χέν-δεν τον Απρίλη του 1829. Επισήμως του κοινοποιήθηκε στις 6/18 Μαΐου. Και ταυτόχρονα ο Άγγλος αντιπρέσβης Ντώκινς του ζήτησε να εκκενώσει τη Στερεά Ελλάδα από τα ελληνικά στρατεύματα. Δυσανεστήθηκε με το πρωτόκολλο και αρνήθηκε εντελώς να συμμορφωθεί με τις διατάξεις και τους όρους. Στέλνει παντού υπομνήματα μέσα στα οποία δικαιολογεί την άρνησή του και ενθαρρυσμένος από τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο δίνει εντολή στους Υψηλάντη και Τσωρτς να ελευθερώσουν στη Στερεά Ελλάδα όσο πιο πολλές περιοχές μπορούν, ώστε να δημιουργηθούν έτσι τετελεσμένα γεγονότα.

Οι Άγγλοι ζήτησαν οργισμένα τη διακοπή των επιχειρήσεων κι έδωσαν στους ναάρχους εντολή να σταματήσουν την επέκταση του Καποδίστρια πέρα από τον Ισθμό. Μάλιστα ισχυρίστηκαν ότι αυτό που κάνει ο Καποδίστριας είναι στρατιωτικός αντιπερισπασμός που γίνεται χάρη των Ρώσων... Μπορούμε να πούμε ότι το επιχείρημα των Άγγλων ήταν βάσιμο, επειδή ο Καποδίστριας καθήλωσε στη Στερεά αρκετές δυνάμεις των Τούρκων κι έτσι δεν μπορούσαν να βοηθήσουν στην Αδριανούπολη τον τουρκικό στρατό που προσπαθούσε να συγκρατήσει τους Ρώσους. Ο Καποδίστριας αρνήθηκε να συμμορφωθεί και πάλι, επικαλούμενος το ότι οι πληθυσμοί της Στερεάς θα τρέξουν στην Πελοπόννησο και θα δημιουργηθούν τεράστια προβλήματα. Ίσως και μία νέα εμφύλια σύρραξη. Βεβαίως είναι έως τώρα ο μοναδικός Έλληνας πολιτικός που είπε όχι

στους ξένους! Το πώς ανταμείφθηκε, το γνωρίζουμε. Πάντως ο Κυβερνήτης κρατούσε στο μυαλό του διαρκώς την υπόσχεση του Τσάρου Νικολάου Α΄, και περίμενε τις εξελίξεις. Προς το παρόν όμως ήταν απασχολημένος με την Δ΄ Εθνοσυνέλευση. Είχε αρκετά εσωτερικά θέματα να λύσει.

5. Προεκλογική περιοδεία

Είδαμε ότι ο κυβερνήτης πέτυχε να θεσπίσει τον δικό του εκλογικό νόμο σύμφωνα με τον οποίο η κυβέρνηση είχε το δικαίωμα να διορίζει αυτή, από τους εκλογείς κάθε διαμερίσματος, τον πρόεδρο του εκλογικού συλλόγου. Και όπως είχαν τα πράγματα, φαινόταν εξασφαλισμένη η επιρροή της Κυβέρνησης πάνω στο εκλογικό σώμα. Και προκειμένου να έχει με το μέρος του τη συντριπτική πλειοψηφία του λαού, που θα έστελνε τους πληρεξούσιους στην Εθνοσυνέλευση, ο Κυβερνήτης αποφάσισε να περιέλθει στην Πελοπόννησο και τα νησιά, ενώ έδωσε εντολή στον Αυγουστίνο να περιοδεύσει στη Στερεά Ελλάδα για εκλογικό σκοπό. Και για τους λόγους αυτούς αδιάκοπα μετέβαινε από την Αίγινα στο Ναύπλιο και από το Ναύπλιο στην Αίγινα.

Και με τη συνοδεία του γραμματέα του Ν. Δραγούμη και ορισμένων έμπιστων συνεργατών του, μεταξύ των οποίων του Μεταξά και φυσικά του Κολοκοτρώνη, ο οποίος, αφότου ο Καποδίστριας ανέλαβε τη διακυβέρνηση έγινε μόνιμος συνοδός του, σύμβουλος, φίλος και φύλακας άγγελός του, ο Κυβερνήτης γύρισε την Πελοπόννησο, επισκέφτηκε τα νησιά, πέρασε από κάποια σημεία της Στερεάς Ελλάδας και μία φορά επισκέφτηκε την Αθήνα.

Βάση και έδρα του βεβαίως ήταν το Ναύπλιο, όπου κατά κύριο λόγο διέμεινε εκεί από τις αρχές του 1828, ενώ σε εξαιρετικές περιπτώσεις διέμενε στην Αίγινα, όπου ακόμα εξακολουθούσε να διατηρεί εκεί την έδρα της Κυβερνήσεως.

Έτσι λοιπόν, περί τα μέσα Μαρτίου 1829, αφού άφησε την Αίγινα ξεκίνησε τις περιοδείες του σε διάφορες πόλεις της Πελοποννήσου. Ο κόσμος είχε αρχίσει ήδη να συνέρχεται από τις ληστρικές επιδρομές του Ιμπραήμ και παντού δεχόταν τον Κυβερνήτη με φοβερό ενθουσιασμό. Γράφει ο Μακρυγιάννης, χωρίς ωστόσο να παραλείψει και το αντιπολιτευτικό του σχόλιο²⁶¹: *«Εβγαιναν οι άνθρωποι και τον προΐπαντούσαν μίαν ώρα δυο μακριά και του στρώναν δάφνες. Δεν τον είχε νιώσει ακόμα ο μικρός λαός. Τους σύναξε όλους και έκαμε με τα λόγια τους φτωχούς πλουσίους»*. Βέβαια αναφέρονται με αρκετές κακεντρέχειες από κάποιους κι ορισμένα σκάνδαλα από υπαλλήλους και κυβερνητικούς επιτρόπους. Κατηγορήθηκε επίσης ο Κυβερνήτης ότι στις περιοδείες του έδωσε έντονο δημοκοπικό χαρακτήρα κι ότι εξαπάτησε τον απλό λαό. Κι αυτός ο απλός

261 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 415.

λαός ως τότε είχε συνηθίσει την αυθαιρεσία και την καταπίεση, είτε από Τούρκους, είτε από «χριστιανούς πασάδες» και κάθε φορά που περιόδευαν αυτοί οι «αξιωματούχοι», ο κοσμάκης έπρεπε να βγαίνει «αυθόρμητα» στους δρόμους και να τους προσκυνάει γονατίζοντας στο χώμα!

Με έκπληξή τους τώρα, αυτοί οι απλοϊκοί άνθρωποι, οι χωρικοί, οι ποιμένες, που λάτρευαν τον μπάρμπα-Γιάννη, έβγαιναν απαλλαγμένοι από τον τρόμο και καταγοητευμένοι με την απλότητα και την οικειότητα του Κυβερνήτη και της συντροφιάς του, που ανακατεύονταν με τον κόσμο, μιλούσαν απλά με τον λαό, έδιναν δώρα, άκουγαν τα προβλήματα και τις αδυναμίες του καθενός. Ο κόσμος αισθανόταν ότι η κυβέρνηση βρίσκεται δίπλα του, τον αφουγκράζεται, τον στηρίζει, τον ακολουθεί παντού. Η εκλογική του λοιπόν περιοδεία είχε ως επακόλουθο σε 36 εκλογικές περιφέρειες να εκλεγεί ο Κυβερνήτης αντιπρόσωπος με γενική πληρεξουσιότητα. Αυτό ακριβώς απέδειξε ότι τα όσα του καταλόγιζε η αντιπολίτευση για δημοκοπία, εξαγορά συνειδήσεων, υποσχέσεις ψεύτικες και τόσα άλλα ήταν φήμες χωρίς καμιάν υπόσταση. Με τον αέρα του απόλυτου κυρίαρχου θα προχωρήσει προς τη σύγκληση της Δ' Εθνοσυνελεύσεως. Και ανάμεσα στα θετικά είναι και το εξής: Με πρόταση του Πανελληνίου ψηφίστηκε να δοθεί στον Κυβερνήτη ετήσια χορηγία 50.000 φοινίκων! Όμως ο αδέκαστος Καποδίστριας το αρνήθηκε για να μην επιβαρύνει το πενιχρό δημόσιο ταμείο λέγοντας²⁶²: «Εις τας μετριάς μου δαπάνας θα επαρκέσω από τους μετρίους προσωπικούς μου πόρους». Έκτοτε το παράδειγμα του δεν το μιμήθηκε κανένας πολιτικός. Ούτε ένας! Θα συμπληρώσει για τον Καποδίστρια ο Κ. Παπαρρηγόπουλος: «Ο Κυβερνήτης απέρριψε και την τότε εκ πενήκοντα χιλιάδων φοινίκων υπό της συνελεύσεως ψηφισθείσαν επιχορήγησιν, ειπών ότι η Ελλάς δεν είναι εις θέσιν να διατηρή άρχοντας μετ' επιχορηγήσεων...»²⁶³

Την απλότητα του χαρακτήρα του, την τιμιότητά του, την ανιδιοτέλεια και την αρετή του, αλλά και το πόσο πολύ αυτός ο άνθρωπος αναλωνόταν για τον λαό χωρίς να κρατάει για τον εαυτό του τίποτα, μπορούμε όλα αυτά να τα παρατηρήσουμε στο παρακάτω ευτράπελο συμβάν, έτσι όπως μας το διέσωσε ο γραμματέας του Κυβερνήτη Ν. Δραγούμης στις «Ιστορικές Αναμνήσεις» του²⁶⁴.

Απρίλης του 1829. Ο Κυβερνήτης μέσα στα πλαίσια της προεκλογικής εκστρατείας περιοδεύει στην Κορινθία. Τον συνοδεύουν κάποιοι συνεργάτες του και μαζί τους είναι και ο Ν. Δραγούμης, ο οποίος και διέσωσε το σχετικό ιστορικό. Φυσικά δεν λείπει ο Θ. Κολοκοτρώνης Επικεφαλής της συνοδείας ήταν ο διευθυντής των ταχυδρομείων Ιωάννης Καρδάρης, που ήξερε τους δρόμους.

262 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 257.

263 Παπαρρηγόπουλος, Κ., εκδ. Ελευθερουδάκης, τόμ. 6, σελ. 206.

264 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 72-74.

Μπροστά λοιπόν ο Καρδάρας λαμπροστολισμένος με ένδυμα ελληνικό χρυσοπόρφυρο καβάλα σε περήφανο άλογο. Και σε κάθε χωριό οι κάτοικοι που έβγαιναν στους δρόμους να προϋπαντήσουν τον Κυβερνήτη, συνηθισμένοι στις πολυτελείς και πομπικές παρατάξεις των πασάδων και τις λαμπρές στολές των αλαζονικών κοτζαμπάσηδων, έσκυβαν και τον προσκυνούσαν θεωρώντας ότι αυτός είναι ο Κυβερνήτης! Κι όσο ο Καρδάρας έβλεπε τον κόσμο να γονατίζει και να τον προσκυνά, άλλο τόσο κορδωνόταν και καμάρωνε! Ο Κυβερνήτης πήγαινε πιο πίσω, πάνω σε ένα ψωριασμένο άλογο, φορώντας πρόχειρα ενδύματα για τον δρόμο, ενώ κρατούσε σε σάκκο τη διπλωματική του στολή για τις επίσημες εμφανίσεις του. Η όλη παρουσία του ανάμεσα στους υπόλοιπους δεν πρόδιδε ότι αυτός είναι ο Κυβερνήτης, κι έτσι οι απλοϊκοί άνθρωποι θαμπώνονταν απ' την λαμπρότητα του Καρδάρου.

Βλέποντας ο Κολοκοτρώνης ότι ο λαός προσκυνάει τον ταχυδρόμο κι ότι ο ίδιος ο ταχυδρόμος ολοένα και ξιπάζεται, ενώ στην αρχή διασκέδαζε με αυτή τη χαριτωμένη παρεξήγηση, στη συνέχεια άρχισε να ενοχλείται, οπότε γυρίζει και λέει στον Καποδίστρια:

- *Το πράγμα, υπερεξοχότατε, δεν πάγει καλά. Πρέπει ο κόσμος να γνωρίσει τον κυβερνήτη του.*
- *Και τι θέλεις να κάμω Θεοδωράκη;*
- *Να βάλη η υπερεξοχότης σου την στολήν σου».*

Ο Καποδίστριας έδειξε πως δεν ενοχλούνταν με την αντίδραση του κόσμου. Προφανώς είχε στο μυαλό του πράγματα πιο σοβαρά και θέλησε να αποφύγει τις συστάσεις του Κολοκοτρώνη. Αλλά όταν και οι υπόλοιποι της συνοδείας άρχισαν να εκφράζουν την ίδια απαίτηση, «...πεζεύσας εις μικράν και σκιεράν κοιλάδαν, ανέλαβεν την στολήν αυτού, πενιχροτέραν της των δασονόμων της Αντιβασιλείας...», θα σημειώσει ο Ν. Δραγούμης. Και συνεχίζοντας θα μας πει και τα όσα ακολούθησαν.

Κι όταν έφτασαν στο χωριό Αι Γιώργης, έξω από την Κόρινθο, ο Κυβερνήτης ρώτησε τον Κολοκοτρώνη:

- *«Που θα καταλώσωμεν απόψε;»*
- *«Εις του Δεσπότη. Εις την Κόρινθο»*, απάντησε ο Γέρος για να πάρει την απάντηση άμεσα...
- *«Πρέπει λοιπόν να φροντίσω να πληρωθούν τα έξοδα»*, μονολόγησε σχεδόν ο Κυβερνήτης.
- *«Ποία έξοδα;»*, φώναξε έκπληκτος και ταραγμένος ο Γέρος.
- *«Της τροφής μας, της τροφής των αλόγων και καθεξής».*

- Και ποιος πληρώνει, υπερεξοχότατε, τέτοια έξοδα; Ο Δεσπότης μάλιστα είναι άνθρωπος που αγαπά την καλήν βούκαν (= φαγητό) και θα έχει πολλά και καλά φαγητά να μας δώσει...».

Εκεί ο Κυβερνήτης έδειξε να οργίζεται και φώναξε:

- «Εσείς δεν πληρώνετε. Και δια τούτο παραπονείται εξαιτίας σας ο λαός...».

- «Και τι έχει να κάμει, υπερεξοχότατε ο λαός με το φαγητόν του Δεσπότη;»

Ο Καποδίστριας κοίταξε βλοσυρά τον Γέρο και είπε σε έντονο ύφος:

- «Τι έχει να κάμει; Μόλις αύριον θα αναχωρήσομεν, θα ρίψουν έρανον εις τους χωρικούς δια τα έξοδα του Κυβερνήτου και, το χειρότερον, θα τα συνάξουν διπλά! Ούτω πως είσθε συνηθισμένοι εσείς...».

Ο Κολοκοτρώνης γέλασε με την τοποθέτηση του Κυβερνήτη κι άρχισε να του εξιστορεί ένα συμβολικό μύθο. «*Ηξέυρεις πως το πάγει η υπερεξοχότης σου; Μίαν φοράν έπεσε ένας ποντικός εις ένα πιθάρι λάδι και επνίγηκε. Ο οικοκύρης τον ήρρε μετά δυο ημέρας, και ενώ τον ανέσυρεν εφώναζεν η οικοκυρά: “Πρόσεξέ μη στάζει η ουρά του και βρωμίσει το λάδι...”*».

Δεν εννοώ ποίαν σχέσιν έχει ο μύθος σου με τα έξοδα του Δεσπότη.

- *Μεγάλην, υπερεξοχότατε! Διότι είτε πληρώσομεν, είτε μη, ο Δεσπότης θα συνάξη τα γρόσια. Τα δικά μας τα έξοδα είναι οι σταγόνες απ' την ουρά του ποντικού...».*

Ο Καποδίστριας κούνησε σκεφτικός το κεφάλι του, καθώς κατάλαβε το νόημα της παραβολής. Καθώς δηλαδή αντιλήφθηκε το μέγεθος και την εξάπλωση της διαφθοράς. Εσιώπησε και την επομένη το πρωί πλήρωσε μέχρι λεπτού τα έξοδα της συνοδείας του. Και κρίνων εξ ιδίων πίστευε πως αργά και σταθερά, μέσω της παιδείας, οι νεότερες γενιές Ελλήνων θα αλλάξουν νοοτροπία! Πλάνη οικτρά! Και εκείνες τις στιγμές δεν μπορούσε να το διανοηθεί ότι μία από τις βασικές αιτίες της δολοφονίας του είναι και η στάση του εναντίον της διαφθοράς.

Αλλά μια χειροπιαστή στάση των Ελλήνων απέναντι στη διαφθορά αποτελεί και το ακόλουθο συμβάν. Λίγες μέρες μετά το περιστατικό στην Κόρινθο, ο Κυβερνήτης με τη συνοδεία του φτάνει στο Άργος. Εκεί αναλαμβάνει να τους φιλοξενήσει ο στρατηγός Τσώκρης. Αυτός όντας υποχρεωμένος απέναντι στον Κολοκοτρώνη, στον οποίο χρωστάει το αξίωμά του, πασχίζει να φανεί γενναιοόδωρος και, όπως ήταν επόμενο, φρόντισε να μη λείψει το παραμικρό. Κι όταν το πρωί της επόμενης και πάλι ο Κυβερνήτης ανέλαβε να πληρώσει και πάλι τα έξοδα, ο Τσώκρης στην αρχή αρνούνταν επίμονα τονίζοντας κάθε τόσο τη μεγάλη του υποχρέωση! Όμως, σαν είδε ότι ο Καποδίστριας επέμενε, τότε κι ο στρατηγός υπέθεσε πως τα έξοδα θα τα κάνει το δημόσιο! Κρίνοντας λοιπόν

εξ ιδίων και σκεπτόμενος επαγωγικά έφερε στον Κυβερνήτη την απόδειξη του λογαριασμού, στον οποίο φάνηκε ότι τελικά χρέωσε και το αλάτι... Φυσικά ο Κυβερνήτης τα πλήρωσε, όπως πάντα, εξ ιδίων.

Και περιστατικά παρόμοια μπορεί κανείς να συγκεντρώσει αρκετά από τις περιοδείες του Κυβερνήτη ανά την Πελοπόννησο. Αξίζει όμως να αναφέρουμε μία συζήτησή του με τον γραμματέα του Ν. Δραγούμη, όταν επέστρεψαν στο Ναύπλιο και εκεί ο Καποδίστριας πέρα από τις τόσες παθολογικές που παρατήρησε στους κάθε είδους αργόσχολους, έλαχε να αντιμετωπίσει και τους δοκησίσοφους καλαμαράδες, τους λογιωτάτους, οι οποίοι γύρισαν από τις σπουδές τους στο εξωτερικό και πίστευαν, με φοβερή οίηση, ότι έχουν άποψη επί παντός επιστητού. Άνεργοι και θαμώνες των καφενείων σε καθημερινή βάση έδιναν λύσεις για όλα τα προβλήματα. Και κοντά σε αυτούς προστέθηκαν και αρκετοί ακόμα που ήρθαν με τις συστάσεις του Γιαννετά, του Βιάρου και του Αυγουστίνου, και παρασιτούσαν προσδοκώντας κάποια θέση στο δημόσιο. Κι ήταν η περίοδος που ο Κυβερνήτης πάσχιζε νύχτα και μέρα για την εξάπλωση της παιδείας και των χρηστών ηθών. Πίστευε στην αξία της εκπαίδευσης και είχε επενδύσει τόσα πολλά στα χρηστά ήθη και στα διδάγματα του Ευαγγελίου.

Αυτά όμως τα χαρακτηριστικά δεν τα έβλεπε στους καλαμαράδες και τους «σοφολογιότατους». Οργισμένος κάποια μέρα πήρε και ρώτησε τον γραμματέα του Ν. Δραγούμη. Τα εξιστορεί ο ίδιος και διατηρούμε την ορθογραφία και τη σύνταξη²⁶⁵.

«Συ δε τι προτιμάς; Γράμματα άνευ χρηστών ηθών η χρηστά ήθη άνευ γραμμάτων;» Κι επειδή κατανέυσας τους οφθαλμούς εσιώπησα, αυτός επαναλαβών τον λόγον: «Δεν αποκρίνεσαι;» προσέθετο. «Διέστρεψε λοιπόν και σε τόσω νέον η ελληνική οίησις; Πολλοί λογιώτατοι Έλληνες τους οποίους εγνώρισα εις Βιένναν και αλλαχού ενόμιζον εαυτούς σοφωτάτους, διότι έμαθον ολίγα γράμματα. Αλλ' εάν, ως καυχάσθε, είσθε απόγονοι των Ελλήνων, έπρεπε και να μη λησμονήτε ότι σοφίαν εκείνοι ούτε ενόμιζον, ούτε ωνόμασαν μόνην την άσκησιν του νου, αλλά και της ψυχής την καλλιέργειαν. Ο μόνον γράμματα γιγνώσκων, στερούμεος δε ψυχικής αγωγής, είναι και του χειρίστου κακούργου χείρων, ως μαθών να κακουργεί επιτηδειότερον. Γνωρίζεις τον Σ.;»

«Μάλιστα, εξοχότατε.»

«Αυτός, ως ακούω, είναι εκ των λογιωτέρων, αλλά κι εκ των κακοηθεστέρων διότι, ότε διέτριβεν εις Παρισίους, έκλεπτε! Περί δε των άλλων αυτού αρετών ουδέν λέγω... Το κακόν υμών (των λογιωτάτων) είναι ότι, μόλις μάθετε μερικούς κανόνας της γραμματικής, έστω και εις την Γερμανίαν, μόλις ίδητε μερικά βουνά

265 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 89 κ.εξ.

της Ευρώπης, και χειροτονεύσθε μόνοι διορθωταί της κοινωνίας και νομοθέται της πολιτείας. Πλην, κύριε, άλλο γραμματική, άλλο κοινωνία και άλλο πολιτεία. Τόσος πολύς καπνός και συνεχής γεμίζει τας κεφαλάς υμών, ώστε δεν εννοείτε ποίον και οπόσον χάσμα διαχωρίζει τας δύο τελευταίας από της πρώτης. Οι παλαιοί σοφισταί εγίνωσκον πλείονα γράμματα, και όμως αυτοί ήσαν οι λυμεώνες των Αθηνών».

«Εμού δε εδιπλασιάζετο ο θαυμασμός, ου μόνον δια την χάριν και την σαφήνειαν, δι'ων ερμήνευε την διάνοιαν αυτού, αλλά και δια την απροσδόκητον ανακάλυψιν ότι οικείοι ήσαν αυτώ οι αρχαίοι...».

Και καταλήγει ο Κυβερνήτης: «Πιθανόν να με νομίζεις και συ μετά των καθηγώρων μου φωτοσβέστην. Πλην τι θέλετε; Να συστήσω ακαδημίαν ως του Γκυλφόρντ; Αλλά πριν πατήση τις το κατώφλιον της ακαδημίας πρέπει να πατήση το κατώφλιον του αλληλοδιδακτικού».

Βεβαίως ο Κυβερνήτης έφερε σε αίσιο πέρας την προεκλογική εκστρατεία του και διαπίστωσε ότι η αγάπη στο πρόσωπό του και η αναγνώριση του κόσμου ήταν δεδομένη και συνεχής. Κι όσο κι αν βάδιζε με αισιοδοξία προς τη σύγκληση της Δ' Εθνοσυνέλευσης, δεν έπαψαν να τον βασανίζουν τεράστια προβλήματα, εσωτερικά και εξωτερικά. Καταρχάς έχει πάρει ήδη στα χέρια του το πρωτόκολλο της 10/22 Μαρτίου, για το οποίο τόσο πολύ έπρεπε να αγωνιστεί. Στο εσωτερικό οι της αντιπολίτευσης δεν παύουν να ορύνονται εναντίον του, τόσο με συκοφαντίες στις καθημερινές τους συναλλαγές, όσο και με δημοσιεύματα. Έχει την έγνοια του ότι ο στρατός του Υψηλάντη σχεδόν έχει διαλυθεί με υπαιτιότητα του Αυγουστίνου, οπότε προεκλογικά βρέθηκε αρκετές φορές στην ανάγκη να συμμαζέψει τα ασυμμάζευτα. Στον Υψηλάντη όμως είχε πίστη. Και ήταν βέβαιος ότι ο πρίγκηπας θα μπορέσει να ξανασυγκεντρώσει τον στρατό του, όπως βεβαίως κι έγινε σε λίγο! Τον ανησυχούσε ωστόσο η έντονη και μόνιμη αντίδραση του Τσωρτς. Βεβαίως κι ο Κυβερνήτης βιαζόταν να τον παύσει από τα καθήκοντά του, αλλά σε αυτή την φάση τον ήθελε, όπως και τον Υψηλάντη, για αντιπερισπασμό εξαιτίας του πρωτοκόλλου με το οποίο οι σύμμαχοι υποτιμούσαν την Ελλάδα.

Επίσης ένα άλλο ζήτημα που ταλάνιζε τον Κυβερνήτη ήταν και η οικοδόμηση του Κυβερνείου στο Ναύπλιο. Πέρασε ένας και μισός χρόνος στην κυβέρνηση κι όμως δίνοντας προτεραιότητα σε άλλα ζητήματα συνεχώς το ανέβαλλε. Έβλεπε όμως ότι δεν μπορούσε πια να συνεχίσει να διατηρεί την έδρα της κυβερνήσεως στην Αίγινα και τάχυνε τη διαδικασία οικοδόμησης του κτιρίου. Ήδη είχαν ριχτεί τα θεμέλια.

6. Η Δ΄ Εθνοσυνέλευση στο Άργος

Αρχές Ιουλίου του 1829 οι πληρεξούσιοι που εκλέχτηκαν έφτασαν στο Άργος, όπου στις 11 του μήνα, ύστερα από δύο αναβολές, είχε οριστεί η έναρξη της Εθνοσυνέλευσης. Οι πληρεξούσιοι ήταν 236 και η συντριπτική τους πλειοψηφία είχε φιλικά φρονήματα προς την κυβέρνηση. Ήταν δηλαδή οι «Καλοί Χριστιανοί», όπως τους αποκαλούσαν οι οπαδοί τους ή οι «δουλόφρονες», όπως τους αποκαλούσε η αντιπολίτευση. Οι Υδραίοι και οι Σπετσιοί, όπως ήταν αναμενόμενο, στις εκλογές δυσαρέστησαν την κυβέρνηση. Έτσι ο Κυβερνήτης θα καλέσει, για να αποζημιωθεί, πενήντα περίπου πληρεξούσιους από τουρκοκρατούμενες ακόμα επαρχίες: Κρήτη, Χίο, Ήπειρο, Θεσσαλία. Και για να διασφαλιστεί η τάξη ορίστηκε φρουρά ειδική υπό τον Νικήτα Σταματελόπουλο (Νικηταρά).

Οι τοπικοί άρχοντες υπέδειξαν ένα περιβόλι με οπωροφόρα, για να γίνει εκεί η συνέλευση υπό σκιά. Όμως ο Κολοκοτρώνης είχε άλλη άποψη, η οποία αργότερα αποδείχτηκε ωφέλιμη για την Ελλάδα. Πρότεινε να γίνει η συνέλευση στα ερείπια του αρχαίου θεάτρου του Άργους. Στον Καποδίστρια φάνηκε σωστή η ιδέα, αλλά αντέδρασε, επειδή χρειαζόταν να γίνουν κάποια έξοδα για να διαμορφωθεί ο χώρος, κι ο Κυβερνήτης έκανε αιματηρές οικονομίες, για να μπορέσει να φέρει σε πέρας το τεράστιο έργο του. Όμως τους δισταγμούς του έδιωξε ο Γέρος με τούτα τα λόγια²⁶⁶: «*Ας πάνε τόσα έξοδα, διατί έρχονται από την Ευρώπη και εξοδεύουν να βλέπουν εκείνες τες πέτρες και ημάς είναι τιμή να καθαρίσωμεν τες πέτρες να φαίνονται*». Έτσι ο Κυβερνήτης έδωσε εντολή να καθαριστεί ο χώρος και μάλιστα στήθηκε κι ένα ξύλινο παράπηγμα, ώστε μέσα σε αυτό να γίνονται οι συνεδριάσεις. Πριν ξεκινήσει η Εθνοσυνέλευση οι πληρεξούσιοι της Πελοποννήσου με προτροπή του Κολοκοτρώνη έστειλαν στον Καποδίστρια έγγραφο στο όνομα των εκλογέων τους, για να τον ευχαριστήσουν για τη σοφή του διακυβέρνηση και να τον παρακαλέσουν να τους βοηθεί και στο μέλλον. Το καλό παράδειγμα των Πελοποννησίων ακολούθησαν αμέσως και οι εκπρόσωποι της Στερεάς και των νήσων.

Και στις 11 Ιουλίου πρωί πρωί ο Κυβερνήτης με ρωσική στολή, με τα παρασημά του, ακολουθούμενος από τους πληρεξούσιους, μία ίλη ιππικού και δύο τάγματα πεζικού έφτασε στον ναό της Παναγίας στο Άργος. Μόλις ψάλλθηκε η δοξολογία, οι πληρεξούσιοι ορκίστηκαν ότι θα εργαστούν για το καλό της Ελλάδας, για την ευημερία και την ελευθερία κάθε πολίτη. Ακολούθως επαναλήφθηκε πολλές φορές η φράση «*Ζήτω ο Κυβερνήτης*». Στη συνέχεια οι πληρεξούσιοι πήγαν στον χώρο του θεάτρου κι ο Γραμματέας της Επικρατείας διάβασε

266 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 183.

τον λόγο αντί του Καποδίστρια. Αναφέρθηκε στο πώς αγωνίστηκε για την Ελλάδα, για την άθλια κατάσταση που βρήκε ερχόμενος, για τα έργα του καθώς και τις διπλωματικές του κινήσεις. Αναφέρθηκε μάλιστα και στο πρόσφατο πρωτόκολλο της 10/22 Μαρτίου, καθώς και στις διπλωματικές του ενέργειες. Τόνισε ιδιαίτερος τα μελλοντικά του σχέδια και δήλωσε ότι θα προχωρήσει προς τη διάλυση του Πανελληνίου και την ίδρυση της Γερουσίας. Πρόσθεσε ακόμη ότι από το στάδιο της αναρχίας δεν μπορούμε απότομα να μπούμε σε δημοκρατικούς θεσμούς. Αμέσως μετά ο Κυβερνήτης κατευθύνθηκε προς το γραφείο του κι άφησε έκτοτε την Εθνοσυνέλευση να λειτουργεί χωρίς την παρουσία του. Στις 12 Ιουλίου οι πληρεξούσιοι προχώρησαν στην εκλογή του προεδρείου:

✓ Προεδρος: **Γ. Σισίνης**

✓ Αντιπρόεδρος: **Γ. Μαυρομάτης**

✓ Γραμματείς: **Ν. Χρυσόγελος, Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός**

Και παρά την απουσία του ο Κυβερνήτης παρακολουθούσε στενά όλες τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης μέσω δικών του ανθρώπων και φυσικά μέσω αυτών των ιδίων προωθούσε τα σχέδιά του κι έστελνε τις οδηγίες του. Ας σημειωθεί ότι κατά την αρχή της Εθνοσυνέλευσης έφτασαν και τα πρώτα νομίματα που έκοψε ο Κυβερνήτης, οι Φοίνικες.

Αλλά πριν καλά καλά προλάβει ο Νικηταράς να υποδείξει στα μέλη του προεδρείου τις θέσεις των, κάποιος πληρεξούσιος βγήκε και είπε ότι η συνέλευση δε θα μπορούσε να εγκαινιάσει καλύτερα τις εργασίες της, παρά να στείλει στον Καποδίστρια ευχαριστήρια επιστολή. Πρότεινε στην επιστολή αυτή να επικυρωθεί το μέχρι σήμερα έργο του, να του απονεμηθεί η ευγνωμοσύνη του Έθνους και να διατυπωθεί η παράκληση να συνεχίσει στο μέλλον να οδηγεί τον λαό με τις γνώσεις και την εμπειρία του. Πήρε φωτιά η αντιπολίτευση, άρχισαν να φωνάζουν ο Γρίβας, ο Μιχαήλος και ο Κρίσπης, να χτυπούν τα πόδια τους στο έδαφος οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες, θόρυβος, διαμαρτυρίες, ύβρεις, μια κατάσταση ανεξέλεγκτη. Οι φιλοκυβερνητικοί άρχισαν να απειλούν και μάλιστα κάποιοι έβγαλαν και τα κουμπούρια και κινήθηκαν με μανία εναντίον των αντιπάλων τους. Και θα χυνόταν αίμα αν δεν επενέβαινε στην κατάλληλη στιγμή ο Κολοκοτρώνης. Τα πνεύματα έδειξαν να ηρεμούν και όσοι ήταν σύμφωνοι με την πρόταση σηκώθηκαν όρθιοι. Υπέγραψαν οι περισσότεροι την αναφορά και την έστειλαν στον Κυβερνήτη. Στη συνέχεια, μικροεπεισόδια δημιουργούνταν συχνά, τότε έντονα και τότε ήπια.

Άξιο αναφοράς είναι και το ακόλουθο περιστατικό. Σε μια από τις συνεδριάσεις κάποιος νησιώτης νέος, με το όνομα Μαύρος, ο οποίος είχε σπουδάσει στο εξωτερικό και φορούσε γυαλιά, πράγμα που την εποχή εκείνη προκαλούσε γέλιο

στους ντόπιους, βγήκε και έθιξε ένα πολύ καίριο ζήτημα. Επειδή έβλεπε γύρω του στρατιωτικούς πληρεξούσιους, πρότεινε ότι, στο εξής, δεν πρέπει οι στρατιωτικοί να αναμειγνύονται με την πολιτική, και επομένως δεν μπορούν να στέλνουν πληρεξούσιους. Θα έπρεπε να ασχολούνται μόνο με στρατιωτικά θέματα και ν' αφήσουν την πολιτική στους πολιτικούς. Ήταν φανερό ότι ο Μαύρος ανήκε στην κυβερνητική πτέρυγα. Όλοι οι στρατιωτικοί πληρεξούσιοι, σαν τον άκουσαν, ξαφνιάστηκαν. Κι ήταν αρκετοί! Αλλά δεν έβγαιναν να αρθρώσουν λέξη. Τελικά σηκώθηκε ο Μακρυγιάννης κι αναφέρθηκε στο δίκιο των στρατιωτικών, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει και πάλι κομπούζιο. Στρατιωτικοί και πολιτικοί ήταν έτοιμοι να πιαστούν στα χέρια. Τελικά υπερίσχυσαν οι στρατιωτικοί και η πρόταση Μαύρου δεν πέρασε. Ο Κυβερνήτης όταν πληροφορήθηκε το συμβάν κάλεσε τον Μακρυγιάννη, για να τον επιπλήξει. Τελικά ο παμπόνηρος κατάφερε με ψέματα κι αλήθειες να εξαπατήσει τον Καποδίστρια και να τον κάνει να του απευθύνει τις θερμές του ευχαριστίες για τις «υπέροχες υπηρεσίες» του Ρουμελιώτη. Σε κάτι τέτοια ο Μακρυγιάννης ήταν ασύλληπτος.

Και οι συνεδριάσεις συνεχίζονταν στον ίδιο ρυθμό. Σε κάποιες παραβρέθηκαν και ορισμένοι Ευρωπαίοι αλλά σηκώθηκαν κι έφυγαν πριν την ώρα τους δυσφημίζοντας την Ελλάδα. Οι συνεδριάσεις στις 18, 19, και 20 Ιουλίου επιδόθηκαν στα οικονομικά θέματα, τραπεζικές εργασίες, προϋπολογισμός, δαπάνες, προγράμματα κ.ά. Στο μεταξύ ο Τσάρος Νικόλαος μέσω του αντιπρεσβευτού Πανίν έστειλε στην Ελλάδα δώρο 1.000.000 ρούβλια και έτσι η επιτροπή έστειλε την ευγνωμοσύνη της στην προστάτιδα Δύναμη. Στις 27 Ιουλίου που γινόταν η συζήτηση για τον σχηματισμό της Γερουσίας αντί του Πανελληνίου, της οποίας τα 27 μέλη επρόκειτο να εκλέξει ο Κυβερνήτης (τα 21 μέλη θα τα εκλέγει από κατάλογο ο οποίος του υποδεικνύεται από τους πληρεξούσιους και τα 6 μέλη θα είναι πρόσωπα της αρεσκείας του), η αντιπολίτευση προσπάθησε δια μέσω του Κρητικού Γ. Ίδομενώς να ματαιώσει με έφοδο το νομοσχέδιο. Ξεσηκώθηκε όμως η πλειοψηφία κι έτσι επικράτησε ησυχία, ώστε την επομένη να περάσει το νομοσχέδιο. Ο Π. Καρολίδης, υποστηρικτής του Καποδίστρια γράφει σχετικά²⁶⁷: «*Κατ' ουσίαν η Γερουσία εξελέγετο υπό του Κυβερνήτου και ην δημιούργημα αυτού, αυτό δε το δήθεν καταργηθέν Πανελλήνιον μεταβαλόν όνομα και απατηλόν τι χρίσμα εξωτερικόν λαβόν συμβουλίου απορρέοντος δήθεν από της συνελεύσεως*». Και με την αλλαγή του Πανελληνίου σε Γερουσία κυκλοφορούσε στους δρόμους και τα καφενεία του Ναυπλίου η φράση: «Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει».

Στις 30 Ιουλίου, μπροστά στα μάτια των πρεσβευτών και των ναυάρχων Ρωσίας και Γαλλίας ήρθαν στα χέρια ορισμένοι πληρεξούσιοι μέσα στη συνέλευση

267 Καρολίδης, Π., 1922, τόμ. Α, σελ. 205

για ασήμαντη αφορμή. Μάλιστα εξαιτίας της οργισμένης αντίδρασης του Κολοκοτρώνη παραλίγο να συγκρουστούν οι Ρουμελιώτες με τους Πελοποννησίους. Ο Γρίβας καιροφυλακτούσε έτοιμος για τα πάντα. Κι όπως η Εθνοσυνέλευση όδευε προς τη λήξη της όλο και περισσότερο δημιουργούνταν φαινόμενα που αποδείκνυαν τη φοβερή έκλυση που είχε επικρατήσει και που προκάλούσε την δυσφήμιση της Ελλάδας στην Ευρώπη! Είναι πραγματικά άξιο απορίας σε κάθε νουνεχή άνθρωπο πώς ο Καποδίστριας μπορούσε ακόμα και ζητούσε απ' τους Ευρωπαίους βοήθεια! Για ποια Ελλάδα μιλούσε πλέον στα υπομνήματά του, για ποιους Έλληνες εκλιπαρούσε τους πρεσβευτές και τους ναυάρχους των συμμάχων! Στην Εθνοσυνέλευση αυτή ο καθένας έλεγε, πρότεινε ή υποστήριζε ό,τι ήθελε, ό,τι σκεφτόταν, ό,τι ο ίδιος θεωρούσε σωστό. Τις συνέπειες κανένας δεν τις έβλεπε. Ο πληρεξούσιος της Χίου, Ράλλης, το θεώρησε ως φιλανθρωπικό του καθήκον να προτείνει αμνηστία γενικά για όλους τους κλεπταποδόχους, τους πειρατές, τους κιβδηλοποιούς, τους εγκληματίες, αλλά και σε όσους υπέθαλψαν κακουργήματα...

Μετά από όλα αυτά ο Κυβερνήτης, για να σταματήσει το ρεζίλεμα στην Ευρώπη, στις 6 Αυγούστου τερμάτισε την Εθνοσυνέλευση, πάλι με επίσημη τελετή και δοξολογία στον ναό της Παναγίας. Στη ομιλία του, με την οποία κήρυξε τη λήξη κατέληξε με τούτα τα λόγια που καταδεικνύουν αφενός το κλίμα που επικράτησε στις συνεδριάσεις κι αφετέρου τον χαρακτήρα των Ελλήνων διαχρονικά. Σκοπίμως τα μεταφέρω στην απλή νεοελληνική²⁶⁸: *«Εάν, καθώς το εύχομαι, η συναίσθηση των καθηκόντων καταφέρει να εξαλείψει τον σπόρο της διχονοίας, τον οποίο έσπειραν πιθανώς γεγονότα απαίσια, εάν μαζί με τους υπουργούς συνεργαστούν αληθινά οι γερουσιαστές για να στεριώσουν την ευνομία στη χώρα, ελπίζω ότι ο θεός με το μέγα έλεος του θα στερεώσει την Ελλάδα»*. Λόγια μεστά, ουσιώδη και προφητικά! Φαίνεται όμως ότι οι υποθέσεις που έκανε ο μεγάλος αυτός άνδρας στις 6 Αυγούστου 1829 εκφράζοντας την προσδοκία του, δεν βγήκαν αληθινές! Το έλεος του ο Θεός δεν το σκορπίζει στα χαμένα...

Ένα ψήφισμα της Δ' Εθνοσυνέλευσης την 1η Αυγούστου 1829 ύστερα από πρόταση του Κολοκοτρώνη καθόριζε την αμοιβή του Κυβερνήτη σε 180.000 φοίνικες. Και πάλι αρνήθηκε την αμοιβή και τους πληροφόρησε ότι όσο έχει πάνω του έστω κι έναν οβολό δικό του, δεν πρόκειται να αγγίζει το δημόσιο ταμείο! Σημειώνει ο Ν. Δραγούμης²⁶⁹:

«Ο Κυβερνήτης υπηρετεί ως γνωστόν αμισθί και την αφιλοκέρδειαν ταύτην τόσω μάλλον οφείλει να αναγράψη ενγνωμόνως η ιστορία...». Και αυτός ο άνθρωπος, αποδεδειγμένα μέχρι τότε, είχε ξοδέψει δικά του χρήματα που ξεπερ-

²⁶⁸ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 262

²⁶⁹ Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 60.

νούν το ποσό του 1.000.000 γρόσια! Και για την άρνησή του να δεχτεί την κρατική χορηγία έφτασαν πολλοί ανώνυμοι και επώνυμοι να απορούν με τη στάση του. Μάλιστα ο Μακρυγιάννης, αυτή τη φορά, θα πει και κάτι καλό²⁷⁰: «*Μας γύμναζε και στην οικονομία. Ο Κυβερνήτης μας μία κότα έτρωγε τέσσερις μέρες...*».

Στην Εθνοσυνέλευση, όπως ήταν φυσικό, επικράτησαν απόλυτα οι καποδιστριακοί και ο Κυβερνήτης προχώρησε σε πιο τολμηρές ενέργειες. Στις 5 Αυγούστου τέλειωσαν οι εργασίες της Συνέλευσης και σε διάγγελμά του έλεγε²⁷¹: «*οι πληρεξούσιοι εξετέλεσαν τον σκοπόν σας και εδικαίωσαν πληρέστατα την εμπιστοσύνην με την οποίαν τους ετιμήσατε*».

Η Εθνοσυνέλευση αυτή, στην οποία η Κυβέρνηση είχε συντριπτική πλειοψηφία, επιδοκίμασε όλες τις πράξεις του Κυβερνήτη. Μάλιστα, ενώ για την εσωτερική του πολιτική υπήρξαν και κάποιες αποδοκιμασίες, υποκινημένες προφανώς από σκοπιμότητα, με το Α΄ Ψήφισμα στις 22 Ιουλίου εγκρίθηκαν όλες οι διπλωματικές του ενέργειες και εξουσιοδοτήθηκε από την Συνέλευση να συνεχίσει και στο μέλλον. (Τουλάχιστον συναισθάνθηκαν ότι με τη διπλωματία είναι εντελώς άσχετοι και έτσι, στη διάρκεια της συνέλευσης, δεν κατάφεραν να τον κατηγορήσουν, πράγμα το οποίο θα επιχειρήσουν αργότερα).

Συν τοις άλλοις, η Γερουσία επρόκειτο να διευθύνει μαζί του τα κοινά, ώσπου ο Κυβερνήτης να εκπονήσει τον θεμελιώδη νόμο του κράτους και να προσκαλέσει εκ νέου την συνέλευση να τον ψηφίσει. Εξέδωσε δεκατρία ψηφίσματα για συνομολόγηση δανείου από το εξωτερικό, για απογραφή του πληθυσμού, για εθνικό νόμισμα, για διανομή στους αγωνιστές διακοσίων χιλιάδων στρεμμάτων γης, για ίδρυση εθνικής τράπεζας, για στρατό και στόλο. Βεβαίως και το ψήφισμα για την ετήσια μισθοδοσία 180.000 φοινίκων στον Κυβερνήτη.

7. Ο Κυβερνήτης στόχος της αντιπολίτευσης

Κι ενώ ο Κυβερνήτης με πολύ κόπο μοχθούσε να στεριώσει την Ελλάδα στο εσωτερικό και να επιτύχει στους διπλωματικούς του στόχους, εφόσον, όπως γνωρίζουμε, στην εξωτερική του πολιτική έβαλε δυο στόχους, δηλαδή τον βαθμό ανεξαρτησίας και τα σύνορα του νέου κράτους, απέναντι του η αντιπολίτευση έκανε νύχτα και μέρα τα αδύνατα δυνατά να «τορπιλίσει» το έργο του, να φανεί και στην Ευρώπη ότι ήρθε στην Ελλάδα όχι για να δημιουργήσει, αλλά για να καταστρέψει, και με αυτό τον τρόπο να τον αναγκάσουν να φύγει από την χώρα. Η επίθεση είναι πολύ καλά ενορχηστρωμένη από τον Άγγλο αντι-

²⁷⁰ Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 410.

²⁷¹ Η Εφημερίς της Ελλάδος, 7.08.1829, δημοσίευσε τη λήξη της Δ΄ Εθνοσυνέλευσης στις 6.08.1829.

πρέσβυ Ντώκινς και τους ντόπιους υποτακτικούς του, Μαυροκορδάτο, Κωλέττη, Μιαούλη, Κουντουριώτηδες, Υδραίους, Σπετσιώτες, κοτζαμπάσηδες κι άλλους πολλούς. Και το κακό είναι πως όλοι αυτοί οι «φατριαστές» με τις μεθόδους τους κερδίζουν οπαδούς. Κι όπως είδαν ότι στη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης ο Καποδίστριας θριάμβευσε, οι πληρεξούσιοι της Ύδρας, που δε σταμάτησαν ποτέ τον πόλεμο εναντίον του, υπέβαλαν συνταγματικές ενστάσεις. Δηλαδή οι πάτρωνές τους άρχισαν τώρα να χρησιμοποιούν ως όπλο τους και το σύνταγμα, που ο Καποδίστριας αρνιόταν να εφαρμόσει, και εξαρχής τους εξήγησε και τους λόγους.

Η προσπάθεια τους απέτυχε πλήρως κι επέστρεψαν άπρακτοι στην συνέλευση. Όμως στις 24 Ιουλίου φάνηκαν ξεκάθαρα τα φρονήματα και οι προθέσεις της συγκεκριμένης πολιτικής μερίδας. Και φάνηκαν μέσα από μία επιστολή. Ο Άγγλος στρατηγός Τσωρτς, που υπηρετούσε από το 1827 με ψήφισμα της Γ' Εθνοσυνέλευσης ως γενικός αρχιστράτηγος των κατά ξηρά στρατιωτικών δυνάμεων επί αδρά αμοιβή, και ενώ είχε ήδη εντολή από τον Κυβερνήτη να συνεχίσει τις επιχειρήσεις στη Δυτική Στερεά, όντας όργανο των δεδηλωμένων πια αντιπάλων του Κυβερνήτη και τρέφοντας εναντίον του Έλληνα πολιτικού φοβερά εχθρικά συναισθήματα, στέλνει προς την Εθνοσυνέλευση επιστολή ανακοινώνοντας την αποχώρησή του από την υπηρεσία του²⁷². Στην επιστολή του αυτή φανέρωσε απέραντη δυσαρέσκεια εναντίον του Κυβερνήτη, αλλά και του Αυγουστίνου υπό τις διαταγές του οποίου υπηρετούσε. Κι όπως πήραν να διαβάσουν την επιστολή, από τις πρώτες λέξεις αρκετοί πληρεξούσιοι ξέσπασαν σε θύελλα αγανάκτησης, καθώς η επιστολή περιείχε βλασφημίες, που πρόδιδαν ότι πίσω από όλα αυτά κρύβονται οι γνωστοί αντίπαλοι του Κυβερνήτη, οι οποίοι τον τελευταίο καιρό κατευθύνονταν από τον Άγγλο Ντώκινς. Αλλά κι ο ίδιος ο Τσωρτς ήταν μέλος της φατριάς αυτής και είχε εκδηλωθεί αρκετές φορές εναντίον του Κυβερνήτη.

Ο Καποδίστριας, χωρίς περιστροφές, έκανε δεκτή την παραίτησή του και η Εθνοσυνέλευση την ενέκρινε. Παρατηρήθηκε όμως ότι μετά από αυτό το συμβάν οι συνεδριάσεις της Εθνοσυνέλευσης γίνονταν όλο και πιο ταραχώδεις. Και μόνο ο χρόνος που επέλεξαν οι αντιπολιτευόμενοι να μεθοδεύσουν την παραίτηση του Τσωρτς, αποδεικνύει περίτρανα ότι οι άνθρωποι αυτοί ήταν αποφασισμένοι να τελειώσουν τον Κυβερνήτη και το καθεστώς του και μάλιστα το δυνατό γρηγορότερο. Και το κακό είναι που, ενώ οι πάντες αντιλαμβάνονταν ότι η πολιτική του, ειδικά η εξωτερική, ήταν η μόνη ενδεδειγμένη και η μόνη σωτήρια για την Ελλάδα, εντούτοις μέσα από μια «παρά φύσιν» συμμαχία κοτζαμπάσηδες, πολιτικάντηδες και πλοιοκτήτες νησιώτες ολοένα και στενεύουν

²⁷² Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 259

επικίνδυνα τον κλοιό γύρω του.

Η Εθνοσυνέλευση έληξε, οι πληρεξούσιοι επέστρεψαν ο καθένας στον τόπο του, αλλά ο Κυβερνήτης παρέμεινε λίγες μέρες ακόμη στο Άργος. Εκεί διόρισε 16 νέους γερουσιαστές και διέταξε να αρχίσει η Γερουσία τις εργασίες της στις 1/13 Οκτωβρίου στην έδρα της κυβέρνησης που επρόκειτο κατά την ημερομηνία αυτή να είναι το Ναύπλιο. Αλλά δε θα περάσει πολύς καιρός και στους πολεμίους του θα προστεθεί και ο Κανέλλος Δεληγιάννης.

Εικόνα 32. Ο Κανέλλος Δεληγιάννης.

και εδίδοντο τα σχέδια εις τας διαφόρους επιτροπάς της Συνελεύσεως. Αύται τα αντέγραφον και τα υπέγραφον και τα έστελναν στον Κυβερνήτη ως έργα και πράξεις των Συνελεύσεων. Όλα τα πρακτικά και τα 13 Ψηφίσματα αυτής της εθνοκτόνου και προδοτικής Συνελεύσεως του Άργους ευρίσκονται εις τα αρχεία της Κυβερνήσεως, και δύναται έκαστος να τα αναγνώσει και να αισθανθεί εις ποίον χάος και δυστυχημάτων και κινδύνων έρριψεν αυτός ο επικίνδυνος άνθρωπος την ατυχή πατρίδα, ένεκα της φιλοδοξίας του. Και τέλος πάντων, κατά τας αρχάς Αυγούστου διελόθη η αθλία εκείνη Συνέλευσις με τας κατάρας ολοκλήρου του Έθνους».

Τάδε έφη και έγραψε Κανέλλος Δεληγιάννης. Κι αυτός είναι που, όταν τα διέδιδε προπαγανδιστικά στους οικείους του, τα τεκμηρίωνε χλευάζοντας: «Γιάννης

Πρόκειται για έναν παραδοσιακό κοτζάμπαση του Μοριά, δηλωμένο εχθρό του Κολοκοτρώνη, από τους ανθρώπους που ήθελαν την ανεξαρτησία μόνο και μόνο για να πάρουν οι ίδιοι τη θέση των Τούρκων πασάδων. Έτσι, ξεκίνησε πόλεμο εναντίον του Κυβερνήτη διαρκούσης ακόμα της Εθνοσυνέλευσης. Αργότερα, στα «Απομνημονεύματα των αγωνιστών του '21»²⁷³, γράφει τα ακόλουθα αφού πρώτα χαρακτηρίζει την Εθνοσυνέλευση αθλία, αίσχος του Έθνους, δούλη παραβιασμένη: «...και δεν έκαμε άλλο τι παρά δεκατρία Ψηφίσματα, τα οποία εγίνοντο επί τη αυθαιρέτω βουλήσει του Κυβερνήτου, εσχεδιάζοντο παρ' αυτού, του Βιάρου και του Γιαννετά,

273 Δεληγιάννης, Κ., 1957, τόμ. Γ, σελ. 196-197.

Εικόνα 33. Το Κυβερνείο στο Ναύπλιο.

κερνάει, Γιάννης πίνει». Τέτοιοι άνθρωποι στο σύνολό τους ξεκίνησαν τον πόλεμο εναντίον του πιο αγνού πατριώτη και του πλέον ανιδιοτελούς πολιτικού. Οι πάντες έχουν κριθεί και κρίνονται από την Ιστορία. Ο Καποδίστριας όμως δεν είχε καιρό και διάθεση ούτε να κερνάει,

ούτε να πίνει. Είχε φορτωθεί τον δικό σταυρό και τραβούσε τον δικό του Γολγοθά για τη σωτηρία του Έθνους. Το γεγονός ότι μέσα στο ίδιο Έθνος συνυπήρχαν και οι εθνοκτόνοι, οι οποίοι τον πολεμούσαν ως εθνοκτόνο, το γνώριζε άριστα. Αλλά ό,τι έκανε το έκανε για την πατρίδα. Για την πατρίδα διέθεσε ένα εκατομμύριο γρόσια χωρίς απ' την πατρίδα να πάρει ούτε γρόσι. Για τη πατρίδα διέθεσε και την ίδια του τη ζωή.

Κι αφού συντόνισε τα της Γερουσίας και τα της Κυβερνήσεως προχώρησε, σύμφωνα με τα πρότυπα των ευρωπαϊκών χωρών να διαιρέσει το «υπουργικόν σύστημα» σε έξι (6) υπουργεία: **α)** Εσωτερικών, **β)** Εξωτερικών κι εμπορικού ναυτικού, **γ)** Οικονομίας κι εμπορίου, **δ)** Δικαιοσύνης, **ε)** Παιδείας κι εκκλησιαστικών πραγμάτων και **στ)** Στρατιωτικών και πολεμικού ναυτικού. Γραμματέας της Επικρατείας παραμένει ο Ν. Σπηλιάδης, ενώ στα διάφορα υπουργεία διορίζονται άνθρωποι της εμπιστοσύνης του Κυβερνήτη. Στο μεταξύ αναμένει το φθινόπωρο αρκετή οικονομική βοήθεια από Γαλλία και Ρωσία, και σε χρήματα και σε όπλα, καθώς και 700.000 φράγκα από τον φίλο του τον Εϋνάρδο, ως προκαταβολή ενός μελετώμενου δανείου. Επιπλέον, στις περιοχές τις οποίες επισκέφτηκε μετά την Εθνοσυνέλευση εισέπραξε την επιδοκμασία του κόσμου. Ο ίδιος ένιωθε αρκετά δυνατός και προς στιγμή πίστεψε ότι οι αντίπαλοί του θα αρχίσουν να εκλείπουν. Μετά από αυτά συγκάλεσε τα μέλη της Γερουσίας στην Αίγινα, όπου ακόμα ήταν η έδρα της Κυβερνήσεως, πήρε από αυτούς τον όρκο της πίστης στις 26 Σεπτεμβρίου 1829, και υπό την προεδρία του Γ. Σισίνη διέταξε να ξεκινήσει η Γερουσία τις εργασίες της, στο Ναύπλιο πλέον, μέσα σε λίγες ημέρες. Χωρίς όμως να το περιμένει δέχτηκε την προσβολή της άμεσης άρνησης του Ανδρέα Μιαούλη και του Λάζαρου Κουντουριώτη, δύο ανδρών με δεδηλωμένα εχθρικά συναισθήματα απέναντι στην Κυβέρνηση. Απλώς ο Κυβερνήτης υπολόγισε ότι, επειδή ο ίδιος έδειξε μεγαλοθυμία και τους διόρισε γερουσιαστές, θα παραμέριζαν κι εκείνοι το μένος εναντίον του. Έπειτα, με την καλοκαγαθία του χαρακτήρα του, δεν μπορούσε να διανοηθεί ότι αυτοί οι άν-

θρωποι ήταν αποφασισμένοι κι έτοιμοι για όλα εναντίον του.

Εδώ θα πρέπει να υπενθυμίσουμε και τα εξής, ώστε να φανεί για νιοστή φορά ότι ο ευεργετημένος είναι πάντα αχάριστος. Μήνες έχουν περάσει αφότου στον ναύαρχο έδωσε μισθό 1.000 γρόσια μηνιαίως, ποσό ασύλληπτο για την εποχή εκείνη και του παραχώρησε το τεράστιο κτήμα της «Γλυκειάς». Και για τους εφοπλιστές αδερφούς Κουντουριώτη υποθήκευσε τα κτήματά του στην Κέρκυρα όταν τους ζήτησε δάνειο 10.000 τάληρα, προκειμένου να φέρει δύο φορτία σιταριού από τη Μάλτα για τον λαό που λιμοκτονούσε και για να ενισχύσει τον στρατό που κινδύνευε. Μετά την άρνηση των παραπάνω στράφηκε στους Τομπάζη και Μαυροκορδάτο, για να εισπράξει και πάλι την άρνηση. Οι άνθρωποι είχαν δρομολογήσει τις καταστάσεις. Αγωνίζονταν με κάθε μέσο να τον εξοντώσουν πολιτικά, και, εάν χρειαστεί, και βιολογικά. Ήταν ποτέ δυνατόν να τον βοηθήσουν; Ειδικά από τον Μαυροκορδάτο δεν έπρεπε να περιμένει την παραμικρή βοήθεια, διότι ο Φαναριώτης, πιστό όργανο των Άγγλων, δεν επεδίωκε την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Προσδοκούσε στην δημιουργία μιας ηγεμονίας μέσα στα όρια της Πελοποννήσου, μέσα στην οποία ηγεμόνας θα γινόταν ο ίδιος. Κι όσο έβλεπε ότι ο Καποδίστριας αγωνιζόταν να δημιουργήσει μια Ελλάδα ανεξάρτητη με διευρυμένα σύνορα, τόσο πιο πολύ δυνάμωνε το μίσος του εναντίον του Κυβερνήτη. Τόσο πιο πολύ χρησιμοποιούσε την κάθε δολιότητα χωρίς να σέβεται ούτε ιερό, ούτε όσιο. Και βρήκε συμμάχους του όλους τους καιροσκόπους.

8. Ο τερματισμός της Ελληνικής Επανάστασης

Αφού ο Καποδίστριας ύστερα από την Εθνοσυνέλευση ρύθμισε τις υποθέσεις της Γερουσίας και της Κυβέρνησης είχε μπροστά του να αντιμετωπίσει σωρεία ζητημάτων. Φυσικά προείχε η διπλωματική ρύθμιση του πρωτοκόλλου της 10/22 Μαρτίου, που τόσο πολύ ταπείνωνε την Ελλάδα. Αλλά πέρα από τα υπομνήματα με τα οποία βομβάρδιζε τους εκπροσώπους των συμμάχων, είχε στρέψει τις ελπίδες του στον ρωσοτουρκικό πόλεμο που, όσο περνούσε ο καιρός, τόσο έδειχνε ότι οδεύει προς τη λήξη του με νίκη της Ρωσίας. Και έβλεπε συγχρόνως ότι η προσδοκώμενη ρωσική νίκη μπορεί να σημάνει και τον τερματισμό της ελληνικής επανάστασης και κατ' επέκταση, τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Ο Τσωρτς, είδαμε ότι υπέβαλε την παραίτησή του και ο Καποδίστριας την έκανε δεκτή αμέσως, διότι δεν ήθελε πια την άμυνα της χώρας να την εμπιστεύεται σε έναν μισθοφόρο καιροσκόπο, και ειδικά Άγγλο, κυρίως τώρα που έβλεπε πόσο εχθρική ήταν η αγγλική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα. Στηριζόταν όμως στον πατριωτισμό και την αγνότητα του Υψηλάντη, ο οποίος παρά τις αντιξοότητες που πέρασε με τις ιδιορρυθμίες του Αυ-

γουστίνου και τις αντιδράσεις των στρατιωτών, εξακολουθούσε να κρατάει τις δυνάμεις του στη Στερεά Ελλάδα και να ελέγχει πλήρως την κατάσταση. Ο άνθρωπος αυτός με τον ήπιο χαρακτήρα και τη γενναία καρδιά του είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη και την υπακοή του στρατού.

Ο Καποδίστριας όμως κατά την ίδια περίοδο είχε και τη φροντίδα του Στόκμαρ. Ο Κάρολος Στόκμαρ ήταν άνθρωπος του Λεοπόλδου, πρίγκηπα του Σαξ Κόμπουργκ, που όλα έδειχναν ότι οι τρεις συμμαχικές δυνάμεις θα προτείνουν για τον θρόνο της Ελλάδας. Φαίνεται ότι, ένα χρόνο πριν, όταν ο Κυβερνήτης συνομίλησε στον Πόρο με τους πρεσβευτές, υπέδειξε τον Λεοπόλδο ως βασιλιά της Ελλάδας κι εκείνοι με την σειρά τους τον πρότειναν στις κυβερνήσεις τους. Ο Λεοπόλδος μάλλον έδειχνε να τον ενδιαφέρει να γίνει βασιλιάς της Ελλάδας και όταν τον Νοέμβρη του 1828 πήγε στη Νεάπολη, όπου παρέμεινε ως τον Μάρτιο του 1829, έστειλε στην Ελλάδα τον Στόκμαρ για να δει από κοντά τα ελληνικά πράγματα αλλά και για να ενημερώνεται από τον Καποδίστρια. Κι ο τελευταίος τον ενημέρωνε λεπτομερέστατα για το καθετί. Πάντως η όλη ιστορία γύρω από την υποψηφιότητα του Λεοπόλδου δε φαίνεται να είναι τόσο ξεκάθαρη σχετικά με το αν και κατά πόσο συμφωνούσαν οι τρεις δυνάμεις για το πρόσωπό του, αλλά και για το αν ο Καποδίστριας τον ήθελε πραγματικά για βασιλιά της Ελλάδας. Για το ότι τον πρότεινε, δεν υπάρχει αμφιβολία. Το ζητούμενο είναι γιατί τον πρότεινε στην αρχή και γιατί στη συνέχεια, αφού εξελέγη από τις τρεις Δυνάμεις, ο Καποδίστριας διπλωματικά εμπόδισε τον ερχομό του στην Ελλάδα. Μια πρόχειρη εξήγηση σχετική με το γεγονός ότι τον πρότεινε στους πρεσβευτές το 1828 μπορεί να είναι η ακόλουθη. Με τον Λεοπόλδο ήταν παλιοί γνώριμοι. Ο Κυβερνήτης ήξερε πολύ καλά ότι ο Λεοπόλδος ενδιαφερόταν για τον θρόνο της Ελλάδας, και μάλιστα άρχισε να δικτυώνεται με αυλικούς παράγοντες για να κερδίσει την εύνοιά τους. Έδειχνε δραστήριος και ήταν τότε μόλις 40 ετών. Είχε παντρευτεί την κόρη του Γεωργίου Δ΄ της Αγγλίας, Σαρλότα, η οποία και πέθανε κατά τη διάρκεια του τοκετού το 1817. Έκτοτε ο Λεοπόλδος είχε πέσει στη δυσμένεια του πεθερού του, για τον οποίο και ο ίδιος δεν έτρεφε αισθήματα αγάπης. Και αυτό μπορούσε, σύμφωνα με την άποψη του Καποδίστρια, να λειτουργήσει υπέρ της Ελλάδας. Αυτές ενδεχομένως τις σκέψεις τις κάνει ο Καποδίστριας το 1828, αρχές του '29 (πάντως όταν ερχόταν στην Ελλάδα, απ' το τέλος του 1827, είχε κατά νου την υποψηφιότητα του Λεοπόλδου).

Αλλά το 1829 πρέπει τα πράγματα να άλλαξαν άρδην κι ο Κυβερνήτης ίσως γνώριζε πράγματα που ο Λεοπόλδος αγνοούσε, όπως βεβαίως κι όλοι οι Έλληνες. Και είναι το σημείο αυτό ένα παρασκήνιο στο οποίο η ιστορία δεν έρριξε και πολύ φως. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ντριώ²⁷⁴ ο Εϋνάρδος άσκησε όλη

274 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 264.

του την επιρροή στο Παρίσι, ώστε η Γαλλία να προτείνει ως βασιλιά της Ελλάδας τον Βαυαρό πρίγκηπα Όθωνα, δευτερότοκο γιο του βασιλιά τη Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄! Κι αυτό γίνεται στις αρχές του 1829. Ο Όθων τότε ήταν μόλις δεκατεσσάρων ετών, αλλά για τους πρίγκηπες και τους βασιλείς αυτά είναι λεπτομέρειες ανούσιες.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο Εϋνάρδος είναι στενός φίλος του Καποδίστρια κι ότι ο ένας ενημερώνει τον άλλο για τα πάντα, μπορούμε αβίαστα να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι αυτό το παρασκήνιο ο Καποδίστριας το γνώριζε! Κι επιπλέον ήταν γνώστης ότι ο Τσάρος Νικόλαος διατηρούσε φιλία με τον Λουδοβίκο Α΄ της Βαυαρίας. Έτσι, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Καποδίστριας ερμήνευσε τις διαθέσεις των μοναρχών των τριών Αυλών και πίστευε ότι σε λίγα χρόνια θα κατέληγαν στον Όθωνα. Συνεπώς, οι υπόλοιπες υποψηφιότητες που προβάλλονταν κατά καιρούς ήταν προπέτασμα καπνού. Το ίδιο φυσικά και η περίπτωση του Λεοπόλδου. Έπειτα, ο Τσάρος Νικόλαος προσέβλεπε και σε επιγαμία. Αργότερα θα γίνει γνωστό ότι την κόρη του Όλγα ήθελε να την παντρέψει με τον Όθωνα.

Ας επανέλθουμε όμως στα σχετικά με τα στρατεύματα στη Στερεά Ελλάδα. Αφού ο Τσωρτς παραιτήθηκε, αμέσως ο Καποδίστριας διόρισε τον Dentzel διοικητή των δυνάμεων της Δυτικής Στερεάς, υπό τη γενική αρχηγία του Αυγουστίνου. Είχε καταλάβει ο Κυβερνήτης πόσο μεγάλη σημασία είχε να διατηρηθεί ο έλεγχος στη δυτική Ελλάδα, τουλάχιστον ως τον Αμβρακικό, και να συνεχιστεί ο πόλεμος στην Ανατολική Στερεά, όπου ο Υψηλάντης εξακολουθούσε να βρίσκεται κινητοποιημένος εναντίον των Τούρκων και των Αλβανών του Ασλάν Μπέη. Παράλληλα προσπαθούσε να καθησυχάζει τον στρατό του, επειδή κάθε τόσο ξεσπούσαν ανταρσίες εξαιτίας της συμπεριφοράς του Αυγουστίνου.

Είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο ότι ο Ασλάν-Μπέης πέρασε ανενόχλητος σχεδόν από τις Θερμοπύλες και έφτασε στην Αθήνα. Αφού εφοδίασε και αναδιοργάνωσε τη φρουρά της Ακρόπολης, συγκέντρωσε τουρκικές δυνάμεις από Αττική και Βοιωτία και ξεκίνησε τον δρόμο της επιστροφής με στόχο να παραταχθεί ίσως εναντίον των Ρώσων. Πίστευε μάλλον ότι με τους Έλληνες έχει τελειώσει. Συγκεντρώθηκαν περί τους 8.000 άντρες, αφού προστέθηκε και ο Οτζάκ Αγάς Οσμάνης, που είχε και το γενικό πρόσταγμα.

Ο Υψηλάντης στις 28 Αυγούστου 1829 με 2.500 άντρες πιάνει το στενό της Πέτρας μεταξύ Θήβας και Λειβαδιάς. Εκεί τότε τα νερά της Κωπαΐδας έφταναν ως τα ριζά του βράχου κι άφηναν μόνο ένα στενό πέρασμα. Από εκεί αναγκαστικά θα περνούσε ο τουρκικός στρατός κατά την επιστροφή του και αυτό το σημείο βρήκε κατάλληλο να τους χτυπήσει ο Έλληνας στρατάρχης. Και έτσι έπιασε θέσεις εκεί όλος ο στρατός του. Το ιππικό μάλιστα κρύφτηκε πίσω από

το χωριό Σωληνάρι. Και περίμεναν καθημερινά την εμφάνιση του εχθρικού στρατού. Και περίμεναν χωρίς να έχουν μάθει ότι ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος έληξε με νίκη των Ρώσων και ότι σ' αυτό το μεσοδιάστημα της αναμονής (2/14 Σεπτεμβρίου) υπογράφηκε η συνθήκη της Αδριανούπολης. Στις 10/22 Σεπτεμβρίου το απόγευμα έκανε την εμφάνισή της η εμπροσθοφυλακή του εχθρού και ακολουθούσε όλος ο στρατός. Ο Ν. Κασομούλης, που ήταν παρών, δίνει ακριβώς την εικόνα²⁷⁵: *«Εφαίνετο τόσον πολυάριθμος, ώστε εις τους οφθαλμούς του στρατού μας επαρουσιάζετο ότι ήθελεν μας καταπατήση και διαβή...»*.

Οι Τούρκοι μόλις αντιλήφθηκαν τους Έλληνες ταμπουρωμένους, σταμάτησαν και έμειναν επί δύο μέρες άπρακτοι. Βαθιά χαράματα όμως της 12/24 Σεπτεμβρη επιτέθηκαν, αφού χωρίστηκαν σε τρεις παρατάξεις. Όμως οι Έλληνες ήταν τόσο καλά οχυρωμένοι, που έπεσαν με τέτοια ορμή πάνω τους, ώστε οι Τούρκοι δεν ήξεραν πού να τρέξουν, για να σωθούν. Την επαύριο 13/25 Σεπτεμβρίου οι Ασλάν Μπέης και Οτζάκ Αγάς ήρθαν σε διαπραγματεύσεις ζητώντας από τον Υψηλάντη να αφήσει τον στρατό τους να περάσει. Ο Υψηλάντης δέχτηκε υπό τον όρο ότι ο Ασλάν Μπέης θα εκκενώσει την περιοχή από τη Λειβαδιά μέχρι τις Θερμοπύλες και την Αλαμάνα. Θα άφηνε μόνο φρουρές στην Ακρόπολη και στον Καραμπαμπά (φρούριο Χαλκίδας). Η μάχη της Πέτρας έδωσε οριστικά τους Τούρκους από την περιοχή της Ανατολικής Στερεάς. Και μια λεπτομέρεια που επισημαίνει ο Φωτιάδης²⁷⁶: *«λες και κάποια μοίρα τα έφερε έτσι που οριστικά να δικαιωθούν μέσα στις σελίδες της ιστορίας οι Υψηλάντηδες. Ο ένας (Αλέξανδρος) άρχισε την Επανάσταση το '21 στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες και ο άλλος (Δημήτριος) την τερμάτισε στη Στερεά Ελλάδα, στις 13/25 Σεπτεμβρίου 1829»*.

Και μια σκηνή που διέσωσε ο αυτόπτης μάρτυρας Ν. Κασομούλης²⁷⁷, πραγματικά φανερώνει το ανθρώπινο μεγαλείο, ανεξάρτητα από φυλή ή έθνος είτε σε ειρηνική είτε σε εμπόλεμη κατάσταση. Το πρωί της επόμενης μέρας οι Τούρκοι περνούσαν το στενό. Τελευταίοι πήγαιναν οι δύο πασάδες με τα χαρέμια τους. Σαν περνούσαν δίπλα από τη σκηνή του Υψηλάντη, σηκώθηκε ο Οτζάκ και φώναξε: *«Υψηλάντη μπέη! Υψηλάντη μπέη! Ο θεός μαζί σου...»* Σηκώθηκε ο Υψηλάντης, έβαλε τον στρατό του σε παράταξη και ευχόταν εν χορώ: *«Καλό δρόμο, καλό δρόμο...»*.

Η Ελληνική Επανάσταση τερματίστηκε. Οι Τούρκοι άδειασαν οριστικά το ελληνικό, ήδη απελευθερωμένο, έδαφος, αναγνωρίζοντας στους Έλληνες το δικαίωμα του ανεξάρτητου εθνικού βίου. Οι Έλληνες στρατιώτες με τη σειρά

²⁷⁵ Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 3, σελ. 226.

²⁷⁶ Παπαδημητρίου Κ.Δ Τόμος Α σελ. 59

²⁷⁷ Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 3, σελ. 236.

τους τους ξεπροβόδισαν αναγνωρίζοντάς τους το δικαίωμα και την ελπίδα στον ειρηνικό βίο. Και οι δυο στρατοί με τους ηγέτες τους στέλνουν στην ανθρωπότητα ένα διαχρονικό μήνυμα ανθρωπιάς και συναδέλφωσης των λαών. Άραγε γιατί ορισμένοι υπερφίαλοι και εθελότυφλοι εθνικιστές ηγέτες ένθεν και ένθεν επιμένουν να τα αγνοούν;

9. Η συνθήκη της Αδριανούπολης

Το πρωτόκολλο της 10ης / 22ης Μαρτίου 1829 υποβλήθηκε στην Υψηλή Πύλη από τους πρεσβευτές της Αγγλίας και της Γαλλίας και για λογαριασμό της Ρωσίας βεβαίως. Οι Τούρκοι, όπως έκαναν κάθε φορά, απέρριψαν και το εν λόγω πρωτόκολλο χωρίς συζήτηση. Αυτό ανάγκασε τους Ρώσους να ξαναρχίσουν τις επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων, τις οποίες για λίγο είχαν αναστείλει. Θορυβήθηκαν όμως και οι Αγγλογάλλοι φοβούμενοι μήπως η Ρωσία λύσει το θέμα μονομερώς. Κι άρχισαν έτσι οι πρεσβευτές να πιέζουν την Τουρκία, για να αποδεχτεί την αυτονομία της Ελλάδας. Ο Γάλλος πρεσβευτής Γκιγιεμινό ζητούσε από την Τουρκία να επικυρώσει το πρωτόκολλο Μαρτίου του '29 με τα διευρυμένα σύνορα Αμβρακικού - Παγασητικού, ενώ ο Άγγλος Γκόρντον παρασκηνακά ενεργώντας συμβούλευε τους Τούρκους να δεχτούν την Ιουλιανή Συνθήκη του 1827 με τα σύνορα ως τον Ισθμό. Τελικά οι Τούρκοι δέχτηκαν την αγγλική πρόταση, να παραχωρήσουν αυτονομία μονάχα στην Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες. Αυτά στις 15 Αυγούστου.

Ήταν όμως αργά. Δεν είχαν μάθει ακόμα στην Κωνσταντινούπολη ότι μια μέρα πριν (14 Αυγούστου) ο ρωσικός στρατός κατέλαβε την Αδριανούπολη και κατευθυνόταν προς την πρωτεύουσα. Η Τουρκία είχε ηττηθεί και μαζί σκορπίστηκε και το όνειρο των Άγγλων να είναι αυτοί οι κυρίαρχοι στη Μεσόγειο και να έχουν τον πρώτο λόγο στο ελληνικό ζήτημα. Η Τουρκία έκανε μια απέλπιδα προσπάθεια, ώστε στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις που θα ακολουθούσαν να διαχωριστεί το ελληνικό ζήτημα. Ο αρχιστράτηγος των ρωσικών δυνάμεων στην Αδριανούπολη Δίβιτς διεμήνυσε στους Τούρκους ότι έχει ρητή διαταγή του Αυτοκράτορα της Ρωσίας, η νέα συνθήκη που επρόκειτο μεταξύ τους να συναφθεί, να περιλαμβάνει και τη λύση του Ελληνικού ζητήματος με τα όρια στη γραμμή Αμβρακικού - Παγασητικού. Κι αυτό ο Αυτοκράτορας Νικόλαος το θεωρούσε για τη Ρωσία ζήτημα τιμής. Το είχε άλλωστε υποσχεθεί...

Έτσι στις 2/14 Σεπτεμβρίου 1829 οι Τούρκοι στο στρατηγείο του αρχιστράτηγου Δίβιτς στην Αδριανούπολη υπέγραψαν το κείμενο της Συνθήκης της Αδριανούπολης. Με τη συνθήκη αυτή που άλλαξε τη μοίρα της Ελλάδας, οι εκπρόσωποι υποχρεώθηκαν να αποδεχτούν και το άρθρο 10 που αφορούσε την Ελλάδα. Σύμφωνα με αυτό η Τουρκία αποδέχεται: **α)** τη συνθήκη της 24/6 - 6/7

του 1827 και β) το πρωτόκολλο της 10/22 Μαρτίου 1829, που όριζε τα βόρεια σύνορα της Ελλάδας στη γραμμή Αμβρακικού - Παγασητικού. Το άρθρο 10 της Συνθήκης της Αδριανούπολης που αφορά στα της Ελλάδας είναι το ακόλουθο: «Ομολογούσα η Υψηλή Πόρτα την τελείαν Αυτής συγκατάθεσιν εις τα ωρισμένα εν τη του Λονδίνου Συνθήκη της 24ης Ιουνίου / 6ης Ιουλίου 1827 μεταξύ της Ρωσίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας, συναποδέχεται και την πράξιν της 10/22 Μαρτίου 1829, εκ συμφώνου μεταξύ των αυτών τούτων Δυνάμεων, αποφασισθείσαν επί τη βάσει της ειρημένης Συνθήκης και διαλαμβάνουσαν τους προς την οριστικήν εκείνης εκτέλεσιν λεπτομερείς συμβιβασμούς. Ευθύς δε μετά την συναλλαγάν των επικυρώσεων της παρούσης περί ειρήνης Συνθήκης η Υψηλή Πόρτα θέλει διορίσει πληρεξουσίους δια να συμφωνήσωσι μετά των της Ρωσικής Αυτοκρατορικής Αυλής και των Αυλών της Αγγλίας και της Γαλλίας περί της εκπληρώσεως των ειρημένων ορισμών και συμβιβασμών»²⁷⁸.

Για το 10^ο άρθρο της Συνθήκης της Αδριανούπολης θα πει αργότερα ο Γλάδστον²⁷⁹, πρωθυπουργός της Αγγλίας, «αποτελεί το διεθνές συμβόλαιον της υπάρξεως της Ελλάδος ως κράτους ανεξαρτήτου». Ο Σπ. Μαρκεζίνης θα γράψει:²⁸⁰ «Η συνθήκη της Αδριανουπόλεως της 2ας Σεπτεμβρίου 1829 υπήρξεν αποφασιστικός σταθμός εις τον αγώνα δια την εξασφάλισιν της ανεξαρτησίας της Ελλάδος». Επιπλέον η ίδια πηγή θα μας διασώσει αυτό που ομολόγησε ο κατεξοχήν φιλότουρκος και κηρυγμένος μισέλληνας, ο Άγγλος πολιτικός Άμπερντην: «Εάν η Ελλάς επέρασεν από τη δουλείαν εις την πλήρη ανεξαρτησίαν, το οφείλει αποκλειστικώς εις την εντύπωσιν την προκληθείσαν εκ της συνθήκης της Αδριανουπόλεως». Κάτι παρεμφερές θα πει και ο Π. Καρολίδης²⁸¹: «... άνευ του Ρωσοτουρκικού πολέμου του εμμέσως και πλαγίως προκύψαντος εκ της ναυμαχίας του Ναβαρίνου, θα ήτο αδύνατος η ίδρυσις του Ελληνικού κράτους».

Αλλά άξια μεγάλης ιστορικής προσοχής είναι μια δήλωση του Καρόλου Μαρξ σε συνέντευξη που έδωσε σχετικά με την ανεξαρτησία της Ελλάδας στις 21 Απριλίου 1853 σε λονδρέζικη εφημερίδα, όπου ρωτάει και απαντάει ο ίδιος. Σημειώνει ο Δημ. Φωτιάδης²⁸². Κάρολος Μαρξ λοιπόν: «Ποίος έλυσε την έκβαση του αγώνα κατά την εξέγερση των Ελλήνων; Ούτε οι συνωμοσίες και οι ανταρσίες του Αλή Πάσα στα Γιάννενα, ούτε η ναυμαχία στο Ναβαρίνο, ούτε ο Γαλλικός στρατός στην Πελοπόννησο, ούτε οι συνδιασκέψεις και πρωτοκόλλα του Λονδίνου, αλλά ο Δίβις που εισέβαλε επικεφαλής του ρωσικού στρατού μέσα από τα Βαλκάνια στην πεδιάδα του Έβρου, και τον καιρό που η Ρωσία εντελώς

278 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 222.

279 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 766, όπου μνημονεύει την Επιθεώρηση του Εδιμβούργου του 1876.

280 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 766.

281 Καρολίδης, Π., 1922, τόμ. Α, σελ. 334, 335.

282 Φωτιάδης, Δ., 1975, σελ. 388.

ήσυχα και χωρίς να φοβάται τίποτα, έκανε τη δουλεία της με το κομμάτιασμα της Τουρκίας, οι διπλωμάτες της Δύσης συνέχιζαν να εγγυώνται και να υπερασπίζονται το status quo και το απαραβίαστο της Τουρκίας...».

Κανείς βεβαίως δεν μπορεί να αμφισβητήσει τις ξεκάθαρες θέσεις του Καρόλου Μαρξ, του μεγάλου αυτού φιλοσόφου, οικονομολόγου και κοινωνιολόγου. Όσον αφορά στο status quo στο οποίο αναφέρεται και εμμέσως πλην σαφώς ειρωνεύεται την ξεπερασμένη πολιτική των Γάλλων και των Άγγλων, θα σημειώσουμε ότι 32 χρόνια πριν από τον Μαρξ, ο Ιωάννης Καποδίστριας μέσα στο συνέδριο του Λάιμπαχ θα πει με παρρησία στους συνέδρους: «...το status quo παρήλθεν ανεπιστρεπτί...»²⁸³.

Και με αφορμή το ξεπερασμένο status quo θα πρέπει όλοι μας να δεχτούμε την ωμή πραγματικότητα: όσο κι αν μνημονεύουμε όσα μνημονεύουμε περί διαπραγματεύσεων, πρωτοκόλλων, ναυμαχιών, εκστρατειών, αλλά και ανελέητων χτυπημάτων πάνω στο διπλωματικό ρινγκ, πίσω απ' όλα αυτά η δύναμη που κινεί τα νήματα και φέρνει τους Ευρωπαίους προ των ευθυνών τους στο ελληνικό ζήτημα, είναι η διπλωματία του Ιωάννη Καποδίστρια. Τελικός νικητής είναι ο μεγάλος αυτός διπλωμάτης. Το πίστευε εξαρχής και δεν έπαυε στιγμή να το υποστηρίζει και να το προκαλεί μέσα από τις διπλωματικές του διαδρομές. Η Ελλάδα θα γίνει κράτος ανεξάρτητο μόνο ύστερα από έναν νέο Ρωσοτουρκικό πόλεμο! Οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι προσπάθησαν να τον αποτρέψουν, επειδή έβλεπαν ποιο θα ήταν το αποτέλεσμα. Κι ο πόλεμος αυτός ήρθε σε μια στιγμή, όπου δύσκολα μπορεί κανείς ιστορικά να αιτιολογήσει την έκρηξή του. Ήταν ένας πόλεμος που θα μπορούσε να αποσοβηθεί δεδομένου ότι ανάμεσα στη Ρωσία και την Τουρκία δεν προέκυψαν απρόοπτες διαφορές που δεν υπήρχαν. Άρα αλλού θα πρέπει να ψάξουμε την αιτία του. Μαζί με τους Ευρωπαίους συμπλέει και ο Τσάρος της Ρωσίας Νικόλαος Α΄. Είναι κι αυτός μέλος της Ιερής συμμαχίας, της εγγυήτριας δηλαδή δύναμης για τη διατήρηση του status quo! Έχει χρέος να στηρίζει τη συμμαχία. Και τη στηρίζει.

Ο Καποδίστριας τον παρακολουθεί από μεγάλη γεωγραφική απόσταση. Απόσταση όμως που την καταργούν και οι δύο μέσω της επικοινωνίας, της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της αλληλοεκτίμησης. Δεν αισθάνονται ότι ο ένας περπατάει τους δρόμους της Γενεύης κι ο άλλος της Πετρούπολης. Νιώθουν σαν να είναι τόσο κοντά, που ο καθένας τους ακούει το κάλεσμα του άλλου. Έτσι ο Νικόλαος αντιλαμβάνεται ότι η Τουρκία είναι άρρωστη, ετοιμοθάνατη. Άρα μαζί της αργοπεθαίνει και το status quo. Συνεπώς η Ιερή συμμαχία πρέπει να παραμεριστεί. Δεν μπορεί να παίξει τον ρόλο εγγυήτριας σε καθεστώς ανύπαρ-

283 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 189.

κτο σε λίγο. Επιπλέον ο ίδιος πρέπει να απαγκιστρωθεί από τις δεσμεύσεις της συμμαχίας. Επιβάλλεται και μπορεί να λειτουργήσει μόνος. Απομένουν κάποια προσχήματα που τα αισθάνεται πλέον ως υποχρεώσεις που έχουν ξεπληρωθεί. Άρα δεν μπορεί να συμπορεύεται στο εξής ούτε με Άγγλους, ούτε με Γάλλους. Ό,τι είχε να τους πει, τους το είπε στην Πετρούπολη. Ό,τι είχαν να του πουν, του το είπαν στο Λονδίνο. Αλλά στο Ναβαρίνο αποδείχτηκε ότι έφτασε η στιγμή να εξοφλήσει ένα χρέος του αυτοκρατορικού του οίκου απέναντι στον Έλληνα, που ξόδεψε τα νιάτα του για να αναδείξει αυτόν τον οίκο σε πρώτη δύναμη στην Ευρώπη. Και που κράτησε τα γηρατεία του για να βγάλει την πατρίδα του από το χάος και να της δώσει κρατική υπόσταση, ελπίζοντας πάντα στην Αυτοκρατορική ανταπόδοση. Κι ο Νικόλαος το υποσχέθηκε. Και το έκαμε πράξη. Το αν στο εξής οι Γάλλοι απομείνουν με την υποκρισία τους και οι Άγγλοι με την κακεντρέχειά τους, αυτό πια δεν απασχολεί ούτε τον Τσάρο, ούτε τον Καποδίστρια. Ας συνεχίσουν οι Αγγλογάλλοι να πιστεύουν σε κείνο που έπαψε πια να το πιστεύει ως και ο Μέττερνιχ...

Ο μεγάλος αυτός Έλληνας είναι τελικά εκείνος που δικαίωσε το αίμα και τη θυσία των Ελλήνων. Πάλεψε και νίκησε. Όλα του τα χρόνια είτε στην Ευρώπη, είτε στην Ελλάδα έτρεξε, παρακάλεσε, ζητιάνεψε, έδωσε τον διπλωματικό του αγώνα πάντα μέσα στα πλαίσια της ηθικής και του δικαίου, δυσανεστήθηκε με τη στάση των συμμάχων, συχνά δυσανασχετούσε με τις αποφάσεις τους, αλλά ήξερε καλά ότι πρέπει ν' ακολουθήσει μια τακτική μετριοπάθειας και συμβατικότητας και να ανεβαίνει βήμα βήμα σταθερά. Τον πατριωτισμό, το ήθος και τις αρετές του δεν μπόρεσαν να τις αμφισβητήσουν ούτε οι εχθροί του. Ο Σπυρίδων Τρικούπης, αντίπαλός του, φανατικός Αγγλόφιλος και γαμπρός του Μαυροκορδάτου θα πει²⁸⁴: «*Ουδενός Έλληνος η καρδιά υπήρξεν Ελληνικωτέρα. Υπέρ της Ελλάδος μετήλθε την ρωσικήν επιρροήν του...*». Αλλά και ο Άγγλος Φίνλεϋ²⁸⁵, που ήταν φανατικός επικριτής της πολιτικής του Καποδίστρια και που έχει γράψει όχι και λίγους λίβελους εναντίον του, αναγκάστηκε στο τέλος να ομολογήσει: «*Ήτο ασυγκρίτως ανώτερος παντός Έλληνος, όντινα η Επανάστασις μέχρι τότε είχε αναδείξει...*».

Ο τιτάνιος αγώνας του λοιπόν δικαιώθηκε. Η Ελλάδα έγινε ανεξάρτητη μέσα από τον πολυπόθητο για τον ίδιο Ρωσοτουρκικό πόλεμο. Όμως, αν και αρχιτέκτονας της ανεξαρτησίας και της λευτεριάς αυτού του τόπου, δεν πρόλαβε να δει την πατρίδα του ελεύθερη. Η συνθήκη της Αδριανούπολης, όπως ήταν επόμενο, έφερε αναταραχή στην Αγγλία και τα μέλη της κυβέρνησης παρουσίασαν ποικίλες αντιδράσεις. Ειδικότερα θορυβήθηκαν με το άρθρο 10, το οποίο ορι-

284 Τρικούπης, Σπ., 1888, τόμ. Δ, σελ. 181.

285 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 768.

σμένοι αγγλικοί κύκλοι το ερμήνευαν ως ταπείνωση της Αγγλίας και αύξηση του γοήτρου της ρωσικής αυτοκρατορίας στην Ελλάδα. Ο φόβος μήπως η Ρωσία επεκταθεί στη Μεσόγειο, ύστερα από την επικείμενη κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, άρχισε να στρέφει τους Άγγλους διπλωμάτες σε άλλα σχέδια. Ακόμα και ο δεδηλωμένος μισέλληνας υπουργός εξωτερικών Άμπερντην θα δείξει απότομα φιλελληνική διάθεση.

Ο διπλωματικός πυρετός ανεβαίνει καθώς το 1829 οδεύει προς τη λήξη του. Το ελληνικό ζήτημα γίνεται πλέον αγκάθι της Ευρωπαϊκής διπλωματίας και όλοι οι διπλωμάτες στρέφονται εναντίον του Καποδίστρια! Απ' την άλλη όμως είναι υποχρεωμένοι να λύσουν το ελληνικό ζήτημα. Πέρασαν ήδη τέσσερις μήνες αφότου υπογράφηκε η συνθήκη της Αδριανούπολης χωρίς η Διάσκεψη του Λονδίνου να μπορεί να πάρει επαρκή απόφαση. Η Γαλλία με τον Πολινιακ πρωθυπουργό και υπουργό εξωτερικών άρχισε να τρέφει πιο τολμηρά σχέδια από τον φόβο των Ρώσων καθώς και από τη σπουδή των Άγγλων υπέρ της δημιουργίας ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Απ' τη μεριά της όμως η Ρωσία άρχισε να πιστεύει ότι η συνέχεια των συζητήσεων πάνω στο ίδιο θέμα μάλλον προκαλεί φαιδρότητα. Το ζήτημα επιβάλλεται να λυθεί. Η ανεξαρτησία της Ελλάδας είναι ένα δώρο, που οι δυνάμεις δεν γίνεται πλέον να το πάρουν πίσω. Ο παραμερισμένος Μέττερνιχ βλέπει ότι στις αποφάσεις του διπλωματικού δικαστηρίου η Ρωσία είναι που ασκεί επιρροή και οδυρόμενος θα δηλώσει²⁸⁶: *«Δυστυχώς η εν Λονδίνω σύνοδος διατελεί υπό ρωσικήν διεύθυνσιν.»*

Αλλά το άρθρο 10 της συνθήκης της Αδριανούπολης δεν έβαλε σε ανησυχία μόνο τις ευρωπαϊκές Αυλές. Καταθούρησε και τον ίδιο τον Καποδίστρια ειδικά για το σημείο εκείνο, που υποχρέωνε την Τουρκία να δεχτεί το πρωτόκολλο της 10/22 Μαρτίου, για το οποίο και ο ίδιος και η Εθνοσυνέλευση είχαν έντονα διαμαρτυρηθεί. Όμως η εμπειρία του, η σύνεσή του και η διορατικότητα μετέτρεψαν την ανησυχία του σε αισιοδοξία, καθώς αντιλαμβάνόταν και πίστευε ότι η συνθήκη της Αδριανούπολης δεν είναι η τελική ρύθμιση. Είναι ένα ακόμη βήμα προς την επίλυση. Και έβλεπε ότι έχει ακόμα αρκετό δρόμο να διανύσει. Αλλά οι αντίπαλοί του στο εσωτερικό αντί να στηρίζουν την προσπάθειά του και να τον συμπαρασταθούν στον αγώνα του, βρίσκουν και πάλι ευκαιρία να εκδηλώσουν επιθέσεις εναντίον του, να τον συκοφαντήσουν ότι προχωρεί σε... προδοσία της Ελλάδας, ότι ξεπουλάει την ανεξαρτησία της χώρας και στράφηκαν έτσι υπέρ της ηγεμονίας του Γερμανού πρίγκηπα. Εν προκειμένω του Λεοπόλδου.

Φθινόπωρο του 1829. Και δεν είναι μόνο οι αντιπολευόμενοι που δεν αφήνουν τον Κυβερνήτη σε ησυχία. Είναι και τα στρατεύματα του Μαιζόν στην

²⁸⁶ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 271.

Πελοπόννησο, που ένα χρόνο τώρα και παραπάνω θέλουν να λέγονται κατ' ευφημισμόν στρατός απελευθέρωσης! Βέβαια μετά τη συνθήκη της Αλεξάνδρειας τον Αύγουστο του 1828 ο Ιμπραήμ άρχισε να εκκενώνει την Πελοπόννησο, αλλά κράτησε όμως και αρκετά φρούρια. Και αρκετές φορές ο Αιγύπτιος πασάς συναντήθηκε με τον Γάλλο στρατηγό ανταλλάσσοντας «φιλοφρονήσεις και διπλωματικές αβρότητες» πάνω στο έδαφος της Πελοποννήσου που ερημώθηκε ύστερα από τρισήμισι χρόνων καταστροφές και βαρβαρότητες. Και ο Μαιζόν στάλθηκε στην Ελλάδα με 14.000 στρατιώτες για να απελευθερώσει την Πελοπόννησο.

Έτσι απ' τον Σεπτέμβριο του 1829 αρχίζουν οι Τούρκοι ν' αποσύρουν τα στρατεύματά τους από τα φρούρια, τα οποία παραδίνονταν στον Μαιζόν. Αντιστάθηκαν πεισματικά τα κάστρα Πάτρας και Ρίου. Κι ο περίπατος αυτός του Μαιζόν κράτησε τρεις μήνες. Έτσι τον Νοέμβρη του 1829 υπογράφηκε από τις δυνάμεις άλλη συμφωνία για να φύγει ο Μαιζόν. Ο Καποδίστριας θέλοντας να τιμήσει τον Γάλλο στρατηγό για τη βοήθεια που προσέφερε, οργάνωσε στο Ναύπλιο χοροεσπερίδα και κάλεσε τους οπλαρχηγούς με τις γυναίκες τους. Ο Γρίβας όμως είτε από ζήλια απέναντι στη νεαρή και άτακτη σύζυγό του Ελένη, είτε από καθαρή αντιπολιτευτική διάθεση - το δεύτερο μάλλον βάρυνε - παρέσυρε και τους υπόλοιπους, οπότε, ενώ άρχισε στην αίθουσα της δεξίωσης να παίζει η μουσική, δεν είχε παρουσιαστεί κανένας!

Ο Κυβερνήτης έστειλε ανθρώπους του να δει τι συμβαίνει. Του είπαν ότι όλοι κοιμόταν. Για το φιάσκο είδε και έπαθε να δικαιολογηθεί στον Μαιζόν. Δεν έδωσε όμως συνέχεια. Δώρισε στον Γάλλο ένα σπαθί για ενθύμιο... Η λήξη του 1829 βρίσκει τον Καποδίστρια να στέκεται στον Κολοφώνα της ισχύος του, αλλά περιτριγυρισμένο από τα πυρά των αντιπάλων του, πυρά που ολοένα και πυκνώνουν. Και το άκρως περίεργο είναι ότι κατά το φθινόπωρο του 1829, δηλαδή μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Αδριανούπολης, άρχισαν να συρρέουν στην Αίγινα σημαντικά χρηματικά ποσά, ώστε η κινδυνώδης χρηματική αμηχανία να δείχνει ότι εκλείπει. Συγκεκριμένα στέλνει η Γαλλία 500.000 φράγκα και μαζί την υπόσχεση και άλλης συνδρομής. Ο Τσάρος θα στείλει 6.000 όπλα, 12 πεδινά τηλεβόλα, καθώς και το αναγκαίο υλικό του πολέμου. Και κοντά σ' αυτά φτάνουν από τον Εϋνάρδο 700.000 φράγκα ως προκαταβολή από το μελετώμενο δάνειο. Και επρόκειτο κατά τα έτη 1830 και 1831 να έρθουν αρκετά κεφάλαια, ώστε να μπορεί ο Κυβερνήτης να κινείται άνετα οικονομικά. Όμως, παρόλο που πέτυχε να λύσει και το οικονομικό πρόβλημα, οι αντίπαλοί του εντείνουν ολοένα και περισσότερο την πολεμική εναντίον του.

Δ. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1830

1. Το Πρωτόκολλο της ανεξαρτησίας της Ελλάδας - Ο Λεοπόλδος

Το 1830 βρίσκει τη Διάσκεψη του Λονδίνου μέσα σ' έναν έντονο διπλωματικό πυρετό. Έστω και τυπικά κρατιόταν ακόμα η συμμαχία των Τριών Δυνάμεων. Ουσιαστικά όμως τις τύχες της Ευρώπης τις κρατούσε ο Τσάρος Νικόλαος, ύστερα από τον νικηφόρο πόλεμο εναντίον της Τουρκίας. Η περήφανη νίκη του Τσάρου, η συνθήκη της Αδριανούπολης, και ειδικά το άρθρο 10 της συνθήκης αυτής, το ότι η Γαλλία και η Αγγλία παρασύρθηκαν και έπαιξαν το παιχνίδι του Τσάρου άθελά τους, αλλά και το ότι και οι δυο τους δεν ήθελαν με κανένα τρόπο να πιστέψουν οι Έλληνες ότι χρωστούν την ανεξαρτησία τους μόνο στους Ρώσους, έκαμαν τις δύο δυτικές Δυνάμεις να μην μπορούν να ησυχάσουν.

Αναμφίβολα στην πιο δύσκολη θέση βρισκόταν η Αγγλία, καθώς αναγκάστηκε ν' αλλάξει εκ βάθρων την πολιτική της. Ο Άμπερτην μιλά για ανεξαρτησία, ενώ ο Ουέλιγκτον ζητούσε λύση τιμής για την Αγγλία. Κι έτσι, ενώ μέχρι τώρα οι Άγγλοι πολεμούσαν να επιβάλλουν στους άλλους τη λύση της αυτονομίας της Ελλάδας με μόνη την Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες, τώρα άρδην ανασκευάζουν τη θέση τους. Σκέφτηκαν ότι, αν η Ελλάδα έμενε υποτελής στο Σουλτάνο, αυτό θα αποτελούσε ένα πρόσχημα να μπαίνει στη μέση ο Τσάρος, όπως έκανε και στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες. Άρα συνέφερε πλέον στην Αγγλία να είναι η Ελλάδα ανεξάρτητο κράτος. Ταυτόχρονα όμως και παράλληλα δεν ήθελε να αφήσει στην Ελλάδα τόσο διευρυμένα σύνορα.

Επιπλέον, όπως σε κάθε προηγούμενη σύσκεψη, έτσι και τώρα όχι μόνο αγνόησαν εντελώς την ελληνική κυβέρνηση, αλλά ούτε καν την ενημέρωσαν. Για πολλοστή φορά αγνόησαν προκλητικά και τον Κυβερνήτη και την Εθνοσυνέλευση. Επειδή όμως ο Καποδίστριας και τα ήξερε καλά όλα αυτά και τα προέβλεπε, φρόντισε να τους ενημερώσει εγκαίρως για τις απόψεις του και τους προειδοποίησε ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να αποδεχτεί λύσεις αντίθετες προς το εθνικό συμφέρον, κι ούτε λύσεις που άλλοι προτείνουν ερήμην της ίδιας. Φυσικά και πάλι δεν έλαβαν υπόψη τους τις δίκαιες διαμαρτυρίες του Έλληνα Κυβερνήτη. Προχώρησαν στη λύση των ζητημάτων που τους αφορούσαν. Πρώτα η εκλογή ηγεμόνα του νέου κράτους και ύστερα τα όριά του. Για το ότι το κράτος θα είναι ανεξάρτητο ήθελαν, δεν ήθελαν το αποδέχτηκαν εξαιτίας της συνθήκης της Αδριανουπόλεως.

Και μετά από αρκετές πιέσεις της Αγγλίας - και πάλι - μετά από παζαρέματα και συμβιβασμούς η Αγγλία πρότεινε, και έπεισε και τις άλλες δύο Δυνάμεις, να είναι η Ελλάδα κράτος ανεξάρτητο, αλλά να περιοριστούν τα σύνορά της σε σύγκριση με το πρωτόκολλο της 10/22 Μαρτίου του 1829. Δηλαδή, κατά το σκεπτικό της Αγγλίας, το «δώρο» που έκαναν στην Ελλάδα έπρεπε να το αντισταθμίσουν με τον περιορισμό εδαφών. Έτσι κατεβάζουν τα όρια στη γραμμή Αχελώου - Σπερχειού αφήνοντας έξω απ' την Ελλάδα περιοχές που είχαν ήδη απελευθερωθεί όπως Ακαρνανία, Βόνιτσα, Βάλτος, Βλοχός, Άγραφα, Καρπενήσι, Λαμία. Επίσης η Σάμος και η Κρήτη μένουν εκτός Ελλάδας. Κι αυτός ο περιορισμός έγινε με το ανυποχώρητο πείσμα της Αγγλίας τόσο για να φανεί αρεστή στην Τουρκία, που της αφαιρούσε λιγότερα εδάφη, όσο και για να μη συνορεύουν τα Επτάνησα με το ελληνικό κράτος! Σε μια τέτοια περίπτωση φοβόταν τα ατράνταχτα επιχειρήματα του Καποδίστρια...

Στα «παζαρέματα» μεταξύ των τριών η μεν Γαλλία δεν είχε αντίρρηση για την πλήρη ανεξαρτησία της Ελλάδας και με όρια πέρα απ' τον Ισθμό, διότι έτσι θα έσβηνε το όνειρο της Αγγλίας να κάνει την Πελοπόννησο δικό της νησί. Η Ρωσία επέμεινε να διατηρηθούν τα σύνορα στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού. Κι αν τελικά δέχτηκε την πρόταση της Αγγλίας για τη μείωση των εδαφών του νέου κράτους, το έκανε για να κρατάει στα χέρια της ένα όπλο που επρόκειτο να χρησιμοποιήσει προσεχώς. Για την εδαφική μείωση της Ελλάδας ο Άγγλος ιστορικός Sergbant αργότερα θα ομολογήσει²⁸⁷: *«Η κόρια ευθύνη να προικισθεί το νέο κράτος με αξιοθρήνητα ανεπαρκή εδάφη πέφτει επάνω μας. Εμείς σταθήκαμε εκείνοι που ψαλιδίσαμε μία Ελλάδα ως τις εκβολές του Αχελώου με σκοπό τα νησιά μας του Ιονίου να βρίσκονται αντίκρυ σε τουρκικές ακτές».*

Και πάνω που οι τρεις Δυνάμεις «έλυσαν» το θέμα των συνόρων, γεννήθηκε θέμα «Ηγεμόνος της Ελλάδος». Βεβαίως οι αντιπρόσωποι των Δυνάμεων στο Λονδίνο ξεκίνησαν τις διαβουλεύσεις για το ζήτημα αυτό ήδη από τον Νοέμβριο του 1829, καθώς η Γαλλία και η Ρωσία είχαν ήδη δεχτεί για κληρονομικό ηγεμόνα της Ελλάδας τον Λεοπόλδο του Σαξ Κόμπουργκ. Για το πρόσωπο αυτό όμως η Αγγλία είχε αντιρρήσεις. Έπρεπε δηλαδή να ξεπεραστούν κάποιες δυσκολίες που φάνταζαν ανυπέρβλητες.

Ο βασιλιάς Γεώργιος ο Δ' για οικογενειακούς προφανώς λόγους, δεν ήθελε ν' ακούει ούτε το όνομα του γαμπρού του. Ειδικότερα αφότου το 1817 πέθανε η κόρη του Σαρλότα, την οποία είχε παντρευτεί ο Λεοπόλδος. Έλεγε χαρακτηριστικά ο Γεώργιος ότι ο Λεοπόλδος ήταν κατάλληλος μόνο για βασιλιάς στον Άδη και αντιδρούσε πεισματικά στην εκλογή του.

287 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 65.

Αντίθετα ο πρωθυπουργός Ουέλινγκτον ήταν υπέρ της εκλογής και για να αναγκάσει τον Γεώργιο να υποχωρήσει απείλησε ότι θα παραιτηθεί. Έτσι ο Γεώργιος, είτε με τις πιέσεις της Αγγλίας και της Ρωσίας, είτε με την απειλή παραιτήσεως του πρωθυπουργού του, δέχτηκε την υποψηφιότητα του Λεοπόλδου. Ο τελευταίος, πριν του γνωστοποιηθεί επισήμως η εκλογή του, έσπευσε να ενημερώσει τον Καποδίστρια και να ζητήσει τη συμβουλή του.

Κι αφού η Διάσκεψη του Λονδίνου περάτωσε και αυτή τη φορά το δύσκολο έργο της στις 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830, ύστερα από αγγλική πρόταση διακήρυξε την πολιτική ανεξαρτησία της Ελλάδας. Με το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αυτού καθοριζόταν πανηγυρικά ότι η Ελλάδα ήταν ένα ελεύθερο και ανεξάρτητο κράτος. Το άρθρο 2 όριζε περιορισμένα σύνορα (Αχελώος-Σπερχειός) αφήνοντας έξω από το έδαφος της Ελλάδας μεγάλο μέρος, ειδικά στη Δυτική Στερεά. Και από τα νησιά επιδικάζονταν η Εύβοια, οι Κυκλάδες και οι Σποράδες. Υπενθυμίζουμε ότι η Κρήτη, τα Ψαρά και η Σάμος δεν περιλαμβάνονται στο ελληνικό κράτος.

Με τα 11 άρθρα του πρωτοκόλλου οι μεγάλες Δυνάμεις έβλεπαν την οριστική διευθέτηση του ενοχλητικού γι' αυτές ελληνικού ζητήματος. Και στο συμπέρασμα του πρωτοκόλλου αυτού η μία συνέχαιρε την άλλη για την «επιτυχία» τους, να κλείσουν δηλαδή ένα τόσο ακανθώδες ζήτημα. Οι Έλληνες μπορούσαν πια να λένε ότι είναι πολίτες κράτους ανεξάρτητου, μέσα στην κοινωνία των Εθνών. Το πόσο ανεξάρτητο θα ήταν το κράτος αυτό, θα το έβλεπαν σε λίγο. Και οι συμμαχικές Δυνάμεις με πρωτόκολλο της ίδιας μέρας διαβεβαίωναν ότι εκλέχτηκε «Ηγεμών Κυριάρχης της Ελλάδος» ο πρίγκηψ του Σαξ Κόμπουργκ Λεοπόλδος.

2. Πώς δέχτηκαν οι Έλληνες το Πρωτόκολλο της ανεξαρτησίας

Στις 27 Μαρτίου / 8 Απριλίου οι αντιπρόσβεις των συμμάχων κοινοποίησαν επίσημα το πρωτόκολλο της 22/3 Φεβρουαρίου 1830 στην ελληνική κυβέρνηση. Κι όπως προέβλεψε ο Καποδίστριας, η Γερουσία έδειξε πολύ μεγάλη δυσφορία για τα προτεινόμενα σύνορα. Ο Καποδίστριας εξήγησε στους αντιπρόσβεις τις απόψεις της Γερουσίας, αλλά και τους εξέθεσε και τους δικούς του φόβους για τους κινδύνους που εγκυμονούσε για τους πληθυσμούς της Στερεάς κυρίως, ο περιορισμός των συνόρων. Οι αντιπρόσβεις του είπαν ότι οι όροι του πρωτοκόλλου είναι ανέκκλητοι κι ότι οι ίδιοι δεν έχουν καμία εξουσιοδότηση να αρχίσουν συζητήσεις. Κι επειδή σ' εκείνη τη συγκυρία δεν μπορούσε ν' αντιδράσει, τους είπε απλώς ότι το πρωτόκολλο μπορεί και να μην γίνει αποδεκτό. Έτσι, παρόλο που στο συνοδευτικό του πρωτοκόλλου οι Δυνάμεις χρησιμοποίησαν γλώσσα αυστηρή και αξίωναν «την τελείαν και πρόθυμον των Ελλήνων προ-

σχώρησιν εις τα δεδογμένα»²⁸⁸, ο Κυβερνήτης δεν πτοήθηκε, αλλά επιφυλάχτηκε να προβάλλει τις αξιώσεις του αργότερα. Ήταν πολύ ικανοποιημένος με το «δώρο» της ανεξαρτησίας που ήρθε νωρίτερα απ' ό,τι υπολόγιζε, αλλά η εμπειρία του τού έλεγε ότι δεν έπρεπε να δείξει την ικανοποίησή του.

Εικόνα 34. Σκηνή από καφενείο της Αθήνας.

Οι Έλληνες ανέκαθεν ανέλυναν σ' αυτόν τον χώρο τα πολιτικά δρώμενα.

Ο λαός όμως, όταν πληροφορήθηκε τα νέα, ξέσπασε σε αγανάχτηση. Αυτοί οι απλοϊκοί άνθρωποι που μετά τη Δ' Εθνοσυνέλευση, την υπογραφή του τερματισμού της Επανάστασης από τον Υψηλάντη, της ελπίδας που απέχτησαν μετά την Συνθήκη της Αδριανούπολης, ζούσαν τώρα με την αίσθηση ότι οι τρεις Δυνάμεις θα χαρίσουν στην Ελλάδα την ανεξαρτησία, την ευημερία και τη γαλήνη. Όμως μόλις το καράβι που έφερε το πρωτόκολλο προσορμίστηκε στο Ναύπλιο, ως δια μαγείας κατάλαβαν ότι ο θησαυρός που προσδοκούσαν αποδείχτηκε άνθρακες. Στους δρόμους, στις αγορές, στα καφενεία, οι πάντες καταδίκασαν ομόφωνα τις τρεις Δυνάμεις που συνεχώς ντροπιάζαν - και συνεχίζουν να ντροπιάζουν - τους Έλληνες. Χαρακτηριστικό είναι ότι ένα από τα κεντρικά καφενεία του Ναυπλίου που έφερε την ονομασία «Καφενείον Les trois Puissance» (= οι τρεις Δυνάμεις), άλλαξε την ταμπέλα του σε «Καφενείον Les trois potencies» (= οι τρεις αγχόνες)²⁸⁹!

Ο Κυβερνήτης έπρεπε τώρα να χειριστεί το ζήτημα με τον πιο επωφελή τρόπο για τη χώρα, ενώ είχε ανοιχτά μπροστά του δυο τεράστια προβλήματα, τα

²⁸⁸ Dakin, D., 1983, σελ. 353.

²⁸⁹ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 285.

οποία έπρεπε άμεσα να επιλύσει. Το πρώτο ήταν η βελτίωση των όρων του πρωτοκόλλου. Το δεύτερο η εκλογή του Λεοπόλδου ως βασιλέα της Ελλάδας. Ήξερε ότι και τα δύο έπρεπε να τα χειριστεί μόνος του. Βεβαίως υπήρχε η Γερουσία, υπήρχε και η Κυβέρνηση. Ασφαλώς. Όμως σε τέτοια κρίσιμα ζητήματα ο ρόλος τους ήταν μονάχα τυπικός. Ο Καποδίστριας έχοντας πλήρη επίγνωση της αξίας του, έπαιρνε πάνω του οποιαδήποτε αντίξοχη κατάσταση που καταλάβαινε ή ήξερε ότι πέρα απ' τον ίδιο κανένας άλλος δεν μπορούσε να διεκπεραιώσει.

Και έπρεπε οι χειρισμοί του όλοι να είναι τόσο λεπτομερώς υπολογισμένοι, ώστε και τα δίκαια να αποδειξει και τις τρεις Δυνάμεις να μην δυσαρεστήσει, γιατί το νεοσύστατο Κράτος είχε μεγάλη ανάγκη από οικονομική στήριξη, ώστε να μπορέσει να επιβιώσει. Έτσι με υπομνήματά του παραπονιόταν, γιατί αφενός δεν του είχαν δοθεί όσα ζητούσε και αφετέρου γιατί τα βόρεια σύνορα περιόριζαν αρκετά την ελληνική επικράτεια. Και πάλι μίλησε η φοβερή διπλωματική του εμπειρία. Χρησιμοποίησε δύο δρόμους για να διαπραγματευτεί με τις Δυνάμεις: ο ένας ήταν να ενεργήσει ο ίδιος ως Κυβερνήτης και ο άλλος να ενεργήσει δια μέσου της Γερουσίας με την οποία συνεργάστηκε πριν απαντήσει στους Αντιπρόσβεις. Και η απάντηση που εγκρίθηκε από την Γερουσία ομόφωνα, εκθέτει με έξοχη διπλωματική ευστροφία όλα τα ζητήματα που έθεταν για το Έθνος τα πρωτόκολλα που υπογράφηκαν από τις τρεις Δυνάμεις²⁹⁰.

Στο θέμα των συνόρων ο Κυβερνήτης ακολούθησε τη μέθοδο της αναβλητικότητας. Όταν οι Αντιπρόσβεις του ζήτησαν να εκκενώσει τη Δυτική Στερεά με την αποχώρηση των ελληνικών πληθυσμών από τις επαρχίες της Αιτωλίας και της Ακαρνανίας, έθεσε ως όρο την προηγούμενη αποχώρηση των Τούρκων από την Αττική και την Εύβοια. Επισήμανε το γεγονός ότι έξω απ' την προτεινόμενη συνοριακή γραμμή Αχελώου-Σπερχειού και κάτω απ' τη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού, περιοχή που ήδη είχε απελευθερωθεί, αποκλειόταν τώρα γύρω στις 100.000 χριστιανοί κάτοικοι οι οποίοι επέστρεψαν εκεί για να καλλιεργήσουν τη γη τους. Επίσης η περιοχή αυτή δεν μπορούσε να προστατευτεί στρατιωτικά, εφόσον δεν μπορούσε κανείς να απαιτήσει απ' τους ανθρώπους αυτούς να φυλάνε τα σύνορα, όταν τα σπίτια τους θα είναι από την άλλη πλευρά. Εκτός από αυτά, με την εκκένωση θα δημιουργούνταν ένα τεράστιο προσφυγικό ζήτημα που, για να αντιμετωπιστεί, χρειαζόταν οικονομικά μέσα τα οποία φυσικά η Ελλάδα δεν διέθετε.

Αλλά εκτός από τις παραπάνω τοποθετήσεις του, τις οποίες και αιτιο-λογεί πλήρως, ζήτησε την επί τόπου παρουσία ξένων οροθετών και την εξασφάλιση

---

290 Βώρος, Φ.Κ., κ.ά., 1994, σελ. 256.

αρκετών μέσων για την αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος. Στο τέλος της απάντησής του δήλωνε προς τους Αντιπρέσβεις ότι η ελληνική κυβέρνηση θα υπέβαλε όλες τις παρατηρήσεις της για το θέμα της Συνθήκης στον Λεοπόλδο, ο οποίος ως εκλεγμένος από τις τρεις Δυνάμεις ήταν πλέον και αρμόδιος να εκπροσωπήσει την Ελλάδα. Κι όλα αυτά τα απαιτούσε πιστεύοντας ότι στο τέλος οι Δυνάμεις δεν επρόκειτο να τα υλοποιήσουν, οπότε θα αποφεύγονταν με τον τρόπο αυτό και η μετατόπιση των συνόρων απ' τη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού²⁹¹. Στις προβλέψεις του αυτές ο εμπειρότατος διπλωμάτης δικαιώθηκε πέρα για πέρα.

Και έχοντας ο Κυβερνήτης στραμμένη την προσοχή του στο Πρωτόκολλο και τον Λεοπόλδο, δεν μπόρεσε ν' ασχοληθεί με την Κρήτη. Είχε ν' ασχοληθεί με τη Μεγαλόνησο απ' τον Ιούλιο του 1828, όταν οι Κρητικοί αγωνιστές μέσα από μια σειρά μαχών έκλεισαν τους Τούρκους μέσα στα φρούρια των πόλεων. Και στις αρχές του 1830 περίμεναν εναγωνίως τα αποτελέσματα της Διάσκεψης του Λονδίνου πιστεύοντας ότι θα απελευθερώνονταν και η Κρήτη θα περιλαμβανόταν επιτέλους στο ελληνικό κράτος. Έτσι τον Φλεβάρη του '30 η Κρήτη πάνοπλη μάχονταν απ' άκρη σε άκρη. Όμως για μιαν ακόμη φορά οι Δυνάμεις άφησαν την Κρήτη έξω απ' την Ελλάδα. Οι αγωνιστές της Μεγαλονήσου και οι κάτοικοι διαμαρτυρήθηκαν, επειδή τόσο αίμα, τόσες θυσίες πήγαν χαμένες. Κανείς δεν τους άκουσε κι όλοι τούς εγκατέλειψαν στο έλεος των τύραννων. Τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου θα συμβεί και το εξής πρωτάκουστο: ο Σουλτάνος παραχώρησε τη νήσο στον Μωχάμετ Άλη ως αποζημίωση για τα στρατεύματα που έστειλε ο Αιγύπτιος βεζίρης προς υποταγή της Ελλάδας και της Κρήτης και ως αντάλλαγμα για τον στόλο που έχασαν οι Αιγύπτιοι στο Ναβαρίνο. Και αμέσως ο Μωχάμετ Άλη άρχισε τα βάρβαρα μέτρα του γενιτσαρισμού και της γενοκτονίας, με σκοπό ν' αλλάξει και τη σύσταση του πληθυσμού εγκαθιστώντας στη Μεγαλόνησο Αιγύπτιους.

3. Λεοπόλδος: Ηγεμών Κυριάρχης της Ελλάδος

Τον Απρίλη του 1830 ο Καποδίστριας βρέθηκε σε κατάσταση απογοητευτική. Υπερφορτωμένος από τη δουλειά του, περικυκλωμένος από εχθρούς και συνωμότες, αγανακτισμένος απ' την πολιτική των τριών Δυνάμεων, προχωρούσε με την αίσθηση ότι δεν μπορεί πλέον να βοηθήσει την Ελλάδα²⁹². Ο άνθρωπος που δε δείλιασε ποτέ του απέναντι στις στυγνές απολυταρχίες της Ευρώπης, τώρα πλέον αισθανόταν ότι ο ερχομός του Λεοπόλδου ίσως μπορούσε να δώσει κάποια λύση ορθή. Είχε πιστέψει ότι ο Λεοπόλδος έχοντας εξασφα-

²⁹¹ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 285.

²⁹² Dakin, D., 1983, σελ. 356.

λίσει όρους λογικούς, θα ερχόταν αμέσως στην Ελλάδα. Αλλά, όταν ο Καποδίστριας κατάλαβε ότι ο Λεοπόλδος θα καθυστερούσε πιο πολύ, τότε είδε ότι δεν του έμενε κανένα περιθώριο απ' το να λειτουργήσει και πάλι μόνος του σχετικά με τις τρεις Δυνάμεις. Ενημέρωνε όμως τον Λεοπόλδο γύρω από το καθετί, όπως φαίνεται μέσα από τις επιστολές του²⁹³.

Η «σταδιοδρομία» του πρίγκηπος αυτού ως «Ηγεμόνος Κυριάρχου της Ελλάδος» ήταν εφήμερη χωρίς ωστόσο να έχει έλθει ποτέ στην Ελλάδα! Αναγορεύτηκε λοιπόν «Ηγεμών Κυριάρχης της Ελλάδος» με το πρωτόκολλο της 22/3 Φεβρουαρίου 1830, αποδέχτηκε αρχικά τον θρόνο, αλλά παραιτήθηκε στις 9/21 Μαΐου 1830. Ωστόσο πριν υπογραφεί το πρωτόκολλο της 22/3 Φεβρουαρίου ο ίδιος γνώριζε τα περί εκλογής του και ενημέρωσε με επιστολή²⁹⁴ του τον Καποδίστρια, στον οποίο στήριζε τις ελπίδες του, δεδομένου ότι γνωριζόταν από το 1813. Ο Μέγας Δούκας της Ρωσίας Κωνσταντίνος, αδελφός του Αλεξάνδρου και του Νικολάου, είχε παντρευτεί την αδελφή του Λεοπόλδου. Κι ο ίδιος ο πρίγκηπας του Σαξ Κόμπουργκ για κάποιο διάστημα υπηρετούσε ως αξιωματικός του ρωσικού στρατού, οπότε και είχε την ευκαιρία να γνωρίσει από κοντά τον Καποδίστρια.

Ο Καποδίστριας ανταποκρίθηκε αμέσως - άλλωστε δεν ήταν κάτι απρόοπτο, από χρόνια το όνομά του Λεοπόλδου κυκλοφορούσε στους διπλωματικούς κύκλους - και ο Λεοπόλδος για τον σκοπό αυτό είχε στείλει στην Ελλάδα τον Στόκμαρ. Ο Κυβερνήτης και με επιστολές του και δια ζώσης μέσω του Στόκμαρ τον ενημέρωσε για τα πάντα με κάθε δυνατή λεπτομέρεια, τον αναγνώριζε ως βασιλιά της Ελλάδας και του ανέθετε να χειρίζεται πλέον εκείνος ως βασιλιάς τις σχέσεις της Ελλάδας με τις τρεις Δυνάμεις. Με απόλυτη ειλικρίνεια, ίσως και καθ' υπερβολή, του εξέθεσε την όλη κατάσταση και του επισήμανε την ανάγκη σύναψης δανείου. Επιπλέον του συνιστούσε να ζητήσει πιο διευρυμένα όρια (γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού), καθώς και την ένταξη των Επτανήσων, της Σάμου και της Κρήτης στην Ελλάδα. Ο Λεοπόλδος ήταν αισιόδοξος πως θα τα πετύχει όλα αυτά ελπίζοντας στη στήριξη της Κυβέρνησης του Ουέλιγκτον²⁹⁵.

Εγκαίρως βρέθηκε στο Παρίσι, τον Απρίλη του 1830, με το πρόσχημα ότι ενεργεί για χορήγηση δανείου 60.000.000 φράγκων, που είχε ανάγκη η Ελλάδα. Οι Δυνάμεις κατέβαζαν το ποσό αυτό στα 20.000.000 φράγκα. Όμως από κάποια στιγμή και μετά ο Λεοπόλδος έπαψε ν' ασχολείται με το ελληνικό ζήτημα. Μένοντας στο Παρίσι άρχισε να έχει κάποιες επαφές με τον Δούκα της Ορλεάνης στοχεύοντας να παντρευτεί μία από τις κόρες του. Συγκεκριμένα την πρωτότοκη

²⁹³ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 300 κ.εξ.

²⁹⁴ Dakin, D., 1983, σελ. 348.

²⁹⁵ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 293.

κόρη του Δούκα Λουδοβίκου Φιλίππου, Λουίζα. Αυτό όμως δεν το αποκάλυψε στον Καποδίστρια, παρά του έγραψε ότι «ίσως έλθει άλλος βασιλεύς...»²⁹⁶.

Κι ενώ λοιπόν βρισκόταν στο Παρίσι, πληροφορείται από έκτακτο ταχυδρόμο ότι ο βασιλιάς της Αγγλίας Γεώργιος Δ΄ ασθένησε αρκετά σοβαρά. Ο Λεοπόλδος φιλοδοξώντας προφανώς ν' αναλάβει τον θρόνο της Αγγλίας, μάλλον παραμέρισε το γεγονός ότι είχε ήδη εκλεγεί από τις τρεις Δυνάμεις βασιλιάς της Ελλάδας και τάχιστα έτρεξε προς το Λονδίνο, όπου ήδη ευρισκόταν πλέον από την 1η Μαΐου. Στην αγγλική πρωτεύουσα έπρεπε να πάρει τις αποφάσεις του, εάν πράγματι θέλει ν' αναλάβει τελικά τον ελληνικό θρόνο ή εάν θα παραιτηθεί με την ελπίδα ότι θ' αναλάβει την αντιβασιλεία της Αγγλίας.

Ας σημειωθεί ότι ο Καποδίστριας σε επιστολή του²⁹⁷ τού είχε θέσει τρεις προϋποθέσεις για να μπορέσει να βασιλεύσει στην Ελλάδα:

- α. Να γίνει ορθόδοξος.
- β. Να δηλώσει ότι θα είναι συνταγματικός βασιλιάς και όχι μονάρχης.
- γ. Να μην είναι κληρονομικός ο θρόνος του.

Βεβαίως του ετόνιζε ότι η Γερουσία είναι εξαγριωμένη με τις Δυνάμεις, επειδή περιόρισαν την Ελλάδα και του υπενθύμιζε το τι έπρεπε να ζητήσει από τις Δυνάμεις ως βασιλιάς της Ελλάδας. Του συνιστούσε να ζητήσει πολλά, ξέροντας ότι οι Δυνάμεις δεν επρόκειτο ποτέ να του τα παραχωρήσουν, ώστε ο Λεοπόλδος θα παραιτούνταν και δεν θα ερχόταν ποτέ στην Ελλάδα. Τουλάχιστον έτσι ερμήνευσαν τις προθέσεις του Κυβερνήτη ορισμένοι εχθροί του. Δηλαδή ήθελε ο Καποδίστριας να ξεφορτωθεί τον Λεοπόλδο για να διατηρήσει ισόβια την εξουσία του.

Κι ενώ ο Λεοπόλδος στο Λονδίνο ταλαντευόταν αν θα δεχτεί τον θρόνο της Ελλάδας ή την αντιβασιλεία της Αγγλίας, κοντά στις επιστολές του Καποδίστρια, όπου διάβαζε την αγωνία του να σώσει την Ελλάδα, δεχόταν επιστολές και από τους φατριαστές, εχθρούς του Κυβερνήτη, που τον καλούσαν να έρθει το γρηγορότερο και να σώσει την Ελλάδα από τον «τύραννο»²⁹⁸. Και επειδή όλα έδειχναν ότι ο Γεώργιος Δ΄ βρισκόταν πολύ κοντά στο θάνατο, επίδοξος κληρονόμος του θρόνου ήταν η ενδεκαετής ανιψιά του Λεοπόλδου Αλεξανδρίνα Βικτωρία. Έτσι ορίστηκε να είναι αντιβασιλιάς ο Λεοπόλδος ως την ενηλικίωση της μικρής. Αυτός ακριβώς ήταν ο λόγος για τον οποίο θα παραιτηθεί από τον θρόνο της Ελλάδας. Τελικά ο Γεώργιος πέθανε τον Ιούνιο του 1830 και αυθημερόν τον διαδέχτηκε ο Δούκας του Κλάρενς Γουλιέλμος Δ΄, οπότε ο Λεοπόλδος έχασε και την ευκαιρία αυτή. Του απέμεινε όμως η ελπίδα για το Βέλγιο.

²⁹⁶ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 324.

²⁹⁷ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 315.

²⁹⁸ Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 318.

Φυσικά ο Λεοπόλδος στις αναφορές του Καποδίστρια έδινε βάση, επειδή γνώριζε την συγκρότηση και την ειλικρίνεια του ανθρώπου, αλλά με τις αναφορές των αντιπάλων του Καποδίστρια κλονιζόταν. Και οι φατριαστές αυτοί δεν σταματούσαν στις επιστολές προς τον Λεοπόλδο. Έκαναν απευθείας αναφορές²⁹⁹ στις κυβερνήσεις Αγγλίας και Γαλλίας βεβαιώνοντας ότι αυτοί είναι οι πραγματικοί εκπρόσωποι του λαού και όχι ο Καποδίστριας, που δεν τον θέλει πια η Ελλάδα. Δήλωναν ευπείθεια και υποταγή, πρόθυμοι να εκτελέσουν ό,τι αποφασίσουν οι Δυνάμεις. Και ακολουθούσαν υπογραφές: Μαυροκορδάτος, Κουντουριώτης, Ζαΐμης, Μιαούλης, Μαυρομιχάλης και χίλιες ακόμα στη σειρά... Έτσι όταν στις αρχές Μαΐου του 1830 ο Λεοπόλδος έθεσε τους όρους του για να αναλάβει τον θρόνο της Ελλάδας, συνάντησε τέτοια αντίδραση από την αγγλική κυβέρνηση και κυρίως από τον Άμπερτην, ώστε αναγκάστηκε να παραιτηθεί για λόγους τιμής στις 9/21 Μαΐου του 1830. Αν κανείς όμως ερευνήσει καλύτερα τα πράγματα, θα δει ότι προτίμησε τον θρόνο του Βελγίου³⁰⁰! Οπότε και ο ίδιος ισορρόπησε και ο Καποδίστριας δρομολόγησε τις αποφάσεις του και οι τρεις Δυνάμεις μπορούσαν πλέον να στραφούν προς κάποιον άλλον νεαρό πρίγκιπα, Γερμανό και πάλι. Ήδη τον είχαν έτοιμο...

4. Ήθελε ή όχι τον Λεοπόλδο ο Καποδίστριας;

Καλοκαίρι πλέον του 1830. Η είδηση της παραίτησης του Λεοπόλδου προκάλεσε καινούρια αγανάκτηση στους εχθρούς του Καποδίστρια, οι οποίοι ελαφρά τη συνειδήσει και δίχως να γνωρίζουν πράγματα και καταστάσεις ξέσπασαν και πάλι με μανία εναντίον του Κυβερνήτη, θεωρώντας τον υπαίτιο της παραίτησης του βασιλιά. Το ιλαροτραγικό στην όλη υπόθεση είναι ότι αυτοί οι άνθρωποι είχαν μόνο ακούσει το όνομα Λεοπόλδος! Ποιος όμως ήταν, τι ήταν, τι σκοπούς είχε και τόσα άλλα, ούτε καν τους ενδιέφερε. Μπορεί κάποιος και να φαντάστηκαν ότι θα φτάσει στην Ελλάδα με κάσες γεμάτες λίρες κι όλα από κει και ύστερα θα πάρουν τον δρόμο τους. Ίσως αυτοί οι ίδιοι να είναι που τις ίδιες προσδοκίες είχαν και στον ερχομό του Δημ. Υψηλάντη και στον ερχομό του Καποδίστρια...

Άραγε ποιος από αυτούς μπορούσε να αναλογιστεί ότι ο Λεοπόλδος προτίμησε το Βέλγιο, γιατί ήταν πλούσιο και ειρηνικό σε σχέση με τη φτωχή και ταραχώδη Ελλάδα;

---

²⁹⁹ Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 574.

³⁰⁰ Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 465

Βεβαίως για το εάν ήθελε ή όχι ο Καποδίστριας τον Λεοπόλδο ως βασιλιά της Ελλάδας έχουν γραφεί και γράφονται άπειρα. Κι ο καθένας μάλλον κρίνει τα πράγματα κατά το δοκούν, παρά συμπεραίνει μέσα απ' την αλληλουχία των γεγονότων και τη λογική διεργασία. Πάντως η γνώμη ότι ο Καποδίστριας δεν ήθελε τον Λεοπόλδο ή οποιονδήποτε άλλο που θα του έπαιρνε την εξουσία, πιστεύω πως δεν έχει καμιά λογική! Γιατί αν ο Καποδίστριας ήταν αρχομανής ή αν φιλοδοξούσε να κρατήσει εφόρου ζωής την εξουσία, αυτό δεν θα το διεκδικούσε μέσα σε μια χώρα που ήρθε και τη βρήκε στο χάος, κι ας ήταν η πατρίδα του. Απ' την κορυφή της εξουσίας στην Ευρώπη έφυγε κι ήρθε σ' αυτό το χάος! Άλλωστε η εξουσία του στη Ρωσία ήταν σίγουρη και σταθερά ανερχόμενη, προφυλαγμένη από κάθε κίνδυνο. Βέβαια οι επικριτές του γράφουν διάφορα, τα πιο πολλά ασφαλώς αβάσιμα. Την πατρίδα του όμως ήθελε να τη δώσει σε σίγουρα χέρια, όταν κατανάγκη ο ίδιος θα αποσυρόταν. Βεβαίως στην όλη ιστορία υπάρχουν αρκετά σκοτεινά σημεία, τα οποία ασφαλώς και χρειάζονται περαιτέρω διερεύνηση. Αλλά ας δούμε πρώτα τι λένε κάποιοι Άγγλοι «φίλοι» του. Πρώτος ο Φίνλεϋ στην «Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως»³⁰¹: «*Ναι, ο Καποδίστριας ευθύνεται που δεν ήρθε ο Λεοπόλδος. Και το έκανε, επειδή νόμιζε τον εαυτό του πιο ικανό να φέρει σε πέρας ένα τόσο δύσκολο έργο, όσο ήταν η διοίκηση του νέου ελληνικού κράτους, αλλά και γιατί απέβλεπε στην ισοβιότητα της εξουσίας του!*» Κρίσεις εντελώς αυθαίρετες, χωρίς καμιά αιτιολόγηση.

Ο Κρόλεϋ³⁰² προσπαθεί να φανεί πιο αντικειμενικός. Γράφει μεταξύ άλλων: «*Εις πείσμα η και εξαιτίας της αντιδημοτικότητός του συνεχώς και περισσότερο απεμακρύνετο από την ιδέαν να εγκαταλείψει την θέσιν του εις άλλον. Όσον εσκληρύνετο η κατ' αυτού αντιπολίτευσις, τόσον η αποφασιστικότης του ελάμβανεν μοιραίαν όπιν. Είχεν εργασθεί αδιακόπως και είχαν εισπράξει το μίσος, αποβλέπων, ως επίστευεν, εις το συμφέρον της Ελλάδος. Ήτο και δικαίωμά του και καθήκον του να φέρει εις πέρας το έργον. Εμίσει την Αγγλίαν και η αγγλική κυβέρνησις ήτο η περισσότερον αποφασισμένη να μην τον ίδη παραμένοντα κυβερνήτην. Οιαδήποτε κι αν ήταν τα πραγματικά ελατήρια, ήρχισεν εργαζόμενος εναντίον του Λεοπόλδου...*». Τουλάχιστον προσπαθεί να κρατηθεί αντικειμενικός. Το αν το πετυχαίνει ή όχι, ο καθένας μπορεί να το κρίνει.

Επιπλέον, θα μπορούσαμε να παραθέσουμε πλείστες όσες γνώμες σχετικές με το ζήτημα αυτό. Οι πιο πολλές, όπως κι αν το εξετάσει κανείς, στρέφονται εντελώς αβασάνιστα εναντίον του Κυβερνήτη. Θα σταθούμε όμως στην ειρωνεία του Σπ. Μαρκεζίνη, στο σημείο μάλιστα όπου ο Καποδίστριας σε μια επιστολή του έθεσε την προϋπόθεση στον Λεοπόλδο να είναι συνταγματικός βα-

301 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 71.

302 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 71.

σιλιάς και όχι μονάρχης. Γράφει ο Μαρκεζίνης: «Ο απολυταρχικώς κυβερνών Καποδίστριας ενεθυμείτο πάντοτε τους δημοκρατικούς θεσμούς, όταν επρόκειτο περί εκλογής βασιλέως...»³⁰³. Ως σχόλιο θα προσθέσω απλώς ότι ο Μαρκεζίνης, αλλά και ατελείωτοι άλλοι, το φαινόμενο «Καποδίστριας» δεν το κατάλαβαν, μόνο και μόνο επειδή δεν το μελέτησαν. Φυσικά δεν αναφέρομαι σε όσους υποκινούνται από εμπάθεια, αλλά σε όσους με το φαινόμενο αυτό είχαν επιδερμική μονάχα επαφή. Έτσι βέβαια δε σου επιτρέπεται να διεκδικείς την ορθότητα της κρίσης σου. Η Ιστορία όμως στις ορθές κρίσεις στηρίζεται.

Τελικά η παραίτηση του Λεοπόλδου μάλλον δίχασε τον ελληνικό λαό. Επί πολύ καιρό παρακολουθούσε κανείς παντού να ερίζονται δυο παρατάξεις και να προσπαθούν οι μιν να επιβληθούν στους δε. Υπήρχαν οι πιστοί οπαδοί του Κυβερνήτη που υποστήριζαν το ήδη απτό και δοκιμασμένο έργο του, υπήρχαν και οι «Λεοπολδικοί» που λυπήθηκαν τα μέγιστα, επειδή από... φήμες ήξεραν ότι ο βασιλιάς ήταν καλός και θα έφερνε χρήμα με ουρά. Και το πιο σημαντικό: ερχόμενος θα απάλλασσε την Ελλάδα από τον Καποδίστρια. Τώρα πλέον οι αντιπολιτευόμενοι είχαν κάθε λόγο να στρέψουν τα πυρά εναντίον του Κυβερνήτη, γιατί ανάμεσα στα τόσα δεινά που επέφερε στη χώρα, τους στέρησε και τον Λεοπόλδο. Συνέχιζαν πλέον τις επιθέσεις τους πιο συντονισμένα, πιο έντονα, πιο δραστικά και χρησιμοποιούν τώρα κι ένα πρόσθετο όπλο, το Σύνταγμα...

Εν κατακλείδι. Ο Καποδίστριας δεν περίμενε τίποτα από τον Λεοπόλδο, όπως δεν περίμενε τίποτα από κανέναν πρίγκηπα που θα ερχόταν στην Ελλάδα για το στέμμα. Είχε γνωρίσει τις ευρωπαϊκές αυλές, γνώριζε όσο κανένας άλλος πράγματα και καταστάσεις, είχε πλήρη εικόνα του τι σημαίνει μοναρχία, αλλά και του τι σημαίνει το αγγλικό δόγμα «διαίρει και βασίλευε». Πίστευε ακράδαντα ότι κανένας Ευρωπαίος πρίγκηπας δεν θα μπορούσε να αγαπήσει και να στηρίξει την Ελλάδα, όσο την αγαπούσε και τη στήριζε ο ίδιος. Άρα δεν μπορούσε να εμπιστευτεί ένα κράτος που βρισκόταν στα σπάργανά του σε κανέναν Ευρωπαίο τυχοδιώκτη που έψαχνε θρόνο κενό για να έρθει, να κάθεται, να «κυβερνάει» ελέω θεού και να είναι υποχρεωμένο ολόκληρο το έθνος να προσκυνάει και να θυσιάζει τον ιδρώτα του σε κάποιον γαλαζοαίματο, που ήθελε την Ελλάδα προτεκτοράτο ενός πάτρωνα!

Έτσι έβλεπε και τον Λεοπόλδο και τον κάθε Λεοπόλδο, έτσι έβλεπε και τον Όθωνα, που ήξερε τώρα πια ο Κυβερνήτης ότι σε κείνον θα στραφούν οι Δυνάμεις. Είχαν λόγους ειδικούς. Και παρά τις λυσσαλέες επιθέσεις που δεχόταν, παρά τον κλονισμό της υγείας του, παρά το ότι τα μηνύματα που ελάμβανε ήταν ήδη φανερά απειλητικά και για τη ζωή του ακόμα, προτιμούσε να πεθάνει, για

303 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 70.

να σώσει την πατρίδα του, παρά να ζη και να την δώσει σε ξένα χέρια, ξέροντας ότι αυτά τα χέρια θα την προδώσουν. Εάν αυτό λέγεται αρχομανία, τότε ο Καποδίστριας ήταν αρχομανής, εγωιστής, τύραννος. Όσο για τους πολιτικούς του αντιπάλους στην Ελλάδα τους γνώριζε άριστα. Τους έζησε, έχει πλέον ιδίαν πείραν. Είδε πάνω τους τόσα, όσα δεν φανταζόταν ποτέ! Και θα δει πολύ σύντομα, όσα δεν μπορεί να συλλάβει ακόμα και η χειρότερη φαντασία. Αυτοί οι άνθρωποι έχοντας δημιουργήσει «Συνταγματική Επιτροπή» καταφέρονται εναντίον του «αντισυνταγματικού» Καποδίστρια, ζητώντας να κυβερνήσει την Ελλάδα ένας μονάρχης που δεν τον ήξεραν καν. Οι «Συνταγματικοί»! Το ότι όμως οι Ρώσοι που γνώριζαν καλά τον Λεοπόλδο - και φυσικά αυτό το ήξερε και ο Καποδίστριας - ότι η περίπτωση του αποτελεί ύβριν για τη βασιλεία, οι ημέτεροι «Συνταγματικοί» το γνώριζαν; Μάλλον δεν το είχαν καταλάβει. Αλλά κι αν το είχαν καταλάβει, σε τελική αναγωγή δεν τους ενδιέφερε. Τους έφτανε μόνο να φύγει ο Καποδίστριας.

5. Οι «συνταγματικοί» εναντίον του «τυράννου»

Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα σε Ελλάδα και Ευρώπη και ο συντονισμένος πόλεμος που ξέσπασε από διάφορα μέτωπα εναντίον του Κυβερνήτη απ' την αρχή του 1830 μας οδηγεί στο να δεχτούμε ότι τα πάντα είχαν συνωμοτήσει εναντίον της Ελλάδας και του Κυβερνήτη της. Λίγο πολύ έχουν αναφερθεί τα όσα έλαβαν χώρα από την αρχή του έτους έως και την παραίτηση του Λεοπόλδου.

Ας ξεκινήσουμε από τα όσα διαδραματίστηκαν στη Γαλλία. Τον Ιούλιο του 1830 ο Πολινιακ ξεσήκωσε τις δημοκρατικές δυνάμεις της Γαλλίας και επαναστάτησαν εναντίον του απολυταρχικού βασιλιά Καρόλου Ι, που είχε κάποια φήμη φιλέλληνα. Τη θέση του θα πάρει τον Αύγουστο του 1830 ο Δούκας της Ορλεάνης Λουδοβίκος Φίλιππος. Αυτός, όντας φιλελεύθερος, ευθυγραμμίστηκε εξ αρχής με την αγγλική πολιτική, οπότε ο Καποδίστριας κοντά στην Αγγλία απέκτησε έναν ακόμη εχθρό, τη Γαλλία, η οποία μέχρι τώρα έδειχνε να στηρίζει την Ελλάδα. Για τη γαλλική μεταβολή θα γράψει στις 10/22 Αυγούστου 1830 στον φίλο του Αλέξανδρο Στούρτζα, αδελφό της Ρωξάνδρας, που βρισκόταν στη Ρωσία³⁰⁴: *«Αι εκ Γαλλίας ειδήσεις συνεσκότησαν τον ημέτερον ορίζοντα και έφερον φοβερόν κλύδωνα κατά του σκαφιδίου του ελληνικού κράτους. Δεν προσωμίσθη έτι τούτο εις τον λιμένα. Δια τίνος δε πυξίδος θέλει τις δυνηθή να κυβερνήση αυτό του λοιπού;»*

Ο παρ' ολίγον βασιλιάς μας, Λεοπόλδος, έτρεξε τότε στη Γαλλία, όπου και παντρεύτηκε την πριγκίπισσα Λουίζα, πρωτότοκη κόρη του βασιλιά πλέον της

304 Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Δ, σελ. 80.

Γαλλίας, Λουδοβίκου Φίλιππου και ετοιμάζεται να φορέσει το στέμμα του Βελγίου. Από παντού όμως οι κριτικές για το πρόσωπό του είναι αρνητικές. Άρα ο Καποδίστριας ήξερε τι έκανε! Ποιος όμως τον καταλάβαινε; Αλλά με την Ιουλιανή επανάσταση της Γαλλίας συνδέεται ένα πρόσωπο που σε λίγους μόνο μήνες θα παίξει στην Ελλάδα ρόλο αρνητικά πρωταγωνιστικό εναντίον του Κυβερνήτη. Πρόκειται για τον νομομαθή Αναστάσιο Πολυζωΐδη, ο οποίος σπούδασε στο εξωτερικό με έξοδα του Ι. Καποδίστρια και εν συνεχεία του Εϋνάρδου με τη σύσταση πάλι του Καποδίστρια, για να γυρίσει σε λίγο απ' το Παρίσι φουσκωμένος με φιλελεύθερες ιδέες και να τεθεί στην υπηρεσία του Μαυροκορδάτου συμπράττοντας ένθερμα με εκείνους που σχεδίαζαν τη δολοφονία του Κυβερνήτη. Η περίπτωση του νεαρού αυτού «διακεκριμένου νομομαθούς και δημοσιογράφου» θα μας απασχολήσει παρακάτω.

Εικόνα 35. Ο Αδαμάντιος Κοραΐς.

Αλλά οι διώξεις εναντίον αυτού του μεγάλου μάρτυρα της πολιτικής απλώνονται ολοένα και περισσότερο σε νέα μέτωπα! Άνθρωποι που μέχρι πρότινος ήταν ένθερμοι υποστηρικτές του, τώρα γίνονται διώκτες του. Στη Γαλλία λοιπόν εντοπίζεται η νέα εστία. Είναι ο γέρον διδάσκαλος του Γένους Αδαμάντιος Κοραΐς! Συμπλήρωσε ήδη μισόν αιώνα διαμονής στο Παρίσι ο Χιώτης φιλόλογος και διαφωτιστής, που έδειχνε να έχει άποψη επί παντός επιστητού. Μέσα από την ασφάλεια και την άνεση στο διαμέρισμά του στις όχθες του Σηκουάνα λάβαινε πάντοτε «ενεργό» μέρος και στα γλωσσικά μας ζητήματα και στην ανάγκη εξάπλωσης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και βεβαίως στα σχετικά με την επανάσταση.

Σε επιστολές³⁰⁵ που αντάλλαξε με τον Οδ. Ανδρούτσο, ο πολέμαρχος χωρίς να τον έχει συναντήσει ποτέ του, τον αποκαλεί «πατέρα», ενώ ο Κοραΐς τον

305 Ράπτης, Ν., (επιμ.), Αλτάνη, Ε., (διορθ.), 2013, σελ. 193-195.

Οδυσσέα «γιο» του και εκφράζει τη δυσαρέσκεία του, που δεν μπόρεσαν όλα τα παλικάρια της Ελλάδας να μιμηθούν τον Οδυσσέα³⁰⁶...

Για τον Καποδίστρια στην αρχή έγραφε ο Κοραΐς ότι αποτελεί το στήριγμα και την ελπίδα του για την αναμόρφωση της Ελλάδας. Τον ονόμαζε καύχημα της Ελλάδας και ως τον μόνο άνθρωπο στον οποίο μπορούμε να εμπιστευόμαστε την Ελλάδα. Όλα αυτά όμως μέχρι το καλοκαίρι του 1827, μετά την υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου (24 Ιουνίου/ 6 Ιουλίου 1827), οπότε και άρχισε η αντίστροφη μέτρηση. Μάλιστα τον Αύγουστο του ίδιου έτους είχε εκδώσει ένα βιβλίο του «Διάλογος Δημοχάρη - Πασιχάρη». Στο βιβλίο αυτό ο Κοραΐς με τη φωνή του ήρωα Πασιχάρη προτρέπει τον Καποδίστρια, που τον υποδύεται ο άλλος ήρωας, να μιμηθεί τον Τιμολέοντα που εξόντωσε τους τυράννους της Σικελίας. Εμμέσως δηλαδή προτρέπει τον Καποδίστρια να απαλλαγεί από τους Φαναριώτες και να εγκαθιδρύσει στην Ελλάδα ένα καθεστώς με δημοκρατικές αρχές. Έστειλε στον Καποδίστρια το έργο. Αλλά ο εμπειρότατος και ευφύεστατος πολιτικός μάλλον δυσαρεστήθηκε με το βιβλίο αυτό, παρά ενθουσιάστηκε. Κι όταν τον Οκτώβρη του 1827 πέρασε από το Παρίσι ερχόμενος για την Ελλάδα, αρκέστηκε σε μια τυπική και μόνο επίσκεψη στον συγγραφέα. Τίποτε περισσότερο και τίποτε λιγότερο. Μέσα στο βιβλίο αυτό ο Κοραΐς καυτηριάζει τους βασιλιάδες και τους ονομάζει «κιαφήρηδες». Τους παρομοιάζει ως λύκους και σημειώνει³⁰⁷: «Ο Σουλτάνος είναι λύκος, αλλά λύκος καν ανυπόκριτος. Ο Θεός να μας φυλάσσει από λύκους λειτουργημένους εις χριστιανικούς ναούς και μεταλαμβάνοντας Χριστού μυστήρια. Η οργή του Θεού βρέχει τους τοιούτους υποκριτάς λύκους ως χάλαζαν εις τας κεφαλάς των παιδευτών λαών...».

Πάντως με την ανάγνωση του βιβλίου ο Κυβερνήτης προέβλεψε τις διαθέσεις του Κοραΐ. Στη συνέχεια ο Καποδίστριας κατάλαβε ότι οι Χιώτες μάλλον περίμεναν ότι με την Ιουλιανή συνθήκη η Ελλάδα και μαζί και η Χίος θα απελευθερώνονταν, κι όταν αυτό που προσδοκούσαν δεν το είδαν, θεώρησαν υπεύθυνο τον Καποδίστρια. Μαζί τους συνέπλεε και ο Κοραΐς, που άρδην μεταβλήθηκε σε οξύ κατήγορο του Κυβερνήτη.

Μετά την καταστροφή της Χίου το 1822 οι κάτοικοι που επέζησαν κατέφυγαν στην Ερμούπολη της Σύρου, όπου και ανέπτυξαν εμπορική δραστηριότητα, αλλά ζούσαν με την ελπίδα ότι θα γυρίσουν στο νησί τους. Μάλιστα οργάνωσαν εκστρατεία και πολióρηκαν το νησί.

Και περίμεναν την υπογραφή του πρωτοκόλλου του Λονδίνου τον Μάρτη του 1829. Όταν και πάλι είδαν ότι η Χίος δεν περιλαμβάνεται στο ελληνικό κράτος,

306 Σταματόπουλος, Τ., 1971, τόμ. Β, σελ. 39.

307 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 73.

υποχρεώθηκαν να γυρίσουν και πάλι στην Ερμούπολη. Οι Χιώτες στη συνέχεια ήρθαν σε συνεργασία με τους Υδραίους και ζητούσαν από τον Καποδίστρια να θεωρήσει την εκστρατεία τους εθνική και να τους αποζημιώσει. Ο Κυβερνήτης αρνήθηκε, οπότε οι Χιώτες έγιναν εχθροί του. Κι όταν σε λίγο ο Κυβερνήτης θέλησε να κάνει στη Σύρο μεταρρυθμίσεις, οι Χιώτες ξεσηκώθηκαν. Σε συγκέντρωση του κόσμου ακούστηκαν τα συνθήματα: «*Σκλάβους, Ρώσους, μουζίκους δεν θα μας κάνουν!*»³⁰⁸. Η εξέγερση πήρε τη μορφή ανταρσίας και μάλιστα κήκαν σπίτια φίλων του Καποδίστρια. Οπότε εν συνεχεία ο Κοραΐς σφοδρός πολέμιος του Κυβερνήτη, σε δύο άλλους «*διαλόγους του*» στρέφεται ωμά εναντίον του «*Τουρκίζοντα Χριστιανού*» και της «*Επτανησιοβενετικής ψώρας*»³⁰⁹. Θα αμυνθούν οι φίλοι του Καποδίστρια και θα τον αποκαλέσουν: «*ξεμωραμένον γέροντα, αγνοούντα την εν Ελλάδι κατάστασιν...*»³¹⁰. Ο Ν. Δραγούμης που έζησε τα γεγονότα από κοντά, διηγείται: «*Και έτερον συνεργόν εφρόντισαν να προσλάβωσι, τον μακράν της Ελλάδος ημίσειαν εκατονταετηρίδα βιούντα Κοραΐν και δια τούτο αγνοούντα χαρακτήρας, ήθη και προαιρέσεις, όστις λησμονήσας, ει και φιλόλογος, ότι ότα απιστότερα οφθαλμών... εξωλίσθησεν εις αλλότρια ζητήματα και συνεβούλευσε ανατροπάς...*»³¹¹.

Και οι Χιώτες της Σύρου δεν εννοούσαν να περιοριστούν στα δικά τους. Την ανταρσία τους τη μετέδωσαν και στα άλλα νησιά των Κυκλάδων, όπου άρχισαν πραξικοπηματικά να καταργούν τις τοπικές κυβερνητικές αρχές, να παρακρατούν τα δημόσια έσοδα, να φυλακίζουν τους κρατικούς υπαλλήλους, πάντα βέβαια με τη χρηματική βοήθεια και τη ναυτική υποστήριξη της Ύδρας, της «*Μικράς Αγγλίας*», όπως λεγόταν και όπου λειτουργούσε παρακράτος μέσα στο επίσημο ελληνικό κράτος. Εδώ πλέον δεν πρόκειται για αντιπολίτευση. Πρόκειται για στάση.

Οι Υδραίοι πλοιοκτήτες δεν έπαψαν εξαρχής να ζητούν 18.000.000 φοίνικες ως αποζημίωση για τις θυσίες που έκαμαν οι Υδραίοι στον Αγώνα και να εντάξει τα καράβια τους και τα πληρώματα στον εθνικό στόλο με όσα συνεπάγεται μια τέτοια ένταξη. Φυσικά ο Κυβερνήτης απέρριψε τα αιτήματα αυτά, δεδομένου ότι δεν υπήρχε η οικονομική δυνατότητα για την αποζημίωση, αλλά ούτε και μπορούσαν ν' αποδειχτούν τα απαιτούμενα ποσά ότι όντως έχουν δαπανηθεί στον Αγώνα. Τότε οι Υδραίοι, οι Χιώτες της Σύρου, καθώς και οι άλλοι νησιώτες δήλωσαν ότι δεν αναγνωρίζουν την κυβέρνηση του Καποδίστρια και ότι στο εξής θα θεωρούν ως πραγματική εξουσία τη «*Συνταγματική Επιτροπή*» την οποία συγκρότησαν οι πρόκριτοι της Ύδρας, Μιαούλης, Τομπάζης, Κριεζής, Οικονόμου,

308 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 472.

309 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 468.

310 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 74

311 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 159.

Κουντουριώτης, Βουδούρης, Βούλγαρης. Και πάνω απ' όλους αυτούς αρχηγός της στάσης είναι ο γνωστός τοις πάσι και μη εξαιρετέος, ο αρχισυνωμότης Μαυροκορδάτος, πλαισιωμένος πάντα από τους Πολυζωΐδη, Θεοκλ. Φαρμακίδη, Σούτσο, Ζωγράφο και άλλες παρακρατικές φυσιογνομίες της εποχής.

Ο Μαυροκορδάτος! Σχεδόν δέκα χρόνια τώρα δεν έκανε άλλο απ' το να τορπιλίζει την Επανάσταση, να σπέρνει τη διχόνοια ανάμεσα στους Έλληνες, να τους διαιρεί, να δημιουργεί εμφύλιες διαμάχες και να αιματοκυλά την διαιρεμένη Ελλάδα. Όπου έβαλε το χέρι του, μονάχα καταστροφές έφερε. Σ' αυτό ήταν πράγματι ασυναγώνιστος! Δεν τον επέλεξαν τυχαία οι Άγγλοι για να υπηρετεί τα ανθελληνικά τους σχέδια. Το τι περίπου επικρατούσε στην Ελλάδα εκείνες τις ημέρες το αναφέρει συνοπτικά ο Θ. Κολοκοτρώνης³¹²: «...Μερικοί προύχοντες εδυσσαρεστήθηκαν. Κοντά εις αυτούς οι Υδραίοι διατί δεν τους έδιδε ο Κυβερνήτης ευθύς τα όσα είχανε εξοδεύσει εις την Επανάστασιν. Οι Χίοι, διατί τους εξήτησεν λογαριασμόν. Εκακοφάνηκε και μερικών λογιωτάτων δια την ελευθερίαν της εφημερίδος. Εζήτησαν σύνταγμα και έτσι οι προύχοντες οι παραπονεμένοι, ενωμένοι με τους Υδραίους και άλλους δυσσαρεστημένους, έβγαλαν εμπροστά δια πρόφασιν το σύνταγμα. Ημπορεί μεταξύ των προκομμένων να επίστευαν ότι είναι καλό το σύνταγμα δια να έμβη εις ενέργεια ευθύς, πλην οι κοτζαμπάσηδες και μερικοί άλλοι το μετεχειρίσθησαν ως πρόσχημα. Εμβήκε μέσα και ξένος δάκτυλος και ερέθιζεν τα πράγματα...».

Οι πλοιοκτήτες της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών πάσχιζαν βεβαίως να δώξουν τον Κυβερνήτη, αλλά δεν έλεγαν να παραιτηθούν από τις αξιώσεις που πρόβαλλαν για την αποζημίωση. Αν είναι δυνατόν, τα ήθελαν όλα δικά τους. Μετά την Δ' Εθνοσυνέλευση ο Καποδίστριας τους έδινε 2.000.000. Αυτοί όμως είναι ανένδοτοι κι έτσι το αντιπολιτευτικό πνεύμα έχει φουντώσει. Βγαίνουν και φωνάζουν ότι τα πλοία τους σαπίζουν, τα ναυπηγεία ερημώνονται, οι ναύτες για να επιβιώσουν πιάνουν δουλειά σε τουρκοκρατούμενα νησιά. Επιπρόσθετα θα ισχυριστούν ότι και επί Τουρκοκρατίας ακόμη είχαν διοίκηση δική τους. Πόσο μάλλον τώρα. Ήταν φανερό ότι η κατάσταση είχε ήδη δρομολογηθεί.

Ο Κυβερνήτης κατάλαβε ότι οι άνθρωποι αυτοί είναι αποφασισμένοι και αδίστακτοι. Και ξέρει ότι δεν είναι οι μόνοι, ότι είναι ζωσμένος από παντού. Τουλάχιστον, έλεγε, ας μπορούσε να ηρεμήσει τους Υδραίους. Προσπάθησε, λοιπόν, να ξεευμενίσει τον Μιαούλη και τον Μαυροκορδάτο. Τον Μαυροκορδάτο που φώλιασε τα τρία τελευταία χρόνια μέσα στη φιδοφωλιά της Ύδρας κολακεύοντας τον Γ. Κουντουριώτη και εκμεταλλευόμενος τους πάντες και τα πάντα. Έτσι στον Μιαούλη θα παραχωρήσει επισήμως πλέον το περιβόητο κτή-

312 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 187.

μα της «Γλυκειάς» εκτάσεως οκτακοσίων στρεμμάτων στον αργολικό κάμπο. Το κτήμα αυτό του το είχε αναγνωρίσει ένα χρόνο πριν. Το «ευχαριστώ» του ο ναύαρχος θα του το πει εμπράκτως ένα χρόνο αργότερα, όταν θα πυρπολήσει τον εθνικό στόλο. Στον Μαυροκορδάτο πρόσφερε σημαντικές κυβερνητικές θέσεις, αλλά εκείνος προέβαλε τη δικαιολογία ότι είναι κουρασμένος και ότι σκοπεύει να αποτραβηχτεί στην Τήνο για να ηρεμήσει. Να είναι άραγε συμπτώσεις απλές, που κάθε φορά που προκαλούσε αυτός ο άνθρωπος εθνική συμφορά, αποσυρόταν στην Τήνο;

Αλλά τώρα είχε να συντονίσει πολλά πράγματα. Κατ' αρχάς την γραπτή του παραίτηση από Γερουσιαστής την παρέδωσε στον αντιπρόεδρο της Αγγλίας Ντόκινς, προκειμένου ο τελευταίος να ενημερώσει αρμοδίως την κυβέρνησή του. Το ίδιο έκαμε και με την αναφορά του προέδρου της Γερουσίας Σισίνη κατά του Καποδίστρια. Μετά την παραίτηση του Σισίνη τη θέση του ως προέδρου της Γερουσίας ανέλαβε ο Δημήτριος Τζαμαδός. Ο ανεκδιήγητος Φαναριώτης, ενώ η Ελλάδα περίμενε να έρθει ως βασιλιάς ο Λεοπόλδος, μαζί με την παρέα του τρομοκρατούσαν τους κρατικούς υπαλλήλους. Τους ζητούσαν να μην υπηρετούν τον Καποδίστρια, γιατί ο βασιλιάς σε λίγο θα τους διώξει!

Ξεσήκωναν τους Ρουμελιώτες ότι πρέπει να ρίξουν την κυβέρνηση, γιατί ο Καποδίστριας θα τους παραδώσει στους Τούρκους. Τους προέτρεπαν να βρουν κάποιο γενναίο αρχηγό και να ξεσηκωθούν, παρά να δεχτούν να παραδώσουν τα υπάρχοντά τους στους Τούρκους. Παρακινούσαν τους νησιώτες να ζητούν τεράστιες αποζημιώσεις. Ήξεραν ότι η κυβέρνηση δεν είχε χρήματα. Όμως πίστευαν ότι θα ανάγκαζαν με τον τρόπο αυτό τον Καποδίστρια να παραιτηθεί και να φύγει, επειδή δεν θα μπορέσει να ανταποκριθεί. Προπαγάνδιζαν όμως ότι ο Καποδίστριας, ενώ πήρε πολλά χρήματα από τις τρεις Δυνάμεις, τα χρησιμοποιεί για να χτίζει παλάτια. Τον καιρό εκείνο έκτιζε, επιτέλους, το Κυβερνείο στο Ναύπλιο. Τους αγρότες τους συμβούλευαν να μην πληρώσουν τους φόρους, γιατί έρχεται, όπου να' ναι, ο βασιλιάς και φέρνει μαζί του χρήμα με ουρά. Την ίδια στιγμή ο Κυβερνήτης σαν ζητιάνος εκλιπαρούσε τις συμμαχικές δυνάμεις για λίγα χρήματα, έστω για να συντηρήσει τον στρατό και τους υπαλλήλους.

Αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι άνθρωποι μετέρχονταν πλέον κάθε μέσο για να τον αναγκάσουν να παραιτηθεί και να φύγει. Επινόησαν κάθε μορφή προπαγάνδας, λασπολογίας, συκοφαντίας. Τίποτα δεν άφηναν να πέσει κάτω. Ακόμα ακόμα επιστράτευαν ληστές επί πληρωμή και τους παρακινούσαν να ληστεύουν τους ξένους που έρχονται στην Ελλάδα. Στη συνέχεια διέδιδαν ότι τις ληστείες τις έκαναν άνθρωποι του Κολοκοτρώνη με εντολή του Καποδίστρια. Κι όλα αυτά τα επιβεβαιώνει ο άνθρωπος τον οποίο ο Κυβερνήτης είχε διορίσει διοικητή της χωροφυλακής. Γράφει λοιπόν μεταξύ άλλων: «... *Ο Κυβερνήτης*

είπε του Κολοκοτρώνη και συντροφιάς να βγάλουν παντού ληστές, κι όπου βρίσκουν περιηγητάς γύμνωμα, ο,τι μπορέσουνε...»³¹³.

Βέβαια ο Μακρυγιάννης δεν δίσταζε αρκετές φορές να πηγαίνει στον Κυβερνήτη και να καταγγέλλει τους πάντες, κυρίως όμως τον Αυγουστίνο και τον Κολοκοτρώνη, τους οποίους θεωρούσε ως τις πληγές του Κυβερνήτη. Άραγε αυτός ο άνθρωπος, έστω και σε φιλική κουβέντα με τον Κυβερνήτη, μια και ο Καποδίστριας τον καλούσε συχνά, για να φάνε μαζί, τον ενημέρωσε ποτέ του ότι μετά τους εμφυλίους του 1824-25 και ειδικότερα μετά τη δολοφονία του Ανδρούτσου είχε οικειοποιηθεί τεράστια έκταση κάτω απ' την Ακρόπολη; Η περιοχή πάντως μέχρι και σήμερα «Μακρυγιάννη» λέγεται. Και μάλλον δεν πρέπει να ανέφερε το παραμικρό στον Κυβερνήτη, επειδή ο παμπόνηρος Μακρυγιάννης γνώριζε άριστα ότι εκείνη τη συγκεκριμένη περίοδο, που είχαν πέσει πάνω του έτοιμοι να τον κατασπαράξουν οι «Συνταγματικοί» και οι εμπάθεις ή οι αφελείς ή οι, όπως και να τους ονομάσεις, συνοδοιπόροι τους, αυτός ο άνθρωπος μάτωνε, προκειμένου να σώσει τις εκτάσεις της Αττικής από τα χέρια αετονύχηδων. Ο «τύραννος» θυσίαζε την ίδια του τη ζωή, σταυρωνόταν στην κυριολεξία, για να σώσει τους «Συνταγματικούς» δολοφόνους του. Μοναδική περίπτωση στα παγκόσμια χρονικά της πολιτικής.

Αλλά μήπως θα πρέπει να δούμε ποια απήχηση είχε στους απλοϊκούς Έλληνες η λέξη «σύνταγμα»; Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι Έλληνες όχι μόνο δεν ήξεραν τι σημαίνει η λέξη σύνταγμα, αλλά το είχαν συνδέσει προφανώς με τερατώδεις μορφές αρσενικού γένους που, όποτε «παρουσιάζονταν», λεηλατούσαν τον λαό και έπνιγαν μέσα στο αίμα αγωνιστές, στρατιώτες, αλλά και άμαχους πληθυσμούς. Καίγανε, ρήμαζαν και σκόρπιζαν παντού τον τρόμο! «Ου σύνταγμας» έλεγαν! Οι δε μητέρες φοβέριζαν τα μικρά παιδιά τους: «φάε, γιατί θα φωνάξω τον σύνταγμα!».

Έτσι δίδαξαν το σύνταγμα στον λαό οι «καθηγητάδες» της Συνταγματικής Επιτροπής της Ύδρας, και έτσι το ενστερνίστηκαν οι Έλληνες μέσα από τις συχνές επαναλήψεις του μαθήματος, όπως τους το δίδασκε στη συνέχεια ο Κωλέττης και οι συνεργοί του³¹⁴.

Ο Ν. Δραγούμης, ως γραμματέας του Κυβερνήτη, διέσωσε αρκετά χρήσιμα στοιχεία. Μεταξύ άλλων γράφει: «...Και ξηράν την λέξιν σύνταγμα ακούων μετά το 1830 ο λαός έφριττεν όλος, την δε φρίκην αυτού μόνο ο παραστάς μάρτυς δύναται να κατανοήση, ουχί όμως και να περιγράψη. Η λέξις «σύνταγμα» αντήχει από περάτων έως περάτων της χώρας ως απαίσιον σύμβολον τρόμου, ως σατανικός γόος, εξαγγέλλων αρπαγάς, πυρκαϊάς, ατιμώσεις, φόνους... ενώ το όνομα του Κυβερ-

313 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 419.

314 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 708.

νήτου επέτρεχεν ηδύ εις τα χείλη πάντων, ... αντί συνταγματικού λιμού, ακολασίας, ολέθρου, σύνταγμα άρτου, ασφαλείας, διδασκαλίας, πίστεως...»³¹⁵.

Να λοιπόν πώς αντιλαμβάνοταν ο λαός το σύνταγμα, το οποίο τόσο πολύ κόπτονταν να εφαρμόσουν οι εχθροί του Κυβερνήτη. Απ' τον θόρυβο που προκάλεσε η προπαγάνδα αυτή, έδειξε να προβληματίζεται και ο Άγγλος πλοίαρχος Λάϋονς. Κάποια μέρα του Ιουλίου του 1830 κάλεσε τον Καποδίστρια πάνω στο πλοίο Μαδαγασκάρη με σκοπό να συζητήσουν τις εξελίξεις. Ο Κυβερνήτης τόνιζε στον Άγγλο πλοίαρχο ότι η αντιπολίτευση με τις ραδιουργίες της διαταράσσει την τάξη, που ο ίδιος αγωνίζεται να επιβάλλει. Ο πλοίαρχος του είπε ότι υπάρχει τρόπος που μπορεί να ματαιώσει τα σχέδια των αντιπάλων και να στερεώσει την εξουσία. Κι αυτός ο τρόπος είναι το σύνταγμα. Τότε ο Κυβερνήτης δείχνοντας παραστατικότητα τον οχτάχρονο γιο του πλοίαρχου, του είπε παραβολικά πως εάν σ' αυτό το παιδί δώσει ξυράφι, απ' την άγνοιά του θα κόψει το λαιμό του. Το ίδιο συμβαίνει και με τους αμαθείς λαούς. Το σύνταγμα μοιάζει με ξυράφι, στη χρήση του οποίου τα χέρια των Ελλήνων δεν γυμνάστηκαν και η ανατροφή τους υπήρξε δουλική³¹⁶.

Ο Καποδίστριας είχε απόλυτο δίκαιο, δεδομένου ότι τα «συντάγματα», με τα οποία ήθελε δήθεν να κυβερνήσει ο Μαυροκορδάτος, μονάχα σφαγές έφεραν. Ο Καποδίστριας εξακολουθούσε να πιστεύει ότι οι Έλληνες μόνο με την παιδεία θα μπορέσουν να δουν το φως και να καταλάβουν τι σημαίνει σύνταγμα. Και δεν αντιμετώπιζε μόνο την πολεμική των αντιπάλων του στο εσωτερικό. Μετά την επανάσταση στη Γαλλία και την επικράτηση του Λουδοβίκου Φίλιππου σε βάρος του Καρόλου Ι, οι δημοκρατικοί Γάλλοι θεωρούσαν τον Καποδίστρια αυταρχικό ηγεμόνα, όπως ήταν ο Κάρολος και ο Τσάρος Νικόλαος. Σε μια επιστολή³¹⁷ του προς τον Bory de Saint Vincent στις 8.09.1830 αναφέρει τα εξής ενδεικτικά:

«... Οι δημοκρατικά φρονούντες φίλοι σας στη Γαλλία, δεν καταλαβαίνουν ότι πολιτικά και ηθικά αυτός ο τόπος έχει καταπέσει ύστερα από τέσσερις αιώνες δουλείας και οκτώ έτη αναρχίας.

... Κατά τη γνώμη μου, πριν δοθεί Σύνταγμα, πρέπει για μερικά χρόνια ακόμη να προετοιμαστούν οι άνθρωποι για να γίνουν καλά κοινωνικά και πολιτικά όντα με τη μάθηση και την εργασία.

Δίνω τεράστια σημασία σε αυτά τα στοιχεία, δηλαδή να συστήσω σε κάθε κοινότητα ένα η περισσότερα αλληλοδιδασκτικά σχολεία: ... Μόλις γίνει αυτό οι άνθρωποι θα απαλλαχθούν από την πραγματική δουλεία που επιβάλλουν οι ισχυρότεροι, οι οποίοι τους καταπιέζουν...

315 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 783.

316 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 103.

317 Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Δ, σελ. 96.

Αν όμως πριν γίνουν όλα αυτά, εισαχθεί σύνταγμα, αυτό θα προστατέψει μόνο τα ατομικά συμφέροντα και οι ισχυροί θα χτίσουν πάλι «το κράτος» τους πάνω στην αμάθεια και αποκτήνωση του πλήθους.

Αν ένα τέτοιο κράτος κτισθεί, σύντομα θα αρχίσει η παρακμή του η θα καταστραφεί από μία νέα επανάσταση, η θα επιβληθεί μία νέα τυραννία και σε αυτές τις καταστάσεις εγώ δε θα γίνω συναίτιος».

Και ο τόσο μεγάλος θόρυβος που προκλήθηκε από το διαβόητο αυτό Σύνταγμα της Τροιζήνας, το οποίο ο Κυβερνήτης παραβίαζε με την κάθε του ενέργεια, συσπείρωσε εναντίον του Κυβερνήτη εκτός των «Συνταγματικών» της Ύδρας και τους αλήστου μνήμης Άγγλους «Φιλέλληνες»³¹⁸: Ντώνικς, Τσωρτς, Λη, Γκόρντον, Ούρκουατ, Φίνλεϋ κι άλλες βρετανικές «προσωπικότητες», που ντύνονταν φιλέλληνες και εξωθούσαν τους αντιφρονούντες να δημιουργήσουν προσωρινή Κυβέρνηση την οποία θα βοηθήσει οικονομικά ο Αρμοστής στην Κέρκυρα Άνταμ να διώξει τον Καποδίστρια και να αντικαταστήσει το υφιστάμενο καθεστώς. Μάλιστα παρακινούσαν τον παλικαρά και ταραξία Γρίβα να σκηνοθετήσει εξέγερση στη Δυτική Ελλάδα. Εκτός αυτού σημειώθηκαν αρκετές ανταρσίες στην Ανατολική Στερεά, στην Ύδρα, στη Μάνη, στην Αταλάντη.

Πάλι ο Μαυροκορδάτος θα ξεσηκώσει τον Τσάμη Καρατάσο να εξεγερθεί στη Ρούμελη. Είναι αυτός που, όταν το 1829 ο Υψηλάντης τον έστειλε στις Θερμοπύλες να φυλάξει τα Στενά, έφυγε, γιατί έλεγε ότι τον ενοχλούσαν τα κουνούπια, οπότε ο Ασλάν Μπέης πέρασε ανενόχλητος από τη Λαμία στην Αττική. Τώρα πάλι εξεγείρεται εναντίον του Κυβερνήτη, αλλά τα κυβερνητικά στρατεύματα θα τον απωθήσουν μέχρι τα τουρκικά σύνορα. Σ' ολόκληρη πια την Ελλάδα επικρατεί μια μόνιμη σύγχυση και ταραχή, ένας ανελέητος πόλεμος εναντίον του Κυβερνήτη, ο οποίος έφτασε πλέον ν' ακροβατεί πάνω σε τεντωμένο σκοινί. Και κοντά σ' αυτά τον Οκτώβρη του 1830 θα φτάσουν στο Ναύπλιο με την κορβέτα Σπέτσαι εξακόσιοι περίπου πρόσφυγες από την Κρήτη, όταν η φρουρά του κάστρου της Γραμβούσας παραδόθηκε στις τρεις συμμαχικές Δυνάμεις. Κατάφερε όμως με τιτάνιες προσπάθειες να ρυθμίσει και το θέμα των προσφύγων.

Βέβαια πάσχιζε με νύχια και με δόντια να κρατήσει την Ελλάδα όρθια. Όμως οι εχθροί του άπλωναν τα δίχτυα τους παντού, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Και σε τούτη τη συγκυρία που στο Παρίσι ανατράπηκε ο Κάρολος Ι, «ο φίλος του Τσάρου Νικόλαου και του Καποδίστρια», όπως ειρωνικά τον αποκαλούσαν οι αντίπαλοί του, και πήρε τον θρόνο ο φιλελεύθερος Λουδοβίκος Φίλιππος, μπορούσαν οι «Συνταγματικοί» να δράσουν εκ του ασφαλούς εναντίον του Κυβερ-

318 Dakin, D., 1983, σελ. 367.

νήτη μελετώντας μέσα από μυστικές οργανώσεις ακόμα και τη δολοφονία του.

Δεν είναι λοιπόν καθόλου τυχαίο που αυτόν τον καιρό βρέθηκε στο Παρίσι ο Νικόλαος Υψηλάντης ο οποίος προσφάτως είχε απολυθεί απ' τις Αυστριακές Φυλακές. Έτρεξε στο Παρίσι, όπου συγκροτήθηκε η μυστική εταιρεία «Ηρακλής», ως προέκταση εκείνης που είχε ήδη συγκροτηθεί στην Ύδρα από τους Μαυροκορδάτο και Ζωγράφο. Στο Παρίσι η «Εταιρεία» αυτή σκόπευε με τη βοήθεια της γαλλικής κυβέρνησης να δολοφονήσει τον Καποδίστρια και μυστικά για τον σκοπό αυτό συγκέντρωνε χρήματα. Βρισκόταν σε στενή συνεργασία με την Ύδρα. Ο κλοιός εναντίον του Κυβερνήτη στένευε από παντού. Επίσης στο Παρίσι ο ογδοντάχρονος πλέον Κοραΐς δεν σταματά με την πένα του να γράφει εναντίον του Κυβερνήτη, ώστε έγινε όργανο των «Συνταγματικών». Δημοσιεύει «διαλόγους»³¹⁹ μέσα στους οποίους οι Έλληνες κάνουν βίαιη επίθεση εναντίον του Καποδίστρια. Και ήταν τόσο κακά πληροφορημένος για τα ελληνικά πράγματα, ώστε φτάνει στο σημείο να θεωρεί τον Καποδίστρια όργανο των Φαναριωτών και των Ρώσων!

---

319 Dakin, D., 1983, σελ. 370.

E. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1831

1. Ο Καποδίστριας και η Μάνη (ή αυτός ή εμείς)

Για όποιον γνωρίζει γεγονότα, πρόσωπα και καταστάσεις που έλαβαν χώρα μέσα στο δωδεκαετή Αγώνα της ανεξαρτησίας των Ελλήνων (1821-1832), δε μένει η παραμικρή αμφιβολία ότι το 1831 είναι το έτος που σημάδεψε διά βίου και καταδίκασε την Ελλάδα, και την πέταξε μέσα στα Τάρταρα της διεθνούς πολιτικής. Πέρασαν από τότε περίπου διακόσια χρόνια, μέσα στα οποία προσπαθεί να σηκώσει κεφάλι, να βγει απ' τη βαρεία της καταδίκη, ν' ανασάνει, να δει για λίγο το φως, αλλά πάνω που αρχίζει να αχνοφέγγει κάποια ελπίδα, πάλι αντικρύζει τις αποτρόπαιες φιγούρες των συμμάχων της να ξετυλίγουν ολόγυρα της το συρματόπλεγμα της κάθειρξης. Οι αρχαίοι μιλούσαν για πίθο Δαναΐδων, για μαρτύριο του Τάνταλου, για τιμωρία του Σίσυφου...

Με την ανατολή του 1831 ο Κυβερνήτης ολοένα και περισσότερο ένιωθε να σφίγγει ολόγυρά του ο κλοιός του θανάτου. Οι «Συνταγματικοί» του Μαυροκορδάτου, του Κωλέττη και των Κουντουριώτηδων, ενώ μελετούσαν τον θάνατό του με μυστικές «οργανώσεις», έχουν περάσει ήδη σε φανερές και ωμές απειλές, καθώς εναντίον του «τυράννου» θα συστρατευτούν με τους Υδραίους και οι Μανιάτες με αιχμή του δόρατος την οικογένεια Μαυρομιχάλη, και κυρίως τον *pater familias*, Πετρόμπεη. Στο Ναύπλιο υπάρχουν και οι αντιπρόσβει των τριών δυνάμεων, καθώς και γαλλική φρουρά. Υποτίθεται ότι είναι οι τοποτηρητές των συμμάχων και μαζί με τους τρεις ναύαρχους Λάουονς, Λαλάντ και Ρίκορντ αποτελούν την εγγύηση της ησυχίας και της ειρήνης στο πολύπαθο ελληνικό κρατίδιο. Όμως, αν εξαιρέσουμε τους εκπροσώπους της Ρωσίας, δηλαδή τον αντιπρόσβυ Ρούκμαν και τον ναύαρχο Ρίκορντ, οι εκπρόσωποι της Αγγλίας και της Γαλλίας όχι μόνο ανέχονται τον πόλεμο εναντίον του Κυβερνήτη, αλλά ωμά πλέον κι αποκάλυπτα τον συντονίζουν.

Και πριν δούμε τα γεγονότα τα οποία οδήγησαν στη δολοφονία του Κυβερνήτη, καλό είναι στο σημείο αυτό να δούμε πώς αντέδρασαν οι Μανιάτες και ειδικά οι Μαυρομιχάληδες από την άφιξη του Κυβερνήτη στην Ελλάδα έως και την ειδική δολοφονία του. Και θα δούμε ότι απ' αρχής μέχρι τέλους οι άνθρωποι αυτοί σε κάθε τους ενέργεια φανέρωναν τις εκδικητικές τους προθέσεις εναντίον του απαιτώντας από αυτόν να μη θιγούν στο ελάχιστο τα πατροπαράδοτα πρόνοια της Μάνης, που δεν τόλμησαν να τα περιορίσουν ούτε οι Τούρκοι.

Κι ως προς αυτό ήταν όλοι τους ανένδοτοι. Ήταν οι Μανιάτες που σ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, αλλά και κατά τα χρόνια της Επανάστασης λει-

τουργούσαν ως κράτος εν κράτει με το νόμο της «βεντέτας». Και χώρια απ' αυτά ο Πετρόμπεης, απ' τη στιγμή που πάτησε το πόδι του στην Ελλάδα ο Καποδίστριας, του έδωσε να καταλάβει ότι για να είναι καλές οι σχέσεις τους, θα πρέπει ο Κυβερνήτης να ικανοποιεί στο ακέραιο κάθε χρηματική απαίτηση του Μπέη της Μάνης. Τον τίτλο αυτόν δεν τον απέβαλε ποτέ του! Κατά τα άλλα πολέμουσε τους Τούρκους για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Ίσως δεν καταλάβαινε ούτε αυτός ότι από την αδέκαστη κρίση της Ιστορίας δεν πρόκειται να ξεφύγει κανένας. Κι αποδείχτηκε ότι πάσχιζε να διώξει τους Τούρκους, για να είναι αυτός στη θέση τους. Μέχρι και τον θρόνο ονειρευόταν για τον εαυτό του! Ο Καποδίστριας σε γράμμα του στις 10 Ιουνίου 1830 γράφει μεταξύ άλλων³²⁰: «*Εν όσω υπάρχει η παρούσα γενεά, οι προύχοντες, ένεκα συμφερόντων και παθών συννεοόμενοι, θα παραλύωσι πάσαν οϊανδήποτε τάξιν πραγμάτων, ουδέποτε δε θα υποστηρίξωσι και, το χείριστον, ουδέποτε θα δημιουργήσωσι κυβέρνησιν...*». Διαβάζοντας καλά τη μικρή αυτή περικοπή αντιλαμβανόμαστε πόσο ρεαλιστικά τα είπε ο Καποδίστριας και πόσο προφητικά αποδεικνύονται τα λόγια του μέχρι και σήμερα.

Μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι ο Πετρόμπεης πίστευε στον Καποδίστρια και προσπάθησε πριν από την Επανάσταση να επικοινωνήσει μαζί του. Βεβαίως! Αλλά ζητούσε 1.000.000 γρόσια για να ορκιστεί μέλος της Φιλικής! Φυσικά ο Καποδίστριας δε μπορούσε ν' αναλάβει ούτε την ηθική, ούτε την οικονομική ευθύνη μιας οργάνωσης, της οποίας δεν ήταν μέλος. Το 1824του έγραψε και πάλι προσκαλώντας τον να έρθει στην Ελλάδα. Και μάλιστα έστειλε επιστολές και σε άλλους επιφανείς ζητώντας τη βοήθειά τους, με σκοπό να πειστεί ο Καποδίστριας και να έρθει στην Ελλάδα. Κι όταν τελικά ήρθε ως Κυβερνήτης, έτρεξε απ' τους πρώτους να τον υποδεχτεί. Μάλιστα ο Καποδίστριας στην πρώτη κυβέρνηση που σχημάτισε τον διόρισε «Πρόβουλο» του τμήματος των στρατιωτικών. Με τα σημερινά δεδομένα ο Πετρόμπεης έγινε ένας υπερυπουργός εθνικής άμυνας.

Ωστόσο, απ' τον πρώτο καιρό της διακυβέρνησης, όταν είδε ότι ο Κυβερνήτης, στην προσπάθειά του να οργανώσει το κράτος, στόχευε να καταργήσει τα προνόμια που ως τώρα είχαν οι Μαυρομιχαλαίοι, δηλαδή τους φόρους του λαδιού και των βελανιδιών, καθώς και τους δασμούς από τα τελωνεία των λιμανιών, τα οποία είχαν υπομισθώσει από τους Τούρκους και επί γενεές τα εκμεταλλεύονταν η οικογένεια Μαυρομιχάλη και τελευταία ο Πετρόμπεης, τα αδέρφια του, οι γιοι τους, καθώς και οι υπόλοιποι Μανιάτες και αντέδρασαν όλοι τους εξαρχής προσπαθώντας με νύχια και με δόντια να διατηρήσουν τα κεκτημένα τους. Και είχαν την απαίτηση να τα σεβαστεί ο Κυβερνήτης, όπως ως τώ-

320 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 106-107.

ρα, τα σεβάστηκε ο Μαυροκορδάτος με τις συνταγματικές «κυβερνήσεις» του. Και επειδή ο Πετρόμπεης ήταν συνηθισμένος να σκορπάει αρκετά χρήματα αριστερά και δεξιά, για να εξαγοράζει συνειδήσεις και να έχει πολύ κόσμο υποχρεωμένο, με το που είδε ότι έχανε τα εισοδήματά του από τις πηγές που προαναφέρθηκαν, άρχισε να ζητάει κάθε τόσο χρήματα από τον Κυβερνήτη με την αιτιολογία ότι η οικογένειά του ζόδεψε τα πάντα στον Αγώνα.

Υπάρχουν δυο χαρακτηριστικά περιστατικά, που φανερώνουν την υπερβολή του Μπέη της Μάνης. Τον Μάρτη του '29 ζήτησε 50.000 γρόσια, λες κι ο Καποδίστριας είχε ως μοναδική του ασχολία, αλλά και τη δυνατότητα να κόβει χρήματα και να τα μοιράζει αφειδώς σ' όποιον τα ζητούσε. Κι όταν απ' τον Κυβερνήτη πήρε την απάντηση «*ουκ αν λάβοις παρά του μη έχοντος*», πρότεινε ως αντιστάθμισμα να του παραχωρήσει την Εύβοια, για να απολαύσει τα αγαθά της και να ζη αξιοπρεπώς στα γεράματά του! Βεβαίως. Υπάρχει κι αυτό σε έκθεση του αυστριακού πρεσβευτή Πρόκες φον Όστεν³²¹. Η Μάνη δική του. Τώρα ήθελε και την Εύβοια! Και σωστά έπραττε, διότι είχε δύο γιους, Γεώργιο και Αναστάσιο. Και γιατί να μοιράσει τη Μάνη στα δύο τη στιγμή που υπήρχε και η Εύβοια;

Αλλά ο Ν. Δραγούμης³²² μας διέσωσε το δεύτερο σημαντικό περιστατικό. Είναι 7 Ιανουαρίου, του Αγίου Ιωάννου, ονομαστική γιορτή του Κυβερνήτη. Τη μέρα αυτή συνήθιζε ο Καποδίστριας να δέχεται επισκέψεις, και βεβαίως απάλλαζε από την υπηρεσία και τους υπαλλήλους του. Όμως ας αφήσουμε τον Ν. Δραγούμη να μας αφηγηθεί το συμβάν: «*...και αναγκασθείς να υποβάλω δύο έγγραφα προς υπογραφήν, εισήλθον εις την αίθουσαν της υποδοχής και ευρών αυτόν όρθιον, άμα ιδών με: “Τι είδους άνθρωποι είσθε!” ανέκραξεν “ούτε εις την εορτήν μου με αφήνετε να αναπνεύσω”. “Εξοχότατε”, απεκρίθην, “τα έγγραφά μοι εφάνησαν κατεπείγοντα. Αν όμως αγαπάτε, αναχωρώ”. Και ητοιμάσθην να απέλθω. “Μείνε” αναφώνησε “δεν εννοώ σε. Δεν είδες ποίος εξήρχετο; Μάλιστα, ο γέρον Μαυρομιχάλης. Ευθύς μετά το εις χρόνους πολλούς μου εξήτησε γρόσια! Και αιωνίως γρόσια...”*». Η αντίδραση αυτή του πράου και άκρως συνετού Καποδίστρια φανερώνει ότι δε μπορούσε πλέον να τους αντέξει.

Αλλά την άνοιξη του 1830 εκδηλώθηκε στην Ακρόπολη της Μάνης στάση εναντίον των κρατικών αρχών, καθώς οι Μανιάτες αρνήθηκαν να πληρώσουν τους φόρους. Πρωτοστατεί ο αδερφός του Πετρόμπεη, Τζανής. Ο Κυβερνήτης κάλεσε στο Ναύπλιο για να δώσουν εξηγήσεις τον Τζανή, τον γιό του Κατσάκο, τον Κωνσταντή και τον Μπεηζαδέ Γιωργάκη. Κι όταν ήρθαν, οι αρχές συνέλαβαν τον Τζανή και τον Κατσάκο, οι οποίοι ήταν καταζητούμενοι, ο πρώτος για

321 Πρόκες-Όστεν, Αντ., 1868-1869, τόμ. 2, σελ. 477.

322 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 165.

φόνο κι ο δεύτερος για απόπειρα φόνου. Φυλακίστηκαν στο Παλαμήδι κι αργότερα μεταφέρθηκαν, κατά παράδοση, στο Άργος. Οπωσδήποτε η σύλληψη αυτή εξώθησε τους Μανιάτες στα άκρα. Συγκεντρώθηκαν περίπου 5.000 άντρες και ήταν έτοιμοι να χτυπήσουν την Καλαμάτα. Τότε ο Κυβερνήτης στέλνει τον Αυγουστίνο και τον Ρίκορντ για να κατευνάσουν τα πνεύματα αλλά τελικά η κατάσταση οδηγήθηκε εκτός ελέγχου.

Ο Κωνσταντής Μαυρομιχάλης, ενώ βρισκόταν στο Ναύπλιο και υποτίθεται έδινε εξηγήσεις στον Κυβερνήτη, αφού συνεννοήθηκε με τον αδερφό του Πετρόμπεη, που ήταν γεροϋσιαστής, έφυγε κρυφά και ήρθε σε επαφή με τους Υδραίους, οι οποίοι του έστειλαν για βοήθεια τρία καράβια, για να χτυπήσει την Καλαμάτα. Η κυβέρνηση έστειλε στην Καλαμάτα εναντίον των Μανιατών τον Γενναίο Κολοκοτρώνη με ένα τάγμα Ρουμελιωτών. Κι όπως έφτασαν οι Μανιάτες και πολιορκούσαν τον Γενναίο, οι Ρουμελιώτες, αφού εξαπατήθηκαν από τους Μανιάτες, πήγαν με το μέρος τους. Έτσι ο Γενναίος γύρισε πίσω άπρακτος. Η Καλαμάτα λεηλατήθηκε, και γλίτωσαν μόνο κάποια σπίτια «Συνταγματικών», αφού πρώτα οι στασιαστές όρμησαν στο διοικητήριο του Λιμενιού, άδειασαν το ταμείο και έδωξαν τον διοικητή του. Βρισκόμαστε στον Δεκέμβρη του 1830.

Ο Πετρόμπεης εγκαταλείπει τη θέση του γεροϋσιαστή χωρίς την άδεια του Κυβερνήτη και με το πλοίο του Γκόρντον πήγε στην Ζάκυνθο κι από εκεί με νοικιασμένο καραβάκι έφυγε για την Μάνη. Στο μεταξύ εκδόθηκε ένταλμα σύλληψής του και ανέλαβε να τον συλλάβει ο Κανάρης, ο οποίος παρακολουθεί τις κινήσεις του Πετρόμπεη. Κι όπως έπιασε κακοκαιρία και ο Πετρόμπεης κατέπλευσε στο Κατάκολο, ο Κανάρης τον προσκάλεσε στο πλοίο του τάχα για να συζητήσουν ήρεμα την κατάσταση. Εκεί τον συνέλαβε και τον οδήγησε στο Ναύπλιο. Τότε ο Κυβερνήτης διέταξε να τον κλείσουν στο φρούριο Ιτς Καλέ, αφού για πολλοστή φορά του είπε με οργή: «Εικοσιπέντε είσθε οι φθορείς του Έθνους»³²³. Και στο μουντρούμι του Ιτς Καλέ θα παραμείνει εννέα μήνες χωρίς ωστόσο να εκδοθεί καταδικαστική απόφαση εναντίον του.

Στο μεταξύ ο Κωνσταντής, όταν πληροφορήθηκε τη σύλληψη του Πετρόμπεη γύρισε στο Ναύπλιο για να παρακαλέσει τον Καποδίστρια ν' αφήσει ελεύθερο τον αδερφό του. Η οργή όμως του Κυβερνήτη ήταν τόση και τέτοια, ώστε έβαλε και τον Κωνσταντή και τον ανιψιό του Γεωργάκη υπό επιτήρηση και τους απαγόρευσε να ξαναβγούν από το Ναύπλιο. Μάλιστα τους έβαλαν και δυο φρουρούς, για να παρακολουθούν κάθε τους κίνηση, τον Ι. Καραγιάννη και τον

³²³ Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 463. Η φράση αυτή βάρυνε τόσο τον Μπέη της Μάνης, ώστε για όλη την υπόλοιπη ζωή του δεν το συγχώρεσε ποτέ στον Καποδίστρια και το άφησε ως παρακαταθήκη στις επερχόμενες γενιές. Εξάλλου δε σταμάτησε να πιστεύει ότι η οικογένειά του επί Καποδίστρια από βασιλιάδες έγιναν ζητιάνοι.

Α. Γεωργίου, παιδιά αγράμματα τα οποία δεν άργησαν οι δυο Μαυρομιχάληδες να εξαγοράσουν, κι από φρουρούς να τους κάνουν συνεργούς στο έγκλημα που σχεδίαζαν. Για να καταστείλει την ανταρσία ο Κυβερνήτης αναγκάστηκε να πάρει πολύ σκληρά μέτρα. Και τούτο γιατί όπως πήγαιναν τα πράγματα, ο εμφύλιος φαινόταν πολύ κοντά. Ήδη είχε ξεκινήσει... Φαινόταν στα λόγια και στις διαθέσεις των αντιμαχόμενων μερών πάνω από έναν χρόνο. Εάν υποχωρούσε στις συνεχείς απαιτήσεις, κανείς δε μπορούσε στη συνέχεια να προβλέψει το όριο των υποχωρήσεων που θα αναγκαζόταν να κάνει. Έτσι, το 1831 ανέτειλε με την εξάρθρωση των Μαυρομιχαλαίων, καθώς οι Τζανής, Κατσάκος και Πετρόμπεης βρίσκονταν στη φυλακή, ενώ οι Κωνσταντής και Γιωργάκης τελούν υπό επιτήρηση μέσα στο Ναύπλιο για να μη δραπετεύσουν. Παντού στην Ελλάδα ακούγεται το σύνθημα: «θάνατος στον τύραννο». Από τα ύποπτα κέντρα του Παρισιού και του Λονδίνου στέλνονται μηνύματα συμπαράστασης στον «αγώνα» των «Συνταγματικών» και στήριξη στους επίδοξους δολοφόνους. Το συμβόλαιο έχει ήδη υπογραφεί. Το οικονομικό μέρος έχει κλείσει. Στην Ύδρα υπάρχουν εφοπλιστές πρόθυμοι...

2. Ταξίδι αστραπή του Κυβερνήτη στην Αθήνα

Αρχές Ιανουαρίου του 1831. Οι φήμες για την επικείμενη δολοφονία του Κυβερνήτη εξαπλώνονται παντού. Άνθρωποι του περιβάλλοντός του του επισημαίνουν σε καθημερινή βάση τους κινδύνους και μάλιστα κάποιοι τον συμβουλεύουν ακόμα και να φύγει, ενώ άλλοι τον παρακινούν να κινήσει τον στρατό εναντίον των αντιφρονούντων. Με το ταχυδρομείο του λαβαίνει συχνά εφημερίδες του Παρισιού και κυρίως του Λονδίνου, που γράφουν εναντίον του άρθρα ανυπόστατα και συκοφαντικά. Απ' την άλλη τον βασάνιζε όλο και πιο πολύ το γεγονός ότι σε λίγο έκλεινε χρόνος από το πρωτόκολλο της 22/3 Φεβρουαρίου και οι Τούρκοι δεν είχαν ακόμα εκκενώσει την Εύβοια και την Αττική. Επιπλέον μαθαίνει ότι έχουν έρθει οι ξένοι επίτροποι για τη χάραξη της οροθετικής γραμμής που προέβλεπε το ανωτέρω πρωτόκολλο. Οι επίτροποι αυτοί στις αρχές του 1831, ύστερα από αρκετή σκόπιμη καθυστέρηση του Ρώσου και του Γάλλου, πήγαν επί τόπου και συναντήθηκαν με τους αντιπρόσβεις των τριών Δυνάμεων, καθώς και με τον Τούρκο επίτροπο Χατζή Ισμαήλ Μπέη, με θέμα την εκκένωση της Αττικής και της Εύβοιας από τους Τούρκους, αλλά και την εγκατάλειψη του Αμβρακικού και της Βόνιτσας από τους Έλληνες. Για το τελευταίο ο Κυβερνήτης κρατούσε άμυνα, γιατί είχε την ενθάρρυνση της Ρωσίας, αλλά και γιατί είχε μάθει, από καλά πληροφορημένες πηγές του, ότι τελικά τα σύνορα θα φτάσουν στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού και θα του δοθεί και οικονομική βοήθεια.

Εξάλλου μονάχα στη Ρωσία στήριζε τελευταία τις ελπίδες του. Και τον προβλημάτιζε έντονα το θέμα της εκκένωσης της Αττικής και της Εύβοιας. Μάλιστα ο Ομέρ πασάς του είχε προτείνει να αγοράσει όλα τα κτήματα της Αττικής με 200-300.000 ισπανικά τάληρα, έτσι ώστε να αποζημιωθούν οι Τούρκοι που επρόκειτο να φύγουν. Ο Καποδίστριας υποσχέθηκε ότι θα αναζητήσει το ποσό αυτό και θα προβεί στην συνέχεια στην αγορά, λέγοντας στον Ομέρ ότι μπορούν σιγά-σιγά οι Τούρκοι να φεύγουν. Το θεώρησε λοιπόν καλό να τρέξει ο ίδιος στην Αθήνα και να έχει προσωπική άποψη. Φοβόταν μήπως τα κτήματα των υπό φυγήν Τούρκων καταφέρουν και τα αγοράσουν αετονύχηδες ιδιώτες, Έλληνες και ξένοι. Ήδη υπήρχε η φήμη ότι, όπου να' ναι, καταφθάνουν Ευρωπαίοι για την αγορά εκτάσεων στην Αττική και ότι Έλληνες και Τούρκοι στην Αθήνα ξεπουλούσαν τα υπάρχοντά τους. Και εκτός από αυτόν τον κίνδυνο η επιτροπή, που είχε ορίσει ο Καποδίστριας για τη διαχείριση των κρατικών κτημάτων ή εκείνων που ανήκουν σε τζαμιά, είτε από άγνοια, είτε από αδιαφορία, είτε ακόμη κι από διάθεση αδικίας δεν έκανε σωστά τη δουλειά της.

Φτάνοντας στον Πειραιά συνάντησε Τούρκους φορτωμένους με ό,τι μπορούσαν να φέρουν μαζί τους να επιβιβάζονται στα καράβια παίρνοντας τον δρόμο της προσφυγιάς. Θυμήθηκε με λύπη του, που πριν τρεις μήνες δέχτηκε στο Ναύπλιο περίπου εξακόσιους Κρητικούς. Ζήτησε στο Φάληρο να του υποδείξουν το σημείο που σκοτώθηκε ο Καραϊσκάκης, όπου γονάτισε στο χώμα και προσκύνησε τον ήρωα. Στην Αθήνα συνάντησε τους προκρίτους, αλλά και αρκετούς υποψήφιους αγοραστές, μεταξύ των οποίων και τη γνωστή του Δούκισσα της Πλακεντίας³²⁴, η οποία ήρθε με τη κόρη της και αγόρασε σπουδαίες εκτάσεις. Όπως βεβαίως κι αρκετούς άλλους. Πήγε στην Αθήνα, για να περιώσει ό,τι μπορούσε.

Αξίζει όμως να σημειώσουμε το εξής: Ο στρατηγός Ιωάννης Ράγκος αγόρασε από Τούρκο ιδιώτη τη Δεκέλεια (Τατόι), όπου αργότερα έγινε το τεράστιο βασιλικό κτήμα. Ο Καποδίστριας έπεισε τον Ράγκο να επιστρέψει την έκταση με την ελπίδα ότι θα γίνει κτήμα εθνικό! Δεκαετίες αργότερα το κτήμα αυτό θα το αγοράσει ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ από τον Σκαρλάτο Σούτσο. Πάντως ο Κυβερνήτης έκανε μια απεγνωσμένη προσπάθεια με την προσδοκία να περισώσει την εθνική περιουσία! Να ένας ακόμη λόγος για τον οποίο έπρεπε να θανατωθεί!

³²⁴ Πρόκειται για Γαλλίδα Σοφία Μαρβουά, η οποία με την κόρη της Ελίζα έμεινε πολλά χρόνια στην Αθήνα και απέκτησε πολλά ακίνητα. Ο μύθος της παραμένει ζωντανός. Η βιαστική επίσκεψη του Καποδίστρια στην Αθήνα είχε ως σκοπό να βάλει τέρμα στις αρπακτικές διαθέσεις των ξένων κυρίως επίδοξων αγοραστών, μεταξύ των οποίων και της ίδιας. Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι κατά τη δολοφονία του Καποδίστρια, όταν η δούκισσα βρισκόταν σε ταξίδι στην Ιταλία, στο άκουσμα της είδησης δημοσίευσε έντυπο υπέρ των Μαυρομιχαλίων που έσωσαν την Ελλάδα από τον τύραννο. βλ. Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη, τόμ. 20, σελ. 706.

Αυτός έτρεχε με την υγεία του κλονισμένη να περισώσει ό,τι μπορεί και πίσω του η οχιά έχει σηκώσει ήδη το κεφάλι και περιμένει. Και κατά την επιστροφή του από την Αθήνα αποφάσισε να αναθέσει στην αστυνομία να ερευνησει τα σχετικά με τη δολοφονική “εταιρεία Ηρακλέους” στην Ύδρα, η οποία βρισκόταν σε επαφή με την οργάνωση που είχε ιδρύσει στο Παρίσι ο Νικόλαος Υψηλάντης. Κι είναι ένα απ’ τα πολλά ιστορικά παράδοξα. Απ’ τους αδερφούς Υψηλάντη, που το 1821 και οι τέσσερις ξεκίνησαν την Ελληνική Επανάσταση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, στην πορεία θα παρατηρήσουμε τα ακόλουθα: Ο Αλέξανδρος μέχρι τις αρχές του 1828 ζούσε με το όνειρο να δει τον Καποδίστρια Κυβερνήτη της Ελλάδας κι ύστερα ας πεθάνει! Η δέησή του εισακούστηκε. Ο Δημήτριος μέχρι το τέλος της ζωής του έμεινε πιστός στο Έθνος και στον Καποδίστρια. Ο Νικόλαος μετά την αποφυλάκισή του πήγε στο Παρίσι ως επίδοξος δολοφόνος του Καποδίστρια! Για τον Γεώργιο, τέλος, παραδίδονται ορισμένες ανεπιβεβαιώτες πληροφορίες.

3. Το μεγάλο δίλημμα

Γυρνώντας λοιπόν στο Ναύπλιο διέταξε αμέσως να ξεκινήσει η έρευνα σχετικά με τη δολοφονική εταιρεία. Πληροφορείται όμως ότι στο Λιμένι της Μάνης οι Μαυρομιχαλαίοι και οι οπαδοί τους σήκωσαν μπαϊράκι εναντίον του καθεστώτος. Οι κάτοικοι περιφέρονταν κρατώντας σημαία, στην οποία απεικονίζονταν ο Λυκούργος και ο Λεωνίδας, και φώναζαν τις λέξεις «Ελευθεροτυπία» και «Σύνταγμα». Και παντού κυμάτιζε η τρίχρωμη γαλλική σημαία. Κι όλα αυτά, σύμφωνα με αυστριακές εκθέσεις³²⁵, υποκινούνταν από το Παρίσι. Μάλιστα ο στρατηγός Λαφαγέτ, αρχηγός της επαναστατικής εταιρείας των Παρισίων, έλεγε πως ήταν έτοιμος να έρθει στην Ελλάδα, με σκοπό να συντάξει και να επιβάλει Σύνταγμα...

Ο Κυβερνήτης βρίσκεται πλέον σε αδιέξοδο. Παίρνει ευθύς και γράφει³²⁶ στον Ελβετό φίλο του Εϋνάρδο: *«Η δυσχερής αυτή Ελλάς κινδυνεύει σήμερα να πάθει νέαν συμφοράν. Κακοπράγμονες άνθρωποι παντοίου είδους και χρώματος ανακινούν τα πνεύματα των καθεστώτων, εμψυχούμενοι έξωθεν δι’ υποσχέσεων πλουσίων χορηγημάτων... Δεν είναι όμως απίθανον να εξωθηθούν εις το τέλος αυτοί οι άθλιοι και εις εγκλήματα φανερά... Τότε η απόφασις είναι να ενισχύσω το προς τους νόμους σέβας και να διατηρήσω την τάξιν, μη φειδόμενος ουδενός των ενόχων...»*. Στις λίγες αυτές γραμμές, και τη δολοφονία του προμαντεύει και τους διαχρονικούς στόχους των «προστάτιδων» Δυνάμεων καταγράφει.

325 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 372.

326 Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Γ, σελ. 325.

Έφτασε πλέον η στιγμή που το εμπέδωσε καλά. Οι πάντες γύρω του, πέρα βέβαια από τον απλό λαό και λίγους επώνυμους αγωνιστές, κινούνταν εναντίον του απειλητικότερα. Και επί πλέον τώρα έβλεπε τα πράγματα πιο καθαρά από ποτέ. Εάν συνέχιζε να μένει στην Ελλάδα, η δολοφονία του ήταν πιά ζήτημα ευνοϊκής για τους αντιπάλους του συγκυρίας. Έπειτα τελευταία βασανίζοταν απεριόριστα με το ζήτημα της υγείας του. Συχνοί πονοκέφαλοι, ίλιγγοι, ζαλάδες. Και δεν ήταν λίγες οι φορές που ονειρευόταν την Κέρκυρα, το οικογενειακό του κτήμα, την ηρεμία του. Και τόσο πολύ το λαχταρούσε να γυρίσει εκεί, ώστε να περάσει τα τελευταία του χρόνια μελετώντας ξανά τον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, τον Όμηρο. Άλλες φορές πάλι νοσταλγούσε τη Γενεύη κι έπιανε και έγραφε τις νοσταλγικές του σκέψεις στον Εϋνάρδο να περάσει μαζί του στην Ελβετία το τέλος του βίου του. Για τυχόν επιστροφή του στη Ρωσία, όπου τον περίμενε η Ρωζάνδρα, δεν το συζητούσε πια. Φοβόταν ότι το γέρικο κορμί του δε θα άντεχε πια στο κρύο. Ωστόσο η σκέψη του από τη Ρωσία δεν έφευγε. Ο Τσάρος, ο Λίβεν, ο Νέσσελροντ, ο Αλέξανδρος Στούρτζας, η Ρωζάνδρα...

Ήξερε πολύ καλά ότι αν έφευγε απ' την Ελλάδα θα έσωζε τη ζωή του και θα περνούσε το υπόλοιπο του βίου του ήρεμα, ειρηνικά, δημιουργικά. Θα μπορούσε έτσι να προσφέρει κάτι και στον εαυτό του, που τόσο πολύ τον είχε παραμελήσει όλα του τα χρόνια έχοντας αναλωθεί για την Ελλάδα. Και θα ήταν αυτό μια δικαίωση, μια επιβράβευση ενός αγώνα τιτάνιου. Απ' την άλλη, ήταν υπερβέβαιος ότι αν παρέμενε στην Ελλάδα, πιστός στο άχαρο έργο που είχε αναλάβει, η μέρα της δολοφονίας του ολοένα και πλησίαζε. Και παρόλο που είχε τον λαό με το μέρος του, και διέθετε τώρα αρκετά χρήματα για να αντιμετωπίσει τους εχθρούς του, οι οποίοι δεν είχαν τα μέσα να αντιπαραταχτούν σε περίπτωση που ο Κυβερνήτης κινούσε εναντίον τους τις δυνάμεις του, επ' ουδενί δεν ήθελε να προκαλέσει αιματοχυσία.

Ο Κολοκοτρώνης συχνά τον συμβούλευε να τους ξεπαστρέψει όλους έναν έναν. Του απαντούσε ότι ήρθε για να κυβερνήσει τους Έλληνες κι όχι να τους φάει... Φυσικά ο Γέρος του Μοριά λειτουργούσε με το «στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα». Γιατί όταν πριν οχτώ χρόνια τον συμβούλευε ο Ανδρούτσος να ξεκάνουν τους προύχοντες, ο Γέρος έλεγε ότι δε μαγαρίζει τα χέρια του μ' αυτούς. Τώρα που αντιλαμβάνεται πόσο δίκιο είχε ο Οδυσσέας, όταν τον παρακαλούσε, τώρα συνειδητοποιεί το μεγάλο του λάθος. Απλώς έμενε δίπλα στον Κυβερνήτη με την αίσθηση ότι τον προστατεύει. Αλλά, παρόλο που τα καθημερινά προβλήματα ένιωθε ότι μπορούσε να τα αντιμετωπίζει, μέρα με τη μέρα όλο και πιο πολύ συνειδητοποιούσε ότι ήταν αδύνατο πλέον να κυβερνήσει σύμφωνα με τα ιδεώδη του, κι ο πειρασμός που ένιωθε να εγκαταλείψει το άχαρο έργο του ήταν μεγάλος. Τελικά η πλάστιγγα έγειρε στο να παραμείνει. Ο πα-

τριωτισμός του σε συνδυασμό με την αίσθηση της προσωπικής του αξίας συνεχώς υπερίσχυε. Εάν έφευγε θα έσωζε τον εαυτό του αλλά θα χανόταν η Ελλάδα και μαζί το έργο του. Εάν έμενε θα έχανε τη ζωή του, αλλά η θυσία του αυτή θα αποτελούσε τη σωτηρία της Ελλάδας. Προτίμησε λοιπόν να σώσει την πατρίδα του με τη δική του σταύρωση. Και δικαιώθηκε πέρα ως πέρα από τον αδέκαστο κριτή της Ιστορίας. Ταύτισε το όνομά του με την Ελλάδα. Με τη σωτηρία της Ελλάδας.

Και παρόλο που γνώριζε την κατάληξή του, παρηγοριόταν με την ιδέα της παιδείας. Πίστευε, θα τολμήσω να πω, με πολλή αφέλεια, ότι τα σχολεία που ίδρυσε, στο μέλλον θα δημιουργήσουν νέες γενιές Ελλήνων απαλλαγμένες απ' τη ραδιουργία των Φαναριωτών, απ' τον πατερναλισμό των κοτζαμπάσηδων, απ' τον ραγιαδισμό των εθελότυφλων συνειδήσεων ή ακόμα κι απ' την ανευθυνότητα των «λογιωτάτων». Πίστευε ότι έρριξε τον σπόρο της παιδείας, για να φυτρώσουν απ' αυτή «οι υπέροχοι άνθρωποι», τέτοιοι που συνάντησε στην Ελβετία. Δυστυχώς όμως έκρινε τον κόσμο με τα δικά του αγνά και άδοξα κριτήρια. Κι ίσως δεν μπόρεσε ή δεν θέλησε να καταλάβει ότι άλλη ιδιοσυγκρασία έχουν οι Ελβετοί κι άλλοι οι Έλληνες. Και είναι να απορεί κανείς πώς αυτό το τεράστιο μυαλό δεν μπόρεσε να καταλάβει ότι οι Έλληνες πέτυχαν κάτι το ανεπανάληπτο στον κόσμο! Τα μοναδικά πλεονεκτήματα που κληρονόμησαν από τους αρχαίους Έλληνες κατάφεραν και τα μετέτρεψαν σε αδιόρθωτα μειονεκτήματα. Κι είναι επίσης να απορεί κανείς πώς αυτός ο τόσο διορατικός νους δεν μπόρεσε να προβλέψει ότι οι Έλληνες στο εξής «θα ζουν και θα ζέρονται» με όλα τους τα ελαττώματα. Εξακολουθούσε να μισοελπίζει ότι οι προστάτιδες Δυνάμεις θα τον βοηθούσαν, ακόμη κι αν σταματούσε να τους στέλνει εκθέσεις με τον σκοπό αυτό! Και για πολλοστή φορά τους τόνιζε ότι πρέπει να στείλουν έναν ηγεμόνα κατάλληλα εφοδιασμένο, για να κυβερνήσει την Ελλάδα, ώστε στη συνέχεια να μπορέσει ο ίδιος να αποσυρθεί. Τους μιλούσε για ηγεμόνα ικανό, ενώ γνώριζε άριστα ότι οι τρεις Δυνάμεις έχουν τη λύση έτοιμη.

Κι αυτός ο ικανός ηγεμών δεν ήταν άλλος απ' τον 16χρονο, δευτερότοκο γιο του Λουδοβίκου της Βαυαρίας Όθωνα. Βέβαια υπήρξαν κάποια παζαρέματα, ως συνήθως, αλλά τελικά όλες οι δυσκολίες ξεπεράστηκαν. Το αν ήταν ορθόδοξος, το αν ήταν ανήλικος, ή τούτο ή εκείνο ποσώς τους ενδιέφερε. Η ουσία ήταν να τον επιβάλλουν στην Ελλάδα ως έναν ελέω θεού μονάρχη, που δε θα παραχωρήσει στους Έλληνες συνταγματικές ελευθερίες. Αυτή ήταν η πρόταση του Τσάρου Νικολάου που τη δέχτηκε αμέσως η Γαλλία, οπότε αναγκάστηκε στη συνέχεια να συμφωνήσει και η Αγγλία. Ο Τσάρος είχε κάθε λόγο να τα έχει καλά με τον Λουδοβίκο, επειδή στόχευε αργότερα να κάνει τον Όθωνα γαμπρό! Και οπωσδήποτε ήθελε την κόρη του Όλγα σύζυγο ενός απόλυτου μονάρχη σε

μια Ελλάδα με διευρυμένα όρια! Και παρασκηνακά εργάστηκε γι' αυτό και οπωσδήποτε θα φρόντισε να ενημερώσει και τον Καποδίστρια.

Έτσι την 1/13 Φεβρουαρίου 1831 οι τρεις Δυνάμεις υπέγραψαν πρωτόκολλο με το οποίο πρόσφεραν τον θρόνο της Ελλάδας στον Όθωνα. Ας σημειωθεί ότι εκείνη την εποχή ο Τσάρος δεν είχε αντιληφθεί ότι ο Όθων ήταν άνθρωπος μειωμένης πνευματικότητας και με αρκετά κουσούρια πάνω του. Το έμαθε αργότερα. Οπότε τον φύτεψε στην Ελλάδα, αλλά χωρίς να τον θέλει πια ως γαμπρό του... Η είδηση ότι οι Δυνάμεις επέλεξαν τον Όθωνα ως βασιλιά της Ελλάδας έφτασε στην Ελλάδα αρκετά νωρίς. Και φυσικά

στους υποψήφιους δολοφόνους του Κυβερνήτη πρόσθεσε ένα ακόμα επιχείρημα εναντίον του. Ερχόμενος ο Όθων υπήρχε φόβος να γίνει ο Καποδίστριας αντιβασιλιάς και να συνεχίσει να ελέγχει την κατάσταση. Συνεπώς ή θα τον διώξουν ή θα τον δολοφονήσουν...

Εικόνα 36. Ο Τσάρος Νικόλαος Α΄.

4. Ο «ελεύθερος» Τύπος εναντίον του «τυράννου».

Άλλη μια ειρωνεία της τύχης. Ο Καποδίστριας απ' τις πρώτες μέρες που ανέλαβε τη διακυβέρνηση ενθάρρυνε σε πολύ μεγάλο βαθμό την ελευθεροτυπία. Και για τον σκοπό αυτό και στην Αίγινα και στο Ναύπλιο ίδρυσε μεγάλα τυπογραφεία, στα οποία με δαπάνες δικές του ή με πληρωμή του εκδότη επιτρέπονταν εκδόσεις συγγραμμάτων οποιωνδήποτε ελεύθερων ιδεών. Ο Εμ. Αντωνιάδης είχε συστήσει τυπογραφείο στο οποίο εξέδιδε την εφημερίδα «Ηώς». Τον Μάρτιο του 1831, αφού είχε ήδη επιστρέψει από το Παρίσι, όπου με χρήματα του Καποδίστρια και του Εϋνάρδου ολοκλήρωσε τις νομικές του σπουδές, έρχεται στο Ναύπλιο ο Αναστάσιος Πολυζωίδης και ανέλαβε την έκδοση της εφημερίδας «Απόλλων». Το πρόσωπο αυτό πρόκειται στο εξής να απασχολήσει με τα έργα του και την κοινή γνώμη και τη νομική επιστήμη, αλλά και την Ιστορία. Αυτός, μέσα από την εφημερίδα του στην οποία σε καθημερινή βάση αρ-

θρογραφούσε, πολέμησε τον Καποδίστρια περισσότερο από κάθε άλλον από τις 16 Μαρτίου 1831 μέχρι και τη δολοφονία του Κυβερνήτη.

Τόσο η «*Ηώς*» όσο κι ο «*Απόλλων*» άρχισαν να επιτίθενται εναντίον του Καποδίστρια με ακατάσχετες ύβρεις. Προδότη τον ανέβαζαν, τύραννο τον κατέβαζαν. Βλέποντάς τα όλα αυτά ο Κυβερνήτης αναγκάστηκε να λάβει μέτρα σύμφωνα με τα οποία απαγόρευε στον τύπο να δημοσιεύει κείμενα εναντίον της θρησκείας, της ηθικής, των αρχών και βεβαίως απαγόρευε τη συκοφαντία κατά πάντων, και ειδικά κατά των δημοσίων προσώπων. Γιατί δεν ήταν μόνον τα καθημερινά δημοσιεύματα εναντίον του «*Ρώσου τυράννου*» της Ελλάδας, αλλά προστέθηκε και ο Αλέξανδρος Σούτσος, ο οποίος παριστάνοντας τον ποιητή, με συκοφαντικούς έμμετρους λιβέλους προσέβαλε ολόκληρη την καποδιστριακή Κυβέρνηση. Και τα εμετικά συκοφαντικά στιχουργήματά του υποδουλίζονταν κατά τρόπο δηλητηριώδη από ολόκληρη την αντιπολίτευση.

Ο Πολυζωίδης μετά τα μέτρα που επέβαλε ο Κυβερνήτης πήρε την εφημερίδα του και με προτροπή και κάλυψη του Μαυροκορδάτου εξέδιδε πια τον «*Απόλλωνα*» στην Ύδρα. Έτσι κοντά στην «*Ηώ*» στο Ναύπλιο και τον «*Απόλλωνα*» στην Ύδρα προστέθηκε και ο «*Ταχυδρόμος της Σμύρνης*» από κάποιον Γάλλο, ονόματι Βλακ. Η συκοφαντία πια δεν έχει όρια. Ο Αντωνιάδης διώχτηκε δικαστικώς, κατηγορήθηκε για εσχάτη προδοσία και προφυλακίστηκε. Η «*Ηώς*» έπαψε να κυκλοφορεί. Όμως ο «*Απόλλων*», υπό την κάλυψη του Μαυροκορδάτου και των «*Συνταγματικών*» στην Ύδρα, σε μόνιμη πια βάση κατασυκοφαντούσε τον Κυβερνήτη και παρακινούσε τους Έλληνες σε ανταρσία. Η κυκλοφορία της απλώθηκε σε όλα τα νησιά κι όπου αλλού μπορούσε να φτάσει. Μέρα με τη μέρα, ο ευεργετημένος από τον Καποδίστρια Πολυζωίδης ανταγωνίζεται τους πάντες, ώστε να αναδειχθεί αυτός ηθικός αυτουργός της δολοφονίας του Κυβερνήτη.

Κι όταν η κυβέρνηση έστειλε στα νησιά επίτροπο και παρακάλεσε τις τοπικές αρχές να απομακρύνουν απ' το νησί τους το σκάνδαλο, μάλλον τον άκουσαν αδιάφορα. Σε λίγο θα βλέπουμε δημοσιευμένες και «*αναφορές των κατοίκων*» με υπογραφές πλαστογραφημένες.

Θα μπορούσαμε να παραθέσουμε κάποια στιχουργήματα του Σούτσου, καθώς και κάποια «*φλογερά*» κείμενα του Πολυζωίδη και του Αντωνιάδη. Όμως το αποφεύγουμε, μόνο και μόνο, για να μην προκαλέσουμε τη βδελυγμία των Ελλήνων, που έχουν ιστορική συνείδηση και στοιχειώδες έστω εθνικό φιλότιμο! Μόνο που πρέπει να υπενθυμίσουμε για πολλοστή φορά ότι πίσω από αυτές τις αθλιότητες κρυβόταν ο ανεκδιήγητος Μαυροκορδάτος. Και φυσικό ήταν να πλαισιωθεί από «*λογιωτάτους*» του τύπου Πολυζωίδη, Φαρμακίδη, Σούτσου, Ζωγράφου κ.ά. Πέρασαν ήδη δέκα ολόκληρα χρόνια, αφότου στη θέα των Μαυροκορδάτου, Νέγρη,

Κωλέττη και λοιπών φιλελλήνων και Φαναριωτών που τους περιστοιχίζαν, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος φώναζε συχνά την πασίγνωστη και προφητική συνάμα ρήση του, για να τον ακούσει ο Κολοκοτρώνης³²⁷: «*Τους βλέπετε τουτονούς τους καλαμαράδες; Αυτοί μία μέρα θα μας φανέ το κεφάλι...*». Δεν είχαν περάσει τέσσερα χρόνια και το πρώτο κεφάλι που πήραν ήταν του ήρωα της Γραβιάς. Και τώρα είναι πανέτοιμοι να ρίξουν την Ελλάδα σε νέο εμφύλιο! Μόνο και μόνο για να εξοντωθεί ο Καποδίστριας και να επικρατήσει ο Μαυροκορδάτος. Αυτό θέλουν οι Αγγλογάλλοι. Θέλουν μια Ελλάδα μικρή, υποτελή στον Σουλτάνο και δικό τους υποχείριο υπό την ηγεσία του Μαυροκορδάτου. Ο Καποδίστριας παλεύει να δημιουργήσει κράτος ανεξάρτητο. Έτσι το σύνθημα στην εφημερίδα «Απόλλων» είναι: «Θάνατος του τυράννου! Θρίαμβος του Συντάγματος».

5. Το παρακράτος της Ύδρας

Αφού ο Μαυροκορδάτος τέλειωσε τις διακοπές του στη Τήνο, όπως το συνήθιζε κάθε φορά που έρριχνε την Ελλάδα σε συμφορές και απομονωνόταν να σχεδιάσει καινούργιες, γύρισε δυναμικά στην Ύδρα. Και κάλεσε την επταμελή Συνταγματική επιτροπή η οποία απαρτιζόταν από τους Κουντουριώτη, Μιαούλη, Βουδούρη, Τομπάζη, Βούλγαρη, Κριεζή και Οικονόμου, ν' αναλάβει τη διοίκηση της νήσου και να διακόψει κάθε σχέση με την Κυβέρνηση. Ο επίτροπος της κυβέρνησης έφυγε από το νησί και οι δημοτικοί σύμβουλοι που ήταν πιστοί στον Κυβερνήτη διώχτηκαν. Το παράδειγμα της Ύδρας το μιμήθηκαν και τα άλλα νησιά. Όμως για τον Κυβερνήτη το μεγαλύτερο πλήγμα ήταν η αποστασία της Σύρου, διότι τα τελωνεία της είχαν αποτελέσει έως τότε τον κυριότερο οικονομικό πόρο της κυβέρνησης.

Ο Κυβερνήτης θέλησε να αντιδράσει αμέσως. Ανέθεσε την αρχηγία του στόλου στον Κανάρη κι επιδίωξε να πάρει με το μέρος του τους στόλους των τριών συμμάχων, ώστε να αντιμετωπιστεί το σκάνδαλο της Ύδρας. Οι ναύαρχοι του συνέστησαν να μη μεταχειριστεί βία. Οι Υδραίοι πάλι για αντιπερισπασμό ξεσήκωσαν τον Τσάμη Καρατάσο να επαναστατήσει ξανά στη Στερεά. Αυτός έφυγε από την Ελευσίνα και στην Αταλάντη συνενώθηκε με τον Γρίβα Γαρδικιώτη. Τα κυβερνητικά στρατεύματα όμως τους απώθησαν και ο Καρατάσος κατέφυγε μέσα σε εδάφη τουρκικά. Τότε ο Κυβερνήτης ζήτησε από τον Τούρκο διοικητή της Ρούμελης να χτυπήσει το κίνημα του Καρατάσου και διέταξε τον Κανάρη να αποκλείσει τα νησιά.

Παντού επικρατεί μια κατάσταση χαώδης. Τα νησιά στο σύνολό τους έχουν αποστατήσει και αρνούνται να υπακούσουν στην Κυβέρνηση. Αρνούνται να

327 Φωτιάδης, Δ., 1957, σελ. 122

πληρώσουν τους φόρους. Συνεχίζουν οι πλοίαρχοι με τις προτροπές των Υδραίων να ζητούν υπέρογκες αποζημιώσεις και τις ζητούν χωρίς τίτλους, αποδείξεις δαπανών και χωρίς την παραμικρή τεκμηρίωση. Ο Κυβερνήτης είχε δώσει κάποια ποσά, απ' το υστέρημα της Ελλάδας είναι η αλήθεια, δηλαδή 25.000 ισπανικά τάλιρα στην Ύδρα, 16.000 στις Σπέτσες, και 9.000 στα Ψαρά. Μα αντί να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους, συνέχισαν να ζητούν όλο και πιο πολλά. Έτσι βεβαίως τους είχε νουθετήσει ο Μαυροκορδάτος. Η Μάνη συνεχίζει την ανταρσία της αρνούμενη τους νόμους και τις διατάξεις της κυβέρνησης. Η Στερεά Ελλάδα προσπαθεί να συνέλθει από τις συνεχείς κινητοποιήσεις, και σαφώς δε μπορεί να πληρώσει κανονικά τους φόρους. Απέμειναν λοιπόν για τη φορολόγηση οι φτωχοί αγρότες και οι κτηνοτρόφοι του Μοριά.

Ο Κυβερνήτης βρίσκεται πια σε απόγωση. Πέρα από το γεγονός ότι βάλεται πανταχόθεν, αντιμετωπίζει μια άγρια πολεμική όχι μόνο από τους κηρυγμένους εχθρούς του, αλλά κι από διάφορα κρατικά όργανα δέχεται καθημερινά καταιγισμό συκοφαντιών από τον εγχώριο και ξένο τύπο, οι απειλές κατά της ζωής του γίνονται πλέον ωμές κι απροκάλυπτες, ενώ οι έρανοι για συγκέντρωση χρημάτων με σκοπό τη δολοφονία του γίνονται πια φανερά, αντιμετωπίζει και πάλι τεράστια οικονομική στενότητα, εφόσον τα αποθέματά του έχουν εξαντληθεί. Και τα εσωτερικά προβλήματα όλο και πολλαπλασιάζονταν, ενώ μέρα με τη μέρα έβλεπε να απογυμνώνεται από συνεργάτες.

Η συμπεριφορά των αντιπρέσβων, της Αγγλίας Ντόκινς και της Γαλλίας Ρουάν, απέναντί του όλο και περισσότερο δείχνει την προτίμησή τους στη «Συνταγματική επιτροπή», οπότε ο Κυβερνήτης δεν έχει άλλες επιλογές απ' το να στηριχτεί στο Ρώσο αντιπρέσβυ Ρούκιμαν και στο Ρώσο ναύαρχο Ρίκορντ. Η κυβέρνηση του του βαδίζει προς τη χρεωκοπία και σε μια ύστατη προσπάθεια να αποσοβήσει τον κίνδυνο καταφεύγει στην επιβολή νέων φόρων, χωρίς ωστόσο να έχουν πληρωθεί οι παλιοί.

Και εισήγαγε στην Ελλάδα νέα φορολογικά ήθη σε μιαν εποχή όπου οι μοναδικοί που δέχονταν να πληρώσουν ήταν οι ευσυνείδητοι μη έχοντες! Ενώ οι αντίπαλοί του, που μέρα με τη μέρα πολλαπλασιάζονταν και που εξ αντικειμένου ήταν οι έχοντες και οι κατέχοντες αρνούσανταν παντελώς να πληρώσουν. Επέβαλε λοιπόν φόρο χαρτοσήμου, φόρο στην ιδιοκτησία και σε κάθε άδεια που εξέδιδε η κυβέρνηση. Παράλληλα ανέβασε τους τελωνειακούς δασμούς, 8% για τις εξαγωγές και 10% για τις εισαγωγές, για να μπορέσει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των προσφύγων από την Κρήτη. Και τέλος ψήφισε την έκδοση 3.000.000 φοινίκων απόκου χαρτονομίσματος.

Την κατάσταση της Ελλάδας μας τη δίνει ανάγλυφα σε μια έκθεση που υποβάλλει ο Ρίκορντ στον Νέσσερλοντ Ιούλη του 1831³²⁸. Τις ίδιες μέρες ο Κυβερνήτης, όταν με τη μεσολάβηση των αντιπρέσβων ήρθαν κάποιοι προύχο-ντες της Ύδρας για να συνεννοηθούν με την κυβέρνηση, αρνήθηκε να συνομιλήσει μαζί τους και τους παρέπεμψε στους αντιπρέσβεις. Και προκειμένου να κατευνάσει τα πνεύματα ανακοίνωσε ότι ορίζει την έναρξη της Εθνοσυνέλευσης στις 31 Οκτωβρίου, εφόσον μέχρι τότε η Διάσκεψη του Λονδίνου δεν μετέβαλε την κατάσταση. Κι όταν οι Υδραίοι γύρισαν πίσω άπρακτοι κι άρχισαν να προετοιμάζονται για δική τους ξεχωριστή συνέλευση, τότε ήταν που αποκαλύφθηκε εντελώς και η στάση καθεμιάς από τις τρεις δυνάμεις μέσα από την πολιτική των αντιπρέσβων. Ο Ρώσος Ρούκμαν ζήτησε να συντριβεί το κακό τώρα που βρίσκεται στη γέννησή του. Ο Γάλλος Ρουάν έκανε στον Κυβερνήτη την πρόταση να καταλάβει ο γαλλικός στρατός το Ναύπλιο, για να εισπράξει άμεσα την απάντηση: «*η μέρα που ξένος στρατός θα καταλάβει την πρωτεύουσα της Ελλάδος, η μέρα αυτή θα είναι και η τελευταία του προσωρινού Κυβερνήτου της Ελλάδος...*»³²⁹. Ο Ντόκινς έδειξε στάση ψυχρή και εχθρική.

Ο Καποδίστριας, εφόσον ξεκαθάρισε οριστικά μέσα του ότι από τους Άγγλους και τους Γάλλους δεν έχει πια να περιμένει τίποτα το καλό, κι εφόσον κατάλαβε ότι η κατάσταση έχει ήδη δρομολογηθεί γνωρίζοντας ότι έρχεται το τέλος του, πήρε τη σκληρή και γενναία απόφαση να δώσει τη ζωή του για να σώσει την Ελλάδα. Όμως σε καμία περίπτωση δεν εννοούσε να πέσει αμαχητί. Το σημαντικό σε αυτή τη συγκυρία ήταν να χτυπηθεί μια κι έξω η ανταρσία των νήσων. Έτσι διέταξε στα κρυφά να επικρατήσει ζωηρότατη δραστηριότητα στον Πόρο, δηλαδή να εξοπλιστεί και να επανδρωθεί ο στόλος. Και σκόπευε να χτυπήσει πρώτα τη Σύρο, και για να την τιμωρήσει για την ανταρσία, και να παραδειγματίσει τα άλλα νησιά, και για να επαναφέρει πίσω στο κράτος τη σπουδαιότητα εμπορικός και πολιτικός αυτή νήσο του Αιγαίου. Στο μεταξύ, με χαρά του θα δεχτεί το γεγονός ότι τρεις Αμερικανοί φιλέλληνες χτίζουν στην Αθήνα σχολεία αλληλοδιδασκτικής, ένα από αυτά και το Παρθεναγωγείο «Χίλ-λειον» (ιδρυτής ο Χίλλ), απ' το οποίο βγήκαν και οι πρώτες δασκάλες των σχολείων. Ταυτόχρονα όμως θα αναγκαστεί λόγω της γενικής κατακραυγής να παύσει από τις θέσεις τους τον Βιάρο και τον Γιαννετά και να τους στείλει στην Κέρκυρα.

---

328 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 391.

329 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 393-394.

6. «Το μεγαλουργόν έγκλημα»

Ο Ιούλης του 1831, όπως και το έτος ολόκληρο βεβαίως, στιγματίστηκε από δύο εντελώς αντιφατικές καταστάσεις, που προσδιόρισαν θετικά και αρνητικά την πορεία της Ελλάδας μέσα στην Ιστορία. Η μια αφορά στη Διάσκεψη του Λονδίνου, που θα εξετάσουμε σε λίγο, και η άλλη στην καταστροφή του εθνικού στόλου από τον ναύαρχο Μιαούλη μέσα στο ναύσταθμο του Πόρου. Και ξεκινούμε από τη δεύτερη, που έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικός σταθμός αίσχους και ονειδούς για το Έθνος μας.

Είναι το «μεγαλουργόν έγκλημα», όπως το χαρακτήρισε ο λόγιος και ποιητής Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής³³⁰. Και επειδή το γεγονός αυτό αποτελεί την εθνική μας ντροπή, απ' όπου κι αν το αγγίζει κανείς, θα προσπαθήσω την περιγραφή του να την κάνω όσο γίνεται πιο σύντομη με την πίστη ότι μειώνεται έτσι και η αίσθηση του μνησιπήμονος εθνικού πόνου. Πάντως με τη μεσολάβηση - και πάλι - των αντιπρέσβων ήρθαν στο Ναύπλιο οι Μιαούλης, Κουντουριώτης, Μαυροκορδάτος, δήθεν για να διαπραγματευτούν με τον Κυβερνήτη.

Όμως, όπως αποδείχτηκε, μάλλον ήρθαν για να προκαλέσουν και να απειλήσουν παρά να βρουν σημεία επαφής με την κυβέρνηση. Μάλιστα τόνισαν στους πρεσβευτές ότι, εάν οι δυνάμεις του Κυβερνήτη τους επιτεθούν και επικρατήσουν, θα ζητήσουν την προστασία του Σουλτάνου. Επιπλέον δε συμφωνούσαν να αρχίσει η Εθνοσυνέλευση στις 31 Οκτωβρίου, αλλά το γρηγορότερο δυνατό, έτσι ώστε να μπορέσουν να τον ανατρέψουν για όσο θα διαρκούσε η ανταρσία. Είχε ήδη διαρρεύσει από το Λονδίνο ότι, με τον ερχομό του Όθωνα, αντιβασιλιάς ως την ενηλικίωση του νεαρού Βαυαρού πρίγκηπα θα είναι ο Καποδίστριας! Κι αυτό οι Άγγλοι δεν το ήθελαν. Έτσι ελήφθη η απόφαση για την εξόντωσή του.

Μέσα Ιουλίου του 1831. Το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού στόλου αποτελούμενο από τη φρεγάτα «Ελλάς», 64 τηλεβόλων, τις κορβέτες «Σπέτσαι» και «Υδρα»³³¹, τα ατμόπλοια «Αστιγξ» και «Καλαβρία», πολλά πυρπολικά και άλλα μικρότερα πλοία τη νύχτα της 14ης προς 15η Ιούλη οι «Συνταγματικοί» με επιμονή του Μαυροκορδάτου έφτασαν στην πιο επονεϊδίστη απόφαση.

Να σπεύσει ο ναύαρχος Μιαούλης με 200 νησιώτες στον Πόρο και να καταλάβει τον στόλο και τον ναύσταθμο. Και πράγματι ο ναύαρχος συνοδευόμε-

³³⁰ Παπαρηγόπουλος, Κ., εκδ. Καρακούση, τόμ. 7, σελ. 219.

³³¹ Ας σημειωθεί για την ιστορία ότι το «Σπέτσαι» είναι το πλοίο «Αγαμέμνων» που ανήκε στη Μπουμπουλίνα και το είχε αγοράσει κι εξοπλίσει με δικά της έξοδα, αφού πρώτα πούλησε το τεράστιο κτήμα που της είχε χαρίσει στη Ρωσία ο Τσάρος Αλέξανδρος Α'. Το πέρασε μέσα από τα στενά του Ελλησπόντου ξεφεύγοντας τον έλεγχο των Τούρκων, και όταν το έφερε στις Σπέτσες το διέθεσε αμέσως στον Αγώνα. Αντιθέτως το «Υδρα» είναι λάφυρο του ανεκδιήγητου Κόχραν απ' τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο, το καλοκαίρι του 1827. Εν τέλει και το «Υδρα» και το «Σπέτσαι» πυρπολήθηκαν από τον Μιαούλη τον Ιούλιο του 1831.

νος από τον Μαυροκορδάτο ως σύμβουλο και τον Κριεζή με 50 άνδρες κατέλαβε αιφνιδίως τον ναύσταθμο και πάνω στη φρεγάτα «Ελλάς» ύψωσε τη σημαία των επαναστατών. Και αμέσως ετοίμασε τα πλοία, με σκοπό να τα απαγάγει στην Ύδρα, ώστε να μη μπορέσει να τα χρησιμοποιήσει ο Κυβερνήτης εναντίον των νήσων. Μάλιστα ο Μιαούλης μεταχειρίστηκε κάθε μέσο για να πάρει με το μέρος του τον Κανάρη, κυβερνήτη της κορβέτας «Σπέτσαι», μα στάθηκε αδύνατο. Ο Κανάρης ήταν πιστός μέχρι τέλους στον Κυβερνήτη. Ο Μιαούλης τον συνέλαβε, τον κλείδωσε μέσα στο αμπάρι του «Ελλάς», για να τον αφήσει σε λίγο ελεύθερο.

Εικόνα 37. Η φρεγάτα «Ελλάς»

Η είδηση, όπως ήταν επόμενο, συντάραξε το Ναύπλιο. Ο Κυβερνήτης έφτασε πια στα όριά του. Ορκίστηκε να πατάξει την ανταρσία και κάλεσε αμέσως υπουργικό συμβούλιο. Πρώτη του ενέργεια ήταν να αναγκάσει τους εκπροσώπους των τριών δυνάμεων να πάρουν θέση απέναντι σε αυτό το εξωφρενικό γεγονός. Και έστειλε έγγραφα στους τρεις αντιπρόσβεις να δείξουν εμπράκτως

προς τους Υδραίους την αντίθεσή τους απέναντι σε τέτοιου είδους εγκληματικές πράξεις. Όμως έτυχε να απουσιάζουν από το Ναύπλιο οι ναύαρχοι της Αγγλίας και της Γαλλίας, Λάουονς και Λαλάντ μαζί με τον Γάλλο αντιπρόσβη Ρουάν, που βρισκόταν στο Ναβαρίνο. Αλλά και να βρισκόταν στο Ναύπλιο, ήξερε ο Κυβερνήτης ήδη ότι οι δύο αυτές χώρες είχαν ταχτεί φανερά πια με τους αντάρτες. Άλλωστε θα το δείξουν στη συνέχεια. Έτσι, ο μόνος που έμεινε να βοηθήσει ήταν ο Ρώσος ναύαρχος Ρίκορντ, ο οποίος και απέπλευσε δίχως καθυστέρηση για τον Πόρο. Και από τη στεριά ο Κυβερνήτης έστειλε 200 ιππείς με επικεφαλής τον Καλλέργη και ισχυρό σώμα ατάκτων υπό τις διαταγές του Νικηταρά, με σκοπό να βοηθήσουν τους Ρώσους από την ξηρά. Ο Καποδίστριας είχε δώσει ρητή εντολή να μη χυθεί αίμα ελληνικό: «Εσείς, μην κινηθείτε πρώτοι, εάν δε σας προκαλέσουν»³³².

Πέρασαν σχεδόν δύο εβδομάδες με διάφορες αψιμαχίες ή και προσπάθειες διαπραγματεύσεων. Ο Ρίκορντ είχε αποκλείσει τον Μιαούλη. Κι ένα πλοίο που μετέφερε τρόφιμα για τους στασιαστές οι Ρώσοι το γύρισαν πίσω στην Ύδρα,

332 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ.396.

Εικόνα 38. Ο Ανδρέας Μιαούλης

για να αναγκάσουν τον Μιαούλη να παραδοθεί. Στις 29 Ιουλίου οι Ρώσοι προκλήθηκαν από τον Μιαούλη, και τα ρωσικά πλοία κινήθηκαν εναντίον του. Ακολούθησε συμπλοκή κατά την οποία η κορβέτα «Σπέτσαι» ανατινάχτηκε. Ο κλοιός γύρω από τον Μιαούλη έσφιγγε όλο και περισσότερο. Μα παρά το ότι ένιωθε κοντά του την απειλή του Ρίκορντ, και παρά το ότι ένας-ένας οι σύντροφοί του τον εγκατέλειπαν, ο ίδιος δεν εννοούσε να κάνει πίσω! Μάλιστα σε αρκετές περιπτώσεις απαντούσε απαξιωτικά στους Ρώσους επικαλούμενος ότι εκτελεί εντολές του «κοινού της Ύδρας». Τώρα πώς ο Μαυροκορδάτος μεταλλάχτηκε σε «κοινό της Ύδρας» αυτό μονάχα ο Μιαούλης και η

παρέα του το γνώριζε. Και ειδοποίησε τον Ρώσο ναύαρχο ότι θα περιμένει τους κυβερνήτες του αγγλικού και του γαλλικού στόλου, για να έρθει σε διαπραγματεύσεις. Και επιπλέον προειδοποίησε τον Ρώσο ναύαρχο ότι κάθε άλλη κίνηση εχθρική εναντίον του θα τον ανάγκαζε να πυρπολήσει τα πλοία του ελληνικού στόλου που βρίσκονταν στην κατοχή του.

Ο Ρώσος ναύαρχος έκανε μια ύστατη προσπάθεια θέλοντας να προλάβει τις απειλές του Μιαούλη, αλλά κάθε προσπάθεια συνδιαλλαγής έπεσε στο κενό. Ο Μαυροκορδάτος το είχε πάρει απόφαση. Εφόσον τα πλοία δε μπορούν να χρησιμεύσουν στους αντάρτες, πρέπει να καούν, για να μη μπορεί να τα χρησιμοποιήσει ούτε ο Καποδίστριας. Στη συνέχεια ο Ρίκορντ διέταξε τα πλοία να σφίξουν τον κλοιό γύρω απ' τον Μιαούλη. Τότε ο Υδραίος γεροναύαρχος κατάλαβε ότι η επιχείρηση έπαιρνε τέλος. Κι αντί να σταματήσει τη φωτιά, όπως είχε εθνικό χρέος, και να σώσει τον στόλο, δυστυχώς υπερίσχυσε μέσα του το πάθος. Πήδηξε σε μια βάρκα με τους συνεργούς του, κι όπως είχε έτοιμο το μπουρλότο, και ζωσμένα με μπαρούτι τα πλοία «Ελλάς» και «Ύδρα» έβαλε φωτιά κι απομακρύνθηκε γοργά απ' το σημείο, ανάμεσα στα συνεχή πυρά των

Ρώσων. Ήταν εννιά και μισή, πρωί, όταν με δύο διαδοχικές ομοβροντίες το καμάρι του στόλου της Ελλάδας, που είχε ναυπηγηθεί στην Αμερική με χρήματα του εθνικού δανείου του 1824, μαζί με το πλοίο «Υδρα» τυλίχτηκαν στις φλόγες και τους καπνούς προξενώντας ζημιά και σε άλλα μικρότερα πλοία και επί τρεις σχεδόν ώρες τα σανιδώματα εκσφενδονίζονταν μέσα στις φλόγες. Ο στόλος αχρηστεύτηκε. Ο ιδρώτας του ελληνικού λαού πήγε χαμένος. Ο Καποδίστριας ένιωσε πως όλες οι θυσίες του πήγαν χαμένες. Η χώρα ολόκληρη θρηνούσε τη συμφορά. Στην Ύδρα όμως, κάποιοι είχαν χαρές και πανηγύρια. Στις 31 Ιουλίου 1831 ο ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης διέπραξε το «μεγαλουργόν κατά του έθνους έγκλημα».

Κάποια σχόλια γι' αυτό το τόσο φρικτό έγκλημα δε γίνεται να τα αποφύγουμε. Καταρχάς ο Μαυροκορδάτος, μόλις πάρθηκε η απόφαση έφυγε από τον τόπο του εγκλήματος, όπως έκανε πριν από κάθε εθνική καταστροφή, αφού πρώτα έβαζε τις φωτιές. Πάντα έψαχνε να βρει άλλοθι. Και του το έδινε απλόχερα η ζωή. Όλα του τα χρόνια. Από την κρίση της Ιστορίας όμως δε μπόρεσε να ξεφύγει. Λίγες μόνο μέρες μετά την εθνική καταστροφή ο Πολυζωίδης πανηγυρίζει και γράφει στην τρισάθλια εφημερίδα του³³³: «*Τα πλοία δια των οποίων ο τύραννος εμελέτα να εκτελέση τους καταχθονίους σκοπούς του, προσφέρθησαν προχθές ολοκαύτωμα εις τον Ηφαιστον. Δεν υπάρχουν πλέον...*». (Γ. Ρούσσος: «Νεότερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους»). Ο συμπλεγματικός χαρακτήρας του εμπρηστή προκύπτει και από το εξής απόσπασμα του καθηγητή Δ. Βερναδάκη: «*Τον Μαυροκορδάτο ώθησε κατά του Κυβερνήτου πάθος άγριον και θηριώδες μη φρίζαν ενώπιον του εμπρησμού του εθνικού στόλου, μη οπισθοχωρήσαν ενώπιον της αναρχίας, ήτις μόλις προχθές εξαλειφθείσα έμελλε πάλιν να επανέλθει εκ νέου εις την δυστυχή εκείνην χώραν*»³³⁴. Οι Άγγλοι Ντόκινς, Λάουονς και Σια μάλλον τώρα κατάλαβαν τι εννοούσε ο Καποδίστριας, όταν τους έλεγε ότι το Σύνταγμα για τους Έλληνες είναι ξυράφι σε χέρια νηπίου! Όμως μετά τα γεγονότα του Πόρου θα έπρεπε οι Έλληνες να είχαν κάνει εθνικό τους ευαγγέλιο μια έκθεση του Ρώσου αντιπρέσβυ Ρούκμαν, προς τον προϊστάμενο του υπουργείου εξωτερικών. Θρηνεί την κατάντια των Ελλήνων και λυπάται για τη βοήθεια που τους έδωσε η Ρωσία³³⁵.

Να και μια αποδεικτική δημοσιογραφική μαρτυρία. Ο δημοσιογράφος, Παντ. Παντελής, εκδότης της εφημερίδας «*Ανεξάρτητος*» που εκδιδόταν στην Αθήνα το 1845 με άρθρο της αναφέρεται στο γεγονός της πυρπόλησης του στόλου. Μεταξύ άλλων γράφει: «*...Ηκούσαμεν τον ίδιον τον μακαρίτην τον Μιαούλην*

333 Ρούσσος, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 478.

334 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 108

335 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 403.

να λέγη μετ' αναστεναγμού βαθέως: “ Ο ραδιούργος ο Μαυροκορδάτος με κατάφερε να βάλω φωτιά εις το ίδιο μου το σπίτι...”³³⁶.

7. Η οριστική ρύθμιση των συνόρων του νέου κράτους

Όταν τον Ιούλιο του 1831 συνήλθε στο Λονδίνο η Διάσκεψη των εκπροσώπων των τριών Δυνάμεων για το θέμα των ελληνικών συνόρων, δε γνώριζαν τί είδους αθλιότητες λάβαιναν χώρα εκείνες τις μέρες στην Ελλάδα. Γιατί, εάν οι Ρώσοι διπλωμάτες κι ο Τσάρος Νικόλαος είχαν πληροφορηθεί τα κατορθώματα των Ελλήνων στη Μάνη, στην Ύδρα, στη Στερεά και κυρίως στον Πόρο, είναι βέβαιο ότι δεν επρόκειτο στο εξής να ξοδέψουν χρόνο, χρήματα, προσπάθεια και συναίσθημα για τους Έλληνες. Και δε θα ήταν υπερβολή, αν λέγαμε ότι μετάνιωσαν για όλα όσα προσέφεραν. Αλλά είτε έτσι είτε αλλιώς και οι Ρώσοι προσέβλεπαν στο μέλλον. Κι αν δε μπορέσουν να έχουν τον πλήρη έλεγχο της ελληνικής χερσονήσου, ένα φιλικό προς τους Ρώσους μικρό ελληνικό κράτος θα μπορεί ν' αποτελεί εμπόδιο στην ολοκληρωτική κυριαρχία των Άγγλων! Προς το παρόν θα πρέπει να καθορίσουν τα οριστικά σύνορα του νέου κράτους και να προετοιμάσουν το έδαφος για τη δημιουργία ελληνικού βασιλείου με ηγεμόνα τον «εκλεκτό» πρίγκηπα Όθωνα.

Είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια ότι στο ζήτημα της εκκένωσης της Δυτικής Στερεάς ο Καποδίστριας ακολούθησε τη μέθοδο της αναβλητικότητας. Και σ' αυτό βοήθησε η σκόπιμη καθυστέρηση της Ρωσίας και της Γαλλίας να στείλουν εκπροσώπους για τη χάραξη της συνοριακής γραμμής. Αλλά ο Κυβερνήτης, χωρίς να το περιμένει, είχε στα σχέδιά του σύμμαχο το γεγονός ότι το υπουργείο εξωτερικών της Αγγλίας το διευθύνει πλέον ο Πάλμερστον, ο οποίος έδωσε εντολή στον Ντώκινς να μην πιέζει τον Καποδίστρια για την εκκένωση της Δυτικής Στερεάς. Και σ' αυτή τους την πολιτική οδηγήθηκαν οι Άγγλοι μόνο και μόνο επειδή ήθελαν να προλάβουν τις κινήσεις των Ρώσων. Έγιναν δηλαδή κατανάγκη «φιλέλληνες» μόνο και μόνο επειδή μισούσαν τους Ρώσους. Και από τον Αύγουστο του 1831 τοποθετούν ξανά πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη τον Στράτφορντ Κάννινγκ.

Οι εκπρόσωποι λοιπόν των τριών Δυνάμεων στο Λονδίνο, ύστερα από συζητήσεις και επί χάρτου συνεχείς ασκήσεις και υποδείξεις αποφάσισαν να εκπονήσουν ένα σχέδιο οδηγιών και να το στείλουν στους πρεσβευτές στην Πύλη, προκειμένου αυτοί να προτείνουν στην οθωμανική κυβέρνηση τη βελτίωση των βορείων συνόρων της Ελλάδας. Παράλληλα δε με την απόφαση αυτή η Διάσκεψη του Λονδίνου υπέγραψε πρωτόκολλο στις 14/26 Σεπτεμβρίου 1831

336 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 658.

με το οποίο αναγνωριζόταν ότι η συνοριακή γραμμή του πρωτοκόλλου του 1830 (Αχελώος-Σπερχειός) είχε πολλά και σπουδαία ελαττώματα, που δεν παρείχαν εγγύηση για την ασφάλεια των δύο χωρών. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο υποδείκνυε στην Τουρκία να αναγνωρίσει τη συνοριακή γραμμή Άρτας-Βόλου, όπως είχε οριστεί με το πρωτόκολλο του Μαρτίου του 1829. Δηλαδή ό,τι είχαν προτείνει τότε οι πρεσβευτές από τον Πόρο, με πρωτοβουλία βεβαίως του Στ. Κάννινγκ. Αυτό λοιπόν θα προτείνουν οι πρεσβευτές στην Υψηλή Πύλη. Και τα επιχειρήματά τους όλα θα τα αντλήσουν απ' την επιχειρηματολογία του Καποδίστρια.

Η μεγάλη ειρωνεία της τύχης. Πριν γίνει γνωστό στην Ελλάδα το πρωτόκολλο της 14/26 Σεπτεμβρίου 1831 με το οποίο σφραγιζόταν η δικαίωση της εξωτερικής πολιτικής του Κυβερνήτη, δεκατρείς μέρες μετά την υπογραφή του πρωτοκόλλου αυτού θα δολοφονηθεί, οπότε δεν πρόλαβε να χαρεί τον διπλωματικό του θρίαμβο σχετικά με το συνοριακό ζήτημα. Άφησε όμως πίσω του, στην τελική διαπραγμάτευση με τους Τούρκους, τον αντικαποδίστρια! Και τον ρόλο αυτόν εξαναγκασμένος από τα πράγματα θα τον υποδυθεί ο Στ. Κάννινγκ. Εκμεταλλεύτηκε κατάλληλα την ιστορική συγκυρία του πολέμου Τουρκίας-Αιγύπτου και με την επιχειρηματολογία του Καποδίστρια στα χαρτιά του θα ξεκινήσει διαπραγματεύσεις με τον Τούρκο υπουργό εξωτερικών Ρεϊς εφέντη, Μεχμέτ Περτέφ (παράλληλα θα έχει και μυστικές συσκέψεις με τον Σουλτάνο) από τον Γενάρη μέχρι και τον Ιούλη του 1832. Οπότε και θα υπογραφεί ο διακονισμός της Κωνσταντινουπόλεως ή Συνθήκη του Καλεντέρ Κιοσκ στις 9/21 Ιουλίου 1832.

Σύμφωνα με τη συνθήκη αυτή, η Τουρκία θα αναγνωρίσει την απόφαση των Δυνάμεων για τη δημιουργία ελληνικού βασιλείου υπό τον Όθωνα, και θα δεχθεί τη συνοριακή γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού! Στην ουσία πρόκειται για ένα συμβόλαιο αγοραπωλησίας. Πωλητής του εδάφους φαίνεται ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών. Αγοραστής (για λογαριασμό ενός «ανήλικου» λαού) φαίνεται ο Άγγλος πρεσβευτής Στ. Κάννινγκ. Ελληνική υπογραφή δεν υπάρχει. Το τίμημα που θα φορτωθούν οι Έλληνες από τις 14/26 Δεκεμβρίου του 1832 είναι 40.000.000 γρόσια! Πληρώθηκαν με αγγλικό δάνειο... Και τα χρήματα καταβλήθηκαν στους Τούρκους στις 14/26 Δεκεμβρίου 1832. Και το δάνειο αυτό αποπληρώθηκε στους Άγγλους το 1964! Δηλαδή οι Έλληνες επί 132 χρόνια πλήρωναν για την αγορά του δικού τους εδάφους... Ας αναλογιστεί ο καθένας σε πόσα εκατομμύρια λίρες στερλίνες έφτασε το αγγλικό δάνειο, για να πληρωθεί η αποζημίωση των 40.000.000 γροσίων ήτοι των 462.480 στερλινών που δόθηκαν στους Τούρκους ως αποζημίωση για την εξαγορά της πατρογονικής γης. Έτσι έμεινε παροιμιακή η φράση: «Τα δάνεια της Αγγλίας».

Εικόνα 39. Η συνοριακή γραμμή που δικαίωσε απόλυτα την εξωτερική πολιτική του Κυβερνήτη. Το σχετικό πρωτόκολλο υπογράφηκε στο Λονδίνο 13 ημέρες πριν τη δολοφονία του. Έτσι ο μεγάλος αυτός άνδρας δεν πρόλαβε να δει πραγματοποιένο τον διπλωματικό του θρίαμβο.

8. Μετά την καταστροφή στον Πόρο

Το τραγικό συμβάν της πυρπόλησης του στόλου συντάραξε το πανελλήνιο και δίχασε πιο βαθιά το ήδη διχασμένο Έθνος. Κάποιοι είδαν το γεγονός αυτό ως ανεπανόρθωτη εθνική συμφορά, που την προκάλεσε μια ανεπίγνωστη συμπλεγματική πόρωση ορισμένων θελοτύφλων συνειδήσεων. Κάποιοι άλλοι το είδαν ως μία αναγκαστική θυσία για να απαλλαγεί το Έθνος από τον «τύραννο» Καποδίστρια. Ό,τι όμως και να πει κανείς, εκείνο που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση είναι τούτο: Πρόκειται για μοναδικό, ατομικό, και προς το παρόν, ανεπανάληπτο εθνικό όνειδος, το οποίο συνειδητά προκάλεσαν ορισμένα ανθρωπάκια που συνασπίστηκαν σε ευκαιριακή συμμαχία υποκινούμενα από τα πλέον άγρια ένστικτα ενάντια στον ανθρωπισμό, την ειρήνη, τη δημιουργία. Πάντως στο μεγαλύτερο μέρος του στρατού και του ελληνικού λαού η είδηση προκάλεσε λύπη κι αγανάκτηση. Στο Παρίσι και στο Λονδίνο η είδηση μεταδόθηκε με πολλή χαρά. Σ' άλλες χώρες όμως γέννησε φοβερό προβληματισμό.

Την 1/13 Αυγούστου ο Κυβερνήτης επιχείρησε ναυτικό αποκλεισμό των Υδραίων με τους συμμαχικούς στόλους. Παράλληλα διακήρυξε ότι συγκαλούσε τους Έλληνες σε Εθνοσυνέλευση στα μέσα Σεπτεμβρίου. Οι Υδραίοι δεν έδειξαν να υποχωρούν. Εξάλλου, από τους τρεις στόλους μόνο ο Ρωσικός βοήθουσε πλέον τον Κυβερνήτη. Οι άλλοι δύο είχαν δείξει πια φανερά τις προτιμήσεις τους. Και μάλιστα, όταν ο Ρίκορντ πήγε να εμποδίσει τον Μιαούλη, που επιδόθηκε στη δημιουργία καινούργιου στόλου, οι Λάουνς και Λαλάντ δεν του επέτρεψαν να επιτεθεί στην Ύδρα. Εκείνες τις μέρες είχε φτάσει στην Ύδρα και ο Τσάμης Καρατάσος, κυνηγημένος και από τα κυβερνητικά στρατεύματα αλλά και από τους Τούρκους. Οι Υδραίοι χλεύασαν το αίτημα του Καποδίστρια να τον παραδώσουν, και τον βοήθησαν με ορισμένα πλοία που είχαν στασιάσει, να περάσει στην Πελοπόννησο. Και αφού ο Καλλέργης και ο Νικηταράς δε μπορούσαν να εντοπίσουν τα στρατεύματα του Καρατάσου, αναγκάστηκε ο Ρίκορντ να τον καταδιώξει και ανάγκασε τα πλοία του να ποδίσουν στην Μεσσηνία. Έτσι επικράτησε ησυχία στην Πελοπόννησο.

Μετά τα γεγονότα του Πόρου ο Καποδίστριας ανέθεσε στο νέο υπουργό δικαιοσύνης Μ. Σικελιανό, ο οποίος αντικατέστησε τον Ι. Γιαννετά, να ερευνήσει την υπόθεση της ανταρσίας και να συντάξει σχετικό πόρισμα. Και δεν ήταν η μόνη αντικατάσταση κυβερνητικού στελέχους. Στις κρίσιμες εκείνες καταστάσεις πέρα από τις απολύσεις των Βιάρου και Γιαννετά, έχουμε την απόλυση του γραμματέα της Γερουσίας Παναγιώτη Σούτσου για προδοτικές επαφές με τους Υδραίους. Κι ο πιστός στον Καποδίστρια Ι. Ρίζος Νερουλός, υπουργός Εξωτερικών και Ναυτικών είχε προσχωρήσει στην αντιπολίτευση. Στις 13/25

Αυγούστου ο Σικελιανός ολοκλήρωσε την έρευνά του και είχε ήδη έτοιμο το πόρισμα. Σύμφωνα με αυτό υπήρξε συνομοσία, που επέτρεπε τη δίωξη, με το δικαιολογητικό ότι έθεσε σε κίνδυνο την ασφάλεια του κράτους και προκάλεσε καταστροφή της δημόσιας περιουσίας. Οπότε ο Καποδίστριας μπορούσε να προβεί στη δίωξη όσων έλαβαν μέρος, αλλά έπρεπε προηγουμένως να ξεχωρίσει τους πρωτεργάτες από εκείνους που είχαν παρασυρθεί. Οι πρωτεργάτες ήταν συνολικά δεκατέσσερις: Λάζαρος και Γεώργιος Κουντουριώτης, Ι. Ορλάνδος, Δ. Βούλγαρης, Α. Μαυροκορδάτος, Α. Μιαούλης, Ιωάννης, Αντώνης, Δημήτριος Κριεζής, Ι. Φαλάγγας, Θ. Φαρμακίδης, Αν. Πολυζωίδης, Νικ. Γκίκας και Σαχίνης. Ο Κυβερνήτης δημοσίευσε το πόρισμα, αλλά δεν μπόρεσε να συλλάβει τους υπαίτιους³³⁷.

Και εκτός απ' αυτά η αστυνομία στο μεταξύ είχε ανακαλύψει τον καταστατικό χάρτη μιας μυστικής εταιρείας στην Ύδρα, την εταιρεία «Ηρακλέους», η οποία βρισκόταν σε στενή επαφή με μυστική εταιρεία του Παρισιού, την οποία είχε ιδρύσει ο Νικόλαος Υψηλάντης. Σαφώς οι δύο αυτές οργανώσεις εργαζόταν για τη δολοφονία του Κυβερνήτη. Ο Καποδίστριας δημοσίευσε τον καταστατικό χάρτη και κάλεσε τους πολιτικούς ηγέτες να δώσουν όρκο νομιμοφροσύνης και πίστης στον ίδιο. Την απαίτησή του αυτή την αντιμετώπισαν με χλευασμό, και συνέχισαν τον προπαγανδιστικό αγώνα τους εναντίον του³³⁸. Η Ελλάδα πια είναι έτοιμη να εκραγεί. Ακυβέρνητη πολιτεία βρήκε, όταν ήρθε να αναλάβει τον άχαρο ρόλο του Κυβερνήτη. Μετά από τρισημίσι χρόνια αιματηρών θυσιών του ίδιου, πάλι η πατρίδα του πέφτει στην ασυδοσία και την ακυβερνησία. Τελικά, όσο και να πίστεψε ότι θα πείσει τους Έλληνες να βλέπουν και να σέβονται το σωστό και το δίκιο, το κατάλαβε πια κι ο ίδιος ότι οι Έλληνες θα είναι εσαεί Έλληνες. Όλο και πιο καθαρά πλέον οσφραίνονταν την καταστροφή. Αισθάνεται τώρα πια ότι δεν μπορεί να ελέγξει τίποτα. Δίνει νέα αναβολή στη σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης.

Ο ίδιος έχει περιέλθει σε απόγνωση. Έχει γίνει πια αρκετά ευέξαπτος και ευερέθιστος. Τώρα έφτασε η στιγμή να κατανοήσει ότι επένδυσε όλη του τη ζωή πάνω σε μία χίμαιρα. Στους ανθρώπους του πολύ κοντινού του περιβάλλοντος άφηγε πού και πού να φανεί η πικρή του μεταμέλεια που θυσιάσε καριέρα, φήμη, πλούτο, άνεση, προσωπική ευτυχία και ήρθε σε μια πρωτόγονη άκρη της Βαλκανικής να μοιράσει πολιτισμό και πολιτική σε ανθρώπους α-πολιτισμικούς και α-πολιτικούς! Νοστάλγησε πολλές φορές την Κέρκυρα, τη Γενεύη, τη Ρωσία! Κι όποτε έβλεπε να πάρει την απόφαση να φύγει για να σωθεί, μια φωνή μέσα του, ικετευτική, τον καθήλωνε στον τόπο του μαρτυρίου του. Η φωνή της πατρίδας του. Και παρέμεινε για να τη σώσει, για να τη διαιωνίσει,

337 Dakin, D., 1983, σελ. 374.

338 Dakin, D., 1983, σελ. 374.

να την κρατήσει στο διεθνές στερέωμα με το όνομα ΕΛΛΑΔΑ. Γιατί ήταν απόλυτα πεπεισμένος ότι, εάν σε αυτή την κρίσιμη καμπή έφευγε, η πατρίδα του δε θα είχε στο μέλλον θέση στον ευρωπαϊκό χάρτη. Οι άνθρωποι που βρίσκονταν δίπλα του και τον αγαπούσαν πραγματικά, προσπαθούσαν με κάθε μέσο να τον προστατέψουν. Το ίδιο έκανε από τη μακρινή Οδησό και η Πηνελόπη του, που άκουγε στο όνομα Ρωξάνδρα Στούρτζα.

Γεμάτη αγωνία και ανησυχία του έγραφε μεταξύ άλλων³³⁹: «... Αγωνιώ όμως για σας. Από τα λίγα λόγια που μου γράφατε κατάλαβα τις αγωνίες, τις πικρίες και τους πόνους που δοκιμάζετε, τόσο από τους ξένους όσο και από τους δικούς μας. Η σκέψη ότι μπορεί κάποιος να σας κάνει κακό με αναστατώνει, με γεμίζει με μαύρα σύννεφα αγωνίας, μου βουρκώνει τα μάτια, μου συνθλίβει την ψυχή. Τις περισσότερες ώρες στέκω η μπροστά στις εικόνες του Χριστού και της Παναγίας και τους ικετεύω να σας προφυλάξουν από τους κινδύνους που σας κυκλώνουν η μπροστά στην προσωπογραφία σας, όπου και σας μιλώ με τις ώρες και το νιώθω ότι μου απαντάτε...». Υπενθυμίζουμε ότι η επιστολή αυτή δεν διαβάστηκε ποτέ από τον παραλήπτη. Τον πρόλαβε ο θάνατος. (βλ. και σελ. 32)

Αλλά όσο περνούσαν οι μέρες και διαπίστωνε ότι ο πόλεμος εναντίον του γινόταν ολοένα και πιο ανηλεής και βρώμικος τόσο πιο πολύ η αγωνία, η ανησυχία και ο πόνος του για την Ελλάδα τον έβγαζαν εκτός εαυτού. Ησυχία πλέον δεν έβρισκε. Τον είχε κυριέψει δυσπιστία για τους πάντες και τα πάντα. Έδωσε εντολή σε αστυνομικά όργανα να ανοίγουν επιστολές. Βρέθηκαν έτσι, αρκετά γράμματα του Κωλέττη μέσα στα οποία αποκαλύπτονταν σχέδια εναντίον του. Κι όταν ζήτησε εξηγήσεις απ' τον Κωλέττη, έμεινε με την αίσθηση ότι όλοι αυτοί που υποτίθεται ασχολούνταν με τα κοινά, είχαν γίνει απηνείς διώκτες του!

9. Η πυρετώδης οργάνωση της δολοφονίας του Κυβερνήτη

Ο Γ. Ρούσσοσ στην «Νεότερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» μας πληροφορεί σχετικώς με το παρασκήνιο της δολοφονίας του Κυβερνήτη Γράφει³⁴⁰: «Η χρηματική συλλογή προς εκμίσθωσιν δολοφόνων γίνεται σχεδόν αναφανδόν και ταύτην ηνείχετο ο Μαυροκορδάτος και ενεθάρρυνεν ο Ζωγράφος». Ανοιχτός λοιπόν ο έρανος με σκοπό «εθνοσωτήριο»: δολοφονία του σωτήρα του Έθνους. Και εκτός αυτού ο επί σειρά ετών Ρώσος πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη Ριμπωπιέρ, γράφει στα απομνημονεύματά του³⁴¹: «...έχω πεισθεί ότι το χέρι που σκότωσε τον Καποδίστρια εξοπλίστηκε από την απαισία Αγγλία».

339 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 598-599.

340 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 487.

341 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 37.

Το συμβόλαιο θανάτου του Καποδίστρια είναι πλέον έτοιμο. Συντάχτηκε στο Λονδίνο με τη σύμφωνη γνώμη των Γάλλων και υπογράφηκε στην Ύδρα. Απομένει να βρεθούν τα χρήματα και ο ή οι εκτελεστές. Και τα όσα θα λάβουν χώρα κατά τη διαδικασία οργάνωσης της στυγεράς δολοφονίας μονάχα οι αρρωστημένες και τρισάθλιες συνειδήσεις των διωκτών του μπορούσαν να συλλάβουν και να υλοποιήσουν. Ξεκίνησαν λοιπόν τον έρανο κι άρχισαν να ζητούν από κάθε Έλληνα (επειδή οι ίδιοι δεν έβαλαν λεπτό από τα δικά τους, όπως πάντα βέβαια) να δώσει ό,τι προαιρείται από το υστέρημά του για να συγκεντρωθεί το ποσό που απαιτείται. Και έφτασαν οι άθλιοι να ζητήσουν και τη συνδρομή του Δημητρίου Υψηλάντη, που μετά την παραίτησή του από την αρχιστρατηγία απομονώθηκε στο Άργος. Ο μεγάλος αυτός πατριώτης ύψωσε για μian ακόμη φορά το πελώριο ανάστημά του. Γύρισε και τους είπε: «*Ο Καποδίστριας δεν είναι τύραννος. Και η τυραννοκτονία δεν είναι αρετή. Αν όμως ήταν αρετή, εγώ τουλάχιστον δε θα πλήρωνα δολοφόνους, αλλά θα εκτελούσα την πράξη μόνος μου*»³⁴².

Καθώς παρακολουθούμε το πώς διαδραματίστηκαν τα γεγονότα, είναι να φρίττουμε. Και να πώς ξεκίνησαν: Ο Κυβερνήτης είχε διορίσει στο Ακυρωτικό δικαστήριο του Ναυπλίου τον Κωνσταντίνο Ζωγράφο, γιο κοτζάμπαση, όργανο τυφλό του Μαυροκορδάτου και πιστό υπηρέτη της αγγλικής πολιτικής, λόγω όμως των «εξαιρέτων» υπηρεσιών του στο Ναύπλιο, ο Κυβερνήτης αναγκάστηκε να τον απολύσει. Αμέσως έτρεξε στον ισχυρό προύχοντα του Μοριά, Α. Λόντο και του είπε: «*Ένα πιστόλι θα μας σώσει από τον άνθρωπον αυτόν...*»³⁴³, εννοώντας σαφώς τον Καποδίστρια. Κατέφθασε ύστερα στην Ύδρα, όπου η ιδέα του θα έβρισκε αμέσως γονιμότητα έδαφος. Ο Μαυροκορδάτος υπερθεμάτιζε και ο Αάζαρος Κουντουριώτης, ως μεγαλοεφοπλιστής που ήταν, το θεωρούσε ντροπή να περιμένει να συγκεντρωθούν τα χρήματα με έρανο! Μπορούσε να τα διαθέσει εξ ιδίων και στη συνέχεια ήξερε τον δρόμο, θα τα ζητήσει - όπως πάντα - απ' την πατρίδα, με το παραπάνω. Άλλωστε και πάλι τας ανάγκας της πατρίδος θα υπηρετήσει «*δολοφονώντας τον τύραννόν της*».

Διασταυρώνοντας τις πληροφορίες μέσα από τα «Απομνημονεύματα» των Θ. Κολοκοτρώνη, Γ. Βλαχογιάννη, Δημ. Δημητρακάκη, Ν. Σπηλιάδη, καθώς και από τη «Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» του Γεωργίου Ρούσσου³⁴⁴, φτάνουμε στην ακόλουθη φρικτή διαπίστωση: Εφόσον τα χρήματα βρέθηκαν, ο Καποδίστριας επικηρύχτηκε για 1.000 βενετικά φλουριά. Έμενε να βρεθεί ο δολοφόνος ή οι δολοφόνοι. Ο Κουντουριώτης έδωσε τα χρήματα στον Ζωγράφο με την εντολή να τελειώνει η διαδικασία το ταχύτερο δυνατό.

342 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 414-415.

343 Ρούσσο, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 487.

344 Ρούσσο, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 487.

Ο Ζωγράφος έφτασε στην Πάτρα, όπου ήρθε σε επαφή με τον γεροϋσιαστή Ανδρέα Καλαμογδάρτη, έναν φαύλο πολιτευτή της δεκάρας, που δέχτηκε να προωθήσει το σχέδιο. Βεβαίως ο Καλαμογδάρτης έκανε συμμετοχους στο σχέδιο τα παιδιά του, αφού πήρε από τον Ζωγράφο τα 1.000 φλουριά της δολοφονίας. Έτσι η κόρη του Καλλιόπη Παπαλεξοπούλου ήρθε σε συνεννόηση στο Ναύπλιο με τους Κων/νο και Γεώργιο Μαυρομιχάλη, ενώ ο γιός του, Αντώνης Καλαμογδάρτης, υπηρετούσε υπασπιστής του Γάλλου στρατηγού Ζεράρδ στο Ναύπλιο και διατηρούσε στενές σχέσεις με τους δυο Μαυρομιχάληδες. Η συμφωνία έκλεισε.

Μια πληροφορία όμως του Θ. Κολοκοτρώνη, σε συνδυασμό με τη στάση που κράτησαν οι γαλλικές αρχές στο Ναύπλιο την ημέρα της δολοφονίας του Κυβερνήτη, μας αναγκάζουν να προχωρήσουμε τη σκέψη μας πιο πέρα από τα σύνορα της Ελλάδας. Λέει ο Θ. Κολοκοτρώνης³⁴⁵: «... τους εγύρισαν τα μυαλά τάζοντας τους χιλιάδες τάλαρα και άλλα, και αν δεν παρακινούνται αυτοί από μεγάλες υποσχέσεις, και να είναι βέβαιοι ότι θα γλιτώσουν, δεν το αποφάσιζαν ποτέ...». Και συνεχίζει πιο κάτω: «...Εβάλθη εις την φυλακήν και ο υιός του Καλαμογδάρτη και οι άλλοι δεν εμαρτυριώντο από τον άλλο...»³⁴⁶. Μάλιστα τη μέρα της δολοφονίας ο Γ. Μαυρομιχάλης έτρεξε στη γαλλική πρεσβεία, όπου ο Γάλλος αντιπρέσβυς Ρουάν προσπάθησε να τον σώσει από το μαινόμενο πλήθος. Ο Γάλλος στρατηγός Ζεράρδ και η αστυνομία παρίσταναν τους ανήξερους αντί να προβούν στη σύλληψη του δράστη, ενώ ένα γαλλικό πλοίο στο λιμάνι του Ναυπλίου είχε ρίξει βάρκες έτοιμες να παραλάβουν τους δράστες και να τους φέρουν στο πλοίο για ασφάλεια....

Ο Καλαμογδάρτης έδωσε στους Μαυρομιχάληδες 250 φλουριά ως προκαταβολή, με την υπόσχεση ότι τα υπόλοιπα 750 θα τα καταβάλει ύστερα από την εκτέλεση, καθώς σύντομα θα του τα έστελνε ο Κουντουριώτης.

Βεβαίως ο Καλαμογδάρτης είχε όλα τα φλουριά επάνω του, αλλά σκεφτόταν πέρα για πέρα υστερόβουλα. Αν δηλαδή οι δράστες σκοτώνονταν από τη φρουρά του Κυβερνήτη δεν επρόκειτο ποτέ να αποκαλυφθεί η αλήθεια, οπότε τα 750 θα τα καρπωνόταν ο ίδιος. Το αναφέρει ο Δημητρακάκης στα «Απομνημονεύματά» του. Και την αλήθεια του πράγματος την επιβεβαιώνει και ο Γ. Ρούσσο, όπως και ο Γ. Βλαχογιάννης³⁴⁷.

Πάντως έχουν ειπωθεί πολλά γύρω από αυτό το γεγονός και κατά τη δίκη του Μαυρομιχάλη και των φρουρών του. Εντέλει δημιουργήθηκαν αρκετές υποψίες γύρω από πρόσωπα και καταστάσεις. Οι δυο Μαυρομιχάληδες, Κων-

345 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 190.

346 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 190.

347 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 34-35.

σταντής, θεΐος, και Γεώργιος (Μπεηζαδές), ανιψιός, δέχτηκαν να γίνουν οι εκτελεστές του Κυβερνήτη για τρεις βασικούς λόγους:

- α.** Από προσωπικά πάθη. Ολόκληρη η οικογένεια έτρεφε πάθος εναντίον του Καποδίστρια από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε τη διακυβέρνηση. Πήγε να τους βάλει φρένο στην ασυδοσία και να τους αναγκάσει να δεχτούν τους νόμους του κράτους και να τους περιορίσει τα ανεξέλεγκτα προνόμια. Και συν αυτοίς κρατούσε στη φυλακή και τον αρχηγό τους.
- β.** Από το ότι χρηματοδότης της όλης διαδικασίας ήταν ο Λάζαρος Κουντουριώτης! Οικονομική εγγύηση για τα πάντα. Έτσι δέχτηκαν με μικρή γι' αυτούς προκαταβολή να τελειώσουν τον τύραννο. Όλα τα υπόλοιπα στη συνέχεια μπορούν να δρομολογηθούν.
- γ.** Από το ότι είχαν πειστεί για τη γαλλική βοήθεια. Ο υιός Καλαμογάρτης τους βεβαίωσε και τους έπεισε ότι οι γαλλικές αρχές του Ναυπλίου θα τους προστατέψουν και θα τους φυγαδεύσουν. Και τη γαλλική συμπαράσταση τη βεβαιώνει και ο Γραμματέας της Επικρατείας Ν. Σπηλιάδης.

Και σε τελική ανάλυση μπορούμε να πούμε ότι το τέλος του Καποδίστρια ήρθε ως επακόλουθο του μίσους της Αγγλίας απέναντι στην πολιτική του, καθώς και της κενοδοξίας της Γαλλίας, που πίστεψε ότι, ακολουθώντας την αγγλική πολιτική, θα μπορέσει να φανεί υπολογίσιμη διπλωματικά απέναντι στη Ρωσία. Έτσι και οι δυο τους (Αγγλία-Γαλλία), για να δείξουν το ανάστημά τους απέναντι στον Τσάρο Νικόλαο, βρήκαν να χτυπήσουν την Ελλάδα με τον πλέον ειδεχθή τρόπο: Δολοφονώντας την ψυχή της! Και οι Αγγλογάλλοι έκαναν ό,τι έκαναν, επειδή είχαν τους λόγους τους. Και το πέτυχαν επειδή μέσα στην Ελλάδα είχαν αρκετούς «φιλήκοους», αρκετά φερέφωνα τους.

Ας δούμε όμως αυτοί οι «φιλήκοοι» γιατί τόσο πολύ αγωνίστηκαν για να εξοντώσουν τον Καποδίστρια. Όλοι αυτοί οι προνομιούχοι (κοτζαμπάσηδες, εφοπλιστές, πειρατές, «Χριστιανοί πασάδες», έμποροι Φαναριώτες, «αληπασαλήδες» κ.ά.), που μέχρι τώρα καταδυνάστευαν τον λαό, διαπίστωσαν ότι όσο ο Καποδίστριας βρίσκεται στην εξουσία, τόσο οι ίδιοι κινδυνεύουν να χάσουν τα πάντα. Κι επιπλέον έβλεπαν ότι όσο κι αν επιχειρούσαν να παραπλανήσουν ή να εξαγοράσουν τον λαό, τόσο πιο πολύ δυνάμωνε το λαϊκό έρεισμα του Καποδίστρια. Πίστεψαν ότι θα καλυφθούν πίσω από τη συνομοσία της Ύδρας και θέλησαν να επενδύσουν πάνω στις κούφιεσ συνταγματικές διακηρύξεις! Όμως, παρά το γεγονός ότι έκαψαν και τον στόλο, πάλι, αναμετρώντας τις δυνάμεις τους, κατάλαβαν ότι ένας νέος εμφύλιος θα επιταχύνει τη δική τους εξαφάνιση απ' το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό στερέωμα της Ελλάδας. Και τούτη τη φορά δεν έχουν στα χέρια τους και λίρες από τα δάνεια! Και επιπλέον ο Ρω-

σικός στόλος τους «έτριξε» ήδη τα δόντια! Άρα το μόνο που τους απομένει είναι να εξοντώσουν τον Καποδίστρια. Το θέλουν και οι πάτρωνές τους, Άγγλοι και Γάλλοι. Η δολοφονία του μεγάλου ηγέτη φαντάζει στη συνείδησή τους ως σανίδα σωτηρίας τους. Για την Ελλάδα και τον λαό της... γαία πυρί μειχθήτω...

Επίσης ο Μαυροκορδάτος επί πολύ καιρό αλωνίζει τις επαρχίες και τις εκλογικές περιφέρειες, με σκοπό και τον λαό να πάρει με το μέρος του και να πείσει τους εκπροσώπους να συγκεντρωθούν στην Ύδρα, για να συγκληθεί συνέλευση εναντίον του καποδιστριακού καθεστώτος. Διαπίστωσε όμως ότι δε βρήκε λαϊκή ανταπόκριση. Συνεπώς, μόνον αν ο Καποδίστριας λείψει από προσώπου γης, θα μπορέσουν να επιβιώσουν οι φατρίες, φυσικά υπό την εξουσία του ιδίου και των ομοίων του. Και έχουν πλέον ετοιμαστεί τα πάντα... Και έχουν ορθώς μελετηθεί. Και μετά τον «τύραννο», αφού πάρουν ξανά την εξουσία, αμνηστεύουν και τα εγκλήματά τους, οπότε δεν έχουν να δώσουν λόγο σε καμία εξουσία! Τη δίκη όμως της Ιστορίας, δεν τους άφησαν τα πάθη τους να τη διαλογιστούν. Τουλάχιστον εκείνες τις στιγμές, όπου μιλούσαν μονάχα τα πάθη τους.

10. Οι τελευταίες μέρες του Ι. Καποδίστρια

Ο άνθρωπος αυτός, όταν πριν 4 χρόνια πήρε την απόφαση να έρθει στην Ελλάδα, είναι υπερβέβαιο ότι ήρθε με το όραμα να απελευθερώσει την πατρίδα του και μέσα από το χάος να ιδρύσει ένα σύγχρονο κράτος δικαίου μέσα σε πλαίσια ευρωπαϊκά. Και ασφαλώς σε καμία περίπτωση δεν είχε προβλέψει ότι τέσσερα περίπου χρόνια αργότερα οι ίδιοι οι Έλληνες θα του ξεπλήρωναν την ευγνωμοσύνη τους με την πλέον ειδεχθή και άγρια δολοφονία του.

Είναι πια Σεπτέμβρης του 1831. Ο τελευταίος της ζωής του. Σε καθημερινή βάση οι άνθρωποι που τον αγαπούν και θέλουν να τον προστατέψουν έρχονται και του λένε ότι οι δύο Μαυρομιχάληδες έχουν αποθραυνθεί και διαδίδουν ότι έχουν ήδη ετοιμάσει τη δολοφονία του! Δείχνει να μην το φοβάται και να μην το πιστεύει. Μεταξύ αυτών που καθημερινά του κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου είναι και ο Θ. Κολοκοτρώνης. Μα, όσο κι αν προσπαθεί ο Γέρος, τόσο πιο πολύ ο Καποδίστριας φανερώνεται αμετάπειστος κι αποφασισμένος. Άλλωστε τους αφήνει να κυκλοφορούν ελεύθεροι μέσα στην πόλη, και δεν φαίνεται να ελέγχει ούτε τους δυο εντεταλμένους φρουρούς, οι οποίοι, υποτίθεται, επιτηρούν τον Κωνσταντή και τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη, ώστε να μη δραπέτεύσουν από το Ναύπλιο. Θα αποδειχθεί όμως ότι οι επίδοξοι δολοφόνοι του κατάφεραν κι εξαγόρασαν τους δυο νέους αστυνομικούς και από φρουρούς θα τους μετατρέψουν σε συνεργάτες τους στη δολοφονία του Κυβερνήτη! Κι όμως τα όργανα του κράτους σε καμία περίπτωση δεν έκαναν τον παραμικρό έλεγχο ούτε στους «κρατούμενους», ούτε στους φρουρούς, ούτε στις μεταξύ τους σχέ-

σεις. Αλλά κι ο ίδιος ο Κυβερνήτης, παρά τις απανωτές συστάσεις των δικών του, δε νοιάστηκε να εξετάσει τα πράγματα. Κι αυτοί ανενόχλητοι προμηθεύτηκαν πιστόλια, μαχαίρια, σφαίρες. Και ανενόχλητοι μετέτρεψαν τους φύλακές τους σε βοηθούς και συνεργούς...

Απλοί άνθρωποι του λαού, αξιωματικοί, κι οι ίδιοι οι αδερφοί του τού φώναζαν να φυλάγεται από τους Μαυρομιχάληδες³⁴⁸. Σ' όλους απαντά σχεδόν με τα ίδια λόγια: «Δεν θα το τολμήσουν...». Μάλλον η παιδεία του, η αγνότητα του χαρακτήρα του, η ευγένεια και ο ανθρωπισμός του δεν τον άφηναν να σκεφτεί ότι μπορεί να υπάρχουν και τόσο άγρια ένστικτα. Ήθελε ίσως να πιστεύει ότι θα τον σεβαστούν. Αυτό δείχνει ότι ακόμα δεν είχε καταλάβει ποιοι τον περιστοίχιζαν και για ποιους θυσιάζεται. Έλεγε λοιπόν:³⁴⁹ *«Η θεία πρόνοια αγρυπνεί επί του Κυβερνήτου της Ελλάδος. Θα σεβαστούν τας λευκάς μου τρίχας... Άλλωστε είμαι αποφασισμένος να θυσιάσω την ζωήν μου δια την Ελλάδα και θα την θυσιάσω. Εάν οι Μαυρομιχαλαίοι θέλουν να με δολοφονήσουν, ας με δολοφονήσουν. Τόσον το χειρότερον δι' αυτούς. Θα έλθη κάποτε η ημέρα κατά την οποίαν οι Έλληνες θα εννοήσουν την σημασίαν της θυσίας μου»!*

Και ολόγυρά του, κρυφά και φανερά οι πολέμιοί του μέρα και νύχτα σφίγγουν τον κλοιό. Υπάρχει και μια πληροφορία, που αναφέρει ο Παναγιώτης Καλεβράς, μέλος της εταιρείας Ηρακλέους³⁵⁰.

Σύμφωνα με αυτή πλησίασαν τον καμαριέρη του Κυβερνήτη, Νικολέτο, και του υποσχέθηκαν 25.000 γρόσια, εάν έριχνε δηλητήριο στον καφέ ή στο τσάι του Κυβερνήτη. Ο Νικολέτος το απεκάλυψε στον Καποδίστρια, ο οποίος και του ζήτησε να το κρατήσει μυστικό.

Κι όπως περνούσαν οι πρώτες μέρες του Σεπτέμβρη η Διάσκεψη του Λονδίνου, που ασχολούνταν με το ζήτημα των ελληνικών συνόρων μάλλον φαινόταν να βαίνει προς το τέλος της. Και πράγματι στις 14/26 Σεπτεμβρίου του 1831 θα υπογραφεί το Πρωτόκολλο της τελικής ρύθμισης των συνόρων, σύμφωνα με την οποία τα βόρεια σύνορα του νέου κράτους θα χαραχτούν στη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού! Η εξωτερική πολιτική του Κυβερνήτη θα δικαιωθεί και ο αγώνας του θα αποδώσει τους εθνικούς, επιτέλους, καρπούς. Όμως την απόφαση αυτή δε θα προλάβει να τη μάθει κι ούτε θα φτάσει ποτέ στα χέρια του το πρωτόκολλο. Γιατί 13 μέρες αργότερα τον περίμενε ο θάνατος στα σκαλιά του Αγίου Σπυρίδωνα.

348 Ήδη είχε ανακοινωθεί από τον αστυνόμο του Ναυπλίου και τον αντιπρέσβη Ντόκινς. Αλλά και ένα προειδοποιητικό σημείωμα που του έστειλε η Μαντώ Μαυρογένους το αγνόησε εντελώς. Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 497-498.

349 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 426.

350 Καλεβράς, Π., 1873, σελ. 32.

Και μια ιστορική τραγική σύμπτωση: Την ίδια μέρα που οι εκπρόσωποι των τριών δυνάμεων στο Λονδίνο υπέγραψαν το πρωτόκολλο της ρύθμισης των συνόρων, την ίδια ακριβώς ο Ι. Καποδίστριας στέλνει επιστολή στο φίλο του Ιωάννη Γαβριήλ Εϋνάρδο μέσα στην οποία ουσιαστικά αφήνει την πολιτική του διαθήκη στις επόμενες γενιές των Ελλήνων. Και παράλληλα, κατά τρόπο προφητικό, προλέγει ότι η δολοφονία του εγκαινιάζει μια πρακτική που καθοδηγείται από μεμονωμένα συμφέροντα και προσωπικές φιλοδοξίες. Γράφει λοιπόν μεταξὺ άλλων στο φίλο του: «*Ούτε ο φόβος των μηχανορραφιών και των ραδιούργων, ούτε οι μεγάλες συκοφαντικές στήλες μερικών εφημερίδων δεν θα με αφήσουν να παρεκκλίνω ποτέ από την πορεία που χάραξα στη ζωή μου. Ας λέγουν κι ας γράφουν ό,τι θέλουν. Θα έλθει όμως κάποτε ο καιρός, όταν οι άνθρωποι κρίνονται όχι σύμφωνα με όσα είπαν ή έγραψαν για τις πράξεις τους, αλλά με αυτή τη μαρτυρία των πράξεών τους. Με αυτήν την πίστη ως αξίωμα έζησα μέσα στον κόσμο, με θεμέλιο αυτές τις πνευματικές αρχές μέχρι τώρα, οπότε βρίσκομαι στη δύση της ζωής μου, και υπήρξα πάντοτε ευχαριστημένος γι' αυτό. Μου είναι αδύνατον πλέον να αλλάξω τώρα. Θα συνεχίσω εκπληρώνοντας πάντοτε το χρέος μου, χωρίς να φροντίζω για τον εαυτό μου κι ας γίνει ό,τι γίνει...*»³⁵¹.

Και ανάμεσα στα πολύ μεγάλα και δυσεπίλυτα προβλήματα που τον ταλαινίζουν τις τελευταίες μέρες, μάλλον το μεγαλύτερο είναι οι Μαυρομιχαλίοι. Στη Μάνη έχει ξεσπάσει ανταρσία, εδώ κι εννέα πάνω κάτω μήνες. Και ανάμεσα στους αρχηγούς της ανταρσίας αυτής είναι και ο Αναστάσιος, γιος του Πετρόμπεη. Είδαμε ότι όρμησαν στο διοικητήριο του Λιμενιού, άδειασαν το ταμείο, έδωξαν τον διοικητή και προχώρησαν σε λεηλασίες. Κάθε προσπάθεια του Κυβερνήτη να καταστείλει τη στάση αυτή δεν έφερε αποτέλεσμα. Ορισμένα μέλη της ευρύτερης οικογένειας των Μαυρομιχαλαίων, που φυλακίστηκαν στο Άργος, κατάφεραν να δραπετεύσουν και να συνενωθούν με τους στασιαστές πιέζοντας όλο και πιο πολύ τον Καποδίστρια. Ο Κωνσταντής και ο Γεώργιος βρίσκονται υπό αστυνομική επιτήρηση τυπικά, αλλά ουσιαστικά με τη σύμπραξη των φρουρών τους έχουν πανέτοιμο το σχέδιο της δολοφονίας του Κυβερνήτη. Και τέλος, ο pater familias της οικογένειας, ο «Βασιλιάς της Μάνης», ο Μπέης Πέτρος βρίσκεται εγκλειστος αρκετούς μήνες τώρα.

Ανάμεσα στον Καποδίστρια και την οικογένεια αυτή αναπτύχθηκε εξαρχής ένα φοβερά αρνητικό συναίσθημα. Ο Κυβερνήτης τους είδε ως επικίνδυνους κοτζαμπάσηδες που επί αιώνες ρήμαζαν τον λαό, ως φθορείς του έθνους, που γρήγορα έπρεπε να απαλλαγεί από αυτούς, για να σώσει τον απλό κοσμάκη που λιμοκτονούσε. Αυτοί πάλι απ' τη μεριά τους είδαν τον Καποδίστρια ως ένα ξενόφερτο δυνάστη που με το έτσι θέλω από «βασιλιάδες» τους κατάντησε ζη-

351 Καποδίστριας, Ι., 1841-1843, τόμ. Δ, σελ. 301-302.

τιάνους. Και διέδιδαν παντού ότι ο «τύραννος» το έχει βάλει σκοπό του να τους εξουθενώσει. Να εξαφανίσει από προσώπου Ελλάδας την κραταιά αυτή οικογένεια. Τις τελευταίες μέρες έγιναν αρκετές προσπάθειες από πολλούς παράγοντες για να αποφυλακιστεί ο Πετρόμπεης από τις φυλακές του Ιτς Καλέ. Όλες όμως έπεσαν στο κενό. Και αρχικά αρνιόταν πεισματικά την αποφυλάκιση ο Κυβερνήτης. Μα, όταν κάμφθηκε κάπως και δεχόταν να τον αποφυλακίσει αρκεί να παραδεχόταν την ενοχή του, ο Πετρόμπεης δεν το δεχόταν επ' ουδενί. Για τον Πετρόμπεη ήταν η ωμή και εγωιστική έκφραση της νοοτροπίας της Μάνης! Για τον Καποδίστρια όμως ήταν η ανάγκη της υποχρέωσης να προστατέψει την αξιοπρέπειά του.

Σε κάποια στιγμή μπήκαν στη μέση δυο σημαίνοντες αγωνιστές και φίλοι του Καποδίστρια, ο Κοντάκης και ο Φιλήμων. Παρακάλεσαν τον Κυβερνήτη να συγχωρήσει τον Πετρόμπεη κι εκείνος είπε και πάλι ότι θα το δεχτεί, εφόσον σε γραπτή του αναφορά ο ο Πετρόμπεης θα ανέφερε ότι δεχόταν την «Καποδιστριακήν χάριν», κι ας μην έγραφε ότι «ανεγνώριζε την ενοχήν του...». Όμως ενώ όλα έδειχναν ότι πήγαιναν κατ' ευχήν και ο Καποδίστριας περίμενε την αναφορά, για κακή τύχη, μπήκε στη μέση ο παπάς που ήταν κοινός εξομολόγος και του Καποδίστρια και του Πετρόμπεη. Ο Πετρόμπεης ανέφερε στον ιερωμένο τα σχετικά με τη διαπραγμάτευση για την αποφυλάκισή του και μάλιστα ζήτησε από τον ιερέα να παρακαλέσει σχετικά και τον Βιάρo, ο οποίος είχε φοβερό μίσος εναντίον του Πετρόμπεη. Πράγματι ο παπάς ανέφερε τα σχετικά στον Βιάρo, ο οποίος παρήγγειλε στον Πετρόμπεη³⁵²: *«Η αίτηση που θα στείλεις στον Κυβερνήτη θα γίνει δεκτή μόνον, όταν φέρεις όλους τους συγγενείς σου στο Ναύπλιο!»*. Ο Πετρόμπεης έγινε πια έξω φρενών με τον Κυβερνήτη. Δεν εννοούσε να δεχτεί κανέναν και τίποτα. Τώρα, μέχρι που έφτασε το μίσος του Βιάρου ή ποιος ακριβώς ήταν ο ρόλος του παπά, δεν έχει διευκρινιστεί. Θα μπορούσε κανείς όλα αυτά να τα χαρακτηρίσει ως πείσματα εξουσίας, και να μην ασχοληθεί ποτέ μαζί τους. Όμως, δυστυχώς, τα πείσματα αυτά στιγμάτισαν την τύχη του Έθνους ολόκληρου. Και θα συμπεράνει από αυτά ο Α. Κοντάκης: *«Ενεκα των δύο αδελφών του Κυβερνήτου προήλθον όλα τα κακά»*³⁵³.

Μέχρι και η γριά μάνα του Πετρόμπεη, που κόντευε τότε τα 90 της, ήρθε στον Κυβερνήτη και τον θερμοπαρακάλεσε να απαλλάξει τον γιο της³⁵⁴. Κι όπως ο Καποδίστριας φάνηκε και πάλι άκαμπος, η γριά έτρεξε στον Ρώσο αντιπρέσβυ και τον Ρώσο ναύαρχο και τους ζήτησε να μεσολαβήσουν. Και πάλι φάνηκε να κάμφθηκε ο Καποδίστριας υπό τον όρο ότι ο Π. Μαυρομιχάλης θα αναγνωρίσει

352 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 494.

353 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 494.

354 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 494.

την ενοχή του μπροστά στον Ρώσο ναύαρχο Ρίκορντ. Η συνάντηση ορίστηκε να γίνει το Σάββατο 26 Σεπτεμβρίου, στις 5 η ώρα το απόγευμα στο σπίτι του Καποδίστρια. Υπάρχει και μία εκδοχή ότι το μεσημέρι εκείνης της μέρας ο Ρώσος ναύαρχος παρέθεσε γεύμα στον Πετρόμπεη πάνω στη ναυαρχίδα του. Και είχε πει στον Καποδίστρια να έρθει κι ο ίδιος στο πλοίο. Ωστόσο ο Κυβερνήτης δεν προσήλθε προς μεγάλη ανησυχία του ναυάρχου. Κατά πόσο η πληροφορία αυτή είναι αληθής, δεν το γνωρίζουμε. Πάντως στις 5 το απόγευμα ο ναύαρχος οδήγησε τον Πετρόμπεη στο σπίτι του Κυβερνήτη, ακριβώς όπως είχε οριστεί. Και περίμεναν να φανεί ο Καποδίστριας και να γίνει επιτέλους η συνάντηση. Κι όπως περνούσε η ώρα και δε φαινόταν, ο Ρίκορντ μπήκε στο γραφείο του Κυβερνήτη, όπου τον βρήκε σε έξαλλη κατάσταση. Γιατί πριν λίγες ώρες, όταν έλαβε το ταχυδρομείο του, πήρε και την εφημερίδα «Ταχυδρόμος του Λονδίνου». Σ' ένα άρθρο που αναφερόταν στην Ελλάδα έγραφε³⁵⁵: «Έχοντας την πίστη του στην υποστήριξη από Βορρά απάντησε με χλευασμό στις συνταγματικές απαιτήσεις του έθνους». Και η εφημερίδα συνέχιζε: «Ενώ οι ικανοί άντρες της Ελλάδας ζούσαν εξόριστοι, σμήνος παρασίτων από τα Ιόνια νησιά κατέκλυζαν τη χώρα, και τέλος η καταδίωξη της οικογένειας Μαυρομιχάλη συμπλήρωνε την εικόνα του Ρώσου δορυφόρου...».

Ο Κυβερνήτης δε δεχόταν πλέον συζήτηση για το οτιδήποτε. Και πρόσταξε τον Ρίκορντ να οδηγήσει τον Πετρόμπεη ξανά στο Ιτς Καλέ. Ο Πετρόμπεης πίστεψε ότι σκοπίμως τον έβγαλε από το Ιτς Καλέ και τον περιέφερε υπό φρουρά ως κακούργο μέσα στο Ναύπλιο και τώρα ξανά τον γυρίζει πίσω, υπό φρουρά και πάλι, για να τον εξευτελίσει. Είχε φουντώσει από τη μανία του εναντίον του Καποδίστρια. Ο Κυβερνήτης αντιθέτως αμυνόταν για τη διαφύλαξη της αξιοπρέπειάς του μέχρι τέλους. Για τον «Βασιλιά» της Μάνης η διαγωγή του Καποδίστρια ήταν η αιτία του έσχατου εξευτελισμού του ίδιου και των συγγενών του... Γυρνώντας, ζήτησε από τους φρουρούς να τον περάσουν πρώτα κάτω από το σπίτι, όπου έμεναν ο αδερφός του και ο γιός του, και πλησιάζοντας φώναξε με θλίψη: «Γεια σας παιδιά». Ο Γιώργος είπε αμέσως στον θείο του: «Ο γέρος...», και του φώναξαν από το παράθυρο: «Τι κάνεις;», «Δεν τα βλέπετε;», φώναξε με οργή κι έδειξε τους χωροφύλακες, ενώ έκανε, λένε, κι ένα χαρακτηριστικό γνέψιμο που τους έβαζε σε νόημα να βγάλουν από τη μέση τον «τύραννο»³⁵⁶. Τα πράγματα πια πήραν τον μοιραίο δρόμο τους.

Το σχέδιό τους ήταν πλέον μελετημένο στην κάθε λεπτομέρεια. Την επόμενη ξημέρωνε Κυριακή, 27 Σεπτεμβρίου του 1831. Κι ήταν σε όλους γνωστό ότι ο Κυβερνήτης απ' τα χαράματα πήγαινε κάθε φορά στην εκκλησία, κυρίως στον

355 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 495.

356 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 423.

Άγιο Σπυρίδωνα. Οι δύο Μαυρομιχάληδες πριν λίγες μέρες στη φυλλάδα «Απόλλων» διάβασαν την έμμετρη προτροπή της «Συνταγματικής Επιτροπής» δια χειρός Αλ. Σούτσου, δηλώντος σατιρικού ποιητού:

*«Μιμητής Αρμοδίου και Αριστογείτων νέος,
Σκέπασε, Μαυρομιχάλη, το σπαθί σου με μυρσίνες.
Τον προδότη της πατρίδας κτύπα,
κτύπα και γενναίος πέθανε καθώς εκείνος»³⁵⁷.*

Και εκείνο το απόγευμα ο Γ. Μαυρομιχάλης είχε τόσο πολύ οργιστεί, ώστε έδωσε όρκο μπροστά στον Πάνο Ράγκο ότι θα σκοτώσει τον Κυβερνήτη, και μάλιστα τον παρακάλεσε να του το μεταφέρει πάραυτα. Στο άκουσμα του ο Καποδίστριας απάντησε³⁵⁸: *«Πες τους φίλους σου ότι δεν πιστεύω πως θα τολμήσουν κάτι τέτοιο. Διότι μαζί με μένα θα φονεύσουν και την πατρίδα».*

Έτσι πίστευε! Όπως πίστεψε πριν από 45 μήνες ότι είχε συγκινήσει τον συγκεκριμένο νεαρό στη συνάντησή τους στην Αίγινα και ότι του είχε περάσει μέσα του το ιδανικό της πατρίδας. Ίσως αυτή να ήταν η πιο λαθεμένη πολιτική εκτίμηση σ' όλη του τη ζωή...

Ας παρακολουθήσουμε όμως πώς εκθέτει το γεγονός της δολοφονίας ο Γερμανός ιστορικός K. Mendelson Bartholdy, ένας άνθρωπος που δεν συμπαθούσε ιδιαίτερα τον Καποδίστρια³⁵⁹. Γράφει λοιπόν: *«Η 27η Σεπτεμβρίου την Κυριακή η πρωία ην λαμπρά και αίθριος. Τη έκτη ώρα καταλιπών το δωμάτιον, εν ω από μιας ήδη ώρας ειργάζετο, απήλθεν εις τον μικρόν του Αγίου Σπυρίδωνος ναόν, όπως ακούση την λειτουργίαν. Συνώδενον αυτόν ο εις μόνον πιστός μονόχειρ απόμαχος Κοκώνης και ο στρατιώτης Λέοντας³⁶⁰. Καθ' οδόν συνήντησαν αυτό ο Κωνσταντίνος και ο Γεώργιος Μαυρομιχάλοι, χαιρέτισαν αυτόν και σπεύσαντες προεπορεύθησαν αυτού εις τον ναόν. Έστησαν δ' ούτως ένθεν και ένθεν της στενής θύρας, ώστε οι εισερχόμενοι εις τον ναόν ώφειλον να διέρχωνται μεταξύ αυτών. Είχον ενδυθή λαμπρώς, ως οι επί εορτή κοσμούμενοι. Αντίκρυ δ' αυτών επί του αντιθέτου της οδού μέρους ίσαντο οι αστυνομικοί υπάλληλοι οι την επιτήρησιν των υπόπτων επιτετραμμένοι, ο Ιωάννης Καραγιάννης και ο Α. Γεώργης³⁶¹.*

357 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 487.

358 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 426.

359 Για τη σχετική μαρτυρία βλ. Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 423-424.

360 Πρόκειται για τον μονόχειρα Κοζώνη και τον Δ. Λεωνίδα.

361 Πρόκειται για τον Α. Γεωργίου.

*Εικόνα 40. Ιωάννης - Γαβριήλ Ευνάρδος.
Ο πραγματικός φιλέλληνας που βοήθησε όσο κανένας την Ελλάδα.*

Τέταρτο μέρος Η Ελλάδα μετά τον Καποδίστρια

Η δολοφονία του Καποδίστρια.

Α. Η ΣΤΥΓΕΡΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΗΣ

1. Το χρονικό του εγκλήματος

α. Η δολοφονία

Ερευνώντας κάποιος τις αντιδράσεις του ανθρώπου αυτού κατά τις τελευταίες μέρες πριν την ειδεχθή δολοφονία του, ή ακόμα θέλοντας να δώσει πίστη σε διοσημίες και οiwονούς μόλις λίγα λεπτά πριν το στυγερό έγκλημα, κάλλιστα θα μπορούσε να πει ότι ο Ι. Καποδίστριας προκάλεσε τη μοίρα του και βάδισε ολόγισια και βιαστικά τον δρόμο του πεπρωμένου του, ενώ μπορούσε να είχε αποφύγει όλες τις αντίξοες καταστάσεις με αποκορύφωμα το τόσο θλιβερό και άδοξο τέλος του. Ή θα μπορούσε ακόμα να συμπεράνει κανείς ότι τα πάντα γύρω του συνωμοτικά τον έσυραν με τον νου του τυφλωμένο μέσα στο φοβερό αδιέξοδο τού απροσδόκητου. Ωστόσο αντιθέτως, όλα δείχνουν ότι ο άνθρωπος αυτός συνειδητά και εκούσια τράβηξε τον δρόμο της σταύρωσής του, ακριβώς επειδή η εσωτερική λογική διεργασία του, αλλά και η ρεαλιστική διορατικότητά του τού υπέδειξαν ότι αυτός είναι ο μοναδικός δρόμος σωτηρίας της πατρίδας του.

Έχουν γραφτεί τόσα και τόσα γύρω απ' το γεγονός αυτό. Έτσι θεωρούμε πως είναι προτιμότερο να περιοριστούμε σε μian απλή και σύντομη αναφορά μόνο και μόνο για τη ροή των συμβάντων πάνω στον χρόνο. Προέχει όμως να παρακολουθήσουμε με εμβρίθεια τις αντιδράσεις που προκάλεσε μέσα στην Ελλάδα, αλλά και έξω από αυτή ο μαρτυρικός θάνατος αυτού του τόσο μεγάλου, μα και κατεξοχήν τραγικού προσώπου της πολιτικής.

27 Σεπτεμβρίου 1831. Όπως το συνήθιζε, κάθε Κυριακή έφευγε από το Κυβερνείο χαράματα και με συνοδεία δύο σωματοφυλάκων του πήγαινε στην εκκλησία. Το ίδιο και τώρα. Τον συνόδεψαν οι Γ. Κοζώνης, ο κουλός Κρητικός, και ο Δημ. Λεωνίδα από την Τριπολιτσά. Ο Γ. Βλαχογιάννης μάς αναφέρει δύο διαδοχικά συμβάντα τα οποία για όσους πιστεύουν σε σημάδια και προλήψεις, έχουν τη δική τους ξεχωριστή σημειολογία. Κάποιοι μιλούν και για ένα σημάδιακό όνειρο που είδε ο Αυγουστίνος και που για όσους πιστεύουν σε διοσημίες

προοιωνιζόταν τη δολοφονία του Κυβερνήτη³⁶². Η Ε. Κούκκου³⁶³ αναφέρει και ένα περιστατικό, κατά το οποίο ένας γέρος μάντης πρόβλεψε τον θάνατο του Κυβερνήτη, όταν αυτός τον ρώτησε αν θα ξαναδεί ένα αγαπημένο του πρόσωπο, εννοώντας προφανώς την Ρωξάνδρα.

Καθώς βγήκαν στον δρόμο, ένα τεράστιο μαύρο σκυλί τού τράβηξε από πίσω και του έσχισε τη ρεντικότα! Ο Κυβερνήτης γύρισε πίσω, άλλαξε πανωφόρι και συνέχισε τον δρόμο του. Πιο κάτω, στη γωνία μια βουβή ζητιάνα, που είδε λίγο πριν το σκυλί, προσπαθούσε με τα χέρια της να του φράξει τον δρόμο. Ο Καποδίστριας της έδωσε ελεημοσύνη, μα η γριά πέταξε πέρα τα χρήματα και έφυγε τρεχάτη. Έτσι τράβηξε τον δρόμο τον γραφτό της μοίρας του. Προχώρησε και σε λίγο αντίκρουσε μπροστά του τους δύο Μαυρομιχάληδες που παραφύλαγαν. Γύρισε προς στιγμή τα μάτια του προς το σπίτι του υπουργού Π. Ρόδιου και είδε τον ίδιο στο παράθυρο. Προς στιγμή φάνηκε να σκέφτεται να τραβήξει κατά κει. Όμως κατευθύνθηκε σταθερά προς την εκκλησία, για να μη δείξει ότι φοβήθηκε τους Μαυρομιχάληδες. Απ' αυτό το περιστατικό θα λείει αργότερα ο λαός ότι το φιλότιμο έφαγε τον Καποδίστρια.

Οι δύο δολοφόνοι είχαν σταθεί στην είσοδο του ναού του Αγίου Σπυρίδωνα. Ο Γεώργιος στα αριστερά και ο Κωνσταντής στα δεξιά. Ο Κυβερνήτης τους χαιρέτησε κι αυτοί ανταπέδωσαν τον χαιρετισμό βγάζοντας το φέσι. Η ώρα ήταν περίπου 6:30 πρωινή. Κι όπως πήγε ο Κυβερνήτης να μπει στον ναό, ο Γεώργιος έβγαλε το μαχαίρι και τού το κάρφωσε στο στομάχι, ενώ την ίδια στιγμή ο Κωνσταντής τον πυροβόλησε με το πιστόλι στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Ο θάνατος του Κυβερνήτη ήταν ακαριαίος. Ο χωροφύλακας Καραγιάννης που έγινε συνεργός πλέον των Μαυρομιχάληδων άδειασε το πιστόλι προς τους σωματοφύλακες του Κυβερνήτη, μα δεν τους πέτυχε. Η σφαίρα βρήκε στο πάνω μέρος της εισόδου. Αυτομάτως οι δολοφόνοι άρχισαν να τρέχουν προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Ο Κρητικός Κοζώνης έρριξε προς το μέρος του Κωνσταντή τραυματίζοντάς τον. Έπεσε προς στιγμήν, αλλά συνέχισε να τρέχει. Στο μεταξύ ο ιερέας διέκοψε τη λειτουργία, οι πιστοί βγήκαν έξω και τα γύρω σπίτια ήταν στο πόδι από τους πυροβολισμούς και τη θλιβερή είδηση. Ο Σουλιώτης οπλαρχηγός Φωτομάρας, σαν είδε απ' το παράθυρό του τι ακριβώς συνέβαινε, πυροβόλησε προς τον Κωνσταντή και τον έρριξε κάτω. Έτρεξαν αρκετοί και τον λυντσάρισαν και τον έσερναν στο σοκάκι μισόγυμνο, ώσπου τον παράτησαν ημιθανή στην πλατεία του Πλατάνου, όπου και ξεψύχησε στις τέσσερις το απόγευμα. Το κουφάρι του το πέταξαν στη θάλασσα και το άφησαν επί τρεις μέρες, ώσπου ένας παπάς από τη Μάνη το έβγαλε και το έθαψε.

362 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 498-499.

363 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 586.

Ο Γεώργιος με τους συνενόχους του φρουρούς Καραγιάννη και Γεωργίου τράβηξαν κατά τη θάλασσα, όπου - βάσει σχεδίου - θα τους περίμενε μια γαλλική βάρκα, για να τους φυγαδέψει. Και το σχέδιο αυτό το γνώριζε από καιρό και η γαλλική πρεσβεία και ο στρατηγός Ζεράρδ με τους επιτελείς του. Άλλωστε ένας από αυτούς ήταν ο Αν. Καλαμογδάρτης! Κι όλα αυτά ο Δημητρακάκης τα εκθέτει στα «Απομνημονεύματά» του, που ως τώρα τουλάχιστον δεν έχουν διαψευστεί. Και καθώς ο δολοφόνος με τη συνοδεία του προχωρούσαν, μπροστά τους συνάντησαν πλήθος κόσμου, καθώς στο μεταξύ η είδηση είχε μεταδοθεί σε ολόκληρο το Ναύπλιο και οι πολίτες έπιασαν τους δρόμους πανικόβλητοι, αλλά και πλημμυρισμένοι από οργή εναντίον των Μαυρομιχάληδων. Έτσι ο Γεώργιος μπήκε για λίγο στο σπίτι του ταγματάρχη Βαλιάνου φωνάζοντας για το κατόρθωμά του και ζητώντας προστασία. Όμως, όταν είδε το αγριεμένο πλήθος να κινείται εναντίον του, πήδηξε στον κήπο του σπιτιού όπου διέμενε ο Γάλλος αντιπρέσβυς Ρουάν. Μπαίνοντας στο σπίτι ο Μπεηζαδές ασθμαίνοντας φώναξε: «Ο τύραννος δε ζη πλέον. Έπεσε από τας χείρας τας ιδικάς μου και του θείου μου. Να με ασφαλίσετε»³⁶⁴. Κι αφού παρέδωσε το όπλο του στον συνταγματάρχη Πελλιόν, ο δολοφόνος πίστεψε ότι βρίσκεται πλέον ασφαλισμένος υπό την προστασία της γαλλικής σημαίας.

Εικόνα 41. Ο Γ. Μαυρομιχάλης.

Στο μεταξύ έρχεται ο Ζεράρδ και βεβαιώνει τον Μαυρομιχάλη ότι δεν έχει να φοβηθεί τίποτε. Το πλήθος όμως όσο περνούσε η ώρα, τόσο μεγάλωνε και τόσο εξαγριωνόταν. Και μάλιστα απειλούσαν να βάλουν φωτιά στο σπίτι, αν δεν τους παρέδιναν τους δολοφόνους. Ο Τρύφων Ευαγγελίδης, συμβουλευόμενος σαφώς και τη σχετική αναφορά του Κ. Μέντελσον-Βαρθόλδου, δίνει τα συμβάντα εκείνων των ωρών μέσα κι έξω από τη γαλλική πρεσβεία με τρόπο αρκετά παραστατικό³⁶⁵. Σχετικές αναφορές, βεβαίως, έχουν δώσει και οι Δημητρακάκης, Κασομούλης και Κολοκοτρώνης, όπως μας πληροφορεί ο Θ. Παναγόπουλος³⁶⁶.

364 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 428.

365 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 426-429.

Ο Γάλλος λοιπόν αντιπρέσβυς Ρουάν, που από καιρό γνώριζε το τι θα συνέβαινε εκείνη την Κυριακή, έχει φορτωθεί την ευθύνη να σώσει και να φυγαδεύσει τους Μαυρομιχάληδες και τους συνεργούς τους. Άλλωστε στην προκυμαία η βάρκα περιμένει έτοιμη να τους παραλάβει και να τους οδηγήσει στο πλοίο, που είναι αγκυροβολημένο πιο μέσα. Ειδοποίησε λοιπόν ο Ρουάν και τον Άγγλο συνάδελφό του Ντώκινς, ώστε από κοινού να βρουν λύση, για να μην παραδώσουν τον εκλεκτό τους στο μαινόμενο πλήθος, που απαιτεί εκδίκηση· κι αρχίζουν κι οι δυο τους τα διπλωματικά τερτίπια, με σκοπό να κερδίσουν χρόνο υποτιμώντας τη νοημοσύνη και παίζοντας με τα νεύρα ανθρώπων εξαργιωμένων που ένιωθαν την προσβολή, την ταπείνωση και την ωμή αδικία και την προδοσία πάνω στις σημαίες των δυο προστάτιδων ή «ευεργέτιδων» Δυνάμεων.

Με υποκρισία και θρασύτητα οι αντιπρέσβεις και ειδικότερα ο Γάλλος Ρουάν δήλωσαν ότι δεν μπορούν να τον παραδώσουν πρώτον *«επειδή είναι αθώος, εφόσον το όπλο του δεν εκπυρσοκρότησε τη μέρα εκείνη»* και δεύτερον επειδή δεν υπάρχει νόμιμη ελληνική κυβέρνηση, για να τον παραδώσουν...³⁶⁷! Άλλωστε και ο ίδιος είχε καταφύγει στην πρεσβεία που θεωρούνταν γαλλικό έδαφος. Άκουσον, άκουσον...

Και με γρήγορες ενέργειες και προτάσεις του Αυγουστίνου, η Γερουσία, το μεσημέρι κιόλας, είχε συστήσει μια τριμελή επιτροπή, αποτελούμενη από τους Αυγουστίνο Καποδίστρια, Θ. Κολοκοτρώνη και Ι. Κωλέττη με το όνομα «Διοικητική Επιτροπή», η οποία και ανέλαβε από τη στιγμή εκείνη ως προσωρινή κυβέρνηση. Στο όνομα της κυβέρνησης αυτής ο λαός απαίτησε και πάλι τους δολοφόνους, καθώς μάλιστα μπήκε μπροστά στο πλήθος ο Πορτογάλος συνταγματάρχης Αλμείντα, ο πραγματικός αυτός και διαπρεπής φιλέλληνας. Οι αντιπρέσβεις απάντησαν ότι δεν αναγνωρίζουν την κυβέρνηση αυτή και του ζήτησαν να διαλύσει το πλήθος έξω από την πρεσβεία, γιατί διαφορετικά θα μπουκ στα πλοία και θα φύγουν, οπότε θα διακοπούν οι διπλωματικές σχέσεις και θα φέρει αυτός ακέραιη την ευθύνη! Τους απάντησε αγέρωχα και αποφασιστικά: *«...Καλό ταξίδι, κύριοι, και γω εις τα χρέη μου...»*³⁶⁸ και τους έστρεψε τα νώτα.

Ο Ρουάν, ο Ντώκινς, καθώς και όλοι εκείνοι που τους περιέβαλλαν βρέθηκαν σε φοβερά δύσκολη θέση. Το πλήθος ήταν έτοιμο να πάρει εκδίκηση. Και μάλιστα φωνάζαν να σκοτώσουν και τον φονέα και τον Κ. Καρατζά, του οποίου το μίσος εναντίον του Καποδίστρια ήταν σε όλους γνωστό. Τελικά ο Ρουάν και ο Ζεράρντ δέχτηκαν να τον παραδώσουν στη φυλακή με σκοπό να δικαστεί.

366 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 34-39.

367 Ρούσσοις, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 501.

368 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 428.

Ανέλαβε ο συνταγματάρχης Πελλιών να τον περάσει μέσα από το μαινόμενο πλήθος και να τον οδηγήσει πρώτα στο Μπούρτζι και ύστερα στην ειρκτή του Ιτς Καλέ. Η κυβέρνηση άκουσε τις φωνές του πλήθους και συνέστησε στρατοδικείο για τη δίκη του Μπετζαδέ και των φρουρών του.

β. Η δίκη και η εκτέλεση του Γ. Μαυρομιχάλη

Η δίκη του Γ. Μαυρομιχάλη και των συνενόχων φρουρών του ορίστηκε να γίνει από το στρατοδικείο στις 7 Οκτωβρίου. Στο μεταξύ όμως ας διαβάσουμε και πάλι τι θα μας πει ο Θ. Κολοκοτρώνης στα «Απομνημονεύματά» του³⁶⁹: *«Οι δυο υπηρέται και ο Κακλαμάνος δεν εταράχτηκε διάλου, διότι ήταν κι αυτός μπασμένος εις την υπόθεσιν. Ο Ζεράρ οπού εδιοικούσε τα ελληνικά τακτικά στρατεύματα ευρέθηκε καθάλα με τον αγιουτάντε του (= επιστάτης) εις τον Πλάτανον, όπου ήτο ο στρατώνας και έλεγε: “Τίποτε, τίποτε. Μείνετε ήσυχοι” ... Εκβιάσαμεν τον Ζεράρ να κάμη την παραίτησίν του, ειδημή ηθέλαμεν τον κηρύξη ως ένα επίβουλον... Έδωκεν την παραίτησίν του».*

Στις 7 Οκτωβρίου λοιπόν το στρατοδικείο είχε ήδη στηθεί υπό την προεδρία του γηραιού Σουλιώτη σπλαρχηγού Φωτομάρα, ο οποίος είχε πυροβολήσει τον ένα απ' τους δολοφόνους, Κωνσταντή Μαυρομιχάλη, που έτρεχε μετά το έγκλημά του προσπαθώντας να σωθεί. Συνήγορος υπεράσπισης των δολοφόνων βρέθηκε να είναι ο γνωστός μας Σκωτσέζος Ε. Μάσσον! Τώρα πώς αυτός ο ανεκδιήγητος τρόφιμος της Ύδρας, εδώ και επτά συναπτά έτη, βρέθηκε τη μέρα της δίκης στο Ναύπλιο και εντεταλμένος σε τέτοιον ειδικό ρόλο, νομίζουμε πως δεν χρειάζεται επεξηγήσεις. Απ' την Ύδρα ξεκίνησαν όλα τα κακά. Ο κύριος Μάσσον μάλιστα προσπάθησε να βγάλει αναρμόδιο το συγκεκριμένο δικαστήριο και άρχισε κατά τρόπο θρασύτατο και προκλητικό ν' αμφισβητεί θεσμούς, καταστάσεις και πρόσωπα. Μάλιστα σε κάποια στιγμή έφτασε να ισχυριστεί ότι τον πελάτη του έχει δικαιοδοσία να τον δικάσει η εθνική συνέλευση και ότι οποιαδήποτε καταδίκη του από άλλο δικαστήριο αποτελεί πολιτική δολοφονία! Και ακούστηκε τόσο προσβλητική αυτή του η τοποθέτηση, ώστε ο πρόεδρος Φωτομάρας αναγκάστηκε να ανακαλέσει τον Μάσσον στην τάξη.

Το στρατοδικείο καταδίκασε τον Γ. Μαυρομιχάλη *«εις θάνατον και εις αποκοπήν της δεξιός χειρός»*. Και η αποκοπή του δεξιού χεριού του επιβλήθηκε, επειδή θεωρήθηκε πατροκτόνος, αφού δολοφόνησε τον πατέρα του Έθνους. Τελικά με παρέμβαση του Αυγουστίνου η δεύτερη ποινή δεν εκτελέστηκε. Οι συνενοχοί του χωροφύλακες καταδικάστηκαν, ο μεν Α. Γεωργίου σε *«δεκαετή φυλάκισιν με δεσμά εις τους πόδας και εις δημοσίους εργασίας»*, ο δε Ι. Καρα-

369 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 190.

γιάννης εις θάνατον. Και με την περίπτωση αυτού του κατάδικου αποδεικνύεται για πολλοστή φορά, στα ελληνικά τουλάχιστο δεδομένα, ότι η διαφθορά και η συγκάλυψή της είναι διαχρονικά στοιχεία που προσδιορίζουν την ιδιαιτερότητα της ελληνικής φυλής.

Ιδού λοιπόν. Ενώ πριν την εκτέλεση επισκέφτηκε τον Καραγιάννη ο παπάς, για να τον εξομολογήσει, ο κατάδικος μέσω του ιερέα διεμήνυσε στο στρατοδικείο ότι έχει να αποκαλύψει σημαντικά στοιχεία, για να σώσει την ψυχή του. Το στρατοδικείο ανέβαλε την εκτέλεση του Καραγιάννη, επειδή ήθελε να ψάξει σε μεγάλο βάθος την υπόθεση αυτή· να δει δηλαδή μέχρι πού ακουμπούσε η δολοπλοκία. Το τι έμαθε το στρατοδικείο, ποιοι άλλοι αποκαλύφθηκαν, ποιοι κρύφτηκαν, τι ξεσκεπάστηκε και τι κουκουλώθηκε δεν το έμαθε ποτέ κανείς. Όπως βεβαίως δεν έγιναν ποτέ γνωστές οι αποκαλύψεις που έκαμε, αν βέβαια έκαμε, ο Καραγιάννης! Πάντως, όσοι ως τώρα έχουν καταπιαστεί με την υπόθεση αυτή μένουν με την απορία πώς κατάφερε ο καταδικασμένος εις θάνατον και αποφυλακίστηκε μέσα σε έξι μήνες και πώς αυτό το ίδιο πρόσωπο, μόλις τον Μάρτη του 1832 επανέρχονται στην Κυβέρνηση οι Κωλέττης, Κουντουριώτης, Μαυροκορδάτος, θα βρεθεί να υπηρετεί ως λοχίας στον ελληνικό στρατό! όσο για τον άλλο ένοχο, τον Α. Γεωργίου, μόλις, λίγο καιρό μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη, αποφυλακίστηκε ο Πετρόμπεης βρέθηκε να υπηρετεί φρουρός του Μπέη της Μάνης!

Ο Γ. Μαυρομιχάλης το βράδυ της 9ης Οκτωβρίου έγραψε τη διαθήκη του, την οποία και υπέγραψε το επόμενο πρωί στις 10 Οκτώβρη. Το μεσημέρι, περί τις 12:00 τον πήραν για τον τόπο της εκτέλεσης, όπου είχε μαζευτεί αρκετός κόσμος. Καθώς περνούσε μπροστά από το κάτεργο του πατέρα του, θα μας πει ο αυτόπτης μάρτυρας Κασομούλης³⁷⁰, γύρισε και προσκύνησε, ενώ ο γέρος τον αποχαιρέτησε κουνώντας απλώς το μαντήλι. «*Ελληνες, πεθαίνω γενναίως αλλά αδίκως...*», φώναζε! Κατά άλλη εκδοχή φώναζε: «*Αδέλφια, ομόνοια, αγάπη*». Και διέταξε: «*Πυρ! Χτυπάτε...*»³⁷¹.

Επιλέον στην πορεία των γεγονότων μπορεί κάποιος να επισημάνει ορισμένες ιστορικές λεπτομέρειες που όσο και να θέλουμε να τις θεωρήσουμε απλές συμπτώσεις, πάλι δε μας το επιτρέπουν τα ίδια τα γεγονότα. Επί παραδείγματι: Ο Ζωγράφος και ο Καλαμογάρτης ήταν οι μεσολαβητές ανάμεσα στον Λ. Κουντουριώτη και τους δυο δολοφόνους Μαυρομιχάληδες. Κι είναι αυτοί που μετέφεραν τα αργύρια της δολοφονίας από τους ηθικούς αυτουργούς ως τους εκτελεστές! Κι ακόμη έχουμε δει ότι τα φλουριά δε δόθηκαν όλα εξαρχής. Δόθηκαν 250 ως προκαταβολή υπό τον όρο ότι τα υπόλοιπα 750 θα δίνο-

370 Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 3, σελ. 464.

371 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 431.

νταν μετά την εκτέλεση του Κυβερνήτη. Τελικά τα υπόλοιπα δόθηκαν στον Γ. Μαυρομιχάλη ή όχι; Ο τελευταίος από τις 27 Σεπτέμβρη μέχρι και τις 10 Οκτώβρη ήταν ζωντανός. Μπορούσε να μιλήσει. Μπορούσε να ζητήσει τα οφειλόμενα. Και ακόμα μπορούσε να απειλήσει. Άρα ο Καλαμογάρτης δεν μπορούσε να κωφεύει!

Ο Κολοκοτρώνης μάς είπε³⁷²: «...βάλθη εις την φυλακήν και ο υιός του Καλαμογάρτη και οι άλλοι δεν εμαρτυριώντο από τον άλλο...».

Και μην πει κανείς ότι ο Μπεηζαδές ήταν έγκλειστος υπόδικος και τα τοιαύτα. Οι Γάλλοι επίσημοι και οι Έλληνες υπάλληλοί τους είχαν πλήρη γνώση της κατάστασης. Άρα μπορούσαν να τον εξυπηρετήσουν σ' ό,τι ήθελε! Και εάν δεν επαγρυπνούσε ο λαός του Ναυπλίου έξω απ' τα φρούρια, θα μπορούσε ίσως ο Μαυρομιχάλης και να δραπετεύσει. Θα μου πεις είναι ψιλά γράμματα. Είναι, αλλά κρύβουν το καθένα τη δική του σημειολογία. Κι εκτός αυτού, είναι και ο Καραγιάννης. Κι αν ακόμα δεν είχε επαφές, όσο ήταν υπόδικος, αφότου αναβλήθηκε η εκτέλεσή του, μέχρι που αποφυλακίστηκε, δεν γνωρίζουμε ούτε με ποιους ήρθε σε επικοινωνία. Γιατί οπωσδήποτε ήρθε! Ή τον υποχρέωσαν να έρθει σε επαφή με άλλους. Πάντως, όταν και πάλι ο Μαυροκορδάτος ήλθεν εν τη βασιλεία του, επί σειρά ετών μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη, ο Καλαμογάρτης έγινε γεροϋσιαστής. Ο Ζωγράφος πρεσβευτής σε Κωνσταντινούπολη, Πετρούπολη, υπουργός Στρατιωτικών, υπουργός Εξωτερικών. Και έγιναν τόσα πολλά κατά τρόπο υπόγειο που, όσο κανείς τα σκαλίζει, τόσο φρίττει με τις αποκαλύψεις.

γ. Θρήνος γύρω απ' το νεκρό

Ας επανέλθουμε όμως έξω από τον ναό του Αγίου Σπυρίδωνα, όπου διαδραματίζεται μια τραγωδία αληθινή. Ο Κυβερνήτης κείται μπροστά στην είσοδο μέσα σε μια λίμνη αίματος, ενώ οι εκκλησιαζόμενοι και όσοι πρόλαβαν να φτάσουν - και εξακολουθούν να καταφθάνουν - μαζεύονται γύρω απ' το κουφάρι και παντού αντηχούν οι σπαρακτικές κραυγές των γυναικών: «*Ωχού, αφεντάκη μου, σε φάγανε οι Κακαβούληδες...*». Πανικός επικρατεί παντού, οι άντρες πάνε κι έρχονται, καθώς σε λίγο θα σέρνουν στο καλντερίμι τον ημιθανή Κωνσταντή, ενώ θα κυνηγούν τον Γεώργιο με τους φρουρούς, που τρέχουν να σωθούν απ' τη μανία του κόσμου και σε λίγο θα μπουν στη γαλλική πρεσβεία ζητώντας προστασία.

Σχετικά με τη μεταφορά του νεκρού στο Κυβερνείο, τη νεκροψία, την ταρίχευση και την έκθεση αυτού σε λαϊκό προσκύνημα μάς αναφέρει λεπτομέρειες

372 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 193.

ο Ν. Κασομούλης, που έζησε τα συμβάντα όλων εκείνων των ωρών και ημερών. Έφτασαν στο σημείο του εγκλήματος συντεταγμένοι στρατιώτες και αξιωματικοί και με μεγάλο σέβας μετέφεραν το νεκρό του Καποδίστρια στο Κυβερνείο, όπου και το έθεσαν υπό τη φύλαξη του διοικητή του Τυπικού Τάγματος με τους δύο λόχους αυτού. Και απ' τις πρωινές ώρες έτρεξαν οι γιατροί Σωτήρης Καρβελάς, Δ. Τρέιμπερ, Α. Παπαδόπουλος, Ν. Μαράτος και Βρετός, που έκαμαν και σχετική νεκροψία, ενώ την επαύριο, 28 Σεπτέμβρη ο Ζακυνθινός Σ. Καρβελάς ταρίχευσε το πτώμα του³⁷³.

Και αφού λοιπόν ο νεκρός ταριχεύτηκε, τοποθετήθηκε σε γυάλινο κιβώτιο μέσα σε πνεύματα και αρώματα, όπως μας πληροφορεί ο Κασομούλης³⁷⁴. Και το κιβώτιο αυτό πάνω σε ειδικά κατασκευασμένο κρεβάτι μεγαλοπρεπέστατο τέθηκε σε ειδικό σημείο της αίθουσας του Κυβερνείου, το «Αρχεΐον», ώστε να μπορεί ο καθένας να το επισκέπτεται ως προσκύνημα. Στόλισαν το φέρετρο με μεταξωτά μαύρα υφάσματα, βάλανε γύρω τα παράσημα του και δυο λαμπάδες σε μανουάλια. Επί 40 ημέρες ορίστηκε ένας ιερέας να αποπέμπει δέηση σε καθημερινή βάση. Τέσσερις ευέλπιδες στέκονταν ακίνητοι με τα όπλα στα τέσσερα άκρα του κρεββατιού με επικεφαλής έναν λοχαγό. Ήταν οπωσδήποτε μια απονομή τιμής στον μεγάλο νεκρό και ο κόσμος το είδε ως ανάγκη να εκφράσει τη λατρεία του στον άνθρωπο που θεωρήθηκε πατέρας του Έθνους. Όμως σε πολύ λίγο καιρό κατηγορήθηκε σφοδρώς ο Αυγουστίνος ότι εκμεταλλεύεται το λείψανο του αδελφού του για προσωπικούς και πολιτικούς λόγους.

2. Η απήχηση της δολοφονίας

Ανεξάρτητα πάντως από το πώς δέχτηκε ο καθένας από τους Έλληνες τη στυγερή αυτή δολοφονία, αλλά και το ποια απήχηση είχε η είδηση σε χώρες του εξωτερικού, εκείνο που συντάραξε την Ελλάδα και εξάπλωσε παντού την ανησυχία και τον φόβο απ' τη στιγμή που μεταδόθηκε η είδηση ήταν ότι η Ελλάδα καταρρέει και πάλι! Και ο πολύς πληθυσμός περίμενε ότι κάποιοι θα τρέξουν να καταλάβουν την εξουσία με προεκτάσεις απρόβλεπτες μεν, αλλά που τους απλούς, έντιμους και φιλήσυχους Έλληνες τους είχαν ρίξει μέσα στη σύγχυση και την αβεβαιότητα.

Όμως απ' αυτά τίποτα δεν είχε συμβεί, διότι ακόμα και οι πλέον κακόβουλοι απ' τους εχθρούς του Κυβερνήτη, ύστερα από ένα τόσο ειδηχθές έγκλημα, ίσως και να μην μπορούσαν να διαχειριστούν τον πανικό που επικράτησε. Εξάλλου, τυπικά τουλάχιστο, κενό εξουσίας δεν υπήρξε, διότι η Γερουσία ανέθεσε την αρχή στην Διοικητική Επιτροπή αποτελούμενη από τους Αυγουστίνο Καποδί-

---

373 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 439.

374 Κασομούλης, Ν., 1939-1942, τόμ. 3, σελ. 457.

στρια, Θ. Κολοκοτρώνη και Ι. Κωλέττη. Κι απ' όσο φάνηκε, τουλάχιστο ο Κολοκοτρώνης σε κείνη την τόσο επικίνδυνη καμπή κατάφερε να κρατήσει τις ισορροπίες, όσο βέβαια μπορούσε. Αλλά πέρα απ' αυτά θρήνος και κοπετός επικράτησε στις επαρχίες, καθώς στο σύνολό τους οι Έλληνες αισθάνονταν σαν να έχασαν τον πατέρα τους.

Αλλά προτού προχωρήσουμε στην περιγραφή των αντιδράσεων στην είδηση του στυγερού εγκλήματος, ας δούμε τι αναφέρει στα «Απομνημονεύματά» του ο Κολοκοτρώνης³⁷⁵ που τη μέρα της δολοφονίας βρισκόταν στην Τρίπολη: *«Εγώ έλαβα την είδηση την ίδια Κυριακή από τον πεζοδρόμο, ότι ο Κυβερνήτης εσκοτώθηκεν από τους Μαυρομιχάληδες. Την αυγή, ξημερώνοντας Δευτέρα, με ήλθαν δυο πεζοί και μου έφεραν τας ειδήσεις ότι η Γερουσία εψηφισε τριμελή επιτροπή... και μου έλεγαν να φτάσω μίαν ώραν αρχύτερα. Το βράδυ είχα βαστάξει μυστικό και δεν τον εκοινοποίησα εις την πόλιν τον θάνατον του Κυβερνήτου. Την αυγήν, όπου το έμαθαν οι πολίται της Τριπολιτσάς, έμειναν νεκροί, άφησαν τα εργαστήρια των, ταις δουλειαις των, και επερπατούσαν εις τους δρόμους ωσάν τρελοί... Ηλθαν οι προύχοντες της πόλεως Τριπολιτσάς, πριν αναχωρήσω δια το Ναύπλιον, και μου είπαν ότι “τι θα γίνομεν τώρα Κολοκοτρώνη; Εμείς φοβούμεθα να μην πάθομεν τίποτε, διότι η πόλις μας είναι ανοιχτή και ξέφραγη... Εκδίκηση κάμε. Σκότωσε τους φονείς”».*

Και επιπλέον θα επισημάνει και το εξής σημαντικό παρακάτω: *«Ολαις αι επαρχίαις και νήσοι - εκτός της Ύδρας - έστειλαν αναφοραίς και αναγνώριζαν την Διοικητικήν Επιτροπήν και εγκωμιάζαν την πράξιν της Γερουσίας... και έκλαιον τον θάνατον του Κυβερνήτου... την άλλην ημέραν εσυνάχθηκεν η Γερουσία και οι Γραμματείς και επήραμε ταις υποθέσεις του κράτους πάνω μας»³⁷⁶.*

Αλλά και η κατάθεση του Κωνσταντίνου Κούμα³⁷⁷ φανερώνει περίτρανα το πόσο αγαπητός ήταν στον λαό ο Ι. Καποδίστριας: *«Γενικόν πένθος εκυρίευσεν όλην την Πελοπόννησον και την ήπειρον Ελλάδα. Αυτόματοι οι πολίται και ο απλούς αυτός λαός εμαυροφόρεσαν και το πένθος είναι γενικόν. Τούτο είναι λαμπρός θρίαμβος των αρετών του μεγάλου ανδρός. Τούτο μαρτυρεί την καθαρότητα των πράξεών του, όσο και αν προσπαθή η κακοβουλία να τας αμαυρώση...»*

Στο Παρίσι και στο Λονδίνο επόμενο ήταν ορισμένοι κύκλοι να υποδεχθούν με χαρές και πανηγύρια τη μεγάλη αυτή είδηση. Ο Ρώσος δορυφόρος, ο Ρώσος ανθύπατος, ο τύραννος δεν ζή πια! Ο μέγας του Γένους διδάσκαλος ξαναχτυπά εκ Παρισίων με την κακόγουστη ιδέα του να κατηγορήσει τους δολοφόνους ότι έσωσαν τον Καποδίστρια από την τύχη που του άξιζε περισσότερο: να τον

375 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 193.

376 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, 191-193.

377 Κούμας, Κ., 1830-1832, σελ. 743.

διώξουν από τη χώρα³⁷⁸! Θα σχολιάσω τούτο μόνο: Κακόγουστη ήταν και είναι η επιμονή του ελληνικού κατεστημένου που εξακολουθεί να προβάλλει ως πρότυπο διδασκάλου και διαφωτιστή τον Αδαμάντιο Κοραή... Και το τονίζω με πλήρη λόγου γνώση!

Κι ο Μέττερνιχ ακόμα, αν και θανάσιμος εχθρός του μεγάλου Έλληνα ανδρός, αυτός που πριν πολλά πολλά χρόνια δήλωνε πως θα κοιμηθεί ήσυχος, όταν μάθει ότι ο Καποδίστριας είναι πια νεκρός, στο άκουσμα της είδησης φέρεται ότι έμεινε έκπληκτος και περιορίστηκε να πει τούτα μόνο³⁷⁹: «*Ήταν ένα αληθινό θαύμα ξεροκεφαλιάς! Ήταν ο απόλυτα έντιμος άνθρωπος· αυτός που δύσκολα ηττάται. Αληθινός όμως πατριώτης και μοναδικός Έλληνας...*».

Ιδιαίτερα βαρύνουσα είναι η αντίδραση του Ι. Γ. Εϋνάρδου, στενού φίλου του Καποδίστρια και μεγάλου ευεργέτη της Ελλάδας. Μεταξύ άλλων θα δηλώσει³⁸⁰: «*Ο θάνατος του Κυβερνήτου είναι συμφορά δια την Ελλάδα. Είναι δυστύχημα Ευρωπαϊκόν, δεν φοβούμαι να το είπω... Το λέγω με διπλήν θλίψιν, ο κακούργος όστις εδολοφόνησε τον Καποδίστριαν, εδολοφόνησεν την πατρίδα του*».

Σ' αντίθεση με την Αγγλία και τη Γαλλία, η είδηση του θανάτου προκάλεσε κατάπληξη στη Ρωσία και οπωσδήποτε λύπησε αφάνταστα τον αυτοκρατορικό κύκλο, καθώς και τον ρωσικό διπλωματικό κύκλο. Κι όπως έχουμε δει ήδη στην αρχή του βιβλίου, στη μετάδοση της είδησης στην Οδησό, η Ρωζάνδρα Στούρτζα έκτοτε ήταν μια ζωντανή νεκρή. Κι έτσι παρέμεινε για όσα χρόνια έζησε ακόμη (πέθανε το 1844).

Όμως ας επανέλθουμε στα ελληνικά δεδομένα για να δούμε πώς αντέδρασαν ορισμένοι «κύκλοι» αποτελούμενοι από Έλληνες. Βεβαίως στη Μάνη στήθηκαν πανηγύρια, αφού απελευθερώθηκαν απ' τον «τύραννο» και δόξαζαν ως εθνικούς ήρωες τους δυο δολοφόνους. Αλλά περισσότερο χάρηκαν οι Υδραίοι. Ο Πολυζωίδης³⁸¹ κατά τρόπο πανηγυρικό έγραψε στη φυλλάδα «Απόλλων», την επομένη κίολας της δολοφονίας. Δείτε θράσος, ειρωνεία, υποκρισία και αδιαντροπιά από τον άνθρωπο που σε λίγα χρόνια, επί Βαυαροκρατίας πια, θα τιμηθεί με τον τίτλο του εθνικού μας δικαστή. Ιδού λοιπόν: «*Ως άνθρωποι δεν δυνάμεθα παρά να θρηνησώμεν δια το τοιούτον τραγικό τέλος του Καποδίστρια. Ως πολίται όμως, φίλοι της σωτηρίας της πατρίδος παντός άλλου, είμεθα πολλά μακρυνά να καταδικάσωμεν την πράξιν, εν ω μάλιστα βλέπομεν δι' αυτής την υψηλήν της θείας δίκης απόφασιν εκπληρωμένην... Εις την θαυμασίαν ταύτην μεταβολήν ήμουν κι εγώ εκ των πρώτων συνεργατών και κατά τι ο πρώτος*». Μάλιστα. Κρί-

378 Dakin, D., 1983, σελ. 376.

379 Μηνάνογλου, Χ., 2016, σελ. 213.

380 Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΒ, σελ. 562.

381 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 73-74.

νει το γεγονός ως άνθρωπος, ως δικαστής και ως πολίτης! Με την ιδιότητα του δικαστή διαπράττει ύβριν απέναντι στη θεία δίκη! Άραγε ποιος είναι αυτός που κατάφερε και ερμήνευσε το θέλημα του Θεού για τη δολοφονία του Καποδίστρια; Με την ιδιότητα του πολίτη διαπράττει ιεροσυλία απέναντι στον νεκρό! Και μια και ως άνθρωπος δηλώνει τόσο ευαίσθητος, γιατί παραλείπει να δηλώσει ότι τις νομικές του σπουδές τις χρωστάει στο ενδιαφέρον και στη χρηματοδότηση του Καποδίστρια, ενώ την ιδιότητά του ως πολίτης την κέρδισε χάρη στις θυσίες του Καποδίστρια;

Εικόνα 42. Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης

Κι ήταν τότε μόλις 29 ετών! Θα τα καταλάβει όμως αργότερα. Και θα καταλάβει ότι απ' τη Δίκη της Ιστορίας δεν μπορεί να ξεφύγει ακόμα και ο δικαστής που έχει μέσα του αρετή, ηθικότητα και ανθρωπιά! Πόσω μάλλον ένας καιροσκόπος αμοραλιστής. Υπενθυμίζουμε ότι στις 20 Νοεμβρίου 1827 από το Μόναχο ο Πολυζωίδης έστειλε στον Καποδίστρια επιστολή που την υπογράφει: «Της Εξοχότητός Σας όλως... (ακολουθεί δυσανάγνωστη λέξη) και υποκλινής Δούλος Α. Πολυζωίδης»³⁸². Αλλά τότε χρειαζόταν ακόμη χρήματα...

Αλλά δε σταματάει εκεί. Στις 21 Οκτωβρίου 1831, ολόκληρη η ομάδα συντακτών της φυλλάδας «Απόλλων», Πολυζωίδης, Φαρμακίδης, Σούτσος, Ζωγράφος, πάντα βέβαια υπό την ευλογίαν και την κατεύθυνση του μεγάλου Μαγίστρου Μαυροκορδάτου, αποφασίζουν με μεγάλη τους χαρά να κλείσουν την εφημερίδα με το εξής ωμό και κυνικό αιτιολογικό:³⁸³ «Παύομεν την έκδοσιν της εφημερίδος μας, επειδή απολαύσαμεν τον σκοπόν μας. Ο τύραννος δεν υπάρχει πλέον...». Εγώ, ο κοινός νους, αντιλαμβάνομαι ότι αυτοί οι άνθρωποι ζούσαν, κινούνταν και αγωνίζονταν, για να δουν τον Κυβερνήτη δολοφονημένο! Κι οπωσδήποτε αυτό το απήλαυσαν. Δεν μας είπαν όμως τι προσδοκούσαν ν' απολαύσουν στη μετά Καποδίστριαν Ελλάδα... Πολύ σωστά τα επισημαίνει ο Γ. Ρούσσοσ³⁸⁴ στη «Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», όπως γράφει

382 Κούκκου, Ε. Ε., 1997, σελ. 388.

383 Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 74.

σχετικά ο ιστοριοδίφης Λαμπρινίδης για τον μύθο που εξιστόρησε ο Κολοκοτρώνης, σχετικά με τα γαϊδούρια και τον σαμαρτζή, σε κείνους που χαίρονταν με τον θάνατο του Κυβερνήτη.

Στις 18 Οκτωβρίου 1831 έγινε η κηδεία του αδικοχαμένου Καποδίστρια. Ψάλλθηκε η νεκρώσιμη ακολουθία στον ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου στο Ναύπλιο μέσα σε κλίμα κατάνυξης και γενικού πένθους. Η προσέλευση του κόσμου ήταν σχεδόν πάνδημη. Βεβαίως υπήρξαν και κάποιοι μέσα στο Ναύπλιο, τυφλά όργανα των δολοφόνων, που δε σεβάστηκαν αυτές τις ιερές στιγμές της κηδείας του και έβριζαν χυδαία τον νεκρό, ή στην καλύτερη περίπτωση τον αποκαλούσαν περιφρονητικά «μπακαλιάρo»³⁸⁵, επειδή είχε ταριχευτεί, έλεγαν μυκτηρίζοντας: «Δεν πάμε εμείς να προσκυνήσουμε έναν μπακαλιάρo»! Μετά το πέρας της νεκρώσιμης ακολουθίας ο Επίσκοπος Ανδρούσης Ιωσήφ εκφώνησε τη νεκρολογία του αείμνηστου Κυβερνήτη³⁸⁶. Ο νεκρός επί αρκετές μέρες εκτέθηκε στον ναό ως λαϊκό προσκύνημα. Για μια ακόμη φορά οι αντιπολιτευόμενοι βρήκαν ευκαιρία να βγάλουν δηλητήριο... Στη συνέχεια το φέρετρο μετακομίστηκε και τοποθετήθηκε ξανά στο «Αρχεΐον», όπου και θα παραμείνει μέχρις ότου έφηνε ο Αυγουστίνος από το Ναύπλιο (29 Μαρτίου 1832), οπότε και το πήρε μαζί του, για να το ενταφιάσει στην Κέρκυρα.

Στην ιδιαίτερη πατρίδα του ξέσπασε θρήνος, μας πληροφορεί ο Γ. Βλαχογιάννης. Μόνος ψύχραιμος μέσα στο πλήθος των Κερκυραίων έδειχνε ο μικρότερος αδελφός του Ιωάννη, ο Γεώργιος ή Τζωρτζέτος. Δικαιολόγησε τη στάση του ως εξής³⁸⁷: «Τον έκλαψα και τον εθρήνησα από τη στιγμή που άκουσα ότι παίρνει ως συμβουλάτορες του τον Βιάρo και τον Γιαννετά. Τα δάκρμά μου πια στέρεψαν».

Ξεχωριστή σημασία τέλος έχει μια κατάθεση μεταμέλειας του Π. Μαυρομιχάλη το 1840, όπως τη διασώζει ο Ρούσσοσ³⁸⁸. Ο Πετρόμπεης βρίσκεται στο σπίτι του γιατροφιλοσόφου Διον. Πύρρου, παλιού φίλου του δολοφόνου Γ. Μαυρομιχάλη. Ο Πύρρος πάνω στη συζήτηση άρχισε να κατακρίνει δριμύτατα τον Καποδίστρια. Ο Πετρόμπεης όμως τον σταμάτησε λέγοντας οργισμένος: «Δεν τα μετράς καλά, Φιλόσοφε! Ανάθεμα τους Αγγλο-Γάλλους που ήταν η αιτία και εγώ έχασα τους δικούς μου και το έθνος έχασε έναν άνθρωπο, που δε θα τότε ματαβρεί. Και το αίμα του με παιδεύει ως σήμερα...». Τουλάχιστον ο Μπέης της Μάνης αναγνώρισε και εξομολογήθηκε το ανεπανόρθωτο και ολέθριο εγωιστικό του λάθος, έστω και λίγα χρόνια πριν τη λήξη του βίου του. Την ίδια όμως

384 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 509.

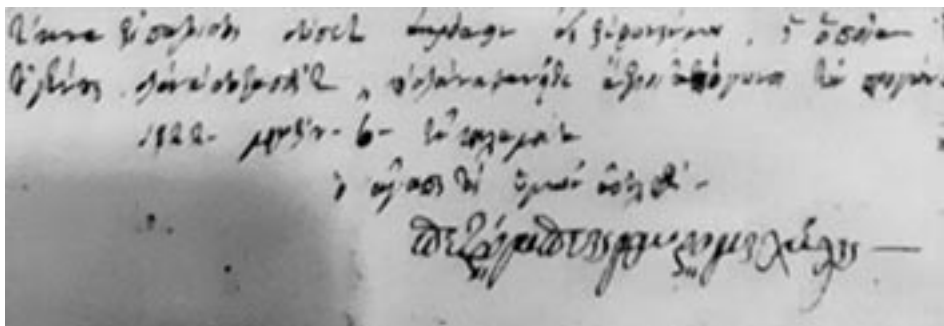
385 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 508.

386 Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 442.

387 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 96.

388 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Α, σελ. 485.

περίοδο κάποιοι άλλοι εξακολουθούσαν να σπιλώνουν τη μνήμη του ανεβασμένοι στα κυβερνητικά έδρανα δηλώνοντας ταυτόχρονα πίστη στον Θρόνο! Αυτοί σκότωσαν τον Καποδίστρια, δηλώνοντας τότε πίστη στο Σύνταγμα!

Εικόνα 43. Έγγραφο (6.03.1822) με ιδιόχειρη υπογραφή του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Απόδειξη ότι δεν αποποιήθηκε ποτέ τον τίτλο του Μπέη.

Αλλά ανάμεσα στα τόσα φριχτά που έζησε η Ελλάδα από τους δολοφόνους του Κυβερνήτη είναι και τούτο: Την επομένη του θανάτου του, και ενώ ολόκληρη την Ελλάδα την είχε σκεπάσει το πένθος, η ανησυχία και ο φόβος, αυτοί έβαλαν δικούς τους να οργανώσουν γιορτή στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας και ανάγκασαν τα ορφανά που είχε περιμαζέψει ο Καποδίστριας απ' τους δρόμους, να τραγουδάνε, να χορεύουν και να... δοξάζουν τον Μεγαλοδύναμο, επειδή απαλλάχτηκαν από τον «τύρανο», οπότε μπορούν πλέον ελεύθερα να βγουν από τούτη τη «φυλακή». Ν' απαλλαγούν από την «τυραννία» να έχουν στέγη, ενδυμασία, τροφή σε καθημερινή βάση και να είναι υποχρεωμένοι να μαθαίνουν γράμματα. Ωστόσο, η Κούκκου διέσωσε συγκλονιστικά γράμματα μικρών παιδιών με θέμα τον θάνατο του Κυβερνήτη³⁸⁹.

Αν ρωτάς, φίλε αναγνώστη, ποια ήταν η τύχη του Ορφανοτροφείου, μάθε ότι σε λίγο θ' αρχίσει να λειτουργεί ως φυλακές! Ο αείμνηστος Κυβερνήτης με το παράδειγμά του θέλησε να διδάξει τους Έλληνες ότι όπου ανοίγει ένα σχολείο, κλείνει και μια φυλακή. Οι ελευθερόφρονες, δημοκράτες, συνταγματικοί έδωσαν αμέσως το στίγμα τους: Έκλεισαν σχολείο για ν' ανοίξουν φυλακή! Και τους βόθρους ακόμα του Ορφανοτροφείου θα τους μετατρέψουν σε μπουντρούμια. Και στα μπουντρούμια αυτά ρίχτηκε απ' το 1839 ως το 1841 ο Νικητάς Σταματελόπουλος (Νικηταράς), επειδή και αυτός εγένετο προδότης του Έθνους! Αποφυλακίστηκε τυφλός και πάφτωχος, και ζητιάνευε για να ζήσει! Μάλιστα. Ο Νικηταράς ο Τουρκοφάγος! Οι Ηρωοφάγοι συνταγματικοί κυβερνούσαν την Ελλάδα ως υπηρέτες των Βαυαρών κατά την περίοδο εκείνη. Αργότερον ίδωμεν...

389 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 593.

Εικόνα 44. Νικήτας Σταματελόπουλος (Νικηταράς) Φυλακίστηκε ως προδότης του Έθνους από τους Βαβαρούς στα μπουντρούμια του Ορφανοτροφείου της Αίγινας, που μετατραπήκε σε φυλακές

B. Η ΕΛΛΑΔΑ ΧΩΡΙΣ ΤΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (Οκτώβρης 1831- Ιανουάριος 1833)

1. Η τριανδρία

Ας ακούσουμε όμως και πάλι τον Κολοκοτρώνη που έμαθε και κείνος την είδηση, ενώ βρισκόταν στην Τρίπολη. Λέει λοιπόν στα «Απομνημονεύματά» του³⁹⁰: *«Με ήλθαν δυο πεζοί ο ένας κοντά εις τον άλλον και μου έφεραν τας ειδήσεις ότι η Γερουσία εψήφισε τριμελή επιτροπή... και μου έλεγαν να φθάσω μίαν ώρα αρχύτερα. Άφησα τον Στασινόπουλο με εκατό καβαλαραίους δια την ησυχίαν του τόπου και εγώ εξεκίνησα και εις έξι ώρας έφθασα εις το Ανάπλι. Είχα μαζί μου εκατόν πενήντα καβαλαραίους».*

Και θα συνεχίσει ο ίδιος, αφού μας λέει πώς καθυσάχασε τον κόσμο: *«Επήγα εκεί όπου εκάθετο ο Αυγουστίνος, δια να τον παρηγορήσω. Πηγαινάμενος εκεί παρηγόρησε ο ένας τον άλλον και έπειτα μου λέγει: “Εις τον λαιμό σου κρέμομαι και εγώ και το Έθνος και κάμε ο,τι σου φανεί εύλογο...”».*

Είδαμε ότι λίγες ώρες μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη η Γερουσία συγκρότησε τη «Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος» αποτελούμενη από τον Αυγουστίνο Καποδίστρια, τον Κολοκοτρώνη και τον Κωλέττη. Βεβαίως επικεφαλής της Επιτροπής ήταν ο Αυγουστίνος και δίπλα του η Γερουσία τοποθέτησε τους άλλους δυο αποσκοπώντας στα παρακάτω:

- ✓ Να κολακευτεί ο στυλοβάτης του καποδιστριακού καθεστώτος Κολοκοτρώνης και μαζί μ' αυτόν να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του στρατού του Μοριά.
- ✓ Να παρεμποδιστεί ο Κωλέττης από το να συνταχτεί με τους Υδραίους και να εξασφαλιστεί η υποστήριξη του στρατού της Ρούμελης. Επίσης η Γερουσία προσέβλεψε στον Κωλέττη, καθώς διατηρούσε δεσμούς με τη γαλλική πρεσβεία και τα γαλλικά στρατεύματα.

Είναι αλήθεια πως τις πρώτες μέρες η Τριανδρία κράτησε την τάξη και την ασφάλεια, χάρη στη σύνεση και στη μετριοπάθεια του Κολοκοτρώνη πιο πολύ κι έτσι δεν άφησε τις ξένες Δυνάμεις να αντικαταστήσουν την ελληνική διοίκηση. Όμως το σχήμα αυτό δεν επρόκειτο σε καμιά περίπτωση να προχωρήσει. Ήδη στις 30 μόλις Σεπτεμβρίου ήρθαν από την Ύδρα οι Μιαούλης, Ζαΐμης και Τρικoupης φέροντας στη Γερουσία επιστολή με την οποία ζητούσαν μεταξύ άλλων να εκπροσωπούνται στη διοίκηση και οι Υδραίοι! Φυσικά η Γερουσία απέρριψε το αίτημά τους, αλλά η ατμόσφαιρα άρχισε και πάλι να δείχνει ση-

390 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 192.

μάδια εμφυλίου. Βέβαια πολλά πράγματα εξαρτιόταν από την Εθνοσυνέλευση, η οποία λόγω του θανάτου του Κυβερνήτη είχε αναβληθεί για τον Δεκέμβρη του 1831.

Μπορεί βεβαίως οι περισσότεροι Έλληνες να στήριζαν τις ελπίδες τους στη σύνεση του Κολοκοτρώνη, αλλά η παρουσία του Κωλέττη προδίκιζε ότι μια καινούρια εμφύλια αιματοχυσία ήταν πλέον ζήτημα ημερών. Πίστευε ότι ο Αυγουστίνος δεν έχει ικανότητες, άρα εύκολα μπορούσε να τον παραμερίσει. Έπρεπε όμως προηγουμένως να εξουδετερώσει τον θανάσιμο εχθρό του, τον Κολοκοτρώνη! Κι άρχισε να καταστρώνει τα σχέδιά του για τον δρόμο προς την εξουσία.

Καταρχάς γνώριζε ότι στην Εθνοσυνέλευση οι καποδιστριακοί θα είχαν την πλειοψηφία, οπότε θα εξέλεγαν διάδοχο του Κυβερνήτη τον Αυγουστίνο. Αυτό έπρεπε πάση θυσία να το ματαιώσει, διότι διαφορετικά ο ίδιος δεν επρόκειτο να δει πρόσωπο εξουσίας. Κι ιδού οι ενέργειές του:

- Ανέλαβε την ηγεσία της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης, στην οποία περιέλαβε πληρεξούσιους Ρουμελιώτες, νησιώτες και Πελοποννήσιους προσετούς.
- Έγινε υπέρμαχος των συμφερόντων της Ύδρας και της Μάνης. Ζήτησε να γίνουν δεκτοί οι πληρεξούσιοί τους στην Εθνοσυνέλευση.
- Υποστήριξε το αίτημά τους για αμνηστία, καθώς και για εκπροσώπηση στη Διοικητική Επιτροπή.
- Έστειλε Ρουμελιώτες κυρίως πληρεξούσιους με δική τους στρατιωτική δύναμη.

Ο Αυγουστίνος απέρριψε όλα του τα αιτήματα. Επιπλέον, για να εξασφαλίσουν οι καποδιστριακοί την πλειοψηφία στην Εθνοσυνέλευση προχώρησαν στα ακόλουθα:

- Στις περιοχές που μειοψηφούσαν έστειλαν στρατό για να τρομοκρατήσουν τους ψηφοφόρους.
- Τους πληρεξούσιους από Μάνη και Ύδρα τους σταματούσαν και τους γύριζαν πίσω.
- Ο ίδιος ο Αυγουστίνος έδινε παχυλές υποσχέσεις και έταζε χρήματα.
- Συνεργαζόταν πλέον με τον Ρώσο πλοίαρχο Ρίκορντ και απομάκρυνε τους Άγγλους και τους Γάλλους.

Βεβαίως και ο Αυγουστίνος ήταν ολοφάνερο πως είχε κίνητρό του την αρχομανία και πίστευε ότι μόνο αυτός είναι ο άξιος αντικαταστάτης του αδελφού

του («κάλλιο να έσπαγε το πόδι του, όταν ερχόταν στον Μοριά», είχε πει ο Κολοκοτρώνης). Αλλά ο καιροσκοπισμός του Κωλέττη σήμαινε μια λεηλασία, καταστροφή, σφαγή, αίμα. («Ίσως αν εφώταε την Γερουσία ο Θεός και έβαζε άλλον εις τον τόπον του Κωλέττη, ηθέλαμεν πάει καλύτερα», θα πει πάλι ο Κολοκοτρώνης³⁹¹).

Ο Κουτσόβλαχος γιατρός του Αλή ετοίμαζε ξανά πραξικόπημα και έβαλε τους Ρουμελιώτες, λίγο πριν την έναρξη της Εθνοσυνέλευσης, να κυκλοφορήσουν έγγραφο, με το οποίο κατήγγειλαν ως παράνομη και τη Διοικητική Επιτροπή και την Επιτροπή που είχε οριστεί να ελέγξει τους εκλογικούς καταλόγους. Θα πρέπει όμως να δούμε στο σημείο αυτό ένα πολύ συνοπτικό πορτρέτο του ανθρώπου ο οποίος επί 25 συνεχή χρόνια επισώρευσε τόσα δεινά στην πολύπαθη ετούτη χώρα! Τον άνθρωπο που μαζί με τον Μαυροκορδάτο δημιούργησαν Ανώτατη Πολιτική Σχολή, ειδικά για... μεταπτυχιακές σπουδές για όσους επιθυμούν να

Εικόνα 45. Ο Ιωάννης Κωλέττης

ακολουθήσουν πολιτική σταδιοδρομία με προσόντα και εχέγγυα τον αμοραλισμό, τον καιροσκοπισμό, τη λαμογιά, την καπηλεία, την απάτη, το ξεπούλημα των ιερών και των οσίων. Και το παράδειγμα των δύο αυτών ανδρών αποτελεί την ιδανική θεωρητική κατάρτιση και συνάμα την ενδεδειγμένη πολιτική πρακτική. Ίσως μοναδική διεθνώς. Το εκπληκτικό είναι πως ό,τι παρέλειπε να παρουσιάσει ο ένας, το συμπλήρωνε με την πρακτική του ο άλλος. Άρα κενό στην παρακολούθηση της πορείας των δεν δημιουργείται.

Ας δούμε όμως κάποια απ' τα χαρακτηριστικά του Κωλέττη, έτσι όπως αυτά εξάγονται μέσα από τα έργα του, αλλά συνάμα και από τις κρίσεις που διαβάζουμε για την περίπτωση του: Ωμότητα, κυνισμός, δόλος, φιλαργυρία, απάτη, υποκρισία, ψέμα, φιλαρχία, καιροσκοπισμός, ανεντιμότητα, λαγνεία, εθνοκαπηλεία, αμοραλισμός... Και τόσα και τόσα άλλα, που τελειωμό δεν έχουν. Νομίζουμε

391 Κολοκοτρώνης, Θ., 2017, σελ. 193.

ότι οι κρίσεις του καθηγητή Δημήτρη Βερναδάκη μας λένε τα πάντα³⁹²: «Εάν οι πράξεις τούτου, όσαι εξιστορούνται, είναι αληθινάί, όπως δεν αμφιβάλλω, ο ανήρ εκείνος ήτο άξιος αγχόνης... Όπως οι Ρωμαίοι τους εξώλεις και τους προώλεις τυράννους των αποθνήσκοντας ανηγόρευαν θεούς, ούτω και οι σημερινοί Έλληνες δεν δυσκολενόμεθα πολύ να αποθεώνομεν αποθνήσκοντας ανθρώπους, όχι μόνον κοινούς, αλλά πολλάκις και εξώλεις και προώλεις...».

Γενικά με τη διαγωγή του θυσίασε το Έθνος στο βωμό της ματαιοδοξίας του. Κι όταν πέθανε κανένας δεν βρέθηκε να πει καλό λόγο, πλην του Όθωνα και κάποιων Γάλλων. Ακόμα και ο Μακρυγιάννης θα τον αναθεματίσει. Δεν μπορώ να αποφύγω την προσωπική μου τοποθέτηση. Συμφωνώ, εγκρίνω και επαυξάνω τον χαρακτηρισμό που του δίνει ο Θ. Παναγόπουλος: «Ήταν το Κωλέττειο Άγος του 1821»³⁹³.

2. Η σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης

Η εμφύλια σύγκρουση

Ο καιροσκοπός Κωλέττης, πέρα από την αντιπολίτευση, κατάφερε και κέρδισε την υποστήριξη του Γάλλου πρεσβευτή και τη σύμφωνη γνώμη του Άγγλου. Του Κολοκοτρώνη η θέση είναι πραγματικά δεινή, αλλά συναισθηματικά γέρνει προς το μέρος του Αυγουστίνου. Βεβαίως ο Γέρος δεν εκτιμούσε επ' ουδενί τις ικανότητες του Αυγουστίνου, που στην ουσία ήταν ανύπαρκτος, αλλά ακολούθησε το συναίσθημά του, δεδομένου ότι ήταν δεμένος με το καποδιστριακό καθεστώς. Μεταξύ των δύο παρατάξεων επικρατεί χάσμα. Περίπτωση συμβιβασμού δεν υπάρχει, ώστε η Ε' Εθνοσυνέλευση να ξεκινήσει ομαλά στις 5.12.1831, όπως είχε προγραμματιστεί. Έτσι στις 7 Δεκεμβρίου περίπου 150 πληρεξούσιοι καποδιστριακοί άρχισαν τις εργασίες τους στο Άργος υπό την προεδρία του Ιωάννη Τσαμαδού και με ισχυρή στρατιωτική φρουρήση. Αυτοανακηρύχτηκαν ως «Εθνοσυνέλευση». Πρώτη πράξη ήταν να ανακηρύξουν «Πρόεδρο της Ελληνικής Κυβερνήσεως». Και για τον σκοπό αυτό έπρεπε τα μέλη της τριμελούς Διοικητικής Επιτροπής να παραιτηθούν. Και παραιτήθηκαν ο Αυγουστίνος και ο Κολοκοτρώνης, όχι όμως και ο Κωλέττης. Η «Εθνοσυνέλευση» ανακήρυξε πρόεδρο τον Αυγουστίνο, δηλαδή προσωρινό Κυβερνήτη ως την άφιξη του νέου βασιλιά.

Ο Κωλέττης ισχυρίστηκε ότι αποτελούσε τη νόμιμη εκτελεστική εξουσία και αρνήθηκε να αναγνωρίσει τη συνέλευση των Καποδιστριακών. Και 90 πε-

³⁹² Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 151.

³⁹³ Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012, σελ. 151.

ρίπου Ρουμελιώτες πληρεξούσιοι αυτοανακηρύχτηκαν «Εθνοσυνέλευση» και ζήτησαν από τις προστάτιδες Δυνάμεις να πιάσουν την κατάσταση για χορήγηση αμνηστίας και κάλεσαν τον γαλλικό στρατό που βρισκόταν στην Πελοπόννησο να καταλάβει το Άργος και να επιβάλει την τάξη. Πάντως, αν κάποιος απορεί σχετικά με το τι είδους αμνηστία επεδίωκε ο Κωλέττης και όσοι τον στήριζαν (Υδραίοι, Μανιάτες, Μαυροκορδάτοι, Μιαούληδες κ.ά.), ενημερώνουμε ότι έπρεπε να αμνηστευτούν όλοι όσοι συμμετείχαν στην καταστροφή του στόλου και στη δολοφονία του Καποδίστρια! Σε λίγο θα τους δοθεί η αμνηστία και θα κηρυχτούν αθώοι, αν και διέπραξαν συνεχή εγκλήματα εσχάτης προδοσίας. Και τα δικαστήρια της ελληνικής πολιτείας τα απέφυγαν. Απ' το δικαστήριο όμως της Ιστορίας δεν ξέφυγαν.

Οι τρεις αντιπρόσβειες δέχτηκαν τα αιτήματα της κωλεττικής εθνοσυνέλευσης και άφησαν τα πράγματα να ακολουθήσουν τον δρόμο τους. Οι Ρουμελιώτες μισθοφόροι, που για μια ακόμα φορά τους ξεγέλασε ο Κωλέττης με δόλο υποσχόμενος χρήματα που ποτέ δεν έδινε, ξεχύνονται στο Άργος και τη γύρω περιοχή, επιτίθενται κατά των καποδιστριακών, προβαίνουν σε λεηλασίες, φόνους, καταστροφές που δεν είχαν προηγούμενο ούτε επί Ιμπραήμ. Ο Κωλέττης τη συνταγή αυτή τη γνώριζε άριστα. Και, επειδή αναμενόταν να ενισχυθούν οι Ρουμελιώτες από Υδραίους, Μανιάτες κ.λπ., οι καποδιστριακοί ανέλαβαν να χτυπήσουν τους Ρουμελιώτες. Επί τρεις μέρες στους δρόμους του Άργους γίνονταν μάχες σώμα με σώμα, αφήνοντας αρκετούς νεκρούς και τραυματίες. Οι κυβερνητικοί έδειχναν να υπερισχύουν και οι ηττημένοι έφυγαν για τον Ισθμό.

Στο μεταξύ ο Κωλέττης, αφού συγκέντρωσε τους δικούς του στην Περαχώρα Λουτρακίου, αφού όρισε πρόεδρο της δικής του «Εθνοσυνέλευσης» τον 91χρονο(!) Πανούτσο Νοταρά, σχημάτισε άλλη Κυβέρνηση με τους Κουντουριώτη και Ζαΐμη και φυσικά επικεφαλής τον ίδιο. Καθώς οι δυο πρώτοι βρίσκονταν στην Ύδρα, ο Κωλέττης ήταν απόλυτος κυρίαρχος. Η Ελλάδα βρέθηκε ταυτόχρονα με δυο Κυβερνήσεις. Και οι δυο διορίζουν, παύουν, δαπανούν, φορολογούν, νομοθετούν, ακυρώνουν. Κοντά του βεβαίως και ο Μαυροκορδάτος! Τόσον αγώνα έκαμε τέσσερα χρόνια για να βγει στην εξουσία...

Τις ημέρες των αιματηρών συγκρούσεων στο Άργος πέρασε από εκεί, πηγαίνοντας για την Κωνσταντινούπολη, ο Στράτφορντ Κάννινγκ. Πριν φύγει, συμβούλεψε τον Αυγουστίνο να προσπαθήσει να ενώσει τους Έλληνες, να χορηγήσει αμνηστία και να συγκαλέσει Εθνοσυνέλευση που θα προέρχεται από ελεύθερες εκλογές. Στο μεταξύ όμως οι αντιπρόσβειες με εντολή της Διάσκεψης του Λονδίνου, προφανώς από λαθεμένη ερμηνεία της έκθεσης του Στρ. Κάννινγκ, αναγνώρισαν τον Αυγουστίνο Κυβερνήτη, πράγμα που αποτέλεσε τεράστιο πλήγμα για τον Κωλέττη. Μάλιστα και ο Ντόκινς αποτραβήχτηκε φο-

βούμενος μήπως ο Κωλέττης επιβάλει στην Ελλάδα τη γαλλική πολιτική, αλλά και κάποια στελέχη του, Ζαΐμης, Τρικούπης, Βουδούρης κ.λπ. συμφιλιώνονταν με τους καποδιστριακούς, ίσως λόγω της στάσης του Ντώκινς. Κάτι ανάλογο πήγε να κάνει και ο Μαυροκορδάτος, αλλά δεν έπεισε.

3. Η έξαρση του εμφυλίου

Ήδη απ' τον Οκτώβρη του 1831 είχε σταλεί στην Ελλάδα ως πράκτορας της βαυαρικής Αυλής κάποιος Βαυαρός καθηγητής ονόματι Θείρσιος (Thiersch). Ο άνθρωπος αυτός υπήρξε παιδαγωγός του Όθωνα, και στάλθηκε στην Ελλάδα με σκοπό να προετοιμάσει προπαγανδιστικά το έδαφος, αλλά και να ενημερώνεται για τα όσα συμβαίνουν. Έφερε όμως και αυτός χρήμα και μοίραζε. Ο Κωλέττης, μαθημένος στις εξαγορές, «δανείστηκε» από τον Θείρσιο δήθεν για να πληρώσει τους στρατιώτες του, στην πραγματικότητα όμως για να συνεχίσει τις εξαγορές και τις απάτες του, με σκοπό να αυξήσει την επιρροή του ενάντια στους καποδιστριακούς.

Και το 1832 βρίσκει την Ελλάδα μέσα σε κατάσταση αναρχίας και εμφυλίου σπαραγμού. Ο «Κυβερνήτης» Α. Καποδίστριας παρά την συμπαράσταση του Κολοκοτρώνη, του Νικηταρά, του Καλλέργη κ.ά. αξιόλογων στελεχών του στρατού, θέλεις από ανικανότητα, θέλεις από οίηση, θέλεις από αρχομανία, δείχνει ότι δεν μπορεί ν' αντιμετωπίσει τις δολοπλοκίες των αντιπάλων του, παρόλο που οι αντιπρόσβεις, και ειδικά η ρωσική πλευρά, δείχνουν ότι μπορούν και θέλουν να τον βοηθήσουν. Υπάρχει όμως και ο Θείρσιος που απ' την πρώτη στιγμή εμμέσως πλην σαφώς βρίσκεται απέναντί του. Εξάλλου, καθώς αναμενόταν ο ανήλικος Όθων, και ο Αυγουστίνος επιζητούσε με κάθε τρόπο ν' αναλάβει ο ίδιος την εποπτεία ως την ενηλικίωση του Ηγεμόνος. Γι' αυτό άλλωστε ονόμαζε ήδη τον εαυτό του Αντιβασιλέα. Και θέλοντας να διαλύσει με τη βία τους αντιπάλους του, διέταξε τον Κολοκοτρώνη να στρατολογήσει 4.000 άνδρες.

Απ' την απέναντι πλευρά ο Κωλέττης αντιπαρέταξε 6.000 άνδρες και 8 πλοία με ναύαρχο τον Μιαούλη. Επιπλέον έβγαλε μια προκήρυξη εναντίον του Αυγουστίνου μέσα στην οποία τον κατηγορεί δριμύτατα και τον θεωρεί υπεύθυνο του εμφυλίου πολέμου. Και υποσχόμενος, όπως πάντα, χρήματα, πυκνώνει τις τάξεις του στρατού του και δεν διστάζει να μετέλθει κάθε μέσο, εξαπατώντας τους στρατιώτες, τους συνεργάτες και τους αντιπάλους. Μέλημα του είναι, όταν έλθει ο βασιλιάς, να βρει τον Κωλέττη και την παρέα του στο Ναύπλιο κι όχι τον Αυγουστίνο με τον Κολοκοτρώνη. Κι αν ο Αυγουστίνος δεν θέλει να φύγει, ξέρουν αυτοί τον τρόπο να τον βγάλουν απ' τη μέση.

Ο Αυγουστίνος πίστευε ότι ο γαλλικός στρατός θα τον υποστήριζε καταλαμβάνοντας τον Ισθμό της Κορίνθου με τη σύμφωνη γνώμη των αντιπρέσβειων. Επιπλέον οι αντιπρέσβεις εξουσιοδότησαν τον Θείρσιο ν' αρχίσει διαπραγματεύσεις με τον Κωλέττη και τους οπλαρχηγούς του, με σκοπό να ενωθούν οι Έλληνες για να δεχτούν τον βασιλιά τους. Ο Θείρσιος πήγε στην Περαχώρα. Αλλά προτού δούμε τι αποτέλεσμα είχε η αποστολή του, είναι καλό ν' ακούσουμε τι θα μας πει επ' αυτού ο Μακρυγιάννης, ο οποίος τον καιρό εκείνο βρισκόταν στην Περαχώρα ως ένθερμος υποστηρικτής του Κωλέττη και λάβρος κατήγορος του Αυγουστίνου και του Κολοκοτρώνη.

Γράφει λοιπόν μεταξύ άλλων για τον εκλεκτό Θείρσιο³⁹⁴: *«Τότε μας στέλνουν έναν δάσκαλον από την Μπαυαρία, Θείρσιον τον λένε. Ήρθε κι αυτός και μας λέγει: “Ήρθα αποσταλμένος να σας είπω να υποταχτείτε, αλλά σας λέγω να μην υποταχτείτε ότι το μέρος του Αυγουστίνου είναι όλοι κλέφτες κι άρπαγοι. Όσοι κάτοικοι είναι μ' αυτούς τους γύμνωσαν όλους. Στο δικό σας το μέρος όλους τους ρώτησα και είναι πολλά ευκαριστημένοι. Κάνουν τα ζευγάρια τους και βόσκουν τα ζωντανά τους έξω και δεν τους πείραξε κανένας. Κι όσοι είναι με την Κυβέρνηση γυμνώθηκαν όλοι. Εγώ φεύγω σήμερα και πάγω να είπω αυτά των Αντιπρέσβειων” μας λέγει ο Θείρσιος. “Και θα μιλήσω κι όλου εκείνου του λαού να έρθουν με τ' εσάς και να φύγουν από αυτούς. Και σε δύο ημέρες η τρεις να κινησете δι' Ανάπλι...”»*.

Για να κινηθούν όμως «διὰ τ' Ανάπλι» χρειαζόνταν χρήματα. Και ήδη ο Κωλέττης χρώσταγε αρκετά στους μισθοφόρους του και συνέχεια τους γελούσε! Το πράγμα δεν πήγαινε άλλο. Έπρεπε κάτι να γίνει. Ο Κ. Παπαρρηγόπουλος γράφει σχετικώς³⁹⁵: *«Ο Κωλέττης εδέχθη τιμητικώς τον επιφανή Γερμανόν, γιγνώσκων ότι ούτος έφερε μεθ' εαυτού και χρήματα, και δανεισάμενος αρκετά παρ' αυτού επήρκεσε προσωρινώς προς τας αξιώσεις του στρατού...»*. Και πήρε χρήματα, αρκετά μάλιστα, ο Κωλέττης από τον Θείρσιο. Και για να πάψουν οι μισθοφόροι του να του ζητούν κάθε πρωί τους μισθούς και να μην τον αφήνουν σε ησυχία, κατέφυγε στο ακόλουθο απατηλό τέχνασμα. Μόλις πήρε τα χρήματα από τον Θείρσιο, γέμισε σάκκους με άμμο και αφού τους έδεσε σφιχτά, τοποθέτησε ολόγυρα τα τάλιρα κατά πλάτος έτσι ώστε ψηλαφώντας ή χτυπώντας κανείς απ' έξω να αισθάνεται ότι ακούει τον μεταλλικό ήχο των κερμάτων. Οι μισθοφόροι πείστηκαν, φόρτωσαν τους σάκκους και έτρεξαν προς το Ναύπλιο, όπου κατά υπόσχεση του Κωλέττη θα πληρώνονταν επιτέλους! Μα αντί για πληρωμή τους σκόρπισε όλους να λεηλατήσουν τα νοικοκυριά της γύρω περιοχής. Αυτή ήταν η πληρωμή τους. Το περιστατικό αυτό το διηγήθηκε με καμάρι ο Κω-

394 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 443.

395 Παπαρρηγόπουλος, Κ., εκδ. Ελευθερουδάκης, τόμ. 6, σελ. 217.

λέττης στον Ν. Δραγούμη συμπληρώνοντας³⁹⁶: «Και ευχαριστήθηκαν οι στρατιώται. Αν δεν μεταχειριζόμουν αγαπητέ, το στρατήγημα τούτο, ο βασιλεύς θα εύρισκεν τον Αυγουστίνον εις το Ναύπλιο. Εγώ δε και συ και τόσοι άλλοι θα εμέναμεν μακράν του παραδείσου και θα εθεωρούμεθα αντάρται».

Η αποστολή του Θείρσιου στην Περαχώρα και στα Μέγαρα κατέληξε σε οικτρή αποτυχία για την Ελλάδα. Ο ίδιος, όπως είδαμε, δεν είχε σκοπό του να μοινοιάσει τους Έλληνες. Είχε σκοπό του να επιβάλλει τον Κωλέττη. Βοηθάει σ' αυτό και ο Μακρυγιάννης, που σε τούτη την περίοδο έγειρε προς το μέρος του Κωλέττη, τον οποίο μέχρι χθες έβριζε. Ο Θείρσιος όμως έδωσε χρήματα! Κι αν χρειαστεί, έχει πολλά μαζί του: Και να τι γράφει³⁹⁷: «Ο νέος Κυβερνήτης, του παλαιού Κυβερνήτη ο αδελφός, ο μπεκρής, ο παραλυμένος Αυγουστίνος και οι ορκισμένοι του όλοι, όπου τον συστήσαν Κυβερνήτη να προκόψει την πατρίδα, καθώς την πρόκοψε και ο αδελφός του, ο νέος Κυβερνήτης ορκίζει αυτούς να του είναι πιστοί και να βαρέσουνε όλους εμάς και τους βαθμούς τους δικούς μας να τους δώσει εκείνων...». Μάλιστα. Μακρυγιάννης υπέρ Κωλέττη και Θείρσιου! Για να δούμε όμως τι θα λέει αργότερα...

4. Η ανατροπή και η φυγή του Αυγουστίνου

Ο Αυγουστίνος μέρα με τη μέρα έβλεπε ότι είχε να κάνει με ανθρώπους αδίστακτους, αποφασισμένους να αιματοκυλήσουν για μιαν ακόμη φορά την Ελλάδα, μόνο και μόνο για να βρει αυτούς στα κυβερνητικά έδρανα ο βασιλιάς. Και για να αποφευχθούν τα χειρότερα μέσα στο χάος που επικρατούσε, υποχρεώθηκε να χορηγήσει μερική αμνηστία. Δηλαδή δεν αμνήστευσε τους δολοφόνους του αδελφού του. Αλλά απ' τη στιγμή που πέρα απ' τους Μαυρομιχλαίους δεν... βρέθηκαν άλλοι, η αμνηστία ήταν γενική. Σβήστηκε λοιπόν έτσι η δολοφονία του Κυβερνήτη, ο εμπρησμός του εθνικού στόλου, οι ανταρσίες, τα πάντα. Αθώοι οι δολοφόνοι! Και φυσικά έτοιμοι να συνεχίσουν το θεάρεστο εθνικό τους έργο. Τούτη τη φορά αιχμή του δόρατος έχουν τον Κωλέττη. Κι είναι Μάρτιος του 1832, όταν ο Κουτσόβλαχος με τους μισθοφόρους του έχουν εισβάλει ήδη στην αργολική πεδιάδα και κατευθύνονται στο Ναύπλιο με σκοπό την ανατροπή της κυβέρνησης.

Να πώς περιγράφει την εισβολή αυτή ο Δ. Κόκκινος, στο έργο του «Η Ελληνική Επανάσταση»³⁹⁸: «Τα Ρουμελιώτικα στρατεύματα εισήλθαν εις το Άργος φέροντα κλάδους ελαίας εις τας κάνας των όπλων και εστρατοπέδευσαν εις την Πρόνοιαν, έξω των Πυλών του Ναυπλίου, κατά την 27ην Μαρτίου, με κραυγάς: Ζήτω

396 Δραγούμης, Ν., 1874, τόμ. Α, σελ. 170-171.

397 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 440.

398 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 708.

το Σύνταγμα! Ζήτηω ο βασιλεύς! Ζήτηω ο Κωλέττης! Αλλά αι ζητωκραυγαί αυταί, αι επίμονοι δια το σύνταγμα, ήσαν κατά παραγγελίαν, χωρίς να εννοούν οι ένοπλοί που εξητωκράνυαζαν, ούτε οι περισσότεροι οπλαρχηγοί των, οι στερούμενοι πάσης πολιτικής νοήσεως, περί τίνος επρόκειτο». Πολλοί ενόμιζαν ότι το σύνταγμα (ή ου σύνταγματος!) ήταν πρόσωπον αναμενόμενον προς ικανοποίησιν όλων! Βεβαίως οι δυστυχείς στρατιώτες δεν γνώριζαν τι είναι το σύνταγμα! Μα κι αν κάποιοι είχαν μέσα τους έστω και κάποια ελαφρά ιδέα περί συντάγματος, πάλι δεν γνώριζαν ότι οι λέξεις βασιλιάς και σύνταγμα ήταν έννοιες ασύμβατες! Και φώναζε για σύνταγμα ο Κωλέττης, ο οποίος ποτέ του δεν το πίστεψε και που υπηρέτησε πιστά και τυφλά τη Μοναρχία επί 15 χρόνια για τον θόκο και το χρήμα.

Στο μεταξύ οι αντιπρέσβεις έπαιρναν τώρα εντολές να ενεργήσουν για τη δημιουργία μιας προσωρινής Κυβέρνησης, η οποία «για το συμφέρον των Ελλήνων και την τιμή των Συμμάχων» θα έσωζε την Ελλάδα από την αναρχία. Έτσι στις 27 Μαρτίου, και ενώ ο Κωλέττης ευρισκόταν προ των πυλών του Ναυπλίου, οι αντιπρέσβεις ζήτησαν από τον Αυγουστίνο να διευκολύνει την κατάσταση. Αυτός προσπάθησε να κερδίσει χρόνο. Όμως οι αντιπρέσβεις πήγαν απευθείας στο Κυβερνείο, όπου του διακοίνωσαν ότι έπρεπε να υποβάλει αμέσως την παραίτησή του στη Γερουσία, ειδάλλως θ' αναγκάζονταν να τον πάνουν από το αξίωμά του οι ίδιοι! Οι αντιπρέσβεις των τριών «προστάτιδων» ή «ευεργέτιδων», φιλικών και συμμαχικών μας Δυνάμεων με το έτσι θέλω παύουν τον ηγέτη που οι ίδιες πριν λίγο αναγνώρισαν, για να τοποθετήσουν στη θέση του τον Κωλέττη.

Στους δρόμους του Ναυπλίου ο Μακρυγιάννης υπερασπιζόμενος το «μέρος το πατριωτικόν» του Κωλέττη έχει ανοίξει πόλεμο εναντίον εκείνων που υπερασπίζονται την κυβέρνηση. Ο ίδιος θα πει ότι σκοτώθηκαν και από τις δυο πλευρές περί τους τριακόσιους πενήντα, «όλο το άνθος...»³⁹⁹. Και στις 29 Μαρτίου 1832 μπήκε στο Ναύπλιο ο Κωλέττης, έφιππος, ακολουθούμενος από εικοσιπέντε πάνοπλους οπλαρχηγούς, μετά συνοδείας φρουράς. Ο πολύς λαός νομίζοντας ότι έχει ήδη δοθεί σ' αυτόν η εξουσία, βγήκε στους δρόμους να υποδεχτεί τον νέο ηγέτη. Παντού ακούγονταν ζητωκραυγές. Ο Κωλέττης είναι πλέον ο ηγέτης της Ελλάδας. Είναι ο άνθρωπος που έδωσε τη χαριστική βολή στο καποδιστριακό καθεστώς! Είναι αυτός που θα υποδεχτεί στην Ελλάδα τον βασιλιά της! Ήδη τούτες τις μέρες η Διάσκεψη του Λονδίνου εργάζεται πυρετωδώς για τη ρύθμιση του σχετικού ζητήματος.

Μεσημέρι της 29^{ης} Μαρτίου 1832. Ο Αυγουστίνος Καποδίστριας έχει καταλάβει ότι η παραμονή του δεν έχει κανένα νόημα πια. Και για να σταματήσει

399 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 441.

η αιματοχυσία, παίρνει και συντάσσει την παραίτησή του, όπως ακριβώς του την υπαγόρευσαν οι αντιπρόεδροι. Αυτή του η παραίτηση είναι η πιστοποίηση του τόσο άδοξου τέλους του καποδιστριακού καθεστώτος στην Ελλάδα. Άλλαι πλέον αι βουλαί των Κυριών Δυνάμεων. Ο Αυγουστίνος μετά την παραίτησή του συνεννοήθηκε με τον Ρώσο ναύαρχο Ρίκορντ, ο οποίος του παραχώρησε τη ρώσικη φρεγάτα «Πάρις», προκειμένου να φύγει για την Κέρκυρα. Μέσα σε λίγες ώρες μάζεψε το αρχείο του και τα προσωπικά του αντικείμενα.

5. Ο Ι. Καποδίστριας στον οικογενειακό του τάφο

Αργά τη νύχτα της 29ης Μαρτίου 1832 ο Αυγουστίνος Καποδίστριας επιβίβαστηκε στη ρωσική φρεγάτα «Πάρις» κι αφού πήρε μαζί του τα προσωπικά του αντικείμενα, το αρχείο και το φέρετρο με τη σορό του αδελφού του, αποχαιρέτησε διά παντός το Ναύπλιο και κατευθυνόταν στην πατρίδα του την Κέρκυρα, για να πραγματοποιήσει εκεί, στον οικογενειακό τους τάφο, την ταφή του άτυχου Κυβερνήτη.

Εικόνα 46. Ο τάφος του Ι. Καποδίστρια

Αλλά το πώς έφτασε, πώς αντέδρασαν οι Άγγλοι και πώς τελικά έγινε ο ενταφιασμός του Ι. Καποδίστρια, ας τα δούμε μέσα από τη διήγηση του Δ. Κόκκινου⁴⁰⁰. Γράφει λοιπόν: «Αλλ' όταν έφτασε εις τον λιμένα της Κέρκυρας η Ρωσική φρεγάτα και κατέστη γνωστός εις τας Αγγλικάς αρχάς ο λόγος της αφίξεως της

400 Κόκκινος, Δ., 1974, τόμ. 6, σελ. 709.

δια τας νομίμους διατυπώσεις, ο Αρμιοστής Άνταμ διεμήνυσεν εις τον Αυγουστίνον ότι σκόπιμον ήτο προς αποφυγήν πιθανών εκδηλώσεων του κοινού, αι οποίαι θα ήσαν δυσάρεστοι εις το Λονδίνον, να γίνει η διακόμισις και η ταφή του νεκρού κατά τας προχωρημένας νυκτερινάς ώρας. Τούτο εσήμαινε διαταγήν. Έτσι ο Ι. Καποδίστριας, ο Κυβερνήτης, ο δημιουργός της Ελληνικής ιστορίας και θεμελιωτής της ελευθέρας Ελλάδος, ετάφη κατά τας πρώτας μετά το μεσονύκτιον ώρας εις τον οικογενειακόν τάφον, πλησίον του πατρός του, εντός του περιβόλου της εκκλησίας της Πλατυτέρας, διακομισθέντος του φερέτρου δια μέσου της κοιμημένης και αγνοούσης το γεγονός πόλεως, δραματικός και κατά την ιεράν αυτήν ώραν της ταφής, με μόνην την συνοδείαν των αδελφών του και με νεκρικά φώτα τους λαμπυρισμούς των άστρων».

Εικόνα 47. Ο Αυγουστίνος Καποδίστριας.

Αν πρέπει να κάνω κάποιο σχόλιο, θα πω τούτο μόνο: Στο συγκεκριμένο τάφο κατέβηκε ένα σώμα υλικό, φθαρτό, νεκρωμένο πια από ζωή και γυμνωμένο από αισθήσεις. Δεν είχε πλέον τη δυνατότητα ν' ανταποκριθεί σε κανένα ερέθισμα. Αλλά το συγκεκριμένο σκήνωμα κουβαλούσε μέσα του ένα τρισδιάστατο σύμβολο που χαρακτήριζε τον Ι. Καποδίστρια εν ζωή και συνεχίζει να τον προσδιορίζει και μετά θάνατον:

- Το πρότυπο του Ανθρώπου.
- Ο ορισμός της Διπλωματίας.
- Το σύμβολο της Πολιτικής Αρετής.

Αυτά είναι τα συστατικά στοιχεία της προσωπικότητας του Ι. Καποδίστρια, ποτισμένα από τον αγνό του πατριωτισμό. Αυτή την προσωπικότητα μίσησαν οι Άγγλοι. Αυτόν τον Γίγαντα έρριξαν στον τάφο, πιστεύοντας ότι έτσι θα εξαφανίσουν από προσώπου γης την ηθική, την τιμιότητα, την ανθρωπιά.

Το τι πέτυχαν, το απέδειξε και το αποδεικνύει ο χρόνος: Στην ιστορική συνείδηση οι Άγγλοι έχουν καταδικαστεί από όλα τα δημοκρατικά έθνη. Αντιθέτως ο Ιωάννης Καποδίστριας παραμένει σύμβολο ανεξίτηλο και αιώνιο. Σύμβολο ασύγκριτο και αξεπέραστο.

6. Περιμένοντας τον Όθωνα

Το διάστημα από 29 Μαρτίου 1832 (ανάληψη της εξουσίας από τον Κωλέττη) έως 18 Ιανουαρίου 1833 (την ημέρα που έφτασε ο βασιλιάς Όθων στο Ναύπλιο) είναι μια ακόμα περίοδος αναρχίας, ασυδοσίας και πλήρους ακυβερνησίας της Ελλάδας. Για μιαν ακόμη φορά γεννιέται σε κάθε νουνεχή πολίτη και σε κάθε λογικό ιστοριοδίφη η απορία πώς αυτή η έρημη μικρή χώρα επέζησε, ώστε από τον Γενάρη του 1833 και εξής να έχει δική της θέση μέσα στο χάρτη ως Βασίλειον της Ελλάδος. Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στο διάστημα αυτό είναι τόσα πολλά και τόσο καταστροφικά για το Έθνος, που μονάχα εθνική ντροπή φέρνει η ανάμνησή τους. Απλώς θα σταθούμε σε κάποια ενδεικτικά του κλίματος που επικρατούσε.

Αμέσως μετά τη φυγή του Αυγουστίνου, η Γερουσία εξέλεξε πενταμελή Διοικητική Επιτροπή από τους Κωλέττη, Κολοκοτρώνη, Ζαΐμη, Μεταξά και Βουδούρη, για να κυβερνήσει την Ελλάδα μέχρι την άφιξη του Όθωνα. Ο Κωλέττης τη διεύρυνε σε επταμελή και άλλαξε τη σύνθεσή της για να έχει την πλειοψηφία. Ο Κωλέττης εισηγούνταν δικούς του ως μέλη, η Γερουσία το ίδιο, οι αντιπρόσβεις ενδιάμεσως έλυναν και έδεναν, ώσπου ύστερα από 14 μέρες κατάφεραν να επιλέξουν τα μέλη της επταμελούς Διοικητικής Επιτροπής, Κωλέττης, Κουντουριώτης, Κ. Μπότσαρης, Υψηλάντης, Ζαΐμης, Μεταξάς και Πλαπούτας. Η Επιτροπή αυτή συγκάλεσε την Ε΄ Εθνοσυνέλευση στο Άργος και αμέσως οι πληρεξούσιοι πήγαν και συνεδρίασαν στο προάστιο του Ναυπλίου, Πρόνοια. Πρόεδρος και πάλι ο υπέργηρος Πανούτσος Νοταράς και αντιπρόεδρος ο Μαυροκορδάτος, ο οποίος στην ουσία έκανε ό,τι ήθελε. Στα λόγια η Εθνοσυνέλευση λειτουργούσε μέσα σε κλίμα σύμπνοιας. Στην πραγματικότητα βασίλευε παντού η αναρχία, αρπαγές, λεηλασίες, τρομοκρατία. Οι Ρουμελιώτες για μιαν ακόμη φορά έχουν σκορπιστεί παντού και δεν αφήνουν τίποτα στη θέση του.

Και μέσα σ' αυτή την αναμπουμπούλα και την ακυβερνησία τυπικά τουλάχιστον είχε σχηματιστεί μια Κυβέρνηση, που με τα σημερινά δεδομένα θα την ονομάζαμε «εθνικής ενότητας» ή «εθνικής σωτηρίας». Το τι ήταν στην πραγματικότητα φάνηκε από τα ίδια τα πράγματα. Υποτίθεται ότι υπήρχαν τρία κόμματα, Αγγλικό, Γαλλικό, Ρωσικό (Καποδιστριακό)⁴⁰¹, και υποτίθεται ότι όλα εκπροσωπούσαν και ψήφισαν νόμους και κυβερνούσαν με αρχηγό του κράτους τον Κωλέττη και υπουργούς τους εξής: **Μαυροκορδάτο** (Οικονομικών), **Τρικούπη** (Εξωτερικών), **Κλωνάρη** (Δικαιοσύνης), **Ζωγράφο** (Στρατιωτικών), **Χρηστίδη**

⁴⁰¹ Οι οπαδοί του ρωσικού κόμματος λέγονταν ναπαίοι από τον φίλο του Ι. Καποδίστρια Νάπα (αυτό έγινε τελικά παρατσούκλι του Αυγουστίνου). Αρχηγοί του ήταν οι Θ. Κολοκοτρώνης και Α. Μεταξάς. Όσο όμως ζούσε ο Καποδίστριας θεωρούνταν εκείνος αρχηγός. Οι οπαδοί του αγγλικού λέγονταν μπαρλαίοι από το όνομα του φανατικού αγγλόφιλου Μπάρλα. Αρχηγοί του ήταν οι Α. Μαυροκορδάτος, Σπ. Τρικούπης. Οι οπαδοί του γαλλικού κόμματος ήταν οι μοσχόμαγκες από το όνομα κάποιου Μόσχου, πιστού οπαδού του Κωλέττη και υπαξιωματικού μιας άτακτης στρατιωτικής μονάδας (Μάγκα = δεκαρχία). Αρχηγός ο Ι. Κωλέττης. Βλ. Ευαγγελίδης, Τρ. Ε., 2005, σελ. 513.

(Εσωτερικών και Επικρατείας) και **I. Ρίζο Νερουλό** (Εκπαίδευσης και Εκκλησιαστικών). Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, υπάρχει και ο **Θείρισος!**

Στο μεταξύ η Διάσκεψη του Λονδίνου συνεχίζει τις εργασίες της, καθώς με βάση το Πρωτόκολλο της 1/13 Φεβρουαρίου 1831 είχε προτείνει ως Ηγεμόνα της Ελλάδας τον Όθωνα και τώρα διαπραγματεύεται με τον βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκο τα περί της ενθρόνισης του Όθωνα. Και αδιαφορώντας τελείως για το τι συμβαίνει τούτες τις μέρες στην Ελλάδα, οι Βαυαροί έχουν στείλει ως πληρεξούσιο κάποιον Ντε Σίττο στο Λονδίνο, ώστε με τους εκπροσώπους των τριών Δυνάμεων να ρυθμίσουν όλες τις λεπτομέρειες γύρω από τον Όθωνα.

Έτσι στις 25 Απριλίου/7 Μαΐου 1832 το κείμενο υπογράφηκε και ο Όθων αναγορεύτηκε βασιλιάς της Ελλάδος (όχι των Ελλήνων) και το νέο κράτος, μοναρχικό και ανεξάρτητο, ονομάστηκε «Βασίλειον της Ελλάδος» και τέθηκε κάτω από την εγγύηση των τριών Δυνάμεων. Ελληνική εκπροσώπηση στις διαπραγματεύσεις και στη σχετική αγοραπωλησία δεν υπάρχει. Όπως δεν υπάρχει πουθενά ελληνική υπογραφή. Όλα έγιναν ερήμην των Ελλήνων. Οι Έλληνες δεν έπρεπε να έχουν γνώμη, άποψη, πρόταση για τη χώρα τους, για τη διακυβέρνησή τους, για την τύχη τους. Καλούνταν μόνον εκβιαστικά να πληρώνουν την προαιώνια γη των προγόνων τους. Και ένα πρωινό του Γενάρη του 1833 ξύπνησαν και πληροφορήθηκαν ότι χρωστούν 40.000.000 γρόσια υπό την εγγύηση των τριών Δυνάμεων!!! Αν όμως ζούσε ο Καποδίστριας αυτά δεν επρόκειτο να γίνουν ποτέ! Άρα έπρεπε να λείπει απ' τη ζωή, για να γίνουν...

Στην Ελλάδα βεβαίως ο Κωλέττης με τους υπουργούς του υποτίθεται ότι κυβερνούν, μέχρι να έρθει ο Όθωνας. Έχουν πληροφορηθεί ότι ο βασιλιάς ερχόμενος θα φέρει μαζί του 60.000.000 φράγκα! Και επειδή ο Μαυροκορδάτος λόγω προτέρου βίου θεώρησε τον εαυτό του κατάλληλο να τα διαχειριστεί, ανέλαβε το υπουργείο Οικονομικών... Οι οπλαρχηγοί με τον στρατό τους βρίσκονται σε συνεχή επιφυλακή απειλώντας οι μεν τους δε. Μάλιστα γίνονται αρκετές συμπλοκές και ο καθένας κάνει ό,τι μπορεί και ό,τι προλάβει. Οι στρατιώτες ξεσπούν σε βιαιότητες, οι οπλαρχηγοί εισπράττουν φόρους, καταλαμβάνουν τελωνεία, και διαπράττουν τόσα άλλα δεινά και ανομολόγητα και κανένας δεν δίνει λόγο σε κανένα. Ο Θείρισος συνεχίζει την προπαγάνδα του κι ο Κωλέττης κουβαλάει ξένους και ληστές, όπως έκανε και το 1824. Χρηματοδότης τώρα υπάρχει δίπλα του, δόξα τω Θεώ!

Ο Ρουμελιώτης Γρίβας, ως συνήθως, με τους άνδρες του μπαίνει σε κατοικημένες περιοχές, λεηλατεί και απειλεί. Τον παρεμποδίζει ο Γενναίος Κολοκοτρώνης. Ο Ηλίας Μαυρομιχάλης κινείται να καταλάβει την πεδιάδα της Μεσσηνίας, αλλά τον σταματούν οι καποδιστριακοί. Ο Καλλέργης προσπαθεί να ελέγξει τους μύλους της Λέρνας.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα η Εθνοσυνέλευση ορίστηκε να αρχίσει ξανά τις εργασίες της από 14 Ιουλίου έως 20 Αυγούστου. Και ενώ υπάρχουν τα τρία κόμματα, στις συνεδριάσεις θα παρατηρήσουμε μια συμμαχία του αγγλικού και του γαλλικού κόμματος, οι λεγόμενοι πλέον «συνταγματικοί», ενώ απέναντί τους θα βρίσκονται οι καποδιστριακοί ή για την περίπτωση «αντισυνταγματικοί». Εξαρχής όμως οι τρεις αντιπρόσβεις διαβίβασαν στην Εθνοσυνέλευση την επιθυμία-διαταγή του Λουδοβίκου της Βαυαρίας να μη γίνει καμία συζήτηση για σύνταγμα. Έτσι η Εθνοσυνέλευση επικύρωσε την απόφαση της Διάσκεψης του Λονδίνου για τον διορισμό του Όθωνος ως βασιλέα της Ελλάδος. Το κείμενο στο μεταξύ είχε φτάσει στην Ελλάδα. Και αφού χορήγησε γενική αμνηστία για τα εγκλήματα όλα, άρα η δολοφονία του Καποδίστρια έμπαινε «στο αρχείο» και όλοι οι υπεύθυνοι ήταν αθώοι, στη συνέχεια κατήργησε την Καποδιστριακή Γερουσία. Βέβαια διαμαρτυρήθηκαν γι' αυτό οι αντιπρόσβεις, αλλά ο Κωλέττης προχωρούσε ακάθεκτος.

Και όταν η Εθνοσυνέλευση θέλησε να πάρει την απόφαση να διανεμηθεί η εθνική γη σύμφωνα με το συμφέρον του Έθνους και τις εγγυήσεις των ξένων και εσωτερικών δανείων, πάλι μπήκαν στη μέση οι Άγγλοι και τους εμπόδισαν να την υλοποιήσουν. Μην ξεχνάμε ότι τα δάνεια που δόθηκαν από τους Άγγλους είχαν ως εγγύηση και υποθήκη τα εθνικά μας κτήματα. Και ενώ ο Κωλέττης έκανε τα αδύνατα δυνατά για να έχει την υποστήριξη των Γάλλων και ανέθεσε στα γαλλικά στρατεύματα να επεμβαίνουν παντού για την τήρηση της τάξης, απέναντί του βλέπει μια συμμαχία Άγγλων και Ρώσων. Οι Ρώσοι βεβαίως ήταν εξαρχής αντίθετοι. Τώρα προστέθηκαν και οι Άγγλοι. Στο μεταξύ στις 6 Αυγούστου 1832 πέθανε ο Δημήτριος Υψηλάντης. Η κυβέρνηση μένει εξαμελής και δεν εξασφαλίζει έτσι πλειοψηφία, οπότε παντού και πάλι απλώθηκε η ακυβερνησία.

Στις 14 Αυγούστου ο Ντόκινς μάζεψε έξω από την Εθνοσυνέλευση αρκετούς αγανακτισμένους και απλήρωτους Έλληνες στρατιώτες και τους ξεσήκωσε εναντίον των πληρεξουσίων. Οι στρατιώτες μπήκαν με μανία στην Εθνοσυνέλευση και έπεσαν πάνω στους πληρεξουσίους με λυσσώδεις επιθέσεις. Κατέβασαν από την έδρα τον πρόεδρο Πανούτσο Νοταρά, έδειραν, λήστεψαν, απήγαγαν και κράτησαν ομήρους κάποιους πληρεξουσίους ζητώντας τους μισθούς τους. Κάποιοι πληρεξουσίοι μάλιστα πλήρωσαν από τα δικά τους για να τους αφήσουν ελεύθερους.

Το πραξικόπημα αυτό προσπάθησαν να το εκμεταλλευτούν και ο Γάλλος αντιπρόσβευς, αλλά και ο Θείρισος, ο καθένας για τα συμφέροντα της χώρας του. Ο Γερμανός πράκτορας μάλιστα υποκίνησε πραξικόπημα, ώστε ν' ανατραπεί η κυβέρνηση, για να έρθει το γρηγορότερο ο Όθωνας.

Ο Μακρυγιάννης μάλλον κατάλαβε τον ρόλο του Θείρσιου και γράφει⁴⁰²: «...Αυτό μου το είπε ο Θείρσιος και με περικάλεσε να μιλήσω και ν'αντενεργήσω κι εγώ. Τότε του είπα, ούτε μιλώ παρόμοιον, ούτε θέλω και τη φιλιάν του άλλη φορά. Ότι βλέπω κι αυτός είναι δολερός».

Ο Μαυροκορδάτος παρέα με τον Τρικούπη και τον Ζωγράφο ραδιουργεί διαρκώς, προκειμένου να ανατρέψει αποφάσεις που δεν εξυπηρετούσαν τα μελλοντικά του σχέδια. Ο Φαναριώτης για το θεαθήναι στηρίζει τον Κωλέττη, αλλά στην πραγματικότητα του σκάβει τον λάκκο. Άλλωστε αυτή ήταν ανέκαθεν η πολιτική του πρακτική. Ο Κουντουριώτης, μέλος κι αυτός της Διοικητικής Επιτροπής, οργίστηκε με τα όσα συνέβαιναν και έφυγε για την Ύδρα. Ίσως θίχτηκαν οι δημοκρατικές του ευαισθησίες... Η Εθνοσυνέλευση πάντως διαλύθηκε τόσο με το πραξικόπημα, όσο και με τις ραδιουργίες των ξένων διπλωματών και του Μαυροκορδάτου. Ο γαλλικός στρατός επεμβαίνει ως στρατός κατοχής. Εκατοντάδες και πάλι οι νεκροί και οι τραυματίες.

Πριν διαλυθεί η Εθνοσυνέλευση, εξέλεξε μια τριμελή επιτροπή από τους: Ανδρέα Μιαούλη, Κώστα Μπότσαρη και Γενναίο Κολοκοτρώνη. Η επιτροπή αυτή είχε ως αποστολή της να μεταβεί στο Μόναχο και εκ μέρους της Ελλάδας να προσκαλέσει επίσημα τον Όθωνα. Στο μεταξύ ο Γενναίος αντικαταστάθηκε από τον Δημήτριο Πλαπούτα (Κολιόπουλο). Και τούτο επειδή ο πατέρας του Γενναίου, ο θρυλικός Γέρος, κατηγορήθηκε από τους «συνταγματικούς» ότι συνεργαζόταν με τον Ρώσο ναύαρχο Ρίκορντ, με σκοπό να εμποδίσουν παντί τρόπο να έλθει ο Όθων στην Ελλάδα και να αναλάβει κυβερνήτης ο Ρίκορντ! Κι αυτός είναι ο κύριος λόγος που αργότερα οι Βαυαροί θα επιδιώξουν να τον καταδικάσουν σε θάνατο. Αλλά κατά πόσο μια τέτοια συνωμοσία Κολοκοτρώνη και Ρίκορντ είναι αληθινή ή όχι δεν είναι επιβεβαιωμένο. Πάντως το βέβαιο είναι ότι διέρρευσε μέσα από κύκλους των αντιπρέσβων Αγγλίας και Γαλλίας, καθώς, σύμφωνα πάντα με τις ίδιες πηγές, οι δυο αυτές χώρες δεν επέτρεψαν να υλοποιηθεί ένα τέτοιο σχέδιο. Ο Κολοκοτρώνης πάντως έμεινε μέχρι τέλους καποδιστριακός και οπαδός του ρωσικού κόμματος.

Εν κατακλείδι, κατά το διάστημα από τη δολοφονία του Καποδίστρια μέχρι τον ερχομό του Όθωνα, μια περίοδο δηλαδή μόνιμης αναρχίας, στιγμάτισαν την Ελλάδα οι μεγάλες θυσίες και η ανυπολόγιστη ηθική κατάπτωση. Θυσίες τελικά ανανταπόδοτες και ζημίες τις οποίες οι Έλληνες εξακολουθούν να πληρώνουν ακόμα και σήμερα, επειδή ακριβώς εκείνοι που τις προκάλεσαν, έσπευσαν να καλύψουν τα μεγάλα τους εγκλήματα πίσω από μια ψευδεπίγραφη γενική αμνηστία. Κι αυτοί ακριβώς πρέπει να ξεσκεπαστούν και να καταδικα-

402 Μακρυγιάννης, Ι., 1976, τόμ. Α, σελ. 449.

στούν ιστορικά. Και σαν μην έφταναν όλα όσα προξένησαν στον άμοιρο τούτο τόπο, θα επιχειρήσουν να εξαφανίσουν στη συνέχεια το ίδιο το καποδιστριακό καθεστώς, που θεμελίωσε ένα κράτος δικαίου και πάνω στη θεμελίωση αυτή επιχείρησε επί τέσσερα περίπου χρόνια να δημιουργήσει θεσμούς, να θεσπίσει νόμους, να βγάλει τους Έλληνες απ' την ανυπαρξία και το χάος και να τους δώσει οντότητα, να τους οδηγήσει στην ύπαρξη και την ευημερία.

Μπροστά μας μια άλλη ιστορική ειρωνεία. Ο Ανδρέας Μιαούλης, ο υπέρμαχος συνταγματικός, ο ακραιφνής δημοκράτης, ο άνθρωπος που έφτασε να κάψει τον εθνικό στόλο για να διώξει απ' την Ελλάδα και τη ζωή τον τύραννο Καποδίστρια, ταξιδεύει τώρα στα γεροντάματά του στο Μόναχο για να υποδεχτεί ένα 17χρονο παιδαρέλι, έναν εκπρόσωπο της «ελέω Θεού» Μοναρχίας. Κι ο γέρο ναύαρχος είναι επικεφαλής όλων των φανατικών «συνταγματικών», οι οποίοι ως δια μαγείας, αφού πέτυχαν να δολοφονήσουν τον Καποδίστρια, μεταλλάχτηκαν εν μία νυκτί σε «αντισυνταγματικούς», για να δηλώσουν υποταγή τυφλή σ' ένα παιδάκι ανώριμο, που πίστευε ότι το έστειλε ο Θεός να σώσει την Ελλάδα. Την Ελλάδα που σκότωσε τον Γίγαντα της πολιτικής, για να εναποθέσει την τύχη της σ' έναν αδαή έφηβο, που έλαχε να είναι γιος του βασιλιά της Βαυαρίας! Και που για να έρθει αυτός ο νεαρός και να γίνει ελέω Θεού Μονάρχης μην έχοντας σχέση με συντάγματα, ελευθερίες και δικαιώματα του λαού, οι υπέρμαχοι του συντάγματος έφτασαν ως τον φόνο του φύσει και θέσει ηγέτη του Έθνους.

Κι ο Μιαούλης πηγαίνοντας για το Μόναχο έφερε μαζί του γράμματα των «συνταγματικών» εναντίον του καποδιστριακού και «αντισυνταγματικού» Κολοκοτρώνη. Τα γράμματα αυτά απευθυνόταν στον βασιλιά. Μέσα σ' αυτά κατηγορούσαν τον Γέρο του Μοριά, ότι είναι αντίθετος με τον θρόνο και ότι συνωμοτεί για να ανατρέψει τον Όθωνα, πριν ακόμα έρθει στην Ελλάδα. Αυτοί λοιπόν οι άνθρωποι ήθελαν παντί τρόπο να εξουδετερώσουν και τον τελευταίο υποστηρικτή του καποδιστριακού καθεστώτος. Αλλά αυτοί οι ίδιοι δεν είναι που κατηγορούσαν επίσης τον Γέρο στον Καποδίστρια, όταν επρόκειτο να έρθει στην Ελλάδα; Την 1η Οκτωβρίου του 1832 η τριμελής επιτροπή βρέθηκε στο Μόναχο και ο Μιαούλης πέφτει στα πόδια του Όθωνα παρακαλώντας τον να έρθει στην Ελλάδα για να τη σώσει από το χάος, στο οποίο την έρριξε ο Καποδίστριας...

7. Ιανουάριος 1833: ο Όθων βασιλεύς

Εν αναμονή του Όθωνα η εκτελεστική εξουσία στην Ελλάδα κάθε τόσο φαίνεται να αλλάζει χέρια, αλλά κατά περίεργο τρόπο τα χέρια αυτά ανήκουν στον Κωλέττη, τον Ζαΐμη, τον Μαυροκορδάτο, τον Μεταξά... Παντού απλωμένος ο φόβος από την απειλή της γενίκευσης ενός νέου εμφυλίου με συνέπειες απρόβλεπτες. Οι οπλαρχηγοί σε μόνιμη ετοιμότητα, ο απλός λαός σε πλήρη αβεβαι-

ότητα και σύγχυση, οι πολιτικάντηδες δεν βλέπουν την ώρα να υποδεχτούν τον βασιλιά και τα 60.000.000 φράγκα, που καρτερούσαν να φέρει μαζί του. Κι απ' τον φόβο μήπως χάσουν τα αξιώματά τους, προτού έρθει στην Ελλάδα ο Όθων, ο Κωλέττης, ο Ζαΐμης και ο Μεταξάς πιέζουν τους αντιπρόσβεις να ζητήσουν απ' τα γαλλικά στρατεύματα να καταλάβουν το Άργος. Κι αυτό συμπτωματικά θα γίνει στις 3 Ιανουαρίου 1833, τη μέρα που ο Όθων με τους τρεις αντιβασιλείς μπήκε στο πλοίο «Μαδαγασκάρη», για να έρθει στην Ελλάδα.

Εικόνα 48. Ο Όθων, όταν οι Δυνάμεις τον επέλεξαν ως βασιλέα της Ελλάδος.

Την επομένη οι Έλληνες χτύπησαν τους Γάλλους στο Άργος, οι οποίοι, ενώ στην αρχή είχαν αιφνιδιαστεί, γρήγορα δραστηριοποίησαν το πυροβολικό κι άρχισαν τις εκκαθαρίσεις. Αριθμούνται 160 Έλληνες νεκροί κι άλλοι τόσσοι περίπου τραυματίες. Οι μάχες συνεχίζονταν σε καθημερινή πλέον βάση και στο Άργος, αλλά και σε άλλα μέρη της Πελοποννήσου, μέχρι που το πλοίο «Μαδαγασκάρη» έφερε τον Όθωνα και τους αντιβασιλείς στο Ναύπλιο. Ο Όθων ήρθε κι έφερε μαζί του όσους κι όποιους έφερε. Περιστοιχίστηκε από τους πρωταγωνιστές της δίωξης και της δολοφονίας του Καποδίστρια. Τα πεπραγμένα του κατά τα τριάντα περίπου χρόνια της βασιλείας του ασφαλώς απαιτούν ειδική γραφή.

Στο κλείσιμο τούτου του αφιερώματος στον Ιωάννη Καποδίστρια θα δανειστώ λίγες γραμμές του ιστορικού Γ. Ρούσσουμέσα στις οποίες επιγραμματικά «εξυμνείται» το έργο του βασιλέως Όθωνος, τον οποίο έφεραν εδώ οι συμμαχικές δυνάμεις, έχοντας ήδη δολοφονήσει τον Κυβερνήτη που διέθετε το ηθικό και πολιτικό ανάστημα να τους πει όχι. Γράφει λοιπόν ο Ρούσσοσ⁴⁰³: «Τριάντα ολόκληρα χρόνια χαμένα για την Ελλάδα. Άκαρπα σε βαθμό σπαρακτικό, αφού ένας λαός με τόση ζωτικότητα είχε καταδικασθεί να μαραίνεται και να σήπεται μέσα στο τέλμα ενός ξενόφερτου και ξενοκίνητου καθεστώτος».

403 Ρούσσοσ, Γ., 1975, τόμ. Γ, σελ. 479.

Αλλά κι εδώ δε γίνεται ν' αποφύγω το σχετικό σχόλιο. Βεβαίως συμφωνώ με τα όσα γράφει ο Ρούσσοσ και επαυξάνω. Όμως ας μην ρίξουμε όλες τις ευθύνες σ' ένα ανώριμο και χαμηλής πνευματικής στάθμης παιδαρέλι. Στο κάτω κάτω τόσο του έκοβε, τόσο μπορούσε. Άμοιρες ευθυνών δεν είναι οι προστάτιδες Δυνάμεις, όπως δεν είναι και οι κύκλοι που περιστοιχίζαν τον Όθωνα και γυρόφερναν στο παλάτι επί τριάντα περίπου χρόνια. Αλλά και όλοι οι παραπάνω να μην υπήρχαν, το ότι όλα αυτά τα χρόνια εναλλάσσονταν στην εξουσία οι Μαυροκορδάτος - Κωλέττης τα λέει όλα! Η παρουσία και μόνο των δυο αυτών αχαρακτρίστων λυμεώνων του Έθνους αποτέλεσε την εγγύηση της καταδίκης της Ελλάδας.

Αξιοσημείωτο πάντως είναι και το γεγονός ότι ο Τσάρος Νικόλαος Α΄, επειδή διατηρούσε φιλία με τον βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκο, πατέρα του Όθωνα, όσο ήξερε τον Όθωνα μόνον εξ ακοής, στόχευε να τον κάνει γαμπρό του στην δευτερότοκη κόρη του Όλγα. Αυτοί ήταν οι λόγοι που στις διαπραγματεύσεις ο Νικόλαος και τον προτίμησε, παρά την αρχική αντίδραση της Αγγλίας, και έδειξε ανεκτική διάθεση στη διεύρυνση των ελληνικών συνόρων. Όταν όμως τον γνώρισε και συνειδητοποίησε το ατάλαντον του χαρακτήρος, τότε για γαμπρό δεν τον ήθελε επ' ουδενί. Και για να χαλάσει το συνοικέσιο, έβαλε όρο να γίνει ορθόδοξος ο Όθων. Απ' την πλευρά του ο Όθων έβαλε όρο απαράβατο να μην αλλάξει θρήσκευμα και να παντρευτεί έτσι την Όλγα! Τον θεώρησε όμως ο Νικόλαος κατάλληλο για βασιλιά της Ελλάδος. Εντέλει ο πατέρας του Λουδοβίκος τον πάντρεψε με την Αμαλία⁴⁰⁴...

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η προσωπικότητα ενός ηγέτη και πατριώτη μοναδικού

Θα ήταν δίκαιο και πρέπον συνάμα να έκλεινα τούτη τη γραφή με το εγκώμιο του μεγάλου αυτού Έλληνα. Δεν θα το τολμήσω όμως, διότι θεωρώ ότι ο λόγος μου είναι τόσο πενιχρός, που να μην μπορέσει να σκιαγραφήσει τον χαρακτήρα, το ηθικό ανάστημα και τις ανυπέβλητες αρετές του ανδρός. Άρα, απέναντι σ' ένα τέτοιο δεδομένο είναι περιττή η οποιαδήποτε προσπάθεια ωραιοποίησης, ακόμη κι αν επιχειρείται με την πιο καλοδοουλεμένη ρητορική. Θα περιοριστώ λοιπόν στο να πω τούτο μόνο: Η περίπτωση του είναι μοναδική και αναντικατάστατη.

Επειδή όμως μετά την ειδεχθή δολοφονία του ακολούθησε δράμα φοβερό και ανεπανόρθωτη δυστυχία της Ελλάδας, θα πρέπει να προσθέσουμε και να παραδεχτούμε όλοι μας ότι πολύ δύσκολα μπορείς μέσα στην Ιστορία να συναντήσεις έθνος που αξιώθηκε να έχει έναν τέτοιο κυβερνήτη και πιο δύσκολα ακόμα μπορείς να συναντήσεις έθνος, που να σήκωσε τέτοια μάχαιρα ενάντια στον ευεργέτη του!

Ο Δημ. Βερναρδάκης⁴⁰⁵ μεταξύ άλλων γράφει: «...Ο Κυβερνήτης ηθέλησε να διοργανώσει τα δικαστήρια. Άμα τω ακούσματι φόβος και τρόμος κατέλαβε τους ολιγαρχικούς δια τα χρέη και τας καταχρήσεις των. Εγνώριζον δε ήδη εκ πείρας ότι ο Κυβερνήτης δεν ησטיεύετο, και, όπως είναι γνωστόν, οσάκις αι υπάλληλοι αρχαί του ελληνικού κράτους πεισθώσιν αδιστακτως ότι η ανωτάτη αρχή δεν αστειεύεται, ουδ' αúται τότε αστειεύονται... Αλλ' αι δημογεροντίαι όμως και οι δήμοι ήσαν φέουδα των κοτζαμπάσηδων. Ο Κυβερνήτης ήρχισε λοιπόν να γίνεται ανυπόφορος επιχειρών να επέμβη και εις τα άδύτα των αδύτων του κοτζαμπασισμού, και ιερά οργή και αγανάκτησις κατέλαβεν αυτούς δια την ανήκουστον ταύτην τόλμην και αυθάδειαν του Κορφιάτη!». Το όποιο σχόλιο, νομίζω, περιττεύει.

Όπως έχουμε δει αναλυτικά και διεξοδικά αυτοί οι κύκλοι υπό την καθοδήγηση των αθλιότατων «διαφωτιστών» του Γένους και με την κάλυψη των μεγάλων συμμάχων τους, Άγγλων και Γάλλων, έκαμαν ό,τι έκαμαν και του έκοψαν το νήμα της ζωής, για να σώσουν όλοι αυτοί τα συμφέροντά τους. Και βεβαίως βρέθηκαν ιστορικοί και βιογράφοι, Άγγλοι κυρίως, που έρριξαν αρκετό δηλητήριο στην προσπάθειά τους να σπιλώσουν τη μνήμη του. Το κακό όμως είναι ότι τους μιμήθηκαν και αρκετοί Έλληνες. Ένας από αυτούς και ο σύγχρονός του κοτζάμπασης του Μοριά, Κανέλλος Δεληγιάννης, αναγνωρισμένος εχθρός του Κυβερνήτη:

---

405 Παπαδημητρίου, Κ. Δ., τόμ. Α, σελ. 97.

«Και επιτέλους έλεγεν ότι, εάν δεν ήρχοντο άνθρωποι έξωθεν της Ελλάδος να κυβερνήσουν δεσποτικώς αυτόν τον τόπον και αν δεν παρήρχετο η γενεά των αγωνιστών, δεν ήθελεν ησυχάση η ευτυχής αυτός ο τόπος ποτέ, καθότι Έθνος, μεταβαίνον από την δουλείαν εις την ελευθερίαν, πρέπει να κυβερνηθή δεσποτικώς. Και ως εκ τούτων πάντων, δεν υπέφερε να έχουν οι άνθρωποι του τόπου μικράν τινα εξουσίαν, αλλά μήτε και αυτό το δημιούργημα των χειρών του, το Πανελλήνιον. Επίσης έλεγεν εις όλους πάντοτε και αναφανδόν ότι η παρούσα γενεά εξεφαιλίσθη από την διαφθοράν της Τουρκοκρατίας και από την ακολασίαν της Επαναστάσεως και έπεται να κυβερνηθή δεσποτικώς δια πολύν καιρόν, ώστε να φωτιστή η επερχομένη. Ωστε και πραγματικώς έβαλεν ενέργειαν το δεσποτισμόν του»⁴⁰⁶.

Βεβαίως έπρεπε κανείς να τα περιμένει αυτά από έναν γόνο της κοτζαμπάσικης οικογένειας των Δεληγιανναίων. Άλλωστε ο Κανέλλος προς ίδιον όφελος προσέγγισε τον Κυβερνήτη άμα τη αφίξει του στην Ελλάδα. Όταν όμως εξ αρχής διαπίστωσε ότι ο Καποδίστριας ήταν αποφασισμένος να περιορίσει την ασυδοσία των κοτζαμπάσηδων, ο Κανέλλος και οι συν αυτό συντάχθηκαν πάραυτα με τους αντιπάλους του Κυβερνήτη.

Αλλά, αν κανείς θελήσει να καταγράψει τις κρίσεις που έχουν γίνει για την πολιτική του, θετικές και αρνητικές, εύκολα θα μπορέσει να γεμίσει βιβλία. Αλλά και εύκολα θα καταλάβει τι ποιόν ανθρώπου ήταν ο καθένας από τους επικριτές του. Άλλωστε απτά δείγματα έχουν δοθεί στις σελίδες που προηγήθηκαν. Δεν θα ασχοληθούμε πιο πολύ μαζί τους. Η Ιστορία τους έχει ήδη κρίνει, όπως έχει κρίνει και τον Ιωάννη Καποδίστρια. Και η Ιστορία έχει αποφανθεί ότι τα ψηλά δέντρα είναι που τραβούν τους κεραυνούς! Δεν τους τραβούν ούτε οι μολόχες ούτε οι τσουκνίδες ούτε τα πάσης φύσεως χαμόκλαδα!

Ακούμε κατά καιρούς ή διαβάζουμε ότι ο τάδε πολιτικός ήταν αδωροδόκτης εντελώς ή ήταν υπεράνω χρημάτων ή ήταν έντιμος και αφιλοκερδής. Περιπτώσεις βεβαίως που μετριούνται στα δάχτυλα. Αλλά ως προς αυτό, είναι πιο πάνω κι από βέβαιο ότι πολιτικός που να ήταν τόσο ανιδιοτελής, έντιμος, αφιλοκερδής και φιλόπατρις δεν πέρασε άλλος. Συνήθως οι Έλληνες μπαίνουν στον χώρο της πολιτικής πένητες ή «ελαφρώς έχοντες» και βγαίνουν πάμπλουτοι και «μάλιστα κατέχοντες»! Ο Καποδίστριας όμως ήρθε στην Ελλάδα πάμπλουτος και τελείωσε τη ζωή του πάμφτωχος, καθόσον για την πατρίδα έδωσε πάνω από 1.000.000 γρόσια, αφότου ανέλαβε Κυβερνήτης και ύστερα! Το πόσα έδωσε πριν το 1828 δεν υπολογίζονται! Κι αυτός ο άνθρωπος από την πατρίδα του δεν πήρε ούτε γρόσι. Και για να έχουμε συγκριτικά μεγέθη για το τι σήμαινε ένα

406 Δεληγιάννης, Κ., 1957, τόμ. Γ, σελ. 172.

τέτοιο ποσό, ας αναλογιστούμε ότι υπήρχαν τω καιρώ εκείνω κάποιοι μισθοί των 20 ή 25 ή 30 γροσίων μηνιαίως, όπως βεβαίως υπήρχαν των 100 ή και των 200, και παραπάνω. Αλλά καλύτερα θα το κατανοήσουμε αν σκεφτούμε ότι μια αστική οικογένεια συντηρούνταν ξοδεύοντας 50 ως 60 γρόσια τον μήνα...

Επίσης στις προσφορές του στην πατρίδα θα πρέπει να υπολογίσουμε την επιχορήγηση των 50.000 φοινίκων ετησίως, που του παραχώρησε το Έθνος ύστερα από πρόταση του Πανελληνίου, καθώς και τις 180.000 φοινίκες ετησίως που του χορήγησε η Δ' Εθνοσυνέλευση. Και τις δυο αυτές επιχορηγήσεις δεν τις δέχτηκε! Όπως επίσης δεν δέχτηκε τη σύνταξη των 60.000 φράγκων ετησίως που του είχε προσφέρει ο Τσάρος Νικόλαος. Αλλά ο Τσάρος τα επόμενα χρόνια τού έστειλε εκατομμύρια φράγκα ή ρούβλια. Κι όλα αυτά πάλι για τις ανάγκες της πατρίδας τα διέθεσε.

Το να προσπαθήσει κανείς να καταγράψει τις αρετές, την αγνότητα του χαρακτήρα, τη συγκρότηση της προσωπικότητας, την αξεπέραστη φιλοπατρία του, και τα τόσα άλλα προτερήματα με τα οποία ήταν προικισμένος ο άνθρωπος αυτός, είναι βέβαιο ότι στο τέλος θα αδικήσει τον Καποδίστρια, δεδομένου ότι κάποιες από τις αρετές του κατανάγκη θα τις παραλείψει. Εξάλλου για τους ανθρώπους που δεν έχουν μέσα τους εμπάθειες και προκαταλήψεις, οι αρετές του ανδρός διαβάζονται ολοκάθαρα μέσα στο έργο του. Διαβάζονται βεβαίως από κείνους που έχουν ενστερνιστεί μιαν αλήθεια, που δεν επιδέχεται την παραμικρή αμφισβήτηση για εκείνους που κατανόησαν ότι κίνητρο κάθε διπλωματικής και κάθε πολιτικής του ενέργειας ήταν η αγνή του φιλοπατρία. Η αγάπη για την Ελλάδα.

Ακόμα υπάρχουν ιστορικοί που επιμένουν να εκφράζουν την απορία: Τι θα έκανε ο Καποδίστριας αν οι Δυνάμεις έστειλαν ηγεμόνα στην Ελλάδα; Θα αποχωρούσε απ' την εξουσία ή θα παρέμενε πίσω απ' τον θρόνο, ώστε να κρατήσει εκείνος την πραγματική εξουσία; Βεβαίως θεωρώ πως είναι μια εκ του πονηρού απορία, διότι τη διατυπώνουν εκείνοι που τον χαρακτηρίζουν αρχομανή, εγωιστή και υπερόπτη. Κι αυτοί πιστεύουν ότι με την ιδέα που είχε για τον εαυτό του και με την αρχομανία που τον διέκρινε, δεν επρόκειτο ποτέ του να δεχτεί να παραδώσει την εξουσία σε άλλον. Γι' αυτό και δεν ήθελε τους βασιλιάδες. Αλλά κι αν οι Δυνάμεις τον ανάγκαζαν να δεχτεί βασιλιά στην Ελλάδα, πάλι θα υπέκυπτε στην εσωτερική του παρόρμηση να παραμείνει, για να είναι αυτός ο ουσιαστικός αρχηγός πίσω από ένα διακοσμητικό στοιχείο, που θα κάθεται στον θρόνο...

Ναι, δεν θα έφευγε! Θα συμφωνήσω ως προς αυτό μαζί τους, αλλά θα διαφωνήσω ως προς τον σκοπό και το κίνητρο της παραμονής. Επειδή διέθετε φοβερή αυτογνωσία, είχε τεράστια επίγνωση της αξίας του, αλλά και απέραντη

συναίσθηση της φιλοπατρίας του, ώστε να μην αφήσει την πατρίδα του σε χέρια ανθρώπων εξ αντικειμένου κατωτέρων του. Ανθρώπων δηλαδή που δεν θα μπορούσαν να αποκαταστήσουν τη δυστυχισμένη αυτή χώρα. Ναι, πίστευε ότι, αν λείψει αυτός ο ίδιος, η Ελλάδα θα περιπέσει σε δυστυχία, σε ταπείνωση, θα μεταβληθεί σε αγγλικό προτεκτοράτο!

Κι όποιος διαφωνεί με την παραπάνω κρίση, δεν έχει παρά να συμβουλευτεί την Ιστορία και τον Χρόνο. Ο Ι. Καποδίστριας ήταν απόλυτα πεπεισμένος ότι μόνον αυτός ο ίδιος μπορούσε να σώσει την Ελλάδα. Μόνον αυτός είχε τη δυνατότητα να τη βγάλει από το χάος και να τη στήσει όρθια. Κι αυτό, κύριοι κύριοι επικριτές, δεν λέγεται εγωισμός. Λέγεται αυτογνωσία. Και η αυτογνωσία αποτελεί ύψιστη αρετή. Κι αυτή του η αυτογνωσία είναι που τού φανέρωσε την αξία του, την πολιτική του αρετή και τη φιλοπατρία του. Θυσίασε λοιπόν τη λαμπρή του σταδιοδρομία ως ένας υπερυπουργός μιας υπερδύναμης, ο δεύτερος τη τάξει μετά τον Τσάρο της Ρωσίας, και ήρθε, για να κυβερνήσει στην ουσία το χάος! Και μάλιστα με το μέλλον του αβέβαιο και με την απειλή κατά της ζωής του μόνιμη πάνω απ' το κεφάλι του! Αν αυτό είναι αρχομανία, κύριοι επικριτές, ναι, ήταν αρχομανής! Ήταν δικτάτορας ή τύραννος, όπως χαιρόσαστε να τον αποκαλείτε!

Θυσίασε τα πλούτη, την άνεση, την ασφάλεια, την προσωπική του ευτυχία και γαλήνη κι έφυγε απ' την πολιτισμένη Ευρώπη, για να χωθεί μέσα σε συνθήκες, που δεν του εξασφάλιζαν ούτε την κάλυψη των στοιχειωδών του αναγκών και που μέσα στις συνθήκες αυτές έζησε πιο ταπεινός κι απ' τους ταπεινούς, ώσπου προτίμησε να μείνει στην πατρίδα του και να τη στηρίζει με τον θάνατό του, παρά να την εγκαταλείψει κερδίζοντας τη ζωή και διατηρώντας τα κεκτημένα του.

Αν η θυσία υπέρ πατρίδος δεν λέγεται φιλοπατρία, τότε ας έρθουν οι επικριτές του να μας δώσουν τον ορισμό της φιλοπατρίας...

Αρκετές φορές έφτασε σε στιγμές απελπισίας, τόσο κατά τα χρόνια της διακυβέρνησής του, όσο και κατά τα προηγούμενα, καθώς βίωνε την άθλια κατάσταση της Ελλάδας, ή και επειδή τον ταλαιπωρούσαν κάποια προβλήματα της υγείας του. Και ονειρευόταν να εγκατασταθεί στο αγρόκτημά του στην Κέρκυρα, για να ασχοληθεί με τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και φιλοσόφους. Μα όσο κι αν το επιθυμούσε διακαώς, ποτέ του δεν έπαιρνε την απόφαση, επειδή βάραινε μέσα του το ιερό κάλεσμα του καθήκοντος. Θα περίμενε κανείς στα πέντε χρόνια που έμεινε στη Γενεύη να είχε πείσει τον εαυτό του να αποσυρθεί από την πολιτική. Βασανίστηκε από το δίλημμα αυτό, αλλά η αίσθηση του καθήκοντος, η συναίσθηση της αξίας του, αλλά και ο φόβος του ότι, αν δεν ερχόταν

στην Ελλάδα, η χώρα θα έφτανε στην καταστροφή, τον ανάγκασαν να συνεχίσει στην πολιτική. Για την Ελλάδα και μόνο. Κι ας λένε κάποιοι ότι επί πέντε χρόνια στη Γενεύη ζούσε με την προσδοκία να τον ξανακαλέσει ο Τσάρος! Αυτοί δεν κατάλαβαν ότι και στη Γενεύη που βρισκόταν εξακολουθούσε να είναι ουσιαστικά ο υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας και ταυτόχρονα φρόντιζε από το κέντρο της Ευρώπης να βοηθάει ανελλιπώς την πατρίδα του.

Η φοβερή του προσήλωση στο καθήκον, αλλά και η βαθεία θρησκευτική-κόρητά του τον έκαμαν αρκετά δημοφιλή στον απλό λαό, αλλά παράλληλα δημιούργησε αντιπάθεια απέναντι στα τζάκια, στους κοτζαμπάδηδες, τους «νοικοκυραίους» της Ύδρας, στις φατρίες, στους Φαναριώτες, στους δοκησίσοφους. Άλλωστε δεν έπαυε να το διαλαλεί ότι η κυβέρνησή του είναι κυβέρνηση των απλών ανθρώπων και των τεχνιτών!

Κι όλοι αντιλαμβανόμαστε ότι επρόκειτο για έναν πολιτικό εντιμότατο, πατριώτη και οραματιστή. Για το κατεξοχήν πρότυπο πολιτικού ανδρός με ήθος, παιδεία και αληθινή μόρφωση, με γνήσιο και άδολο πατριωτισμό και αξεπέραστες διπλωματικές δεξιότητες.

Είναι τοις πάσι γνωστό ότι ο Μέττερνιχ υπήρξε θανάσιμος εχθρός του στη διεθνή πολιτική σκηνή. Κι όμως κι αυτός ακόμα υποκλίθηκε στην προσωπικότητα του Έλληνα διπλωμάτη. Κι επιπλέον ο Μέττερνιχ γνώριζε πως οτιδήποτε θεωρούσε ο Καποδίστριας αναγκαίο για την Ελλάδα το έβαζε πάνω από όλα. Και έφτασε ο Σπ. Τρικούπης, απ' τους πλέον σκληρούς αντιπάλους του, να γράψει⁴⁰⁷: «...Ουδενός Έλληнос καρδιά ήτο Ελληνικωτέρα. Υπέρ της Ελλάδος μετήλθεν την ρωσικήν επιρροήν και ουχί υπέρ της Ρωσίας την Ελληνικήν αρχήν του».

Εν τέλει, εάν πρέπει και εμείς να δώσουμε τη γνώμη μας για τα αίτια της δολοφονίας του, μπορούμε να πούμε ότι αυτά είναι τα ακόλουθα τρία:

- α.** Το δυσθεώρητο πολιτικό του ύψος και το αξεπέραστο διπλωματικό του ανάστημα γέννησε στους Άγγλους τον φθόνο και τον φόβο. Συνεπώς μόνο με τον θάνατό του θα μπορούσαν να μείνουν ήσυχοι.
- β.** Η φιλολαϊκή του πρακτική αποτέλεσε φανερή απειλή εναντίον της τοπικής ολιγαρχίας. Οι «Χριστιανοί Πασάδες» και οι άθλιοι δορυφόροι τους εγκαίρως αντιλήφθηκαν ότι ο Καποδίστριας εργαζόταν εναντίον της άδικης τοπικής ολιγαρχίας και υπέρ του λαού. Την ίδια πρακτική ακολούθησε νωρίτερα και ο Ανδρούτσος και είχε και εκείνος την ίδια κατάληξη.

Και έβλεπαν όλοι τους ότι συγκέντρωσε τις εξουσίες στα χέρια του, προκειμένου να ξεριζώσει τις αντιδράσεις και να ανοίξει τον δρόμο για μια συνταγματική δημοκρατία. Αυτό το ήξεραν καλά, γι' αυτό και τον έβριζαν ως

407 Τρικούπης, Σπ., 1888, τόμ. Δ, σελ. 181.

«τύραννο». Ήταν συνεπώς επικίνδυνος για την ντόπια ολιγαρχία. Έπρεπε να λείψει απ' τη ζωή. Όσο για κείνους που κόπτονται ότι ερχόμενος στην Ελλάδα πέταξε στα αζήτητα το «Σύνταγμα» της χώρας, μάλλον δεν κατάλαβαν ότι δε νοείται Σύνταγμα σε χώρα ανύπαρκτη! Άρα κανένα Σύνταγμα δεν παραβίασε! Αντιθέτως προσπάθησε να προστατέψει τον αδαή ελληνικό λαό από τα νύχια των θεωρούμενων «Συνταγματικών» που αιματοκύλησαν πολλάκις της Ελλάδα, με επακόλουθο ο σοφός κυβερνήτης να χαρακτηρίσει δικαίως το «Σύνταγμα» ως ξυράφι σε χέρια νηπίου για τους απαίδευτους ακόμα Έλληνες. Ξεκίνησε λοιπόν τη διακυβέρνησή του με μια απολυταρχική δημοκρατία, προσδοκώντας να καλλιεργήσει τους Έλληνες μέσω της Παιδείας και τότε να προχωρήσει στην εγκαθίδρυση της συνταγματικής δημοκρατίας.

γ. Το αξεπέραστο ηθικό του ποιόν, η προσήλωση στις αρχές του και το ασυμβίβαστο του χαρακτήρα του προκάλεσε τους ανίκανους μηχανορράφους και ραδιούργους, που έφτασαν να οπλίσουν τα χέρια των δολοφόνων του. Η ακεραιότητα του χαρακτήρα του τον κράτησε αδιάλλακτο απέναντι στη χαμέρπεια και τη διαφθορά. Για αυτό και είχε τη μοίρα των ασυμβίβαστων. Και η μοίρα των ασυμβίβαστων, μεγάλων νεκρών είναι μία και μόνη: Να ζουν μέσα στη μνήμη του έθνους για το οποίο αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν. Οι μεγάλοι νεκροί πλέον μιλούν με το παράδειγμά τους, με τις αξεπέραστες αρετές τους, με την εθνική και πολιτική τους πορεία, με τη συνέπειά τους. Και ο Ιωάννης Α. Καποδίστριας βρίσκεται αδιαφιλονίκητα στην κορυφή της πυραμίδας των μεγάλων νεκρών της Ελλάδας. Είναι εκείνος που με το παράδειγμά του δίδαξε λόγω και έργω: *«Δεν ζή ο άνθρωπος· Ζη το έργο του...»*. Ήταν ο πολιτικός που απόμεινε ως ανεξίτηλο πρότυπο εθνικού ηγέτη και συνάμα ιδανικού παιδαγωγού.

Θα ήταν όμως καταφανής αδικία, αν περιοριζόμαστε μονάχα σ' αυτόν τον χαρακτηρισμό και αν δεν βλέπαμε τη μοναδική αυτή προσωπικότητα και στις άλλες της διαστάσεις. Που σημαίνει ότι ο Ιωάννης Α. Καποδίστριας δεν υπήρξε μόνον ο Έλληνας. Παράλληλα και ταυτόχρονα ήταν ο Ευρωπαίος Οραματιστής, ο Homo Universalis. Και κάποιες απ' αυτές της πτυχές τις έχουμε εν ολίγοις επισημάνει στην αρχή σχεδόν τούτου του βιβλίου. Και τόσο το ευρωπαϊκό του όραμα, όσο και τον οικουμενικό του χαρακτήρα μπορεί κανείς να τα δει καθαρά πάνω στον Ι. Καποδίστρια είτε με την ιδιότητα του υπουργού Εξωτερικών είτε ως πρώτου Κυβερνήτη του Νεότερου Ελληνικού Κράτους. Πάντοτε υπήρξε θερμός υποστηρικτής της συνεργασίας των λαών, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ειρηνικής επίλυσης των διακρατικών διαφορών, αλλά κυρίως ήταν αυτός που πριν από δυο αιώνες συνέλαβε την ιδέα και αγωνίστηκε για την πραγμάτωση της ευρωπαϊκής ένωσης.

Έτσι λοιπόν ο Ι. Καποδίστριας συνειδητοποιώντας και οραματιζόμενος την Ευρώπη ως οικουμενικό χώρο και κοινή πατρίδα των λαών που την κατοικούν, έγινε πρόδρομος της ιδέας της Ενωμένης Ευρώπης σε μια περίοδο κατά την οποία οι συγκυρίες και οι ιστορικές συνθήκες της εποχής εκείνης κάτι τέτοιο δύσκολα το επέτρεπαν ακόμα και σε υπεραισιόδοξες φαντασίες. Πίστευε ακράδαντα ότι τα μεγάλα προβλήματα που απασχολούσαν την Ευρώπη στις αρχές του 19ου αιώνα μπορούν να επιλυθούν με την προώθηση των διαχρονικών αξιών του ελληνικού πολιτισμού, όντας ο ίδιος οξυδερκής μελετητής των αναγκών της παγκόσμιας κοινωνίας, με πρωτοποριακές ιδέες για σύσταση υπερεθνικού Οργανισμού και στόχο την ειρηνική επίλυση των διακρατικών διαφορών. Οπότε με τις ιδέες του αυτές δε γίνεται μόνον πρόδρομος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά με την οικουμενική του σκέψη μπορεί αβίαστα να χαρακτηριστεί και πρόδρομος της ιδέας της Κοινωνίας των Εθνών και του Ο.Η.Ε.

Όμως πέρα απ' τα οράματά του για την Ελλάδα, για την Ευρώπη αλλά και την οικουμένη ολόκληρη θα πρέπει συγκεντρωτικά να δώσουμε τα χαρακτηριστικά αυτής της εξέχουσας φυσιογνωμίας, που δυστυχώς, για τη χώρα μας τουλάχιστο, μετά τον θάνατό του δεν έχει αναδειχθεί άλλη πολιτική προσωπικότητα που να συγκεντρώνει πάνω της τέτοιες αρετές: οξύνοια, ευθυκρισία, αυταπάρνηση, εσωτερική καλλιέργεια, ευγένεια, ήθος, αταλάντευτη πρόσδεση στην ορθόδοξη πίστη, υψηλό παιδαγωγικό ιδεώδες, διορατικότητα και ρεαλισμό, δυνατότητα αξιοποίησης των συγκυριών, σωστή εκτίμηση των συνθηκών και μεθοδικότητα των ενεργειών του.

Σαφώς όλα τα παραπάνω συνθέτουν έναν χαρακτήρα ακέραιο, που διαπνέεται από ιδέες δημοκρατικές και φιλελεύθερες, πράγμα ακριβώς που και οι εχθροί του ακόμα το είχαν αναγνωρίσει και που η εντιμότητά του και η αξεπέραστη ηθική του στάση κατέστησαν ανίκητες τις πολιτικές και τις διπλωματικές του ικανότητες. Κι όλα αυτά πραγματώθηκαν σ' ένα τιτάνιο έργο τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Ελλάδα. Το πώς ανταμείφθηκε για το έργο του αυτό από την Ελλάδα το έχουμε δει επαρκώς στις σελίδες που προηγήθηκαν. Ας μην επεκαθοούμε περαιτέρω. Απλώς ας θυμίσουμε ότι και στις ονοματοδοσίες οδών, ιδρυμάτων και πλατειών ανά τις διάφορες πόλεις της Ελλάδας, αν κάπου περίσσευε καμιά πάροδος απ' την πληθώρα των εθνικών μας «ηρώων», των εθνικών μας «ευεργετών», της σωρείας των «Φιλελλήνων», καθώς και κάποιων εγχώριων πολιτικάντηδων, την πάροδο αυτή την ονόμαζαν «Καποδιστρίου». Αλλά και το Πανεπιστήμιο Αθηνών που ονομάστηκε «Καποδιστριακό», ονομάστηκε εξαιτίας της διαθήκης του δωρητή Ι. Τομπόλη ή Δομπόλη! Ελλάς αιωνία...

Ας δούμε όμως εν κατακλείδι πώς εκτιμήθηκε, αλλά και πώς εκτιμάται μέχρι και σήμερα η προσφορά του σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, πλην, βεβαίως,

της Αγγλίας! Το γιατί ας το αναζητήσει ο καθένας στον στίχο του Κ. Καβάφη «... πλην Λακεδαιμονίων...».

Ας ξεκινήσουμε από την **Ελβετία**. Είδαμε και στην αρχή του βιβλίου ότι πέτυχε κατά τρόπο ιδανικό να λύσει τα ακανθώδη προβλήματα στην Ελβετία, προσφέροντας υποδειγματικό σύστημα ομοσπονδιακής οργάνωσης και διακυβέρνησης. Εκείνο δηλαδή που δεν είχε πετύχει ο Μέγας Ναπολέον με τη βία το πέτυχε ο Ι. Καποδίστριας με την πειθώ του λόγου. Για την προσφορά του αυτή οι Ελβετοί τον έχουν κηρύξει εθνικό τους ήρωα. Κι αυτό αποτελεί την έκφραση της ευγνωμοσύνης για τη συμβολή του στη γέννηση ενός κράτους-έθνους. Του κράτους δηλαδή της Ελβετίας, το οποίο έκτοτε κυβερνάται σύμφωνα με το ομοσπονδιακό σύστημα που πρότεινε και πέτυχε να δημιουργήσει ο Καποδίστριας. Ήδη από το 1817 ο μεγάλος διπλωμάτης ανακηρύχτηκε από τους Ελβετούς επίτιμος συμπολίτης τους και παράλληλα του προσφέρθηκε η ελβετική υπηκοότητα, την οποία και δέχτηκε.

Γερμανία. Με περίτεχνες διπλωματικές του ενέργειες πέτυχε να διαρθρώσει το γερμανικό έθνος σε ομοσπονδιακά κράτη, καθεστώς το οποίο βεβαίως εξακολουθεί να ισχύει μέχρι και σήμερα.

Ρωσία. Είναι πλέον αποδεδειγμένο και ιστορικά αποδεκτό ότι ο Καποδίστριας ως όργανο της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας (στέλεχος στην αρχή, υπουργός στη συνέχεια) αποτέλεσε ιδανικό πρότυπο πολιτικού, διπλωμάτη και ανθρώπου. Η εμπέλεια και το κύρος του πολύ νωρίς απλώθηκαν σε ολόκληρη την Ευρώπη, ακόμη και μέσα σε κύκλους εχθρικούς απέναντι στο πρόσωπό του. Για την τεράστια συμβολή του στην επίλυση πολύ σοβαρών ευρωπαϊκών προβλημάτων ο Τσάρος Αλέξανδρος Α΄ του απένειμε το παράσημο του Αγίου Βλαδίμηρου Α΄ Τάξεως. Παράλληλα τιμήθηκε ως προστάτης των Επιστημών και των Τεχνών, οπότε και ανακηρύχθηκε επίτιμο μέλος της Ακαδημίας της Αγίας Πετρούπολης. Επιπλέον το 1813 ξανά από τον Τσάρο τιμήθηκε με τον Μεγαλόσταυρο της Αγίας Άννης.

Γαλλία. Μετά την ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλό ο Ι. Καποδίστριας και πάλι με περίτεχνες ενέργειες, με όπλα του πάντοτε τη σύνεση, τη διορατικότητα και τη διπλωματία πέτυχε να αποτρέψει τον διαμελισμό της Γαλλίας και κατάφερε τελικά να υιοθετηθούν οι προτάσεις του από όλες τις τότε μεγάλες Δυνάμεις για την αποχώρηση του στρατού κατοχής από το γαλλικό έδαφος και επιπλέον να ρυθμιστούν στο Συνέδριο του Άαχεν το 1818 ευνοϊκά για τη Γαλλία οι αβάσταχτες οικονομικές της υποχρεώσεις. Σε ανταπόδοση η Γαλλία του απένειμε τον Μεγαλόσταυρο της Λεγεώνας της Τιμής.

Οι διεθνείς διακρίσεις του όμως δεν σταματούν εδώ. Ο βασιλιάς της Πρωσίας

του απένειμε το παράσημο του Μέλανος Αετού, η Πολωνία του Λευκού Αετού και η ελεύθερη πόλη της Κρακοβίας τον ανακήρυξε επίτιμο πολίτη της. Το βασίλειο δε της Βυρτεμβέργης του απένειμε τον Μεγαλόσταυρο της Πίστεως.

Αυστρία. Όσο και να φαντάζει οξύμωρο! Μπορεί ο Καγκελάριος Μέττερνιχ να ήταν θανάσιμος εχθρός του Έλληνα διπλωμάτη και πολιτικού, όμως ο αυτοκράτορας της Αυστρίας τον τίμησε με παράσημο του Αγίου Στεφάνου της Ουγγαρίας⁴⁰⁸. Εξάλλου η Βιέννη για τον Καποδίστρια υπήρξε σταθμός, δεδομένου ότι στην αυστριακή πρωτεύουσα ανέπτυξε τεράστια δράση και εκεί με τη συνεργασία της Ρωξάνδρας Στούρτζα ίδρυσε τη Φιλόμουσο Εταιρεία. Επίσης είναι γεγονός ότι με τις δραστηριότητές του στη Βιέννη πετύχαινε να επηρεάζει αποφασιστικά τον Τσάρο της Ρωσίας Αλέξανδρο.

Επιπρόσθετα εκτός από τις προαναφερθείσες χώρες η μνήμη και το έργο του τιμώνται από:

Σλοβενία, καθόσον οι ρίζες του γενεαλογικού δέντρου του Καποδίστρια ξεκινούν από την πόλη Capo d' Istria (εξ ου και το όνομά του), σημερινή Koper. Η πόλη αυτή έχει αδελφοποιηθεί με την Κέρκυρα.

Κύπρο. Η μητέρα του, Αδαμαντίνα Γονέμη, ήταν κυπριακής καταγωγής.

Βέλγιο. Στη χώρα αυτή τιμάται ως ο πρώιμος εκφραστής του ιδεώδους της ευρωπαϊκής ένωσης.

Λουξεμβούργο. Από τους πατέρες της Ευρωπαϊκής Ιδέας δημιουργήθηκε στη χώρα αυτή και εδρεύει το Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών Robert Schuman. Μην ξεχνάμε ότι ο πρώτος που συνέλαβε την ιδέα της ευρωπαϊκής ένωσης από τις αρχές του 19ου αιώνα είναι ο Ι. Καποδίστριας.

Ιταλία. Στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβας σπούδασε Ιατρική, Φιλοσοφία και Νομικά. Ενώ η Βενετία απένειμε στην οικογένεια του Καποδίστρια τίτλο ευγενείας (κομητεία).

Και τέλος δεν πρέπει να παραλείψουμε και το ότι εργάστηκε πυρετωδώς απ' τα νεανικά του ακόμα χρόνια να αναγνωριστούν τα Επτάνησα ελεύθερο και ανεξάρτητο κράτος - αρχικά υπό αγγλική αρμοστεία - εξασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό καλύτερες συνθήκες για ένα μέρος της υπόδουλης Ελλάδας και διανοίγοντας προοπτικές για απελευθέρωση και ανασύσταση του ελληνικού κράτους.

Ο Ι. Καποδίστριας ενήργησε σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο και για ένα άλλο σοβαρό θέμα, αυτό του δουλεμπορίου των Αφρικανών. Μάλιστα, στο συνέδριο του Άαχεν πρότεινε την ίδρυση ειδικού οργανισμού, υποβάλλοντας ολοκληρωμένο σχέδιο, προκειμένου το πρόβλημα να αντιμετωπιστεί με ταχύ-

408 Κούκκου, Ε. Ε., 1998, σελ. 300.

τητα και αποτελεσματικότητα. Το πόσο η πρόταση αυτή προπορευόταν της εποχής εκείνης γίνεται φανερό από το γεγονός ότι εξήντα χρόνια αργότερα στο Συνέδριο του Βερολίνου (1878) αναγνωρίστηκε η ανάγκη ίδρυσης της «Association Internationale Africaine», η οργάνωση της οποίας ακολούθησε τις υποδείξεις του καποδιστριακού υπομνήματος του 1818.

Περιττό να τονίσουμε ότι όλα τα παραπάνω αποτελούν μέρος μόνον της τέραστίας προσφοράς του στην Ευρώπη και τον κόσμο ολόκληρο. Βεβαίως προσπάθησε να κάνει πολύ περισσότερα, όταν ήρθε στην Ελλάδα ως Κυβερνήτης. Το ποια ήταν η ανταμοιβή του τελικά, το γνωρίζουμε όλοι μας...

Όμως, εάν μου ζητηθεί ν' απαντήσω τι σημαίνει το όνομα Ιωάννης Καποδιστριας, χωρίς περιστροφές και για πολλοστή φορά θα δώσω με παρρησία τον χαρακτηρισμό του:

- ✓ Το πρότυπο του Ανθρώπου.
- ✓ Ο ορισμός της Διπλωματίας.
- ✓ Το οικουμενικό σύμβολο της Πολιτικής Αρετής.

Εν γένει είναι ο Άνθρωπος που δικαίως πρέπει να τιμηθεί ως ο Άγιος της πολιτικής.

ΤΕΛΟΣ

Ευχαριστίες

Πολύ απλά και σεμνά ως ελάχιστη πραγμάτωση μιας ηθικής μου υποχρέωσης οφείλω να απευθύνω ένα θερμό ευχαριστώ σε όλους όσοι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο συνέβαλαν στην ολοκλήρωση τούτου του έργου.

Συγκεκριμένα:

- Στους φίλους και συνεργάτες μου στην ομάδα Ιστορικής Έρευνας «**Δημήτρης Αγραφιώτης**» του δήμου Αγιάς, **Γιάννη Μανίκα**, **Στέργιο Πατσιαβούδη** και **Βαγγέλη Τζιγκουνάκη**, που έβαλαν ο καθένας τους και στην παρούσα έκδοση τη δική τους σφραγίδα με τη συνδρομή τους. Ειδικότερα στους **Βαγγέλη** και **Γιάννη**, η συμβολή των οποίων υπήρξε καθοριστική στην αναζήτηση και επιβεβαίωση των πληροφοριών.
- Στις **Γεωργία Γκανά** και **Σοφία Καρανίκα**, οι οποίες και στην έκδοσή μου ετούτη, όπως και σε κάθε προηγούμενη, έδωσαν πρόθυμα την βοήθεια τους.
- Στις φιλόλογους καθηγήτριες **Αναστασία Ζιούρκα** και **Βασιλική Σουφλήρη**, οι οποίες με πολλή προθυμία κατέθεσαν τη βοήθεια και τη γνώση τους στη δακτυλογράφηση μεγάλου μέρους τούτης της γραφής.
- Στη φιλόλογο καθηγήτρια **Λένα Μανταλάρα**, η οποία πρόθυμα ασχολήθηκε με την τεχνική επιμέλεια, την ταξινόμηση του υλικού, τη σύνταξη των ενότητων και έδωσε τη συνδρομή της σε διάφορες απαραίτητες προσθήκες.
- Στην κόρη μου **Ανδρομάχη**, οικονομολόγο, η οποία και πάλι, όπως σε κάθε μου προσπάθεια τα τελευταία χρόνια, μοιράστηκε μαζί μου απ' αρχής μέχρι τέλους σεμνά και αθόρυβα το ηθικό και εργασιακό βάρος τούτης της εργασίας, κυρίως στη συγκέντρωση και την ταξινόμηση των πληροφοριών.
- Επιπρόσθετα, οφείλω να ευχαριστήσω με ειλικρινή αισθήματα τον **Θωμά Ρεβήσιο**, για τον γενικό σχεδιασμό, την σελιδοποίηση και την όλη επιμέλεια του παρόντος βιβλίου, ευελπιστώντας σε συνεχή συνεργασία.
- Θα ήταν παράλειψή μου, αν δεν έκανα μνεία του Δημάρχου Αγιάς, **Αντώνη Γκουντάρα**, τόσο για τις πρωτοβουλίες του στα ζητήματα του πολιτισμού, όσο και για την αμέριστη στήριξή του σε κάθε μου προσπάθεια. Η χαρά του άλλωστε ήταν απεριγράπτη, όταν του ανακοίνωσα προ τριετίας ότι στοχεύω να προχωρήσω στην έκδοση της βιογράφησής του Ι. Καποδίστρια, μιας προσωπικότητας ινδαλματικής για αρκετούς πολιτικούς.

*Οδυσσέας Β. Τσιντζιράκος
Μελίβοια, 2021*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Εξώφυλλο

- Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Α. Καποδίστρια (1776 – 1831). Έργο του Διονυσίου Τσόκου. Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

- Προκήρυξις προς τους Έλληνας, 1828

- **Πρώτο μέρος.** Ο Ιωάννης Α. Καποδίστρια, Σεπτέμβριος 1818,. Έργο του Τόμας Λόρενς, Πύργος του Windsor, αίθουσα Βατερλώ.

- **Εικόνα 1.** Το οικόσημο της οικογένειας Καποδίστρια. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Αρχείο Εραλδικών Μνημείων του Ελλαδικού Χώρου. <http://pandektis.ekt.gr/pandektis/handle/10442/163706>

- **Εικόνα 2.** Ο Αντωνίος Μαρία Καποδίστριας. Ανυπόγραφο έργο των αρχών του 19ου αιώνα. Μουσείο Καποδίστρια, Κουκουρίτσα, Κέρκυρα.

- **Εικόνα 3.** Ο Ιγνάτιος, μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας. Λιθογραφία του Lassinus Carolus. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Νεοελληνική Εικονιστική Προσωπογραφία. <http://pandektis.ekt.gr/dspace/handle/10442/57650>

- **Εικόνα 4.** Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Έργο του Διονυσίου Τσόκου, 1861. Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

- **Εικόνα 5.** Η Ρωζάνδρα Στούρτζα. Edling Λιθογραφία. Από την συλλογή του Πρίγκιπος Anatole Gagarine.

- **Εικόνα 6.** Ο Κλέμενς φον Μέττερνιχ. Έργο του Τόμας Λόρενς, 1818/19; Kunsthistorisches Museum, Βιέννη.

- **Εικόνα 7.** Το Συνέδριο της Βιέννης. Έργο του Jean-Baptiste Isabey, 1819.

- **Εικόνα 8.** Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας. Από αριστερά: Ν. Σκουφάς, Εμμ. Ξάνθος, Αθ. Τσακάλωφ. Ξυλογραφίες αγνώστου δημιουργού.

- **Εικόνα 9.** Ο Αλή Πασάς Τεπελενλής. Λεπτομέρεια από την επιχρωματισμένη λιθογραφία του L. Dupré με τίτλο «Ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων κυνηγά στη λίμνη Βουθρωτού (Liqeni i Butrintit) 1825. L. Dupré, Voyage a Athenes et a Constantinople, Paris 1825, πίν. 7.

- **Εικόνα 10.** 22 Φεβρουαρίου 1821: Η πραγματική ημερομηνία έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης περνά τον Προύθο, έργο του Peter von Hess, 19ος αιώνας, Στοά του Μονάχου.

- **Δεύτερο μέρος.** Παράταξη αγχημάτων κατά το Συνέδριο του Λάιμπαχ, 1821. Έργο του Leander Russ, 1845. Μουσείο Albertina, Βιέννη.

- **Εικόνα 11.** Ο πατριώτης πρίγκηπας Δημήτριος Υψηλάντης. Έργο του Σπ. Προσαλέντη, 19ος αιώνας, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.

- **Εικόνα 12.** Χειρόγραφο του Δ. Υψηλάντη. Παπαρηγόπουλος, εκδ. Νικά τόμ. 7, σελ. 53.

- **Εικόνα 13.** Εντοιχισμένη πλάκα στη Rue de l' Hotel de Vill 10, στη Γενεύη, όπου κατοικούσε ο Καποδίστριας.

- **Εικόνα 14.** Ομόλογο του 1823, το «χαρτίον» κατά τον Κολοκοτρώνη, βλ. Παπαρηγόπουλος, Κ., εκδ. Νίκας. σελ. 62

- **Εικόνα 15.** Ο Αλ. Μαυροκορδάτος. Λιθογραφία του Karl Krazeisen / Wikimedia Commons

- **Εικόνα 16.** Άφιξη του Μπάυρον στο Μεσολόγγι. Έργο του Θ. Βρυζάκη, 1861, Εθνική Πι-

-
- νακοθήκη της Ελλάδος.
- **Εικόνα 17.** Ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος. Από Adam de Friedel, *The Greeks, Twenty-four Portraits of the principal Leaders and Personages who have made themselves most conspicuous in the Greek Revolution, from the Commencement of the Struggle*, Λονδίνο, 1832. Συλλογή: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη - Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα.
  - **Εικόνα 18.** Ο Τσάρος Αλέξανδρος Α΄ της Ρωσίας. Έργο του François Gérard, 1817. Μουσείο Ερμιτάζ, Αγία Πετρούπολη.
  - **Εικόνα 19.** Ακρόπολη. Ο πύργος του Γουλέ, μέσα στον οποίο βρήκε μαρτυρικό θάνατο ο Οδυσσεάς. H. Beck - Uni Erlangen, 1872.
  - **Εικόνα 20.** Οι αδερφοί Λάζαρος και Γεώργιος Κουντουριώτης, Ύδραίοι εφοπλιστές που το όνομά τους συνδέθηκε αρνητικά με τον Αγώνα και τον Ι. Καποδίστρια. Αριστερά: Προσωπογραφία του Λ. Κουντουριώτη, Έργο του Διονυσίου Τσόκου, 1859. Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Δεξιά: Προσωπογραφία του Γ. Κουντουριώτη, Ανακτήθηκε από www.sansimera.gr/biographies/1247.
  - **Εικόνα 21.** Ο Ρίτσαρντ Τσωρτς. Ο αρχιστράτηγος του ελληνικού στρατού(!) Δε θα αργήσει και αυτός μαζί με τον Κόχραν να καταστρέψουν το άνθος του ελληνικού στρατού. Έργο του Σπ. Προσαλέντη, 1873, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα
  - **Εικόνα 22.** Ο αρχιστόλαρχος του ελληνικού ναυτικού Τόμας Κόχραν που θα προκαλέσει την πανωλεθρία του ελληνικού στρατού. Γκραβούρα του Richard Bentley, 1866, βασισμένη σε προσωπογραφία του James Ramsay.
  - **Εικόνα 23.** Μια στιγμή πριν τη δολοφονία του Καραϊσκάκη, το άλογο του αρνείται να προχωρήσει. Ανακτήθηκε από: www.slideplayer.gr
  - **Εικόνα 24.** Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης. Στην πρόταση των δύο αυτών αγνών πατριωτών οφείλει το Έθνος τον ερχομό του Καποδίστρια. Αριστερά: Θ. Κολοκοτρώνης, Λιθογραφία του Καρλ Κράτσαϊζεν 1828. Δεξιά: Γ. Καραϊσκάκης; Έργο του Διονυσίου Τσόκου, 19ος αιώνας. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.
  - **Τρίτο μέρος.** Προκήρυξις προς τους Έλληνας, 1828. από Καποδ, 1841-43, τόμος Α σελ 277
  - **Εικόνα 25.** Ο Ι. Καποδίστριας. Ανακτήθηκε από: <https://m.naftemporiki.gr/story/955036>.
  - **Εικόνα 26.** Το παλάτι του Μπαρμπαγιάννη, όπως χαρακτηρίζαν εκείνη την εποχή το κτίριο όπου διέμενε και εργαζόταν ο Κυβερνήτης. Ανακτήθηκε από: www.saronicmagazine.gr/saronikos/aigina/445-akoloythontas-ta-xnaria-toy-kiverniti
  - **Εικόνα 27.** Φοίνικας, νόμισμα του 1828, το πρώτο του νέου ελληνικού κράτους. Ανακτήθηκε από: <http://www.cngcoins.com>
  - **Εικόνα 28.** Ο Αλέξανδρος Κοντόσταυλος. Ευαγγελίδου Τρύφωνος Ε., *Ιστορία του Ιωάννου Καποδιστριαίου Κυβερνήτου της Ελλάδος (1828-1831)*, Εκδ. Π. Ε. Ζανουδάκης - Βιβλιοπώλης, Εν Αθήναις 1894, σελ. 145.
  - **Εικόνα 29.** Σπανιότατο χαρτονόμισμα αξίας πέντε φοινίκων. Εκδόθηκαν επίσης χαρτονόμισμα των δέκα φοινίκων και των είκοσι πέντε. Βλ. Παπαρρηγόπουλος, Κ., εκδ. Νίκας, σελ. 233.
  - **Εικόνα 30.** Θεόφιλος Καΐρης από Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμού.
  - **Εικόνα 31.** Ο Ν. Σπηλιάδης, βλ. Μπέλσης, Κ., Νικόλαος Σπηλιάδης, Κέντρο Έρευνας Νε-

-
- ότερης Ιστορίας (ΚΕΝΙ), Πάντειο Παν/μιο, LEXICON 1821.
- **Εικόνα 32.** Ο Κανέλλος Δεληγιάννης. Έργο άγνωστου ζωγράφου. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.
  - **Εικόνα 33.** Το Κυβερνείο στο Ναύπλιο. <http://kapodistriias.digitalarchive.gr>
  - **Εικόνα 34.** Σκηνή από καφενείο της Αθήνας. Οι Έλληνες ανέκαθεν ανέλυαν σ' αυτόν τον χώρο τα πολιτικά δρώμενα. «Το κομψότερο καφενείο των Αθηνών»: Υδατογραφία του Hans Hanke από το έργο του Ludwig Kollnberger 1837 Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.
  - **Εικόνα 35.** Ο Αδαμάντιος Κοραΐς. Ανακτήθηκε από [https://el.wikipedia.org/wiki/Αδαμάντιος Κοραΐς](https://el.wikipedia.org/wiki/Αδαμάντιος_Κοραΐς)
  - **Εικόνα 36.** Ο Τσάρος Νικόλαος Α΄. Έργο του Franz Krüger, 1852. Μουσείο Hermitage.
  - **Εικόνα 37.** Η φρεγάτα «Ελλάς». Έργο του Karl Krazeisen, 1827. Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα.
  - **Εικόνα 38.** Ανδρέας Μιαούλης Πανόραμα Ελληνικής Επανάστασης. Εκδόσεις Κουμουνδουρέας.
  - **Εικόνα 39.** Η συνοριακή γραμμή που δικαίωσε απόλυτα την εξωτερική πολιτική του Κυβερνήτη. Το σχετικό πρωτόκολλο υπογράφηκε στο Λονδίνο 13 ημέρες πριν τη δολοφονία του. Έτσι ο μεγάλος αυτός άνδρας δεν πρόλαβε να χαρεί τον διπλωματικό του θρίαμβο. Βλ. Βώρος, κ.ά., 1994, σελ. 267.
  - **Εικόνα 40.** Ι. Γ. Ευνάρδος από Βικιπαίδεια
  - **Τέταρτο μέρος.** Η δολοφονία του Καποδίστρια. Έργο του Διονυσίου Τσόκου, 1850. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα.
  - **Εικόνα 41.** Ο Γ. Μαυρομιχάλης. Έργο του Karl Krazeisen, 1826. Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα.
  - **Εικόνα 42.** Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης. Λεπτομέρεια από έργο του του Δ. Τσόκου, 1861. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.
  - **Εικόνα 43.** Έγγραφο (6.03.1822) με ιδιόχειρη υπογραφή του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Απόδειξη ότι δεν αποποιήθηκε ποτέ τον τίτλο του Μπέη. Βλ. Παπαρρηγόπουλος, Κ., εκδ. Νίκας, σελ. 47
  - **Εικόνα 44.** Νικηταράς & Ορφανοτροφείο Αίγινας www.thebest.gr/www.sarinicmagazine.gr
  - **Εικόνα 45.** Ο Ιωάννης Κωλέττης. Έργο αγνώστου δημιουργού. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.
  - **Εικόνα 46.** Ο τάφος του Ι. Καποδίστρια. Μονή Πλατυτέρας, Κέρκυρα. Ανακτήθηκε από: <https://el.wikipedia.org/wiki/Ιωάννης-Καποδίστριας>
  - **Εικόνα 47.** Ο Αυγουστίνος Καποδίστριας. Έργο αγνώστου δημιουργού των μέσων του 19ου αιώνα. Μουσείο Καποδίστρια, Κουκουρίτσα, Κέρκυρα.
  - **Εικόνα 48.** Ο Όθων, όταν οι Δυνάμεις τον επέλεξαν ως βασιλέα της Ελλάδος. Έργο του Joseph Stieler, 1833. Άγνωστη συλλογή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bouvier - Bron, M.**, 1813-1814, La mission de Capodistrias en Suisse.
- Cramer, L.**, 1914, Correspondance diplomatique de Pictet de Rochemout et de Francois d'ivernois, Paris, Vienne, Turin 1814-1816, 2 vol., Geneve - Paris.
- Dakin, D.**, 1983, Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία, 1821-1833, μετάφρ.: Σταυρίδη-Πατρικίου Ρ., Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- Millingen, J.**, 1831, Memoires of the Affairs of Greece, London.
- Αιινάιν, Δ.**, 1903, Καραϊσκάκης, Β΄ Έκδοση, Αθήνα.
- Ανδρεάδης, Α.**, 1904, Τα δάνεια της ανεξαρτησίας, Τυπογραφείον Εστίας, Αθήνα.
- Άννινος, Μπ.**, 1925, Ιστορικά σημειώματα, Τυπογραφείον Εστίας, Αθήνα.
- Βερναδάκης, Δ.**, Καποδίστριας - Όθων, εκδ. Γαλαξίας.
- Βλαχογιάννης, Γ.**, 1927, Ιστορική Ανθολογία, Αθήνα.
- Βώρος, Φ.Κ., Οικονομοπούλου Ξ., Ασημομύτης, Β.Μ., Δημακόπουλος, Ν.Π., Κατσουλάκος, Θ.**, 1994, Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές, Γ΄ Λυκείου, ΟΕΔΒ, εκδ. Π΄, Αθήνα.
- Γαζής, Γ.**, 1971, Λεξικόν της Επανάστασεως και άλλα έργα, εκδ. Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα.
- Γιαννούλης, Εμμ.**, 27.09.2014, Άγνωστες πτυχές ζωής και έργου του Ι. Καποδίστρια στην Αίγινα, «Εκδηλώσεις Διαλόγου με την Ιστορία», Κέντρο UNESCO του Ιονίου, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα.
- Γρηγοριάδης, Σ.**, 1979, Οδυσσέας Ανδρούτσος, Σειρά: Αφορισμένοι από το κατεστημένο, τόμ. 5, εκδ. Κ. Μπούζα, Αθήνα.
- Γρυντάκης, Γ.**, 2009, Ελλήνων επιφανών θάνατοι, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα.
- Δασκαλάκης, Α.Β.**, 1966-1968, Κείμενα - Πηγαί της Ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασεως, τόμοι Α-Γ, Αθήνα.
- Δεληγιάννης, Κ.**, 1957, Απομνημονεύματα, Επιμ. Πρωτοψάλτης Ε. Γ., εκδ. Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Δημαράς, Α.**, 1973, Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε. Τεκμήρια Ιστορίας, Αθήνα.
- Δραγούμης, Ν.**, 1874, Ιστορικαί Αναμνήσεις, Εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Λαζ. Βηλαρά.
- Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη.**
- Ενεπεκίδης, Π.Κ.**, 1965, Ρήγας, Υψηλάντης, Καποδίστριας, Σειρά: Πηγαί και Έρευναι περί της Ιστορίας του Ελληνισμού από το 1453, εκδ. Εστία, Αθήνα.
- Ευαγγελίδης, Τρ. Ε.**, 2005, Ιστορία του Ιωάννου Καποδιστρίου κυβερνήτου της Ελλάδος: (1828-1831), εκδ. Μάτι, Αθήνα.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους**, τόμ. ΙΒ΄, Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, 1975.
- Καλεβράς, Π.**, 1856, Επιστολαί, συμβάντα, ανέκδοτα πολιτικά κ.λπ., Εν Αθήναις.
- Καλεβράς, Π.**, 1873, Πολιτικός βίος του αοιδίμου Ιωάννου Καποδιστρίου, Κυβερνήτου της Ελλάδος, Αθήνα.

-
- Καποδίστριας, Ι., 1841-1843**, Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια, Κυβερνήτου της Ελλάδος, Διπλωματικά, διοικητικά και ιδιωτικά, γραφείσαι από 8 Απριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831, μετάφρ. Σχινά Μ. Γ., Αθήνησιν: Τύποις Κωνσταντίνου Ράλλη.
- Καποδίστριας, Ι., 2000**, Αυτοβιογραφία Ιωάννου Καποδίστρια, Πρόλογος και Μετάφραση Λάσκαρης Θ.Μ., Εκδ. Ερμείας, Αθήνα.
- Καρολίδης, Π., 1922**, Σύγχρονος ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής από 1821 μέχρι 1921, εκδ. Τυπογραφείο Ερμής, Αθήνα.
- Κασομούλης, Ν., 1939-1942**, Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων 1821-1833, εκδ. Γ. Βλαχογιάννης, Αθήνα.
- Κόκκινος, Δ., 1974**, Η Ελληνική Επανάστασις, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα.
- Κολοκοτρώνης, Θ., 2017**, Απομνημονεύματα, Παρουσίαση – Σχόλια: Φωτιάδης Δ., εκδ. Μέρμηγκας, Αθήνα.
- Κοντάκης, Ι. (Αναγνώστης), 1957**, Απομνημονεύματα Αγωνιστών του '21, Εκδ. Τσουκαλά Γ., Αθήνα.
- Κούκκου, Ε. Ε., 1997**, Ιωάννης Καποδίστριας: ο άνθρωπος, ο Ευρωπαίος διπλωμάτης 1800-1828, Αθήνα.
- Κούκκου, Ε. Ε., 1998**, Ιωάννης Καποδίστριας - Ρωζάνδρα Στούρτζα. Μια ανεκπλήρωτη αγάπη. Ιστορική βιογραφία. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.
- Κούμας, Κ., 1830-1832**, Ιστορία των Ανθρωπίνων Πράξεων από των αρχαιοτάτων χρόνων έως των ημερών μας, εν Βιέννη της Αυστρίας: Εκ της Τυπογραφίας Αντωνίου Αυκούλου. (Anton v. Haykul.)
- Κουτσονίκας, Λ., 1956**, Γενική Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, Πρωτοψάλτης Εμμ. (επιμ.), Αθήνα.
- Λάμπας, Τ., Χ.Χ.**, Ελληνικά Ιστορικά Ανέκδοτα 1750-1862, εκδ. Μ. Πεχλιβανίδη, Αθήνα.
- Λάσκαρις, Σ. Θ., 1932**, Ο Ιωάννης Καποδίστριας ως Ρώσος διπλωμάτης και υπουργός των εξωτερικών (pdf). Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος (11).
- Μακρυγιάννης, Ι., 1976**, Στρατηγού Μακρυγιάννη Απομνημονεύματα, πρόλογος: Βλαχογιάννης Γ., εκδ. Μέρμηγκας, Αθήνα.
- Μηνάνογλου, Χ., 2016**, Ιστορία του ρωσικού κόμματος: δώδεκα μελέτες για τις απαρχές.
- Νικολάου, Χ., 1996**, Διεθνείς πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες, συμφωνίες και συμβάσεις. Από το 1453 μέχρι σήμερα (Ελλάς – Χερσόνησος του Αίμου), Εκδ. Φλώρος, Αθήνα.
- Οικονόμου, Μ. Γ., 1957**, Ιστορία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, εκδ. Τσουκαλά, Αθήνα.
- Παναγόπουλος, Θ. Δ., 2012**, Όλα στο Φως, Εκδ. Ενάλιος, Αθήνα.
- Παπαδημητρίου, Κ. Δ., 1957**, Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας (1828-1945), εκδ. Σμυρنيωτάκης, Αθήνα.
- Παπαδόπουλος, Κ., 1976**, Απάνθισμα του Ιστορικού Αγώνος των Ελλήνων, Επιμ. Δίζελος Θ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Παπαρρηγόπουλος, Κ., 1903**, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδ. Ελευθεροδράκη.
- Παπαρρηγόπουλος, Κ., 1903**, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδ. Καρακούση.
- Παπαρρηγόπουλος, Κ., 1903**, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδ. Νίκα.

Πρόκες-Όστεν, Αντ., 1868-1869, Ιστορία της επανάστασης των Ελλήνων κατά του Οθωμανικού κράτους εν έτει 1821 και της ιδρύσεως του Ελληνικού βασιλείου, Μετάφρ. Αντωνιάδου Γ. Εμ., Αθήνησι: Εκ του Τυπογραφείου της Αθηνάς.

Ράπτης, Ν., (επιμ.), 2009, Νικηταρά του Τουρκοφάγου Απομνημονεύματα, εκδ. Μέρμηγκας, Αθήνα.

Ράπτης, Ν., (επιμ.), Αλτάνη, Ε., (διορθ.), 2013, Οδυσσεάς Ανδρούτσος. Δράση και Κατατρογμός, εκδ. Μέρμηγκας, Αθήνα.

Ρούσσο, Γ., 1975, Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδ. Ελληνική Μορφωτική Εστία, Αθήνα.

Σπηλιάδης, Ν., (1851-1857), Απομνημονεύματα, Αθήνησιν: Εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφώως.

Σπυρομήλιος, 1883, Απομνημονεύματα δευτέρας πολιορκίας του Μεσολογγίου, Αθήναι.

Σταματόπουλος, Γ., 1971, Ο εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την Επανάσταση του 1821, β' έκδοση, Εκδ. Κάλβος, Αθήνα.

Στούρτζα, Ρ., 2006, Απομνημονεύματα, Επιμέλεια: Μπελέζος Κ.Ι., μετάφραση Τσάτσου Μ. Α., εκδ. Ιδεόγραμμα, Αθήνα.

Τερτσέτης, Γ., 1954, Άπαντα, επιμ. Γ. Βαλέτα, Αθήνα.

Τρικούπης, Σπ., 1888, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, τόμοι Α-Δ, εκδ. Π. Ασλάνη, εν Αθήναις.

Φιλήμων, Ι., 1859-1861, Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασης, τόμοι Α-Δ, Αθήνα.

Φραντζής, Α., 1839-1841, Επιτομή της Ιστορίας της Αναγεννηθείσης Ελλάδος, τόμοι Α-Δ, Αθήνα.

Φωτάκος, (Χρυσανθόπουλος Φώτιος), 1858, Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασης.

Φωτιάδης, Δ., 1957, Καραϊσκάκης, Εταιρία Λογοτεχνικών Εκδόσεων, Αθήνα.

Φωτιάδης, Δ., 1975, Κανάρης, εκδ. Δωρικός, Αθήνα.

Φωτιάδης, Δ., 1987, Μεσολόγγι. Το έπος της μεγάλης πολιορκίας, εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.

ΑΝΤΙ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

Ο Οδυσσέας Β. Τσιντζιράκος γεννήθηκε το 1952 στο χωριό Μελίβοια Λάρισας, όπου και έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Σπούδασε κλασσική φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων και υπηρέτησε στη μέση εκπαίδευση από το 1977 έως το 2007. Στα χρόνια της καθηγητικής του διαδρομής ασχολήθηκε και με μεταφράσεις και σχολιασμό αρκετών αρχαίων συγγραφέων, Ελλήνων και Λατίνων.

Τα τελευταία χρόνια επιδίδεται στην καταγραφή ιστορικών και λαογραφικών στοιχείων της επαρχίας Αγιάς ως μέλος της **Ομάδας Ιστορικής Έρευνας “Δημήτρης Αγραφιώτης”** του Δήμου Αγιάς.

Από τις μέχρι τώρα εργασίες του έχει δημοσιεύσει ένα πολύ μικρό μέρος:

1. **ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, “ΠΛΑΤΑΪΚΑ”**, έκδοσις ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΦΩΝΗ, 1981
2. **ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΓΑΛΛΟΣ**, εκδόσεις ΦΥΛΛΑ 2013
3. **ΜΕΛΙΒΟΙΑ**, έκδοση Ι. Τρικαλιάρης, Θεσσαλονίκη, 2014
4. **Η ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΤΟΥ ΔΥΣΣΕΑ**, Λάρισα 2015
5. **ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ** Μελιβοίας Άναξ. Λάρισα 2018
6. **ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ** Δέν ζῆ ὁ ἄνθρωπος· ζῆ τὸ ἔργον του, εκδόσεις «ΜΕΛΙΒΟΙΑΣ ΔΕΜΑΣ» Απρίλιος 2021

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

ENVIRONNEMENT IKE

Η Πολιτική του Διαθήκη

Ιωάννης Α. Καποδίστριας
Προς τον Ι.Γ. Ευνάρδο

«...Ούτε ο φόβος των μηχανογραφιών και των ραδιούργων,
ούτε οι μεγάλες συκοφαντικές στήλες μερικών εφημερίδων
δεν θα με αφήσουν να παρεκκλίνω ποτέ από την πορεία που
χάραξα στη ζωή μου. Ας λένουν κι ας γράφουν ό,τι θέλουν.
Θα έλθει όμως κάποτε ο καιρός, όταν οι άνθρωποι κρίνονται
όχι σύμφωνα με όσα είπαν ή έγραψαν για τις πράξεις τους,
αλλά με αυτή τη μαρτυρία των πράξεών τους.

Με αυτήν την πίστη ως αξίωμα έζησα μέσα στον κόσμο,
με θεμέλιο αυτές τις πνευματικές αρχές μέχρι τώρα,
οπότε βρίσκομαι στη δύση της ζωής μου, και υπήρξα
πάντοτε ευχαριστημένος γι' αυτό.

Μου είναι αδύνατον πλέον να αλλάξω τώρα.

Θα συνεχίσω εκπληρώνοντας πάντοτε το χρέος μου,
χωρίς να φροντίζω για τον εαυτό μου κι ας γίνει ό,τι γίνει...»

Έν Ναυπλίω τῆ 14 Σεπτεμβρίου 1831

Ο Κυβερνήτης
 Καποδίστριας

ISBN: 978-618-85395-0-1

